PREDLOG

PROGRAM
ODRŽAVANJA JAVNE RASPRAVE
O NACRTU PROSTORNOG PLANA POSEBNE NAMJENE NACIONALNOG PARKA "PROKLETIJE" I NACRTU IZVJEŠTAJA O STRATEŠKOJ PROCJENI UTICAJA NA ŽIVOTNU SREDINU

Javna rasprava o Nacrtu Prostornog plana posebne namjene Nacionalnog parka "Prokletije" i Nacrtu Izvještaja o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu, održaće se u organizaciji Ministarstva održivog razvoja i turizma, opština Plav i Gusinje i Obrađivača plana.

Javna rasprava će trajati 15 dana od dana objavljivanja u jednom štampanom mediju.

Datum održavanja javne rasprave odrediće se nakon utvrđivanja Nacrta Prostornog plana posebne namjene Nacionalnog parka "Prokletije", od strane Vlade Crne Gore.

Dokument Nacrta Prostornog plana posebne namjene Nacionalnog parka "Prokletije"i Nacrta Izvještaja o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu, biće dostupan na sajtu Ministarstva održivog razvoja i turizma /www.mrt.gov.me/, portalu E-uprave /www.euprava.me/eparticipacija/lista-javnih-rasprava/, u opštinama Plav i Gusinje, a primjedbe i sugestije mogu se slati putem e-mail-a: javna.rasprava@mrt.gov.me ili direktno na arhivu Ministarstva održivog razvoja i turizma i opština Plav i Gusinje.

Komentari, primjedbe i sugestije koje pristignu tokom Javne rasprave biće evidentirane i obrađene.

Ministarstvo održivog razvoja i turizma će, kao nosilac aktivnosti vezanih za izradu Nacrta Prostornog plana posebne namjene Nacionalnog parka "Prokletije", obezbijediti uslove za uključenje širokog kruga javnosti u proces javne rasprave.

VLADA CRNE GORE

Ministarstvo održivog razvoja i turizma

PROSTORNI PLAN POSEBNE NAMJENE NP «PROKLETIJE“

- NACRT -

Podgorica, Maj 2018.g.

Ministarstvo održivog razvoja i turizma

PROSTORNI PLAN POSEBNE NAMJENE NACIONALNOG PARKA “PROKLETIJE”

NACRT - KNJIGA I
ANALITIČKO-DOKUMENTACIONA OSNOVA PLANA

RZUP A.D., Podgorica

CAU d.o.o., Podgorica

MonteCEP d.s.d., Kotor

Podgorica, maj 2018.g.

Prostorni plan posebne namjene Nacionalnog parka “Prokletije”

Nacrt

Knjiga I: Analitičko-dokumentaciona osnova plana.

Naručilac:

Ministarstvo održivog razvoja i turizma

Obrađivači:

Republički zavod za urbanizam i projektovanje A.D., Podgorica

CAU - Centar za arhitekturu i urbanizam d.o.o., Podgorica

MonteCEP d.s.d., Kotor

Za Konzorcijum:

VD Izvršni direktor RZUP AD

Melida Suljević dipl.pravnik

Podgorica, maj 2018.g.

RADNI TIM

Rukovodilac tima:	Svetlana Jovanović, dipl. pr.planer
Saradnik planer:	Dragana Aćimović, dipl.inž.arh. Dragan Mirović, spec. arh.
Ekonomsko-tržišna prijekcija, resursi,turizam:	Dr Rade Jovović, dipl. ecc.
Prirodne karakteristike:	Dr Danka Petrović, dipl.biolog Dr Marko Karaman, dipl. biolog Mr Ondrej Vizi, dipl. biolog Goran Ćulafić, dipl. geolog
Seizmika:	Mr Ljiljana Vućić, dipl. mat.-prog.
Plan predjela, ranjivost:	Marko Jović, dipl.inž. pejz. arh. Mr Sanja Lješković Mitrović, dipl .inž. pejz. arh. Borislavka Lješković, dipl.inž.arh. Adem Tuzović, spec.arh., saradnik Dejan Mitrović, koordinator izrade
Kulturna baština:	Zorana Milošević, dipl.inž.arh. Jelena Franović, dipl .inž. pejz. arh., saradnik Marija Čović**,**spec. arh., saradnik
Ruralni razvoj:	Saša Karajović, dipl. pr.planer
Poljoprivreda:	Dr Božidarka Marković, dipl. inž. agr.
Šumarstvo:	Dr Milosav Anđelić, dipl. inž. šum.
Saobraćaj:	Ilinka Petrović, dipl. inž. građ.
Hidrotehnička infrastruktura:	Snježana Lalić, dipl.inž.građ. Irena Raonić, dipl. inž. građ.,
Elektorenergetska infrastruktura:	Sonja Šišević, dipl.inž.el. Nada Dašić, dipl. inž. el.
Elektronska komunikaciona infrastruktura:	Željko Maraš, dipl. inž. el.
Upravljanje otpadom:	Marjana Kaluđerović, dipl. inž. građ.
Planinske staze:	Pavle Bandović
Saradnici:	Ana Vušović, bc. arh. Jelena Milić, dipl.geog. Aleksandar Živaljević, dipl.ing.arh Branka Gogić, dipl. pr. planer Lazar Mijanović, bc. arh. Ksenija Radović, spec. arh.
GIS:	Nada Dašić, dipl. inž. el. Jelena Milić, dipl.geog.

SAVJET ZA REVIZIJU PLANSKIH DOKUMENATA (faza Nacrta plana – korigovana verzija)

Predsjednik Savjeta: Dr Svetislav G. Popović, dipl.inž.arh.
Članovi Savjeta: Mr Jadranka Popović, dipl.inž.arh.
Mr Dragoljub Marković, dipl.pr.planer
Dr Biljana Ivanović, dipl.inž.građ.
Zorica Krsmanović, dipl.inž.geod.
Ranko Radulović, dipl.inž.el.
Milorad Janković, dipl.inž.građ
Dr Milić Čurović, dipl.inž.šum.
Dr Mirko Knežević, dipl.inž.polj.
Snežana Laban, dipl.pejz.arh.
Aleksandra Bošković, predstavnica opštine Gusinje
Harun Redžić, predstavnik opštinePlav

SAVJET ZA UREĐENJE PROSTORA (faza Nacrta plana)

Predsjednik Savjeta: Branislav Gregović, dipl.inž.arh.
Članovi Savjeta: Mr. Dragoljub Marković, dipl.pr.planer
Vesna Rakčević, dipl.inž.arh.
Prof.dr. Branislav Glavatović, dipl.inž.geofizike
Gojko Berlengi, dipl.inž.arh.
Mr. Biljana Ivanović, dipl.inž.građ.

ČLANOVI FORUMA GRAĐANA

JP Nacionalni parkovi Crne Gore: Veselin Luburić, savjetnik direktora za unapređivanje i razvoj
Jasmin Spahić, šef Službe za finansijsko-računovodstvene poslove
Nacionalni park "Prokletije": Enes Drešković, direktor
Opština Plav: Harun Redžić - savjetnik u sektoru za urbanizam Opštine Plav
Opština Gusinje: Havaja Preljvukaj - Sekretar za urbanizam Opštine Gusinje
Predstavnik Obrađivača: Dragana Aćimović, Ana Vušović

SADRŽAJ

1. UVODNI DIO 1

1.1. PRAVNI I PLANSKI OSNOV ZA IZRADU PLANA 1
1.2. OBRAZLOŽENJE ZA IZRADU I DONOŠENJE PLANA 1
1.3. IZVOD IZ PROGRAMSKOG ZADATKA 1
1.4. DOSADAŠNJI TOK IZRADE PLANA 2

2. ANALIZA I OCJENA POSTOJEĆE DOKUMENTACIJE I POSTOJEĆE STANJE 4

2.1. OPIS ZAHVATA I POLOŽAJ 4
2.2. SMJERNICE IZ PLANOVA VIŠEG REDA (PPCG) 7
2.2.1. IZVOD IZ PROSTORNOG PLANA CRNE GORE DO 2020.g. 7
2.2.2. IZVOD IZ NACIONALNE STRATEGIJE ODRŽIVOG RAZVOJA 8
2.2.3. IZVOD IZ STRATEGIJE REGIONALNOG RAZVOJA CRNE GORE, 2010-2014.g. 10
2.2.4. IZVOD IZ STRATEGIJE RAZVOJA TURIZMA U CRNOJ GORI DO 2020.g. 11
2.2.5. NACIONALNA STRATEGIJA BIODIVERZITETA SA AKCIONIM PLANOM 12
2.2.6. NACIONALNA STRATEGIJA POLJOPRIVREDE I RURALNOG RAZVOJA 12
2.2.7. INICIJATIVE ZA PREKOGRANIČNU SARADNJU 12
2.3. DOKUMENTACIJA NA LOKALNOM NIVOU 13
2.3.1. IZVOD IZ PROSTORNO-URBANISTIČKOG PLANA OPŠTINE PLAV do 2020/25.g. 13
2.4. ANALIZA OSTALE DOKUMENTACIJE RELEVANTNE ZA PROSTOR ZAHVATA 15
2.4.1. STUDIJA - ANALIZA MOGUĆNOSTI RAZVOJA ZIMSKOG TURIZMA U JUGOSLAVIJI, OECD ŽENEVA (1968) - STUDIJA RAZVOJA ZIMSKOG TURIZMA U SFRJ 15
2.4.2. STUDIJA CRNOGORSKE PROKLETIJE (2002.G.) - NARUČILAC VLADA CRNE GORE. 15
2.4.3. SOCIO-EKONOMSKA STUDIJA - RAĐENA ZA POTREBE IZRADE PUP – A OPŠTINE PLAV 15
2.4.4. STUDIJA TURISTIČKI CENTAR PLAV - PROJEKCIJA RAZVOJA (2013) - RAĐENA ZA POTREBE IZRADE PUP – A OPŠTINE PLAV 15
2.4.4. PROGRAM RAZVOJA PLANINSKOG TURIZMA U CRNOJ GORI 17
2.4.5. STUDIJA IZVODLJIVOSTI ZA USTANOVLJAVANJE ZAŠTIĆENOG PODRUČJA PRIRODE NA PODRUČJU PLAVSKOG DIJELA PROKLETIJA 17
2.4.6. IZVOD IZ PLANA UPRAVLJANJA ZA NP "PROKLETIJE" 2016-2020. g 20
2.5. MEĐUNARODNI I REGIONALNI ZNAČAJ NP "PROKLETIJE" 21
2.6. ODNOS PREMA OKRUŽENJU 23
2.7. PRIRODNE KARAKTERISTIKE 26
2.7.1. GEOGRAFSKI POLOŽAJ I OSNOVNI PARAMETRI 26
2.7.2. GEOLOŠKE KARAKTERISTIKE 26
2.7.3. GEOMORFOLOŠKE KARAKTERISTIKE 28
2.7.4. SPELEOLOŠKI OBJEKTI 30
2.7.5. HIDROGEOLOŠKE KARAKTERISTIKE 30
2.7.6. HIDROLOŠKE KARAKTERISTIKE 31
2.7.7. SEIZMIČKE KARAKTERISTIKE 34
2.7.8. PEDOLOŠKE KARAKTERISTIKE TERENA 36
2.7.9. KLIMATSKE KARAKTERISTIKE 38
2.7.10. BIOLOŠKE KARAKTERISTIKE - BIODIVERZITET 40
2.7.10.1. FLORA 40
2.7.10.2. FAUNA 50
2.7.10. 3. RANJIVA PODRUČJA 60
2.7.11. PROCJENA STRUKTURE PREDJELA 62
2.8. PRIRODNA BAŠTINA 1
2.9. KULTURNO NASLJEĐE NP "PROKLETIJE" I OKRUŽENJA 4
2.9.1. KULTURNA DOBRA U KONTAKTNOJ / ZAŠTITNOJ ZONI PARKA 4
2.9.2. OBJEKTI I LOKALITETI SA POTENCIJALNIMKULTURNIM VRIJEDNOSTIMA U NP „PROKLETIJE" I KONTAKTNOJ ZONI 4
2.9.3. KULTURNI PREDIO 5
2.9.4. TRADICIONALNO GRADITELJSTVO NA KATUNIMA 7
2.9.5. POKRETNA KULTURNA DOBRA I NEMATERIJALNA BAŠTINA 9
2.9.6. OCJENA STANJA KULTURNE BAŠTINE 11

3. STVORENI USLOVI 12

3.1. MREŽA NASELJA NP “PROKLETIJE“ I OKRUŽENJA 12
3.2. DRUŠTVENE DJELATNOSTI NP “PROKLETIJE“ I OKRUŽENJA 14
3.3. PRIVREDNE DJELATNOSTI 15
3.3.1. POLJOPRIVREDA *15*
3.3.2. ŠUMARSTVO *21*
3.3.3. TURIZAM *1*
3.3.4. EKONOMSKA ANALIZA POSTOJEĆEG STANJA *4*
3.4. SAOBRAĆAJNI SISTEM 1
3.4.1. DRUMSKI SAOBRAĆAJ *2*
3.4.2. OSTALI VIDOVI SAOBRAĆAJA *3*
3.4.3. OCJENA STANJA *3*
3.5. OSTALA INFRASTRUKTURA 4
3.5.1. HIDROTEHNIČKA INFRASTRUKTURA *4*
3.5.2. ENERGETSKA INFRASTRUKTURA *1*
3.5.3. ELEKTRONSKA KOMUNIKACIONA INFRASTRUKTURA *1*
3.5.4. UPRAVLJANJE OTPADOM *1*
3.6. ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE 2
3.7. PRIRODNE OPASNOSTI I TEHNOLOŠKI RIZICI 2

4. POSTOJEĆE STANJE ORGANIZACIJE PODRUČJA NACIONALNOG PARKA 4

4.1. RESURSI I POTENCIJALI 4
4.2. OGRANIČENJA RAZVOJA 7
4.3. POSTOJEĆA ORGANIZACIJA PARKA 9
4.3.1. INFORMATIVNO-PREZENTACIONI I EDUKATIVNI SADRŽAJI *9*
4.3.2. UPRAVLJANJE POSJETIOCIMA *11*
4.3.3. INSTITUCIONALNA STRUKTURA *11*
4.3.4. ANALIZA I OCJENA USLOVA ZA OSTVARIVANJE ZAŠTITE *11*
4.4. SINTEZNA OCJENA STANJA 12

SWOT ANALIZA 15

5. PRINCIPI I CILJEVI UREĐENJA PROSTORA NP PROKLETIJE 17

5.2. OPŠTI CILJEVI ZAŠTITE, RAZVOJA I UREĐENJA 17

5.3. POSEBNI CILJEVI 18

5.4. CILJEVI PO POJEDINIM OBLASTIMA 18

5.4.1. Ciljevi zaštite prirodnih i kulturno-istorijskih vrijednosti i životne sredine *18*
5.4.2. Zaštita predjela *18*
5.4.3. Zaštita prirodne baštine *19*
5.4.4. Zaštita kulturno-istorijske baštine *19*
5.4.5. Zaštita životne sredine *20*
5.4.6. Ciljevi demografskog razvoja *20*
5.4.7. Ciljevi prostornog razvoja *20*
5.4.8. Turizam *21*
5.4.9. Poljoprivreda *21*
5.4.10. Šumarstvo *22*
5.4.11. Lovstvo *22*
5.4.12. Vodoprivreda i hidroenergetika *22*

PRILOG 2

TABELA I. ZAŠTIĆENE BILJNE VRSTE. 2
TABELA II. REZULTATI TERENSKIH ISTRAŽIVANJA AVGUST 2015. 3
TABELA III. LISTA PTICA PROKLETIJA SA STATUSOM UGROŽENOSTI I ZAŠTITE PREMA MEĐUNARODNIM KONVENCIJAMA. 5
TABELA IV. LISTA PTICA PROKLETIJA SA STATUSOM UGROŽENOSTI 12
TABELA V. LISTA ZAŠTIĆENIH VRSTA SISARA 18
TABELA VI. IZVORIŠTA VODE I NIHOVE KARAKTERISTIKE (KVO 50) XVIII

LITERATURA VI

KARTOGRAFSKI PRILOZI

1. Topografska podloga sa granicom zahvata plana	R 1 : 25 000
2. Izvod iz Prostornog plana Crne Gore do 2020.godine	
3. Izvod iz PUP opštine Plav	R 1 : 25 000
4. Kontaktne zone	R 1 : 50 000
5. Geološka karta	R 1 : 100 000
6. Mineralni resursi i rudna bogatstva	R 1 : 200 000
7. Hiposometrija	R 1 : 25 000
8. Pedološka karta	R 1 : 50 000
9. Plan predjela	R 1 : 25 000
10. Analiza postojećeg stanja	R 1 : 25 000
11. Potencijali i ograničenja	R 1 : 25 000
12. Plan namjene površina	R 1 : 25 000
13. Plan saobraćajne infrastrukrure	R 1 : 25 000
13.a Planinske staze	R 1 : 25 000
14. Stanje i plan ostale infrastrukture / sintezni prikaz /	R 1 : 25 000
15. Prirodna i kulturna baština	R 1 : 25 000
16. Režimi zaštite i korišćenja	R 1 : 25 000

STUDIJE

- **STUDIJA ZAŠTITE KULTURNIH DOBARA**
- **PLAN PREDJELA**
- **STUDIJA SEIZMIČKIH KARAKTERISTIKA**

1. UVODNI DIO

Nacionalni park Prokletije obuhvata dijelove teritorije opština Plav i Gusinje. Granice PPPN NP Prokletije u svemu odgovaraju granicama NP Prokletije utvrđenim zakonom o Nacionalnim parkovima (Službeni list CG, br 56/09). Obuhvata površinu od 16 038ha.

1.1. PRAVNI I PLANSKI OSNOV ZA IZRADU PLANA

Pravni osnov za izradu plana sadržan je u odredbama Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata kojim je predviđeno da se Prostorni plan posebne namjene izrađuje i donosi za područje nacionalnog parka, odnosno za teritoriju koja je od posebnog značaja za Crnu Goru. Takva područja zahtijevaju poseban režim korišćenja i uređenja.

Na osnovu čl. 21 i 31, stav 1 Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata („Službeni list CG”, br. 51/08, 34/11, 35/13 i 33/14), Vlada Crne Gore je na sjednici od 25. jula 2013.g. donijela Odluku o izradi Prostornog plana posebne namjene nacionalnog parka "Prokletije" čiji je sastavni dio čini i Programski zadatak na osnovu kojeg se izrađuje PPPN NP "Prokletije".

Za područje NP "Prokletije", paralelno sa izradom Plana se radi i Strateška procjena uticaja na životnu sredinu. (“Službeni list RCG” broj 80/05 i “Službeni list CG” broj 59/11.)

Prema Odluci i Programskom zadatku vremenski horizont plana za period do 2025.g.

Nakon sprovedenog tenderskog postupka, potpisan je Ugovor o izradi plana (br. 12-1301/28-2014 od 17.03.2015.g.) između Naručioca posla Ministarstva održivog razvoja i turizma i Obrađivača plana Konzorcijuma firmi "Republički zavod za urbanizam i projektovanje" a.d. Podgorica (kao vodeći član Konzorcijuma), "Centar za arhitekturu i urbanizam" d.o.o. Podgorica i "MonteCEP" d.s.d. Kotor.

Planski osnov za izradu PPPN Prokletije čini Prostorni plan Crne Gore do 2020.g. kojim su određeni državni ciljevi kao i mjere prostornog razvoja u skladu sa ukupnim ekonomskim, socijalnim, ekološkim i kulturno-istorijskim razvojem. Prostorni plan Crne Gore predstavlja planski dokument višeg reda sa kojim PPPN NP "Prokletije" treba biti usklađen. Ovo obavezuje na poštovanje osnovnih opredjeljenja i utvrđene politike u PPCG uz mogućnost njihove dalje razrade kroz planove nižeg reda.

Za izradu ovog plana su osim osnovnog Zakona važni i Međunarodni sporazumi i konvencije, kao i propisi iz oblasti: zaštite prirode, zaštite kulturne baštine, zakoni koji su relevantni za procjenu uticaja na životnu sredinu, posebno za zagađenje vazduha, buku, vode, zemljište i otpad. Za ostale segmente plana važni su relevantni zakoni, kako je predviđeno Programskim zadatkom.

1.2. OBRAZLOŽENJE ZA IZRADU I DONOŠENJE PLANA

Područje Prokletija je jedinstveni prostor, koji je zakonom proglašen za Nacionalni park 2009.g. i za ovaj prostor se po prvi put radi prostorni plan, što je zakonska obaveza.

Sam status prostora Nacionalnog parka upućuje na to da se radi o području od posebnog značaja i području naglašenog interesovanja od strane lokalnih zajednica.. U tom smislu plan će, kroz definisanje planskih rješenja, obezbijediti valorizaciju prostora kroz razvoj odabranih razvojnih sadržaja, infrastrukture, turističke afirmacije, uz poštovanje svih aspekata zaštite prostora.

Planom će se obezbijediti stvaranje uslova za razvoj, zaštitu, uređenje i korišćenje područja Prokletija na principima održivog razvoja, a naročito za zaštitu i očuvanje prirodnih dobara od izuzetnog nacionalnog značaja, kao i drugih značajnih prirodnih resursa i posebno vrijednih kulturno-istorijskih dobara.

1.3. IZVOD IZ PROGRAMSKOG ZADATKA

Osnovni cilj izrade PPPN NP "Prokletije"je da se stvore formalne i planske pretpostavke za zaštitu, uređenje, osmišljen razvoj i organizaciju prostora Prokletija u skladu sa osnovnim razvojnim opredjeljenjima, na principima održivog razvoja. Plan treba da definiše odnosno potvrdi osnovni koncept namjene prostora i infrastrukturne opremljenosti koji će omogućiti

zaštitu i valorizaciju prirodnih potencijala u funkciji održivog razvoja. U tom smislu poseban značaj ima plansko povezivanje predmetnog prostora sa centrima neposrednog okruženja.

Sam status prostora Nacionalnog parka asocira na područje od posebnog značaja i potencijalno područje naglašenog interesovanja. U tom smislu plan će,kroz definisanje planskih rješenja, obezbijediti valorizaciju prostora kroz razvoj odabranih razvojnih sadržaja, infrastrukture, turističke afirmacije, uz poštovanje svih aspekata zaštite prostora.

Osnovni ciljevi plana su:

- Dalji razvoj područja i djelatnosti u skladu sa održivim korišćenjem prirodnih resursa,
- Formiranje adekvatne infrastruktrure i povezivanje sa okruženjem,
- Unapređenje integralnog razvoja turizma,
- Definisanje politike usporavanja demografskog odliva i gašenja privredne matrice ruralnog područja.

Posebni ciljevi su:

- Aktiviranje Nacionalnog parka na prirodnoj osnovi i kulturno nasliđu,
- Usmjeravanje turističke ponude u pažljivo odabrane zone,
- Liberalniji režim prema stočarstvu za stanovništvo sa područja,
- Poboljšanje infrastrukturne opremljenosti,
- Strateške aktivnosti za budući plan upravljanja parkom, očuvanje biodiverziteta zaštita kulturnih vrijednosti, unapređenje saradnje sa korisnicima Nacionalnog parka i dr.

1.4. DOSADAŠNJI TOK IZRADE PLANA

Radni projekat (faza Ia), je prva faza izrade Plana, koja je urađena u toku oktobra 2015.g. Radni projekat koji je sadržao kratak metodološki pristup za izradu plana i pregled aktivnosti koje će se odvijati kroz predviđene faze izrade plana sa vremenskom organizacionim i definisanim obavezama članica Konzorcijuma, odnosno tima za izradu plana. Prvi izvještaj (korigovana verzija),je predat30. oktobra 2015. g. u elektronskom obliku, putem e-mail-a.

Analiza postojećeg stanja (faza Ib) je urađena u toku novembra i decembra 2015.g. u okviru koje je najviše pažnje bilo je posvjećeno:analizi dostupne prostorno-planske, studijske, projektne i ostale dokumentacije, topografskim karatama i drugim kartografskim podlogama, zakonodavnom okviru,uspostavljanju komunikacije sa nadležnim resorima u ministarstvima, uspostavljanju kontakata s zainteresovanim subjektima,organizovanju timova po tematskim oblastima,utvrđivanju polazišta za započinjanje planskih aktivnosti. Ova faza je predata 16.januara.2016.god. Ova faza je bila predmet razmatranja Savjeta i na nju je dato mišljenje.

PPPN NP Prokletije je prvi planski dokument koji se radi za ovo područje. Za izradu plana nisu rađena detaljnija istraživanja ovog područja, tako da su se koristili postojeći podaci iz Prostornog plana Crne Gore (2008.god.), PUP-a Opštine Plav (2014.god.) kao i drugi dostupni kartografski i drugi podaci rađeni na državnom nivou.

Na lokalnom nivou, zbog nedavnog formiranja opštine Gusinje, određene institucije još uvijek nisu bile razdvojene, tako da su pojedini podaci dobijeni na nivou sadašnjih opština Plav i Gusinje, a pojedini objedinjeno, za obje opštine, sa sjedištem u Plavu.

Korišćeni su podaci iz Studije izvodljivosti za ustanovljavanje zaštićenog područja prirode na području plavskog dijela Prokletija i Studije o opravdanosti osnivanja opštine Gusinje.

Za potrebe izrade PPPN urađena je Studija zaštite kuturnih dobara.

Scenariji razvoja (faza IIa)područja NP "Prokletije" su urađeni tokom januara 2016.g. i prezentivani na sastanku Foruma građana, koji je održan 23. februara.2016.g. Jedan od zaključaka tog sastanka je oprijedjeljenje za scenario 3.: **"Štitimo i razvijamo"**, koji je i radni tim ocjenio kao najodrživiji

Prednacrt plana (faza IIb) je urađen periodu od februara do aprila 2016. G. a nakon dopune Analize postojećeg stanja, prema sugestijama i mišljenju Savjeta. Planski dio se zasniva na Analizi postojećeg stanja, sektorskim projekcijama i utvrdjenim principima i ciljevima zaštite, uređenja i korišćenja prostora NP “Prokletije“.Kao stečene obaveze preuzeti su projekti izgradnju za malih hidroelektrana i infrastrukturni koridor regionalnog

puta Plav-Dečani. Na osnovu razmatranih potencijala i ograničenja razvoja, predloženi su režimi zaštite I, II i III stepena.

Nacrt plana (faza III) je urađen periodu od aprila do septembra 2016. G., a nakon dopune Prednacrta plana, prema sugestijama i mišljenjma Savjeta i JP Nacionalni parkovi Crne Gore, analizi Ankete koje je u međuvremenu završena, kao i stavovima Socioekonomskog Foruma i pristiglim inicijativama.

Korigovani Nacrt plana – Na Nacrt plana (septembar 2016g.) dobijena su Mišljenja od strane Institucija i opština Plav i Gusinje. Sva Mišljenja su razmotrena, i izvršena je dopuna i korekcija planskog koncepta.

Od strane opština Plav i Gusinje su data negativna Mišljenja sa predlogom da se umjesto naglašene zaštitne funkcije uključi značajniji razvoj na području NP Prokletije. Održani su sastanci sa predstavcnicima Ministarstva održivog razvoja i turizma, predstavnicima opština i Obrađivača plana. Razmotrene su sve primjedbe i sugestije i urađen korigovani Nacrt plana (decembar 2017g.).

Drugi korigovani Nacrt plana - Na osnovu korigovane verzije Nacrta plana urađen je Izvještaj o reviziji Savjeta za reviziju planiskih dokumenatau kojem su date određene primjedbe i sugestije. Ove sugestije su razmotrene i izvršena je dopuna i korekcija planskog koncepta.

2. ANALIZA I OCJENA POSTOJEĆE DOKUMENTACIJE I POSTOJEĆE STANJE

2.1. OPIS ZAHVATA I POLOŽAJ

Visokoplanisnki masiv Prokletije smješten je između Skadarsko-podgoričke kotline na jugozapadu, rijeke Drim na istoku i Metohije na sjeveroistoku. Predstavlja specifičan i jedinstven planisnki prostor Balkana i Evrope koji je u širem smislu podijeljen na tri dijela: crnogorske, albanske i kosovske Prokletije.

U širem smislu planinski masiv Prokletija obuhvata istočnu i sjeveroistočnu granicu dijela Crne Gore prema Albaniji i Kosovu, od Skadarskog jezera do Mokre gore u Metohiji. Obuhvata teritorije opština Plav, Gusinje, Rožaje, istočni i sjeveroistočni dio opštine Podgorica, južni i jugozapadni dio opštine Andrijevica i jugoistočni dio opštine Berane.

U centralnom dijelu masiva Prokletije smješten je NP "Prokletije", na teritoriji opština Plav i Gusinje. NP "Prokletije" , prema digitalno očitanoj površini u AutoCAD-u, obuhvata površinu od 15870,79 ha, a opis granice je definisan Zakonom o Nacionalnim parkovima (Sl. list CG, broj 28/14).

Površina na osnovu PUP Plava iz 2014. g. je **16038ha**, a na osnovu zvanične web stranice Nacionalnog parka iznosi **16630ha** (JU NPCG zvanični sajt). U Zakonu o nacionalnim parkovima, površina nije precizirana, već samo dužina granica. **Ukupna granica Nacionalnog parka "Prokletije" kroz opštine: Plav i Gusinje iznosi 72,6 km, dok je državna granica sa Kosovom 2,8 km, a sa Albanijom 47,7 km, što ukupno iznosi 123,1 km.**

Granica Nacionalnog parka počinje od graničnog kamena broj B14/II koji se nalazi na granici Crne Gore i Republike Albanije (zvano mjesto Godilja). Od ove beljege granica ide u pravcu jugoistoka do raskrsnice dviju staza, od kojih jedna ide prema mjestu Krlje, a druga staza koja ide prema izvoru kod brda Glavica u dužini od 0,3 km, granica prati stazu koja ide prema izvoru kod brda Glavica u pravcu istoka u dužini od 1,9 km, granica se odvaja od puta i lomi pod uglom od 90° i ide u pravcu juga (uz Kanjski krš prema K 1631) u dužini od 0,6 km (do granice između katastarskih opština Grnčar i Dolje). Granica se lomi pod uglom od 225° (slijedi granicu gore spomenutih katastarskih opština) u pravcu jugo-zapada, juga do graničarske česme u dužini od 1,6 km. Granica se lomi pod uglom od 90° do potoka Bistrica u dužini od 0,8 km granica ide u pravcu sjevera potokom Bistrica u dužini 1,4 km. Granica se lomi pod uglom od 220° u pravcu juga do staze (koja prolazi kroz mjesto Ahmedmujovići) u dužini od 0,1 km, granica se lomi pod uglom od 135° prati stazu u pravcu jugoistoka u dužini 0,1 km, granica se lomi pod uglom od 270° u pravcu jugozapada i ide do na K 1'915 (V. Karaula) u dužini 2,5 km. Granica se lomi pod uglom od 90° u pravcu jugoistoka (kroz šumu) do livade iznad sela Dolja u dužini 1,2 km. Granica se lomi pod uglom od 210° do K 1064m rijeci Dolja (krša Dolja) u dužini od 0,3 km. Granica skreće u pravcu sjeveroistoka prati ivicu šume i livade (krivudavo) sve do dva izvora u mjestu Dolja u dužini od 1,6 km. Granica se lomi i skreće u pravcu istoka do raskršća staza na granici katastarskih opština Dolja i Vusanje u dužini od 1,6 km. Granica skreće prema jugu, prati granicu gore spomenutih katastarskih opština (blizu K 2021 - Maja e Podgojs) u dužini od 2,0 km. (tu je i katastarska MB 4). Od ove beljege granica se lomi pod uglom od 90° u pravcu sjeveroistoka do ispod K.1386 u dužini od 1,1km. Granica se lomi pod uglom od 315° stupnjeva u pravcu jugozapada u dužini od 0,8 km. Granica se lomi pod uglom od 135° u pravcu jugoistoka u dužini od 1,0 km. Granica se lomi pod uglom od 135° u pravc u istoka (presijeca potok Skakavač ispod 2 izvora i istim pravcem produžava) u dužini 1,4 km. Granica se lomi pod uglom 110° u pravcu sjeveroistoka na K 1524 produžava u istom pravcu (presijeca potok Belićki K 1071) sve do izvora koji se nalazi na stazi zaseoka Zorunica u dužini od 1,9 km. Granica u pravcu sjeverozapada prati stazu iznad sela G. Vusanje do presjeka dviju staza mjesto Čarišta u dužini 2,4km. Granica skreće prema sjeveroistoku, prati stazu koja prolazi kroz katun do granice katastarskih opština Vusanje i Kruševu u dužini od 2,0 km. Granica u istom pravcu (krivudavo) prati granicu između državne šume (blok br. 12) i privatne sve do granice katastarskih opština Kruševo i Vojno selo u dužini od 8,2km. Granica nastavlja u

pravcu sjeveroistok, istok na uvir jednog potoka u Beli potok, prati ivicu šume do staze koja ide iz katuna Podkobila u zaseok Budovica u dužini od 1,4 km. Granica ide u pravcu sjeveroistoka, prati spomenutu stazu i ivicu šume u dužini od 0,9 km. Zatim zaobilazi brdo Gradec u pravcu istoka, pa juga do K 1418, koja se nalazi na jednoj stazi u dužini od 0,7 km. Granica prati stazu i ivicu šume do raskrsnice dviju staza u pravcu sjevera u dužini od 0,7 km, granica stazom u obliku luka dolazi na granicu katastarskih opština Vojno Selo i Đurička rijeka u dužini od 0,4km. Granica u pravcu sjeveroistoka prati granicu gore spomenutih katastarskih opština u dužini od 0,9 km. Granica zatim skreće prema istoku stazom u dužini od 0,3 km. Zatim granica ide u pravcu juga, jugoistoka, juga, prati stazu u dužini od 2,4 km. Granica se lomi pod uglom od 90° u pravcu jugoistoka do K 1043 u dužini od 0,3 km. Granica se lomi pod uglom od 90°, prati ivicu šume sve do granice katastarskih opština Đurička rijeka i Hoti u dužini od 0,5 km. Granica u istom pravcu prati granicu gore spomenutih katastarskih opština u dužini od 0,5 km. Granica skreće u pravcu jugoistoka, prati tok Trokuske rijeke u dužini od 1,4 km, granica prati ivicu šume, zaobilazi zaseok Zabelj, prati ivicu šume i livade u pravcu jugozapada u dužini od 0,8 km. Zatim u pravcu sjeverozapada stazom u dužini od 0,4 km. Granica se zatim lomi u pravcu juga, zaobilazi jedan izvor i ide ivicom šume presijeca jednu stazu sve u dužini 1,6 km. Granica se lomi prema istoku do staze koja prolazi kroz selo Zabelj, prati ivicu šume u dužini od 0,6 km. Granica i dalje prati ivicu šume, u pravcu sjeveroistoka do Trokuske rijeke u dužini od 0,6 km. Granica ide tokom rijeke Trokuške u pravcu sjeverozapada u dužini od 0,6 km. Granica se lomi pod uglom od 270° u pravcu sjeveroistoka do staze koja ide iz katuna Baništa u mjesto Kunj u dužini od 0,9 km. Granica zatim prati ivicu šume u pravcu sjevera do Hotske rijeke u dužini od 0,9 km. Granica se lomi pod uglom od 315° u pravcu istoka, prati dio toka Hotske rijeke, staze kroz katun Horalac, pa ponovo tokom Hotske rijeke u dužini od 1,9 km. Granica prati ivicu šume i livade u pravcu sjeveroistoka do granice katastarskih opština Hoti i Bogajići u dužini od 1,5 km. Granica prati granicu gore spomenutih katastarskih opština u pravcu sjeverozapad u dužini od 1,9 km. Granica ide u pravcu sjevera stazom, nailazi na K 1720 i dalje prati stazu, pa ivicu šume pa potokom do uliva u Vrgonoški potok na granici katastarskih opština Bogajići i Prnjavor u dužini od 2,5 km. Granica ide granicom gore spomenutih katastarskih opština u pravcu sjeveroistoka do K 1182 u dužini od 0,9km. Granica prati tok Treskavičke rijeke u pravcu sjevera do mosta na kolskom putu Plav-Babino polje u dužini od 0,8 km. Granica prati trasu kolskog puta Plav-Babino polje u pravcu istok i jugoistok do kraja istog puta gdje se uliva potok Studenac u Babinopoljsku rijeku u dužini od 9,4 km. Granica ide Babinopoljskom rijekom do uliva Modrog potoka, a ujedno granicom kota - starinskih opština Prnjavor i Desni Meteh u dužini od 0, 4 km. Granica slijedi granicu gore spomenutih opština Modrim potokom u pravcu istoka do K 2245 (Ćafa Belega), gdje je i granica Crne Gore sa granicom Kosova u dužini od 1,7km. Od K 2245 (Ćafa Belega) granica ide između Crne Gore i Kosova, ide u pravcu juga preko K 2204 do K 2366 (Tromeđa, gdje je tromeđa između Crne Gore, Kosova i Republike Albanije u ukupnoj dužini od 2,8 km. Dalji opis granici slijedi opis granice između Crne Gore i Republike Albanije. Od K 2366 (Tromeđa) granica se lomi pod uglom od 270° i ide u pravcu zapada, prelazi preko kamenih beljega i kota (u daljem tekstu k) B 28/III, B 28/II i 2232, do graničnog kamena br. B 28 u dužini od 1,9 km. Granični kamen br. B 28 (2203 Maja e Spalit) je sazidan na grebenu B. Spalit. Oko graničnog kamena nalaze se ostaci šanca. Od graničnog kamena br. B 28 granica ide vododjelnicom basena Lima sa crnogorske strane i Valbone sa albanske strane u opštem jugozapadnom pravcu do graničnog kamena br. B 27 (Ćafa Bjelaj), prelazi preko K 2269, B 27/II u dužini od 2,0 km. Granični kamen br. B 27 je sazidan u tjesnacu zvanom (Ćafa Bjelaj), odakle polaze staze prema B. Karanfilit, prema Plavu i prema katunu Dobri dol. Od graničnog kamena br. B 27 granica ide vododjelnicom između basena Lima sa crnogorske strane i Valbone sa albanske strane, idući najprije prema jugozapadu, zatim prema sjeverozapadu do graničnog kamena B 26 (2158), prelazi preko K 1989, i B 26/IV u dužini od 1,9 km. Granični kamen B 26 je sazidan na K 2165, koji se nalazi otprilike 350 m na jugoistoku od najviše tačke B. Korolac (Horolac) K 2201. Od graničnog kamena br. B 26 granica ide vododjelnicom između basena Lima sa crnogorske strane i basena Valbone sa albanske strane, idući u opštem sjeverno-sjevernoistočnom pravcu do graničnog kamena br. B 25 (K 1916- Ćafa e Aljucit) i prolazeći preko B 25/XI, K 1994 - Pločice (B 25/VIII, K 2075 -

Maja e Karanfilit, B 25/VI, B 25/III, B 25/II K 1983 - Krš Džonbalića), u dužini 3,5 km. Granični kamen B 25 koji je sazidan na malom brežuljku u tjesnacu zvanom Ćafa Trokusit, odakle polaze staze prema katunu Krasnići, prema B. Markovtsit, prema Plavu i prema Karanfilima. Od graničnog kamena br. B 25 granica ide vododjelnicom između basena Lima sa crnogorske strane i Valbone sa albanske strane, penjući se u opštem jugozapadnom pravcu do graničnog kamena B 24 (K 2044) i prelazeći preko K B 24/III u dužini od 0,6 km. Granični kamen B 24 je sazidan na K 2063, koji se nalazi otprilike 400 m na sjeverozapadno od najviše tačke brda Markovtsit (2119). Od graničnog kamena br. 24 granica ide vododjelnicom između basena Lima sa crnogorske strane i Valbone sa albanske strane i ide u opštem sjeverozapadnom smjeru do graničnog kamena br. 23 i prelazeći preko K B. 23/IV, 1780 u dužini od 1,8 km. Granični kamen broj B 23 nalazi se u tjesnacu zvanom Ćafa Vranica preko kojega prolazi staza koja vodi iz Čerema prema Plavu. Od graničnog kamena B 23 granica ide vododjelnicom između basena Lima sa crnogorske strane i Valbone sa albanske strane do graničnog kamena br. B 22. Ona ide prema sjeverozapadu, penjući se, mijenja pravac u smjeru jugozapada sve do K 1760, a zatim ide pravcem zapad do K 1928 (Maja i Vranica), a onda u pravcu sjeverozapada do kamena br. B 22 i prelazeći preko K B 22/XI, (1714), B 22/VIII (1718), B 22/VII (1760, B 22/VI, B 22/IV, 1928) (Maja i Vranices), B 22/II, (1892) u dužini od 3,9 km. Granični kamen br. B 22 podignut je na istočnom vrhu brda Zabelit K 2005. Od graničnog kamena br. B 22 granica ide vododjelnicom između basena Lima sa crnogorske strane i Valbone sa albanske strane u opštem jugozapadnom pravcu do graničnog kamena br. B 21, prelazeći preko K B 21/VIII (2010), B 21/VII, B 21/V, 2044, B 21/III (1973), 1952 u dužini od 2,6. Granični kamen br. B 21 je podignut u tjesnacu koji se nalazi istočno od brda Capit i odakle polazi jedna staza prema Plavu, druga prema Gusinju, a treća prema B. Zebelit. Od graničnog kamena br. B 21 granica se uzdiže penje u pravcu zapada i jugozapada, idući vododjelnicom između basena Lima sa crnogorske i Valbone sa albanske strane do graničnog kamena br. B 20 u dužini od 0,8 km. Granični kamen br. 20 je sazidan na jednoj strani na vrhu brda Capit K 2149 koja se nalazi jugoistočno od brda Borit. Blizu graničnog kamena nalazi se nekoliko tragova šanaca. Nekoliko metara od graničnog kamena na crnogorskoj teritoriji sazidan je novi trigonometrijski znak. Granični kamen B 20 sam predstavlja trigonometrijsku tačku mreže koja je služila komisiji radi snimanja. Od graničnog kamena br. 20 granica se spušta prema jugu, idući vododjelnicom između Lima sa crnogorske strane i Valbone sa albanske strane do graničnog kamena br. B 19 (1850) u dužini od 0,7. Granični kamen br. B 19 je sazidan na tjesnacu T. Derijan, preko kojeg prolazi staza koja vodi iz Gusinja prema Čeremu. Od graničnog kamena br. B 19, granica uzima opšte jugozapadni pravac i ide vododjelnicom između Lima sa crnogorske strane i Valbone sa albanske strane, prolazeći preko K 2411, 2528 (Maja Kolata), 2034 (Ćafa e Preslopit), 2197 (Ljugu i Preslopit), 2294, 2464, (Maja e Desljes), 2360, 2444, 2524 (Maja e Rosit), B 18/II (Ćafa e Farumit), B 18/I (2257) do graničnog kamena br. B 18 u dužini od 10,1 km. Sav ovaj veliki greben veoma je strmenit, kamenit i neprolazan. Granični kamen broj B 18 je sazidan u tjesnacu T. Valbona preko kojeg prolazi staza koja vodi iz Gusinja prema Valbonskoj dolini. Od graničnog kamena br. B 18 granica prolazi preko kamenitog, vrlo brežuljkastog i neprolaznog zemljišta, ona kreće prema jugozapadu, ide vododjelnicom između Lima sa crnogorske strane i Valbone sa albanske strane i preko nekoliko tjesnaca, vrhova i K 2146 i stalno se penje do šiljastog vrha K 2246, a zatim spušta u pravcu sjevero zapada do graničnog kamena br. B 17 (1714), prolazeći preko K B 17/IV, B 17/III, (2011), B 17/II, B 17/I, u dužini od 2,8. Granični kamen br. B 17k je sazidan u tjesnacu koji se nalazi sjeverno od Jezerca i jugoistočno od B. Kakisa; preko ovog tjesnaca prolazi staza koja vodi iz Vunseja u Jezerce. Od graničnog kamena br. B 17 granica uzima opšti sjevernozapadni pravac i prolazi kamenitim grebenom, vrlo strmenitog i neprolaznog brda Kakisa K 2221, do graničnog kamena br. B 16, prolazi preko K B 16/II, B 16/I u dužini od 2,1. Granični kamen br. B 16 sazidan je u krajnjoj južnoj tački Ličeni Krstca, na 20 m istočno od staze koja vodi iz sela Vunsej u T. Pejs. Od granice kamena br. B 16 granica uzima opšti pravac prema sjeverozapadu, prolazeći preko kota i biljega k: B 15/XXIX, B 15/XXVIII, (1838), B 15/XXVII (2210), B 15/XXVI, B 15/XXV, B 15/XXIV (2057), B 15/XXII, B 15/XX, 1966, B 15/XVI, B 15/XIII (1960), B 15/XII, B 15/XI (2120), Ćafa Trajan B 15/ IX (2090), B 15/VIII, B 15/V (vrh Veliki-2190), B 15/IV, B 15/III (1922), B 15/II, Alibegova škala, do graničnog kamena br. B 15

u dužini od 12,3. Granični kamen br. B 15 je sazidan u tjesnacu preko kojeg prolazi staza koja vodi iz doline Grnčar u dolinu Lepuša. Od graničnog kamena B 15 granica uzima opšti južni-jugozapadni pravac i ide preko K 1184, B 14/VI do B 14/II gdje je i završetak granice NP - "Prokletije".

2.2. SMJERNICE IZ PLANOVA VIŠEG REDA (PPCG)

2.2.1. IZVOD IZ PROSTORNOG PLANA CRNE GORE DO 2020.g.

*Prostor **Nacionalnog parka "Prokletije"** pripada **Sjevernom regionu Crne Gore** odnosno tzv. razvojnoj **Polimskoj zoni** koja je zbog svojih specifičnosti podijeljena u četiri **podzone** (opštine): **Plav (površine 486km^2)**, Andrijevica, Berane i Bijelo Polje.*

Razvojna zona: POLIMSKA ZONA sa podzonom Plav

Podzona Plav - Obuhvata područje Plavskog jezera, uključujući i ravne terene duž izvorišnog toka Lima.

Resursi i potencijali:Atraktivan prirodni pejzaž, uključujući potencijalni nacionalni park Prokletije i Plavsko jezero, specifično graditeljsko nasljeđe i izgrađeni turistički kapaciteti; poljoprivredno zemljište, šumski kompleksi i pojave ležišta mineralnih sirovina; izgrađeni drvoprerađivački i drugi industrijski kapaciteti; raspoloživa radna snaga; resursi pitke vode; hidroenergetski potencijal Lima i njegovih pritoka za izgradnju mini-hidroelektrana; rasadnički potencijal i kvalitet vode za uzgoj salmonidnih vrsta riba.

Prioriteti razvoja: Bolja saobraćajna povezanost sa okruženjem, poljoprivreda orijentisana na ratarsku i stočarsku proizvodnju i proizvodnju voća; turizam usmjeren na dvosezonsko korišćenje kapaciteta i valorizacija Plavskog jezera; industrija prerade drveta, prehrambena industrija, flaširanje vode i korišćenje hidroenergetskog potencijala izgradnjom malih hidroelektrana.

Ograničenja: Zabrana lociranja svih industrija u slivu Plavskog jezera; ispuštanja netretiranih zagađujućih otpadnih voda u Plavsko jezero, Lim i njegove pritoke; ograničenje razvoja urbanih i industrijskih funkcija u područjima potencijalnih hidroakumulacija.

Konflikti: Evidentan je konflikt između urbanog širenja i pojedinačnih uzurpacija lokacija eksponiranih u prostoru i zahtjeva za očuvanje prirodnih ljepota i poljoprivrednog zemljišta. Isto tako, izražen je konflikt između prirodnog karaktera i ljepote sistema površinskih voda i mjera za poboljšanje korišćenja potencijala obradivog zemljišta - melioracioni zahvati plavnih površina južno od Plavskog jezera, kao i konflikt između privredne eksploatacije šuma i zahtjeva zaštite prirodne sredine i pejzaža.

Pragovi: Veoma ograničena pristupačnost podzoni u uspostavljenoj mreži saobraćajnica u Crnoj Gori, posebno dijela Plavske i Gusinjske kotline; neadekvatno riješeni i/ili nedostajući sistemi komunalne infrastrukture.

Zahtjevi okruženja: Zaštita pejzaža, vode, vazduha, zemljišta, Plavskog jezera od nanosa erodiranog materijala, kao i izabranih sklopova folklorne arhitekture;

Kontrola seizmičkog rizika, tehničkih akcidenata i elementarnih nepogoda: Primjena prostornoplanskih i projektantskih mjera, kako bi se ograničila povredljivost komponenti urbanog i privrednog sistema u smislu seizmičkog rizika.

Preduslovi: Poboljšanje pristupačnosti, izgradnjom novih i modernizacijom postojećih saobraćajnica, kao i razvoj funkcija društvene infrastrukture.

Funkcionalne cjeline – prekogranične razvojne zone -Prekogranične razvojne zonepredstavljaju zone šireg obuhvata oko državne granice koju mogu sačinjavati gradovi, naselja ili opštine sa sličnim razvojnim potencijalima i/ili problemima u susjednim državama.

Prekogranični park Prokletije (Plav, Gusinje – Albanija)čini prekograničnu razvojnu zonu. Sačinjava je područje dijela razvojne zone Polimlja i prekograničnog područja masiva Prokletija u Albaniji.

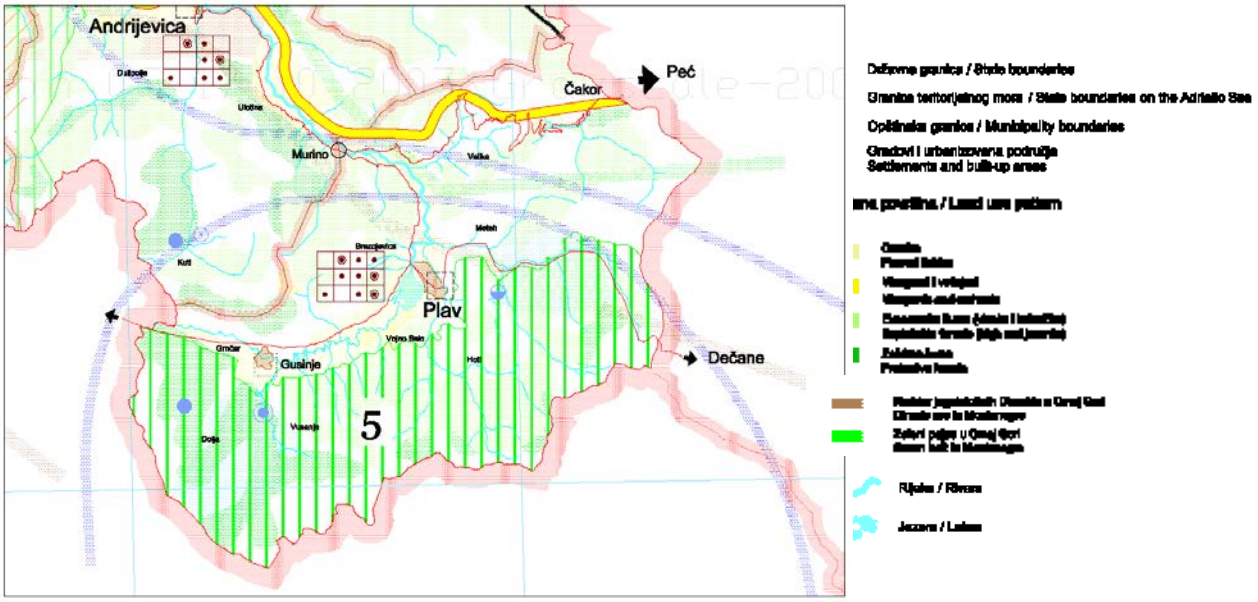

Slika 1: Prekogranični park –5. Nacionalni park „Prokletije" - Izvor: PP Crne Gore do 2020.

Prioriteti razvoja: privredna saradnja u području turizma i zaštite životne sredine (planirani nacionalni park Prokletije i ekološki koridori: zeleni pojas i jugoistočni Dinaridi).

Smjernice za izradu planova područja od posebnog značaja *- Prostor Nacionalnog parka "Prokletije" pripada* ***području posebnih vrijednosti prirode*** *koja* predstavljaju nacionalna dobra i zahtijevaju jedinstveno upravljanje u državi.

U nacionalnim parkovima prioritet je:

- Očuvanje prirode, razvijanje naučno-edukativnog i izletničkog turizma koji mora biti kontrolisan i organizovan;
- Oplemenjivanje i uređivanje postojećih stacionarnih, servisnih, uslužnih i drugih kapaciteta prvenstveno u granicama postojeće zauzetosti prostora, usklađeno sa interesima zaštite prirode;
- Uklanjanje ili promjena sadržaja koji su u konfliktu sa zaštitom prirode i okolinom, a nove locirati po pravilu izvan parkova, te tako podstaći razvoj naselja izvan parkova, te tako podstaći razvoj naselja izvan granica parka;

Područja uz državnu granicu zavise od okolnosti i uređenosti odnosa Crne Gore sa susjednim zemljama. Glavna razvojna usmjerenja odnose se na uređenje graničnih prelaza, razvoj pograničnih gazdinstava i dinamiku razmjene dobara, računajući na malogranični promet, zajedničke državne programe, posećivanja i zapošljavanja, kulturne i privredne manifestacije i drugo.

Za sva područja posebnih prirodnih vrijednosti (i/ili kulturnih) a koja su zaštićena nacionalnim zakonodavstvom ili međunarodnim sporazumima, moraju se izraditi planovi upravljanja i formirati odgovarajuće upravljačke strukture.

Za izradu ovog plana su osim osnovnog Zakona važni i Međunarodni sporazumi i konvencije, kao i propisi iz oblasti: zaštite prirode, zaštite kulturne baštine, zakoni koji su relevantni za procjenu uticaja na životnu sredinu, posebno za zagađenje vazduha, buku, vode, zemljište i otpad. Za ostale segmente plana važni su relevantni zakoni, kako je predviđeno Programskim zadatkom.

2.2.2. IZVOD IZ NACIONALNE STRATEGIJE ODRŽIVOG RAZVOJA

Koncept održivog razvoja podrazumijeva balansiranje ekonomskih, socijalnih i ekoloških zahtjeva kako bi se osiguralo zadovoljavanje potreba sadašnje generacije bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe.

Nacionalna vizija održivog razvoja uključuje:

- Viziju ekonomskog razvoja koja prepoznaje potrebu za ubrzavanjem ekonomskog rasta i prelaska na tržišnu ekonomiju ublažavanjem uticaja ovog rasta na životnu sredinu;
- Društvenu viziju koja uključuje smanjenje siromaštva i pravičnu raspodjelu beneficija ekonomskog razvoja u svim sektorima društva,
- Viziju zaštite životne sredine, tj. potrebu za zaštitom životne sredine i upravljanje prirodnim resursima na održiv način;
- Etičku viziju koja podrazumijeva unaprjeđenje svih nivoa vlasti i decentralizovanje procesa donošenja odluka koje će se zasnivati na pregovorima, saradnji i poštovanju ljudskih prava,
- Viziju razvoja kulture, tj. potrebu održavanja kulturne raznolikosti i identiteta podstičući koheziju cjelokupnog društva.

Tri stuba održivog razvoja su:

- Ekonomski razvoj - regionalni razvoj i zaposlenost; razvoj saobraćaja; razvoj turizma; poljoprivreda i ruralni razvoj; razvoj energetskog sektora; razvoj industrije i nove tehnologije.
- Životna sredina i prirodni resursi-zaštita biodiverziteta i očuvanje prirodnih vrijednosti; adekvatan tretman voda, vazduha, zemljišta, šuma; Unapređenje sistema upravljanja životnom sredinom; klimatske promjene i zaštita ozonskog omotača; upravljanje otpadom; prostorno planiranje.
- Društveni razvoj - upravljanje i učešće javnosti u donošenju odluka; obrazovanje; zdravstvo; ravnopravnost i socijalna zaštita; kultura i mediji; urbani razvoj.

U okviru poglavlja 5.2.1. "**Zaštita biodiverziteta i očuvanje prirodnih vrijednosti** (posebno zaštićenim područjima)", konstatovano je da su biodiverzitet i ostale prirodne i pejzažne vrijednosti Crne Gore u znatnoj mjeri očuvane. Kao najznačajniji pritisci na ove vrijednosti prepoznati su (direktno) iskorišćavanje prirodnih resursa, intenzivan i neuravnotežen razvoj pojedinih sektora (turizam, urbanizacija), konverzija prirodnih staništa u polupirirodna i vještačka, zagađenje i sl. Kao posljedica je registrovano osiromašenje prirodnih predjela i ugroženost pojedinih komponenti biodiverziteta. Dodatni problem predstavlja činjenica da međunarodni standardi za zaštitu globalnih komponenti biodiverziteta nisu dovoljno integrisani u okviru tradicionalnih mehanizama za kontrolu iskorišćavanja ekonomski značajnijih bioloških resursa (lov, slatkovodno ribarstvo, stare rase/sorte u stočarstvu i ratarstvu). Takođe, u naučnoj i stručnoj literaturi su raspršene informacije o biodiverzitetu koje su nesistematizovane, pa nedostaju potpuni inventari mnogih taksonomskih grupa.

Posebno se kao izazov u ovoj oblasti ističe razrješavanje konflikta između očuvanja prirode i razvoja. Da bi razvojne odluke u ovoj oblasti bile održive potrebno je u rješavanju tih konflikata uključiti mehanizme za procjenu uticaja na biodiverzitet. Generalna preporuka je prostorno lociranje velikih razvojnih kapaciteta i projekata ne smije biti u koliziji sa očuvanjem integriteta zaštićenih područja prirode, posebno onih koji imaju međunarodni značaj.

Prioritetni zadaci NSOR se definisani na sljedeći način:

- Pri identifikaciji zaštićenih područja prirode koristiti evropske tipologizacije staništa značajnih za zaštitu (EMERALD, Natura 2000) vodeći računa da se obuhvate svi reprezentativni ekosistemi.
- Uspostaviti efikasan sistem upravljanja zaštićenim područjima prirode (usklađen sa IUCN kategorijama upravljanja, uz obezbjeđenje participativnog pristupa u upravljanju).
- Unaprijediti zakosnki okvir za zaštitu biodiverziteta, jačati kadrovske kapacitete i izgraditi djelotvoran monitoring biodiverziteta.

Da bi se ostvarili ovi zadaci potrebno je sprovesti niz akcija, a među njima i definisanje mreže zaštićenih područja i stavljanje pod režim zaštite novih ekosistema, formiranje upravljača za sva zaštićena područja prirode, donošenje novih planova upravljanja u skladu sa IUCN preporukama i dosljedno sprovođenje postojećih, usaglašavnja sa zakonodavstvom EU, uspostavljanje adekvatnog programa monitoringa.

2.2.3. IZVOD IZ STRATEGIJE REGIONALNOG RAZVOJA CRNE GORE, 2010-2014.g.

Strategija regionalnog razvoja Crne Gore definiše razvojne ciljeve usmjerene ka socioekonomskom razvoju države, smanjenju regionalnih razlika i jačanju potencijala za razvoj onih djelova zemlje koji zaostaju u razvoju. Osnovni cilj Strategije regionalnog razvoja je postizanje ravnomjernijeg socio-ekonomskog razvoja Crne Gore u skladu sa principima održivog razvoja, stvaranjem uslova za povećanje konkurentnosti svih djelova zemlje i realizaciju njihovih razvojnih potencijala.

Strategija regionalnog razvoja afirmiše projektni pristup i orijentaciju na EU fondove, kroz bolju povezanost potreba na lokalnom i prioriteta na nacionalnom nivou, bolju koordinaciju i jačanje kapaciteta jedinica.

Strategija definiše tri strateška cilja, i to:

Strateški cilj 1: Ravnomjerniji razvoj svih jedinica lokalne samouprave i regiona;

Strateški cilj 2: Ubrzani razvoj manje razvijenih jedinica lokalne samouprave i regiona;

Strateški cilj 3: Regionalni razvoj i zaštita životne sredine.

Politika regionalnog razvoja polazi od jedinica lokalne samouprave kao najznačajnijih nosioca razvoja čiji je zadatak da prepoznaju potrebe i definišu projekte koji će maksimizirati stepen korisnosti lokalnog stanovništva i omogućiti rast životnog standarda. Ipak, od velikog značaja je i koordinirana aktivnost između lokalnih i nacionalnih vlasti, kako bi potrebe sa lokalnog nivoa bile adekvatno prepoznate među prioritetima na nacionalnom nivou. S obzirom da su jedinice lokalne samouprave nosioci lokalnog i regionalnog razvoja, bitno je sagledati razvijenost jedinica lokalne samouprave prema sljedećim pokazateljima: ljudski resursi, priviredni poslovi, unapređenje stanovanja i uređenje prostora, zdravstvo, strateška dokumenta, rekreacija i kultura, obrazovanje i socijalna zaštita. Takođe, važni pokazatelji razvijenosti jedinica lokalne samouprave su: budžetski prihodi, prosječna stopa nezaposlenosti, broj stanovnika, odnosno prirodno kretanje stanovništva, obrazovanja stanovništva. Važan pokazatelj razvijenosti lokalnih samouprava je i ažurnost u donošenju strateških dokumenta.

Od početka 2008.g., Crna Gora ima pristup novom programu pomoći - Instrumentu zapretpristupnu pomoć (IPA - Instrument for PreAccession Assistance) koji predstavljaobjedinjeni nastavak dosadašnjih programa (CARDS, PHARE, ISPA i SAPARD) namijenjenihdržavama koje su kandidati i potencijalni kandidati za članstvo u EU. IPA je priprema zakorišćenje sredstava iz strukturnih i kohezionog fonda, koji će Crnoj Gori biti na raspolaganjunakon ulaska u Evropsku uniju. Iz tog razloga je neophodno da nosioci razvoja, kroz IPAprogram, steknu sposobnost da upravljaju sredstvima EU fondova.

Prepoznavanje uloge jedinica lokalnih samouprava omogućava da one mogu samostalno usmjeravati svoj razvoj prema ostvarenju sopstvenih specifičnih, ali i sveukupnih ciljeva razvojne politike Crne Gore.

U okviru Strateškog cilja 3: Regionalni razvoj i zaštita životne sredine kao priroitetna tema je razmatrano i "Održivo upravljanje i korišćenje prirodnih resursa".

U okviru toga je konstatovano da se veći dio postojećih zaštićenih područja nalazi se u sjevernom regionu. Proglašenje određenih kategorija zaštićenih područja i upravljanje njima je u nadležnosti lokalnih samouprava, ali su opštine do sada ovaj prerogativ koristile veoma ograničeno, ponajviše zbog niskih kapaciteta za upravljanje zaštićenim područjima.

Iskorišćenost vodnih potencijala za održivo generisanje energije (male i hidro elektrane sa manjim uticajima na životnu sredinu) je nedovoljno. Voda se takone nedovoljno koristi za navodnjavanje, dok je na drugoj strani prisutno neracionalno trošenje (visoka potrošnja, veliki gubici na mreži) u sistemima javnog vodosnabdijevanja.

Šume i šumsko zemljište su izloženi brojnim pritiscima, uključujući neplansku i nekontrolisanu sječu, bolesti šuma i šumske požare. Privredne šume se uglavnom nalaze u sjevernom regionu. Za razvoj sjevernog regiona je od suštinskog značaja da se kroz ove i buduće procese u oblasti upravljanja šumama osigura značajno i efektivno učešće lokalnih samouprava i pravična raspodjela koristi od ovih resursa.

Očuvanje i bolja iskorišćenost poljoprivrednog zemljišta u svrhu ruralnog i regionalnog razvoja je od velikog značaja, posebno za sjeverni dio Crne Gore koji zaostaje u razvoju. Potrebno je podržati pripremu lokalnih planova i definisanje mjera ruralnog razvoja (koji doprinose zaštiti životne sredine i održivom korišćenju resursa), posebno za opštine koje zaostaju u razvoju.

Postoje značajni neiskorišćeni potencijali obnovljivih izvora kao što su vodotoci za male hidroelektrane (HE), energija sunca i vjetra, biomasa i sl. Plansko i održivo korišćenje ovih resursa otvara značajne mogućnosti za regionalni razvoj odnosno razvoj područja koja imaju niži indeks razvijenosti od prosjeka.

U praksi su evidentna brojna ograničenja i izazovi za održivo upravljanja prirodnim resursima.Oni se odnose na kapacitete za planiranje i upravljanje i primjenu instrumenata održivosti (kakvi su na primjer integralno planiranje, strateške procjene uticaja na životnu sredinu i sl.), kao i na nadležnosti lokalnih samouprava u upravljanju prirodnim resursima, uključenost lokalnih zajednica i primjenu regionalnog pristupa. Poseban izazov je identifikacija i razvoj ekonomskih aktivnosti koje su zasnovane na održivom korišćenju prirodnih resursa, gdje važnu ulogu ima i sistem prostornog planiranja.

Kontinuirano poboljšavanje planske dokumentacije radi integracije zahtjeva održivosti u funkciji regionalnog razvoja i harmonizacija planova na različitim nivoima (od Prostornog plana do lokalnih planova) su takođe veoma važni. Sa ovim su tijesno povezana i pitanja implementacije planova i kontrole gradnje.

Kada je riječ o razvoju kapaciteta, potrebno je posvetiti posebnu pažnju malim opštinama (po broju stanovnika) sjevernog regiona u pojasu Plužine – Šavnik – Žabljak – Mojkovac – Kolašin – Andrijevica – Plav. Ove opštine (sa izuzetkom Žabljaka) imaju indekse razvijenosti ispod 75% nacionalnog prosjeka, a s obzirom na njihovu veličinu, mogućnosti za razvoj ljudskih resursa su takođe ograničene. U pružanju ove vrste podrške najnerazvijenijim opštinama treba voditi računa o primjeni efikasnih rješenja i potrebi da se opredijeljena tehnička pomoć i finansijska sredstva koriste na troškovno djelotvoran način.

Posebno važno pitanje je organizacija i djelovanje inspekcijskih službi i sprovonenje zakona, te potreba osiguranja bolje koordinacije i djelotvornog rada inspekcija (jačanje kapaciteta, minimiziranje preklapanja i sudara nadležnosti, bolja saradnja i koordinirano djelovanje).

2.2.4. IZVOD IZ STRATEGIJE RAZVOJA TURIZMA U CRNOJ GORI DO 2020.g.

Strateški ciljrazavoja turizma u Crnoj Gori do 2020. g. je da se primjenom principa i ciljeva održivog razvoja Crne Gore stvori jaka pozicija globalne visokokvalitetne turističke destinacije.Razvoj turizma će za stanovništvo Crne Gore obezbijediti dovoljno radnih mjesta i rast životnog standarda, a država će ostvarivati prihode na stabilan i pouzdan način.

Ovaj cilj je moguće ostvariti preko grupe konkretnih ciljeva koji odgovaraju zahtjevu da proizvod „turizam" u svim svojim aspektima mora da se poboljša, ali takođe i zadatku da se, dugoročno gledano, stvori jaka i pouzdana osnova za jačanje razvoja turizma i poslova povezanih sa turizmom.

Operativni ciljevi i mjere za njihovu realizaciju su sljedeći:

1. Stvaranje potrebne turističke i prateće infrastrukture u pravcu postizanja strateškog cilja.
2. Crna Gora, jedan proizvod, jedan USP (Unique Selling Point).
3. Crna Gora je poznata i prihvaćena kao „cjelogodišnja" turistička destinacija.
4. Institucionalni i pravni okvir odgovara zahtjevu uspješnog i održivog razvoja turizma.
5. Lokalno stanovništvo sve više se uključuje u turističku privredu („interni marketing").

Očekivani razvoj turizma u Crnoj Gori do 2020. g.

1. Turizam – sektor orijentisan na održivost.
2. Orijentacija na tržište i kvalitet.
3. Nove razvojne mogućnosti.
4. Strategije ponude.
5.Izgradnja smještajnih kapaciteta.

Crna Gora kao turistička destinacija može se podijeliti na **šest klastera**, koji se međusobno razlikuju po karakteristikama predjela i kultura. Tri klastera su na primorju, tri u kontinentalnom dijelu, kao i dva vezivna, koja povezuju obalu sa planinama preko Nikšića i Podgorice. Same granice klastera nisu nepropusne, nego su otvorene za susjede radi što boljeg umrežavanja i kooperacije, čime obogaćuju ponudu, stvaraju destinaciji bolju cijenu i najčešće poboljšavaju odnos troškova i dobiti.

Područje NP Prokletije pripadu Klasteru 5 Bjelasica i Komovi - Prokletije - Plav, Rožaje - koji je pogodan razvoj turizma u prirodi, sportski turizam, konferencije, velnesa.

Suština razvoja turističkog proizvoda za planinski region bila bi izgradnja više „Wild beauty resorts"-a, integrisanih u prirodni ambijent, sa svim uslugama i pratećim sadržajima, koji će tako stvoriti uslove za nova radna mjesta i poboljšanje životnog standarda stanovništva (ostvarivanje pozitivnih efekata sa ekonomskog i socijalnog aspekta).

S obzirom da turistički potencijal sjevernog dijela Crne Gore do sada nije dovoljno iskorišćen, dalju pažnju treba usmjeriti **ka boljem valorizovanju nacionalnih parkova**, kao i sveobuhvatnijem odnosu prema kulturnoj baštini. **Preporuka je da se u svim nacionalnim parkovima izgrade mali, ekskluzivni, visokokvalitetni hoteli, integrisani u prirodni ambijent – „eco lodge", sa mogućnošću organizovanja obrazovnih programa koji će biti na najvećem nivou.**

2.2.5. NACIONALNA STRATEGIJA BIODIVERZITETA SA AKCIONIM PLANOM

Pri izradi ovog Plana preuzeće se smjernice i mjere iz Akcionog plana Nacionalne strategije biodiverziteta, koja je krovni strateški dokument u oblasti zaštite prirode, a samim tim i zaštićenih prirodnih dobara**.**

2.2.6. NACIONALNA STRATEGIJA POLJOPRIVREDE I RURALNOG RAZVOJA

Strategija ima za cilj promivisanje održive poljoprivrede i rješavanje razvojnih strukturalnih i opštih problema u poljoprivredi i ruralnim područjima kroz ispunjenje četiri glavna cilja:

1. Upravljanje resursima na dugoročan i održiv način, uz unapređenje poljoprivrede koja je u velikoj mjeri usaglasena sa zaštitom životne sredine (upravljanje održivim resursima);
2. Obezbjeđivanje stabilnog i prihvatljivog snabdijevanja hranom u pogledu kvaliteta i cijene (bezbjednost hrane);
3. Obezbjeđivanje adekvatnog životnog standarda za stanovništvo u ruralnim predjelima i sveobuhvatan ruralni razvoj uz očuvanje tradicionalnih vrijednosti ruralnih područja (adekvatan životni standard i ruralni razvoj) i
4. Trajno povećanje konkurentnosti proizvođača hrane na domaćem i stranom tržištu (povećanje konkurentnosti).

2.2.7. INICIJATIVE ZA PREKOGRANIČNU SARADNJU

Program prekogranične saradnje između Republike Albanije i Crne Gore pružiće strateške smjernice za implementaciju podrške u okviru Komponente II – „Prekogranična saradnja" u okviru Instrumenata predpristupne pomoći (IPA). Izrađen je u skladu sa principima definisanim Pravilnikom za implementaciju IPA i odredbama koje proizilaze iz IPA regulative.

Opšti ciljevi ovog programa su unapređenje saradnje među ljudima, zajednicama i institucijama u pograničnim područjima, koje za cilj imaju uspostavljanje dobrosusjedskih odnosa, održivi razvoj, stabilnost i prosperitet uz zajednički interes obije zemlje.

Inicijativa ima za cilj da unaprijedi postojeća partnerstva i saradnju, u isto vrijeme stimulišući lokalne institucije i stanovništvo. Ostvarivanje ovih ciljeva je predviđeno za period 2007-2013.g. u obje zemlje.

2.3. DOKUMENTACIJA NA LOKALNOM NIVOU

2.3.1. IZVOD IZ PROSTORNO-URBANISTIČKOG PLANA OPŠTINE PLAV do 2020/25.g.

PUP Opštine Plav je donijet za period do 2020.g. sa smjernicama za postplanski period do 2025.g.U toku izrade PUP-a Opštine Plav nije se pristupilo izradi posebnog planskog dokumenta za područje Prokletija, ali su date preporuke i sagledane određene mogućnosti povezivanja prostora, koje se uvažavaju pri definisanju planskog koncepta za PPPN NP Prokletije.

Ukazano je na potrebu dataljne razrade za prostor Babino Polje - Bogićevica (predlog-zimski skijaški centar), za dolinu Ropojane i Grebaje gdje su izgrađeni vikend objekti i manji smještajni kapaciteti, koji predstavljaju značajnu osnovu za razvoj turizma.Jedan od predloga je da se detaljno razradi i prostor oko Hridskog jezera, izvan površine koja ima status Rezervata (stroga zaštita), jer ima mnogo zahtjeva za izgradnju objekata i smještajnih kapaciteta, odnosno definisanje prostora za eko-katune i turističke objekte za odmor i rekreaciju.

Razvoj ovih područja u PPPN je uslovljen očuvanjem biodiverziteta, režimima zaštitem i ranjivosti područja, tako da će područja i zone za razvoj iz PUP Plav biti preispitane.

Sa aspekta saobraćaja, PUP-om Plav je istaknuto da kao najvažniji problem treba tretirati put Plav-Bogićevica, za koji se predlaže da bude planiran kao magistralni put, jer je to dionica budućeg puta Plav - Dečane (predviđen u PPCG).

Istaknuto je da je potrebno pažljivo razmotriti predloge i zahtjeve korisnika prostora vezano za eksploataciju ekonomskih šuma kojih ima najviše u zahvatu NP, kako bi se omogućila liberalnija eksploatacija, u skladu sa Zakonom i posebnim programima.

Naročito treba obratiti pažnju na preporučene oblike prekogranične saradnje sa Albanijom (PPCG), budući da je na tom prostoru područje Prokletija takođe stavljeno pod zaštitu. Preporučiti eventualne projekte prekogranične saradnje, te sadržaje koji mogu biti na obostranu korist.

PUP opštine Plav ističe da Nacionalni park Prokletije mora imati razvojnu komponentu koja će učiniti da opština Plav svojim specifičnostima bude konkurentna u oblasti turizma, kako u Crnoj Gori, tako i u okruženju, na način što će razvijati konkurentan turizam kakvog nema u okruženju, a smještajne kapacitete planirati izvan vrijednih područja. Zone sporta i rekreacije predložene PUP-om Plav (orijentacione granice) koje su dijelom i u okviru NP "Prokletije", biće u PPPN NP Prokletije preispitane.

Planom su date smjernice za uređenje prostora i izgradnju objekata za direktno sprovođenje za turističke lokacije za koje nije predviđeno generalno urbanističko rješenje.

Kao primarni turistički centar definisano je Babino polje.

Date su smjernice za seoski turizam (seoski turizam, etno turizam i katuni). Predviđen je razvoj „eco lodges", Wild beauty rizorti i wild beauty eco lodge.

Koncesiona područja

Na prostoru opštine Plav realizuju se 4 ugovora o koncesiji za izgradnju malih hidroelektrana (mHE), na sljedećim vodotocima: **Babinipoljska, Murinska rijeka, Komarača i Đurička rijeka.**

Vodotok Babinipoljska - Ugovorom je predviđena izgradnja 2mHE i to: mHE „Babino polje", i mHE „Jara". Izgradnja mHE Jara je završena(Rješenje o izdavanju građevinske dozvole br. 1054-252/4 od 1.11. 2016.g.), iista obavlja svoju koncesionu djelatnost , tj proizvodi električnu energiju . mHE Babino polje je završena i ista se trenutno nalazi u probnom radu. (Rješenje o izdavanju građevinske dozvole br. UPI 1054-704/1 od 21.6. 2017.g.).

Vodotok Murinska rijeka - Na vodotoku Murinska rijeka planirana je izgradnja 2 mHE i to: mHE „Murinska rijeka" i mHE „Dosova rijeka i Nenov potok", ukupne instalisane snage 2,07 MW i planirane godišnje proizvodnje od 8,3GWh. Za obje su izdate građevinske dozvole

(Riješenje o izdavanju građevinske dozvole br. UPI 1054-6921 od 12. 5. 2016.g. i br. UPI 1054-70/20 od 13.5.2016.g.

Vodotok Komarača - Ugovorom je predviđena izgradnja mHE „Meteh“ na vodotoku Komarača instalisane snage 3,685 MW sa predviđenom godišnbjom proizvodnjom od 9,02 GWh. Za mHE Meteh izdata je geađevinska dozvola (rješenje o izdavanju građevinske dozvole, br. UPI 1054-944/25-2016, od 24.2. 2017.g.).

Vodotok Đurička rijeka sa pritokama - Ugovorom o koncesiji na vodotoku Đurička rijeka sa pritokama predviđena je izgradnja mHE „Đurička rijeka 1“ i mHE Đurička rijeka2“ ukupne instalisane snage 4,569MW i planirane godišnje proizvodnje od 12,460GWh. Za obije mHE izdati su urbanističko tehnički uslovi (Riješenje o izdavanju urbanističko tehničkih uslova br. 1055-2493/12 od 26.1.2017.g.

Ministarstvo ekonomije je izdalo Rješenje o izdavanju energetske dozvole br. 01-129/4 od 29.7. 2016.g. za izgradnju mhE „Meteška rijeka“ na vodotoku Meteška rijeka između kota 1319mnm i 1003mnm, KO Desni Meteh, opština Plav. Nakon izdavanja UTU i donošenja Odluke Vlade Crne Gore o dodijeli koncesije, pristupiće se potpisivanju Ugovora o koncesiji na osnovu energetske dozvole za izgradnju malehidroelektrane „Meteška rijeka“ na dijelu vodotoka Meteška rijeka.

Zbog nemogućnosti rješavanja problema sa lokalnim stanovništvom, realizacija projekta izgradnje mHE „Grlja“ na vodotoku Grlja okončana je zaključivanjem Sporazuma o raskidu Ugovora o koncesiji po kombinovanom DBOT aranžmanu za istraživanje vodotoka Grlja i tehnoekonomsko korišćenje vodnog energetskog potencijala za proizvodnju električne energije u malim hidroelektranama br. 01-1273/1 od 13.5. 2016.g.

Stambena izgradnja

Bez obzira na važeće planove koji su osnov uređenja prostora opštine, formirala su se i djelimično degradirana područja kao što je dolina Grebaja gdje je određen broj bespravno izgrađenih objekata, koji su taj prostor učinili konfliktnom zonom u odnosu na NP Prokletije.Lokalitet Grebaja predstavlja neprocjenjivi prostor za multidisciplinarna istraživanja i osnovu za privređivanje. Neophodno je spriječiti nekontrolisanu gradnju koja bi narušila osnovni prirodni izgled i ljepotu predjela. Isto tako je neophodno u PPPN NP, tretirati i druge prirodne i turistički atraktivne prostore: dolinu Ropojana, Oko Skakavice, Vodopad Grlja, planinska jezera i dr.

Za naselje Vusanje, koje se nalazi u kontaktnoj zoni, razvojna šansa je put preko Albanije i blizina NP "Prokletije". Pored Vusanja, specifično je naselje Hoti, kao kontaktno naselje sa NP "Prokletije", te ga je neophodno popuniti sadržajima koji mogu da nose funkciju turizma, sporta i rekreacije.

Prirodna dobra

Veliki broj speleoloških objekata zahtijeva izradu katastra kako bi se valorizovali i promovisali u turističke svrhe.

U Strateškim planovima razvoja opštine Plav, zona Bogićevice je planirana kao razvojni prioritet u oblasti zimskog turizma za izgradnju alpskog visokoplaninskog centra sa kapacitetom od 10 000 skijaša. Izdvaja se Babinopoljska dolina i zona Bogićevice i Starca koja posjeduje najbolje uslove za razvoj zimsko sportskog i ljetnjeg rekreativnog turizma u planinskom dijelu Crne Gore, sa denivelacijom staza od 25 470m. (poređenja radi, Bjelasica posjeduje ukupnu denivelaciju staza za skijanje u dužini od 7 995m, a područje Žabljaka od 3 380m. prema istoj studiji).

2.4. ANALIZA OSTALE DOKUMENTACIJE RELEVANTNE ZA PROSTOR ZAHVATA

2.4.1. STUDIJA - ANALIZA MOGUĆNOSTI RAZVOJA ZIMSKOG TURIZMA U JUGOSLAVIJI, OECD ŽENEVA (1968) - STUDIJA RAZVOJA ZIMSKOG TURIZMA U SFRJ.

Studijom Analiza mogućnosti razvoja zimskog turizma u Jugoslaviji, koju su uradili poznati međunarodni eksperti se ukazuje na to da Prokeletije posjeduju ukupnu denivelaciju staza za skijanje u dužini od 105 950m ili 30,7% ukupnog zbira denivelacija svih staza za skijanje u bivšoj SFRJ. „*Od ukupnog zbira denivelacija smučarskih staza na plavski dio crnogorskih Prokletija otpada 46 525 m odnosno 44 %, a sačinjavaju je 7 zona: Starac 13070m; Bogićevica12400m; Bor-Kadis 5775 m; Zabelj-Košutica 5275 m; Karaula – Popadija 4975 m; Čakor – Velika 3840 m; Visitor 1190 m denivelacija. To prema navedenoj studiji 65% denivelacija smučarskih staza u Crnoj Gori".*

2.4.2. STUDIJA CRNOGORSKE PROKLETIJE (2002.G.) - NARUČILAC VLADA CRNE GORE.

Studijom Crnogorske Prokletije, koja je urađena od strane istraživačkog tima Instituta ekonomskih nauka iz Beograda i predstavlja najvažnije istraživačke analize i razvojne predloge koji su sadržani u projektu "Program integralnog razvoja crnogorskih Prokletija" rečno je:

"*Zona **Babino polje-Bogićevica** tipičan je visokoplaninski prostor koji zauzima centralnu poziciju u okviru crnogorskih Prokletija ….. Na palezojsko-škrilastoj geološkoj osnovi i prostranim pašnjačko –livadarskim ternima ,pod najrazličitijim uglovima i visinskom razlikom do 900m formirano je prirodno staračko zavojsko i bogićevićko skijalište površine od preko 1.000 ha (10.000m denivelacije),na kome je moguće organizovati sve vrste alpskih i nordijskih disciplina i rekreacije na snijegu …. **Prirodni uslovi ove zone omogućavaju izgradnju vrlo moćnog visinskog zimskog- sportskog centra. Po našim procjenama ovaj prostor trba čuvati za izgradnju oko 2.000. ležaja u svim vidovima smještaja** .Objekti bi bili građeni na izvarednim lokacijama Babinopoljskog valova ,dok ce vrijeme i tempo izgranje kapaciteta turisticke infra i strukturne od obima i strukture trazenja,i od dinamike razvoja i korišćenja turističke ponude Plavske i Gusinjske zone".*

2.4.3. SOCIO-EKONOMSKA STUDIJA - RAĐENA ZA POTREBE IZRADE PUP – A OPŠTINE PLAV

U socio-ekonomskoj studiji u poglavlju 6.3 Turizam-zona Babino poljenavodi se: Bogićevica je tipičan visko planinski prostor koji zauzima centralnu poziciju u okviru crnogosrskih Prokletija. Nalazi se u istočnom djelu opštine Plav i čini granično područje sa susjednom Albanijom i planinskim obodom Kosova.U ovoj zoni formirano je nekoliko prostranih visokoplaninskihlanaca alpskog izgleda i karaktristika na sjeveroistoku,dok se u centralnom i zapadnom djelu nalazi visokoplaninski masiv Krš Bogićevica(2.374 m) i Hridsko jezero,smiješteno u prostornom cirku na padinama pomenute planine,na nadmorskoj visini od 1.970 m ili 30,7% ukupnog zbira denivelacija svih staza na Plavski dio Prokletija otpada 46.525 m što čini 65%denivelacija smučarskih staza u Crnoj Gori.

2.4.4. STUDIJA TURISTIČKI CENTAR PLAV - PROJEKCIJA RAZVOJA (2013) - RAĐENA ZA POTREBE IZRADE PUP – A OPŠTINE PLAV

U okviru ove studije predlaže se da se zona Bogićevice predvidi kao skijalište. U zoni NP Prokletije planirana je samo skijaška infrastruktura- ski staze i žičare, dok je smještajna struktura planirana van granica NP Prokletije.

Navodi se da prostor Plavske Opštine posjeduje superiorne prirodne resurse (reljefne, klimatske, eko sistemske, ekološke, pejzažne...) pa po tom prirodnom daru, može biti razvojno i tržišno aktuelan na širem regionalnom nivou.

Osnovna projektovana razvojna struktura (energetska, agrarna, šumarska, turistička) je najvišeg vrednosnog dometa. Od nivoa projekcije razvojnog modela i predinvesticionog

markentinga, zavisiće opredjeljenje interesenata da ulažu u razvoj ili vlasnički odnos projektovanih sadržaja.

„Alpske staze se projektuju i izvode, kao cvjetne livade ljeti, da bi zimi mogle biti „stadioni snijega". Njihov karakter, fizionomija i funkcija oplemeniće prostor vizuelno, estetski, ekološki i ekonomski.

Alpske skijaške staze, i skeletna zemljišta, transformišu se u kompaktne livade i izdašna pasišta, za dio autohtone faune i stočarskih farmi.

Turne staze rekonstruisaće postojeće šumske i druge puteve, do nivoa, da pored zimske, „ski-lauf"funkcije, ljeti služe za izazovne biciklističke aktivnosti.

Žičare se sinhronizuju sa lokalnim koloritom. Njihov izgled, boje i oblici, poboljšaće pejzaž novim estetskim formama.

Zona Bogićevice je obrađena na nivou idejnog projektnog rješenja i u zahvatu NP Prokletije planirana je samo skijaška infrastruktura - ski staze i žičare,dok je smještajna struktura planirana van granica NP Prokletije.

Studijom su pozicionirane sve skijaške staze, žičare i data je ekonomska analiza i posebno izdvojena zona **„Babino polje –Bogićevica kao tipačan viskoplaninski prostor koji zauzima centralnu poziciju u okviru Crnogorskih prokletija,sa denivelacijom staza za skijanje -Bogićevice od 6.675 m i Starca od 14.752 m.**

Bogićevića je «srce» Crnogorskih Prokletija smještena na gornjem dijelu Babinopoljske doline sa prirodnom skijalištem u prostranom amfiteatru oivičena sa istočne strane Pasjim vrhom(2405mnv),Pčelinjim kršom(2360),Maja e male(2372) prevoj Belegit(2245),Vrh(2362) prevoj Dvojnice(2095), Ravno brdo (2260), Tromeđa(2366), Brdo(2232 i 2203),prevoj Bjelaj(2160), Veliki Hridski krš (2358),Krš Bogićevica(2374), Omerov vrh (2087) i na zapadu Mali Hrid (2092). Sve skijaške staze polaze sa travnatih vrhova **sjeverozapadnih,sjevernih i sjevero istočnih ekspozicija**, velikih visinskih razlika i do 750 m sa polazištem od 1650mnv i 1750mnv. Ovo visokoplanisko skijalište obuhvata površinu od oko 8,0km^2 čiji su tereni većim dijelom predstavljeni pašnjacima (80%), a manjim dijelom šumom,sa visoko plaininskim vrelom Hridskiog studenaca koji izvire na 1980mnv, kapaciteta u hidrološkom minimumu od 8,0 l/sec,čija je uloga nezamenjiva za potrebe budućeg skijališta.U blizini ove zone je dragulj prirode velelepno Hridsko jezero «gorsko oko»Prokletija.

Studijom se navodi da je zona Bogićevice sa prostranim pašnjačko - livadarskim ternima jedinstvenaAlpska skijaška zona u Crnoj Gori gdje su staze sjevernih , sjevernoistočnih i sjeverozapadnih pozicija,gdje se snijeg isti zadržava od sredine decembra do sredine maja mjeseca.

Zona Bogićevice se u okviru Plavo- Gusinjskog dijela Prokletija izdvaja kao Alpska skijaška zona sa polazištma staza iznad 1750mnv jer svi drugi lokaliteti: (*Starac sa polazištima staza 1500. I 1600mnv,sa stazama zapadnih,sjeverozapadnih ekspozicija,Bor sa polazištima saza 930. mnv , sa stazama,sjeverozapadnih ekspozicija,Visitor sa polazištima saza 920 mnv , sa stazama, zapadnih i sjeveroistoćnih ekspozicija,Kofiljača sa polazištima saza 980mnv , sa stazama,sjevernih ekspozicija,Ćakor-Velika sa polazištima saza 1050 mnv , sa stazama,sjevernih ekspozicijai sjeverozapadnih ekspozicijasekundarnog su karaktera, jer je preporuka da se skijališta zbog globalnog otopljavanja preporučuju budućim investitorima za izgradnju samo zone iznad 1800.metara nadmorske visine*).

Razvoj turizma u planinskim područjima ide ka koncetraciji većih turističkih destinacija sa zajedničkim prepoznatljivim imidžom,zajedničkim tehničkim rješenjima te se u tom smislu u Plavskom dijelu Crnogorskih Prokletijaizdvaja **-** zona Bogićevice i Starca.

Studijom se predlaže da bi sastavni dio ove Alpske skijaške zone(polazište staza iznad 1750mnv)bili tereniBogdaš-Bakčes sa 7550 m denivelacija, Bješka-Belegit sa 4850 m denivelacija koji su dostupni sa pravca Kosova i tereni na lokalitetu Doberdol u Albaniji sa min 10,000 denivelacija a nalaze se sa druge strane brda Babinopoljske doline što bi činilo jedinstvenu skijašku i turističku atrakciju gdje bi se turisti koji posjećuju ovu zonu mogli u slučaju lošeg vremena sitemomžičara(1+1) mogli ići u šoping ilii razgledanje kulturno istorijskih spomenika u Peć i Dečane.

Studijom je predloženo da se na rubnom dijelu Babinog polja i Bogićevice izradi detaljni plan van zahvata Ncionalnog parka, na terasi između Babinog polja i Bogićevice i planiraju sadržaji sa minmalnim uticajima na pejzaž i abjient. (ecco loge, hotelska izgradnja, renta vile, bungalovi kao i objekti sporta i rekreacije…). Predloženi obuhvat Alpskog turističkog centra je skoro čitav u državnom vlasništvu, što je važno za realizaciju turizma u ovoj zoni.

2.4.4. PROGRAM RAZVOJA PLANINSKOG TURIZMA U CRNOJ GORI

Prema Studiji OECD, prokletijska planinska grupa sa stanovišta mogućnosti korišćenja potencijalnih terena za skijanje posjeduje najbolje uslove za razvoj zimskosportskog turizma na teritoriji. Osnovni parametri za ocjenu prirodnih uslova su:

1. neprekidni sniježni prekrivač tri mjeseca,
2. minimalna visina sniježnog pokrivača 15 cm na travi,
3. minimalna denivelacija skijaških staza 500 do 1000 m,
4. nagib terena između 20 i 40%.

Prema tim ciljevima, struktura planinskog turizma poboljšaće se kako u kvantitativnom tako i u kvalitativnom smislu. Povećaće se broj stranih turista i prihodi od turizma, planinski turizam u Crnoj Gori imaće značajniji dio u cjelokupnom turističkom prometu države, koji će se približavati 15%. Turizam ima značajne multiplikativne efekte. Ti kvantitativni ciljevi realizovaće se osmišljenim strateškim ciljnim programima u tri turističke destinacije: **Bjelasica, Durmitor i Prokletije**, koje zauzimaju čitav sjeverni i centralni dio Crne Gore, od zapadne do istočne granice, i predstavljaju bogatu planinsku turističku ponudu Crne Gore za sva godišnja doba. U ponudu planinskih područja uključili smo i manje centre – Cetinje sa Lovćenom, Orjen, Rumiju, Vučje, Verušu i Kosanicu kod Plevalja, koji su uglavnom izletnički centri sa specijalizovanom ponudom i komplementarnošću sa velikim turističkim destinacijama u planinama I na moru.

Izvanredni tereni za zimski turizam nalaze se nedaleko od centara Plav, Gusinje i Murino. Osim toga, funkcionišu dva planinsko-skijaška društva Kofiljača i Karanfil, koja bi mogla stvoriti uslove započetak rada škole skijanja. Mogućnosti razvoja turizma postoje i na planinama Bor Radončiča, Popadija, Visitor i Čakor.

Zaključci: planinski turizam u Crnoj Gori sjutra: Na osnovu inventarizacije i procjene prirodnih i drugih resursa za razvoj turizma, SWOT analizom ikratkom analizom infrastrukturnih I privrednih pretpostavki za razvoj turizma opredijeljene su turističke destinacije:

Bjelasica, Durmitor I Prokletije,od kojih su prve dvije razvijenije i već djelimično poznate na tržištu, dok je treća destinacija loše razvijena ali sa velikim potencijalom.

2.4.5. STUDIJA IZVODLJIVOSTI ZA USTANOVLJAVANJE ZAŠTIĆENOG PODRUČJA PRIRODE NA PODRUČJU PLAVSKOG DIJELA PROKLETIJA

Studija o opravdanosti proglašenja crnogorskih Prokletija nacionalnim parkom urađena je u standardnom postupku izrade stručnog nalaza za stavljanje pod zaštitu novih zaštićenih područja prirode, kojom prilikom je primjenjena metoda *multiple criteria* (multi-kriterijumska) za vrednovanje prirodnih vrijednosti predmetnog područja.

Studija je urađena u cilju:

- Permanentnog prikupljanja informacija o stanju biološkog diverziteta i odabranih tipova staništa na prostoru crnogorskih Prokletija, njihova akvizicija, analitička obrada, utvrdivanje i analiza trendova,
- Očuvanja, unapredenja i zaštite posebnih prirodnih i pejzažnih vrijednosti Crnogorskih Prokletija i svrsishodno korišćenje prirodnih resursa u funkciji održivog razvoja prostora Crnogorskih Prokletija u cjelini i afirmisanje prioritetnih pravaca razvoja - turizma, poljoprivrede, namjenske proizvodnje itd.
- Animiranje lokalne i šire javnosti oko značaja područja crnogorskih Prokletija i stavljanja ovog prostora pod status nacionalnog parka, shodno PPRCG i PP Opštine Plav;
- Organizovanja medijske kampanje sa ciljem popularizacije inicijative o proglašenju ovog prostora nacionalnim parkom.

Istraživano područje obuhvatalo je cijelu Karanfilsko-Bjeličku zonu, sa brojnim vrhovimapreko 2.000m n.v., sa dolinama Grebaje i Ropojane, Visitorsku zonu sa Visitorskim jezerom kao rezervatom prirode, dio zone Bogićevice sa Hridskim jezerom kao rezervatom prirode, zonu Bora i Kofiljače, kao zaleđem plavsko-gusinjskog basena i dio planine Starac sa Babinopoljskom rijekom.

U zaključcima Studije, između ostalog, naznačene su i smjernice za budući razvoj ovog područja, koje istovremeno, na jednoj strani, mogu obezbijediti održavanje prirodne ravnoteže i ekološkog kvaliteta prostora i elemenata, a na drugoj, omogućiti dugoročni razvoj odgovarajućih ljudskih djelatnosti i aktivnosti.

Mjere koje se odnose na efikasnu zaštitu i unapređenje šuma:

- uspostaviti plansku i racionalnu eksploataciju šumskog fonda (naročito četinara), uz povećano korišćenje lišćara i veću sanitarnu sječu na najugroženijim površinama; podići preradu drveta na viši nivo (finalni proizvodi), što bi dovelo do smanjenja eksploatacije šuma i povećanja ekonomskih efekata njihovog iskorišćavanja;
- izgraditi šumske puteve do nekorišćenih revira, koji bi omogućili eksploataciju na novim površinama i racionalnije korišćenje već otvorenih šuma;
- intenzivirati pošumljavanje posječenih površina, goleti i paljevina, naročito u izvorišnim dijelovima vodotoka, duž saobraćajnica, potencijalnih skijaških terena i erozijom ugroženih poljoprivrednih površina; uvesti strogu disciplinu u pogledu načina i obima sječe šuma;
- sprovoditi efikasniju zaštitu od požara i širenja bolesti;
- urediti šumske komplekse u postojećim i potencijalnim turističkim zonama radi povećanja njihovih pejzažno-estetskih, ambijentalnih i zdravstveno-rekreativnih vrijednosti.

Mjere koje se preduzimaju u cilju zaštite voda i od voda:

- ostvariti kompleksnu zaštitu svih glacijalnih jezera i njihovog neposrednog okruženja;
- izgraditi savremene kolektore za sakupljanje i prečišćavanje otpadnih komunalnih i industrijskih voda;
- zaštititi sve značajnije izvore i izvorišne čelenke vodotoka;
- očistiti riječna korita i zabraniti odlaganje otpada u njima;
- izgraditi kaskadne prepreke u gornjim i srednjim dijelovima korita bujičnih tokova (naročito Vruje, Grnčara i Dolje);
- urediti obale i povećati propusnu moć donjih dijelova riječnih korita; regulisati eksploataciju šljunka iz korita rijeke Cijevne;
- bolje meliorisati obradive površine u riječnim dolinama i na njihovim nižim stranama, a u cilju bržeg odvodnjavanja i većeg navodnjavanja;
- efikasnije zaštititi oskudne obradive površine na Kučkoj površi i u Malesiji pomoću kvalitetnijih terasnih podzida i kamenih ograda.

Kao veoma važnim nameću se i sljedeće mjere:

- zaštititi najugroženije vrste flore i faune i stanišne uslove reliktnih i endemskih vrsta;
- obezbijediti racionalno korišćenje elemenata biodiverziteta putem ispravnog i kontrolisanog sakupljanja šumskih plodova i ljekovitog bilja, organizovanog i planskog lova i ribolova;
- razvijati komunalnu i saobraćajnu infrastrukturu izgradnjom kanalizacionih i vodovodnih mreža, obilaznih saobraćajnica, parking prostora i toplifikacionih objekata;
- raditi na uređenju urbanih i ruralnih prostora, naročito njihovih autentičnih ambijentalnih cjelina;
- efikasno zaštititi i adekvatno revitalizovati najvrednije elemente kulturno-istorijske baštine;
- proglasiti određene i ekološki visokovrijedne dijelove prostora zaštićenim zonama;
- unaprijediti ekološku edukaciju stanovništva - ekološko obrazovanje, vaspitanje i informisanje, kao i ekološko-turističku svijest stanovništva u turističkim zonama;
- ojačati institucionalne okvire zaštite i praćenja kvaliteta životne sredineuz neposrednije angažovanje organa lokalne samouprave.

Ukupno stanje životne sredine i neophodnost preduzimanja kompleksnih zaštitnih mjera i aktivnosti, kao i opšte ekološko opredjeljenje Crne Gore i njena težnja da se uravnoteženiji regionalni razvoj što je moguće više oslanja na lokalne, prvenstveno prirodne resurse, nameću potrebu daleko ozbiljnijeg pristupa rješavanju ekološko-razvojnih problema na ovom području. U tom pogledu posebnu pažnju treba posvetiti:

- zaštiti ukupnog biodiverziteta,
- kulturno-istorijskog nasljeđa,
- vrijednih prirodnih i naseobinskih ambijentainih cjelina,
- značajnijih turističkih zona, i
- adekvatnom upravljanju najvažnijim razvojnim resursima - šumama, vodama i obradivim zemljištem.

Prioritet treba dati završetku već započetih aktivnosti na proglašenju dijela plavsko-gusinjskih Prokletija nacionalnim parkom, zatim prostora Turjaka i Hajle regionalnim parkom, te kanjona Cijevne spomenikom prirode.

U studiji su navedeni i turistički potencijali, zone i centri:

Turističke zone i centri

Za regionalno diferenciranje i vrednovanje turističkih područja, zona i lokaliteta koriste se opšti i posebni kriterijumi. U grupu opštih kriterijuma za vrednovanje plimorskih, planinskih i drugih turističkih prostora najveći značaj imaju tri sljedeće grupe:

- prvo, turističke vrijednosti prirodnih resursa, ekološke i pejzažno-ambijentalne karakteristike prostora;
- drugo, ekonomija investicija sa stanovišta sigurnosti tržišta, odnosno domaće i inostrane turističke tražnje;
- treće, mogućnosti prostora za razvoj kompleks ne turističke ponude i odgovarajuće turističke infra isuprastrukture.

Za vrednovanje pojedinačnih lokacija u planinskim predjelima, naročito onih koje su u zaštićenim prostorima, koristi se oko petnaest posebnih kriterijuma. Za ocjenu prirodnih uslova za razvoj zimsko-sportskog turizma primijenjena su četiri opšteprihvaćena parametra:

- neprekidno trajanje sniježnog pokrivača u vremenu od 3 mjeseca,
- minimalna visina sniježnog pokrivača na travnatim terenima od 15 cm,
- minimalna denivelacija smučarskih staza od 500 m,
- nagib smučarskih terena između 20% i 40%.

Primjenom opštih i posebnih kriterijuma, na ovom području su izdvojene zone dominantnih turističkih sadržaja (i u njima turistički centri), i to: primarne i sekundarne zone, zatim zone vikend, tranzitnog i gradskog turizma. Zoniranje je jedna od najvažnijih metoda selektivnog utvrđivanja homogenih turističkih prostornih struktura radi postizanja optimalnih ciljeva dugoročnog razvoja, funkcionalne prostorne organizacije, dugoročne namjene prostora i usmjeravanja investicija u izgradnju turističke infra isuprastrukture.

Kao primarne turističke zone, sa najbrojnijim i najvrednijim razvojnim potencijalima, a karakterišu ih najveća gustina i atraktivnost turističkih motiva, ekološka stabilnost, autentičnost i raznovrsnost ekosistema u kontaktnoj zoni nacionalnog parka "Crnogorske Prokletije", definisane su:

- *Zona Plavsko jezero - Kofiljača*
- *Zona područja Gusinja*
- ***Zona Babino polje - Bogićevica***

U Studiji se ističe sljedeće: Zona Babino polje - Bogićevicatipičan je visokoplaninski prostor koji zauzima centralnu poziciju u okviru crnogorskih Prokletija. Nalazi se u istočnom dijelu opštine Plav i čini granično područje sa susjednom Albanijom i planinskim obodom Metohije. U ovoj zoni formirano je nekoliko prostranih visokoplaninskih lanaca **alpskog izgleda i karakteristika** (na desnoj i lijevoj strani živopisnog babinopoljskog ledničkog valova) - Starac, Zavoj i Crni krš (2.426 m) na sjeveroistoku, na koje se u obliku potkovice nadovezuju impozantni vrhovi Bogićevice - Pasji vrh (2.405 m), Maja Made (2.372 m) i Tromeđa (2.366 m) na jugu i jugoistoku, dok se u centralnom i zapadnom dijelu, u "carstvu četinarskih šuma", nalazi visokoplaninski masiv Krš Bogićevica (2.374 m) i živopisno Ridsko

jezero, smješteno u prostranom cirku na padinama pomenute planine, na nadmorskoj visini od 1.970 m. Na paleozojsko-škriljastoj geološkoj osnovi i prostranim pašnjačko-livadskim terenima, pod najrazličitijim uglovima i visinskom razlikom do 900 m formirano je prirodno i kontinuirano staračko-zavojsko i bogićevičko skijalište površine od preko 1.000 ha (oko 10.000 m denivelacije), na kome je moguće organizovati sve vrste alpskih i nordijskih disciplina i rekreacije na snijegu. Po veličini ovo je drugo skijalište na čitavom prostoru Crne Gore, odmah iza bjelasičkog. Kombinovanim asfaltno-zemljanim putem, uz dolinu Komarače i Babinopoljske rijeke, ovo skijalište povezano je sa Plavom (oko 20 km), a bila je započeta izgradnja puta i do Dečana uz dolinu Dečanske Bistrice (30 km). Prirodni uslovi ove zone omogućavaju izgradnju vrlo moćnog visinskog zimsko-sportskog centra. Po našim procjenama ovaj prostor treba čuvati za izgradnju oko 2.000 ležaja u svim vrstama smještaja. Objekti bi bili građeni na izvanrednim lokacijama Babinopoljskog valova, dok će Vlijeme i tempo izgradnje kapaciteta turističke infra isuprastrukture zavisiti od obima i strukture tražnje, i od dinamike razvoja i korišćenja turističke ponuda Plavske i Gusinjske zone.

Zavisno od predviđenog stepena zaštite u zoni Bogićevice će se planirati budući razvoj, na način da se ne ugroze temeljne prirodne vrijednosti, a iskoriste prirodne pogodnosti i na adekvatan način valorizuju potencijali.

Napomena: U vrijeme izrade i donošenja Studije izvodljivosti za ustanovljavanje zaštićenog područja prirode na području plavskog dijela Prokletija, bio je na snazi Zakon o zaštiti prirode, prema kome je zona II stepena zaštite imala liberalniji režim nego što je to slučaj sada kada je na snazi novi Zakon o zaštiti prirode.

To zahtijeva dodatnu provjeru karakteristika zone II stepena zaštite, posebno u dijelu postojanja katuna za koje se predviđa razvoj, ili zona u kojima će se planirati bilo kakve građevinske intervencije.

U II zoni zaštite nisu moguće građevinske intervencije, pa to ukazuje na potrebu da se zone u kojima se računa na razvoj u planskom periodu planiraju kao zone III stepena zaštite.

2.4.6. IZVOD IZ PLANA UPRAVLJANJA ZA NP "PROKLETIJE" 2016-2020. g

Za novoformirani nacionalni park “Prokletije“ nije donijet Prostorni plan područja posebnenamjene, samim tim ni petogodišnji Plan upravljanja Javnog preduzeća za nacionalne parkoveCrne Gore za period (2016-2020), na osnovu kojih se rade Godišnji programi upravljanjacrnogorskih nacionalnih parkova. Obrađivaču je dostavljena radna verzija Plana upravljanja za područje NP "Prokletije", koja je u proceduri usvajanja.

Osnovni cilj izrade Plana upravljanja je donošenje kvalitetnog i praktično primjenljivog dokumenta koji predstavlja osnovu za efikasno upravljanje zaštićenim područjima, kao I za racionalnu i strogo kontrolisanu valorizaciju prirodnih potencijala nacionalnog parka u funkciji ekološki održivog razvoja.

Ciljevi Plana upravljanja su :

- zaštita, korišćenje i upravljanje zaštićenim prirodnim dobrom;
- očuvanje, održavanje i monitoring prirodnih i drugih vrijednosti i segmenata životne sredine;
- održivo korišćenje prirodnih resursa, razvoj i uređenje prostora;
- promocija i valorizacija zaštićenog prirodnog dobra;
- saradnja i partnerstvo sa lokalnim stanovništvom, vlasnicima i korisnicima nepokretnosti.

Zakonom utvrđeni sadržaj Plana, te činjenica da on mora biti usaglašen sa Prostornim planom, planskim dokumentom višeg reda, čije donošenje je obavezno za nacionalne parkove, upravo su opredijelili metodološki pristup za njegovu izradu.

2.5. MEĐUNARODNI I REGIONALNI ZNAČAJ NP "PROKLETIJE"

Područje Prokletija je prepoznato kao značajno sa aspekta prirodnih vrijednosti, kako na regionalnom tako i na međunarodnom planu. Zbog toga su međunarodne organizacije WWF i IUCN pristupile izradi prekograničnih projekata - inicijativa *Dinarski luk ili Sjeverni zeleni pojas* i *Zeleni pojas - IUCN Zeleni pojas*.

Dinarski luk ili Sjeverni zeleni pojas je oblast u kojoj se pojedina područja koja imaju nacionalni i regionalni značaj stavljaju pod određeni režim zaštite. WWF je početkom 2011. započeo je projekat "Mreža parkova Dinarskog luka" sa namjerom da se stvori savez parkova prirode i nacionalnih parkova na području Albanije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Hrvatske, Kosova (UNSCR 1244/99), Makedonije, Slovenije i Srbije. Projekt u trajanju od tri godine finansira Ministarstvo inostranih poslova Norveške i MAVA Foundation. Prvi i glavni cilj ovog projekta jeste stvaranje platforme zaštićenih područja kroz povezanost svih parkova u regiji Dinarskog luka (Regionalna platforma zaštićenih područja). Svojim prirodnim i kulturnim vrijednostima, kako se navodi, Dinarski luk ne zaostaje za Karpatima, Alpima ili bilo kojim drugim poznatim svjetskim ekoregijama. Durmitor / Tara / Prokletije, kao dio Dinarskog luka, zovu Sjeverni zeleni pojas Crne Gore. Ovaj pojas se odlikuje izuzetnim prirodnim karakteristikama: velike i relativno netaknute šume, pećine, visok diverzitet ekosistema i staništa endemskih vrsta, uključujući gmizavce, insekte, ribe, vodozemace, reptile, mesoždere, važna gnjezdilišta i staništa ugroženih vrsta ptica i netaknuta slatkovodna staništa.

Zeleni pojas- *IUCN Zeleni pojas* - ova inicijativa dvadeset i dvije države je usmjerena na prvu prekograničnu mrežu staništa širom Evrope, na potezu od Barencovog mora do Jadranskog mora. Područja koja će činiti jezgro ovog pojasa biće veliki prekogranični nacionalni parkovi i područja zaštite od međunarodnog interesa. Jedna od vizija je da Zeleni pojas bude put za migraciju vrsta. Zeleni pojas sjeverne Crne Gore predstavlja jedinstvenu ekološku jedinicu koji uključuje Durmitorske planine, rijeku Taru sa svojim kanjonom i okolnim planinama i Prokletije. Veličina pojasa je oko 5.024km². Zeleni pojas Crne Gore prostire se u granicama Crne Gore prema političkim granicama BiH, Srbije, Albanije i UNMIK Kosova. Pregled osnovnih ekosistema na sjeveru Crne Gore jasno pokazuje kompleksnost, različitost, raznovrsnost i dinamičnost živog svijeta u ovom dijelu zemlje. Iako se nalazi u unutrašnjost Crne Gore, u planinskoj zoni, uticaj mediteranske klime je prilično evidentan.

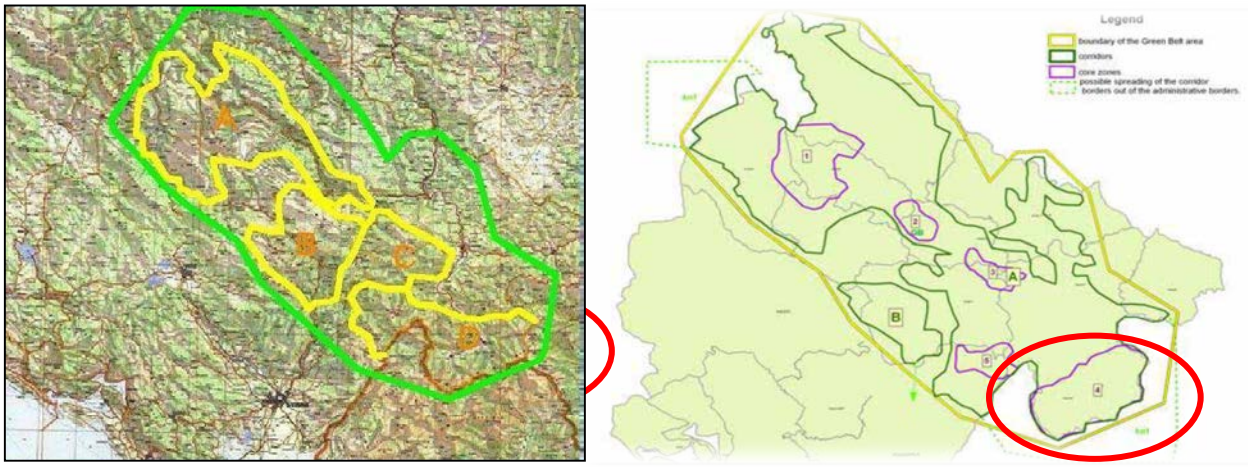

Slika 2: Zeleni pojas (Green Belt) – pojasevi, koridori i zone
Izvor: Biodiversity assessment Study on Durmitor – Tara - Prokletije landscape - NGO Green Home, Podgorica,Montenegro and WWF MedPO

Projekat „Dinarski luk" sprovodi Kancelarija Svjetskog fonda za zaštitu prirode (World Wildlife Fund - WWF) za Mediteran, a u Crnoj Gori ova inicijativa javila se kroz WWF MedPO projekat „Očuvanje biološkog diverziteta Jugozapadnog Balkana: zaštita prirode i predjela u prekograničnom području Durmitor - Rijeka Tara - Prokletije (Crna Gora i Albanija)". U saradnji sa NVO Green Home, urađena je Studija o procjeni biodiverziteta, socio-ekonomskih regiona Durmitora, Tare i Prokletija sa okolnim područjem (Biodiversity

assessment Study on Durmitor-Tara-Prokletije landscape, 2006), kao osnove za izradu Akcionog plana zaštite (CAP) i održivog razvoja.

Zeleni pojas treba da povezuje nacionalne parkove, parkove prirode, rezervate biosfere i prekogranična područja, kao i nezaštićena područja duž i preko granica i da pruža podršku razvojnim inicijativama zasnovanim na zaštiti prirode. Specifični cilj ovog projekta je bio da se stvore pogodni uslovi za zaštitu biološkog diverziteta i održivu upotrebu prirodnih potencijala na području Durmitor - Tara - Prokletije i to kroz:

- zasnivanje jedinstvene i efektivne mreže za zaštitu područja i prikupljanje neophodnih informacija radi stvaranja osnove za buduće aktivnosti,
- izgradnju kapaciteta izabranih ključnih aktera za zaštitu resursa i njihovu održivu upotrebu,
- razvoj partnerske mreže preko ključnih stejkholdera u regionu i postavljanje osnova za budući razvoj i veće zajedničke inicijative i projekte.

Sjeverni crnogorski zeleni pojas ima za prioritet očuvanje pejzaža u biogeografskom kontekstu. U *Zelenom pojasu* prepoznate su u A koridoru pet zona: 1 - NP"Durmitor, 2 - Sinjajevina, 3 - NP"Biogradska gora" i 4 - Prokletije i 5 - Komovi.

Zeleni pojas sadrži dva koridora, A i B. U A koridoru prepoznate su četiri zone: A-NP"Durmitor, B-Sinjajevina, C-NP"Biograska gora" i D- Prokletije sa Komovima, kao što je prikazano na sljedećoj slici.

***D-zona**- Zona planina Prokletija i Komova, (prioriteti koji se odnose na područje NP "Prokletije"):*

- Uspostavljanje novog nacionalnog parka Prokletije
- Zaštitita Crnogorskih Prokletijskih planina i eventualno osnivanje prekograničnog zaštićenog područja, uključujući dolinu Ropojane, Vusanje sa Hridskim i Plavskim jezerom, rijeke Lim, Tamnjačka, Trokuska, Ljuča, Vrulja, Grnčar i Zlorečica sa svojim pritokama;

UNDP, takođe, radi na GEF projektu **Dinarska ekoregija** u Crnoj Gori(GEF, OP 12) koji doprinosi regionalnoj **Inicijativi zemalja Dinarskog luka** (*Dinaric Arc Initiative - DAI*), do 2012. godine. Projekat ima za cilj dobijanje slike o postojećoj situaciji, vezano za stanje i napredak ka postizanju ciljeva CBD Programa rada za zaštićena područja (PoWPA), te identifikovanje aktivnosti i potreba, ograničenja i mogućnosti prema punom sprovođenju Programa zaštićenih područja u regiji, kao osnove za razvoj ovog projekta. Ukratko, projekat uključuje podršku kroz cjelovitu analizu stanja biološke raznovrsnosti na području ekoregije kao i jačanje kapaciteta za upravljanje zaštićenim područjima.

Prekogranični Balkanski park mira obuhvata teritoriju se jugoistočnog dijela Crne Gore, sjeveroistočne Albanije i zapadnog Kosova (UMNIK). Inicijativa za formiranje prekograničnog parka započeta je 2003.godine, u cilju zajedničkog djelovanja tri zemlje u očuvanju biodiverzitata, razvoju i povezivanju lokalnih zajednica, stimuliciji zapošljavanja lokalnog stanivništva i podrške održivom turizmu. U tom ciju je i Velikoj Britaniji osnovana dobrotvorna organizacija "Balkans Peace Park Project" (B3P).

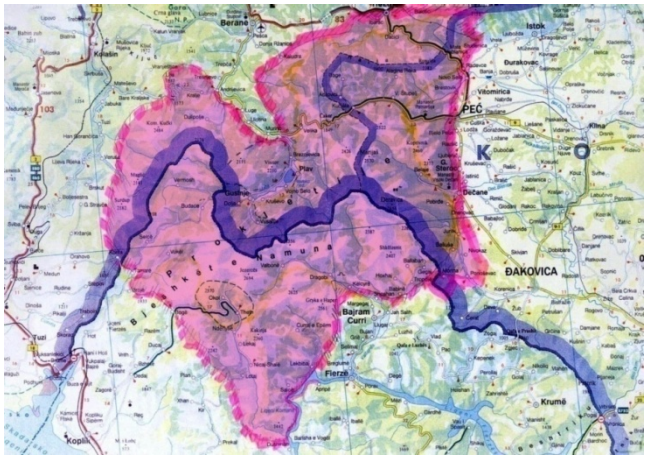

U okviru IUCN (Međunarodna organizacija za očuvanje prirode), formirano je preko 600 "prekograničnih zaštićenih područja" koji prelaze međunarodne granice, od čega su 25 područja proglašena za "Parkove mira (Peace Parks)," simbole mira i saradnje između zemalja koje su nekada bile u sukobu. Balkanski park mira (B3P) je još uvjek samo inicijativa i obuhvata teritoriju oko 3000 km^2 i to: područje Prokletija, Komova i Turjal sa Hajlom u Crnoj Gori, Kelmend, dolinu Šala i Valbone u Albaniji i područje Hajle, Rugove i Đeravice na Kosovu (UMNIK).

2.6. ODNOS PREMA OKRUŽENJU

Analiza kontaktnih zona

Crnogorske Prokletije predstavljaju dio planinskog vijenca koji zajedno sa dijelom koji se nalazi na teritoriji Albanije i Kosova predstavlja jedistvenu prirodnu cjelinu. Vrijednost prirodne baštine je prepoznata i u susjednim državama, tako da se u kontaktnoj zoni NP „Prokletije“, u Albaniji, nalaze dva nacionalna parka i jedan strogi rezervat prirode, dok se na Kosovu takođe planira formiranje nacionalnog parka „Prokletije“

Crna Gora – U kontaktnoj zoni NP „Prokletije“ su, sa sjeverne strane, djelovi opština Plav i Gusinje. Za ovo područje je urađen Prostorno-urbanistički plan (PUP) opštine *Plav.* U bližem okruženju NP „Prokletije“ se nalaze opštinski centri Plav i Gusinje, kao i većina ostalih naselja. Planirana su sljedeća nova zaštićena područja: Regionalni park ili Predio posebnih prirodnih odlika “Visitor - Zeletin”, na području opština Plav, Gusinje i Andrijevica.

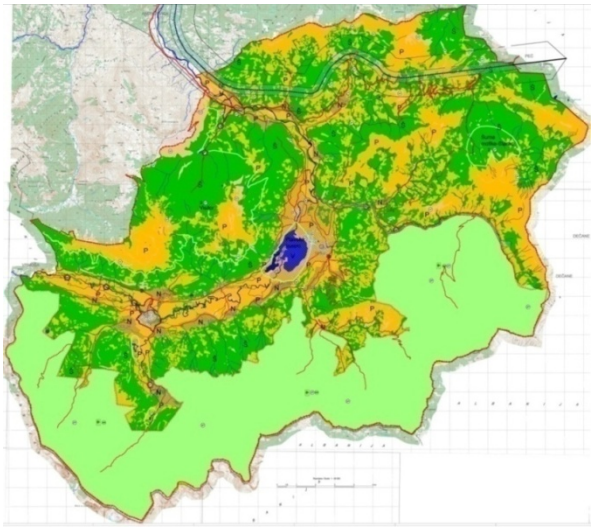

Slika:Plan namjene u kontaktnoj zoni NP “Prokletije”

Izvor: PUP Plav – karta “Plan namjene površina”

U širem okruženju planiran je Regionalni park prirode “Komovi” na području Glavnog grada Podgorice i opština Kolašin i Andrijevica, a na području opštine Berane, Petnjica i Rožaje Regionalni park prirode “Turjak – Hajla”.

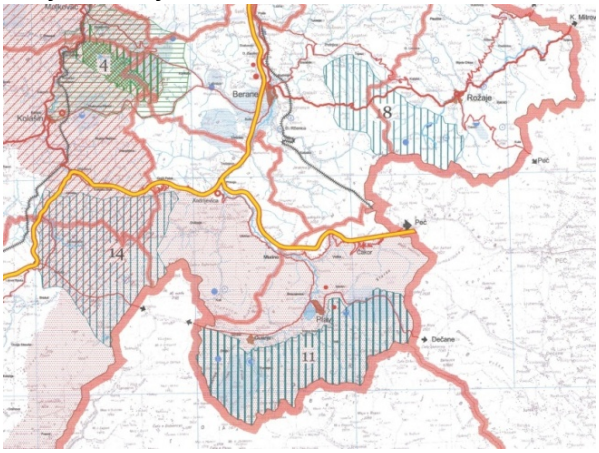

Slika: Planirana zaštićena područja u širem okruženju NP”Prokletije”: 11 - NP “Prokletije”; 14 - Regionalni park “Komovi”; 18 - Regionalni park “Turjal sa Hajlom”.*Izvor: PPCG – karta “Zaštita prirodne i kulturne baštine-projekcija”*

Albanija - Sa južne strane NP „Prokletije“ nalazi teritorija Albanije. Albaniski dio Prokletije ja poznat i pod nazivom Albanski Alpi i nalaze se na krajnjem sjeveru Albanije, na granici sa Crnom Gorom. Postoje dva nacionalna parka („Thethi“ i „Dolina Valbona“) i jedan strogi

rezervat prirode („Rijeka Gaši“). Ova zaštićena područja se nalaze na teritorijama okruga Skadar i Malesia i Kukes.
Područje Thethi je prvo područje masiva Prokletija koje je zaštićeno kao prirodna baština. Proglašeno je za nacionalni park 1966.godine i pokriva površinu od 2.630ha. Dolina Valbona je proglašena za nacionalni park 1996. godine i ima površinu od 8.000ha. Rijeka Gaši je proglašena za strogi rezervat prirode 1996.godine na površini od 3.000ha.

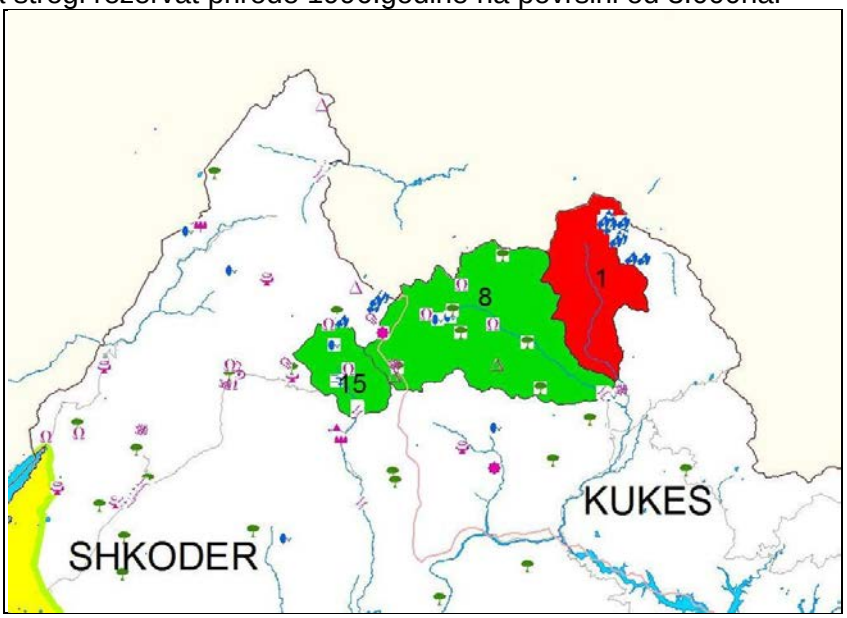

Slika: Postojeća zaštićena područja u kontaktnoj zoni NP „Prokletije“ na teritoriji Albanije: 1 - Rezervat prirode „Lumi i Gašit“; 8 - NP „Lugina e Valbones“ (Dolina Valbone); 15 – NP „Thethi“
Izvor: Ministarstvo za životnu sredinu, Albanija

U Direktoratu za biodiverzitet i zaštićena područja Ministarstva životne sredine Albanje postoji plan da se formira jedinstven nacionalni park „Albanski Alpi“ koji bi zauzimao površinu od 36571.6ha, u koji bi bila uključena i sadašnja zaštićena područja strogi rezervat prirode „Rijeka Gaši", i nacionalni parkovi „Thethi" i „Dolina Valbona".

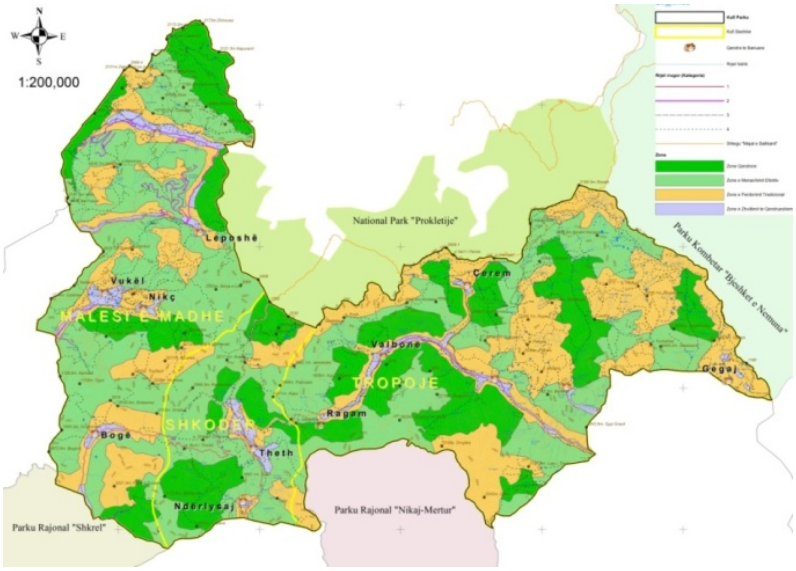

Slika: Predloženi NP “Albanski Alpi”, Albanija – predlog zoniranja
Izvor: GIZ i Ministarstvo za životnu sredinu Albanije

Kosovo (UNMNIK) - Sa istočne NP „Prokletije“ jeteritorija Kosova.Prostornim planom Kosova, 2010-2020 planirano je formiranje nacionalnog parka „Prokletije“, na područjima opština Istok, Peć, Dečani i Đakovica.

Slika: Planirani NP „Prokletije“, Kosovo
Izvor: Key findings of UNEP feasibility study on the proposed transboundary protected area „Prokletije“ / Bjeshkët e Nemuna Mountains”, Zbigniew Niewiadomski, UNEP Vienna, International Conference on Transboundary Cooperation in the Dinaric Arc, 2010

Zaključak

Analizom kontaktnih zonaNP „Prokletije“ može se vidjeti da je ovaj prostor okružen postojećim i budućim zaštićenim područjima u susjednim državama, tako da predstavlja dio mreže zaštićenog područja masiva Prokletija.

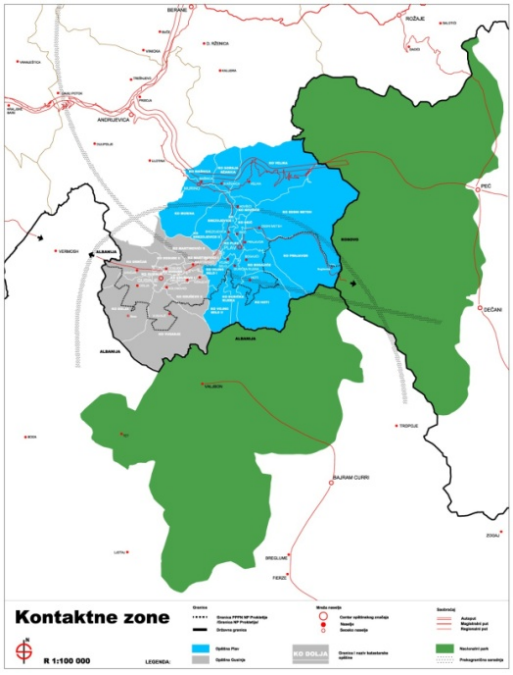

Slika: Postojeća i planirana zaštićena područja u kontaktnoj zoni NP „Prokletije“

2.7. PRIRODNE KARAKTERISTIKE

2.7.1. GEOGRAFSKI POLOŽAJ I OSNOVNI PARAMETRI

Nacionalni park Prokletije je geografski dio lanca planina koje zajedno čine masiv Prokletija, a koji se nalazi na teritoriji opština Plav i Gusinje. Cijeli masiv je građen od četrdesetak planinskih vijenaca koji se prostiru pod različitim uglovima, generalno pravcem jugozapad-sjeveroistok (JZ-SI) i odstupaju od pravca pružanja jadranskih Dinarida (SZ-JI). Obuhvataju prostor od Skadarske i Zetske kotline na jugu i kanjona Morače na jugozapadu, Metohije na istoku, rijeke Drim na jugu i jugoistoku, a na sjeveru dopire do izvorišnih slivova rijeka Tara, Ibar i Lim. Zapadnu i sjevernu granicu je teško odrediti, jer su prokletijske planine samo ledničkim valovima i terminalnim basenima i kanjonskim dolinama odvojene od susjednih planina. Bogićevica sa susjednim visokim grebenima, u okviru kojih je i najviši vrh Maja jezerce (2694 m) zauzimaju središnje mjesto u Prokletijskom masivu. Ka jugu i jugozapadu tj. ka Skadarskoj kotlini planinski vijenci se postepeno spuštaju i na kraju prelaze u uske, izdužene kose koje blago tonu u Skadarsku potolinu.

Pod imenom Prokletije, do radova Cvijića početkom 20. vijeka, lokalno stanovništvo je nazivalo Bogićevicu i okolnu planinsku grupu grebena (greben Neminu sa Skilzenom i Marocem, Bjelič sa Kložnjom (Maja Koznit), Grbaju i Trojan), dok se na austrijskim topografskim kartama taj dio nazivao Albanski Alpi. Od Kložnje se greben spušta ka jugo-zapadu do Skadarskog basena i taj dio čak ni na austrijskim kartama nije sadržavao ni jednu kotu niti je imao jedinstven naziv. Cvijić je u svojim radovima i na ovaj dio proširio naziv Prokletije. Nacionalni park obuhvata približno središnji dio ovog masiva, u crnogorskom dijelu Prokletija. Na istoku obuhvata dijelove Bogićevice, a na jugu se na ovaj zaštićeni dio, čije su južne granice ujedno i državne granice, nadovezuje i zaštićeno područje Prokletija na teritoriji Albanije. Današnji reljef i izgled plavskog dijela rezultat je djelovanja lednika tokom poslednjeg ledenog doba. Jer, u Evropi, nakon Alpa, Prokletije su bile masiv sa najvećim ledničkim glečerima, a u tom masivu, današnji plavski dio je pretrpio najintenzivniji uticaj djelovanja lednika (Cvijić, 1913). Svi glavni glečeri sa sjevernih strana Prokletija silazili su u doline Vrmoše, Grnčara i u basen današnjeg Plavskog jezera. U ovaj veliki basen, pravca pružanja zapad – istok, priticali su i manji glečeri sa Rikavca, Planinice i Mojana. Sjedinjavali su se u Vrmoši i u gusinjsko-plavskom basenu formirali jedan veliki lednik dužine od Rikavca do Novšića ispod Plava, dužine 35 km. Glečer se završavao i otopio naprostoru između Plava i Novšića nataloživši na tom poručju znatan morenski materijal i formirajući terminalni glečerski basen. Današnje Plavsko jezero je najniži dio plavskog terminalnog basena. Jezero prima Ljuču bogatu nanosima koji vremenom zasipaju jezero čime mu je površina znatno redukovana i dubina smanjena. Sa druge strane, regresivna erozija i usijecanje doline Lima pomažu bržem oticanju vode. Tako je Plavsko jezero tipičan primjer na kome se može pratiti proces prirodnog nestanka jezera.

Krajnje tačke Nacionalnog parka Prokletije: na zapadu vrh na Trojanu na koti B15/VIII (42°32'42.58''N 19°44'36.92''E), na sjeveru put Plav- Babino Polje u isto imenom mjestu (42°36'48.21''N 20°02'14.07''E), na jugu u blizini Buni i Jezerce (42°27'59.50''N 19°49'52.47''E) i na istoku vrh Ćafa Belega na koti 2245 (42°34'39.31''N 20°05'18.13''E). U Zakonu o nacionalnim parkovima, površina nije precizirana, samo dužina granica. Ukupna granica nacionalnog parka „Prokletije" kroz opštinu Plav iznosi 72,6 km, dok je državna granica sa Kosovom 2,8 km, a sa Albanijom 47,7 km, što ukupno iznosi 123,1 km.

Površina, na osnovu PUP Plava iz 2014. godine je 16038 ha, a na osnovu zvanične web stranice Nacionalnog parka iznosi 16630 ha (JU NPCG zvanični sajt).

2.7.2. GEOLOŠKE KARAKTERISTIKE

Tektonska složenost trena Cne Gore, definitivno je u detaljima snimljena pri izradi Osnovne geološke karte Crne Gore R.1:100 000.

Teren Crne Gore je smješten između stare Rodopske mase na sjeverositoku i stare Jadranske mase i dijela Afričkog geotektonskog kompleksa na jugu i jugozapadu. Teren Crne Gore je teren Dinarida. Najveći dio vodotoka rijeke Tare i gornji tok rijeke Lima pripadaju unutrašnjim Dinaridima. U geološkoj prošlosti na terenima Crne Gore je često

dolazilo do promjena odnosa kopna i mora, i do velikih nabiranja i rasijedanja. Tako je Crnogorski teren geotektonski, iako mali, veoma složen i podijeljen na 7 geotektonskih jedinica. U tom geotektonskom sistemu područje Prokletija nalazi se u Kučkoj (najjužniji dio) i Durmitorskoj zoni (sjeverni dio). Durmitorska zona na sjeveru kontaktira Pljevaljsku zonu, a Kučka zona na jugu kontaktira zonu Dubokog krša. Na teritoriji opština Plav i Gusinje najmarkantniji geotektonski oblik je navlaka između dvije navedene geotektonske jedinice. Ova navlaka je maskirana kvartarnim sedimentima Grnčara i Vruje. Inače se pruža tačno dolinom Grnčara, od istoka ka zapadu, od granice sa Albanijom do ispod Višnjeva, odakle skreće krivudavo prema jugu, do granice sa Albanijom. U toj zoni, južno od navlake, nalazi se više tektonskih elemenata ispod i iznad Durmitorskog fliša. Najmarkantnija tektonska krpa je izmedju Vusanja i Višnjeva sačinjena od donjotrijaskih stijena. U sjeverozapadnom dijelu terena masiva Prokletija nalaze se veliki izilivi vulkanskih stijena, sjeverno od navlake na Durmitorski fliš.

Geološki sastav terena područja odslikava svojevrstan mozaik, 17 članova litološke raznolikosti, iako se radi o relativno maloj površini.

Od kvartarnih stijena zastupljeni su:

Aluvijum (al) čine najmalađe stijene u plavskoj i gusinjskoj opštini. To su pretežno šljunkovi i pejskovi u dolini rijeke Grnačar i Vruje. Registrovani su čak kao potencijalni građevinski material, koji se i danas stvaraju.

Deluvijumi (d) oblika drobina i sipara zastupljeni su u manjim arealima na padinama Prokletija, kao i u jedanom izduzenom arealu u području Doseva. To su drobine, kadkad pomiješane sa sitnijim materijalom.

Jezersko barski sediment (j) zastupljeni su uzvodno od Plavskog jezera, ispod Vojnog sela, čitavom širinom dolinskog dna pritoke Ljuče. Karakteriše ih izmiješanost flore priobalnog pojasa sa sedimentima rijeke i jezera.

Niže rječne terase (t1) zastupljene su duz vodotoka Lima, od Masnice, pored Rzanice do Novšića. Od Novšića do Plavskog jezera zastupljene su srednje rječne terase(t2), takodje duž rječnog korita rijeke Lim.

Fluvijoglacijalni sedimenti (fgl) su zastupljeni u dva mala areala jugozapadno od Gusinja i južno od Vusanja.

Glacijalni sedimenti (gl) u obliku morena zastupljeni su u rječnim dolinama i njihovoj okolini, i to u dolini Grnčara i Bistrice kod Gusinja, i u širem obuhvatu Ridske i Treskavačke rijeke, Ridskog jezera i Bjeluha. Karakteriše ih svojstven raznovrstan granulometrijski sastav.

Mezozoik čine:

Durmitorski fliš (K2) zastupljen je izmedju rijeke Ljuče i albanske granice, u nekoliko zona. Jedna je oko rijeke Dolje, druga oko rijeke Vruje a treća južno od Kruševa i Višnjeva. Ovi najmlađi vezani sedimenti durmitorskog fliša sastavljeni su od pješčara i škriljaca, laporaca i glinaca, senonskog kata.

Krečnjaci Belića (K2,3) su dio karbonatne facije durmitorske tektonske jedinice. Tamo su zastupljene krečnjčake breče, brečasti krečnajci i krečnjaci senona, kao namlađa serija u durmitorskom flišu.

Stratifikovani i masivni sivi krečnajci (J,K) titon-valendina su zatupljeni u dolini rijeke Vajuše i zigrađuju strme ostjeke njenih dolinskih starana.

Jurski (J) krečnjaci sa rožnacima, laporoviti škriljci, škriljavi laporci i dijabazi, zastupljeni su oko same granice opštine Gusinje, sjeverno od doline Grnčara i u jedanom manjem arealu u dolini Vruje. Organogeni grumuljasti crnosivi krečnjaci lijasa i dogera (J1,2) imaju veoma malo rasprostranjenje na obodu Bjelića, oko Zastana.

Trijaskojurski (T,J) bankoviti dolomitični krečnjaci i dolomiti retolijasa imaju rasprostranjenje u gornjem dijelu rječne doline Vruje.

Gornjetrijaski (T3) dolomitični krečnajci, dolomiti i krečnjaci zastupljeni su samo jednim arealom na granici sa Albanijom, istočno od Belića.

Daciti, andeziti i njihovi tufovi srednjeg trijasa (aqT2) zahvataju značajnu površinu koja počinje duž sjeverne dolinske strane rijeke Grnčar, a proširuje se dalje prema sjeveru nastavljajući preko granice opštine Plav ka zapadu.

Srednjetrijski sediment (T2), sivi mermerisani i uškriljeni krečnajci mjestimično sa rožnacima su zastupljeni u jednom arealu na graničnom državnom pojasu, izmedju Bistrice i Grnčara, i sejverno od Grnčara duž dna dolinske strane i jednim dijelom zapadno od eruptivnih izliva na visočijim padinama doline Lima. Imaju i manje rasprostranjenje na krajnjoj sjverozapadnoj granici opštine, sa krečnajcima dolomitima i brečama, takodje srednjetrijaske starosti.

Donjetrijaski sedimenti (T1), tamnomodri fukoidni krečnajci, kvarcni i krečnajčki škriljci, kvarcni konglomerati i pješčari imaju rasprostranjenje u dolini Bistrice, južno od Kruševa i zapadno od Plavskog jezera, prema sjeveru ,lijevom dolinskom stranom Lima.

Paleozik čine:

Permotrijaski (P,T) crveni kvarcni konglomerati u području opština Plav i Gusinje su zastupljeni samo sa nekoliko manja areala u čelenkama Ridske i Treskavičke rijeke i Meteha.

Devonkarbonske stijene(D,C), škiriljci i pješčari sa sočivima konglomerata i kvarcita su najviše zastupljene stijene u na teritoriji opština Plav i Gusinje. Zahvataju cjelokupan prostor zapadno od Plavskog jezera i rijeke Lim, sve do granice opštine Plav prema istoku. Približno, oko polovina teritorije opština Plav i Gusinje izgrađen je od paleozojskih stijena.

2.7.3. GEOMORFOLOŠKE KARAKTERISTIKE

Crnogorske Prokletije protežu se u dosta dugom istočnom i sjeveroistočnom graničnom pojasu Crne Gore prema Albaniji i Srbiji (od Skadarskog jezera do Mokre gore u Metohiji). Njima pripada cjelokupna teritorija opština Plav, Guisinje i Rožaje, istočni i sjeveroistočni dio opštine Podgorica, južni i jugozapadni dio opštine Andrijevica i jugoistočni dio opštine Berane. S obzirom na ovakvu administrativno-teritorijalnu pripadnost, kao i na fizičko-geografske specifičnosti, ovo područje se dijeli na tri predjelne cjeline - zone: sjeverna zona - kojoj pripada prostor opštine Rožaje i beranski dio Prokletija, centralna zona - koja zahvata teritoriju opštine Plav i Gusinje i andrijevički dio Prokletija, južna zona - Kučka površ i istočni dio podgoričke kotline u zoni Malesije. Crnogorske Prokletije zahvataju površinu od oko 1.380 km2, što iznosi oko 10% prostora Crne Gore i, isto tako, stanovništvo ovog područja čini oko 10% ukupne populacije u Crnoj Gori.

Središnji dio masiva Prokletija karakterističan je po razuđenosti reljefa, brojnim visovima, klisurama, strmim padinama i drugim prirodnim fenomenima. Plavsko-gusinjske Prokletije obuhvataju prostor visokih planina, od Bogićevice na istoku, preko grebena duž granice sa Albanijom na jugu i jugozapadu, Visitora i Zeletina na zapadu, do Starca na sjeveru.

Reljef Prokletijskih planina preobražavan je djelovanjem više spoljašnjih sila, a među njima su najznačajnije fluvijalna, lednička i kraška erazija. Na njihov današnji izgled najdublje tragove ostavilo je djelavanje lednika. Poslije Alpa, Prokletije se smatraju najzaglečerenijom planinom u Evropi. Sa centrainih grebena Prokletijskih planina u ledenom dobu polazili su najveći glečeri Balkanskog poluostrva. Oni su se spuštali kroz doline Vrmoše, Grnčara i kroz basen Plavskog jezera.

Na ovom području ističu se sljedeće zone:

- *Karanfilsko-Bjelička zona* - predstavlja jedan od najkrševitijih dijelova ovog područja tako i cjelokupnog planinskog prostora Crne Gore. Odlikuje se veoma izraženom vertikalnom disekcijom reljefa, brojnim vrhovima preko 2.000 m n.v., koji predstavljaju atraktivne planinarsko-alpinističke objekte i izvanredne vidikovce, ledničkim cirkovima i valovima, alpskim pejzažom i dr. Posebnu specifičnost ove zone čine prekrasne planinske doline Grebaje i Ropojene i mnoštvo hidroloških, speleoloških, botaničkih, pejzažnih i drugih osobenosti i rariteta.
- *Visitorska zona* - u širem smislu, obuhvata planinski skup koga čine Visitor, Zeletin, Greben, Goleš i Mramorje i nalazi se u neposrednom zapadnom zaleđu plavsko-gusinjskog basena. Osnovnu crtu ovoj zoni daju visoki i skoro vertikalni odsjeci na koje se nadovezuju strme strane koje se spuštaju do okolnih riječnih korita.

- *Zona Bogićevice* - smještena je u krajnjem jugoistočnom dijelu ovog područja i ima obilježja alpske strukture sa cirkovima, Ridskim jezerom, valovima i visokim planinskim vrhovima.
- *Zona Bora i Kofiljače* - zahvata neposredno istočno zaleđe plavsko-gusinjskog bazena i ima izraženu prostornu komunikativnost i funkcionalnu komplementarnost sa Plavskim jezerom. U morfologiji ovog prostora dominiraju planinski vrhovi koji, naspram kotlinskog udubljenja, doprinose njegovoj izraženoj reljefnoj energiji i ukupnoj predionoj raznolikosti i atraktivnosti.
- *Staračko-zavojska zona* - obuhvata planine Starac, Zavoj i Crni krš. Smještena je u sjeveroistočnom valovskom proširenju Babinog polja. Izražene su kontinualne planinske padine sa značajnom denivelacijom i pretežnom ekspozicijom jugozapad, zapad i sjeverozapad. Sa visokih vrhova se pruža izvanredan pogled na okolne "alpske" pejzaže; ambijentalne i pejzažno estetske vrijednosti cjelokupnog valova, koji je sa lijeve strane obrastao gustim šumama.

U pogledu atraktivnosti na području Prokletija značajne su valovske riječne doline alpskog tipa, zajedno sa brojnim cirkovima u gornjim dijelovima, koje predstavljaju veoma zastupljene i razvojno značajne ledničke morfološke elemente. To su reljefne crte koje dozvoljavaju da se ovaj visokoplaninski prostor Balkana, po svojim geomorfološko-ekosistemskim obilježjima, može porediti sa Alpima. Najizraženije i turistički najatraktivnije valovske doline su Vruja sa Ropojanom (Grlja), Dolja, Grnčar-Ljuča i Babinopoljska dolina.

Prokletijski dio doline Lima počinje sa izvorišnim sastavcima a završava se u Andrijevačkoj kotlini. Plavsko jezero, koje je protočno, mora se posmatrati kao privremena hidrološka faza u razvoju doline. Glavni izvorišni krak Lima je rijeka Ljuča, koja do Godiljske prečage ima naziv Grnčar a iznad Vjetrenika Vrmoša. U Velipolju, gdje se sjedinjuju tri izvorišne dolinice počinje glavna dolina. Izvorišne doline su Skrobotuša, koja se spušta sa grebena Vile, Vučji potok sa Maglića i Kozelja sa Jarčicom sa Mojna. Doline Vruje, Grbaje i Komaračke rijeke su tri najznačajnije doline u centralnom dijelu Prokletija, kao i dolina Velike u nižem dijelu kotline.

U neposrednoj blizini varošice Gusinje nalaze se tri grlje, riječice koje su isklesale male ali veoma impozantne i do nedavno nepristupačne i nepoznate kanjone, a to su: Vusanjska, Grebajska i Grnčarska grlja.

Izgrađivanje ledničkog reljefa u Prokletijama trajalo je, u odnosu na ostale agense, veoma kratko. Ipak, u svim djelovima ovog visokoplaninskog sklopa, prvenstveno u oblastima Bogićevice, lednički reljef daje glavno obilježje predjelu. Plavsko-gusinjski lednik je obrazovan od: Prokletijskog, Vrmoškog i Komaračkog lednika. Vusanjski lednik je jedan od najznačajnijih. Njega obrazuju lednički jezici iz brojnih cirkova bez reda razbacanih ispod grebena Bjeliča i Kološnje. Doljski lednik nastao je iz brojnih ledničkih legla smještenih ispod vrhova Karanfila. Komarački lednik se obrazuje ispod najviših vrhova Bogićevice i na skoro cijeloj dužini izgradjuje svoju dolinu u vulkanskim stijenama i paleozojskim škriljcima i jedan je od najdužih u Evropi.

Najveći broj jama javlja se u vrtačama koje predstavljaju i njihov prirodni nastavak. Takve, jamske vrtače uobičajeno se javljaju na završetku skaršćenih dolina. U kraškim predjelima centralnih vijenaca Prokletija registrovano je i djelimično ili potpuno ispitano oko 40 jama. Najveći broj jama nalazi se u vrtačama Popadije, Vezirove brade i Komarače.

U kršu Prokletija registrovane su 74 pećine od kojih je ispitano 17. Od ispitanih pećina samo su dvije duže od 50 m., jedna od 100 m. Najveći broj ima dužinu od 20-30 m.

Tektonski reljef prokletijskih planina odlikuje se tipičnom alpiskom strukturom. Doline širokog dna i vertikalnih strana predstavljaju tipične valove, poput Grbaje, Veruše ili Vusanjske i Ljuče, u kojima je u cjelosti uništen glacijalni reljef, u postledničkom dobu ili preglacijalnu fluvijalni. Najveći broj izvorišnih djelova skaršćenih dolina, kao i brojne vrtače preobražen je u cirkove. Cirkovi ovakvog tipa javljaju se svuda a ponajviše na Popadiji, Karanfilu, Vezirovoj bradi i dr. Poslije povlačenja ledničkih jezika, obrazovani su terminalni baseni sa manjim jezerima, koja otiču djelimično površinski ali i podzemno. Tako su u dolini Vusanjske rijeke obrazovane tri rijeke ponornice: Savina voda, Grlja i Vruja. Dolja je preobraćena u dvostruku ponornicu a vode iz ovih dolina podzemno hrane najsnažnije vrelo u ovom dijelu Prokletija, izvore Vruje.

2.7.4. SPELEOLOŠKI OBJEKTI

S obzirom na znatnu zastupljenost krečnjaka u geološkoj građi, na ovom području sreću se i brojni površinski i podzemni oblici kraškog reljefa. Međutim, pored činjenice da je područje karakteristično po postglacijalnim reljefnim oblicima, speleološki nije istraženo. Vjerovatno zbog slabe saobraćajne povezanosti, kao i blizine granice sa Albanijom koja je dugi niz godina bila zabranjena zona.

Manji broj jama je otkriven i djelimično istražen u periodu između dva svjetska rata. Intenzivnija rekognisciranja terena, bez detaljnijih istraživanja, sprovođena su 1973, 1980 i 1988. Tek od 2006. počelo se sa detaljnijim istraživanjima, mjerenjima i crtanjem speleo objekata. U kršu centralnog vijenca Prokletija registrovano je i djelimično istraženo oko 40 jama, najviše u vrtačama Popadije, Vezirove brade i Komarače. Registrovano je i 74 speleološka objekta tipa pećina. Na masivu Karanfila, najdublja istraženi objekat je Ledena Jama sa dubinom od 115 m. U ovom masivu većina speleoloških objekata se završavala snijeznim čepom ili kamenim odronima, tako da pretpostavljamo da su dubine i dužine kanala mnogo veće od do sad istraženih. Masiv Bjelića, sa zapadne strane ograničen dolinom Ropojana, proteže se do vrha Kolata na istoku i doline Bjeličkog potoka i Zarunice na sjeveru. U ovom području nađeno je nekoliko desetina speleo objekata. Trenutno najveći istraženi objekat je Ledena jama, dubine 445m, dužine 1663m. Jama Gigant je dubine 172m, a dužine 897m i bogata je pećinskim ukrasima. U masivu Prokletija, sa vrhovima koji dosežu više od 2500mnm i bazom na 950mnm (dolina Ropojane), realna je mogućnost da se otkrije speleo objekat dubine preko 1000m.

2.7.5. HIDROGEOLOŠKE KARAKTERISTIKE

Hidrogeološke karakteristike područja NP “Prokletije” mogu se izraziti kroz klasifikaciju stijena na: vodonepropusne, vodopropusne i kompleks vodnepropusnih i vodopropusnih. Vodopropusne stijene predstavljene su prije svega karbonatima i rječnim sedimentima. Karbonatne stijene predstavljaju akvifere veoma bogate vodom.

Najvodonosnije stijene su uglavnom karbonati Prokletija, južno od Gusinja. Ove terene karakteriše kaverozna i pukotinska poroznost, pri čemi je kavernozna poroznost dominantna. U takvim terenima se javljaju najveća ležista podzemnih voda, u obliku razbijenih karstnih izdani, sa dinamičkim ali i statičkim rezervama. Ovaj tip akvifera je učinio poznatim opstinu Gusinje po Alipašinim izvorima, koji su po kapacitetu među najveće u Crnoj Gori. Ove stijene imaju koeficijent filtracije preko 10^{-1} cm/s, u zonama koncentrisanog oticanja.

Aluvijalni sediment su po vodonosnosti u rangu veoma vodopropusnih stijena, jer je njihov koeficijent filtracije obično veći od 10^{-1}, a rjedje do 10^{-3} cm/s. Zbog toga se i nalaze ogromne rezerve vode u dolinskom dnu Grnčara, Vruje i Ljuče.

Glacijalni sedimeni karakterišu se veoma raznolikom granulacijom, što utiče na promjenljivost i smanjenje vodopropusnosti. Tamo gdje objektivno postoji veća efektivna poroznost koeficijenti filtracije su do oko 10^{-3} cm/s. To su stijene zaobljenih zrna šljunka i pijeska i poluzaobljenih i nezaobljenih komada i blokova stijena, u kojima se ponekad mogu javiti proslojci gline. Oni su nosioci ograničenih rezervi vode, a mogu imati i veoma smanjene vodopropusnosti. Velika promjenjljivost je njihova važna vodna osobina.

U kompleks vodopropusnih i vodonepropusnih stijena spadaju i zone durmitorskog fliša u kojima su škrirljci, laporci i glinci vodonepropusne barijere, a pješčari mogu sadržati manje, a krečnjaci i veće količine vode. Eruptivi takođe mogu imati promjenljive osobine. U zoni raspadanja su vodonepropusni dok u zoni čvste stijene sa pukotinama mogu biti vodonosnici manjeg obima. Donjetrijaski sediment spadaju takođe u slabo vodopropusne do vodonepropusne stijene.

Devon karbonski sediment su klasične regionalne vodne barijere i tereni bez vodonosnih akvifera, kada su izgrađeni od škriljaca. No u pojedinim zonama krečnjaka i sličnih čvstih stijena mogu obezbijediti uslove za formiranje manjih izvora ili pištevina.

2.7.6. HIDROLOŠKE KARAKTERISTIKE

Posmatrajući cijeli masiv Prokletija, vodotoci na njemu pripadaju i Jadranskom i Crnomorskom slivu. Glavne odvodne rijeke za ova dva sliva su Cijevna za Jadranski, a Lim za Crnomorski. Na teritoriji Nacionalnog parka nalaze se potoci i manje rijeke koje se ulivaju u Plavsko jezero tj. Lim, dakle svi vodotoci pripadaju Crnomorskom slivu.

Najveća utoka u Plavsko jezero je rijeka Ljuča, dužine toka 12.5 km. Bjelićki potok i Skakavac formiraju Grlju, koja na mjestu gdje prima vodu sa Alipašinih izvora mijenja ime u Vruju. Manje od dva kilometra nizvodno u Vruju se uliva Grnčar formirajući rijeku Ljuču.

Grnčar izvire na južnim obroncima Komova i dijelom protiče kroz Albaniju. Mjesto formiranja Ljuče je na 918 mnm.

Na oko 2 km od izvora na toku rijeke Skakavica formiran je vodopad visine 15 do 20 m. Voda se sliva u ponor, zatim prolazi kroz veoma uzan klanac, preko prečaga i lonaca i izbija iz klanca nastavljajući put Alipašinih izvora. Ova probojnica Skakavice se naziva Grlo i predstavlja prorez najveće širine 2 metra, a dubine 40 do 50 m. Cijeli dio ovog korita je nastao erozijom subglacijalnog potoka koji je kovitlastim kretanjem vode formirao ogromne lonce. Moguće da je Grlo bar djelimično bila pećina čija se tavanica obrušila (Cvijić, 1913).

Niz potoka sa desne strane rijeke Ljuča (Sulejman-Sejtov potok, Kukića potok, Višnjevski potok, Radončića potok), sakupljaju vodu sa teritorije nacionalnog parka i uglavnom su aktivni tokom kišnog perioda godine.

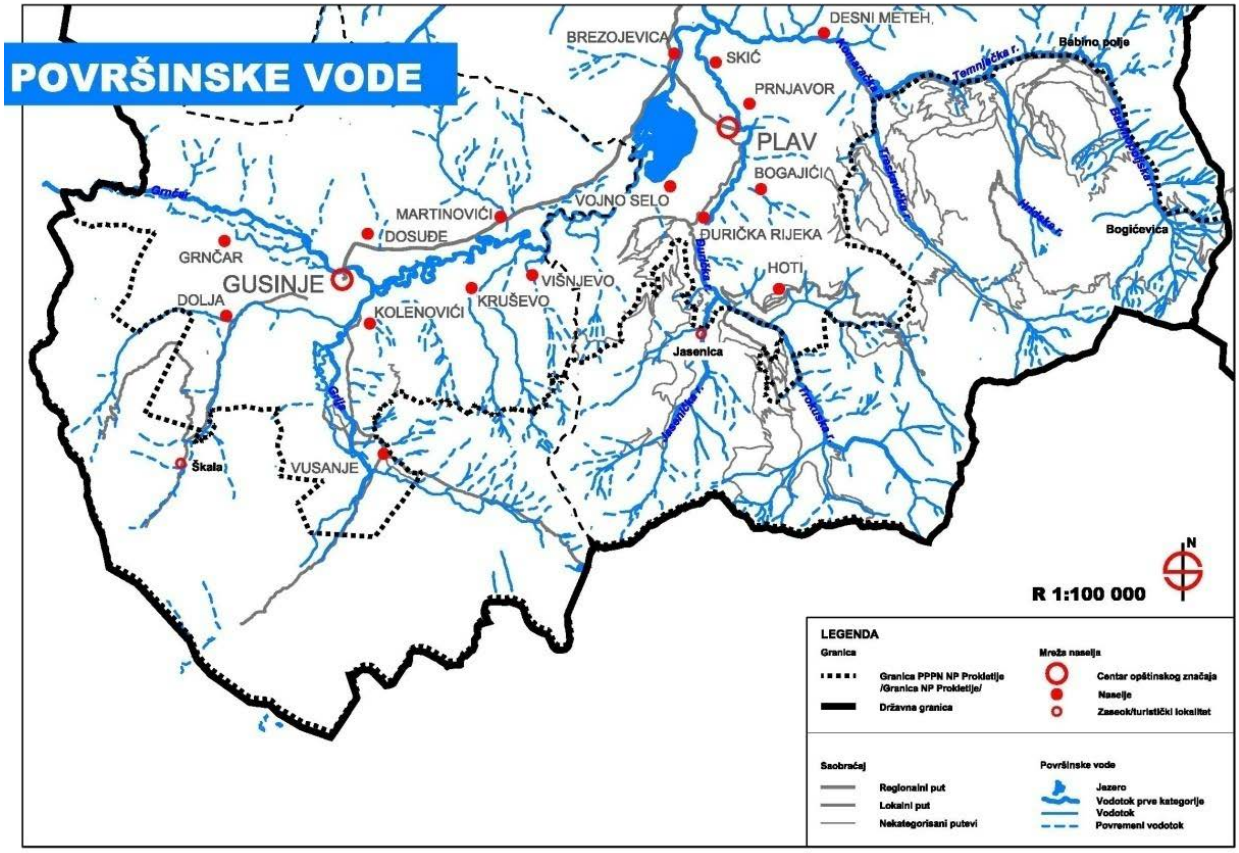

Slika: Površinske vode –Nacionalni park „Prokletije" i neposredno okruženje

Đuričkarijeka, sa slivom od 62 km^2, uliva se u Lim na koti od 900 mnm, prethodno skupljajući vode sa padina Prokletija koje su u okviru Nacionalnog parka. To su Hotska rijeka, Trokuska rijeka, Jasenička rijeka, Adembegov potok, Maloselski potok.

Komaračka rijeka ima sliv od 90 km^2, uliva se u Lim, veoma blizu ušća Đuričke rijeke, na koti oko 900 mnm. Dužina toka Komarače je 17 km. Od Ledenog izvora, na Bogićevici, naoko 1900 mnm, formira se Babinopoljska rijeka, u koju se uliva niz potoka, a nakon spajanja sa Hridskom rijekom nastaje Temnjačka rijeka. Na 1062 mnm u Temnjačku se uliva Treskavička rijeka formirajući Komaraču. Prije ušća u Lim, u Komaraču se ulivaju Meteška

rijeka i Levoša rijeka. Babinopoljska, odnosno Komaračka rijeka predstavlja sjeveroistočnu i dijelom sjevernu granicu Nacionalnog parka.

Značajni hidrografski elemenat Prokletija su glacijalna jezera. Na teritoriji Nacionalnog parka najveće je Hridsko jezero, zatim Ropojansko (Čamerikino), Bjelajsko (Horolačko, Avdijino) i jezerce na Vezirovoj bradi, na 1900 mnm.

Ridsko (Hridsko) jezero nalazi se nedaleko od granice sa Albanijom, ispod Ridskog krša (2358 mnm). Nalazi se na nadmorskoj visini od 1.970 m Ridsko jezero formirano je na cirku i ako i morene imaju uticaj na formiranje njegovog basena.

Ridsko jezero je pri ljetnjem vodostaju dugo 295 m, prosječno široko 110 m, maksimalno široko 175 m. Obalska linija mu je duga 920 m, a pri visokom vodostaju 1.100 m. Površina Ridskog jezera je 33.400 m^2 (prema podacima iz GIS-a površina jezera iznosi 25.747 m^2, dok je površina Malog Rida 1.454m^2). Prosječna dubina jezera je 1,9 m, dok je najveća 5,1 m. Zapremina jezera je 62.900 m^3. Vodostaj se mijenja najviše u proljeće i jesen, kada je najvisočiji. U ljeto i zimi je izraziti minimum. Godišnja amplituda vodostaja iznosi 1,5m. Osim od padavina jezero dobija i vodu i od izvora. Glavno oticanje vode je preko ponora, a dijelom i isparavanjem i oticanjem.

Zbog velike nadmorske visine, kao i dosta guste četinarske šume u okolini, voda jezera se ljeti zagreje samo do 16,5^{o}C. Boja vode jezera je svijetlo zelena, a providnost se poklapa sa dubinom. Ovako čista voda ima suvi ostatak od svega 30mg/l, tvrdoću 0,8^{o}dH. To znači da se radi o rijetko mekoj vodi.

Režim vodotokova

Prosječna visina padavina u slivu rijeke Lima iznosi 1.230mm godišnje (po analizi studije „Resursi površinskih voda Crne Gore"). Visina padavina se mijenja prema Bijelom Polju i nizvodno do granice. Do Gusinja prosječne godišnje padavine su oko 2.040mm. Do HS Plav 1.986 mm, dok je na slivu Bjelopoljske Bistrice samo 880 mm. Znači, postoji sistematsko opadanje prosječne visine padavina nizvodno duž vodotoka.

Tabela. ***Prosječene višegodišnje vrijednosti srednje mjesečnih i godišnjih poticaja (m3/s) sliva rijeke Lim (period 1949-1991. godine) -*** *Izvor: HMZCG*

Hidrometrijska stanica Plav	Mjesec												Godišnje
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
	15.1	14.4	15.5	30.0	41.1	28.9	14.4	7.6	7.2	13.7	22.1	21.6	19.3

Specifični moduli oticanja odgovara padavinama. U izvorišnom dijelu iznosi 50 pa čak i 60 l/s/km2 (Vrmoš 62.3 l/s/km2 , Vruja-Gusinje 56 l/s/km2, HS Plav 55.3 l/s/km2). Zatim, nizvodno od Plava (53 l/s/km2) smanjuje se.

Tabela ***Karakteristike prosječnog oticanja na hidrometrijskoj stanici Plav- rijeka Lim*** *Izvor: HMZCG*

Vodotok	**Hidrometrijska stanica**	**F km^2**	**Pbr mm**	**Pn mm**	**I mm**	**φ**	**Qsr m^3/s**	**q $l/s/km^2$**	**W hm^3/god**
Lim	Plav	364	1986	1670	316	0.84	19.3	53.0	608.8

Legenda:F-ukupna površina; Pbr-bruto padavine; Pn-neto padavine; I-isparavanje;
φ -koeficijent oticanja; Qsr-prosječni proticaj; q-specifično oticanje; W-zapremina ukupnog oticanja.

Srednji godišnji proticaji rijeke Lim na HS Plav, kreću se od 19.3 m3/s, u avgustu, do 132.0 m3/s u maju.Najveća vodnost u slivu Lima je tokom aprila i maja, dok su minimumi tokom ljetnjih mjeseci. Varijacije mjesečnih proticaja najizraženije su u jesenjim mjesecima.

Tabela. ***Višegodišnji srednji mjesečni vodostaj*** *Izvor: HMZCG*

vodotok: Grlja HS: Vusanje kota nule: 960 mnm period: 1959-2001												
mjesec	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Hsr	31	28	33	50	73	71	50	38	34	44	47	39

Tabela. Višegodišnji karakteristični vodostaji - Izvor: HMZCG

vodotok: Grlja HS: Vusanje kota nule: 960 mnm period: 1959-2001

Hsrg	Hmax	Hmin	
45	194	2	Maksimalni nivo vodostaja rijeke Grlje je 961.94mnm

Tabela. Višegodišnji srednji mjesečni vodostaj - Izvor: HMZCG

vodotok: Grnčar HS: Gusinje kota nule: 918 mnm period: 1983-2003												
mjesec	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Hsr	47	45	47	61	59	46	37	31	30	37	47	51

Tabela. Višegodišnji karakteristični vodostaji - Izvor: HMZCG

vodotok: Grnčar HS: Gusinje kota nule: 918 mnm period: 1983-2003			
Hsrg	Hmax	Hmin	Maksimalni nivo vodostaja rijeke Grnčar je 919.86 mnm
45	156	7	

Tabela. Višegodišnji srednji mjesečni vodostaj - Izvor: HMZCG

vodotok: Vruja HS: Gusinje kota nule: 920 mnm period: 1959-2002												
mjesec	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Hsr	15	10	13	37	62	57	33	17	14	24	30	24

Tabela. Višegodišnji karakteristični vodostaji - Izvor: HMZCG

vodotok: Vruja HS: Gusinje kota nule: 920 mnm period: 1959-2002			
Hsrg	Hmax	Hmin	Maksimalni nivo vodostaja rijeke Vruje je 922.16 mnm
28	216	-22	

*Tabela. **Višegodišnji srednji mjesečni vodostaj** - Izvor: HMZCG*

vodotok: Lim HS: Plav kota nule: 906.58 mnm period: 1948-2003												
mjesec	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Hsr	63	59	62	87	102	85	63	49	48	59	73	73

Tabela. Višegodišnji karakteristični vodostaji - Izvor: HMZCG

vodotok: Lim HS: Plav kota nule: 906.58 mnm period: 1948-2003			
Hsrg	Hmax	Hmin	Maksimalni nivo vodostaja rijeke Lim je 909.50 mnm
69	292	12	

Glavni vodoprivredni problemi u slivu Lima su:neregulisani režim voda, bujični nanosi, erozija i zagađenje.Kvalitet vode rijeka u opštinama Plav i Gusinje bi mogao biti pretežno A1 klase, ako bi se eliminisao uticaj nutrijenata.

*Tabela. **Apsolutni minimalni proticaji (m3/s) za različite povratne periode -T (god.)** Izvor: HMZCG*

Vodotok	**Hidrometrijska stanica**	**F km²**	**q l/s/km²**	**Qsr m³/s**	**q l/s/km²**	**Qsr m³/s**	**q l/s/km²**	**Qsr m³/s**	**q l/s/km²**	**Qsr m³/s**
Lim	Plav	364	**2**		**5**		**10**		**20**	
			10.0	3.62	7.5	2.73	6.5	2.35	5.7	2.07

Tabela. ***Apsolutni maximalni proticaji (m3/s) za karakteristične povratne periode -T (god.)*** *Izvor: HMZCG*

Vodotok	Hidrometrijska stanica	F km²	q l/s/km²	Qsr m³/s	q l/s/km²	Qsr m³/s	q l/s/km²	Qsr m³/s	q l/s/km²	Qsr m³/s	q l/s/km²	Qsr m³/s	q l/s/km²	Qsr m³/s
Lim	Plav	364	100		50		20		10		5		2	
			818.7	298	739.0	269	629.1	229	546.7	199	461.5	168	335.1	122

Studijom o obnovljivim izvorima energije, sagledavana je mogućnost energetskog korišćenja voda gornjeg Lima sa pritokama– region Plava. Na vodotocima Babinopoljske rijeke,Komarače, Đuričke rijeke i Grljesu izvođena hidrološka istraživanja: hidrološka obrada za profile malih (mini, mikro) hidroelektrana (mHE) na pritokama glavnih vodotoka u Crnoj Gori (Hidrometeorološki zavod Crne Gore, Hidrološki sektor, 2007.).

Babinopoljska rijeka je pritoka Komarače, pa je u odnosu na Lim pritoka drugog reda. Generalni smjer toka u izvorišnom dijelu joj je jugozapad-sjeveroistok, u središnjem jug-sjever, a u donjem istok-zapad. Dužina vodotoka iznosi 8,3 km, površina sliva 26,0 km^2, maksimalna visina sliva 2426 mnm, a minimalna 1410mnm. Srednji pad sliva je 2,63 %, a uravnati pad vodotoka 5,56%.

Tabela 1. ***Trajanje protoka na Babinopoljskoj rijeci*** *- Izvor: HMZCG*

Trajanje	%	100	86.6	69.6	54.9	35.6	30.1	26.0	22.5	19.0	0
	dani	365	316.1	254	200.4	129.9	109.9	94.9	82.1	69.4	0
Neto pad Hnt	m	221	221	221	221	221	221	221	221	221	221
Protok Qs	(m³/sec)	0.138	0.193	0.248	0.303	0.385	0.495	0.605	0.715	1.213	1.213
Snaga N	(MW)	0.312	0.415	0.519	0.646	0.827	1.033	1.240	1.811		2.279

2.7.7. SEIZMIČKE KARAKTERISTIKE

2.7.7.1. Osnovne karakteristike regionalne seizmičnosti

Saglasno Karti seizmičke rejonizacije Crne Gore (Slika 11a), lokacija Nacionalnog parka "Prokletije", se nalazi u zoni sedmog (VII) stepena MCS (Merkali-Kankani-Zibergove) skale. Na osnovu sadržaja Privremene seizmološke karte za Crnu Goru (Zajednica za seizmologiju SFRJ, 1987.) predmetna lokacija se nalazi u zoni VIII stepena seizmičkog intenziteta, kao što je to prikazano na slici 11b. Ova karta je osnovna prateća podloga važećim Tehničkim normativima za izgradnju objekata u seizmičkim područjima na teritoriji Crne Gore i izražava očekivani maksimalni intenzitet zemljotresa u povratnom periodu vremena od 500 godina, sa vjerovatnoćom realizacije od 63 %.

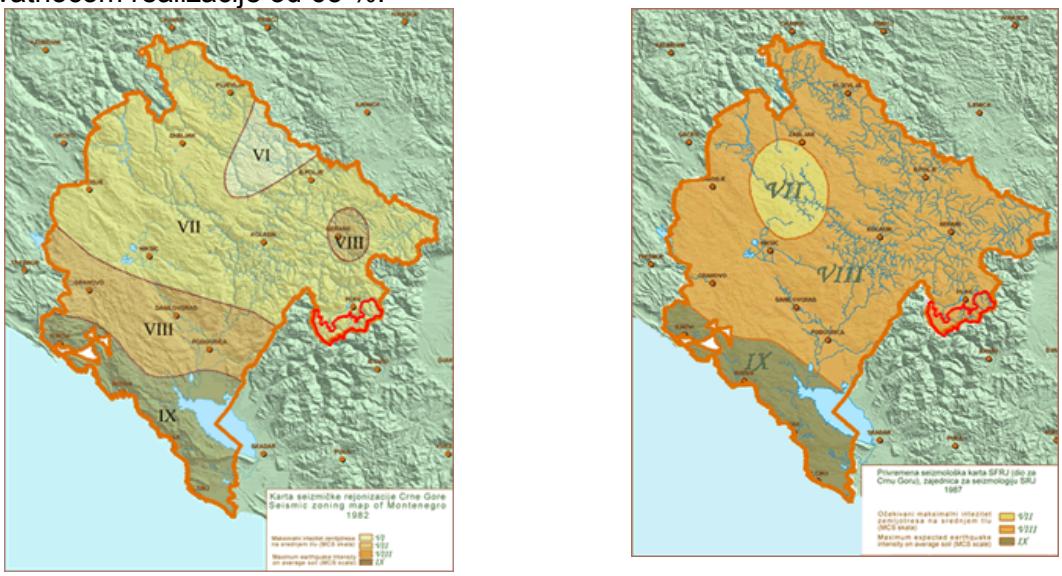

a) Karta seizmičke rejonizacije teritorije Crne Gore,1982;

b) Privremena seizmološka karta SFRJ (dio za Crnu Goru), 1987

Slika3: Karte očekivanih maksimalnih intenziteta zemljotresa sa granicom NP "Prokletije"

Ocjena istorijske i aktuelne seizmičnosti terena

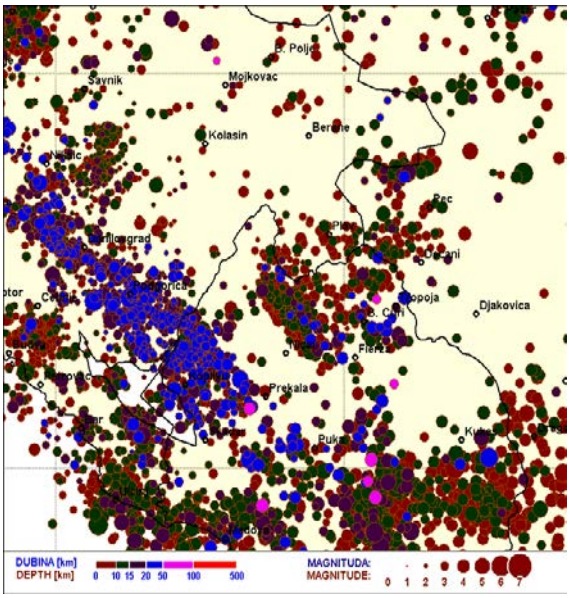

Slika:Sizmičnost šireg područja Nacionalnog parka“Prokletije”izražena preko karte epicentara dogođenih zemljotresa od V do XXI vijeka.

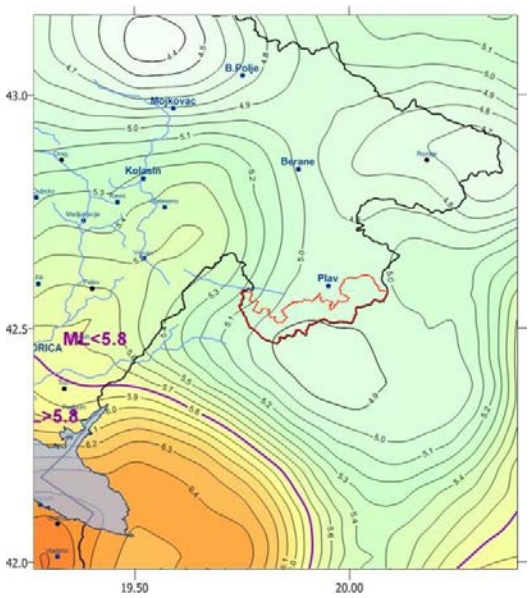

Slika: Distrubucija očekivanih maksimalnih magnituda zemljotresa za povratni period od 100 godina , za širi region NP “Prokletije”.

Nabazi dosadašnje registrovane seizmičnosti (broja i intenziteta dogođenih zemljotresa) može se zaključiti da se područje NP “Prokletije” karakteriše umjerenim nivoom seizmičke opasnosti. Na slici 12 je prikazana karta epicentara zemljotresa koji su se desili na tom području u periodu od V do XX Ivijeka. Za potrebe opšte ocjene nivoa seizmičke aktivnosti na širem području Plana, na slici je prikazana distrubucija očekivanih maksimalnih magnituda zemljotresa (Rihterova ML magnituda) za povratni period od 100 godina, za teritoriju Crne Gore sa indikacijom granice primjene dva tipa zemljotresa po EN1998 -1: iznad i ispod granice ML=5.8, odnosno Ms= 5.5. Na bazi ove karte, maksimalna vrijednost očekivane magnitude na području NP “Prokletije” iznosi oko 5.1 jedinica Rihterove skale.

2.7.7.2. Seizmički hazard

Seizmički hazard se najčešće izražava kao vjerovatnoća da će u uslovima dejstva nekog zemljotresa, amplituda određenog parametra kretanja tla dostići i prevazići određeni nivo, u okviru određenog perioda vremena eksploatacije objekta. Na taj način, seizmički hazard se izražava sa tri međusobno zavisna elementa: amplitudom kretanja tla, zatim periodom vremena u kojem se takva pojava može očekivati (period upotrebe projektovanog objekta) i vjerovatnoćom realizacije takvog događaja.

Proračun seizmičkog hazarda za područje NP “Prokletije” izveden je iz karata seizmičkog hazarda Nacionalnog aneksa za EN 1998-1. Seizmički hazard je utvrđen za dva standardna povratna perioda vremena od 95 i 475 godina, saglasno pomenutim preporukama norme EN 1998-1 (Glavatović i Vućić, 2014). Na bazi ovih rezultata može se zaključiti da se na području NP “Prokletije”, u okviru povratnog perida od 95 godina, mogu očekivati maksimalna horizontala ubrzanja do 0.05-0.09 od gravitacionog ubrzanja g (odnosno od 0.49-0.88 m/s2). Za povratni period od 475, proračunom seizmičkog hazarda su utvrđene očekivane vrijednosti od 0.12-0.20 od vrijednosti gravitacionog ubrzanja g (odnosno 1.18-1.96 m/s^2).

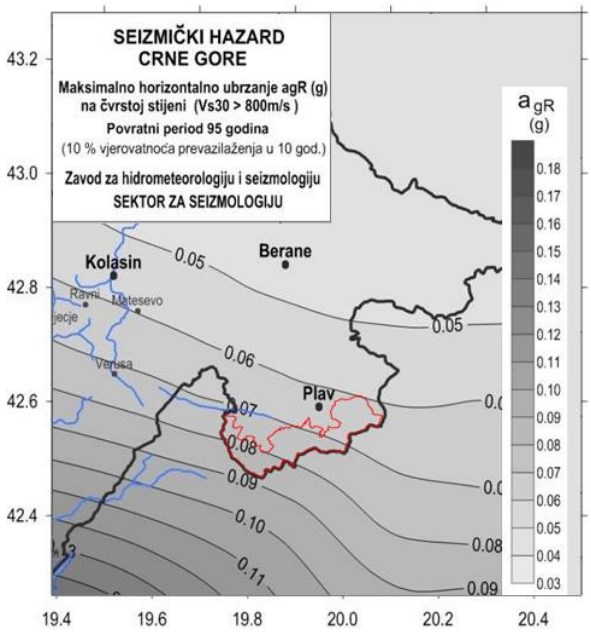

Slika 4: Izolinije referentnog horizontalnog ubrzanja za povratni period od 95 godina

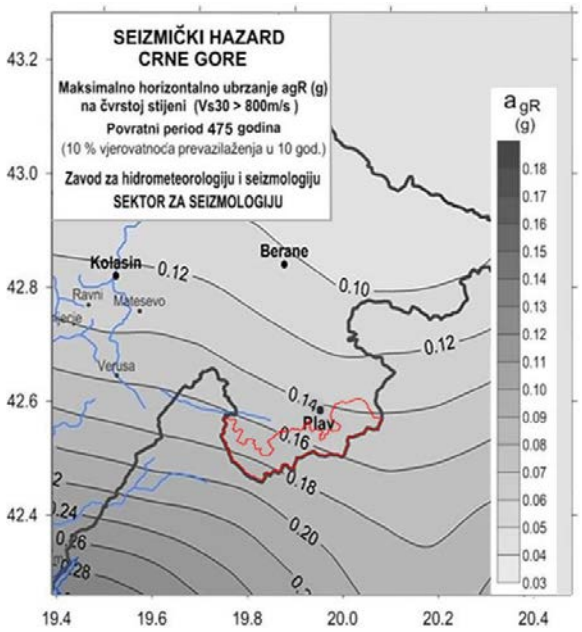

Slika 5: Izolinije referentnog horizontalnog ubrzanja za povratni period od 475 godina

ZAKLJUČAK

Karakteristike regionalne i lokalne seizmičnosti kroz viševjekovni period, svjedoče o umjerenoj seizmičkoj istoriji šireg i užeg područja NP “Prokletije”. Očekivane karakteristične vrijednosti parametara pri dejstvu budućih zemljotresa:

- Dosadašnja proučavanja seizmogenog potencijala regiona “Prokletije”, sa visokom dozom vjerovatnoće ukazuju na mogućnost generisanja zemljotresa sa maksimalnom magnitudom do 5,1 jedinica (Rihterove skale) koji bi pri prosječnoj dubini žarišta (hipocentra) u ovom regionu do 10 km, uslovio površinski intenzitet dejstva na građevinske objekte od oko 7- 8 jedinica Mekralijeve (MCS) skale.
- U okviru standardnog povratnog perioda od 475 godina u evropskom standardu Eurokod 1998-1 (odnosno u crnogorskom Nacionalnom aneksu za taj standard nMEST EN 1998-1/NA) na području PPPN Nacionalni park „Prokletije“ realno je očekivati maksimalne vrijednosti horizontalnih ubrzanja tla do oko 2 m/s2, što je ekvivalentno osmom stepenu seizmičnosti po MCS skali intenziteta, odnosno ekvivalentnoj evropskoj makroseizmičkoj skali EMS98 – dakle zemljotresno dejstvo koje se u tom obimu može manifestovati produkovanjem oštećenja na oko 25% građevinskih objekata.

2.7.8. PEDOLOŠKE KARAKTERISTIKE TERENA

Osnovne pedološke karakteristike terena NP “Prokletije” definisane su preko Pedološke karte Crne Gore R 1:50000 (štampa 1988. god. u Titogradu, Poljoprivredni institut, autori: Djuretić Grujica,dipl.ing., Djuretić Mihailo,dipl.ing., Fuštić Budimir,dipl.ing. i Čelebić Petar). Ove karte uradjene su u periodu od 1964 - 1988.god. Proučene su i kartografski obradjena sva zemljišta Crne Gore, u okviru čega je i teritorija opštine Plav.

Na području NP "Prokletije" zastupljena su raznovrsna zemijišta i u pogledu tipske pripadnosti i po fizičkim i hemijskim osobinama, kao i plodnosti. Na obrazovanje zemljišta uticali su, raznovrsna geološka podloga, dinamičan brdsko - planinski reljef, oštro izražene klimatske prilike, vegetacija i čovjek.

Deluvijalna, aluvijalna, aluvijalno-deluvijalan i močvarna zemljišta - zajednička osobina ovih zemljišta je da pripadaju klasi genetički nerazvijenih zemljišta, veoma su heterogenog sastava i različitih fizčkih i hemijskih osobina. Glavni faktor nastanka ovih zemljišta je voda, čijim radom se pokreću i premještaju čestice ili slojevi zemljišta, a potom odlažu u nižim djelovima terena. Suvišne podzemne i poplavne vode uslovljavaju procese hidrogenizacije i stvaranja hidrogenih zemljišta.

U Plavsko-gusinjskoj dolini ima oko 1500ha dubokih aluvijalnih, aluvijano-deluvijalnih i močvarnih zemljišta koje je u cjelini ugroženo poplavama neregulisanih tokova, posebno Grnčara, Vrulje i Ljuče i visokim podzemnim vodama na nižim ravnima terena, duž ovih vodotokova i oko Plavskog jezera. Velike probleme prave i bujični nanosi obodnih potoka, posebno u rejonu Višnjeva, Kruševa, Koljenovića i Martnovića. Ovo zemljište ima veliki značaj i kapacitet plodnog ravničarskog zemljišta u izrazito brdsko-planinskom području Plavske opštine. S toga veću pažnju treba posvetiti regulisanju vodotokova, uredjenju bujica i primjeni mjera melioracije, najpre radi dreniranja i evakuacije unutrašnjih voda, a radi zaštite i unapredjenja proizvodne vrednosti ovog poljoprivrednog zemljišta.

Smeđe kisjelo zemljište (Distrični kambisol) - Smeđe kisjelo zemljište obrazuje se na kisjelim silikatnim stijenama, smeđe je do mrke boje, pa otuda i naziv smeđe kisjelo zemljište ili distrini kambisol.

U klasi smedjih zemljista, distrčini kambisoli su najrasprostranjenija zemljista u Crnoj Gori, ali i na teritoriji opštine Plav. Zauzima oko 55% teritorije Plava. Na veliko rasprostranjenje smedih kisjelih zemljišta utiče, prije svega, veliko učešće silikatnih stijena u geološkoj gradji Plava. Ova zemljišta se rasprostiru na svim visinskim zonama, odnosno od 400 - 500 i od 1000 - 2500mnv. Matična podloga na kojoj se razvija distrični kambisol može biti različita, a na području teritorije opština Plav i Gusinje zastupljeni su skoro svi varijeteti smeđih kisjelih zemljišta.

- Smeđe kisjelo zemljište na škiljcima i pješčarima
- Smeđe kisjelo zemljište na eruptivima
- Smeđe kisjelo zemljište na rožnacima
- Smeđe kisjelo zemljište na flišu

Smeđe kiselo zemljište po prirodi je predodređeno za prirodnu vegetaciju, odnosno listopadne i četinarske šume i prirodne travnjake. Iznad gornje granice šume su pašnjaci.

Ekološko proizvodna vrijednost distričnog kambisola je promjenljiva, zavisi od dubine, izražene kiselosti, mehaničkog sastava, sadržaja hranljivijih elemenata itd. Dejstvom erozije zemljište je usled spiranja sitnih čestica i hranljivih sastojaka osiromašilo. To je naročito došlo do izražanja kod njivskih zemljišta i pašnjaka na većim nagibima, zatim u prorijedjenoj i devastiranoj šumi bliže naseljima i strmom terenu. Za postizanje većih prinosa gajenih kultura, potrebne su odredjene mjere kojima će se poboljšati nepovoljne hemijske i fizičke osobine, a time i plodnost zemljišta. Najvažnije mjere su: kalcizacija, humizacija, fosfatacija, a zatim djubrenje i druge agrotehničke mjere.

Planinske crnice - Ova humusno akumulativna zemljišta obuhvataju krečnjačko-dolomitsku crnicu, rendzinu (buavica) i humusno-silikatno zemljište (ranker).

Smedje eutrično zemljište (Eutrični kambisol). Zemljište se obrazuje na raznim podlogama, najčešće na jezerskim sedimentima, na šljunkovitim starim rječnim terasama i na glaciofluvijalnim nanosima. Smedje zemljište ili eutrični kambisol je obrazovan na podlozi šljunka i konglomerata i glaciofluvijalnog porijekla. Zavisno od dubine eutrični kambisol ima različite odlike i svojstva pa i upotrebnu vrijednost.

Bonitet

Produktivnost) ovih zemljišta vrlo je različit i u zavisnosti je od hemijskih svojstava (prusustva humusa) i fizičkih osobina (zadržavanje vlage). U Crnoj Gori ona su podijeljena u osam kategorija (bonitetnih klasa).

Zemljišta visoke plodnosti su sva duboka i srednje duboka zemljišta na ravnim i zaravnjenim terenima do 1000 mnm na kojima je moguće primjena mjera savremene agrotehnike.

Zemljišta srednje plodnosti su ona koja pripadaju III i IV bonitetnoj klasi.

Zemljišta ograničene plodnosti su zemljišta VI i VI bonitetne klase. Pripadaju mu svi tipovi i njihov podtipovi i varijeteti, kod kojih su izražena nepovoljna fizička i hemijska svojstva ili je od dominantnog uticaja neki od nepovoljnih spoljnih faktora (često plavna tla, tla sa visokim podzemnim vodama), pa su na njim a pretežno zastupljene livade ili se gaji kukuruz.

Zemljišta vrlo niske plodnosti su zemljišta VII i VIII bonitetne klase. Ova zemljišta se sretaju na siparima, relativno strmim stranama, velikim visinama (uglavnom iznad 1700 mnm i tipičnim krečnjačkim terenima. Na njima se sreću rijetke šumske zone zakržljalog šumskog drveća (često je kleka, izmiješana sa borovnjacima) ili je to rijetko visoko drveće.

Neplodne površine uglavnom spadaju kamenjari, zemljišta, pod jezerima, gradskim naseljima, industrijskim i turističkim zonama, individualnim zgradama, putevima, asfaltom, betonom, parkovima, rudokopima, pozajmišta, deponijama i sl.

Zaključak

Opštom analizom dostupne dokumentacije može se zaključiti da su najviše zastupljena smeđa zemljišta na silikatnim stijenama (smeđa kisjela zemljišta) i planinske crnice na krečnjacima. Osnovna odlika svih zemljišta ovog područja je što su uglavnom plitka i mlada, tj. spadaju u genetički nerazvijena. Veliki dio ovih zemljišta podložan je eroziji. Ova zemljišta su predodredjena za prirodnu vegetaciju, šume i prirodne travnjake, a tamo gdje se koristi kao poljoprivredno zemljište preporučuje se najčešće za voćnjake, na blažim terenima i pašnjake. Za postizanje većih prinosa gajenih kultura, potrebne su određene mjere kojima će se poboljšati nepovoljne hemijske i fizičke osobine, a time i plodnost zemljišta. Najvažnije mjere su: kalcizacija, humizacija, fosfatacija, a zatim đubrenje i druge agrotehničke mjere.
Manje površine zauzimaju aluvijalni, aluvijalno-deluvijalni i deluvijaini nanosi i močvarna zemljišta u dolinama vodotoka i podnožjima brda. Ovi nanosi su velikim dijelom izloženi zamočvarivanju i plavijenju - Plavsko-gusinjskoj dolina, u površini oko 1500 ha. Ovo zemljište ima veliki značaj i kapacitet plodnog ravničarskog zemljišta u izrazito brdsko-planinskom području Plavske i Gusinjske opštine. Posebno veliku pažnju treba posvetiti regulisanju vodotokova, uređenju bujica i primjeni mjera melioracije, radi zaštite i unapredjenja proizvodne vrijednosti poljoprivrednog zemljišta.

2.7.9. KLIMATSKE KARAKTERISTIKE

Planinski masiv Prokletija ima visok stepen složenosti i raznolikosti klimatskih elemenata, jer je sa južne strane pod uticajem submediteranske, a sa sjeverne pod uticajem tipične kontinentalne klime. Tip klime koji će se ispoljiti na određenom lokalitetu zavisi od njegovog položaja u zoni sukobljavanja kontinentalnih i mediteranskih vazdušnih masa, dužine pružanja prostora u meridijanskom pravcu, vertikalna disekcija i horizontalna razuđenost, ekspozicija terena, tip pokrovne vegetacije itd. Planinski vijenac Komovi – Prokletije predstavlja graničnu zonu uticaja mediteranske klime ka sjeveru. Submediteranska klima, preko Skadarskog basena i riječnim kanjonima i kotlinama (Morača, Mala rijeka, Cijevna i Vrmoša) prodire na sjever gdje nailazi na nepremostivu prepreku u vidu lanca visokih planina (Komovi i centralni dio Prokletijskog masiva). U pogledu temperatura, submediteranski uticaj se osjeća do oko 500 mnm, dok je uticaj na količinu padavina prisutan do samih vrhova. Tako planinski vrhovi oko Komova i susjednog dijela Prokletija godišnje imaju 2000 do 2500 mm padavina. Međutim, dalje na sjever i sjevero-istok, dakle veći dio masiva Prokletija, je pod uticajem tipične kontinentalne klime. I submediteranska i kontinentalna varijanta klime sa nadmorskom visinom prelaze u subalpsku.
Posmatrano u cjelini, zime su duge i oštre, a ljeta kratka i svježa. Međutim, zbog uticaja mediteranskih elemenata klime, u pojedinim oblastima masiva moguće je uzgajati mediteranske kulture - agrume i lubenicu (okolina Plava).

Temperature vazduha

Srednje godišnje temperature podnožja Prokletija su dosta niske, između 6 i 9 °C, u Plavu iznosila je 8oC za period 1949-1962, tj. 8.2°C za period 1961-1990. Na okolnim visokim planinama, po analogiji sa nekim drugim planinskim masivima gdje se vrši uporedo mjerenje temperature i u podnožju i na vrhovima, one su daleko niže nego u podnožju i to za 10-15°C. Najniže mjesečne prosječne temperature su u januaru, u Plavu -3.3°C, a na planinskim vrhovima oko -7°C. Najtopliji su juli i avgust sa srednjom temperaturom između 15 i 19°C na visinama do 1000 mnm, te od 8 do 13°C u predjelima iznad 1000 mnm.

Generalno, negativne srednje mjesečne temperature u višim djelovima traju od 4-5 mjeseci, a u nižim djelovima 2-3 mjeseca.

Inače, period od 2005. godine karakteriše povećanje prosječne godišnje temperature u Plavu u odnosu na klimatsku normalu (1961-1990) koja iznosi 8.2°C. Tako je 2007. godine srednja godišnja temperatura vazduha bila 10.2°C, a već 2014. godine 10.7 °C. Srednja dnevna temperatura vazduha viša od 10°C, koja određuje period aktivne vegetacije, traje oko 160 dana na nadmorskim visinama do 1.000 m (maj-oktobar), oko 90 dana u visinskoj zoni između 1.000 i 1.500 m (juni-avgust), te oko 60 dana u predjelima iznad 1.500 m (juli-avgust). Visinski pojas oko 1.500 m ima tokom 4 mjeseca temperaturu vazduha ispod nule, dok se u zoni od oko 2.000 m negativne temperaturne vrijednosti zadržavaju oko 5 mjeseci.

Padavine

Količina padavina u Plavu tokom 2014. je iznosila 87% u odnosu na normalu, tj. srednju godišnju sumu padavina koja iznosi 967.2 mm. Možemo donekle zaključiti da dolazi do promjene klime u smislu povećanja prosječnih godišnjih temperatura, a smanjenja količine padavina, sa većim ili manjim odstupanjima tokom pojedinih godina (2009. je palo 6% više padavina u odnosu na normalu).

Za razliku od ovog podatka, tokom druge polovine prošlog vijeka, naročito centralni i sjeverni djelovi Crne Gore su bili pogođeni poplavama. U oblasti u kojoj se nalaze gornji tokovi Tare i Lima, kao godine sa najvećim poplavama se izdvajaju 1963. i 1979. godina, a zatim kraj 1999. i prva polovina 2000. godine. Inače ovu oblast karakteriše naročito velika srednja godišnja količina padavina od oko 1600 – 2000 mm godišnje (ZHMS, 2005-2014). Najviše taloga izlučuje se u toku perioda oktobar - januar, sa maksimumom u decembru kad je srednja mjesečna suma padavina 127.7 mm. Od novembra do maja izluči se oko 65-70% ukupne količine padavina. Stoga, ljetnju polovinu godine možemo označiti kao sušnu. U vidu snijega izlučuje se u donjim djelovima 30-35% a u gornjim oko 65% od ukupne godišnje sume padavina. U sabirnoj oblasti sliva Ljuče sniježni pokrivač se održava od 2,5-5 mjeseci godišnje. U dubokim vrtačama snijeg se zadržava tokom cijele godine. Ovakvo trajanje sniježnog pokrivača od velikog je značaja za izdašnost izvora, prvenstveno, kraških vrela.

Oblačnost i insolacija

najveći dio crnogorskih Prokletija ima povišenu oblačnost tokom cijele godine. Izrazitija je tokom zimskih mjeseci, a najmanja u julu, avgustu i septembru, kada iznosi od 3.6 do 6.5 desetina. Česte pojave magle u kotlinama, gdje su i mjerne stanice, dovodi i do neprecizne procjene oblačnosti. U skladu sa tokom oblačnosti kreću se i vrijednosti insolacije. Prosječna godišnja vrijednost je 1800 časova, dok je južni dio Prokletija (ne ulazi u teritoriju Nacionalnog parka) ima i do 2000 časova sunčevog isijavanja. Najveću vrijednost insolacija dostiže u junu, julu i avgustu.

Vjetrovi

Pravac vjetrova koji duvaju na ovom području je različit. U zimskom periodu dominantan je vjetar sjevero-istočnog pravca, a tokom ljetnjih mjeseci dominiraju vjetrovi iz južnog i jugo-zapadnog kvadranta. Položaj planinskih lanaca je takav da je Plavska dolina zaštićena od vjetrova iz zapadnog, a dijelom i iz istočnog kvadranta. Veliki uticaj imaju lokalni vjetrovi, danik i noćnik, koji omogućavaju redovnu razmjenu vazdušnih masa. Posebna karakteristika Prokletija je znatna zastupljenost tišina tj. dana bez kretanja vazdušnih masa. U Plavu više od pola godine su dani bez vjetra (58% zimi, 51% ljeti).

Iz svega gore navedenog možemo zaključiti da su u masivu Prokletija, na teritoriji Nacionalnog parka, zastupljena tri osnovna tipa klime: *umjereno kontinentalna* - u plavsko-gusinjskoj kotlini i u ostalim nižim dolinskim dijelovima; *subplaninska* - u srednjim visinskim zonama do 1300 mnm; *planinska* - u višim planinskim zonama.

Pored osnovnih, ovdje se pod uticajem raznih prirodnih faktora, naročito eksternih prodora vazdušnih masa, javljaju i određeni tipovi mikroklime.

2.7.10. BIOLOŠKE KARAKTERISTIKE - BIODIVERZITET

2.7.10.1. FLORA

Na širem području planinskog masiva Prokletija evidentan je raznovrstan geološki sastav i složena tektonska struktura, visok stepen složenosti i raznolikosti klimatskih elemenata i heterogen pedološki pokrivač. Navedeni faktori, uključujući specifičnosti istorijskog razvoja biljnog svijeta ovog područja, uslovili su razvoj veoma raznovrsne flore i vegetacije. Prokletije se označavaju kao najnepristupačniji i najneprohodniji dio Balkanskog poluostrva, pa je biljni svijet ovog terena sve do danas ostao van intezivnih antropogenih uticaja. Tako je u velikoj mjeri očuvana autohtona flora i vegetacija.

Algoflora

Hridsko jezero je vodeni ekosistem sa najbogatijom algoflorom u granicama NP Prokletije. U flori algi ovog jezera registrovano je 245 vrsta koje su grupisane u 86 rodova. Od njih je 78 vrsta vrsta prvi put u Crnoj Gori zabilježeno na ovom lokalitetu. Od njih je 78 vrsta prvi put u Crnoj Gori registrovano na ovom lokalitetu. Struktura algi je sledeća: Bacillariophyceae (56 vrsta), Chrysophyceae (4 vrste), Dinophyceae (4 vrste), Chlorophyceae (43 vrste), Conjugatophyceae (102 vrste), Euglenophyceae (18 vrsta) i Cyanophyceae (18 vrsta).

Lišajevi i mahovine

Lišajevi. Prvi podaci o diverzitetu lišajeva na planinskom masivu Prokletija datiraju još iz 1936.godine (Kušan, 1936), ali kasnije nisu rađena detaljna lihenološka istraživanja. Sakupljen je lihenološki materijal na nekoliko lokaliteta, ali još uvijek nisu publikovani podaci dobijeni kao rezultat ovih istraživanja (Helmut Mayerhofer, personal communication). Na osnovu podataka publikovanih za metohijski dio Prokletija, procjenjuje se da se na teritoriji NP Prokletije može pronaći oko 100 vrsta.
Tokom naših istraživanja koja su realizovana za potrebe pripreme PPN NP Prokletije primjetili smo veliku brojnost vrsta đedova brada (*Usnea barbata*) i purpurni lišaj (*Pseudevernia furfuracea*), u nekim sastojinama četinarskih šuma. Ove vrste imaju žbunasti tip talusa, čijom su osnovom pričvršćeni za stablo i grane sa kojih vise i daju im karakterističnu fizionomiju. Nisu paraziti, ali predstavljaju parazite prostora koji nekad pokrivaju gotovo cijelo stablo i grane, izazivaju sušenje i opadanje četina, pa i sušenje cijelog stabla. Ovu pojavu smo primjetili na smrčama u sastojinama koje se pružaju u zoni iznad Komarače (od oko 1200 mnv) prema Hridskom jezeru (šira okolina Bajrovića katuna).
Posebno interesantna vrsta lišaja na Prokletijama je *Letharia lupina,* koja je na prostoru bivše Jugoslavije bilježena samo na Prokletijama. Veoma je rijetka i naseljava stabla molike (Republički Zavod za zaštitu prirode, 2007).

Mahovine. Brioflora Prokletija je veoma raznovrsna, uz prisustvo raznovrsnih ekoloških grupa i znatnog broja vrsta koje se na teritoriji Crne Gore mogu pronaći samo na Prokletijama. Na području planinskog masiva zabilježeno je 258 taksona, što predstavlja gotovo polovinu od ukupnog broja taksona mahovina u Crnoj Gori (Dragićević, Veljić, 2006). Ne postoje podaci o tačnom broju taksona na području Nacionalnog Parka. Šest vrsta sa spiska mahovina Prokletija (*Lophozia ascendens , Brachytheciumgeheebii, Bryum blindii, Buxbaumia viridis, Dicranella humilis, Grimmia caespiticia*) nalazi se u Crvenoj knjizi mahovina Evrope gdje imaju status rijetkih, ranjivih i endemičnih vrsta Evrope i Makaronezije.
Područje Prokletija je jedno od dva poznata lokaliteta u Crnoj Gori na kojima se mogu naći svagnumske mahovine. Flora mahovina na tresavama izuzetno je bogata vrstama i raznovrsnim životnim oblicima. Radi se o hladnim i vlažnim planinskim staništima (čija nadmorska visina prelazi 1000 metara), u kojima voda stagnira, a u podlozi vladaju anaerobni uslovi (odsustvo kiseonika). Na Prokletijama je zabilježeno 8 sfagnumskih mahovina (Republički Zavod za zaštitu prirode, 2007) i sve ove vrste nalaze se na Anexu V Habitat Direktive. Tresetišta se u svijetu tretiraju kao staništa od velikog značaja i obavezno imaju tretman apsolutne zaštite (Stevanović et al., 1995).

Posebnu ekološku grupu predstavljaju mahovine koje naseljavaju čiste, brze planinske vode koje su bogate kalcijum-karbonatom. Radi se o sedrotvornim mahovinama (među njima su *Palustriella commutata*i*Eucladiumverticillatum*) koje su indikatori čistih, ne zagađenih voda, a još su interesantne i sa ekonomskog aspekta. Osim navedenih, na području Prokletija treba ukazati na prisustvo mahovina koje su zajedno sa lišajevima, dobri pokazatelji stanja spoljašnje sredine, odnosno indikatori zdravih i čistih voda i vazduha. To su: *Homalotheciumsericeum, Fontinalisantipyretica, Palustriella commutata*, *Eucladiumverticillatum, Rhynchostegium riparioides* i druge (Stevanović et al., 1995).

Vaskularne biljke

Prvi prilozi o biljnom svijetu Prokletija objavljeni su još krajem XIX vijeka (Pančić, 1875; Beck, Szysylowicz; 1886, Baldacci, 1896), ali je florističko bogatstvo ovog planinskog masiva i dalje djelimična nepoznanica. Tome u prilog najbolje govori činjenica da se sa ovog prostora i dalje opisuju taksoni novi za botaničku nauku: *Draba bertiscea* (Lakušić, Stevanović, 1995), *Alchemilla vincekii (*Plocek, 1998), *Pedicularis ernesti-mayeri* (Stevanović et al., 2001), *Helisoperma oliverae* (Niketić, Stevanović, 2006), *Hieracium bertisceum* (Niketić, 2005).
Prema objavljenim podacima o visokoplaninskim florama Balkanskog poluostrva, Prokletije su floristički najbogatija planina Balkana, zauzimajući, na taj način, značajnije mjesto i od Pinda, Šarplanine, Rile i Pirina (Stevanović 1996). Do sad nisu rađena detaljna floristička istraživanja NP, tako da se ne može priložiti pregledna lista biljnih takosna, ali se na osnovu analize publiovanih priloga može procjeniti na teritoriji NP Prokletije raste oko 1600 taksona vaskularnih biljaka. Ovo čini gotovo polovinu biljnog bogatstva Crne Gore i oko petine ukupne balkanske flore, tako da ova zona spada u ervopski značajne centre diverziteta flore.
U taksonomskom spektru flore dominira porodica glavočika (*Asteraceae*), kako po broju vrsta, tako i po broju rodova. Slijede je sledeće familije: trave (*Poaceae*),štitonoše (*Apiaceae*), krstašice (*Brassicaceae*), usnatice (*Lamiaceae*), leptirnjače (*Fabaceae*),karanfili (*Caryophyllaceae*)... Sledeći rodovi imaju najviše vrsta i podvrsta: *Carex, Hieracium, Silene, Trifolium, Ranunculus...*(Republički zavod za zaštitu prirode, 2007).
U flori dominiraju srednjeevropski, južnoevropsko-planinski, srednjeevropsko-planinski i arkto-alpijski florni elementi. Zabilježeni su i submediteranski elementi flore što se objašnjava jakim uticajem Mediterana, čije tople struje do podnožija masiva i njegovih klisura dopiru dolinama rijeka.
U nastavku je dat pregled biljnih vrsta koje su posebno značajne u diverzitetu nekog prosotra: endemične, zaštićene i rijetke.

Endemične, zaštićene i rijetke vrste

Endemični taksoni - Endemične vrste su posebno značajan dio biodiverziteta za svaku oblast, s obzirom na njihovo usko rasprostranjenje i jedinstvenu genetičku kombinaciju. Značajan pečat flori NP Prokletije daje znatan broj endemičnih vrsta, različitog ranga endemizma, zbog čega se Prokletije ubrajaju u Balkanske centre endemične flore (Stevanović et al., 1995). U visokoplaninskim regionima Prokletija utvrdjeno je do sada prisustvo 180 endemičnih balkanskih vrsta, što čini 32, 4 % ukupne visokoplaninske endemične flore zapadnog i centralnog Balkana (Stevanović 1996). Na Prokletijama, kao i na cijelom prostoru Balkanskog poluostrva, dominantan je visokoplaninski tip endemizma i značajan broj taksona pripada južnoevropskoj planinskoj areal grupi. Tako se najveći broj endemičnih taksona javlja na staništima koja se nalaze iznad gornje šumske granice.
Posebni značaj u endemičnoj flori nekog prostora imaju lokalni endemi, tj. taksoni koji su u svom ukupnom rasprostranjenju ograničeni isključivo na taj prostor. U flori Prokletija prisutni su sledeći lokalni endemi: *Arenaria halascyi*, *Draba bertiscea*, *Crepis bertiscea, Edraianthus vesovicii*, *Edraianthus zogovicii*, *Gentiana albanica*, *Ligusticum albanicum*, *Melampyrum doerfleri, Pedicularis ernesti-mayeri*, *Heliosperma oliverae*, *Viola vilaensis*, *Wulfenia blecicii*.
Predstavnici endemične flore čiji je areal nešto veći, ali i dalje ne prelazi granice Balkanskog poluostrva, su: *Potentilla montenegrina, Scrophularia bosniaca, Verbascum nicolai, Silene macrantha, Valeriana pancicii, Valeriana bertiscea, Sempervivum kosaninii, Euphorbia montenegrina, Geum bulgaricum, Tanacetum larvatum, Viola orphanidis* ssp. *nicolai...*

Evidentiran je i znatan broj subendemičnih taksona, čiji je centar areala na Balkanskom poluostrvu, ali se u obliku manjih enklava javljaju i na Apeninskom poluostrvu, Karpatima ili u Maloj Aziji. Najbrojniji su balkansko-apeninski subendemi, čiji se disjunktni areal nalazi kako na Balkanskom, tako i na Apeninskom poluostrvu, odnosno na nekim njihovim djelovima. Iz ove grupe biljaka u granicama NP Prokletije se bilježe: *Pinus heldreichi, Asyneuma trichocalycina, Jasione orbiculata, Freyra cynapioides, Geum molle, Hypericum barbatum.* Manje je subendema sa balkansko-karpatskom disjunkcijom, a njihovi predstavnici su: *Gymnadenia conopsea* i *Bruckenthaliaspiculifolia.*

Zaštićene vrste - Uz endemične taksone, u biodiverzitetu nekog područja značajem se ističu vrste koje su zaštićene na nacionalnom ili međunarodnom nivou. U ganicama NP Prokletije zabilježeno je 64 taksona vaskularnih biljaka i 14 vrsta mahovina sa nekim statusom zaštite. Sve vaskularne biljke imaju nacionalni status zaštite, dok se 5 vrsta nalazi na Bernskoj Konvenciji i/ili Habitata Direktivi. Svih 9 vrsta mahovina se nalazi na nekom od pomenutih međunarodnih dokumenata, dok je jedna mahovina Zakonom zaštićena u Crnoj Gori. U nastavku će biti navedene neke od zaštićenih vrsta koje su rijetke, ugrožene, veoma uskog rasprostranjenja i/ili imaju malobrojne populacije, pa u skladu sa tim zahtijevaju posebnu pažnju. Dali smo osvrt i na zaštićene vrste koje smo zabilježili tokom terenskih istraživanja.

Lincura (*Gentiana lutea subsp. symohyandra*) je nekad imala znatno više subpopulacija u Crnoj Gori nego sad i bile su brojnije u odnosu da današnje brojno stanje. Usled neracionalne eksploatacije ove ljekovite biljke njena populacija u Crnoj Gori je značajno smanjena. Regionalna IUCN kategorija je ranjiva (VU – vulnerable) (Petrović et al., 2008); na Prokletijama je veoma rijetka.

Prokletijska prkosnica (*Draba bertiscea*), vincekov virak (*Achemilla vincekii*), vešovićev zvončac (*Edraianthus vesovicii*) sulokalni endemi, arealom vezani za planinski masiv Prokletija na kome su i opisani. Nisu zabilježeni antropogeni pritisci koji ugrožavaju ove vrste, ali zbog ovako malog ukupnog areala vrste u skladu sa IUCN kategorizacijom se može smatrati da su ugrožene. Od ostalih zaštićenih vrsta u Crnoj Gori su rijetke: *Thlaspi dacicum* subsp. *montenegrinum* – navodi se samo za jedan lokalitet na Komovima i 2 nalaza na Prokletijama (Maja Šćapica i Maja Borit) (Pulević, 2005), *Centaurea chrysolepis* – bilježi se samo za dva lokaliteta u Crnoj Gori, jedan od njih je Volušnica (Rohlena, 1942: 389), *Centranthus longiflorus* – ima samo dvije subpopulacije u Crnoj Gori, na Orjenu i na Prokletijama (Volušnica, Dolina Ropojane) (Lakušić et al., 1978[1]), dinarska sirištara (*Gentiana dinarica*) – zabilježena na Magliću, Volujku i Prokletijama.

Mjesečnica (*Lunaria telekiana*) je endemična vrsta koja naseljava svega po nekoliko bliskih lokaliteta u Crnoj Gori, Albaniji i Srbiji. U Crnoj Gori je arealom vezana za Prokletije i zabilježena je na sledećim lokalitetima: Karanfili, Ljubokuć, Karlica, Očnjak, Volušnica, Preslo, Visitor. Ova vrsta u Evropi ima VU (Vulnerable – ranjiva) kategoriju ugroženosti u Evropi, dok je za Crnu Goru procjenjen status EN (Endengered – ugrožen) (Lakušić et al., 2012)

Tokom terenskih istraživanja koja su realizovana za potrebe izrade ovog plana zabilježili smo veoma brojnu populaciju širokolisne kruščike (*Epipactis helleborine*), koja se javlja kao element sprata zeljastih biljaka u svim sastojinama bukovih i bukovo jelovih šuma. Uz potok, koji se nalazi u zoni Hridskog jezera, evidentirana je brojna populacija zaštićene vrste *Saxifraga stellaris*, koja je u Crnoj Gori arealom vezana za planinski masiv Prokletija. U bukovo-jelovoj šumi je otkrivena i mala populacija veoma rijetke i zaštćene orhideje bezlisni nadbradac (*Epipogium aphyllum*). Ova saprofitska vrsta rijetko i neredovno cvjeta i veoma je rijetka u Crnoj Gori, zbog čega je ovaj nalaz veoma interesantan. Rijetka je i u susjednim državama.

Spisak zaštićenih biljnih vrsta prikazan je u Prilogu.

[1] Lakušić je Centranthus sa Prokletija opisao kao novu vrstu – *Centranthus slavnicii*, ali je kasnije revizija (Wraber, 1988) pokazala da to nije novi takson, već vrsta *Centranthus longiflorus*

Ljekovite, jestive i medonosne biljke - Jedan od značajnih prirodnih resursa Prokletija su ljekovite, jestive, aromatične i medonosne biljne vrste. Najviše ovih biljaka ima u tercijarnim i antropogenim ekosistemima (ekosistemi ugaženih staništa, obradivih površina, livada, pašnjaka, krčevina, kamenjara), kao i u ekosistemima mezofilnih i kserofilnih lišćarskih listopadnih šuma. Ove biljke su zastupljene u svim vegetacijskim pojasevima, ali najviše u brdskom i gorskom pojasu. U grupu ljekovitih biljaka ovog područja spadaju: kantarion (*Hypericum perforatum*), kleka (*Juniperus communis*), bijeli pelin (*Artemisia absinthium*), rastavić (*Equisetum arvense*), jaglika (*Primula veris*), sljez (*Malva silvestris*), plućnjak (*Pulmonaria officinalis*)... Tokom terenskog obilaska NP smo zapazili da su veoma brojne populacije ljekovite vrste trava od utrobice (*Gentiana asclepiadea*).
U svim ekosistemima Prokletija, na svim nadmorskim visinama, ima biljaka koje se mogu koristiti u ishrani ili kao začini. Mnoge od ovih vrsta imaju i ljekovita svojstva, pa ih ne možemo jasno odvojiti od predhodno razmatrane grupe biljaka. Najznačajnije jestive vrste ovog područja su: borovnica (*Vaccinium myrtillus*), lijeska (*Corylus avellana*), drijen (*Cornus mas*), malina (*Rubus idaeus*), kupina (*Rubus fruticosus*), planinska ribizla (*Ribes alpinum*), divljaka (*Malus sylvestris*)... Od nabrojanih biljaka na prostoru Prokletija se najiše sakuplja borovnica.
Medonosnim biljkama koje su najšire rasprostranjene i imaju najbrojnije populacije na ciljnom prostoru pripadaju: djeteline (*Trifolium pratense, T. repens, T. alpestre*), macina trava (*Valeriana officinalis*), divlja nana (*Mentha longifolia*), kupina i malina (*Rubus sp.*), divlje ruže (*Rosa sp.*), hudika (*Viburnum sp.*)

Vegetacija

Na vertikalnom profilu Prokletija javljaju se različiti tipovi vegetacije, od submediteranskih kserotermnih šikara do subnivalne vegetacije oko sniježnika. Na ovom prostoru mozaično se smjenjuju livade i pašnjaci, različite šume i šibljaci, vrištine, na visokim planinama šikare bora krivulja i planinske rudine, oko izvora niski cretovi, uz rijeke i potoke higrofilne zajednice, vegetacija stijena i sipara. Ekstrazonalna vegetacija na vertikalnom profilu obuhvata vegetaciju oko sniježnika koja pripada klasi *Salicetea herbaceae* i kserotermne niske šume i šikare različite fitocenološke pripadnosti. Od zonalne vegetacije javljaju se: planinske rudine na krečnjacima, subalpinske smrčevo-molikove šume, subalpinske i montane smrčeve šume, smrčevo-jelove šume, jelovo-bukove šume... Azonalna vegetacija je predstavljena zajednicama: u pukotinama krečnjačkih stijena, sipara, visokih zeleni, niskih cretova, sive jove, bijele i krte vrbe, sa rakitom.

Šumska vegetacija

Na prostoru Nacionalnog parka, od nižih ka najvišim kotama, smjenjuju se pojasevi hrastovih šuma cera i sladuna, šuma kitnjaka, područje bukovih šuma i na kraju područje viskoplaninska šumska vegetacija četinarskih šuma. Iznad šumskog nalazi se travni pojas ili frigorifilno viskoplaninsko područje alpijske vegetacije.
U prvom šumskom pojasu zastupljene su submediteranske vrste, kao crni grab i druge, a u travnom arkto-alpijske, koje rastu pored snijega, kao što su: fresnica (*Dryas octopetala*), runiolist (*Leontopodium nivale*), prokletijska prkosnica (*Draba bertiscea*) i dr.
Na ovom prostoru izražena je vertikalna biljna zonalnost što je od velikog je značaja za ostvarivanje rekreativne, estetsko-dekorativne i higijensko-zdravstvene funkcije biljnih zajednica Prokletija.Posebnu vrijednost vegetacije Parka predstavljaju šumske zajednice endemo-reliktnih drvenastih biljaka. U tom pogledu posebno se ističu slijedeće šumske zajednice:

1) Šumska zajednica bora munike (*Pinetum heldreichii bertisceum montanum* Blečić 61) u kojoj je endemo-reliktna vrsta *Pinus heldreichii* (munika);
2) Šumska zajednica bora molike (*Pinetum peucis montenegrinum* Blečić) u kojoj je endemo-reliktna vrsta *Pinus peuce* (molika). Ova šumska zajednica je zastupljena na Malom Hridu;
3) Šumska zajednica sa dominacijom planinskog ili grčkog javora *(Aceretumvisianii subalpinum* Lakušić et al. 83*)* u kojoj je endemo-reliktna vrsta *Acer heldreichii*subsp. *visianii* (planinski javor);

4) Šumska zajednica sa dominacijom subalpinske forme mezijske bukve i grčkim javorom *(Aceri visianii-Fagetum moesiacaesubalpinum* Lakušić et al. 83) u kojoj je endemo-reliktna vrsta, takođe, *Acer heldreichii* subsp.*visianii* (planinski javor);
5) U gorskom pojasu Prokletija dominira šumska zajednica smrče i bora molike (*Piceo-Pinetum peucis montanum* Blečić et Tatić 57, Lakušić 65) u kojoj je endemo-reliktna vrsta *Pinus peuce* (bor molika).

Polidominantne reliktne šumske zajednice su šumske zajednice sa vrlo velikim bogatstvom biljnih vrsta u njima i to naročito drvenastih vrsta. U tim zajednicama je veliki broj vrsta edifikatora, zatim veliki broj endemo-reliktnih, endemičnih i reliktnih vrsta vaskularne flore. Takve zajednice su najsličnije nekadašnjim davnim ishodišnim tercijarnim šumskim zajednicama. Sve to, ovakvim šumskim zajednicama daje posebnu vrijednost.

Na prostoru plavskog dijela Prokletija zastupljena je polidominantna reliktna šumska zajednica medvjeđe lijeske i crnog graba sa velikim brojem drvenastih i zeljastih vrsta vaskularne flore, a to je šumska zajednica: *Colurno-Ostyietum carpinifoliae* Blečić 58.

Svojevrsnu atrakciju Nacionalnog parka predstavljaju šumsko-travni kompleksi Prokletija koji su veoma pogodni za rekreaciju, jer su u njima sadržane brojne povoljne komponente: proizvodnja kiseonika, svjež i čist vazduh, zaštita od prašine i buke, zaštita od štetnih gasova i od radioaktivnih materijala, mir i odmor za oči psihička relaksacija i dr. Biljni svijet je na ovom prostoru upravo osnovni nosilac fizionomije i estetskih vrijednosti livada i pašnjaka, koji su ljeti, poput cvjetnog vrta ili raskošnog ćilima, prekriveni raznobojnim i mirišljavim planinskim i cvjetnim žbunjem.

Otuda se šume sa svojim fitoterapeutskim svojstvima i sa higijensko-zdravstenom funkcijom nazivaju biljnom medicinom. Posebno treba istaći estetsko-dekorativnu funkciju biljnih zajednica Prokletija. Ona dolazi do izražaja u oblikovanju, kompoziciji i harmoniji pejzaža ove planinske grupe, što se manifestuje kroz zonalnost, mozaičnost i raznolikost vegetacije, kroz bogatstvo različitih oblika.

U šumskoj vegetaciji se može izdvojiti nekoliko pojaseva: 1. termofilno brdsko područje kserotermnih šuma i šikara u kome se javljaju šume sa dominacijom crnog graba (*Ostrya carpinifolia*) i jasena (*Fraxinus ornus*), kao i hrastove šume cera (*Quercus cerris*) i sladuna (*Quercus fraineto*), 2. mezofilno prelazno područje hrastovih šuma kitnjaka (*Quercus petraea*), 3. mezofilno područje bukovih šuma (*Fagus moesiaca*) i mješovitih bukovo-četinarskih šuma i 5. zona četinarskih šuma.

<u>*U prvom pojasu*</u> se javlja nekoliko asocijacija, koje predstavljaju značajno stanište ljekovitih, aromatičnih i medonosnih biljnih vrsta. U asocijaciji *Orno-Ostryetum carpinifoliae,* koja je rasprostranjena na najnižim položajima na sjenovitim padinama rijeka, po strmom i izlomljenom terenu, dominiraju crni grab (*Ostrya carpinifolia*) i crni jasen (*Fraxinus ornus*). Ostale vrste drveća i žbunja javljaju se sa znatno manjom brojnošću: klen (*Acer campestre*), glog (*Crataegus monogyna*), drijen (*Cornus mas*), lijeska (*Corylus avellana*)... U spratu zeljastih biljaka česti su kopitnjak (*Asarum europeum*), šumska mlječika (*Euphorbia amygdaloides*), jagoda (*Fragaria vesca*), vlaška salata (*Lapsana communis*), plućnjak (*Pulmonaria officinalis*). Konstituenti ovog sprata su i neke vrste zaštićene nacionalnom legislativom, kao što su vrste familije orhideja (*Dactylorhiza sp., Cephalanthera sp., Orchis sp., Epipactis sp.*), jeremičak (*Daphne blagayana*).

U asocijaciji *Quercetum fraintto-cerris* sprat drveća dominantno izgrađuju sladun i cer, dok su prateće vrste slične kao u predhodno opisanoj zajednici.

<u>*Šume kitnjaka* (*Quercetum petraeae-cerris bertisceum*)</u> nemaju veliki kontinuitet pružanja. Često se javljaju u vidu malih sastojina koje se smjenjuju sa antropogenim staništima (livade, voćnjaci, njive). Obično su degradirane, zbog jakog antropogenog uticaja i u njima dominiraju izdanačka stabla. U ovim šumama dominira cer (*Quercus cerris*), dok je kitnjaka (*Quercus petrea*) znatno manje.

<u>*Bukove i bukovo-jelove*</u> šume na Prokletijama zauzimaju velike površine. Bukove šume se pružaju u dijapazonu od oko 800 mnv do oko1250 mnv (1500). Najtermofilnija staništa zauzima asocijacija jesenje šašike i bukve (*Seslerio-Fagetum moesiacea*), dok se na većim nadmorskim visinama nalaze sastojine montane bukve (*Fagetum moesiacae montanum*). U šumama montane bukve u spratu drveća postoji apsolutna dominacija edifikatora, dok se sa malom brojnošću javljaju: breza (*Betula pendula*), jasika ili trepetljika (*Populus tremula)*,

smrča (*Picea abies*) i javori (*Acer platanoides, Acer pseudoplatanus*). U spratu zeljastih biljaka često su prisutne sledeće vrste: šumska mlječika (*Euphorbia* amygdaloides), bijela šumarica (*Anemone nemorosa*), žuta šumarica (*Anemone ranunculoides*), *Hepatica nobilis,* jagoda (*Fragaria vesca*).
Na bukove šume se, sa povećavanjem nadmorske visine, nadovezuju mješovite šume bukve i četinara (*Abieto-Fagetum moesiacae*)koje su značajne u privrednom smislu. U spratu drveća dominiraju bukva (*Fagus moesiaca*), smrča (*Picea abies*) i jela (*Abies alba*), dok se od ostalih vrsta najčešće javljaju javor (*Acer pseudoplatanus*) i molika (*Pinus peuce*). U spratu zeljastih biljaka, pored elemenata bukovih šuma u širem smislu, rastu i neke vrste iz jelovo-smrčevih i smrčevo-molikinih šuma (*Gentiana asclepiadea, Veronica urticifolia, Veronica officinalis*).
Tamne četinarske šume sa smrčom i jelom se u visinskom dijapazaonu nadovezuju na mješovite bukovo-jelove šume. Javljaju se u vidu više asocijacija: *Piceetum abietis bertiscum, Piceetum abietis submontanum, Abieti-Piceetum bertiscum.* Tamne četinarske šume zauzimaju značajne površine u granicama NP Prokletije i tokom terenskih istraživanja zabilježene su dobro očuvane sastojine. U spratu drveća se javljaju: smrča (*Picea abies*), jela (*Abies alba*), planinski javor (*Acer heldreichii*), gorski javor (*Acer pseudoplatanus*), bukva (*Fagus moesiaca*), rijetko se jave bijeli bor (*Pinus sylvestris*) i molika (*Pinus peuce*). Donji spratovi su znatno slabije razvijeni, mjestimično pokrovnost u spratu zeljastih biljaka ne prelazi 10%. U spratu žbunja, uz podmladak iz sprata drveća javljaju se: malina (*Rubus ideus*), kupina (*Rubus hirtus*), lijeska (*Corylus avellana*), planinsko pasje grožđe (*Lonicera alpigena*), crveno pasje grožđe (*Lonicera xylosteum*), planinska ruža (*Rosa pendulina*), divlji jorgovan (*Daphne mezereum*)... U spratu zeljastih biljaka najčešće se bilježe: trava od utrobice (*Gentiana asclepiadea*), okruglolisni broć (*Galium rotundifolium*), bekica (*Luzula luzuloides*), borovnica (*Vaccinium myrtillus*), zečija djetelina (*Oxalis acetosella*), *Hyeracium sylvaticum...* Zemljište je u tamnim četinarskim šumama obično u velikom procentu pokriveno mahovinama.
Šume molike najčešće na Prokletijama grade gornju granicu visoke šume. U asocijaciji *Pinetum peucis montenegrinum* u spratu drveća apsolutno dominira molika (*Pinus peucis*). To je tercijarni relikt i endem centralnog dijela Balkanskog poluostrva, koji svojim specifičnim habitusom daje pečat pejzažu na kome dominiraju. Obično su ovo otvorene šume u kojima su, zbog male pokrovnosti sprata drveća, dobro razvijeni spratovi žbunja i zeljastih biljaka. U spratu žbunja najčešće se javljaju: planinska kleka (*Juniperus nana*), planinsko pasje grožđe (*Lonicera alpigena*), crveno pasje grožđe (*Lonicera xylosteum*). Frekventne zeljaste biljke su: borovnica (*Vaccinium myrtillus*), bradavičak (*Cardamine bulbifera*), kopitnjak (*Asarum europeum*), tipac (*Nardus stricta*), blečićeva vulfenija (*Wulfenia blecicii*), šumska ljubičica (*Viola sylvestris*)... Molika se javlja i u zajednici sa smrčom (*Piceto-Pinetum peucis*), pri čemu su šume ove asocijacije obično zatvorenijeg sklopa u odnosu na šume čiste molike. Tokom terenskih istraživanja koja su realizovana za potrebe pripreme PPPN NP "Prokletije" smo obišli veći broj šumskih sastojina, čiji su floristički sastav i struktura dati u okviru podnaslova „Terenski podaci".

Nešumska vegetacija

Nešumska vegetacija je još raznovrsnija od šumske. U nastavku ćemo nabrojati tipove vegetacije sa širokom distribucijom.
Vegetacija u pukotinama stijena, pri čemu postoje značajne razlike između karbonatnih i silikatnih stijena.
Vegetacija u pukotinama karbonatnih stijena razvijena je od najmanje visinske kote do najvećih vrhova u granicama Nacionalnog parka. U brdskom, gorskom i subalpinskom pojasu stijene su naseljene uglavnom paleoendemičnim i tercijarnoreliktnim vrstama, a u alpinskom pojasu neoendemičnim i glacijalnoreliktnim populacijama arkto-alpskih vrsta (Martinović, Markišić, 2002). Ovaj tip vegetacije odlikuje izuzetno veliki regionalni diverzitet vrsta i zajednica, sa velikim brojem lokalno i regionalno endemičnih vrsta. Asocijacije koje se javljaju u pukotinama stijena pripadaju endemičnom redu *Amphoricarpetalia,* koji je diferenciran u tri sveze: *Edraianthion serpyllifoli, Amphoricarpion bertiscei, Edraianthion jugoslavici.* Tipične vrste ovog tipa staništa na Prokletijama su: krčagovina (*Amphoricarpos*

neumayerianus), hajdučica (*Achillea clavenae*), dinarski rožac (*Cerastium dinaricum*), kamenjarke (*Saxifraga aizoon, S. grisebachi, S. marginata* ssp. *rocheliana*), pančićev odoljen (*Valeriana pancicii*), *Silene macrantha...*

Vegetaciju u pukotinama silikatnih stijena odlikuje znatno manji diverzitet vrsta i zajednica u odnosu na vegetaciju krečnjačkih stijena; manji je i stepen endemizma. Ova vegetacija pripada svezi *Saxifragion cymosae.*

Livadska vegetacija je veoma raznovrsna, zato što se i livade razvijaju pod uticajem raznovrsnih ekoloških faktora. Mogu se razlikovati nekoliko tipova livadskih ekosistema:

5. mezofilne livade gorskog i subalpiskog pojasa koje pripadaju svezi *Pancicion* i na kojima se često bilježe sledeće vrste: srpska pančićija (*Pancicia serbica*), mirisavi spomenak (*Myosotis suaveolens*), *Rhinanthus rumelicus, Silene sendtneri.* Najčešće su razvijene na zasjenjenim staništima sjevernih ekspozicija, uz rubove šuma i na šumskim proplancima (Martinović, Markišić, 2002).
6. mezofilne dolinske livade su rasprostranjene po dolinama, ravnim i umjereno vlažnim mjestima, obično u blizini kuća. Često se đubre i kose, obično dva puta godišnje. Pripadaju svezi *Arrhenatherion elatioris* i najvažniji primarni producenti ovih livada su: djeteline (*Trifolium pratense, T. campestre, T. repens*), maslačak (*Taraxacum officinale*), ljutić (*Ranunculus arvensis*), livadarka (*Poa pratensis*), bokvica (*Plantago lanceolata*), *Moenchia mantica, Rhinanthus rumelicus, Linum catharticum...*
7. sveža kserofilnih livada (*Bromion erecti*) je izdiferencirana na dvije podsveze. Podsveza *Mezobromion* veže se za gorske livade sveze *Pancicion,* dok je podsveza *Xerobromion* suvlja varijanta i veže se za vegetaciju mediteransko-montanih kamenjara. Najčešće vrste kserofilnih livada su: *Bromus erectus, Thymus serpilum, Plantago media, Teucrium chamaedrys, Filipendula hexapetala, Lotus corniculatus, Festuca pseudovina...*
8. močvarne livade se razvijaju na jako vlažnim staništima, pored rijeka i potoka. Na njima se najčešće javljaju sledeće biljke: barski broć (*Galium palustre*), *Lychnis floscuculi*, prečica (*Equisetum palustre*), *Potentilla erecta, Lythrum salicaria, Lysimachia nummularia, Cynosurus cristatus...*

Vegetacija oko izvora planinskih potočića predstavljena je sa tri, floristički prilično siromašne, asocijacije. Najfrekventnije vrste ovog ekosistema su: virak (*Alchemilla vulgaris),* kaljužnica (*Caltha palustris*),sita (*Juncus sp.*), barsi spomenak (*Myosotis* palustris), voštana debeljača (*Pinguicula leptoceras*), pjegava orhideja (*Orchis maculta*)... Poslednja vrsta je zakonom zaštićena u Crnoj Gori.

Tercijerni ekosistemi koji se razvijaju na lokalitetima pod intezivnim antropogenim uticajem: oko kuća i dvorišta, oko torova, na napuštenim katunima, na suvim i vlažnim smetlištima. Floristički sastav ovih ekosistema je veoma heterogen, ali ga nećemo predstavljati zato što ovaj tip vegetacije nema veću prirodnu vrijednost.

Međunarodno značajna staništa

U granicama NP Prokletije javlja se 30 tipova staništa koja se nalaze na Habitat Direktivi i u skladu sa tim spadaju u međunarodno značajna staništa (Petrović et al., 2012). Procjenjujemo da preko 70 % prirodnih staništa u okviru NP pripada dolje navedenim međunarodno značajnim.

Tabela. Pregled međunarodno značajnih staništa (koja se nalaze na Habitat Direktivi).

Naziv staništa	Napomena
3130 Obale oligotrofnih do mezotrofnih stajaćih voda sa amfibijskom vegetacijom *Littorelletea uniflorae* i/ili *Isoeto-Nanojuncetea*	Staništa ovog tipa se javljaju u svim djelovima Crne Gore, ali svugde zauzimaju male površine. Oko velikih glacijalnih jezera na Prokletijama postoje velike sastojine
3140 Tvrde oligo-mezotrofne vode sa dnom obraslim harama (*Characeae*)	Relativno česta staništa usvim delovima Crne Gore, ali svugde zauzimaju male površine. Značajne sastojine su prisutne u glacijalnim jezerima Prokletija
3180 Povremena kraška jezera (turlozi)	Veoma rijetki tip staništa u Crnoj Gori. Pripada mu Ropojansko jezero
3220 Šljunkovite obale planinskih rijeka obrasle zeljastom	

Naziv staništa	Napomena
vegetacijom	
3240 Obale planinskih rijeka obrasle sivom vrbom (*Salix eleagnos*)	
4060 Alpijske i borealne vrištine	Reprezentativne sastojine zabilježene u okolini Hridskog jezera
4070 Klekovina bora *Pinus mugo* i dlakave alpske ruže *Rhododendron hirsutum*	
4080 Subalpijski i alpijsko-borealni vrbovi (*Salix sp.)* žbunjaci	
6150 Alpijske i subalpijske silikatne travne zajednice	
6170 Alpijske i subalpijske krečnjačke travne zajednice	
6210 Polu-prirodne suve karbonatne livade i pašnjaci sa facijesima žbunjaka (važna staništa orhideja)	
6230* Vrstama bogati pašnjaci tvrdače (*Nardus stricta*)	
6410 Hidrofilne livade i tresave beskoljenke (*Moelinia caerulea*)	
6430 Hidrofilne visoke zeleni	
6510 Nizijske visoke mezofilne livade	
6520 Planinske visoke mezofilne livade	
7140 Prelazne tresave	
7230 Alkalne tresave	
8110 Silikatni planinski i alpijski sipari	
8120 Krečnjački planinski i alpijski sipari (*Thlaspietea rotundifoli*)	
8210 Krečnjačke stijene sa hazmofitskom vegetacijom	
8220 Silikatne stijene sa hazmofitskom vegetacijom	
8310 Jame i pećine	
9110 Acidofilne bukove šume (*Luzulo-Fagetum*)	
91E0 Aluvijalne šume crne johe i gorskog jasena (*Alno-Padion, Alnion incanae, Salicion albae*)	
91M0 Panonsko-Balkanske šume cera i kitnjaka	
91W0 Šume mezijske bukve	
91BA Mezijske jelove šume	
9410 Acidofilne planinske šume smrče (*Vaccinio-Piceetea*)	
95A0 Visoke oro-mediteranske šume munike i molike	

Gljive (Macromicete)

Raznovrsna staništa, u prvom redu prisustvo različitih tipova šuma koje su dobro očuvane na mnogim lokalitetima, kao i bogat diverzitet vaskularnih biljaka, pružaju dobre uslove za razvoj velikog broja gljiva na teritoriji Nacionalnog parka. Ali, makromicete ove zone su samo djelimično istražene. Svi podaci koji postoje za ciljno područje odnose se na okolinu Hridskog jezera, gdje je zabilježeno 58 vrsta (Republički zavod za zaštitu prirode, 2007). Očekuje se da je broj vrsta na prostoru Nacionalnog parka mnogo veći, čemu u prilog govori i podatak da je na području opštine Rožaje, na površini od oko 40 km zabilježeno 370 vrsta makromiceta (Hadžić, 1995).

Tri vrste zabilježene u okolini Hridskog jezera nalaze se na ECCF[2] listi (Evropski Savjet za Konzervaciju Gljiva): *Suillus sibiricus* subsp. *helveticus* Singer, *Gomphus clavatus* (ljubičasta lisičica), ove vrste su i kandidati za listu Bernske konvencije, i *Strobilomyces floccopus* (ljuskavi kuštravac). Prvi takson se nalazi na Crvenim listama sedam Evropskih zemalja. Na Balkanskom poluostrvu je zabilježena samo u Makedoniji i Crnoj Gori, gdje je veoma rijetka – za sad zabilježena samo na jednom lokalitetu. Može se očekivati i na drugim lokalitetima u granicama NP Prokletije u sastojinama munike (*Pinus peucis*). Ljubičasta lisičica (*Gomphus clavatus*) se nalazi i na Crvenoj Listi Evrope, u grupi A[3]. U Crnoj Gori je zabilježena samo u

[2] ECCF projekat je obuhvatio kartiranje i monitoring 50 najugroženih vrsta makromiceta u Evropi uključujući i 33 vrste kandidati za listu Apendixa 1.

[3]vrste kod kojih brojnost populacija rapidno opada na velikom prostranstvu, u mnogim zemljama "iščezla" vrsta, potrebna zaštita najvećeg intenziteta.

granicama NP Durmitor i na Plavskom dijelu Prokletija. Ljuskavi kuštravac (*Strobilomyces floccopus*) se nalazi na ECCF listi i na Crvenoj Listi Evrope, u grupi C[4]. U Crnoj Gori je zabilježena na 4 lokaliteta (Republički Zavod za zaštitu prirode, 2007).
Na plavskom dijelu Prokletijama konstatovano je 14 vrsta, uključujući i dvije gore navedene vrste, koje se nalaze na Crvenoj listi Evrope (Ing, 1993) i imaju status ugroženih makromiceta Evrope. Ove vrste su svrstane u četiri kategorije (A, B, C, D) koje izražavaju stepen njihove ugroženosti i potreban nivo zaštite koji im treba obezbijediti. Grupa A: *Boletus satanas* (ludara) i *Hydnellum ferrugineum* (krvareća ježevica). Grupa B[5]: *Catathelasma imperiale* (velika dvoprstenka) i *Hygrophorus pudorinus* (narandžasta puževica). Grupa C: *Amanita aspera*, *Hygrocybe punicea* (velika vlažnica), *Cantharellus cinereus* (pepeljasta lisičarka), *Sarcodon imbricatus* (srnjača, crna ljuskavica), *Sarcodon leucopus* (glatki ježevac), *Mutinus caninus* (pasji stršak). Grupa D[6]: *Clavariadelphus truncatus*, (ravnotjemeni buzdovan)*,Geastrum triplex* (Republički Zavod za zaštitu prirode, 2007)

Floristično-vegetacijski podaci za neke lokalitete

Za potrebe pripreme PPPN Nacionalnog parka Prokletije realizovana su sedmodnevna terenska istraživanja u cilju prikupljanja podataka o biodiverzitetu/stanju populacija i staništa u granicama pomenutog NP. U nastavku su dati floristično-vegetacijski podaci za neke lokalitete.
Tačka 1 – rijeka Komarača (P1) – uz rijeku se pruža uzak pojas šumske vegetacije, širine 2-3 m, u čijem spratu drveća dominiraju higrofilne vrste *Alnus incana, Fraxinus ornus, Salix alba, Salix fragilis.* U spratu žbunja dominantne su vrste *Rubus fruticosus, Rubus ideus, Clematis vitalba,* dok u spratu zeljastih biljaka najveću pokrovnost ima *Petasites hybridus.* Na uzak pojas šumske vegetacije nastavlja se mezofilna livada koja pripada NATURA 2000 staništu - 6520 Planinske visoke mezofilne livade, sa dominacijom sledećih vrsta: djeteline (*Trifolium pretense, T. campestre, T. fragiferum*), *Trisetumflavescens,* nana (*Mentha longifolia*), *Cynosurus cristatus, Lolium perenne, Galium palustris, Poa pratensis, Poa trivialis, Festuca rubra.*
Sličan raspored vegetacije se pruža dalje, trakasto, uz rijeku. Mjestimično je pojas šume širi, a na izdignutijem zemljištu se javljju suvlje livade.
Obronci uz rijeku su na manjim nadmorskim visinama obrasli hrastovim šumama cera i kitnjaka (NATURA 2000 stanište – 91M0 Panonsko-Balkanske šumeceraikitnjaka). Sastojine šuma se u ovoj zoni smjenjuju sa urbanizovanim površinama: kuće, livade, voćnjaci, vrtovi. Pojedine sastojine šume odlikuje dobra očuvanosti značajna pokrovnost sprata drveća. Dominantne vrste su: cer (*Quercuscerris*), sladun (*Quercusfrainetto*), drijen (*Cornussanguinea*), šipurak (*Rosacanina*), gorskijavor (*Acerpseudoplatanus*), lijeska (*Corylusavellana*), rašeljka (*Prunusmahaleb*).

Tačka 2 (P2) – sa povećavanjem nadmorske visine na pojas hrastova se nadovezuje bukova šuma u kojoj je sprat drveća dobro razvijen i mjestimično ima pokrovnosti 90 %. U skladu sa velikom pokrovnošću sprata drveća, spratovi žbunja i zeljastih biljaka su slabo razvijeni. U zajednici je bukva (*Fagusmoesiaca*) apsolutno dominantna; uz nju se mjestimično javljaju javori (*Acerpseudoplatanus*i *Acerplatanoides*). Uspratu žbunja se uz podmladak bukve i javora javlja lijeska (*Corylusavelana*), dok su od zeljastih biljaka najčešće vrste: *Mycelismuralis, Pteridiumaquilinum, Prenanthespurpurea.* (NATURA 2000 stanište – 91W0 Šume mezijske bukve).
Pojas čiste bukve je uzak, na ovom lokalitetu zauzima visinski dijapazon od oko 100m. Na pojas čiste bukve se nadovezuju bukovo-jelove šume, a brzo i čiste četinarske sadominacijomjele. Takav tip vegetacije je NATURA 2000 stanište (91BA Mezijske jelove šume), ali sastojine nisu reprezentativne zbog evidentne sječe. Mjestimično se javljaju djelovi sastojine sa gustim sklopom, ali su dominantne prorjeđene površine, a ima i proplanaka. U spratu drveća dominiraju bukva (*Fagus moesiaca*) i jela (*Abies alba*), sprat

[4]vrsta rasprostranjena na širokom prostoru, ali rasute, nepovezane populacije, ponegdje nestale, srednji nivo intenziteta zaštite.
[5]vrsta koja je ugrožena na velikom prostranstvu, evidentno je postojano opadanje brojnosti, u nekim zemljama "iščezla" vrsta, potrebna zaštita visokog intenziteta.
[6]lokalno ugrožena vrsta, ponegdje nestala, obično na ivici areala.

žbunja je u najvećem dijelu sastojine predstavljen samo jednom vrstom (*Rubus ideus*). Zeljaste biljke: *Mycelis muralis, Campanula patula, Oxalis acetosella, Vaccinium myrtillus, Veronica officinalis, Calamintha grandiflora, Lamium luteum, Polypodium vulgare, Epilobium montanum.* Sprat zeljastih biljaka slabo razvijen.

Tačka 3 (P3) – Jelova šuma, u kojoj sprat zeljastih biljaka ima veoma malu pokrovnost (10 – 15 %). Jednoličnog je sastava na velikoj površini. Izgrađuju ga: *Hieracium pilosella, Hieracium praealtum* ssp. *bauchinii, Luzula silvatica, Fragaria vesca, Parnassia palustris, Filago sylvatica, Veronica urticifolia, Geranium silvaticum.*

Tačka P 11 – Hridsko jezero – Oko jezera je razvijena molikina šuma (NATURA 2000 STANIŠTE - 95A0 Visoke oro-mediteranske šume munike i molike), gdje u spratu drveća ova reliktna vrsta (*Pinus peuce*) ima apsolutnu dominaciju. Šuma je otvorena, sa dobro razvijenim spratom zeljastih biljaka, čija pokrovnost se kreće i do 90 %. Najfrekventniji konstituenti su: *Vaccinium myrtillus, Geranium silvaticum, Hypericum alpigenum, Viola silvestris, Prenanthes purpurea, Veratrum album, Dryas octopetala.* U zeljastom spratu molikinih šuma javljaju se i vrste koje su graditelji vriština, koje uz molikinu šumu pokrivaju najveću površinu oko jezera. Vrištine su NATURA 2000 stanište – 4060 Alpijske i borealne vrištine i na ovom lokalitetu su ocjenjene kao reprezentativne, sa pokrovnošću od 90 % do 100 %. Najfrekventnije vrste: *Vaccinium myrtillus, Dryas octopetala, Empetrum hermaphroditum, Genista radiata, Genista depressa, Geum bulgaricum, Achilea clavenae, Rosa pendulina…*
U zoni Hridskog jezera veliku pokrovnost imaju i stijene, ali vegetacija u pukotinama stijena nije razvijena, tj. predstavljena je samo pojedinačnim jedinkama biljaka. Uz jezero se javljaju vrbe, ali ne obrazuju kontinuirani pojas. U okolini jezera prisutno je i tresetište. Higrofilne vrste bilježene u okolini jezera su: *Carex flava, Eriophorum latifolium, Carex nigra, Molinia caerulea, Equisetum palustre, Saxifraga stellaris, Sesleria caerulea, Parnasia palustris…*

Tačka P 13 – Mješovita četinarska šuma jele (*Abies alba*), smrče (*Picea excels*) i mjestimično se javlja bijeli bor (*Pinus sylvestris*). Sastojine su dobro očuvane. Sprat zeljastih biljaka je sličan kao i u predhodno popisanim sastojinama četinasrkih šuma, uz dominaciju sledećih vrsta: *Veronica urticifolia, Hieracium pillosela, Odontites lutea, Prenanthes purpurea, Vaccinium myrtillus, Pteridium aquilinum, Oxalis acetosella…*

Tačka G 1 – Dolina Grbaje , početak. Uz put, u širini od 150 – 200 m nalaze se livade nastale krčenjem bukovih šuma. Iznad livada pružaju se ove šume, sa dobro očuvanim sastojinama, ali jedinke bukve nisu velike. Sprat drveća ima pokrovnost oko 80 % sa apsolutnom dominacijom bukve (*Fagus moesiaca*) uz koju se javljaju i javori (*Acer pseudoplatanus, Acer platanoides*). Sprat žbunja ima malu pokrovnost, a izgrađuju ga lijeska (*Corylus avellana*) i kupina (*Rubus hirtus*). Od zeljastih biljaka evidentirane su sledeće vrste: petrov krst (*Paris quadrifolia*), *Lamium luteum,* kopitnjak (*Asarum europium*), bujad (*Pteridium aquilinum*), plućnjak (*Pulmonaria officinalis*), kukurjek (*Helleborus multifidus*), *Salvia glutinosa, Circea lutetiana, Euphorbia amygdaloides, Cephalanthera rubra, Galium rotundifolium…*

Tačka G2 – Dolina Grbaje, na ovom lokalitetu pružaju se grbajske livade koje u sintaksonomskom smislu pripadaju redu Festuco-Brometalia i predstavljaju NATURA 2000 stanište – 6210 Polu-prirodne suve karbonatne livade i pašnjaci sa facijesima žbunjaka (važna staništa orhideja). Koriste se za ispašu stoke. Vrste koje se javljaju sa najvećom brojnošću: *Plantago lanceolata, Plantago media, Festuca valesiaca, Chrysopogon gryllus, Koeleria pyramidata, Tunica saxifrage, Medicago minima, Prunella vulgaris, Galium cruciatum, Veronica chamaedrys, Dactylis glomerata, Bromus erectus, Clinopodium vulgare…*
Uz obod livada, u podnožiju Volušnice, nalazi se bukova šuma sa velikom pokrovnošću sprata drveća. U tom spratu dominira bukva, pri čemu su jedinke malog prsnog promjera i male visine, pa vegetacija ima formu šume-šikare. Uz bukvu se javlja jela uz malu pokrovnost. Obzirom da sprat drveća doseže pokrovnost i veću od 90 % sprat žbunja i zeljastih biljaka nije dobro razvijen. U spratu žbunja bilježimo: kleka (*Juniperus communis*), orlovi nokti (*Lonicera xylosteum*). Zeljaste biljke: slatka paprat (*Polypodium vulgare*), *Orthilia secunda, Mycelis muralis, Anemone nemorosa, Epipactis helleborine* (brojna populacija)

Fragaria vesca, Hepatica triloba, Brachypodium sylvaticum, Salvia glutinosa, Euphorbia amygdaloides, Aremonia agrimonioides, Epilobijum montanum.
Iz doline Grbaje se uzdižu Kotlovi i Volušnica. Na Kotlovima smo bilježili različite tipove staništa: bukova šuma, pokretni sipari, umireni sipari, vegetacija u pukotinama stijena, vlažna staništa, okolina sniježnika. U bukovoj šumi u spratu zeljastih biljaka česte su: *Epilobium montanum, Pteridium aquilinum, Calamintha grandiflora, Euphorbia amygdaloides, Paris quadrifolia, Mycelis muralis, Saxifraga rotundifolia, Circea lutetiana, Hepatica triloba…* Na Kotlovima i Volušnici posebno je interesantna vegetacija u pukotinama stijena, koja pripada NATURA 2000 staništu – 8210 Krečnjačke stijene sa hazmofitskom vegetacijom, a odlikuje se velikim stepenom endemizma. Od endemičnih vrsta u pukotinama stijena na ovim lokalitetima smo zabilježili: *Amphoricarpos meumayerianus, Asperula doerfleri, Valeriana pancicii, Sempervivum kosaninii, Achilea abrotanoides.* U Kotlovima je zabilježena i brojna populacija endemične vrste *Wulfenia blecicii.*
Uz put dolina Grbaje – katun Bistrica, na padinama Ravnog ključa, su razvijene bukove šume sa dobro očuvanim sastojinama, ali sa jedinkama bukve koje nemaju veliki promjer i visinu. Na oko 1300 mnv bukvi se dodaja jela i u ovoj zoni su jedinke bukve veće u poređenju sa sastojinama na manjoj nadmorskoj visini.

Tačka G4 – Na ovom lokalitetu jela (*Abies alba*) i bukva (*Fagus moesiaca*) imaju približno jednaku pokrovnost u spratu drveća (NATURA 2000 stanište - 91BA Mezijske jelove šume). Uz njih se mjestimično javljaju vrba iva (*Salix caprea*) i javori (*Acer platanoides* i *Acer pseudoplatanus*). Pokrovnost sprata žbunja, koji čini podmladak sprata drveća i malina (*Rubus ideus*), ne prelazi 25 %. Sprat zeljastih biljaka je slabo razvijen, pokrovnost ne prelazi 10 %, a čine ga: *Prenanthes purpurea, Galium sylvaticum, Orthilia secunda, Neotia nidus avis, Polypodium vulgare, Monotropa hypopitis, Hepatica triloba, Saxifrga rotundifolia, Cardamine bulbifera, Veronica urticifolia, Campanula trychocalicina, Sanicula europea…* Uz potok (Bistrica), koji izvire u opisanoj šumskoj sastojini, u spratu zeljastih biljaka su dominantne *Caltha palustris* i *Cicerbita pancicii*, koje su zastupljene velikim brojem jedinki i imaju veliku pokrovnost.
Ovdje je evidentirana orhideja *Epipogium aphyllum*, koja je u Crnoj Gori zaštićena i veoma rijetka. Do sada je bila poznata samo za dva lokaliteta: okolina Crnong jezera i Mojan u granicama NP Prokletije (Rohlena, 1942). Subpopulacija vrste je veoma mala, broji samo nekoliko jedinki.
Dolina Ropojane (G5)– na ovom lokalitetu, kao i u dolini Grbaje, ima livada koje u sintaksonomskom smislu pripadaju redu Festuco-Brometalia i predstavljaju NATURA 2000 stanište – 6210 Polu-prirodne suve karbonatne livade i pašnjaci sa facijesima žbunjaka (važna staništa orhideja). Livade zauzimaju manje površine nego u dolini Grbaje, ali je bukovih šuma više i imaju sličnu strukturu i floristički sastav kao u Grbaji. Na većoj nadmorskoj visini na bukove šume se nadovezuju mješovite bukovo-jelove šume.

2.7.10.2. FAUNA

Beskičmenjaci

Dosadašnja istraživanja faune beskičmenjaka ukazuju da ova fauna nije visokoendemska, što je i očekivano jer su stare vrste potisnute glacijacijom, i sadašnja fauna je zbir starih tercijarnih vrsta koje su došle sa sjevera za vrijeme ledenog doba ili su ovdje opstale tokom glacijacije, i vrsta koje su postepeno naseljavale ovo područje kako su se lednici povlačili. Zato fauna ne može imati uski, endemični karakter.
Od mnogobrojnih grupa beskičmenjaka, samo za mali broj postoje detaljni naučni podaci. Od poslednje decenije 20. vijeka tendencija je izučavanja faune Albanije, koja je dugi niz godina bila bijela tačka na karti faune Evrope. Uglavnom inostrane specijalističke grupe naučnika (od Italije do Slovačke) realizuju ova istraživanja. Danas za mnoge grupe, ne samo beskičmenjaka, imamo potpunije podatke iz albanskih Prokletija u odnosu na plavske Prokletije. Zbog sličnosti staništa koja se nalaze u ovim djelovima Prokletija, za mnoge vrste registrovane na sjeveru Albanije, možemo očekivati da nastanjuju i slična staništa na teritoriji plavskih Prokletija. (Diplopoda-stonoge, opilioni, ...) Rijetko koje grupe su izučavane detaljno i u albanskom i u crnogorkom dijelu.

Fauna vodenih ekosistema

U okviru Nacionalnog parka ograničena je na nekoliko ledničkih jezera i manjih rijeka i potoka koje su, najvećim dijelom bujičnog karaktera, mada većina ima protok i tokom ljeta, ali veoma mali. Plavsko jezero nije dio nacionalnog parka. Iako je vodena fauna dobro istražena, ona nije predmet ovog izvještaja.

Mikrofauna Hridskog jezera se sastoji iz 119 vrsta iz grupa Rotatoria (62 vrste), Protozoa (34 vrste), Cladocera (16 vrsta), Copepoda (5 vrsta) i Ostracoda (2 vrste). Mnogo je veći diverzitet mikrofaune Hridskog jezera u poređenju sa Visitorskim jezerom, takođe ledničkog porijekla u masivu Prokletija. Mikrofaunu Visitorskog jezera čini 28 vrsta, do sada registrovanih i to: 21 vrsta Rotatoria, 4 vrste Cladocera i po 1 vrsta Copepoda, Protozoa i Insecta.

Fauna dna ovih voda se sastoji, uglavnom, od predstavnika različitih vrsta insekata tj. njihovih larvi koje često žive mnogo duže nego adulti iste vrste. Mnoge vrste prezimljuju u obliku larvi (period od minimum 6 mjesci) da bi se zatim na proljeće preobrazile, preko kratke faze lutke u adulta. Adulti nekih vrsta se uopšte ne hrane, već žive samo nekoliko dana na osnovu rezervi u tijelu iz faze larve, dok ne prođu kroz period parenja, zatim uginu. Većina vrsta kao adult živi samo nekoliko ljetnjih mjeseci. Insekti su iz sledećih grupa: *Chironomidae, Ephemeroptera, Plecoptera, Megaloptera, Odonata* i dr., a komponente faune dna su i predstravnici neinsekatskih beskičmenjaka *Oligochaeta, Amphipoda, Hirudinea, Gastropoda, Bivalvija i dr.*

Registrovane vrste, kao bioindikatori ukazuju da su vode ovog područja uglavnom čiste i da ih kao takve treba zaštiti od zagađenja i drugih oblika ugrožavanja.

U okviru faune puževa, tokom 2006. detaljno je proučavana fauna puževa golaća (Gastropoda, red Stylommatophora) na teritoriji NP Prokletije. Diverzitet ovog dijela malakofaune može poslužiti kao indikator stanja šuma. Jer puževi golaći zahtjevaju visoku vlažnost i ne preveliku osunčanost. Zato nastanjuju dobro očuvana šumska staništa. Neke vrste preferiraju četinarske, neke listopadne šume, ili su prilagođene za različita šumska i/ili rubna staništa. Iz ovog razloga posebno naglašavamo ovaj segment faune beskičmenjaka. Registrovano je sedam vrsta, od kojih je jedna endem Dinarida, a ostalih šest su široko rasprostranjene visokoplaninske vrste.

Klasa Gastropoda, potklasa Pulmonata, red Stylommatophora

Fam. ARIONIDAE Gray, 1840

Arion subfuscus (Draparnaud, 1805) - evropska vrsta, dominira u jelo-smrčevoj šumi u blizini Hridskog jezera, gdje je nađena uglavnom ispod kore drveta i trulih stabala.

Arion silvaticus Lohmander, 1937 - mezofilna vrsta koja obitava u različitim šumskim zajednicama, ali je najčešća u bukovoj šumi.

Arion lusitanicus Mabille, 1868 – alohtona, invazivna vrsta, koja se iz jugozapadne Evrope brzo proširila čak i do Farskih ostrva i Islanda u drugoj polovini 20. vijeka. Populacije su brojne u ljudskim naseljima u podnožju Prokletija.

Fam. LIMACIDAE Rafinesque, 1815

Malacolimax mrazeki (Simroth, 1904) – I akoje u literaturi navođena čak kao endem Crne Gore ili Jugoslavije, njen areal su Dinaridi, od Slovenije do Albanije i Srbije, tako da je možemo smatrati endemom Dinarida. Prvi put je opisana na osnovu primjerka sakupljenog na Durmitoru 1904. godine. Uglavnom je karakteristična za okolinu Visitorskog jezera.

Limax (Limax) cinereo-niger Wolf, 1803 - široko rasprostranjena zapadno-evropska vrsta. Vrsta koja je jako dominantna na sjeveru Crne Gore, karakteristicna po svojoj morfologiji koja varira u zavisnosti od nadmorske visine. Njena brojnost je jako velika na ovim prostorima, nadjena je na većem broju lokacija najviše u jelo-smrčevoj šumi dok je listopadnoj šumi jako rijetka.

Limax (Limax) maximus, Linnaeus, 1758-južno i srednjeevropska vrsta, koja se nalazi na manjim nadmorskim visinama u ljudskim naseljima.

Fam. AGRIOLIMACIDAE Wagner, 1935

Deroceras laeve (Műller, 1774)-holarktička vrsta, dosta rasprostranjena na ovom području, uglavnom nadjena ispod kamena i trulih stabala.

Osim puževa golaća, i neke druge grupe su detaljnije proučavane, kao Opiliones (kosci), Odonata (vilini konjici); dnevni leptirai (*Lepidoptera: Hesperioidea* i *Papilionoidea*); kišne

gliste (Oligochaeta, Lumbricidae); stonoge (Chilopoda); pojedine grupe tvrdokrilaca (Coleoptera) itd gdje je utvrđen određen broj Balkanskih ili južnoevropskih endema, rjeđe endema sa užim rasprostranjenjem.

Insekti

Teritoriju Nacionalnog parka i uopšte masiv Prokletija nastanjuju sljedeće vrste sa liste zaštićenih domaćim zakonodavstvom ili međunarodnim direktivama:
Rosalia alpina Alpska strižibuba - je saproksilna vrsta (larve se hrane trulim drvetom) i vezana je za bukovu šumu. Nema nalaza tačno sa masiva Prokletija, ali na osnovu stanja staništa na Prokletijama i nalaza u susjednim regionima, ova vrsta sigurno nastanjuje i bukove šume u NP Prokletije. Međutim, brojnost, polnu strukturu i stanje populacija ne možemo odrediti.
Za takođe saproksilnu vrstu*Osmoderma emerita* (iz Ranius et al 2005) u Crnoj Gori su podaci više decenija stari, i navode lokalitet u okolini Gusinja, a za albanski dio Prokletija podaci su noviji (lokaliteti Tamara (gornji dio kanjona Cijevne), i Maja e Ragamit (obronci Buni Jezerce).
Terenskim radom smo utvrdili tek drugi nalaz riđeg šumskog mrava (*Formica rufa*) u Crnoj Gori, na obroncima Bogićevice i Hridske gore. Kroz naučno-popularnu i turističku literaturu ova vrsta se često navodi za razne regione Crne Gore, a ovaj nalaz je tek drugi potvrđeni lokalitet u Crnoj Gori. Prvi nalaz je u okolini Žabljaka (masiv Durmitora), a ostale tvrdnje se odnose na morfološki i ekološki slične vrste *Formica polyctaena* i *Formica pratensis*.
U masivu Prokletija, mada ne i u samom nacionalnom parku, registrovane su tri vrste leptira sa liste zaštićenih. Odsustvo sa teritorije nacionalnog parka je samo rezultat neistraženosti, jer vrsta koja nastanjuje sa jedne strane Čakor, sa druge Komove, naseljava i međuprostor tj. teritoriju nacionalnog parka.
Parnassius apollo (Linnaeus, 1758) – Apolon, Crvenooki parnasovac. Lokaliteti: Visitor, Preslapa, Kom Vasojevićki
Iphiclides podalirius (Linnaeus, 1758) – Leptir Prugasto jedarce. Lokaliteti: Čakor, Visitor: Preslapa, Kom
Papilio machaon Linnaeus, 1758 - Leptir Lastin repak. Lokaliteti: Visitor: Preslapa, Zastan, Kom Vasojevićki.

Kičmenjaci

Fauna riba (Ihtiofauna) na teritoriji Nacionalnog parka Prokletije - Izučavajući ihtiofaunu Plavskog jezera, naučnici su proučavali i diverzitet faune riba rijeka utoka u Plavsko jezero, kao i rijeke Lim sa njenim pritokama. Ihtiofauna sliva Plavskog jezera i rijeke Lim znatno je bogatija od ihtiofaune samog Plavskog jezera, što je i za očekivati. Generalno, uslovi vodene sredine u cijelom slivu Plavskog jezera su približno isti (temperatura, količina kiseonika, hemijski sastav). Najveća prepreka za migraciju riba i naseljavanje pojedinih vodotokova jeste dubina samih vodenih tijela, time i konstantnost protoka vode tokom cijele godine. Od svih planinskih jezera Crne Gore jedino Plavsko jezero ima autohtonu ihtiofaunu koju čini desetak vrsta, ali one nisu predmet ovog izvještaja.
Kada su u pitanju pritoke Plavskog jezera, literaturnim podacima su praćena ihtiološka uzorkovanja na rijekama Grnčar, Grlja i Ljuča i njihovim pritokama. U Ljuči je registrovano više vrsta, ali iz tabele se vidi da diverzitet opada. Istraživanjima tokom 1978. godine registrovano je 6 vrsta, 20 godina kasnije (1997) četiri, a 2003. godine tri vrste. Tokom 2006. samo jedna vrsta i to *Salmo labrax* – pastrmka blatnjača.

Tabela. Struktura ribljeg naselja u rijeci Ljuči u periodu 1978-2003 godine.

Vrsta	1978	1989	1997	2000	2002	2003
Salmo labrax	+	+	+	+	+	+
Oncorhynchus mikyss	+	-	-	-	-	-
Hucho hucho	+	+	+	-	-	-
Thymallus thymallus	+	+	-	-	-	-
Lota lota	+	+	+	+	+	+

Vrsta	1978	1989	1997	2000	2002	2003
Cottus gobio	+	+	+	+	+	+
Eudontomizon sp.	-	+	-	+	-	-

U rijeci Grlja tokom 2006. godine ulovljene su dvije vrste, *Salmo labrax i Cottus gobio* pri čemu *S. labrax* (riječna forma) ima znatnu dominaciju u ihtiomasi. Slično kao i u Ljuči, i u Grlji dolazi do pada diverziteta vrsta. U periodu od 2000. do 2003. godine u ovoj rijeci su registrovane i *Phoxinus phoxinus* (gagica, pijor)*, Lota lota* (derać, manić) i *Eudontomizon sp*. (zmijuljica)

Dakle, ove dvije pritoke pripadaju salmonidnom tipu voda, što je i očekivano, s obzirom da su to brze planinske rječice, sa hladnom i čistom vodom.

U rijeci Grnčar u istraživanjma tokom 2000-tih godina nijesu nalažene riblje vrste osim u njegovim pritokama. Razloge za ovakvo stanje diverziteta ihtiofaune je najvjerovatnije intenzivna eksploatacija šljunka, koja se vremenski poklapa sa periodom isčeznuća ihtiofaune iz ove rijeke. U ranijim istraživanjima (oko 30 godina unazad) u ovoj rijeci jedan od zanimljivijih nalaza je vrsta *Telestes agassii* (Vslenciennes, 1844) (svetlica) kojoj ovo predstavlja najjužniju granicu areala vrste i uopšte ovog roda. Inače, živi u pritokama Dunava. Nema privrednu vrijednost i koristila se kao mamac za krupnije ribe dok nije gotovo istrebljena. Danas je zaštićena lovostajem u pojedinim zemljama. Nalažene su i druge vrste riba, a brojna je bila populacija potočne pastrmke *Salmo labrax m. fario*.

Ekonomski važne vrste koje se mogu uzgajati u slivu:

- **Fam. Salmonidae - pastrmke:** *Oncorhynchus mykiss* (Walbaum, 1792) – kalifornijska pastrmka, *Salmo labrax* Pallas, 1814 – pastrmka blatnjača, *Hucho hucho* (Linnaeus, 1758) – mladica
- **Fam. Thymallidae:** *Thymallus thymalus* (Linnaeus, 1758) - lipljen, Fam. Cyprinidae, *Barbus peloponnesius* Valenciennes, 1842 – potočna (mala) mrena, sapača, *Barbus barbus* (Linnaeus, 1758) - mrena, *Chondrostoma nasus* (Linnaeus, 1758) - skobalj, *Leuciscus cephalus* (Linnaeus, 1758) – klen
- **Fam. Esocidae:** *Esox lucius* Linnaeus, 1758 - štuka, Fam. Gadidae, *Lota lota* (Linnaeus, 1758) – derać, manić

Vodozemci i gmizavci - U okviru nacionalnog parka razlikujemo nekoliko zona značajnih za faunu vodozemaca i gmizavaca. Zone se međusobno razlikuju po tipovima staništa u njima, prvenstveno zavisnim od nadmorske visine i prisustva/odsustva stalnih vodenih basena ili tokova. Tako razlikujemo: a) visokoplaninsku zonu tj. zonu visokog krša (Karanfili, Bogićevica, Popadija) bez stalnih vodenih tijela; b) zonu riječnih dolina (utoke Plavskog jezera Grlja, Ropojana, Grnčar i Ljuta); c) zonu stalnih vodenih basena tj. visokoplaninskih jezera, prvenstveno Hridskog kao najvećeg.

Između zona, na osnovu vrsta staništa koja se u njima nalaze, postoje razlike u diverzitetu faune vodozemaca i gmizavaca i brojnosti populacija.

Visokoplaninska zona je zona iznad gornja šumske granice, bez stalnih vodenih objekata. Prostire se iznad 2200 mnm i karakteriše je ekstremni klimatski, time i ekološki uslovi. Pozitivna činjenica za faunu je da je zbog takvih uslova i antropogeni uticaj minimalan, pa možemo reći da nije došlo do promjene u sastavu faune pod uticajem čovjeka. Oštri, oskudni uslovi kao posledicu imaju i mali biodiverzitet. Mali diverzitet praćene je i sa malom brojnošću populacija. Ovakva staništa su pogodna za opstanak vrsta iz alpsko-arktičkih zoogeografskih elemenata. Tipičan predstavnik je *Salamandra atra* Laurenti, 1768 – planinski ili crni daždevnjak, u izolovanim populacijama naseljava visokoplaninska staništa od Alpa na zapadu do istočnih Dinarida. U Crnoj Gori je prvi put nađena upravo na Prokletijama, na Bogićevici. Međutim, populacija na ovom lokalitetu je u opasnosti zbog planirane izgradnje skijališnog centra upravo na Bogićevici. Osim ski centra, planirana izgradnja međunarodnog puta Plav – Kosovo dolinom Babinopoljske rijeke, zatim preko Bogićevice, dovešće do degradacije i fragmentacije staništa, time i do ugroženosti ne samo ove vrste.

Ispod ove zone pašnjaka, snježnika, osulina i kamenjara, od 2200 mnm pa naniže do oko 1700 mnm je zona četinarskih šuma borealnog tipa, a tipični predstavnici herpetofaune

su:*Bufo bufo* Linnaeus, 1758 – šumska krastava žaba ili smeđa krastača;*Rana temporaria* Linnaeus, 1758 – mrka žaba ili žaba travnjača; *Vipera berus* Linnaeus, 1758 – šarka
Sem njih, zabilježeni su i predstavnici iz drugih faunističkih elemenata, za koje je karakteristična široka ekološka valenca: *Truturus alpestris*, *Hyla arborea, Anguis fragilis i Natrix natrix.*

Zona riječnih dolina pritoka Plavskog jezera po sastavu faune je usko vezana za faunu samog Plavskog jezera, kako otvorenog dijela voda jezera, tako i močvarnih staništa, staništa tipa lokvi itd. Zasebno ne postoje literaturni podaci o diverzitetu faune samo rijeka koje se ulivaju u Plavsko jezero, već samo vrsta koje nastanjuju cijelu zonu:

- **Klasa Amphibia:** Red Caudata / repati vodozemci; Fam. Salamandridae daždevnjaci (vrste: *Salamadra salamandra, Triturus alpestris i Lissotriton vulgaris);*Red Anura / bezrepi vodozemci; Fam. Bufonidae žabe krastače (vrste: *Bufo bufo i Bufotes viridis (Laurenti, 1768) (= Epidalea, Bufo);*Fam. Discoglossidae (vrsta *Bombina variagata* Linnaeus, 1758 – žutotrbi mukač*);*Fam; Hylidae (vrsta *Hyla arborea* Linnaeus, 1758 – šumska gatalinka ili kreketuša*);*Fam. Ranidae (vrste: *Pelophylax* (=*Rana*) *ridibundus* (Pallas, 1771) *i Rana temporaria);*
- **Klasa Reptilia:** Red Squamata, Podred Sauria, Fam. Anguidae: *Anguis fragilis* Linnaeus, 1758 Slijepić, Fam. Lacertidae: *Lacerta agilis* Linnaeus, 1758 – planinski gušter, *Podarcis muralis* (Laurenti, 1768) Zidni gušter, Podred Serpentes, Fam. Colubridae: *Zamenis longissimus* (Laurenti, 1768). Obični smuk., *Coronella austriaca* (Laurenti, 1768) obična smukulja, *Natrix natrix* Linnaeus, 1758. Barska bjelouška, *Natrix tessellata* (Laurenti, 1768) Rječna bjelouška, Fam. Viperidae: *Vipera ammodytes* (Linnaeus, 1758) Poskok*, Vipera berus* Linnaeus, 1758 – šarka*;*

Zona visokoplaninskih jezera tj. Hridskog jezera: Hridsko jezero se nalazi na 1970 mnm. Prva istraživanja (Radovanović, 1957) ukazivala su na prisustvo brojne populacije planinskog mrmoljka *(Triturus alpestris*) od kojih je veći dio polulacije bio neoteničan. Pokušaji poribljavanja ovog jezera su bili bezuspješni, zahvaljujući čemu se i održao autentičan sastav herpetofaune Hridskog jezera, koje je po sastavu herpetofaune, ali i po nekim biogeografskim odlikama jedinstveno u Crnoj Gori.
Brojna populacija mrmoljaka konstatovana je i 1999. godine, zatim 2002. dok su istraživanja u 2006. pokazala da je brojnost populacije u opadanju uslijed introdukcije ribljih vrsta. U okolini ovog jezera nalaze se staništa planinskog guštera (*Lacerta vivipara*), koji je u Crnoj Gori konstatovan još samo na Komovima (Ćirović & Hadžiablahović, 1998). Hridsko jezero sa užom okolinom treba da ima status strogog herpetološkog rezervata.
Lista vrsta vodozemaca i gmizavaca zone Hridskog jezera:

- **Klasa Amphibia:** Red Caudata, Fam. Salamandridae (*Triturus alpestris),* Red Anura, Fam. Bufonidae (*Bufo bufo i Bufo viridis),* Fam. Hylidae (*Hyla arborea),* Fam. Ranidae (*Rana graeca, Rana ridibunda i Rana temporaria);*
- **Klasa Reptilia:** Red Squamata, Podred Sauria, Fam. Anguidae (*Anguis fragilis);* Fam. Lacertidae: Zootoca (=*Lacerta) vivipara* Wagler, 1830 živorodni gušter; *Podarcis muralis;* Podred Serpentes; Fam. Colubridae (*Coronella austriaca);*Fam. Viperidae (*Vipera berus)*

Pregled značajnih vrsta ptica i njihovih staništa u NP„Prokletije" sa predlogom zoniranja

U ovom prilogu je, na osnovu raspoloživih literaturnih podataka i nekoliko terenskih dana realizovanih u cilju prikupljanja podataka za ovaj PPPN, data lista ptica sa osnovnim ekološkim podacima, kao i statusim ugroženosti i zaštite prema nekoliko međunarodnih konvencija. Uključen je i popis kriterijumskih vrsta za IBA staništa od međunarodnog značaja. Priložen je i kratak opis habitata, njihovog stanja i značaja za ptice.
Dio podataka iznesenim u ovom pregledu potiče sa terenskog istraživanja koje je realizovano u avgustu 2015. godine, čime je obrađen ljetnji aspekt ornitofaune. Podaci o ostalim aspektima ornitofaune su preuzeti iz recentnih istraživanja Prirodnjačkog muzeja, ličnih bilješki i raspoložive relevantne literature.

Značaj masiva Prokletija za ornitofaunu

Planinski masiv Prokletija sa svojim klimatskim odlikama, reljefom, bogatstvom vode i staništa je jedno od biodiverzitetom najbogatijih područja u Crnoj Gori. Staništa Prokletija se nalaze na nadmorskim visinama od 900m na nivou Plavskog jezera do preko 2500m na planinskim vrhovima, na geografskoj širini od 19.5°-20°, zbog čega ih ponekad nazivaju „južnim Alpima". Ovakav položaj, uz obilje raznovrsnih i očuvanih habitata predstavlja izuzetno pogodno područje za gniježđenje, boravak tokom zime ili u toku cijele godine. Velik broj nepristupačnih i gotovo netaknutih lokaliteta duž planinskih vrhova su posljednja pribježišta velikih grabljivica, npr. surog orla ili bjeloglavog supa, dok su očuvane stare crnogorične i listopadnih šume prirodno stanište stenovalentnih šumskih vrsta koje u najvećem dijelu Evrope imaju status, ugroženih i prorijeđenih vrsta, npr. tetrijeb gluhan ili jarebica kamenjarka.

Na sljedećoj tabeli je dat prikaz vrsta Prokletija koje predstavljaju kriterijum za IBA staništa:

Tabela. Populacije vrsta značajnih za IBA (područja od međunarodnog značaja za ptice), BirdLife, 2015.

Species	Season	IBA Criteria	IUCN Category
Jarebica kamenjarka *Alectoris graeca*	resident	B2	Near Threatened
Suri orao *Aquila chrysaetos*	resident	B2	Least Concern
Orao zmijar *Circaetus gallicus*	breeding	B2	Not Recognised
Ušati ćuk *Otus scops*	breeding	B2	Least Concern
Velika ušara *Bubo bubo*	resident	B2	Least Concern
Rusi svračak *Lanius collurio*	breeding	B2	Least Concern
Žutokljuna galica *Pyrrhocorax graculus*	resident	A3	Least Concern
Puzgavac *Tichodroma muraria*	resident	A3	Least Concern
Drozd ogrličar *Turdus torquatus*	resident	B3	Least Concern
Snježna zeba *Montifringilla nivalis*	resident	A3	Least Concern
Planinski popić *Prunella collaris*	resident	A3	Least Concern

Više informacija o IBA kriterijumima na linku: http://www.birdlife.org/datazone/info/ibacriteuro

Pregled ptica Prokletija

Do sada je na prostoru Prokletija konstatovano 163 vrsta ptica, što čini jednu četvrtinu ukupnog broja vrsta u Evropi. Najveći broj otpada na pjevačice (69%), zatim grabljivice (13%), obligatorne vodene ptice (10%), dok ostale grupe ptica čine oko 8%.

Procentualno učešće različitih grupa ptica Prokletija.

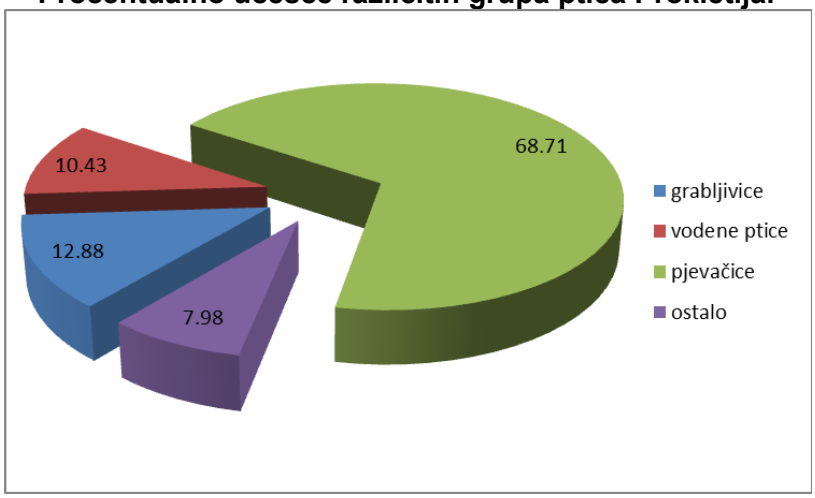

Grabljivice čine drugi grupu po procentualnoj zastupljenosti u ukupnom broju ptica, važno je napomenuti da su u prirodi malobrojne, i da su tri vrste (orao krstaš, bijela kanja i orao bradan) praktično nestale na crnogorskom dijelu Prokletija, jer nema recentnih opažanja.

Lista ptica Prokletija sa statusom ugroženosti i zaštite je data u Prilogu.

Pregled staništa NP Prokletije sa karakterističnim vrstama

Prema klasifikaciji ptičjih staništa Evrope (Tucke, Evans 1997), sva staništa na području Prokletija se mogu svrstati u kategorije borealnih i umjerenih šuma, planinskih pašnjaka, kopnenih močvara, mediteranskih staništa i poljoprivrednih i travnatih staništa. Prema ovoj klasifikaciji, sve vrste koje se sa više od 75% ukupne populacije pojavljuju u nekom od navedenih staništa se smatraju specijalizovanim za to stanište.
Na području NP Prokletije, ptičja staništa se mogu podijeliti na 5 glavnih tipova: vodena i antropogena staništa, mješovita listopadna šuma, visokoplaninski pašnjak, četinarska šuma. *Lista ptica Prokletija sa karakterističnim staništima je data u Prilogu .*

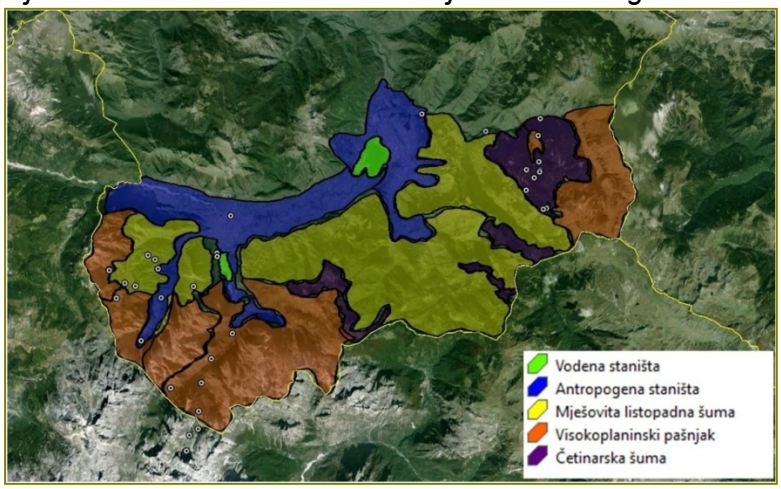

Slika: Pričja staništa

Vodena i vlažna staništa

Obuhvataju Plavsko jezero sa donjim tokom i ušćem Ljuče, kao i rijeke Grnčar, Đuričku rijeku, Komaraču, Babinopoljsku rijekuć, Jaru, Hridsko jezero, Alipašine izvore sa plavnom vegetacijom i nekoliko intermitentnih jezeraca u dolini Grbaje i Ropojane. Rijeke na području NP su uglavnom brze planinske rijeke i rječice bujičnog karaktera, koje su tipično stanište vodenkosa *(Cinclus cinclus)* i potočne pliske *(Motacilla flava).* Izuzetak od ovog tipa riječnog staništa je Ljuča, koja u svom donjem toku i na ušću u Plavsko jezero ima karakter prave močvare sa tipičnom vegetacijom u kojoj gnijezde npr. patka gluvara *(Anas platyrhynchos)*, baljoška *(Fulica atra)* i veliki trstenjak, a tokom godine borave i druge močvarne ptice, npr. siva čaplja *(Ardea cinerea)* i polojka *(Actitis hypoleucos).* Plavsko jezero, iako najveći vodeni objekat na sjeveru Crne Gore, ima uglavnom regionalni značaj za vodene ptice koje se na njemu javljaju u relativno malom broju. Ovo se objašnjava oligotrofnim i, u slučaju planinskih jezeraca, efemernim karakterom, što ne dozvoljava razvoj bogatijih životnih zajednica kao prehrambene osnove za vodene ptice. Stanište Alipašinih izvora je uglavnom antropomorfno, ali se odlikuje riparijanskom vegetacijom vrbe i johe na početku izvorišnog potoka, gdje je konstatovan obični zviždak *(Phylloscopus collybita)*, potočna pliska *(Motacilla cinerea)* i dr.

Slika. Plavsko jezero sa močvarnom vegetacijom

Slika. Hridsko jezero okruženo četinarskom šumom

Antropogena staništa

Antropogena staništa obuhvataju čitavu Plavsko - Gusinjsku kotlinu, sa dolinama pomenutih rijeka na čijim se obalama se nalaze kultivisane njive, livade i pašnjaci, tako da ovo stanište ima poljoprivrednih i travnatih površina sa pojedinačnim grupama drveća i voćnjacima. Tu nalazimo običnu zebu *(Fringilla coelebs),* rusog svračka *(Lanius collurio)*, planinsku crvenrepku *(Phoenicurus ochruros)*, više vrsta sjenica (Paridae), poljsku i ćubastu ševu (*Alauda arvensis* i *Galerida cristata*) itd. U antropogena staništa ubrajaju se i sezonska naselja – katuni, kao i intenzivno korišćeni pašnjaci u dolinama Grebaje i Ropojane. Na ovim, i dalje relativno očuvanim staništima su konstatovane tipične vrste: sojka *(Garrulus glandarius),* poljski vrabac *(Passer montanus),* gavran *(Corvus corax),* itd.

Slika. Antropogena staništa plavske doline.

Slika. Potočna pliska (*Motacilla flava*) na katunu na Popadiji.

Mješovite listopadne šume i šikare

Ovaj tip staništa čine uglavnom sastojine degradirane i sekundarne šume i šikare bukve, graba i lijeske, naročito u nižim djelovima uz doline rijeka i u blizini puteva. Na višim kotama Vezorove brade i Popadije, nalaze se manje sastojine relativno očuvane bukove šume, dok se u blizini potoka javljaju u grupe riparijanskih šuma. Ornitofaunu ovog staništa čine brojne ptice pjavačice iz porodica grmuša (Sylvidae), zeba (Fringilidae) i sjenica (Paridae), kao i nekoliko vrsta djetlića (Picidae). Od grabljivica, konstatovane su obični mišar (*Buteo buteo)*, kobac *(Accipiter nisus),* jastreb *(Accipiter gentilis)*, šumska sova *(Strix aluco)*, itd.

Slika. Sastojina bukove šume na Vusanjskom zastanu

Slika. Pupavac (*Upupa epops*), stanovnik listopadnih šuma

Četinarske šume

Stanište četinarskih šuma čine uglavnom sastojine jele *(Abies alba),* smreke *(Picea abies)* i bijelog bora *(Pinus sylvestris),* dok na višim kotama dominira endemski bor molika *(Pinus peuce),* npr. u okruženju Hridskog jezera. Četinarske šume naseljavaju npr. lješnjikara *(Nucifraga caryocatactes)*, kratkokljuni puzić *(Certhia familiaris)*, brgljez *(Sitta europaea)*, soko lastavičar *(Falco subbuteo)*, osičar *(Pernis apivorus)*, kraljić *(Regulus regulus),* zatim više vrsta familija Picidae, Paridae, Sylvidae, Fringillidae itd.

Slika. Stara četinarska šuma kod Hridskog jezera

Slika. Soko lastavičar (*Falco subbuteo*), gnjezdarica četinarskih šuma

Visokoplaninski pašnjaci i kamenjari

Ovo heterogeno stanište zauzimaju zonu vrletnih litica i travnatih područja iznad zone četinarskih šuma. Karakteriše se diskontinualnim travnatim površinama na lokalitetima Volušnica i Popadija, između koji se nalaze široki pojasevi kamenjara sa manjim sastojinama četinarske šume i šikare. U karakteristične ptice konstatovane na ovom tipu staništa spadaju vjetruška *(Falco tinunculus),* orao zmijar *(Circaetus gallicus),* jarebica kamenjarka *(Alectoris graeca),* prepelica *(Coturnix coturnix),* planinska trepteljka *(Anthus spinoletta),* crna crvenrepka *(Phoenicurus ochruros),* itd. Strme kameite litice su tipično gnjezdilište surog orla *(Aquila chrysaetos)*, bjeloglavog supa *(Gyps fulvus),* kao i gorske laste *(Ptyonoprogne rupestris)* i žutokljune galice *(Pyrrhocorax graculus)*.

Slika. Travnato stanište na Popadiji.

Slika. Vjetruška (*Falco tinunculus*) na svom staništu.

Pregled faktora rizika i ugroženosti ptičjih populacija

Na području Prokletija faktore rizika po ptičje populacije možemo svrstati u direktne rizike po, kao što je lov i uništavanje staništa određenih vrsta i u indirektne faktore u koje se ubrajaju zagađenje, urbanizacija i uznemiravanje.

Na Prokletijama živi nekoliko ptica koje su ugrožene i prorijeđene na tlu Evrope, prije svega jarebica kamenjarka *(Alectoris graeca)* koja se nalazi na Crvenoj listi ugroženih ptica sa statusom Near Threatened (skoro ugrožena). Ova vrsta je u opadanju u čitavoj Evropi usljed prekomjernog lova i gubitka staništa, i zbog toga treba preduzeti legalne mjere za zaštitu njene populacije na Prokletijama. U vrste koje su često na meti lovaca spadaju i suri orao *(Aquila chrysaetos)*, koji je u Crnoj Gori rijedak, kao i druge vrste grabljivica. S obzirom da navedene vrste gnijezde u nepristupačnim i udaljenim djelovima masiva, negativni efekti urbanizacije i zagađenja su malo vjerovatni. Međutim, uznemiravanje usljed sve većeg prisustva turista i planinara jeste realan rizik ukoliko se njihove aktivnosti odvijaju u vrijeme gniježđenja. Preduslov za eventualne mjere zaštite i smanjenja uznemiravanja je mapiranje staništa i gnjezdilišta krupnih grabljivica, što do sada u Crnoj Gori nije urađeno.

Mnogo veći rizik po različite grupe ptica predstavlja ekspolatacija šuma, naročito starih i netaknutih sastojina. Sječom šuma se narušava prirodno stanište tipične šumske ornitofaune, naročito vrsta koje zahtijevaju karakteristična mikrostaništa kojih ima samo u starim i visokim šumama. Osim sječe drveća, lov je značajan faktor rizika u ovom staništu, naročito na zimujuće i rezidentne šumske ptica kao što je šumska šljuka *(Scolopax rusticola)*, lještarka *(Bonasa bonasia)* i tetrijeb gluhan *(Tetrao urogallus)*.

Slika . Sječa četinarske šume na Hridskoj Gori.

Urbano i poljoprivredno zagađenje na području Plavsko - Gusinjske kotline nije izraženo, prije svega zbog neintenzivne i tradicionalne poljoprivrede, kao i nepostojanja razvijene industrije. Porast zagađenja je očekivan u toku turističke sezone, kao i na dužem roku, usljed urbanog razvoja i infrastrukture.
Tokom istraživanja 2015. primijećena je značajna devastacija prirodnih područja, naročito doline Grebaje i doline Grlje u blizini vodopada. U cilju „bogaćenja“ turističke ponude, pristupilo se neplanskoj i neusklađenoj izgradnji različitih turističkih i ugostiteljskih objekata, čime se narušava prirodno stanište i gubi autentična vrijednost ovog područja kao netaknute prirodne cjeline.
Rezultati terenskih istraživanja Avgust 2015., dati su u Prilogu.
Lista ptica Prokletija sa statusom ugroženosti i zaštite prema međunarodnim konvencijama, dati su u Prilogu.

Sisari (Mammalia)

Slaba saobraćajna infrastruktura i inače teško prohodni tereni, kao i blizina državne granice uslovili su nizak nivo antropogenog uticaja. Ovaj faktor je posebno važan za krupne sisare, jer nema cijepanja staništa saobraćajnim koridorima. Na osnovu ovih činjenica možemo pretpostavljati da je fauna sisara ovog područja očuvana i da je i biodiverzitet visok zbog različitih tipova staništa na teritoriji Nacionalnog parka.
Prema izvještajima službe za unaprijeđivanje i razvoj Nacionalnih Parkova Crne Gore (2013), najnovija istraživanja faune sisara, sprovedena su u periodu 2013-2015 u saradnji JPNPCG sa NVO Centar za zaštitu i proučavanje ptica, uz stručnu podršku njemačke organizacije EURONATUR i švajcarske organizacije KORA, uz finansijsku podršku švajcarske MAVA fondacije.
Kroz regionalni Projekat “Program oporavka balkanskog risa” izvšena je analiza stanja 11 vrsta sisara na ovom području, uz primjenu standardizovane i kompleksne ankete koja je sprovedena nad ciljnom grupom koju su predstavljali: nadzornici, lovci, poljoprivrednici, lovočuvari, šumari, planinari, ugostitelji, stočari i ostali. Ta anketa je sadržala 50 pitanja, od kojih su se za NP detaljno obradila ona koja su definisala prisutnost i trend populacija 11 odabranih vrsta sisara (srna-*Capreolus capreolus*, jelen- *Cervus elaphus*, divokoza-*Rupicapra rupicapra balkanica*, divlja svinja-*Sus scrofa*, zec-*Lepus europeus*, lisica- *Vulpes vulpes*, šakal-*Canis aureus*, vuk-*Canis lupus*, divlja mačka-*Fe//s silvestris* i mrki medvjed-*Ursus arctos*)a sve u cilju saznanja o stanju balkanskog risa -*Lynx lynx balakanicus*, kao najugroženije evropske divlje mačke.

U toku prethodnog planskog perioda, inicijalni podaci o prisutnosti/odsutnosti, distribuciji i trendu populacije 10 vrsta sisara pokazuju da su medvjed (Ursus arctos), lisica (Vulpes vulpes) i vuk (Canis lupus), vrlo uobičajene životinje ovih prostora, da je divlja mačka (Felis silvestris) prisutna, u manjem broju (Tabela17.). Postoji velika vjerovatnoća prisutnosti risa (Lynx lynx balcanicus). Srna (Capreolus capreolus) je veoma rijetka, dok je divokoza (Rupicapra rupicapra) uobičajena životinja za ovaj prostor, kao i divlja svinja (Sus scrofa) i zec (Lepus europeus).

Kroz Program oporavka balkanskog risa, započeto je i postavljanje foto-zamki na Prokletijama, počev od decembra 2014. godine do oktobra 2015. Postavljeno je ukupno 10 foto-zamki, kako u NP "Prokletije", tako i van NP. Rezultati foto-zamki su pokazali da su sve šumske životinje, osim lisice, vrlo rijetke u NP "Prokletije", a da je situacija mnogo bolja u okolini Parka.

Tabela. Rezultati pregleda terena korišćenjem foto-zamki (2014/2015) u granicama NP "Prokletije".

Period	ris	vuk	medvjed	divlja mačka	lisica	srna	divokoza	divlja svinja	zec
Decembar-maj 2015	0	2	1	0	35	1	0	1	16

Tabela. Rezultati pregleda terena korišćenjem foto-zamki (2014/2015) na području Mokre gore (okolina NP "Prokletije").

Period	ris	vuk	medvjed	divlja mačka	lisica	srna	divokoza	divlja svinja	zec
Maj-oktobar 2015	0	0	4	7	8	37	9	13	4

Od sitnih sisara za ovo područje navode se: šumska rovčica (*Sorex araneus),* alpska rovčica (*Sorex alpinus),* vodena rovčica (*Neomys fodiens),* močvarna rovčica (*Neomys anomalus*), slijepa krtica (*Talpa coeca*) idr.

Iz reda *Rodencia* glodari registrovane su vrste: vjeverica (*Sciurus vulgaris),* riđa šumska voluharica (*Clethrionomyes glareolus)*, sniježna volukarica (*Chinomyes nivalis*), glacijalni relikt registrovana u području Vusanja u dolini Ropojana; slijepo kuče (*Spalax leucodon*), žutogrli miš (*Apodemus flavicollis*), domaći miš (*Musculus*), šumski miš (*Apodemus sylvaticus*), crni pacov (*Ratus ratus*), veliki puh (*Myoxusglis*), šumski puh (*Dryomyes nitedula*).

Iz reda *Chiroptera* (ljiljci): mali potkovičar (*Rhinolophus hipposideros*); južni potkovičar (*Rhinolophus euryale*), šiljouhi večernjak (*Myotis enmarginatus)*; veliki šišmiš (*Myotis myotis*) i dr.

Od ostalih vrsta sisara na osnovu podataka iz šumskih i lovnih osnova kao i podataka sa terena navodimo i sljedeće vrste: zec (*Lepus capensis*), vuk (*Canis lupus*), mrki medvjed (*Ursus arctos*), ris (*Lynx lynx*). Tvrdnja lovaca da postoji ris nije još naučnoo potvrđena, mada se očekuje da je ova vrsta još jedino u masivu Prokletija opstala u Crnoj Gori. Od predstavnika autohtonih vrsta papkara na području crnogorskih Prokletija evidentirane su vrste: divlja svinja (*Sus scrofa*), divokoza (*Rupicapra rupicapra*) i srna (*Capreous capreous*).

Domaćim zakonodavstvom zaštićene su sve vrste Chiroptera (slijepi miševi), a sa gornje liste još i *Lutra lutra* (vidra). Međunarodnim konvencijama obuhvaćene su *Soricidae* (rovčice, sve vrste, Bernska konvencija, dodatak III) i *Gliridae* (puhovi). Međutim, ne postoje podaci na kojima bi se zasnivala i realizovala stratregija zaštite pojedinih vrsta. Potrebno je prethodno sprovesti istraživanja od strane kompetentnih naučnika i institucija, a istraživanja bi podrazumijevala prvo detaljnu inventarizaciju, a zatim kontinuirani monitoring.,

Lista zaštićenih vrsta sisara je data. u u Prilogu.

2.7.10. 3. RANJIVA PODRUČJA

Karanfili, Maja Rosit i Mala Bogićevica - Visoko planinska zona čija se vegetacija odlikuje značajnim učešćem endemo-reliktnih vrsta biljaka. Na ovom području prisutne su i veoma reprezentativne sastojine staništa koja se nalaze na Direktivi o staništima, kao što su: 6150 Alpijske i subalpijske silikatne travne zajednice (Bogićevica), 6170 Alpijske i subalpijske

krečnjačke travne zajednice, 8110 Silikatni planinski i alpijski sipari, 8120 Krečnjački planinski i alpijski sipari, 8210 Krečnjačke stijene sa hazmofitskom vegetacijom...

Visoko planinska zona, iznad zone šuma, jedino je pogodno stanište za divokozu (Rupicapra rupicapra L.). Za očuvanje vrste neophodno je očuvati što veći broj njenih populacija. Osim toga, područja su od značaja i kao teritorije za nesmetano kretanje krupne divljači, iako ove vrste ne stanuju u visoko planinskim goletima, prvenstveno medvjeda, zatim vuka i divlje svinje.
Strme i nepristupačne kamenite litice navedene zone su tipična gnjezdilišta surog orla (Aquila chrysaetos) i bjeloglavog supa (Gyps fulvus), kao i gorske laste (Ptyonoprogne rupestris) i žutokljune galice (Pyrrhocorax graculus). Dvije navedeen vrste grabljivica su veoma rijetke i zaštićene nacionalnom i međunarodnom legislativom. U skorijim istraživanjima nisu zabilježene u granicama navedenih područija, ali u toj zoni nisu ni rađena sistematska ornitološka istraživanja i mogu se očekivati obzirom na tip staništa koji u zoni dominira.

Popadija - Dobro očuvane i reprezentativne sastojine bukovih šuma koje pripadaju međunarodno značajnom tipu staništa 91W0 Mezijske bukove šume.

Sjeverno od Hridskog jezera - Terenskim istraživanjima, na području od Hridskog jezera ka sjeveru, do puta uz Babinopoljsku rijeku, nalažena su gnijezda riđeg šumskog mrava (Formica rufa), zakonom zaštićene vrste. Na teritoriji Crne Gore je ova vrsta je znatno rijeđa nego što se navodi u raznim publikacijama, prospektima i sl. Nalažena je još na Durmitoru, a na Lovćenu i Orjenu je nema, kao ni na ostalom dijelu vijenca primorskih planina. Riđi mrav ima značajnu ulogu u očuvanju šuma, jer sprečava prenamnožavanje insekata koji su štetni za šume.

2.7.11. PROCJENA STRUKTURE PREDJELA

PRIKUPLJANJE INFORMACIJA I PROSTORNIH PODATAKA

Prikupljanje informacija je nastupilo nakon izvršene identifikacije svih potrebnih podataka za tipološku klasifikaciju i analizu i provjere njihove dostupnosti, određivanja nivoa detaljnosti na osnovu zadate razmjere programskim zadatkom od 1:25000. Prikupljani su svi potrebni prostorni podaci, karte, relevantna literatura, prostorno-planska dokumentacija, te razvojni planovi koji su bili potrebni za inventarizaciju, tipološku klasifikaciju, vrednovanje i izradu modela ranjivosti područja obuhvata. Pojedine karte, kao što su karta visinskih pojaseva, reljefa, padova i ekspozicije izrađeni su u GIS-u na osnovu visinskih kota terena i izrade 3D modela terena na osnovu kojeg su izvedene prethodno pomenute karte.
Za potrebe izrade plana korišćena jestudija predjela Izdvajanje predionih cjelina ili jedinica NP Prokletije (mart 2016.).
Proučavanjem prostornih planova, aerofoto snimaka i foto-dokumentacije, dobila se osnovna prostorna percepcija. U svrhu detaljnijeg upoznavanja s prostorom, izvršen je pregled različitih kartografskih podloga sa informacijama o geologiji, pedologiji, hidrografiji, vegetaciji itd.

ANALIZA STUDIJSKE DOKUMENTACIJE

Ministarstvo odrzivog razvoja I turizma/LAMP projekat su u toku 2014. godine izradili “Priručnik o načinu izrade plana predjela” kojim je definisana metodologija izrade plana predjela kao i analize i mapiranja predjela tj izrade studije predjela koja je preduslov za izradu plana predjela. Urađena je analiza do sada urađenih studija različitog nivoa i metodologije obrade ovog područja:

1. Landscapes of Europe (LANMAP2)
2. Sektorska studija - analize i ekspertize (ss-ae) za potrebe PPCG- Projekat SS-AE-4.11-Kulturna baština Sektorska studija - analize i ekspertize (ss-ae) za potrebe PPCG-Projekat SS-AE-4.1-Prirodne karakteristike i procjena predjela
3. Mapiranje i tipologija predjela Crne Gore, RZUP, 2014/15 MoRT/LAMP
4. Studija “Procjena predjela Opštine Plav -šira oblast Plavskog jezera”, - ITEA d.o.o., Planplus d.o.o., maj 2010.g.,
5. Studija izvodljivosti za ustanovljenje zaštićenih područja prirode u plavskom dijelu Prokletija -Nacionalni park Prokletije, Republički zavod za zaštitu prirode u Podgorici
6. Studija prirodnih uslova i Studija predjela za Prostorno urbanistički plan Opštine Plav, Montenegro project/Planet Cluster, koja nije dala detaljniju razradu vec je tipologiju predjela preuzela iz Studije “ Procjena predjela Opštine Plav - šira oblast Plavskog jezera”

Landscapes of Europe (LANMAP2)

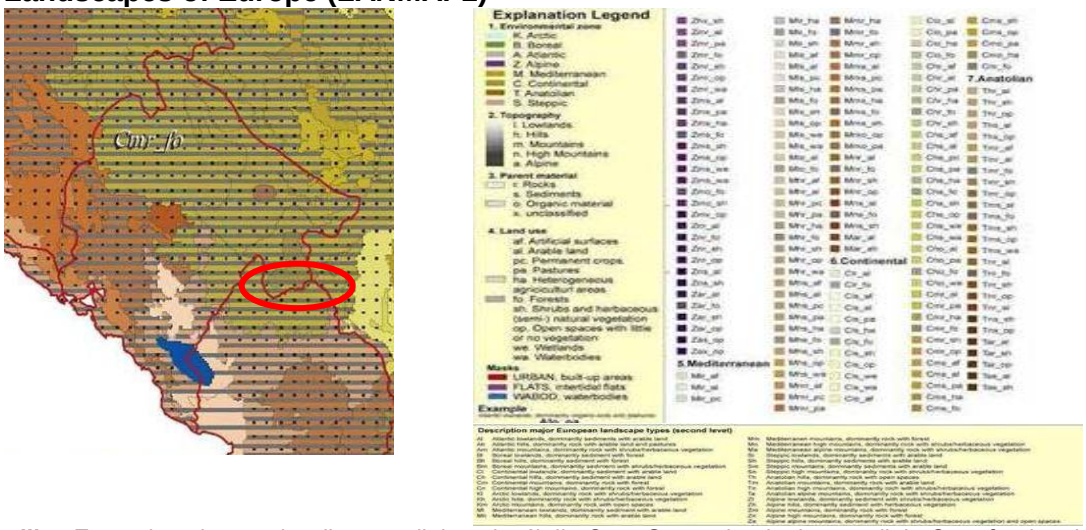

Slika. Evropskom kategorizacijom predjela najveći dio Crne Gore pripada tipu predjela Cmr_fo - kontinentalne planine sa dominantnim stijenama i šumama.
Izvor: Landscapes of Europe (LANMAP2)

Mapiranje i tipologija predjela Crne Gore

Prostorni plan Crne Gore je definisao tipične pejzaže u Crnoj Gori tj. pejzažne jedinice u okviru “Pejzažnih i ambijentalnih vrijednosti”. Pejzažnom regionalizacijom Crne Gore izdvojena je 21 osnovna jedinica pejzaža. Ovom klasifikacijom područje Plana pripada osnovnoj pejzažnoj jedinici- (19) Masiv Prokletija i dijelom (17) Polimlje. Prediona regionalizacija Crne Gore je urađena uzimajući u obzir reljef, klimu, geološke i pedološke karakteristike, pokrivač tla, homogenost i prepoznatljivost. Predjeli Crne Gore su svrstani u pet regiona:

- Predjeli primorskog regiona;
- Predjeli skadarskog basena;
- Predjeli kraškog regiona;
- Predjeli kanjona i visoravni centralnog regiona;
- Predjeli planina i dolinskih rijeka sjevernog regiona.

Slika. NP “Prokletije” pripada predjelima planina i dolinskih rijeka sjevernog regiona.

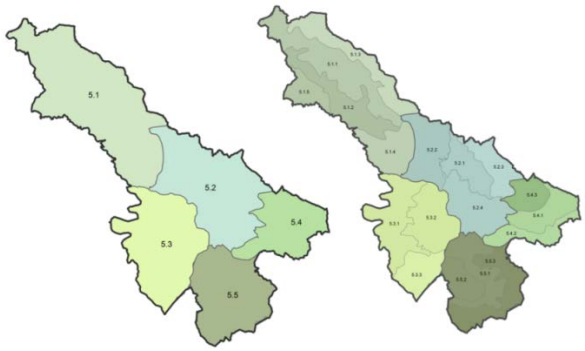

Slika 6. Regionalni nivo i lokalni nivo

Područja karaktera predjela

Na Regionalnom nivou područje pripada: 5.5 Predjeli Plavskog područja. Na lokalnom nivou: 5.5.3 Visokoplaninski predjeli Prokletija

Tipovi karaktera predjela

Predjelima sjevernog regiona prepoznatljivost daju doline i klisure planinskih rijeka uokvirene brojnim planinama. U ovom region dominiraju četinarske šume jele i smrče i mješovite šume četinara sa bukvom.

Diferencirani su sledeći tipovi karaktera predjela: doline i kotline planinskih rijeka (Ćehotine, Tare, Lima, Ibra i njihovih pritoka, Vraneška dolina, Ropojanska dolina i dr.); klisure i kanjoni planinskih rijeka (kanjon Drage, klisura Ćehotine, Đalovića klisura, Tivranska klisura, Radmanska klisura, klisura Ibra i dr.); ravnice, polja, visoravni (Maočko i Potkrajičko polje, Suvo polje, Giljevo polje, Visoravan Korita); urbana naselja (Pljevlja, Bijelo Polje, Bearne, Plav, Rožaje, Andrijevica); vodene akumulacije - jezera (Plavsko, Ridsko, Biogradsko, Šiško); niži planinski tip (duž sliva rijeke Cehotine, duž bjelopoljskog podrucja uz dolinu Lima, obodom Beranske kotline); planinski tip predjela (Ljubišnja, Lisac, Podgor, Vrba, Kosanica, Kovač, Grab, Barice, Stožer, Lisa, Lekovina) i visokplaninski tip predjela (Bjelasica, Komovi, Hajla, Vlahovo, Zelatin, Visitor i Prokletije).

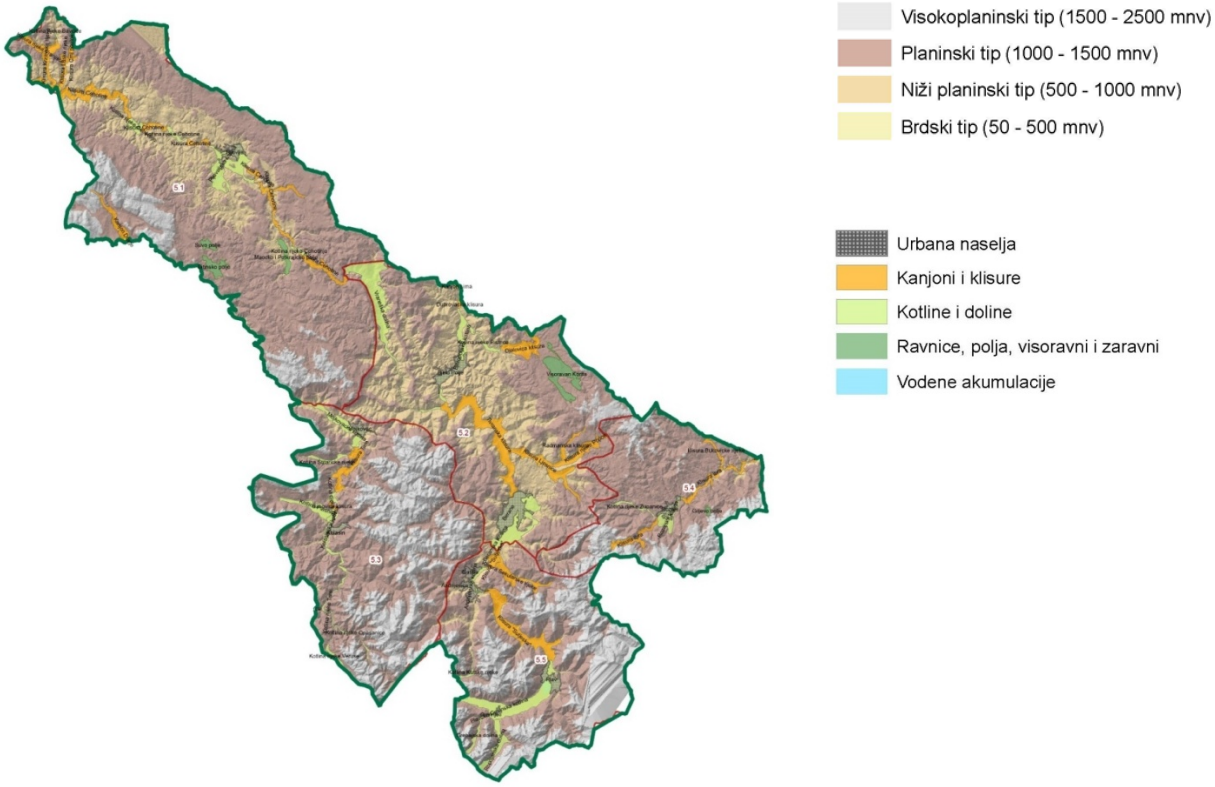

Slika. Tipovi karaktera predjela

Studija “Procjena predjela Opštine Plav - šira oblast Plavskog jezera”
Osnovno polazište za vrednovanje predjela je izdvajanje prirodnih vrijednosti i kulturnih cjelina za zaštitu. Tipologija posmatranog područja je urañena prema abiotskim (klima, geologija, geomorfologija, hidrologija, pedologija), biotskim (flora, fauna) karakteristikama i stepenu antropogenog uticaja i to Overlay metodom tj. preklapanjem više karata (topografske karte, ortofoto snimaka, karte izohipsi, hipsometrijske karte, vegetacijske karte i drugih relevantnih podataka). Metodoloski pristup je bio od krupnijeg ka sitnijem, kombinovanjem više faktora, sto je dominantan princip u izradi tipoloskih karata.

Karakterizacijom predjela izdvojeno je više karakterističnih predionih tipova:
1. Karakter predjela Tip 1: Masiv Crnogorskih Prokletija,
   - Krečnjački tereni Karanfila i Bjeliča,
   - Paleozojski masiv Prokletija,
2. Karakter predjela Tip 2: Krševito-krečnjački tereni planine Visitor, sa širom okolinom,
3. Karakter predjela Tip 3: Dolina Lima-Gornje Polimlje,
4. Karakter predjela Tip 4: Kotlinski predio-Plavsko-gusinjski terminalni basen,
   - Akvatorija Plavskog jezera,
   - Urbani predio

U okviru pojedinih predionih tipova date su okvirne granice (na grafičkoj predstavi) za posebno vrijedna područja, kao ekosistemi od posebnog značaja, koja su mnogim naučnoistraživačkim radovima već prepoznati kao Rezervati prirode (Hridsko jezero, Volušnica, uže područje Visitora oko jezera, Akvatorijum Plavskog jezera). Tačne granice i način zaštite su predmet drugih planskih dokumenata, a ovdje se pojavljuju kao vrijedne cjeline u okviru varijeteta karakterističnih tipova.
Najveći dio visokoplaninskog masiva Prokletija, u okviru navedenih tipova predjela (tip 1.1 i tip 1.2), zbog svojih izuzetnih predionih osobina i bogatsva biodiverziteta pripada zahvatu NP “Prokletije”. Nacionalni park obuhvata Karanfilsko-Bjeličku zonu, koja obuhvata brojne vrhove preko 2.000 m n.v., sa dolinama Grebaje i Ropojane, dio zone Bogićevice sa Hridskim jezerom, zonu Bora i Kofiljače, kao zaleđem plavsko-gusinjskog basena i dio

planine Starac sa Babinopoljskom rijekom. Prokletije se smatraju najzaglečerenijom planinom u Evropi.

METODOLOGIJA

- Identifikovati strukturna obilježja predjela, zakonitosti, njihova oblikovanja, kao i njihovo trenutno stanje.
- Izvršiti identifikaciju i klasifikaciju tipova karaktera predjela, predionih obrazaca i područja karaktera predjela unutar NP "Prokletije".
- Mapirati tipove karaktera predjela i područja karaktera predjela
- Izvršiti vrijednovanje predjela (tipova karaktera predjela i njegovih najzanačjanih elemenata)
- Procijeniti opštu ranjivost (prirodnih, kulturnih i vizuelnih karakteristika).

Glavni zadatak i cilj izdvajanja i mapiranja područja i tipova karaktera predjela je dobijanje ulaznih podataka za optimalno planiranje korišćenja prostora radi izbora najoptimalnijeg scenarija sa najmanjim pritiscima na predio. Budući razvoj ovog područja se mora razvijati u pravcu očuvanja i što manjeg ugrožavanja identifikovanih vrijednih predjela.

Od velike je važnosti da detaljnom analizom postojećeg stanja predjela dobijemo podatke o već izgrađenim područjima, postojećim šumskim putevima i stazama, i manje vrijednim područjima na kojima bi trebalo koncipirati razvojnu politiku i na taj način, sačuvali zaista vrijedne predjele.

Overlay metodom, odnosno preklapanjem prikupljenih postojećih i novih karata izvršena je analiza prostornih struktura i uzročno-posljedičnih procesa u njima. Izvršena je identifikacija i mapiranje tipova karaktera predjela i područja karaktera predjela, a nakon toga njihovo vrednovanje i procjena ranjivosti u odnosu na planirane djelatnosti.

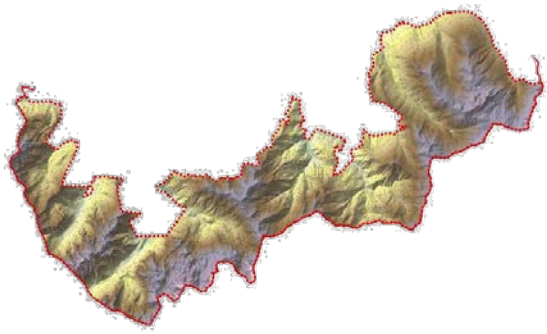

Slika 7: Karta reljefa

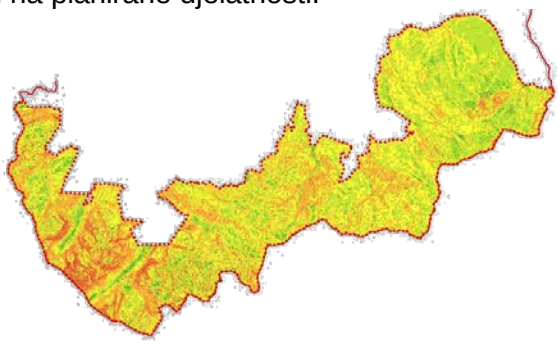

Slika 8: Karta nagiba

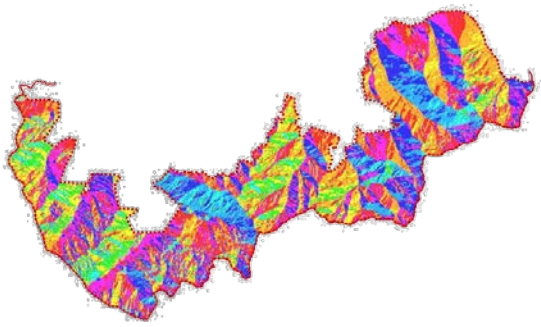

Slika 9: Karta ekspozicije

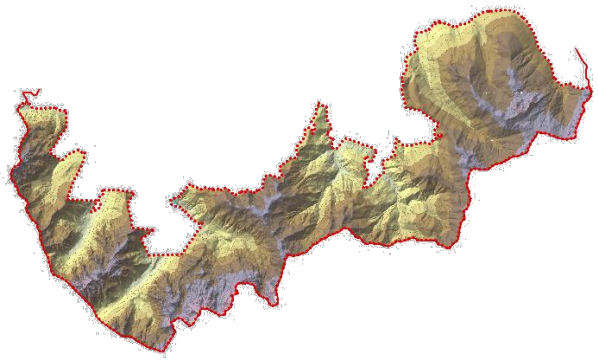

Slika 10: Karta visinskih pojaseva

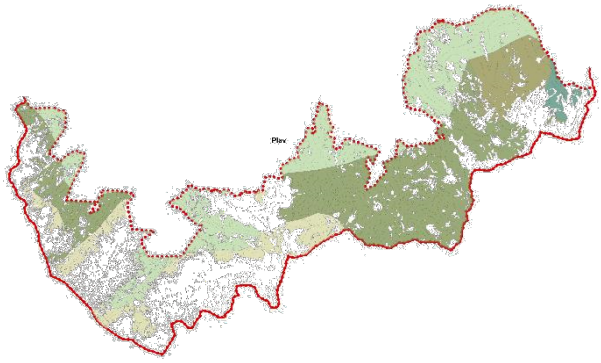

Slika 11: Karta šumskih zajednica

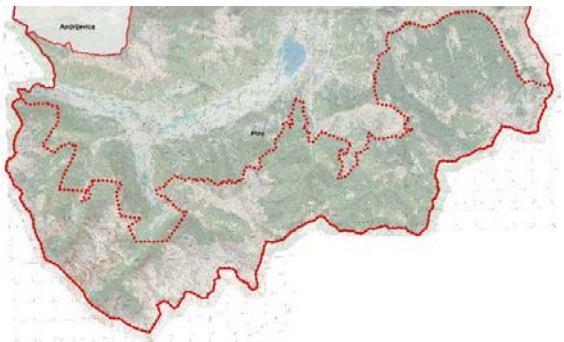

Slika 12: Topografska i ortofoto karta

PROCJENA STRUKTURE PREDJELA

Identifikacija i mapiranje predjela

Okvirni ciljevi karakterizacije predjela:

- Obezbijediti osnovni popis i opis karaktera tipova i područja karaktera predjela / predionih elemenata i identifikovati ključne karakteristike, osjetljivost na promjene i strateške ciljeve / smernice upravljanja, za svako karakteristično područje;
- Obezbijediti informacije o predjelu koje mogu da deluju kao „oruđe” za politiku razvoja, planerske odluke, okvir lokalnog razvoja i projekte bazirane na karakteristikama predjela;
- Obezbijediti informacije o predjelu kao pomoć aktivnostima upravljanja predjelom i aktivnostima zaštite prirode;
- Održati i unaprijediti globalni kvalitet i diverzitet karaktera predjela, sa akcentom na očuvanje duha mjesta i individualni identitet svakog specifičnog područja;
- Da podrži i dopuni politike planiranja pomažući da se osigura da novi razvoj uvažava i gde je moguće doprinese unapređenju lokalnog karaktera i duha mesta;
- Podržati i dopuniti ciljeve Nacionalne stategije biodeverziteta sa akcionim planom, unapređenjem diverziteta širom zemlje, ohrabri održivo upravljanje predjelima;

Tipovi karaktera predjela

Prirodni i poluprirodni predjeli

Zbog izraženog vertikalnog zoniranja na posmatranom području tipovi predjela se smenjuju sa nadmorskom visinom. Ovo je posledica kombinovanih faktora klime , geologije i predološkog sastava koji diktira pojavu vegetacije. Posmatrajući planinski masiv iz daljine jasno se vide osnovni tipovi predjela.
Dva dominantna tipa jesu **Krečnjaki i paleozojski masiv Prokletija (Tip 1 i Tip2)** sa alpskom i subalpskom zonom znad šumske vegetacije. Vertikalna zonalnost nije toliko izražena na svim planinskim masivima Prokletija. Najviše je izražena na krečnjačkim masivima Prokletija zbog vertikalne disekcije reljefa. Iznad gornje granice šume na planinskim vrhovima, stranama i platoima preovlađuju vrlo plitka zemljišta među kojima su na krečnjacima dominantne planinske crnice ili rendzine, gdje se javlja alpijska vegetacija, planinske rudine i pašnjaci. Prisutni su brojni oblici kraškog područja vrtače, jame i pećine. Uglavnom je očuvan od antropogenog uticaja u svom prirodnom izgledu. Na to je uticala, prije svega, nepristupačnost strmih kamenitih litica i nepogodnost za izgradnju *Karakteriše ga* goli krečnjački predio koji se smenjuju sa hazmofitskom vegetacijom u pukotinama;

Slika 13: Jasno odvajanje predjela Karanfila, planinske rudine i zona šumske vegetacije

Alpskoj zoni na krečnjacima I dolomitima iznad 2000 m sa odsustvom vegetacije zbog velike nadmorske visine i kosih gotovo vertikalnih litica, pripadaju najveći vrhovi koji su glavna atrakcija alpinističke ponude Prokletija. Subalpsjoj zoni na krečnjacima I dolomitima sa blažim padinama predstavljaju podnožja samih vrhova planina. Prisutan je manji antropogeni uticaj linijskog karaktera u vidu planinarskih staza. Od vegetacije zastuplejni su ostaci planinskih rudina.

Paleozojski masiv (Tip 2) prokletija se odlikuje blagim stranama i vododrživim terenima, gdje dominiraju tvorevine mladjeg paleozoika kao što su škriljci, pješčari, filiti, argilošisti i konglomerati, u kojima se javljaju eruptivne stijene. U mezozojskom periodu stvorene su mnogo razvijenije tvorevine od paleozojskih,dajući predjelu raznovrsnost u geomorfolškom pogledu, prije svega stvarajući krečnjacke vrhove, prema kojima se mogu izdvojiti različiti varijeteti u predjelu.

Paleozojski masiv Prokletijskih planina predstavlja jasno izdvojen tip predjela i odlikuje se dominantnim vrhovima naspram kotlinskih udubljenja. Krećući se od jugozapadaka sjeveroistoku, pružaju se kontinualne planinske padine, sa značajnom denivelacijom i pretežnom ekspozicijom zapad, sjevero zapad, jugozapad, koje predstavljaju odlike “alpskog” pejzaza, neponovljive ambijentalne i estetske vrijednosti. Gotovo svi vodeni tokovi ovog predjela ulivaju se u Plavsko-Gusinjsku kotlinu.

Zbog povoljnije konfiguracije terena zastupljen je veći antropogeni uticaj u vidu postojanjanja brojnih pašnjaka i vodenih tokova na koje su u nižoj subalpskoj zoni nadovezuju katunska naselja.

Slika 14: Krš Bogićevice

Ovaj tip karakteriše bujnija vegetacija zbog blažih nagiba terena i dubljih slojeva distričnog smeđeg zemljišta. Gornja granična linija šumske vegetacije se u ovom tipu pomera do samih vrhova Hridskog krša i Krša Bogićevica. Niže planine su, ako se izuzmi sami vrhovi, potpuno pod šumskim pokrivačem. Šume su ispresecane brojnim livadama i pašnjacima.

U zoni iznad 2000 m n.v, sam vrh Bogićevice, Kofiljače i vrhove na masivu Bor, zastupljen je manji antropogeni uticaj u vidu planinskih staza. Sami vrhovi su gotovo bez vegetacije koji se nadovezuju na pašnjake koji su na ravnijim terenima. Subalpsku zonu predstavljaju padine planina ispod 2000 m n.v. na kojima se nije obrazovala zona šumske vegetacije. S obzirom, da je zona šumske vegetacije u slučaju Bogićevice i Kofiljače pomjerena na gore zbog morfologije terena, ovi tipovi se javljaju samo na manjim površinama. Veće izdvojene površine se nalaze na planinskom masivu Bor i pružaju se do gornje granice zone šuma.

U **zoni šumske vegetacije (Tip 3),** takođe, je primjetno vertikalno zoniranje vegetacije. U zoni bukovih šuma između 1400 - 1500 m n.v. dominira smeđe krečnjačko zemljište, dok se na visinama od 1400 do 1900 m n.v. u smrčevim šumama javljaju krečnjačke crnice. Ova zemljišta koja su pod šumom ili pod pašnjacima jako su skeletna, a sitna zemlja je lakšeg ilovastog sastava.

Pinus peuce -šuma molike

Pinus heldreichii -šuma munike

Šume bukve

Šume smrče, jele i bukve

Slika: Predio šuma

Zbog izražene zonalnosti šume se nalaze na različitim stijenama i zemljištima. Na Trojanu, Valušnici, Popadiji, Karanfilu i Bjeliču pretežno su krečnjaci i dolomiti, u dolinama su konglomerati, obluci, šljunak, pjesak i gline, dok je istočno uglavnom paleozoik i donji trias - pretežno škriljci i pješčari. Takođe, je primjetno vertikalno zoniranje vegetacije. U zoni bukovih šuma između 1400 - 1500 m n.v. dominira smeđe krečnjačko zemljište, dok se na visinama od 1400 do 1900 m n.v. u smrčevim šumama javljaju krečnjačke crnice.

Šumski pokrivač javlja se i na strmim terenima, kakav je slučaj u Karanfilskoj Bjeličkoj zoni, gdje se iz valovskih dolina uzdiže uz kose litice do gornjih granica planinskih rudina i subalpske zone

Na nepristupačnim kosinama antropogeni uticaj je najmanji, dok se veći antropogeni uticaj očekuje na otvorenijim terenima uz planinske puteve gdje je čest slučaj i nelegalne sječe vrijednih i reliktnih sastojina molike.

Od vegetacije zastuplejne su sastojine: Mješovite šume bukve i jele, subalpske šume smrče, jele i bukve, šuma bora krivulja

U zoni šumske vegetacije naročito su vrijedne šumske zajednice reliktnih borovih šuma munike i molike koje odlikuje veći stepen osjetljivosti.

Prizemnoj vegetaciji (Tip 4). pripadaju livade i pašnjaci koje se javljaju na blažim padinama i u dolinama rijeka kao i u oviru katunskih naselja. Zbog činjenice da je područje Karanfilsko-Bjeličke zone znatno strmije, ovaj obrazac je zastupljen samo u riječnim dolinama Grbaja i Ropojan, sa izuzetkom u nižim područjima Trojana, na stranama doline Bistričice. Najveći broj pašnjaka se nalazi u središnjem djelu Prokletija, na padinama Štreka i Košutice, Trokusa, Kofiljače i u podnožju Bogićevice na padinama Treskavica i Bivoljak.

Livadski i pašnjački sistemi nisu povezani u veće površine nego su to uglavnom manje jedinice okružene šumom, ili se nalaze iznad linije šumske vegetacije. Uglavnom se javljaju na krečnjačkim dolomitnim crnicama, ako govorimo o pašnjacima na većim visinama, dok se u dolinama rijeka nalaze na aluvijalno-deluvijalnom zemljištu.

Ovi tipovi predjela od velikog su značaja za razvoj stočarstva u ovom kraju i predstavljaju stanište mnogih zaštićenih vrsta biljaka. Antropogeni uticaj vezan za tradicionalni način obrade zemljišta i stočarstva. U dolinama rijeka prijetnje su nekontrolisano širenje naselja.

Prizemnoj vegetaciji pripadaju i oblasti planinskih rudina i predstavljaju ekološki važna područja. Planinske rudine se razvijaju na tako velikim visinama gdje oštra planinska klima ne dopušta opstanak ni najotpornijem drveću. Dakle, i rudine su prirodni zeljasti ekosistemi čiji razvoj omogućava klima. One se javljju na najvišim djelovima planina iznad najviše granice prostiranja šuma na mjestima gdje su zime duge oštre i hladne a leta kratka i svježa.

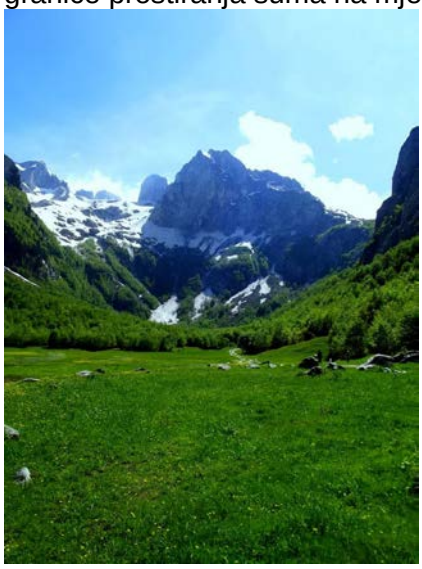

Slika: Pašnjaci u Ropojanskoj dolini **Slika:** Zajednice planinske rudine na Popadiji

Planinske rudine uglavnom se javljaju na padinama Karanfilsko-Bjeličkog masiva, Trojanu, Valušnici i Popadiji gdje preovlađuju vrlo plitka zemljišta među kojima su na krečnjacima dominantne planinske crnice ili rendzine. Primetan je manji antropogeni uticaj u vidu planinarskih staza. Planinske rudine se razvijaju na tako velikim visinama gdje oštra planinska klima ne dopušta opstanak ni najotpornijem drveću. Dakle, i rudine su prirodni zeljasti ekosistemi čiji razvoj omogućava klima. One se javljaju na najvišim djelovima planina iznad najviše granice prostiranja šuma na mjestima gdje su zime duge oštre i hladne a leta kratka i svježa.

Valovske doline rijeka (Tip 5). Prethodno pomenute tipove predjela presjecaju planinske rijeke i potoci stvarajući riječne valovske doline,nastale ledničkom erozijom,koje se izdvajaju kao poseban tip predjela. Lednici sa južnih i zapadnih padina Prokletija oticali su sa mnogobrojnim dolinama, čije se rijeke ulivaju u Drim i Skadarsko jezero. Mnogo manji nego sjeverni lednici, oni su još vrlo malo poznati. Prokletije su činile, dakle, centar glacijacije odakle su zrakasto polazili mnogobrojni lednici u svim pravcima.
Najznačajnije su Grbajska dolina između Valušnice i Karanfila, zatim Ropojanska između karanfila i Bjeliča i Babinopoljska dolina koja predstavlja granično područje Nacionalnog parka. Od manjih dolina izdvajaju se doline Beličkog potoka, Jaseničke rijeke, Trokuske rijeke, Treskavičke rijeke i Hridske rijeke. U dolinama su dominantni konglomerati, obluci, pjesak i gline i aluvijalno-deluvijalno zemljište.

Grbajska dolina Ropojanska dolina

Slika: Valovske doline rijeka

U valovskim dolinama prisutni su livade antropogenog karaktera i katunska naselja pored rijeka
Kose strane dolina obrasle šumskom vegetacijom. Na ravnim terenima se mjestimično smjenjuju livade i mješovite šume bukve i jele pored vodenih tokova.
Lednička jezera (Tip 6). Na području NP "Prokletije" formirano je više manjih ledničkih jezera. Lednička jezera nastaju na mjestima gdje lednik nakon spuštanja ispod snežne granice formira čeonu morenu iza koje se od otopljenog leda formira jezero.
Primjetan je manji antropogeni uticaj linijskog karaktera u vidu šumskih puteva i biciklističkih staza. Od vegetacije zastupljene su subalpske šume smrče, jele i bukve, i šume munike
Hridsko jezero se nalazi se na sjeverozapadnoj strani Prokletija, ispod stjenovitog i tesko pristupačnog planininskog vrha Hridskog krša visokog 2. 358 m, udaljeno od Plava oko 18 km. Spada u red naših najviših planininskih jezera, poznatih pod nazivom “gorske oči” i nalazi se na 1970 m nadmorske visine. Ledničkog je porijekla i zovu ga “biser Prokletija”. Zapadno od jezera nalazi se prostrana i potocima raščlanjena planinska kosa Veliki Hrid, sjeverno nešto viša kosa Mali Hrid. Između njih se probija bistar, bučan i slapovit Hridski potok, koji se napaja vodom iz Hridskog jezera. Najveća duzina jezera je 295 m, a širina 155 m, dok je dubina 5,1 m. Priobalni dio jezera je stjenovit, a pored sjeverne obale nalaze se dva manja ostrvca. Hridsko jezero nema povrsinsku otoku, vodu gubi poniranjem kroz morenski materijal. Voda koja nestaje u ponorima, javlja se poslije 40 metara, podzemnog toka u vidu dva dva jača vrela. Od njih nastaje jedan od izvorišnih krakova Hridskog potoka.

Hridsko jezero - “biser Prokletija”

Ropojansko jezero

Slika: Lednička jezera

Floristički diverzitet na ovom prostoru pokazuje svoje ljepote kao osnovni nosilac fizionomije i estetskih vrijednosti, zajedno sa reljefom, javljajući se kroz zonalni raspored. Krećući se od blago nagnutih brdskih terena prema vrhovima planina pojavljuju se termofilne hrastove šume sladuna i cera, prelazne šume hrasta kitnjaka, kao i mezofitno područje bukovih šuma, iznad kojih se naizmjenično javljaju travni pojasevi i visokoplaninska područja alpijske vegetacije.
Druga značajna lednička jezera su **Ropojansko jeze**ro u Ropojanskoj dolini i **Horolačko jezero** ispod vrha Maja Horolac na Kofiljači. Sva lednička jezera sa širom okolinom izdvojena su kao poseban tip karaktera predjela. Mala lednička jezera na Boru su takođe izdvojena.

Izgrađeni predio - antropogeni uticaj

Katuni - U sjeverozapadnom djelu katunska naselja se nalaze na blažim padinama u podnožju Bogićevice na Treskavici Bivoljaku gdje gravitiraju uz okolne pašnjake i Treskavičku i Hridsku rijeku i podnožju Kofiljače. U središnjem djelu se nalaze na blažim šumovitim padinama Šteka i Košutice, Trokusa, Osoje i Male i Velike Šćapice. Takođe, i ovdje se naslanjaju na okolne pašnjake i vodootokove.

Katuni ispod Hridskog krša

Katuni iznad šumske vegetacije sa odličnim vizurama

Slika: Katuni

Na padinama Bora nalaze se brojna katunska naselja upravo zbog velikog broja potoka. Ovdje su katunska naselja na rubnim linijama šumske vegetacije pa se iz ovih katuna pružaju nevjerovatne vizure na Belički masiv i najviše vrhove. Na Karanfilu nema katunskih naselja zbog veoma strmog i negostoljubibog terena. Katunska naselja se nalaze u dolini Grebaja i Ropojan. Manji broj katuna se nalazi na Valušnici, Popadiji i u podnožju Trojana uz Bistričicu.

Katunska naselja predstavljaju okosnicu budućeg razvitka turističke ponude uz afirmaciju Eco Lodge koncepta.

Linijski antropogeni predioni elementi

Tu prije svega, mislimo na puteve, šumske puteve, planinarske staze i biciklističke staze. Ovi elementi u predjelu su od velike važnosti zbog prostornog povezivanja postojećih i planiranih sadržaja u jedinstveni sistem turističke ponude. Buduće planirane staze i putevi trebalo bi u najvećoj mjeri da poštuju trase već postojećih pravaca zbog minimalnog negativnog uticaja na predio.

Putevi kroz valovite doline

Šumski putevi i planinarske staze na Bogićevici

Slika: Linijski antropogeni predioni elementi

U kontaktnoj zoni NP "Prokletije" postoje više trasa biciklističkih staza: u Ropojanskoj dolini, na pravcu Plav-Hridsko jezero-Plav, Plav-Memina planina-Plav i biciklistička staza Kofiljača.

Vizure

Vizure sa vrhova planina i duž planinarskih i biciklističkih staza

Vizure sa Valušnice

Vizure sa Hridskog krša

Vizure iz Grbajske doline

Vizure sa Vezirove brade

Vizura sa Šćapića

Vizure sa Bora

Vizure sa Očnjaka

Vizura ka Popadiji

Slika Karakteristične vizure

Područja karaktera predjela

Područja karaktera predjela i sam opis područja bi trebalo da uključi i istorijsku perspektivu tj. kako se razvijao karakter predjela.S obzirom na mali antropogeni uticaj na području, za opis i determinisanje područja karaktera predjela glavnu ulogu su imale prirodne karakteristike i morfologija terena.

Lista izdvojenih područja karaktera predjela:

- Belić
- Osoja

- Bivoljak
- Bogićevica
- Bor
- Crni vrh
- Grbaja
- Karanfil i Komljen
- Kofiljača
- Mala i Velika Šćapica
- Popadija
- Ravni ključ
- Ropoljan
- TreskavicaTrojan
- Trokus
- Valušnica
- Vezirova brada
- Štek i Košutica

OCJENA STANJA

Zbog niskog nivoa industrijske i ukupne privredne razvijenosti može se steći utisak da se radi o očuvanom prostoru ipak, terenska istraživanja ukazuju na određene ekološke probleme koji imaju uticaj na kvalitet prostora i razvojnu ulogu pojedinih elemenata, što se u budućnosti može još snažnije ispoljiti. Ovi problemi se mogu pojaviti kao ograničavajući faktori budućeg razvoja i uticati na kvalitet življenja na ovom prostoru. Među glavnim problemima se izdvajaju:

- Nepostojanje odgovarajućih i po propisima uređenih deponija čvrstog komunalnog i industrijskog otpada što uzrokuje zagađenje vode, vazduha i zemljišta uz narušavanje prirodnog ambijenta;
- Uništavanje autohtonih šuma;
- Procesi erozije terena;
- Napuštanje tradicionalne poljoprivrede i unošenje novih biljnih vrsta;
- Nekontrolisana izgradnja objekata, koja u dugoročnom pogledu može biti ograničavajući faktor razvoja;
- Nedovoljna briga o graditeljskom nasljeđu;
- Neadekvatne intervencije na tradicionalnim cjelinama;
- Neadekvatne dogradnje;
- Neadekvatni graditeljski materijali;
- Neadekvatna gradnja u zonama između tradicionalnih cjelina;
- Nepoštovanje odnosa prema terenu;
- Neznanja novih generacija o značaju kulturnih i prirodnih vrijednosti;
- Nedovoljno razvijena svijest o vrijednostima i značaju nasljeđa koje ne predstavljaju samo pojedinačni objekti već cijeli kulturni predio.

2.8. PRIRODNA BAŠTINA

Zakonom o nacionalnim parkovima ("Službeni list CG" broj 28/09), Prokletije su proglašene petim Nacionalnim parkom u Crnoj Gori, pod imenom „Prokletije".

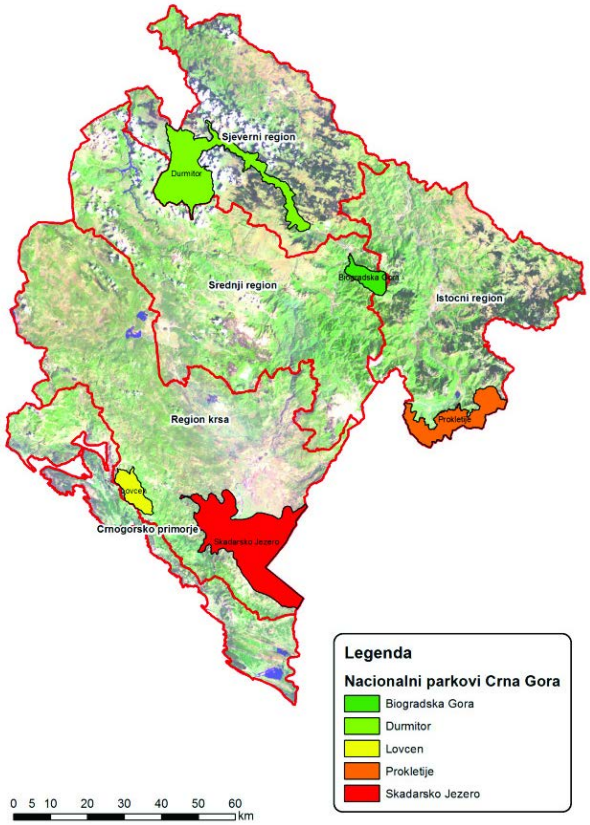

Slika. Nacionalni parkovi u Crnoj Gori

Područje Plavsko-gusinjskog dijela Prokletija- središnji dio masiva Prokletija koji je okosnica nacionalnog parka je još od ranije prepoznato kao potencijalni nacionalni park (Prostorni Plan Republike 1986, 1997, nacrt 2007), uglavnom na osnovu saznanja o ekološkim vrijednostima tog područja koja su publikovana u stručnoj i naučnoj literaturi i prezentovana na brojnim skupovima, počev od simpozijuma o flori i vegetaciji jugoistočnih Dinarida (Andrijevica, 1973), preko stručno-naučnog skupa o zaštiti prirodnih vrijednosti tog područja koji je održan 1985. godine u Plavu, u organizaciji Republičkog zavoda za zaštitu prirode i SO Plav.

Prostornim Planom Crne Gore do 2020.godine, predloženo je osnivanje Nacionalnog parka „Prokletije" i grafički je prikazana granica novoplaniranog Nacionalnog parka „Prokletije", u površini od 22.683 m^2 .

Zakonom o nacionalnim parkovima Prokletije su proglašene petim Nacionalnim parkom u Crnoj Gori , pod imenom „Prokletije" , na površini od 16.630 ha. Površina digitalno prikazana u GIS-u, iznosi 16 118 ha i treba je uskladiti sa državnom i opštinskim granicama. Ukupna dužina granice nacionalnog parka „Prokletije" kroz opštine Plav i Gusinje iznosi 72,6 km, dok je državna granica sa Kosovom 2,8 km, a sa Albanijom 47,7 km, što ukupno iznosi 123.1 km. Navedenim zakonom granica je data opisno ali ne i grafički.

Nacionalni park „Prokletije", prema IUCN kategoriji upravljanja zaštićenim područjima ima II kategoriju upravljanja. U Zakonu o zaštiti prirode ("Službeni list Crne Gore", broj 51/08) je definisano da su nacionalni parkovi prirodni lokaliteti kopna ili mora, odnosno kopna i mora određeni da štite ekološku cjelovitost jednog ili više ekosistema za sadašnje i buduće generacije, pri čemu se onemogućava neadekvatno korišćenje prirodnih dobara ili druge štetne radnje i aktivnosti i obezbeđuju osnove za duhovne, naučne, obrazovne, rekreativne potrebe i potrebe posjetioca koje treba da budu saglasne sa očuvanjem životne sredine i kulture. U nacionalnom parku zabranjeno je vršiti radnje i aktivnosti i obavljati djelatnosti kojima se ugrožava izvornost prirode.

Na osnovu evaluacije – vrjednovanja, izvršenih u u toku izrade "*Studije izvodljivosti za ustanovljavanje zaštićenog područja prirode na području Plavskog dijela Prokletija – Nacionalni Park - Prokletije (Crna Gora)"* koju je uradio Zavod za zaštitu prirode Crne Gore, 2007.godine, došlo se do saznanja da u predmetnom području treba da bude formiran sistem zaštićenih područa okupljen oko centralne zone koju čine administrativne granice Nacionalnog Parka „Prokletije".

U okviru administrativnih granica parka nalaze se i dva rezervata prirode:

- rezevat prirode"Hridsko jezero"
- rezevat prirode "Volušnica"

S obzirom da južnu, istočnu i zapadnu granicu tog nacionalnog parka čini državna granica Crne Gore sa Albanojom i Kosovom, sa sjeverne strane je u cilju obezbjeđivanja bolje zaštite ovog područja definisana zaštitna zona nacionalnog parka. Kontaktna, odnosno zaštitna zona oko nacionalnog parka iznosi 6.252ha. U ovoj zoni je posebno izdvojeno područje Plavskog jezera, površine 1150 ha za koje je predložena kategorija zaštite Spomenik Prirode. U kontaktnoj zoni nacionalnoh parka se nalazi i rezervat prirode „Visitor", površine 1.618ha.

Ovim Prostornim planom predviđeno je da se definišu granice zone zaštite u Nacionalnom parku i to:

- **Zona prvog stepena zaštite - Rezervati (stroga zaštita)**
- **Zona drugog stepena zaštite (posebna zaštita)**
- **Zona trećeg stepena zaštite (liberalna zaštita)**

PODRUČJE MEĐUNARODNE ZAŠTITE

Emerald područje

Primjenom kriterijuma za identifikaciju EMERALD područja po osnovu Bernske konvencije (Konvencija o zaštiti Evropskih staništa divlje flore i faune) i EU Wild Birds Directive (79/409EEC, 91/244/EEC, 94/24 EC & 94/C241/08), područje Prokletija, definisano je kao posebno značajno EMERALD područje u Crnoj Gori sa nazivom **"Plavsko – Gusinjske Prokletije sa Bogićevicom"** i to kao **tip "C"**– područje koje je značajno kako za ptice tako i za ostale vrste i staništa. U biogeografskom pogledu, ovo područje pripada **Alpskom / planinskom biogeografskom regionu.**

EMERALD područje Plavsko-Gusinjske Prokletije obuhvata površinu od 15758 ha. U granicama ovog sajta sa Rezolucije 6. Habitat Direktive registrovano je: 40 vrsta ptica (7 migratornih), 3 vrste sisara (vuk, medvjed, ris), 1 vrsta žabe i dvije vrste gmizavaca, 3 vrste insekata i 2 vrste biljaka (EMERALD database). Izuzetnu botaničku vrijednost potvrđuje i prisustvo 10 endemičnih ili subendemičnih vrsta koje su procjenjene kao značajne na nacionalnom nivou. Ukupno pet tipova staništa iz Rezolucije 4 i četrdesetdevet vrsta sa Rezolucije 6 Bernske Konvencije je prisutno na ovom području.

Staništa	**Stanišni tip:**
Bukove šume	41.1
Visoko oro-Mediteranske borove šume	42.7
Obalske formacije vrba	44.1
Boreo-alpijske obalske galerije	44.2
Crnogorske smrčeve šume	42.243

Šume mješovite namjene u NP "Prokletije" su sve one šume u kojima je osnovni cilj "gazdovanjeblisko prirodi" tj. u odnosu na prirodne potencijale prostora, stvaranje optimalnog stanja u ekosistemu. Tu se prije svega misli Emerald zonu "Plavsko-Gusinjskih Prokletija" ukupne površine 15.729 ha kojima još uvijek nije određen upravljač sa uspostavljenim sistemom upravljanja i zaštite.

Zakon o zaštiti prirode (Sl.list CG 51/08 i 62/13) definiše da Emerald područja, kao i bilo koja druga područja koja je Crna Gora identifikovala shodno medunarodnim ugovorima mogu biti djelovi ekološke mreže koja se proglašava Uredbom i koju čine i zaštićena područja na nacionalnom nivou.

Emerald područje, kao dio planirane nacionalne ekološke mreže, odnosno kao buduća NATURA 2000 područje može se iskoristiti kao potencijalno korisno sredstvo za ruralni razvoj, zatim za razvoj ekoturizma i ekološki održive djelatnosti.

Međutim, na Emerald područjima, kao djelovima ekološke mreže, postoji određeni niz ograničenja u smislu poštovanja odredbi EU legislative, odnosno sprovođenje postupka ocjene prihvatljivosti planova, programa, radnji i aktivnosti koji se planiraju u njoj realizovati. Stoga je veoma važno analizirati sve razvojne, infrastrukturne i strateške projekcije na ovom području koje su već usvojene i usaglašene na nivou sektorskih politika sa EU.

IPA (Important Plant Area) područje

Dio NP Prokletije – dolina Grbaje sa površinom od 1120 ha, definisan je kao važno područje za biljke IPA (Important Plant Area). Na ovom području raste 8 biljnih taksona koji zadovoljavaju A kriterijum[7] za proglašavanje IPA lokaliteta, među kojima posebnu pažnju zaslužuje mjesečnica (*Lunaria telekiana*). Kompletna crnogorska populacija ovog rijetkog endemičnog taksona vezana je za ovaj sajt. Važno je pomenuti i veoma brojnu populaciju endemične vrste *Wulfenia bleccici* (Petrović, 2009). Dolina Grbaje zadovoljava i kriterijum C za IPA područje, jer sadrži pet tipova staništa od globalnog ili evropskog značaja za zaštitu i/ili botaniku.

[7]Područje sadrži populacije biljnih vrsta koje su ugrožene na globalnom, regionalnom ili nacionalnom nivou i/ili populacije endemičnih vrsta

2.9. KULTURNO NASLJEĐE NP "PROKLETIJE" I OKRUŽENJA

Na prostoru obuhvata PPPN NP „Prokletije" nema registrovanih nepokretnih kulturnih dobara, tj. prostora sa karakterističnim interakcijama čovjeka i prirode, a koji bi mogli biti evidentirani kao kulturno - istorijski objekat, kulturno-istorijska cjelina, lokalitet ili područje. Kategorizacija prostora nacionalnog parka izvršena je na taj način kako bi se izvorne i očuvane prirodne cjeline sačuvale u maksimalno mogućoj mjeri kroz utvrđeni režim zaštite a zone sa liberalnijim režimom zaštite unaprijedile i koristile na strogo kontrolisan način.Imajući u vidu da je prostor nacionalnog parka vrijednovan prema krimetirijumima očuvanja prirodne baštine to se može uočiti da se zaštićena nepokretna kulturna dobra nalaze u kontakt / zaštitnoj zoni Parka.

2.9.1. KULTURNA DOBRA U KONTAKTNOJ / ZAŠTITNOJ ZONI PARKA

Zaštićena nepokretna kulturna dobra na teritoriji opština Plav i Gusinje koja su u obuhvatu kontakt / zaštitne zone PPPN NP „Prokletije" su:

1. **Careva džamija,** Plav - nacionalni značaj, II kategorija zaštite, Rješenje o stavljanju pod zaštitu br. 1277 od 27.11.1957.;
2. **Kula Redžepagića**, Plav - nacionalni značaj, II kategorija zaštite, Rješenje o stavljanju pod zaštitu br. 331 od 26.03.1952.;
3. **Manastir Brezojevica,** Plav - nacionalni značaj, II kategorija zaštite, Rješenje o stavljanju pod zaštitu br. 1057 od 26.10.1950.;
4. **Zgrada bivše OŠ Brezojevica;** Plav - nacionalni značaj, II kategorija zaštite, Rješenje o uvođenju u Registar br. 08-150/1 od 24.01.1983.
5. **Vezirova džamija,** Gusinje - nacionalni značaj, II kategorija zaštite, Rješenje o uvođenju u Registar br. 08-1141/1 od 10.10.1988.;
6. **Kuća Balića,** Gusinje - nacionalni značaj, II kategorija zaštite, Rješenje o uvođenju u Registar br. 08-1142/1 od 10.10.1988.;
7. **Crkva sv. Đorđa,** Gusinje – lokalni značaj, III kategorija zaštite, Rješenje o stavljanju pod zaštitu br. 08-1143/1 od 10.10.1988.;

Pored navedenih građevina, koje su zbog svojih kulturnih vrijednosti zaštićena klulturna dobra, na području Plava i Gusinja postoji još niz građevina vjerske i narodne arhitekture. U izvorima se na ovom području pominje još jedan broj džamija, od kojih su mnoge porušene, dok su neke ostale sačuvane i u zadnje vrijeme obnovljene. Takođe, u urbanom jezgru Plava još uvijek se mogu uočiti pojedini stambeni objekti sa tipičnim odlikama tradicionalne arhitekture, na kojima su često izvedene intervencije "osavremenjavanja". U izvorima se pominje i niz srednjovjekovnih utvrđenja – gradova, razmještenih po okolini Plava i Gusinja, čiji ostaci još uvijek nisu identifikovani na terenu, ali zasigurno predstavljaju koristan putokaz za eventualna buduća istraživanja.

2.9.2. OBJEKTI I LOKALITETI SA POTENCIJALNIMKULTURNIM VRIJEDNOSTIMA U NP „PROKLETIJE" I KONTAKTNOJ ZONI

U okviru sprovedenih arheoloških istraživanja izdvojeni su sljedeći lokaliteti:

1. **Vezirova brada** - Pretpostavlja se da pripada bronzanom ili gvozdenom dobu a potrebno je preduzeti dodatna istraživanja uz neophodne analize, čiji bi rezultati pomogli da se, moguće, zaključi da su pojedina područja Prokletija korišćena još u vrijeme praistorije. Koordinate: N 42^0 31' 39.37''; E 19^0 48' 53.50''
2. **Velika majka sa Prokletija** - Pretpostavlja se da se radi o predstavi porodice koja oplakuje umrlog člana. Uklesanom scenom dominira predstava ženske figure koja drži dvoje djece na bedrima. Zbog toga je ova predstava nazvana Velika majka sa Prokletija. Koordinate: N 42^0 31' 24.03''; E 19^0 46' 21.04''
3. **Praistorijska humka Brezojevica** - na humci i oko nje, u poznom srednjem vijeku, formirana je mala nekropola sa grobovima označenim nepravilnim kamenim pločama postavljenim nasatice, iznad glave i ispod nogu sahranjenog pokojnika. Koordinate: N 42^0 37' 22.76 ; E 19^0 55' 43.03.

4. **Humka u Vusanju** - velika zemljana humka, prečnika 16,00 i visine, 1,60 metara. Humka je dobro očuvana. Koordinate:N 42^0 32^l 39.60; E 19^0 49^l 51.18
5. **Nekropola pod humkama** - registrovano je nekoliko manjih zemljanih humki. Relativno su malog prečnika, od 6,00 do 10,00 i prosječne visine 1,20 metara. Nalaze se na privatnim imanjima i u dobrom su stanju. Najvjerovatnije pripadaju gvozdenodopskim periodima. Koordinate: N 42^0 34^l 17.17; E 19^0 48^l 30.83
6. **"Gradac" u Brezojevici** - Vrijeme podizanja ovog utvrđenja nije poznato, može se pretpostaviti da je podignuto u funkciji odbrane manastirskog kompleksa sv. Trojice, koji se nalazi u podnožju Gradca.Odbrambeni bedem prati konfiguraciju terena tako da formira utvrđenje gotovo kružnog oblika. Na ravnom platou na kojem je u skorije vrijeme podignut zvonik jasno se uočavaju tragovi nekadašnjih objekata. Koordinate: N 42^0 37^l 09.65; E 19^0 56^l 15.75
7. **Velika Jerina Glava** - Na vrhu brda se jasno uočavaju ostaci utvrđenja i zidanih objekata nekadašnjeg srednjevjekovnog uporišta, podignutog na 1.200 metara nadmorske visine. Utvrđenje dominira plavsko-gusinjskom kotlinom i nadzire sve komunikacije koje su vodile od Gusinja ka Plavu i dalje.
8. **Gradac Plav** - Južno od urbanog jezgra Plava, gotovo u samoj urbanoj zoni, nalazi se kupasto uzvišenje zvano Gradac. Imajući u vidu da se radi o gotovo prirodnom refugijumu, kojem je moguće prići samo sa južne strane, postoji mogućnost da je Gradac korišćen u gvozdenom dobu i kasnijim vremenskim periodima.
9. **Čeligrad** je planina koja se izdiže na sjevernoj strani plavsko-gusinjske kotline. Na ovoj planini nalaze se ostaci utvrđenog srednjevjekovnog grada. Njegova pozicija omogućavala je kontrolu putnih pravaca koji vode ka Kosovu i metohiji.
10. **Rimsko utvrđenje – naselje**; U periodu rimske dominacije Polimlje je bilo naseljeno a materijalni ostaci utvrđenja i Villa rustika registrovani su od Prijepolja do Andrijevice. Imajući u vidu prirodna bogatstva plavsko-gusinjske kotline, nesumljivo je da treba očekivati i nalaze iz ovog perioda.
11. **Selo Ribari** tj. Ribarska ulica u Plavu, prostor nekadašnjeg srednjevjekovnog sela Ribari sa nekropolom koja se prostirala na preko dva hektara. Istražen je dio nekropole koji pripada poznom srednjem vijeku. Nekropola je bila sa masivnim grobnim pločama, tipa amorfnog stećka, a evidentno je i postojanje amorfnih biljega. Prilikom izgradnje stare ambulante, probojem puta Ribarske ulice, većina kamenih ploča je uklonjeno i korišćeno kao građevinski materijal. U donjim slojevima, nađen je keramički materijal koji pripada bronzanom i gvozdenom dobu. Postoji mogućnost da je A. Evans, na ovom prostoru ubicirao ostatke bazilike koji su uništeni izgradnjom nove zgrade medicinskog centa u kojoj je danas stanica policije u Plavu.

U obuhvatu PPPN NP „Prokletije" nalaze se jedino arheološki lokaliteti Vezirova brada na istoimenoj planini i Velika majka na planini Maja Popadija.

Na ovom potezu, koji se od Plavskog blata pruža ka centru Plava i Završu, postoji niz ravnih i plodnih jezerskih terasa na kojima je moguće očekivati materijalne ostatke gotovo svih vremenskih perioda. Groblje se nalazilo na prostoru dečjeg vrtića i škole Beća bašića u Plavu.

Pored prethodno navedenih evidentirani su i sljedeći arheološki lokaliteti:Ostaci crkve u selu Martiniće, Ostaci Dizdarevog grada, Nekrošpola pod stećcima u Dosuđu (pozni srednji vijek), Groblje na Čekića kršu kod Gusinja, Groblje kod Đurđevice, Groblje na planini Misa.

2.9.3. KULTURNI PREDIO

Planom punog korišćenja kapaciteta Prokletija, kako u naučne i kulturne ili obrazovne tako i u ekonomske i turističke svrhe obezbjeđujemo cjelovit pristup u prezentaciji i korišćenju kako kulturne tako i prirodne materijalne i nematerijalne baštine.

Konvencija o svjetskom nasljeđu definiše kulturni predio kao kombinovano djelo prirode i čovjeka koje prikazuje evoluciju društva u sadejstvu s mogućnostima i ograničenjima životne sredine i ilustruje socijalne, ekonomske i kulturne snage društva.

Prirodni ambijent, uslovi privređivanja i način življenja, posebno su našli odraza u tradicionalnoj arhitekturi, izradi oruđa za rad i predmeta za upotrebu u domaćinstvu, kao i u

načinu odevanja ljudi. Objekti za stanovanje i predmeti za rad i domaćinstvo su tradicionalno izrađivani od drveta, a predmeti za odijevanje i obuvanje pastira u katunima od vune, konoplje, lana i kože.

Katuni - O porijeklu katuna na prostoru današnje Crne Gore preovladava mišljenje da katun kao ljetnje sezonsko stočarsko naselje ima svoje porijeklo u davnoj prošlosti. Termin katun prvi put se pominje 1435. godine u ugovoru između Đurđa Brankovića i Mlečića, odnosno, po Erdeljanoviću još iz doba popa Dukljanina. U srednjem vijeku katuni su bili organizacija vezana za stočarstvo i to ne samo za prostor Crne Gore već i za čitavo Balkansko poluostrvo.

Katuni su prvo bili ograničeni na visoke planine gdje su imali svoja staništa i bili su vezani za stalno naseljena sela sa kojima su činili jednu teritoriju. U mnogim krajevima su sela nastala na nekadašnjim katunima i taj proces je trajao duži vremenski period.

Na području Prokletija u prošlosti je bilo mnogo katuna po raznim planinama i svi su imali svoje osobenosti koje su ih činile jedinstvenim. Katuni i život u njima održao se do kraja XIX vijeka, a ponegdje i do sredine XX vijeka.

Za postavljanje katuna najvažnije je bilo odabrati najpogodnije mjesto i ono se biralo tako da je zaklonjeno od vjetrova, u nekim blagim udolinama, gdje su voda i šuma blizu i gdje je najmanja šteta za obradiva imanja, livade i njive. Isti ovi uslovi su traženi i kada su se birala mjesta za starija stalna naselja, s tim što se vodilo računa i o mikro klimi, tj. biralo se mjesto sa blažom klimom. Nakon odabira mjesta podizali su se objekti koji su bili najpotrebniji za boravak na planini. To su: kolibe, savardaci, prosukače, torovi, proštaci, priboji, duvarovi, torine, plandišta. Pored ovih objekata postoje i drugi: nasloni, slonovi, kućare, mljekari. Neki od ovih objekata imaju više naziva, tako se za kolibu može reći stan, glada, ili za savardak se kaže dubirog, a za kućaru, kućer, torarica i slično. Kolibe (stanovi ili glade) su objekti koji su imali istu namjenu na bilo kom katunu na prostoru Crne Gore. Pravljene su od raznog materijala, odnosno, od onoga materijala koji se mogao na tom prostoru najlakše naći - kao brvnare ili suvomeđe ili kombinacija i jednog i drugog.

Svi predjeli na kojima su bili katuni su planinski i obiluju bogatim četinarskim šumama i izvorima kvalitetne pijaće vode. Pašnjaci su prostrani i izuzetno bogati travom a katuni su bili lijepo uređeni.

Plavsko-gusinjaska planinska oblast obiluje velikim pašnjacima pa su na njima bili organizovani brojni katuni: Ječmište, Čakorski potok i Šip, Rupice, Lijepi do, Ćeme Jankovića, Vagani, Mokra, Goleš, Misa, Lipovica, Greben, Kunj, Čardak, Zabodištu, Duljev katun, Zeletin, Visitor, Trojan, Kodra, Popadija, Volušnica, Vusanje, Bor Radončića, Bor, Padališta.

Katuni na Trojanu, Popadiji i Volušnicisu grupisani prema jedinstvenim osobinama lokaliteta na kojima su se organizovali. Zapravo oni čine jedinstvenu cjelinu, jer se nadovezuju jedan na drugi. Ovdje izdižu mještani Grnčara, Dolje i Gusinja: Balići, Bajrovići (imaju kuće od tvrdog materijala na Kodri), Mrkulići, Deljani i još neki. Udaljenost od katuna im je oko jedan do dva sata hoda. Izdig je oko 1. juna, a povraćaj u kasnu jesen. Ovdje na svim lokalitetima ima dosta izvorske vode, izuzetno dobre paše, šume i borovnjaka. Ovi katuni se posjećuju i još nešto žitelja se izdiže sa stokom. Kolibe su relativno blizu jedne drugima.

Katuni na Boru Radončića – su na pitomoj planini na kojoj svi imaju dobre uslove za stočarstvo u ljetnjem periodu. Ovi katuni se nalaze iznad Koljenovića i Kruševa. Ovdje izdižu samo Radončići. Voda je izvorska, a paša je prostrana. Ima i šume za domaće potrebe. Kolibe su grupisane. Izdižu oko 1. juna i tamo ostaju do oktobra pa i kasnije.

Drugi katuni na planini Bor se nalazi iznad Višnjeva. Uslovi za katune su dobri, jer imaju dosta izvorske vode, velike paše i šume. Udaljenost katuna od sela je oko jedan sat pješačkog hoda sa stokom. Izdig je oko 1. juna, a povratak u kasnu jesen. Ovdje izdižu mještani Kukići i drugi. Kolibe su grupisane.

U granicama obuhvata PPNP NP "Prokletije" zatičemo i sljedeće katune: Katun Bajilića, Katun Popadija, Valušnica, Vezirova brada, Zastan, Stanovi, Kolenovića katun, Katuni na Boru, Kukića katun, V.Šćapica, Osoja, Ravna livada, Stari katun, Katun Feratovića, Horolac, Jelića katun, Bakovića katun.

Kulturna baština prikazana je u kartografskom prilogu br. 15 "Prirodna i kulturna baština".

Slika: Primjeri katuna Prokletija (Goleš, Bajrovići, Grebaje, Feratovići)

2.9.4. TRADICIONALNO GRADITELJSTVO NA KATUNIMA

Stanovi / kolibe - su brvnare podignute na maloj kamenoj podzidi. Brvna su na krajevima urezana, tako da se uklapaju jedna u druge, a vrhovi im se ukrštaju. Visina brvana je do 1,5 metra i nad njima se diže krov na dvije vode. Najveći broj stanova je pokriven tako što su oblice smrčeve ili jelove po dužini užljebljene i one se postavljaju tako što se dvije oblice pokrivaju trećom koja ulazi u žljebove one dvije. Važno je da se ovo uradi kvalitetno kako voda nebi prodirala u stan. Vrata na stanovima su dosta mala tako da se ulazi pognuto. Unutrašnja organizacija prostora je uglavnom ista. Ognjište i verige su na sredini stana a okolo su police za karlice i druge potrebe. U jednom kraju su stajale kace sa skorupom, sirom tvrdim i masnim i po neki krevet. Jelo se za okruglom trpezom, a sjedalo se na

trupinama ili malim stolicama. U blizini stana su torovi za ovce i goveda posebno. Ograda se formirala od visokih vrljika.

Unutrašnjost kolibe - katuna je veoma jednostavna. Pod nogama je utabana zemlja, a vrlo rijetko je u jednom dijelu «popođena ». Najčešće se na sredini nalazi ognjište sa pločom ili bez nje za pečenje hljeba, a sa strane su soje. Soje se postavljaju tamo gdje ima dosta mlijeka za kuvanje, pa verige ne mogu izdržati veće količine mlijeka u velikim kotlovima po 80 ili 100 litara. U takvim slučajevima se kotao navuče na debelu motku, a ova se postavlja na soje. Inače, iznad ognjišta su postavljene verige. U nekim slučajevima ognjište je nešto malo niže od nivoa zemlje ili je malo podzidano, a ovo da se ne bi rasturao žar i pepeo po kolibi. Pored brvana ili na podzidi naprave se police za karlice u koje se razlijeva mlijeko za kupljenje skorupa. Mogu biti i po dvije police, zavisno od broja karlica. Na policama se ostavlja i posuđe koje je najčešće od drveta. Jedan dio posuđa je na zemlji kao što su: kace, kablovi, kravljače, debeta, burila, žbanovi, mješine, čabrovi i drugo. Tu je i sinija koja se poslije upotrebe uzaslanja uza zid, odnosno brvna. Ima i po koji škanj ili tronožac, a u nekim kolibama i običan trupac za sjedenje.[8]

Osvjetljenje na katunima je nekada bilo uglavnom od luča (borovog drveta). Za neka domaćinstva to je mogao biti veliki problem, naročito ako u tom kraju nema borovine. U tom slučaju, ili su išli u grad da ga kupe, ili su išli u neke brežine gdje ima borovih stabala ili panjeva ili žila i otuda bi ih na konjima donosili. Sa zubljom luča je osvjetljavao unutrašnjost kolibe ili mljekara ili ponekad put do nekog mjesta. Ukoliko na ognjištu gori dobra vatra i ona je mogla dati određenu svjetlost. U nekim rijetkim slučajevima koristio se i žižak. To je od krpe napravljen fitilj koji se umoči u maslo ili drugu masnoću i tako osvjetljava mnogo manju površinu od luča. U kasnije vrijeme počeo je da se upotrebljava petrolej. Najprije u limenim „ćorama” lampicama bez stakla, a kasnije u lampama sa staklom ili cilindrom, kako ga je po neko zvao. I sada ima i luča i lampi i fenjera na mnogim katunima, ali postoje i baterijske lampe.[9]

Torovi pri planini se ne pomjeraju, a tamo gdje ima livada se premještaju. Pored torova je čobanska kućara. To je krov pod kosinom na jednu vodu, tako da je sa strane otvoren. Spava se na slamarici koja je na nekom granju ili slami. Ovdje su nekada domaćinstva dogonila od 50 pa do tri stotine ovaca, po dvadesetoro govedi i po dva, tri konja. Bilo je i onih koji su imali i koze, ali mnogo manje od ovaca. Ovce su se čuvale i uvijek je išao čoban za njima, a goveda su se odbijala, ali su se morala češće nadgledati. Muža stoke je bila u početku po tri puta, a kasnije po dva puta. I ovdje se stoka izgonila na popasak. Goveda koja su se dogonila na katune nijesu ostavljana da noće u šumi.

Eko katun Grebaje

[8]Vasilije Mujo Spasojević, *Crnogorski katuni*- Tekst je izlazio u nastavcima u dnevnom listuPobjeda, od 7. aprila do 31. jula 2007.
[9]Ibid 3

Eko planinarsko naselje Hrid Babino Polje

2.9.5. POKRETNA KULTURNA DOBRA I NEMATERIJALNA BAŠTINA

Područje Prokletija posebno karakteriše specifično i izuzetno vrijedno etnografsko bogatstvo, koje je izraženo kroz raznovrsnost narodnih nošnji, izvorne muzike, folklora, običaja i domaće radinosti. Ovi krajevi su naročito poznati po raznolikoj narodnoj nošnji (oko 20 različitih vrsta), koja predstavlja pravu riznicu narodnog blaga. Posebno se izdvaja ženska crnogorska, muslimanska i albanska nošnja, koja je, kao i tradicionalna muška nošnja, pretežno izrađena od materijala kućne proizvodnje, kao što su vuna, lan, konopija i pamuk.

Poseban segment kulturnog nasljeđa u pogledu predstavljanja i prezentacije turističke ponude, u sklopu entoloških motiva, predstavljaju i proizvodi kućne radinosti i zanatstva. Ovi proizvodi mogu poslužiti kao suveniri i biti jedan od značajnih sadržaja u budućem nacionalnom parku.

Važno je pomenuti i veći broj ekoturističkih manifestacija koje imaju i kulturnu dimenziju a obuhvataju književne susrete, priredbe amaterskih kulturnih društava, likovne i vajarske kolonije, foto izložbe, sportska takmičenja, prezentaciju zdrave ekološke hrane i dr.

Od novijih kulturnih manifestacija značajnu afirmaciju dostigli su "Plavski književni susreti”, "Vajarska kolonija" u Plavu, "Vrela zima u brdima“. Posebno su atkraktivni zavičajni susreti na Alipašinim izvorima kod Gusinja, zatim susreti u Vusanju, Andrijevici, kao i ekoturistička i kulturna manifestacija „Dani borovnice“.

Najnoviji trendovi u kulturnom i ukupnom društvenom životu stanovništva nametnuli su nove oblike okupljanja, zajedničkog života i druženja. Međutim, oni nijesu potisnuli u zaborav neke stare i kulturno vrijedne običaje i manifestacije, kao što su narodni sabori koji se održavaju povodom vjerskih praznika.

Prokletije su prostor na kome vjekovima žive Srbi, Crnogorci, Albanci, Muslimani, Romi i dr., i predstavlja specifičan ambijent u pogledu etnoloških elemenata, bogati etnički mozaik i riznica narodnog blaga, gdje se prepliću raznovrsni etnosocijalni motivi. Paleta od preko dvadeset vrsta narodnih nošnji, tradicionalno razvijena domaća i zanatska radinost koja se manifestuje u obliku raznovrsnih predmeta za svakodnevnu upotrebu, bogatstvu folklorne muzike i folklornih igara, raznim običajima, mitovima i legendama.

Područje Prokletija bogato je i fondom pokretnih predmeta, kojibisistematizovaniu zbirci, imali sve karakteristike **potencijalnog pokretnog kulturnog dobra**. Njih čine predmeti za svakodnevnu upotrebu, pokućstvo i alati neophodni za funkcionisanje u katunima, predmeti umjetničkih zanata, narodne rukotvorine, nošnja, nakit i sl. Manji dio ovog fonda se nalazi u ambijentima u kojima se koristio, katunima koji su mahom zapušteni, a veći dio je u privatnom posjedu lokalnog stanovništva, često samo povremeno prisutnog. U cilju sakupljanja predmeta i podataka o njihovoj upotrebi, simboličkom značenju, načinu izrade i vrijednosti Neophodno je obići teren, a nakon toga dati interpretaciju pomoću izlaganja i opisivanja istraživača etnologa/etnografa. Unutrašnjost katuna se može ilustrovati inventarom oko ognjišta - verige, kotao, sinije, tepsije, drvene alatke i tradicijska odjeća pastira i stočara. Pored trodiomenzalnih predmeta, koji su uvijek najprivlačniji posjetiocima, postaviti fotografije, tekstove, crteže...

Nematerijalna baština je neodvojiv segment kulture ovog kraja i čine je prakse, predstave, izrazi, znanje, vještine, kao i instrumenti, predmeti, rukotvorine i kulturni prostori koji su povezani s tim, koje zajednice, grupe i, u nekim slučajevima pojedinci, prihvaćaju kao dio svoje kulturne baštine. Nematerijalnu kulturnu baštinu, koja se prenosi sa generacije na generaciju, zajednice i grupe stalno iznova stvaraju kao reakciju na svoje okruženje, svoje uzajamno djelovanje s prirodom i svoju istoriju. Ona im pruža osjećaj identiteta i kontinuiteta te tako promoviše poštovanje za kulturnom raznolikošću i ljudsku kreativnost. Nematerijalno kulturno dobro mogu biti razni oblici i pojave duhovnog stvaralaštva koja se prenose predajom ili na drugi način, a posebno: jezik, dijalekti, govori i toponimika, usmjena književnost svih vrsta, folklorno stvaralaštvo u području muzike, plesa, predaje, igara, obreda, običaja, kao i druge tradicionalne vrijednosti, tradicionalno umijeće i zanatstvo / privreda.[10]

Pod etnografskim predmetima podrazumijevamo prije svega upotrebne, vjerske ili kultne objekte značajnog antropološkog konteksta. Kulturne grupe koje su objekte proizvele ili koristile istorijski su dokumentovane ili još uvijek postoje. Zapisi o društvima koja su proizvela objekte mogu biti rijetki, ili ih jednostavno nema te očuvani objekti postaju primarni izvor informacija o njima.

Specifičnost etnologije kao nauke počiva i na metodama koje se koriste prilikom istraživanja. *Etnologija se, prije svega, zanima za ono što nije napisano, ne toliko zato što narodi koje ona proučava ne umiju pisati, koliko zato što je ono čime se zanima drukčije od svega što ljudi obično misle zabilježiti* (Levi-Strauss 1977: 36-37).

Da bi došli do takvih podataka, etnolozi se prvenstveno služe karakterističnim metodama istraživanja. Metode istraživanja mogu se dijeliti na *kvalitativne* (terenska istraživanja: intervju i posmaranje) i *kvantitativne* (anketne upitnike, statističke analize prikupljenih podatka…). Etnolozi na terenu sakupljaju i buduću muzejsku građu koja može biti trodimenzionalna, papirnata, ali i nematerijalna, poput muzike, plesa, gastronomije, pričanja priča, prenošenja određenih vještina…Terensko je istraživanje oblik muzejske djelatnosti sa svrhom prikupljanja, evidentiranja i zaštite pokretne ili nepokretne etnografske građe te istraživanja nematerijalne kulture. Na taj način, između ostalog, obogaćujemo postojeće zbirke ili sakupljamo predmete za nove zbirke u skladu s trendovima i potrebama struke.[11]

Muzeološka studija koja slijedi nakon prikupljanja, stručne obrade i konzervacije etnografskog materijala je oblik muzeološke koncepcije jer uz uobičajene segmente donosi i osnovne savjete i smjernice u pravcu osnivanja muzejske zbirke. Muzeološka koncepcija je dokument koji predstavlja osnovni prijedlog za novu stalnu muzejsku ili galerijski postavku. Muzeološka koncepcija prvenstveno definiše odnos veličine prostora prema namjeni. Radi se dakle o idejnoj koncepciji buduće stalne postavke koja uključuje analizu i valorizaciju prostora predviđenih za muzejske sadržaje i plan rasporeda sadržaja, te izradu osnovnog scenarija postavke. Sastavni dio muzeološke koncepcije je i istorijat zbirki te dugoročan plan zapošljavanja stručnog i tehničkog osoblja. Dokument mora obuhvatiti i konzervatorsku studiju objekta u kojem će biti smješten i prijedlog građevinske obnove i preporuke za sanaciju. Dalji koraci koji logično slijede nakon izrade muzeološke koncepcije pri realizaciji određene muzejske postavke nastavljaju se izradom detaljnog idejnog koncepta gdje se, uz asistenciju potrebnih stručnjaka (arhitekta, dizajner), precizno definišu svi sadržajni elementi stalne postavke.

Ranije su se etnografski predmeti najčešće prikupljali odlaskom na teren i otkupom predmeta u nestajanju, dok se danas do njih češće dolazi putem donacija ili otkupa od samog vlasnika. Nakon što se predmeti prikupe, slijedi stručna obrada: identifikacija, determinacija, klasifikacija i kategorizacija, analiza i opis, vrjednovanje i interpretacija, stručno istraživanje, dokumentovanje. Savremena koncepcija zbirki: Arhitektura i oprema, Gazdinstvo; Proizvodnja tekstila, odjeće i obuće, odijevanje, lični predmeti; Društvena i duhovna kultura; Migracije; Suveniri, savremena interpretacija tradicijske kulture;Fotografije, razglednice, čestitke i pisma;Grafike i crteži; Ostavštine.

[10] Jadran Kale, Obilježja poimanja prostora kod Prokletijskih stočara, Etnološke sveske (Stara serija: 1978–1990), y. 1989, no. 10 (10), pp. 179-182

[11] https://memoboxblog.wordpress.com/postav/

Prezentacija prikupljenog, obrađenog i odabranog etnološkog materijala sa prostora Nacionalnog parka „Prokletije“ nejvjerodostijnije bi bila prezentovana na način da se etnološka postavka organizuje u autentičnom ambijentu, tj. u nekom od obnovljenih katuna.

2.9.6. OCJENA STANJA KULTURNE BAŠTINE

U obuhvatu PPPN NP „Prokletije“ ne nalazi se nijedno zaštićeno nepokretno, pokretno kao ni nematerijalno kulturno dobro.

U obuhvatu PPPN NP „Prokletije“ sa potencijalnim kulturnim vrijednostima nalaze se:

- **arheološki lokaliteti**: Vezirova brada na istoimenoj planini i Velika majka na planini Maja Popadija
- **kulturni predio – katuni kao grupacije poljoprivrednih i stambenih objekatau Nacionalnom parku „Prokletije“:** Katun Bajilića, Katun Popadija, Valušnica, Vezirova brada, Zastan, Stanovi, Kolenovića katun, Katuni na Boru, Kukića katun, V.Šćapica, Osoja, Ravna livada, Stari katun, Katun Feratovića, Horolac, Jelića katun, Bakovića katun,
- **etnografska zbirka.**

Tradicionalna arhitektura ovog kraja sačuvana je u oblicima kuća za stanovanje i poljoprivrednih objekata i ograda-međa, koje su pravljene od drveta, u kombinaciji drveta i kamena ili samo od kamena.
Arhitekturu karakterišu objekti zidani u kamenu ili građeni od brvana sa kamenom podzidom, sa strmim krovovima pokrivenih ražanom slamom, šindrom, klisom ili šticom, kao kuće prizemljuše, brvnare i kuće na čelicu.Graditeljstvo tradicionalne profane arhitekture u je najvećem dijelu u lošem stanju ali je treba očuvati, zaštititi i valorizovati.

3. STVORENI USLOVI

3.1. MREŽA NASELJA NP “PROKLETIJE“ I OKRUŽENJA

Područje NP "Prokletije" pripada opštinama Plav i Gusinje. Međutim, u okviru granica samog Nacionalnog parka ne postoje stalna naselja, već samo objekti za povremeno stanovanje, kao i oni u funkciji stočarske proizvodnje, u okviru funkcionalne zone katuna.

Najbliža naselja koja se nalaze u neposrednoj okolini nacionalnog parka su Vusanje (opština Gusinje) i Hoti i Đurička Rijeka(opština Plav).

Opštinski centri Plav i Gusinje se nalaze u širem okruženju, odnosno zaštitnoj (buffer) zoni nacionalnog parka. Prema Prostornom planu Crne Gore, Plav je rangiran kao centar opštinskog značaja, dok je Gusinje imalo status značajnog lokalnog centra. Kako je u međuvremenu formirana opština Gusinje kao posebna administrativna cjelina, Gusinje je centar opštinskog značaja.

Osim opštinskih centara, ostala naselja koja se nalaze u kontakt zoni nacionalnog parka su, u opštini Plav - Vojno Selo, Đurička Rijeka, Hoti, Bogajići, Prnjavor, Skić i Desni Meteh, a u opštini Gusinje - Grnčar, Dolja, Vusanje, Kolenovići, Kruševo, Višnjevo, Martinovići i Dosuđe.

Opština Plav ima 11 katastarskih opština i administrativno je podijeljena na 5 mjesnih zajednica, od kojih se tri nalaze u kontaktnoj zoni nacionalnog parka: MZ Plav, MZ Prnjavor i MZ Brezojevica.

1. MZ Plav obuhvata naselja: Bogajići, Desni Meteh, Đurička Rijeka, Hoti, Plav(g), Skić, Vojno Selo.
2. MZ Prnjavor obuhvata naselje Prnjavor.
3. MZ Brezojevica obuhvata naselje Brezojevica.

Opština Gusinje ima 10 katastarskih opština i obuhvata područje dvije mjesne zajednice:

1. MZ Gusinje obuhvata naselja: Dolja, Dosuđe, Grnčar, Gusinje (g), Kolenovići, Kruševo, Martinovići, Višnjevo.
2. MZ Vusanje obuhvata naselje Vusanje.

Obe mjesne zajednice se nalaze u kontaktnoj zoni nacionalnog parka.

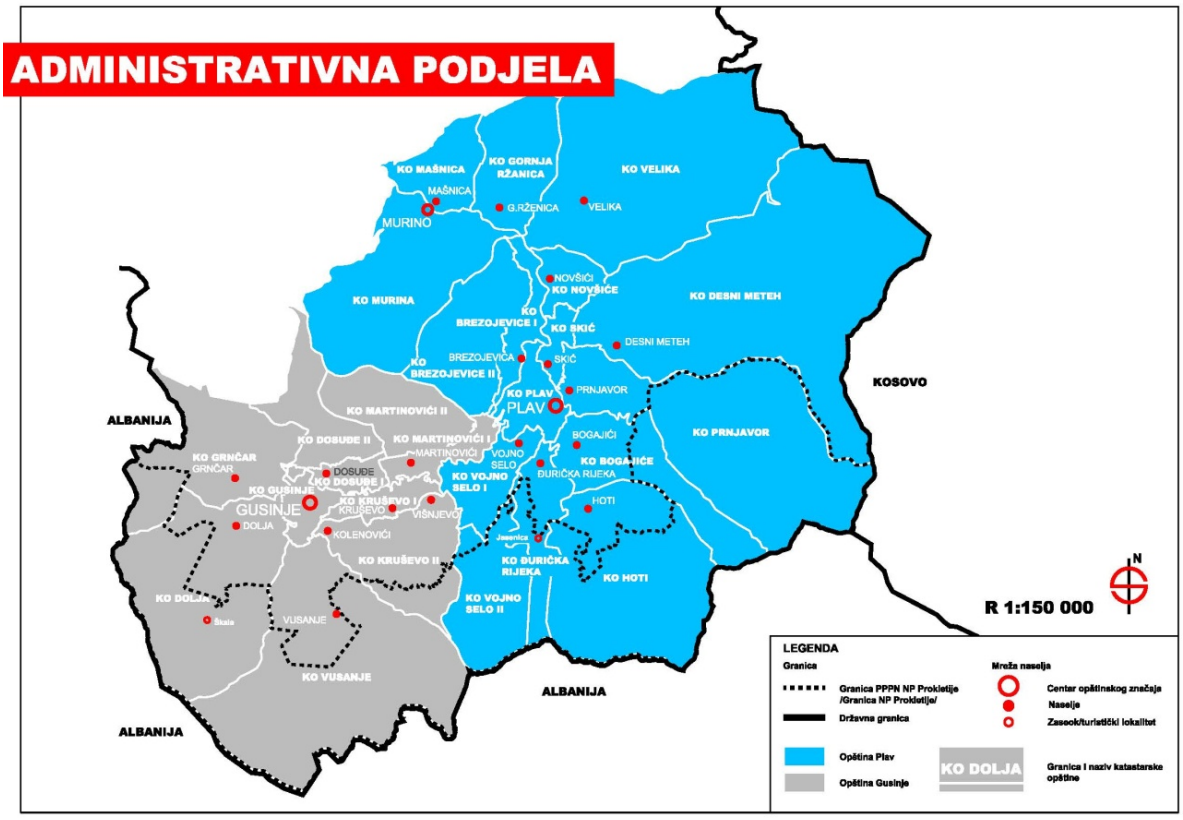

Administrativna podjela – Nacionalni park „Prokletije“ i neposredno okruženje

Na području NP "Prokletije" identifikovana su tri tipa naselja:
- Zona katuna,
- Djelovi naselja i zaseoka u kontaktnoj zoni NP koji su ostali u granicama Parka,
- Turistički lokaliteti;

Identifikovano je ukupno 75 katuna. Osnovni podaci o katunima u NP "Prokletije":

- Broj katuna u opštini Gusinje	23 (32.39%)
- Broj katuna u opštini Plav	48 (67.61%)
- Aktivnih katuna	50 (70.42%)
- Neaktivnih katuna	21 (29.58%)
- Površina katuna	1673.29 ha
- % od površine PPPN NP "Prokletije"	10.38%
- Površina katuna u opštini Gusinje	869.90 ha
- Površina katuna u opštini Plav	803.39 ha

Opština Gusinje	
- Broj katuna sa pristupom pješačkom stazom.....	17 (23.94%)
- Broj katuna sa pristupom šumskim putem.....	6 (8.45%)
Opština Plav	
- Broj katuna sa pristupom pješačkom stazom.....	16 (22.54%)
- Broj katuna sa pristupom šumskim putem.....	32 (45.07%)
Nacionalni park "Prokletije"	
- Broj katuna sa pristupom pješačkom stazom.....	33 (46.48%)
- Broj katuna sa pristupom šumskim putem.....	38 (53.52%)

Dvije trećine katuna se nalazi u opštini Plav, a jedna trećina identifikovanih katuna u opštini Gusinje. Prema površini koje zauzimaju, katuni u ove dvije opštine su skoro izjednačeni.

U granici Nacionalnog parka nalaze se i vrlo mali djelovi nekoliko naselja. Ovi djelovi naselja pripadaju naseljima koja su kontaktnoj zoni NP, uz samu sjevernu i sjeverozapadnu granicu NP.

Ti djelovi naselja Vusanje (zaseoci Đonbalići, Zarunica i Gornje Vusanje) u opštini Gusinje, kao i djelovi zaseoka Jasenica i Zabelj u dolini Jaseničke, odnosno Trokuske rijeke u opštini Plav. Zaseok Jasenica pripada naselju Đurička Rijeka, a zaseok Zabelj naselju Hoti.

Na području Grebaje, Zastana i Babinog polja se nalaze turistički kapaciteti, nastali uglavnom prenamjenom katunskih naseobina (Grebaja i Babino polje) ili prenamjenom bivših karaula (Zastan).

Na području plana postoje četiri planinarska doma i jedan kamp. Grebalja (lokalitet Škala) pripada naselju Dolja, a turistički lokalitet Zastan naselju Vusanje u opštini Gusinje.

Lokalitet Babino polje pripada naselju Prnjavor u opštini Plav. Na osnovu dostupnih podataka, ukupni turistički kapaciteti na ovim lokacijama su 223 ležaja. Tipovi turističkog smještaja, broj ležaja i njihove lokacije detaljnijesu datiu poglavlju “Turizam”.

Na području Nacionalnog parka prisutna je iizgradnja novih objekata za povremeno stanovanje (“vikendice”).

Na osnovu raspoloživih podataka (satelitskih snimaka, podacima o izgrađenosti) nije moguće preciznije identifikovati objekte koji su namjenjeni za stalno stanovanje u odnosu na objekte namjenjene poljoprivredi i sezonskom korišćenju. Procjenjeno je da se radi o nekoliko desetina objekata namjenjenih sezonskom i stalnom stanovanju, a da je broj stalnih stanovnika nešto više od 50, što je manje od 1% stanovništva u opštinama Plav i Gusinje i predstavlja skoro zanemarljivu statističku veličinu.

3.2. DRUŠTVENE DJELATNOSTI NP “PROKLETIJE“ I OKRUŽENJA

U okviru NP "Prokletije" nema stalnih naselja, tako na ovom području ima samo pojedinačnih objekata društvenih djelatnosti.

Kultura

U okviru Programa upravljanja NP "Prokletije", predviđeno je niz aktivnosti u cilju očuvanja kulturnih vrijednosti, kao što su:

- Rekognosciranje i proučavanje kulturno - istorijskog nasljeđa u okviru kojeg se radiidentifikovanje tradicionalne arhitekture na terenu,
- Evidentiranje etno baštine i prikupljanje etno građe
- Prikupljanje eksponata od lokalnih izlagača i sakupljača

U saradnji sa stručnim službama JPNPCG, lokalnim školama, nevladinim organizacijama, sportskim klubovima i opštinama Plav i Gusinje, organizuju se interaktivne tematske radionice i druge aktivnosti, u cilju obilježavanja značajnih datuma.

Sportske aktivnosti na području NP

U Plavu i Gusinju se održavaju brojne sportske manifestacije, među kojima su za područje NP "Prokletije", najznačajniji: Planinarski susreti i planinarske ture, takmičenja u orjentiringu, sportskom penjanju na Prokletijama, planinskom biciklizmu, paraglajdingu, kao i druge sportske aktivnosti, koje omogućavaju razvoj sportskog turizma na Prokletijama.va visok
Na području Parka, na Grbaji, nalaze se tri planinarska doma.

Državne institucije

Nacionalnim parkom upravlja JP Nacionalni parkovi Crne Gore, Nacionalni park „Prokletije“.Od ostalih državnih institucija, na području plana se nalazi policijska stanica u mjestu Škala, opština Gusinje

Društvene djelatnosti u kontaktnoj zoni

Oba opštinska centra, Plav i Gusinje, kao i naselja koja im gravitiraju, nalaze u kontaktnoj zoni nacionalnog parka, u tim naseljima smještena kompletna infrastruktura društvenih djelatnosti - zdravstvena zaštita, obrazovni objekti, socijalna zaštita, vjerski objekti, kao i objekti kulture i sporta. Lokalne institucije su smještene u opštinskim centrima, Plavu i Gusinju, dok se područne jedinice državnih institucija se nalaze u Plavu. Državne institucije od značaja za plansko područje su:

- kancelarija NP "Prokletije" u Plavu
- Centar za posjetioce NP "Prokletije" u opštini Gusinje
- Ekspozitura granične policije Plav
- Područna jedinica Uprave za šume Plav
- Područna jedinica Uprave za nekretnine Plav

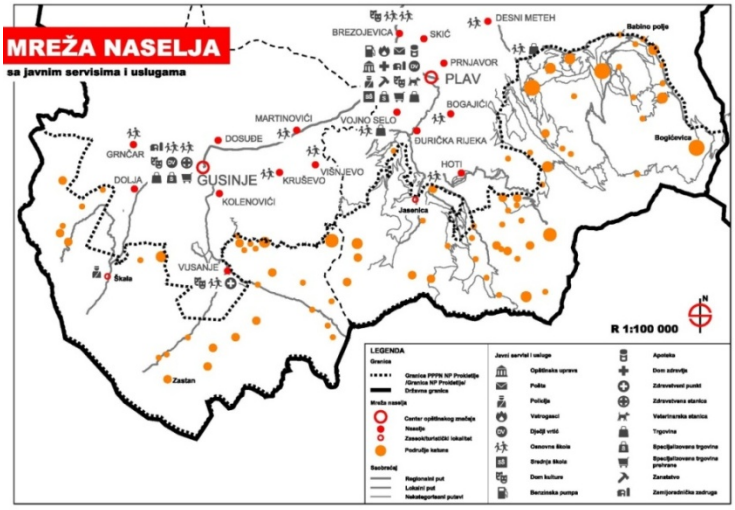

Slika: Mreža naselja sa javnim servisima i uslugama – Nacionalni park „Prokletije“ i kontaktna zona

3.3. PRIVREDNE DJELATNOSTI

3.3.1. POLJOPRIVREDA

Na prostoru Nacionalnog parka "Prokletije" koji obuhvata značajan dio prostora opštine Plav i Gusinje poljoprivreda, a u prvom redu stočarstvo, predstavlja glavnu ili jednu od glavnih privrednih djelatnosti. Poljoprivreda na prostoru obuhvata ovog plana, iako skromna i izrazito ekstenzivna, osnovna je djelatnost većine seoskog stanovništva, a često i jedini izvor prihoda.
Značaj i uloga poljoprivrede na nekom području ne ogleda se samo u njenoj ekonomskoj vrijednosti, već se sagledava uporedo sa drugim koristima koje ona donosi. To se prije svega odnosi na nezamjenljivu ulogu u očuvanju i održavanju ruralnih područja, gazdovanju prirodnim resursima na održiv način, zatim podrška razvoju drugih djelatnost (turizam, usluge i dr.), a značajan je i doprinos očuvanje kulturne i prirodne baštine na selu i sl.
S obzirom da NP prokletije teritorijom ulazi u sastav nekad cjelovite teritorije opštine Plav, a danas je to teritorija opštine Plav i Gusine koje je postalo samostalna opština, stoga se analiza stanja poljoprivredne proizvodnje i raspoloživih resursa može sagledati samo na bazi statističkih i drugih dokumentovanih podataka posmatarnih za teritoriju nekadašnjeteritorije opštine Plav. Za potrebe analize stanja korišćeni su zvanični statistički podaci (Statistički godišnjaci - Mostat), kao i podaci Popisa poljoprivrede koji je u organizaciji Monstata i Ministarstva poljoprivrede sproveden 2010. Za analizu pojedinih segmenta korišćeni su i drugi dokumenti (razne studije, analize i izvještaji i sl.).

STANJE POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE

Prostor NP „Prokletije" zahvata centralni i središnji dio masiva Prokletija, od Bogićevice na istoku, preko grebena duž granice sa Albanijom na jugu i jugozapadu, Visitora i Zeletina na zapadu, do Starca na sjeveru. Na ovom relativno malom prostoru smjenjuju se raznovrsni reljefni oblici sa brojnim visovima, klisurama, strmim padinama koji su bogati planinskim pašnjacima i livadama.
Ovaj prostor karakteriše subplaninska klima koja na visinama od preko 1000 m nadmorske visine prelazi u planinsku klimu koju karakteriše od umjereno hladna i vlažna klima s toplim ljetom (na visinama od 1000mnv do 1500mnv) i vlažna klima, do veoma hladne zime sa puno snijega dok su ljeta svježa (na visinama preko 1500mnv). Značajan ograničavajući faktor u obimu i raznosvrsnosti poljoprivredne proizvodnje predstavljaju upravo konfiguracija prostora i klimatski uslovi koji vladaju na tom području.
Sve ovo zajedno uticalo je da praktično stočarska proizvodnja i uz nju prateće poljoprivredne grane (proizvodnja kabaste stočne hrane) budu glavna poljoprivredna aktivnost.
Na strukturu i obim poljoprivredne proizvodnje presudan uticaj imaju raspoloživi resursi, u prvom redu poljoprivredno stanovništvo i gazdinstava, raspoloživo i korišćeno poljoprivredno zemljište, kao i raspoloživi stočni fond zatim.

Poljoprivredno zemljište

Od ukupne površine opštine Plav (danas Plav i Gusinje) koja je iznosila 48600 ha ukupne poljoprivredne površine prema statističkim podacima čine skoro 25000 ha ili 51%. U raspoloživom poljoprivrednom zemljištu dominira učešće pašnjaka i livada (87,8%), dok je učešće oraničnih površina na nivou od oko 10%.

Tabela. Poljoprivredno zemljište prema kategorijama korišćenja (ha)

	Oranice, bašte i okućnice	Voćnjaci i rasadnici	Livade i pašnjaci	Ukupno
Raspoloživo poljopriv. zemljište (Stat. godišnjaci do 2013)	2.374	620	21.632	24.658
% učešće	10,4	2,5	87,8	100,0
Korišćeno polj. zemljište. (Popis poljoprivrede 2010)	217,3	8	10.523,5	10.749
% učešće	2	0,1	97,9	100,0

Izvor: Statistički godišnjak 2011, Monstat

Popisom poljoprivrede, odnosno poljoprivrednih gazdinstava iz 2010. godine evidentirana je je kategorija *korišćeno poljoprivredno zemljište*,a to su površine koje su na bilo koji način poljoprivredno korišćene u poslednje tri godine - u momentu popisa. Prema tim rezultatima na teritoriji tadašnje opštine Plav evidentirano je 10749 ha korišćenog poljoprivrednog zemljišta ili 22,8% ukupne teritorije Plava, što ukazuje da se sada koristi manje od polovine ili 44% od ukupno raspoloživog poljoprivrednog zemljišta (evidentiranog u Statističkim godišnjacima). Mada, ovdje treba imati u vidu da su Popisom poljoprivrede bila obuhvaćena poljoprivredna gazdinstva, a da većina ili skoro sve pašnjačke površine koje se koriste tokom ljetnje ispaše na katunima su komun, odnosno zajednička – državna imovina, tako da te površine nisu obuhvaćene kao korišćeno poljoprivredno zemljište, a dijelom se svakako iskorišćavaju. U strukturi korišćenog poljoprivrednog zemljišta izražena snažna dominacija livada i pašnjaka čije učešće 97,9%. Popisom je utvrđeno da površine pod oranicama, baštama i voćnjacima iznose samo 225 ha, što je nešto manje od 0,1 ha po poljoprivrednom gazdinstavu kojih je 2479.

Slika: Travnjaci Valušnice

Veoma važan činilac razvoja poljoprivrede je poljoprivredno stanovništvo odnosno poljoprivredna gazdinstva kao glavni proizvodni subjekat u crnogorskoj poljoprivredi. Prema rezultatima popisa poljoprivrede 2010. godine na teritoriji opštine Plav od ukupno 3737 domaćinstava njih 2479 je posjedovalo poljoprivredno gazdinstvo ili 66%. Popisom stanovništva iz 2003 godine evidentirano je 2061 poljoprivredno gazdinstvo. Ovolika zastupljenost poljoprivrednih gazdinstava, kao i povećanje broja poljoprivrednih gazdinstava upravo potvrđuje činjenicu da je poljoprivreda glavna privredna aktivnost ovog područja.

Stočarstvo

Struktura poljoprivrednih površinana teritroriji današnje opštine Plav i Gusinje, gdje dominiraju livade i pašnjaci (87%), zatim konfiguracija terena cijelog prostora, a posebno prostora zahvata ovog planskog dokumenta, kao i klimatski uslkovi uticali su da se stočarstvo nametne kao dominantna poljoprivredna djelatnost ovog područja. Stočarska proizvodnja je uglavnom polu ekstenzivnog karaktera, bazirana uglavnom na gajenju preživara (ovaca i goveda) koji najbolje iskorišćavaju raspoložive pašnjake i livade.

Govedarstvo je najznačajnija grana stočarstva, pa i cijele poljoprivrede. Prema raspoloživim statističkim podacima (Monstat podatke po opštinama nije objavljivao nakon 2012.), na teritoriji do tada opštine Plav u poslednjih desetak godina populacija goveda se kretala između 4500 i 6200 grla uz izražen blagi negativni trend. Govedarska proizvodnja je uglavnom bazirana na poluintenzivnom do poluekstenzivnom gajenju raznih meleza, a od grla u čistoj rasi najčešće je prisutan simentalac i smeđa rasa, a sporadično i holštajn. Sporadično se mogu naći i grla u tipu autohtone rase Buša, čija populacija je i na nivou cijele države veoma mala, tj. u riziku je od nestanka. Glavni proizvodi govedarstva su meso i to uglavnom teleće koje na tržištu postiže najveću cijenu, a u manjoj mjeri juneće meso i meso odraslih izlučenih grla. S obzirom da na ovoj teritoriji nema prerađivačkih kapaciteta niti

otkupa mlijeka mlijeko se svo prerađuje na gazdinstvima u tradicionalne mlječne proizvode kajmak i sir.

Na osnovu broj plotkinja (krava i junica) i prosječne proizvodnje po plotkinji (procjena na nivou države) može se reći da je obim proizvodnje goveđeg mesa na teritoriji današnje opštine Plav i Gusinje na nivou od oko 300 tona, a mlijeka na nivou od oko 8000 tona.

Tabela. Broj stoke, živina i košnica na porodičnim poljoprivrednim gazdinstvima u širem okruženju Parka

Godina	Goveda		Ovce		Svinje	Konji	Živina	Košnice
	ukupno	krave i junice	ukupno	ovce za priplod				
2006	5216	3139	19258	15263	481	551	7014	1190
2007	6326	3224	22628	18479	902	446	3993	877
2008	5583	2807	20940	16279	787	374	7946	1083
2009	4980	2628	22249	15936	624	414	5261	995
2010	6733	3254	25392	19589	787	446	8431	1525
2011	4192	2511	19382	14312	764	381	7623	1474
2012	4679	3054	17061	13758	1147	451	10716	1462

Izvor: Statistički godišnjaci do 2013, Monstat

Prema podacima Službe za selekciju stoke pravo na odgajivačke premije u govedarstvu (podsticaji Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja za razvoj stočarstva) u 2015. godini ostvarili su proizvođači koji su na svojim farmam gajili više od pet krava i junica. Na teritoriji opštine Plav to pravo je ostvarilo 70, a na teritoriji današnje opštine Gusinje 24 proizvođača.

Ovčarska proizvodnja se zasniva na gajenju autohtonih rasa ovaca i to: bardoke, sorei sjeničke rase, što je i jedino realno, ako se imaju u vidu klimatski i drugi uslovi. Populacija ovaca na prostoru opština Gusinje i Plav jeu poslednjih desetak godina, prema statističkim podacima, dosta oscilirala, ali ukupno posmatrano smanjenaje za oko 15%. U 2015. godini pravo na odgajivačke premije Ministarstva poljoprivredeostvarilo je 47 farmera iz Plava i 21 farmer iz Gusinja koji su ukupno gajili oko 5600 ovaca. Pravo na ovaj podsticaj ostvarili su samo farmeri koji su na svom gazdinstvu gajili najmanje 40 ili više ovaca.

Glavni proizvod je jagnjeće meso, međutim značajno je i iskorišćavanje mlijeka i proizvodnja autohtonih mlječnih proizvoda. Ovčarska proizvodnuja je po svojoj prirodi skoro potpuno tržišno orjentisana, tj. jagnjad, odnosno jagnjeće meso kao glavni proizvod se u cjelosti plasira na tržište, a u značajnoj mjeri i mlječni proizvodi. Proizvodnja ovčijeg mesa (jagnjeće i meso odraslih ovaca) na osnovu broja gajenih priplodnih grla procjenjuje se na oko 250 tona, dok se proizvodnja mlijeka bez onog što posisa jagnje procjenjuje na oko 450 tona.

Slika: Ovčastvo na području Plava i Gusinja

Svinjarstvo je zastupljeno samo u obliku sezonskog tova svinja za potrebe domaćinstva, a vrlo rijetko i za potrebe tržišta, a slično je i sa živinarskom proizvodnjom koja je uglavnom

bazirana na gajenju koka nosilja i sporadično druge živine (ćurke) za potrebe domaćinstva i u manjem obimu za tržište.

Konjarstvo nije zanemrljiva grana stočarstva bez obzira na statistički ne tako zavidan broj grla. Konji se na većem broju gazdinstava koriste kao radna snaga, za transport tereta na nepristupačnim terenima, katunima i slično, gdje nema adekvatne putne infrastrukture. Konji se sve više koriste i za planinarske -turističke rute i obilaske kroz planinu.

Veoma važnu privrednu aktivnost predstavlja **pčelarstvo**, posebno ako se ima u vidu bogatstvo pčelinje paše ovih prostora. Na teritoriji ovih dviju opština aktivno je oko 1400 košnica, što na godišnjem nivou daje proizvodnju od oko 14 tona meda. Dobroj perspektivi pčelarstva doprinosi i bogastvo florističkog sastava ovog područja i visok kvalitet meda koji se dobija sa ovakvih paša.

Korišćenje planinskih pašnjaka i katuna

Jedna od značajnih karakteristika tradicionalne stočarske proizvodnje kako u većem dijelu Crne Gore, tako i na području Plava i Gusinja jeste sezonsko pomjeranje stoke (goveda, ovce i konji) iz područja stalnih naselja (sela) na visoke planinske pašnjake, odnosno seljenje ili izdig na katune. Glavna svrha tog sezonskog pomjeranja jeste korišćenje prostranih planinskih pašnjaka za ispašu stoke, a istovremeno korišćenje livada u nizijama za spremanje sijena i druge kabaste hrane za zimu. Na katune se obično izdiže početkom ili sredinom juna i ostaje do sredine septembra.
Stočari sa područja Plava izlaze na katune: Bogićevica, Bajrovića katuni, Hridski stanovi (Hrid), Treskavac, Šćapica, Pazarište, Starac, Bjelaja, kao i na katune Babino polje, Mokra, Čakor i Goleš koji ne ulaze u sastav NP. Sa područja Gusinja stočari izdižu na katune na Bor, Popadiju, Trojan, Bjelič, Grebaje, Ćafa, kao i na katune Lipovica Čardak, Greben koji ne ulaze u zonu NP.
Iako se ukupno gledano broj aktivnih katuna poslednjih 20-ak godina znatno smanjio ipak hrabri činjenica da se oni koriste, a o značaju i doprinosu katuna ukupnoj prirodnoj, ekonomskoj i kulturnoj vrijenosti naših planina, a posebno prostora kao što je Nacionalni park je nemjerljiv. Na bazi podataka o realizaciji mjere Agrobudžeta: "Održivo korišćenje planinskih pašnjaka" (korišćenje katuna) tokom 2015. godine u plavskoj opštini je 52 farmera izdizalo svoju stoku na okolne katune, od čega je njih 35 izdizalo na katune koji se nalaze u zoni NP, a najposjećeniji su bili katini na Bogićevici, Hridu i Treskavcu. U istom ovom periodu je sa teritorije Gusinja na katune izdizalo ukupno 15 stočara, a njih 10 koristi katune koji su u zoni NP.

Katun Bogićevica

Hridski stanovi

Bajrovića katun

Slika: Katuni u NP „Prokletije“

Biljna proizvodnja

Najplodnija zemljišta za poljoprivrednu proizvodnju nalaze se u dolinskim proširenjima rijeka i okolini Plavskog jezera, koja u suštini osim malim dijelom na području Vusanja i ne ulaze u sastav NP "Prokletije", analizirajući obim proizvodnje izražen kroz površine zasijane pojednim kulturama na osnovu podataka statističkih godišnjaka za period 2006 do 2010. godine sa jedne strane i podatke iz popisa poljoprivrede iz 2010. godine koji su predstavljeni u Statističkom godišnjaku za 2013. Iz najnovijih podataka proističe da je obim ukupne biljne proizvodnje veoma mali, odnosno znatno smanjen u poređenju sa podacima iz prethodnih godina. Tako se na oranicama godišnja proizvodnja zasniva na svega oko 160 ha, i to žitarice za zrno na oko 78ha i razne povrtarske kulture na oko 83 ha.
Kad je u pitanju prostor NP, s obzirom da se uglavnom prostire na nadmorskim visinama preko 1000 i više metara, potpuno je realno i razumljivo da je na ovim visinama u malnjem obimu zastupljena jedino povrtarska proizvodnja i to proizvodnja krompira, kupusa, luka i šargarepe za potrebe samog domaćinstva, a vrlo rijetko za potreba tržišta.

Tabela. Obim i struktura biljne proizvodnje

Kulture	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2013** (Popisu 2010.)
Žitarice, ha	323	302	301	290	326	78
Povrtarske kulture, ha	536	537	524	607	687	83
Voćnjaci, rodnih stabala	108000	117000	90000	98000	101000	37595

Voćarska proizvodnja u plavskoj opštini se uglavnom zasniva na gajenju tri glavne voćne vrste, u prvom redu šljive, potom jabukei kruške. Mnogi ti zasadi su zastarjeli, mada poslednjih godina podignuto je više zasada jagodastog voća (malina i kupina) gdje se postižu se zadovoljavajući prinosi. Sa aspekta prostora obuhvata ovog planskog dokumenta voćarska proizvodnja, s obzirom na klimatske uslove, nema veći značaj, mada postoji mogućnost gajenja specifičnig jagodastih i koštičavih voćnih vrsta (aronija, borovnica, lješnik).
Na području opštine Plav, kao i na području NP postoje značajni kompleksi samonikle šumske borovnice. Prema nekim ranijim ispitivanjima, borovnica u ovom kraju je specifičnog sastava, jer sadrži puno vitamina, bakra i gvožđa, kao i antocijane i tanine. Procijenjeni rod šumske borovnice je izmedju 500-600 tona godišnje. Berba i otkup borovnice je organizovan, ali ostaje dovoljno prostora da se ovaj resurs značajnije iskoristi uz istovremeno očuvanje voćne vrste. Kroz usvajanje pravilnika o berbi, čuvanju i skladištenju

šumskih plodova i ljekovitog bilja, riješiće se dosadašnja loša praksa berbe i eksploatacije bilja neodgovarajućom opremom i postupcima. Šumska borovnica se najvećim dijelom bere upotrebom priručnih sredstava (grebena, češljeva), pri čemu se znatno oštećuje nadzemni bio biljke. Kao posljedica takvih aktivnosti imamo smanjenje površina pod borovnicom, smanjenje roda, oštećenje i sušenje cijelih „borovnjaka“.
Područje je bogato i drugim vrstama šumskih plodova (gljive, jagode, kupine, divlje voće i dr.) kao i brojnim vrstama ljekovitog bilja. Sakupljanje ljekovitog bilja je uglavnom neorganizovano i individualno. S obzirom da i druge opštine na sjeveru Crne Gore imaju slične potencijale, to daje šansu da se povezivanjem i udruživanjem svi ti potencijali iskoriste i postigne dobar profit. Na području opštine se tokom sezone otkupe određene količine gljiva (vrganj, lisičarka) i plodova drugog bilja. Ovaj sektor kroz mjere zaštite bilja, usvajanja pravilnika i dobre organizacije može ostvariti potpunu valorizaciju.

3.3.2. ŠUMARSTVO

Referentni osnov za definisanje polaznih opredeljenja za izradu PPPN NP ''Prokletije'' prije svega čine, ''Prostorni plan Crne Gore do 2020. godine'', ''Nacionalna strategija održivog razvoja'', ''Master plan razvoja turizma'', kao i deklarisana politika razvoja na državnom nivou, koje čine osnov sa kojim treba da bude usklađen predmetni Plan.
Šumama se u poslednjih 40 godina na prostoru opština Plav i Gusinje gazdovalo na osnovu Opštih i Posebnih osnova i one su teritorijalno pripadale Limskom šumskom području. Donošenjem novog Zakona o šumama (Sl.list CG 74/10 i br. 47/15) definisano je da se šumama upravlja na osnovu Planova upravljanja i Programa gazdovanja. Nadležni državni organ koji je bio zadužen za gazdovanje šumama je Uprava za šume CG.
U prostornom smislu, na teritoriji opština Plav formirano je pet gazdinskih jedinica a na teritoriji Gusinjske opštine jedna gazdinska jedinica. Formiranjem NP “Prokletije” 2009.godine, najveći dio tih šumskih prostora pripao je novoformiranom subjektu koji funkcioniše u sastavu sistema Nacionalnih parkova Crne Gore.
Prema *Zakonu o Nacionalnim parkovima*, šume u Nacionalnim parkovima definisane su kao šume posebne namjene.Šumama i šumskim zemljištem u nacionalnim parkovima upravlja privredno društvo u skladu sa planom upravljanja i godišnjim programom upravljanja,kojim se obezbjeđuje ostvarivanje funkcija šuma utvrđenih zakonom. Vlasnici šuma i šumskog zemljišta na području nacionalnih parkova dužni su da šume i šumsko zemljište koriste u skladu sa planom upravljanja i godišnjim programom upravljanja.

Dosadašnje koncepcije (planovi i projekti) i stepen realizacije

Državne šume na području Plava i Gusinja, prije ustanovljenja Nacionalnog parka prostorno su bile podijeljene na šest gazdinskih jedinica i za njih je rađena planska dokumentacija.

Tabela. Gazdinske jedinice na prostoru Plava i Gusinja

Gazdinska jedinica	ha	m^3
“Babino Polje Treskavac”	2936	866096
“Trokus- Ribljak”	3390	1360736
“Gusinjske šume”	8879	905487
“Lipovica- Visitor”	2006	100720
“Čakor- Visitor”	3491	847362
“Babina Gora- Šipovica- Vag.”	4568	479827
Privatne šume	4559	836490

Izvor: Uprava za šume CG

Šume na ovom prostoru predstavljaju jedan od najznačajnijih prirodnih resursa razvoja. Do 2000.godine, šumama je gazdovalo JP „Crna Gora šume“ a korišćenje i preradu drveta na teritoriji opštine Plav obavljao je šumsko industrijski kombinat „Bor“. Kasnije shodno promjenama propisa u oblasti šumarstva, gazdovanje šuma preuzela je Uprava za šume Crne Gore preko Područne jedince Plav.
Proglašenjem NP Prokletije 2009. godine značajan dio šuma Plavske i Gusinjske opštine je svrstan u šume posebne namjene koje imaju poseban oblik zaštite i predstavljaju rezervate prirode, zajednice rijetkih i ugroženih vrsta značajnih za očuvanje biodiverziteta, čime je ograničen dalji razvoj šumarstva u privredne svrhe.
U sastav Nacionalnog parka su ušle tri gazdinske jedinice (ali ne u potpunosti jer pojedinim djelovima tih šumskih kompleksa i dalje gazduje Uprava za šume) i to: “Trokus- Ribljak”, “Babino polje- Treskavac” i “Gusinjske šume”.

Tabela 2. Površine šuma i šumskih zemljišta (ha)

r/b	gazdinska jedinica	visokešume	izdanačke šume	Ukupnošume	Neobrasle površine	svegaha
1.	“Trokus- Ribljak”	3.024,7	17,8	3.298,5	296,3	3.594,8
2.	“Babino polje- Treskavac”	2.742,5	51,2	2.793,6	143,0	2.936,7
3.	“Gusinjske šume”	3.832,4	1.169,2	5.064,3	3.814,6	8.878,9

Izvor: Uprava za šume CG

Do uspostavljanja Nacionalnog parka šume u gazdinskim jedinicama “Trokus-Ribljak“ i “Čakor-Visitor” bile su date na koncesiono korišćenje privrednim subjektima sa lokalnog područja. Međutim, formiranjem Nacionalnog parka, shodno zakonu, na ovom prostoru, šume će imati posebnu namjenu i više se neće koristiti na tradicionalan način gdje je osnovna funkcija bila privredno korišćenje ovog potencijala.

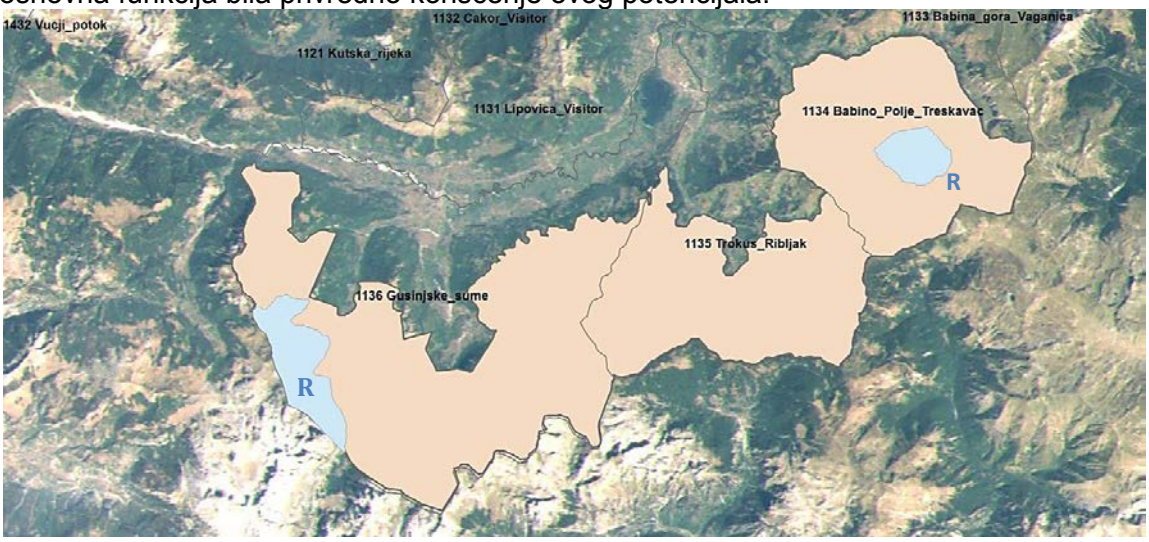

Slika. Prostorni raspored Gazdinskih jedinica u NP „Prokletije“

Što se tiče intenziteta različitih nelegalnih aktivnosti od strane građanstva i seoskog stanovništva, najveći su problemi zabilježeni u GJ „Babina gora-Vaganica-Šipovica“ koja se nalazi uz administrativnu granicu sa Kosovom. U tom području, u toku 1999-2000.godine, bespravno je posječeno 38.000 m^3. Takav inenzitet ilegalno posječenog drveta uslovio je da se u Planovima za gazdovanje šumama u pomenutoj gazdinskoj jedinici znatno redukuje sječivi etat, sa ~ 70.000 m^3, na ~ 16.000 m^3.

Šume na teritoriji NP „Prokletije“

Šume na teritoriji Nacionalnog parka “Prokletije” koncentrisane su u sjeveroistočnom regionu Crne Gore. Specifičnost ove regije u vegetacijskom pogledu su šume molike, koje se u Crnoj Gori nalaze jedino u ovoj regiji (Hajla, Sjekirica, Bogićevica, Prokletije, Visitor i Zaletin).Šumski fond predstavlja jedno od najznačajnijih prirodnih bogatstava ovog područja, zato se i koncept ukupnog razvoja ovog prostora znatnim dijelom oslanjao na šumarstvo i prerađivačke kapacitete drvne industrije.

Zakoniti raspored subalpinskih šuma sa dominacijom različitih vrsta borova (munike i molike), grčkog javora i mezijske bukve, te njihove kombinacije u ekološkim uslovima prelaznog tipa, nameću nam istinu o fitogeografskoj, biocenološkoj i globalnoj ekološkoj diferencijaciji planinskog sistema Prokletija.

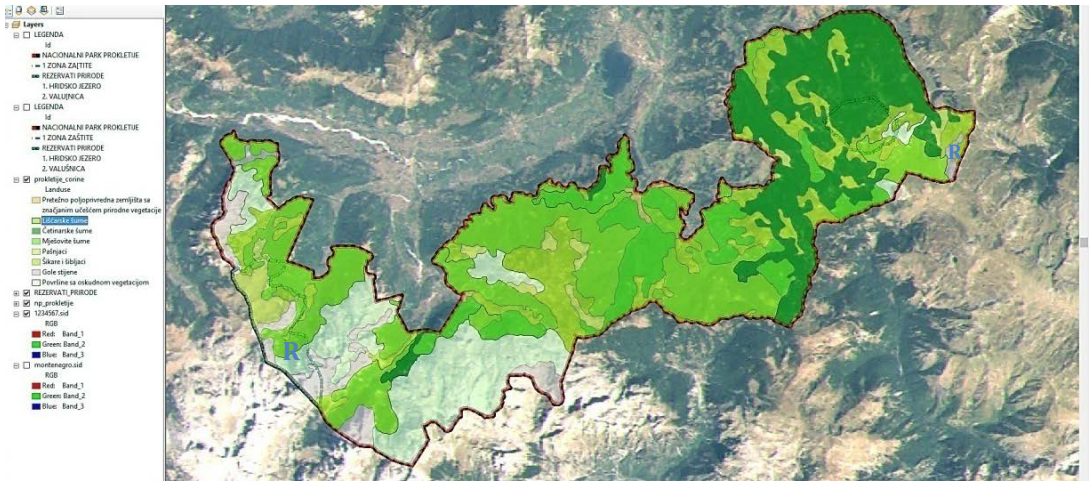

Slika. Šumski ekosistemi NP „Prokletije“

Šume na prostoru NP "Prokletije" zauzimaju više od polovine površine NP.Na osnovu raspoloživih podataka može se konstatovati da na oko 500 ha šumskih površina, stabla nijesu dostigla taksacionu granicu (prečnik 7 cm). Najveću površinu šuma na prostoru NP obuhvataju stabla bukve 3.366,15 ha (37,4%) dok šume molike zahvataju 2.068,91ha (23,0%) asmrče 1.590,43ha (17,7%).Po jedinici površine (1 ha) najveću zapreminu postižu stabla jele 508,9 m^3 potom smrče 444 m^3 , bukve 374,6m^3 dok molika po 1 ha ima 229,2 m^3.

Tabela. Površina i zapremina dominantnih vrsta drveća u NP "Prokletije"

Vrste drveća	Površina (ha)	P %	v/ha	Zv/ha	Zv/v
P. sa drv. do 7 cm	500,98	5,6	0,0	0,0	0,0
Jela	1.293,57	14,4	508,9	13,7	2,7
Smrca	1.590,43	17,7	444,1	9,6	2,2
Molika	2.068,91	23,0	229,2	7,6	3,3
Bukva	3.366,15	37,4	374,6	8,9	2,4
Gorski javor	2,60	0,0	358,2	17,9	5,0
Jasen bijeli	5,28	0,1	276,2	10,5	3,8
Crni grab	39,75	0,4	96,2	2,4	2,5
Breza	28,22	0,3	473,2	11,4	2,4
Crna jova	104,23	1,2	145,0	6,2	4,3
Ukupno	**9.000,12**	**100,0**	**348,3**	**8,9**	**2,5**

Najveći zapreminski prirast na prostoru Nacionalnog parka bilježe stabla gorskog javora 17,9 m^3/ha. Distribucija najveće zapremine je zastupljena u debljinskim klasama od 31-50 cm.
Šumski fond iskazan po porijeklu sastojine u Nacionalnom parku "Prokletije" ukazuje da najveću površinu ili 6.730,17ha (74,8%) čine prirodno podmlađene visoke sastojine dok Izdanacke šume obuhvataju 2.269,96 ha ili 25,2%.Šumski fond definisan po tipu šume ukazuje na izrazitu mješovitost vrsta što doprinosi ljepoti pejzaža. U odnosu na površinu koja je obrasla šumom, najveću površinu obuhvataju šume bukve 29,6% potom molike 22,1% dok šume jele i smrče obuhvataju 18,6%. Najveću zapreminu po 1ha imaju šume jele i smrče 459 m^3/ha potom šume jele, smrče i bukve 446,2 m^3/ha dok šume jele i bukve imaju 430,1 m^3/ha.
Ukupna drvna masa čistih sastojina bukve po 1 ha iznosi 379,1m^3/ha , smrče 346,7m^3/ha dok je molike značajno niži i iznosi 175,9 m^3/ha. Međutim zajedno sa smrčom, molika postiže zapreminu od 343,6 m^3/ha.

Tabela. Tipovi šuma u NP „Prokletije"

Tip šume	P šuma	P %	v/ha	Zv/ha
Šume bukve i crnog graba (*Fragus moesiaca* i *Ostrya carpinifolia*)	197,39	2,2	95,5	3,4
Šume bukve (*Fagus moesiaca*)	2.664,73	29,6	379,1	9,2
Šume jele i bukve (*Abies alba* i *Fagus moesiaca*)	592,16	6,6	430,1	8,9
Šume jele, smrče i bukve (*Abies alba, Picea abies, Fagus moesiaca*)	1.085,63	12,1	446,2	10,4
Šume jele i smrče *(Abies alba, Picea abies*)	1.677,79	18,6	459,0	11,3
Šume smrče (*Picea abies*)	98,69	1,1	346,7	6,4
Šume molike (*Pinus peuce*)	1.992,87	22,1	175,9	6,4
šume molike i smrče (*Pinus peuce* i *Picea abies*)	592,16	6,6	343,6	9,0
Ostale šume gdje dominiraju lišćarske vrste drveća	98,69	1,1	80,8	4,8
Ukupno	**9.000,12**	**100**	**348,3**	**8,9**

Otvorenost šuma i stanje šumskih puteva bitan su pokazatelj stepena razvijenosti šumarstva. Nedovoljna otvorenost šuma predstavlja ograničavajući faktor razvoja šumarstva, zbog čega se znatan dio šuma ne koristi, dok se otvorene šume, naročito one u blizini puteva, često pretjerano i neracionalno koriste.

Što se tiče pristupačnosti šumama u kojima se uz primjenu svih standarda mogu graditi putevi, može se konstatovati da je 9000,1 ha ili 85.8% pristupačno, dok je nepristupačno 10484,5 ha šuma ili 14.2%, što je sa aspekta višenamjenskog korišćenja veoma povoljno.
Podmladak u šumama NP „Prokletije" je prisutan u povoljnom obimu i vrstama koje su sa ekološkog stanovišta najznačajnije. Podmladak jele javlja se na 28,82% ili 611,4 ha, molike 21,76% ili 461,7ha, bukve 29,21% ili 619,8 ha. Od ukupne površine šuma i šumskih zemljišta od 11.384,7 ha podmladak se javlja na 2.121,8ha ili 18,63 %.

Tabela. Podmladak po vrstama drveća, šumeu NP "Prokletije"

Grupa vrste drveća	**ukupno ha**	**%**
Jela	611,4	28,82
Smrča	283,3	13,35
Crni bor	5,0	0,24
Molika	461,7	21,76
Grupa bukvi	619,8	29,21
Plemeniti lišćari	32,6	1,54
Grupa mekih lišćara	49,3	2,32
Grupa tvrdih lišćara	58,7	2,77
ukupno	**2.121,8**	**100**

Kada je u pitanju kvalitet podmlatka karakteristično je to da je 80,91% potisnuto niskom visinom što ukazuje da u tim površinama nijesu sprovođene bilo kakve mjere njege. Od sprovedenih sječa oštećeno je 9,15% podmlatka što ukazuje na potrebu uvođenja osposobljenih kadrova na sječi i izradi šumskih sortimenata.

Tabela. Kvalitet podmlatka, šume, Nacionalni park Prokletije

Kvalitet podmlatka ispod 130 cm	**Ha**	**%**
Dobar (vitalni, max 20% podmlatka je oštećeno, veoma dobra visina)	30,7	3,22
Srednji (max 20% podmlatka je oštećeno, dobra visina)	64,2	6,73
Potisnuti sa veoma niskom visinom	772,1	80,91
Oštećenost sječom (>= 20% podmlatka je oštećeno, dominira šteta)	87,3	9,1
ukupno	954,3	100
Kvalitet podmlatka iznad 130 cm	Ha	
Dobar (vitalni, max 20% podmlatka je oštećeno, veoma dobra visina)	48,4	4,15
Srednji (max 20% podmlatka je oštećeno, dobra visina)	199,9	17,12
Potisnuti sa veoma niskom visinom	770,3	65,98
Oštećenost sječom (>= 20% podmlatka je oštećeno, dominira šteta)	149,0	12,76
Ukupno	**1.167,5**	**100,0**

Dosadašnje korišćenje šuma na prostoru Nacionalnog parka dovelo je do u jednom dijelu prostora do obezvređivanja stanja (slučaj u GJ „Babina gora- Treskavac") te se za značajan dio takvih površina mora definisati Sanacioni program i propisati njegovanje postojećih jednodobnih obrasta i oslobađanje vitalnog i kvalitetnog podmlatka.

Posljedice korišćenja šuma u toku više decenija su:

- devastiranost rubnih djelova šumskih kompleksa posebno u GJ „Babina gora- Treskavac",
- izmijenjen primarni sastav šuma, kao i
- loše zdravstveno stanje i kvalitet ovih šuma.

Zdravstveno stanje šuma

Praćenje zdravstvenog stanja šuma u Crnoj Gori obavlja se na Nivou I, programa ICP (*International cooperative program*) i prvenstveno se odnosi na osmatranje i procjenu defolijacije i procjenu oštećenja krošnji i stabla drveća na posmatranim parcelama unutar

mreže 16x16 km, raspoređenim na cjelokupnoj teritoriji Crne Gore. Osmatranje se vrši prema važećem Manualu ICP za šume.

U toku 2010.g., prilikom pripremnih radova na praćenju zdravstvenog stanja šuma u Crnoj Gori uspostavljeno je na 49 bioindikacijskih tačaka u mreži 16 x 16 km. Raspored postavljenih bioindikacijskih tačaka je napravljen tako da je jedna tačka obuhvatila opštinu Plav i ona se sada nalazi na teritoriji Nacionalnog parka na lokalitetu Gradec. U okviru ove tačake, za potrebe izrade Izvještaja o zdravstvenom stanju šuma, obrađena su 24 stabla na kojima je izvršena procjena stanja kruna, promjena boje i drugih parametara na osnovu kojih je određen stepen oštećenja posmatranih vrsta. Izvršena je analiza defolijacije i oštećenosti ukupnog broja posmatranih stabala i date su analize dominantnih vrsta sa detaljnim grafičkim prikazima uporednih analiza.

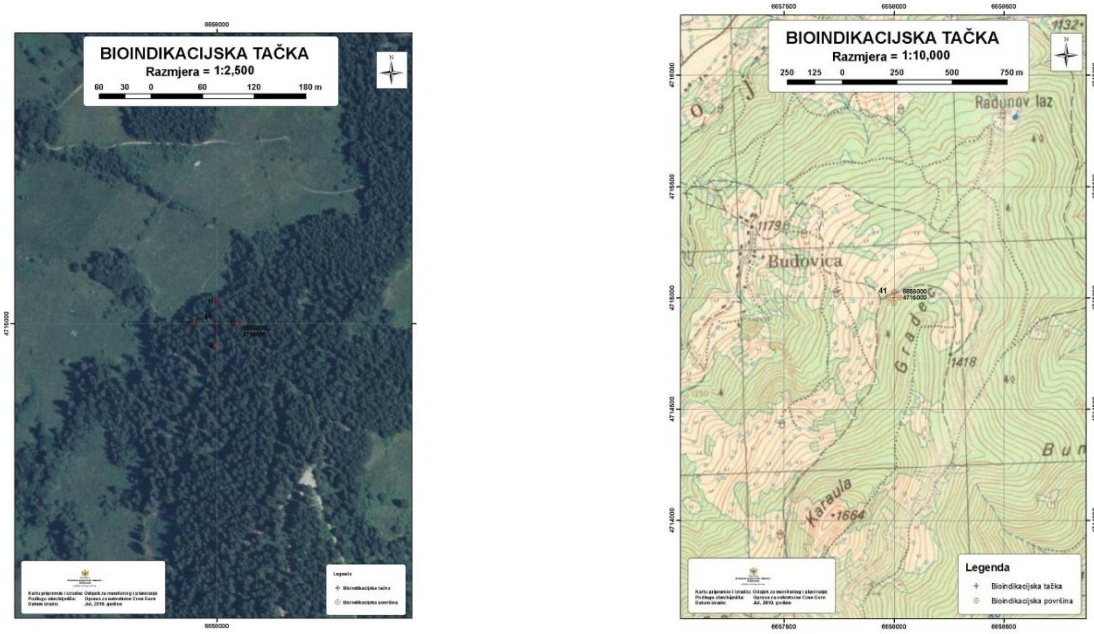

Slika. Bioidnikacijska tačka u NP “Prokletije”

Prilikom analize zdravstvenog stanja šuma na teritoriji Nacionalnog parka (ne samo na bioindikacijskoj tački), kao glavni uzročnici propadanja stabala definisani su uzročnici biotičkog i abiotičkog porijekla kao i sve prisutniji šumski požari.

Uzročnici biotičkog porijekla kao što su divljač, insekti i gljive su prateći organizmi prirodnih ekosistema i njih je u postojećim uslovima moguće kontrolisati.Kontrolu je teže sprovoditi jedino u uslovima pojave prenamnoženja nekog biotičkog faktora, kada se remeti prirodni sklad i te pojave u velikoj mjeri utiču na zdravstveno stanje šumskog drveća. Ova pojava je najčešće izražena i vezuje se za gradacije insekta.Insekti kao štetočine na biljkama posebno su opasni po četinarske šume i najveće štete pričinjavaju potkornjaci posebno kada se jave u gradacijama. Pojave gradacija, polucija ili prenamnoženja se ne dešavaju u dugim vremenskim periodima, prevashodno jer se konstantnim monitoringom i blagovremenom reakcijom nadležnih službi za zaštitu, pokušava spriječiti njihovo nastajanje. Karakteristika pojave ovih uzročnika je što se javlja najčešće na ograničenom prostoru (lokalno ili regionalno), njihova pojava je nagla i traje ograničen vremenski period.

Gubar (*Lymantria dispar* L.) je u više navrata bio u prenamnoženju, dok je akutnih gradacija ranih defolijatora i osa listarica bilo više. Ksilofagni insekti se često nadovezuju na defolijatore, koji fiziološki slabe stabla, čime se stvara bolja predispozicija za napad sipaca potkornjaka, strižibuba i surlaša koji mogu dovesti do propadanja šumskih sastojina na širem području.

U četinarskim šumama sipci potkornjaci se povremeno javljaju kao štetočine od posebnog privrednog značaja, to se prvenstveno odnosi na osmozubog smrčinog potkornjaka *Ips typographus* L. koji zajedno sa ostalim smrčevim potkornjacima, a naročito sa malim smrčevim potkornjakom *Pityogenes chalcographus* L., konstantno ugrožava i oštećuje smrčeve šume.

Od svih ovih uzročnika sušenja stabala najveći značaj imaju mikoze tj. bolesti izazvane patogenim gljivama.

Najčešća parazitna gljiva u sastojinama smrče i jele je*Heterobasidion annosum koja* pričinjava daleko najveće štete. Napada stabla svih doba starosti. Prouzrokuje trulež korjena i centralnog dijela stabla i u završnoj fazi sušenje stabala. Pored gljive *Heterobasidion annosum* koja pričinjava ogromne štete i na jeli i na smrči, na stablima jele konstatovane su i sledeće parazitne gljive: *Armillaria ostoyae, Cytospora friesii, Delphinella abietis, Foveostroma abietinum, Fomitopsis pinicola, Hymenochaete mougeotii, Lachnellula calyciformis, Lirula nervisequia, Melampsorella caryophyllacearum, Phomopsis abietis, Pholiota aurivela, Phellinus hartigii, Tiarosporella durmitorensis*, *Trichaptum abietinum* i *Tyromyces stipticus.*Po značaju u prvu grupu spadaju gljive: *Heterobasidion annosum, Melampsorella abietina, Cytospora friesii* i *Tiarosporella durmitorensis.* U drugu grupu spadaju tipični destruktori drveta, kao što su *Fomitopsis pinicola* i *Phellinus hartigii.*

Na bukovim stablima uglavnom se javljaju gljive prouzrokovači truleži drveta. Bukovo drvo je i pored svojih dobrih tehničkih osobina neotporno i predstavlja odličnu podlogu za razvoj mnogih gljiva prouzrokovača destrukcije drveta. Na povećan broj zaraženih stabala, pored starosti stabala uticalo je i to što su mnoga stabla bila ozlijeđena u osnovi prilikom ranijih sječa.

Dominantne vrste gljiva su sledeće: *Ustulina desta* (prouzrokuje bijelu trulež,), *Fomes fomentarius* (javlja se na dubećim živim stablima, ali takođe i na ležavinama bukve, *Melanopus squamosus* (prouzrokuje belu trulež), *Ganoderma applanatum* (prouzrokuje bijelu trulež), *Diatrype disciformis* (plodonosna tijela se javljaju na granama, a gljiva je konstatovana u svim sastojinama bukve), *Phellinus igniarius* (prouzrokuje bijelu slojevitu trulež, karpofore se javljaju na starim, suvim bukvama), *Stereum subtomentosum* (prouzrokuje bijelu trulež), i druge vrste.

Na nekim stablima bukve konstatovane su otvorene, višegodišnje rak rane prouzrokovane patogenom gljivom *Nectria galligena.* Takođe je veoma često (pogotovu na suvim granama) konstatovana i gljiva *N. cinnabarina,* koja pored bukve veoma često napada i *Acer* vrste.

Uzročnici *abiotičkog porijekla* posebno polutanti iz vazduha djeluju na mnogo kompleksniji način. Ova oštećenja se nazivaju još i neinfektivna, a ovde se ubrajaju svi poremećaji i oštećenja koja nastaju pod uticajem nepovoljnih klimatskih i edafskih faktora. Ove bolesti su uzrokovane aerozagađenjem, suviše niskom ili suviše visokom temperaturom, nedostatkom ili prevelikom vlagom zemljišta, prevelikom kisjelošću ili bazičnošću zemljišta, mehaničkim dejstvom vjetra, snijega, grada, groma isl. Ovi ozročnici za razliku od uzročnika biološkog porijekla ne mogu se kontrolisati mjerama gazdovanja ili mjerama zaštite. Lanac promjena koji izazivaju mijenja sastav vazduha, zemljišta čak i patogena do te mjere da utiču na prisustvo nekih patogena ili štetočina što može da bude čak poželjno jer i oni postaju indikatori kvaliteta sredine.

Polutanti iz vazduha ili kontinuirano zagađivanje šuma imisijama štetnih materija deluje veoma nepovoljno na vegetaciju. Neke od toksičnih materija djeluju tako što se akumuliraju u biljkamai ne primjete se do izvjesnog praga tolerancije biljke dok druge direktno toksično djeluju na biljku i izazivaju promjene u njenoj ćelijskoj strukturi asimilacionih organa pa i u cijeloj biljci. Kompleksno djelovanje je i takvo da abiotski faktor utiče na imunitet biljke što je predisponira za napad nekih biotičkih faktora sredine, koji u sukcesiji nastavljaju proces sušenja do potpunog propadanja (umiranja) šuma.

Zbog složenosti djelovanja, zajedničkog nadovezivanja i kompleksnosti faktora kao i zbog različitih karakteristika pojedinih biljnih vrsta i različitog stepena otpornosti različitih sorti i u okviru iste vrste nije moguće jednostavno objasniti proces i izazivače umiranja šuma i dati jednostavan odgovor koji bi predstavljao rešenje problema. Najčešća greška kod posmatranja reakcije biljke na kompleksno djelovanje faktora abiotičke i biotičke prirode je navođenje na pogrešan zaključak da je za sušenje šuma glavni krivac primarni faktor kao prvi uzrok nastalih poslJedica ili da je poslednji agens sukcesije najznačajniji.

Ljekovito bilje i šumski plodovi u NP "Prokletije"

Zahvaljujući prirodnim uslovima (klima, zemljište i dr.) navećem dijelu Prokletija prisutan je veliki broj različitih vrsta *ljekovitog bilja i šumskih plodova,* čije branje predstavlja značajan izvor prihoda lokalnog stanovništva.

Tabela. Žbunaste vrste, šume, Nacionalnipark„Prokletije"

Žbunaste vrste	Ukupno ha	%
Svib	9,9	0,72
Lijeska	48,4	3,51
Jeremicak	5,9	0,43
Kleka	27,1	1,97
Klecica patuljasta kleka	16,0	1,16
Orlovi nokti	25,2	1,83
Ruža	39,0	2,83
Kupina	374,0	27,16
Iva	17,9	1,3
Borovnica	797,8	57,94
Ostale žbunaste vrste	15,8	1,15
UKUPNO	1.377,0	100
Travnate vrste		
Pasjaca šumska	84,3	12,69
Šumska bekica	471,3	70,94
Ostale vrste trava	108,7	16,36
UKUPNO	664,3	100
Vrste bilja		
Šumarica apeninska	27,2	1,69
Šumarica breberina	342,5	21,33
Pavlovac	27,6	1,72
Kopitnjak	2,0	0,12
Lazarkinja	288,7	17,98
Brocika	30,6	1,91
Krvavac	4,4	0,27
Kukurijek	2,0	0,12
Medunjik	2,0	0,12
Milogled	27,1	1,69
Ociš, ocoboljka	12,1	0,75
Ostale vrste bilja	839,8	52,29
UKUPNO	1.606,0	100
Vrste paprati		
Bujad	291,1	99,98
UKUPNO	291,1	99,98

Izvor: Prva nacionalna inventura šuma Crne Gore - završni izvještaj

Na osnovu konstatovanih žbunastih vrsta u Nacionalnom parku može se vidjeti prisustvo značajnog broja komercijalnih vrsta koje je moguće, uz neophodne mjere zaštite, održivo koristiti. Tu se prvenstveno misli na borovnicu koja se rasprostire na površini od 57,94 ha, kupinu na 27,16 ha i lijesku na površini od 3,51ha.

Procijenjeni rod šumske borovnice je izmedju 500-600 tona godišnje. Berba i otkup borovnice je organizovan, ali ostaje dovoljno prostora da se ovaj resurs značajnije iskoristi uz istovremeno očuvanje ove vrste. Kroz usvajanje Pravilnika (ali prije svega i njegove dosledne primjene u praksi) o berbi, čuvanju i skladištenju šumskih plodova i ljekovitog bilja, riješiće se dosadašnja loša praksa berbe i eksploatacije bilja neodgovarajućom opremom i postupcima. Sada sešumska borovnica najvećim dijelom bere upotrebom priručnih

sredstava (grebena, češljeva), pri čemu se znatno oštećuje nadzemni bio biljke. Kao posljedica takvih aktivnosti imamo smanjenje površina pod borovnicom, smanjenje roda, oštećenje i sušenje cijelih „borovnjaka".Međutim, na terenu su vidljivi primjeri negativnog iskorišćavanja šumskih i drugih plodova u prvom redu ljekovitog bilja kao i jestivih gljiva, što na nekim lokalitetima poprima i zabrinjavajuće razmjere.

Područje je bogato i drugim vrstama šumskih plodova (gljive, jagode, kupine, divlje voće i dr.) kao i brojnim vrstama ljekovitog bilja. Sakupljanje ljekovitog bilja je uglavnom neorganizovano i individualno. S obzirom da i druge opštine na sjeveru Crne Gore imaju slične potencijale, to daje šansu da se povezivanjem i udruživanjem svi ti potencijali iskoriste i postigne dobar profit.

Na području opština Plav i Gusinje se tokom sezone otkupe određene količine gljiva (vrganj, lisičarka) i plodova drugog bilja. Ovaj sektor kroz mjere zaštite bilja, usvajanja pravilnika i dobre organizacije može ostvariti potpunu valorizaciju ovog resursa.

Na postojećoj sirovinskoj osnovi mogu se obezbijediti razni proizvodi koji imaju plasman na domaćem i stranom tržištu. U razvoju poljoprivrede značajnu ulogu treba da imaju i *savremene hladnjače* za čuvanjeovihproizvoda*.* Na području opštine Plav i Gusinje od 17 registrovanih zamljoradničkih zadruga sada radi samo njih nekoliko. Na teritoriji opštine Plav postoje dvije zemljoradničke zadruge: ZZ „Plav" – Plav, ZZ „Aljo Hot" a u Gusinju ZZ „Murino" – Murino. Zadruge u Plavu imaju pogon za preradu sira i vrše otkup borovnica i drugih šumskih plodova, dok Gusinjska zadruga ima svoje zemljište, zapošljava 17 radnika i vrši otkup ljekovitog bilja i borovnica.

Ljekovito bilje, šumski plodovi i samonikle vrste zauzimaju velike površine, čijim bi pravilnim korišćenjem i gazdovanjem stanovništvo na ovom području ostvarilo značajan profit i interes da se to bogatstvo sačuva od devastacije i nekontrolisane eksploatacije. I pored bogatog florističkog sastava, ovaj sektor ni izbliza nije valorizovan u odnosu na potencijale. Bogat floristički sastav treba iskoristiti kroz ubiranje, sušenje i pakovanje ljekovitog bilja.

Pored ljekovitog, na prostoru Parka obilatoje prisutno i **jestivo bilje** koje takođe ima i određena ljekovita svojstva: *Fragariavesca* (šumska jagoda), *Alliumursinum* (srijemuš), *Taraxacum officinale* (maslačak), *Oxalis acetosella* (kiseljak), *Rumexacetosella* (kiseljak), *Rumexalpinus* (štavelj), *Daucus carota* (mrkva), *Sedum album* (bijeli žednjak), *Lamiumalbum*(bijela mrtva kopriva), *Orchismorio* (salep), *Pastinacasativa* (paškanat), *Urticadioica*, *Urticaurens* (kopriva), *Vacciniummyrtillus* (borovnica), *Vacciniumvitis-idaea* (brusnica), *Vitisvinifera* (loza), *Piruspiraster* (divlja kruška), *Malusdasyphylla*(dlakava jabuka), *Malussylvestris* (divlja jabuka), *Sorbusaucuparia* (jarebika), *Sorbusdomestica* (oskoruša), *Prunusspinosa* (trnjina), *Prunuscerasifera* (džanarika), *Corylusavellana* (lijeska), *Cornusmas* (drijen), *Juglansregia* (orah), *Rubusidaeus* (malina), *Rubushirtus* (kupina), *Rubuscaesius* (kupina), *Ribesalpinum* (planinska ribizla), *Ribespetraeum* (ribizla kamenjarka), i mnoge druge. Mnoge od jestivih vrsta se koriste i kao **začinsko bilje**. Primjera radi, česti začini su *Carumcarvi* (kim), *Origanumvulgare* (vranilova trava), *Foenicilumvulgare* (morač), *Menthapiperita* (nana), *Allium* sp. (lukovi) ili *Thymus* sp. Brojne vrste ili gotovo cijeli rodovi mogu naći višestruku primjenu ne samo u prehrambenoj, nego i u **hemijskoj**, **farmaceutskoj** i **kozmetičkoj industriji** (*Pinus* sp., *Juniperus* sp., *Adonis* sp., *Plantago* sp.,*Salvia* sp., *Galium* sp., *Linum* sp*., Gentiana* sp*., Hypericum* sp., *Ranunculus* sp., *Aconitum* sp., *Rhamnus* sp., *Satureja* sp.,*Valeriana* sp., *Thymus* sp., *Digitalis* sp., *Teucrium* sp., *Angelica* sp., *Crocus* sp., *Tilia* sp., *Betula* sp.i dr.).

Za upotrebna svojstva dijela ovog biljnog blaga lokalno stanovništvo već vijekovima zna i tradicionalno ga koristi za liječenje ljudi i stoke, za ljudsku i stočnu ishranu, protiv insekata, glodara i parazitskih gljivica, za pravljenje i bojenje odjeće i u druge svrhe.

Zbog izuzetne ljepote, brojne vrste se mogu koristiti i kao **dekorativne.** Primjera radi, mnogo ukrasnih vrsta izrazito izazovnih cvjetova se može naći u rodovima *Aquilegia* (kandilke), *Campanula* (zvončići), *Armeria* (babine svile), *Anemone* (breberine), *Cerastium* (ptičje trave), *Dianthus* (karanfili), *Viola* (ljubičice), *Geniana* (encijani), *Primula* (jagorčevine), *Cyclamen* (ciklame), *Daphne* (jeremičci), *Saxifraga* (kamenike), *Sedum* (žednjaci), *Sempervivum* (čuvarkuće), *Lilium* (ljiljani) ili *Orchis* (orhideje). Bogata i raznovrsna flora i vegetacija prokletijskog prostora daje poseban estetski i dekorativni pečat kako vodenih,

tako i kopnenih ekosistema pa sve do alpske i nivalne zone. Posebnu estetsku i pejzažnu vrijednost da jurano proljećnice (efemere) iz familija: *Primulaceae, Liliaceae, Orchidaceae*itd., kao i druge dekorativne biljke tokom svih sezonskih aspekata, a naročito kada su u punoj fazi cvjetanja.

Lov

Na teritoriji opština Plav i Gusinje nalaze se dva lovišta. Jedno koje zahvata 32.820 ha, od čega 7.500 ha zabrana, nalazi se u zapadnom pojasu teritorije opštine i njime upravlja lovačko društvo „Hridsko jezero" iz Plava. Drugo lovište površine je 15.780 ha, od čega je 2.000 ha zabrana i nalazi se u opštini Gusinje i njimeupravlja lovačko društvo „Maja Karanfil". U ovim lovištima love se srne, divlje svinje, divokoze, zečevi, jarebice kamenjarke, medvjedi, vukovi, lisice, jazavci, kune bjelice. Procjene brojnog stanja postoje, ali se smatra da nijesu precizne, i da je dinamika populacija pojedinih vrsta nepovoljna u odnosu na kapacitet njihovih staništa.

Ova lovišta ne obuhvataju područje NP „Prokletije".

Od uspostavljanja NP Prokletije, lov u okviru Parka je zabranjen, ali zbog nepostojanja adekvatno opremljene stručne službe Parka (još uvijek nedovoljan broj čuvara Parkai tehnička neopremljenost), potom prostorno-planske dokumentacije i razgraničenja u nadležnostima institucija, na ovom prostoru i danas je prisutan krivolov. Dodatni faktor koji na to utiče je i nepostojanje svijesti kod lokalnog stanovništva o očuvanju faune, a problem su i prelasci lovaca iz Albanije i Kosova preko državne granice, što takođe još nije pod adekvatnom kontrolom.

Ocjena stanja

Šumski ekosistemi opštine Plav i Gusinje u prošlosti bili su izloženi višestrukim pritiscima koji su bili izraženi prije svega kroz neplanske aktivnosti i prekomjerno korišćenje u pojedinim zonama posebno u vrijeme ratnih dešavanja na Kosovu. Bespravna sječa četinara najviše je bila izražena na teritoriji gazdinske jedinice „Babina gora-Šipovica-Vaganica" koja sada ne pripada nacionalnom parku, dok je na teritoriji koja pripada nacionalnom parku najviše bespravnih sječa je bilo u GJ "Babino polje- Treskavac"(četinari) i GJ „Gusinjske šume" (lišćari). Što se tiče privatnih šuma bespravna sječa je evidentirana u okviru gazdinske jedinice „Babino polje-Treskavac" koja obuhvata postojeći nacionalni park.

Problemi sa bespravnim sječama na ovom području i danas su brojni i dosta složeni. Pored bespravnih sječa na teritoriji ove dvije opštine (koje su posebno bile izražene u vrijeme primopredaje terena između Uprave za šume i Nacionalnog parka) i izvoza drveta na područje Kosova, pojedina lica sa teritorije Kosova vrše pomjeranje „graničnih oznaka" i veoma je ugrožena bezbjednost, kako stručnih lica tako i mještana u neposrednoj okolini.

Ipak, sa planskog i organizacionog aspekta gledano, najznačajniji problem koji danas ima negativan uticaj na stanje ekosistema šuma predstavlja: nepostojanje sistema integralnog upravljanja šumskim ekosistemima, dotrajala i neprilagođena sredstva za korišćenje šuma, loša ili neadekvatna otvorenost šuma, nekorišćenje visokokvalitnih vrsta za obnavljanje šuma i neadekvatan sistem protivpožarne zaštite.

Nedovoljna otvorenost šuma predstavlja ograničavajući faktor razvoja šumarstva, zbog čega se znatan dio šuma ne koristi, dok se otvorene šume, naročito one u blizini puteva, često pretjerano i neracionalno koriste.

Šume u privatnom vlasništvu do sada nijesu adekvatno tretirane niti uređivane. Izdvojene gazdinske jedinice u državnom vlasništvu su neravnomjerno otvorene. Izvođene su sječe jačeg inteziteta, naročito u blizini šumskih komunikacija, te je u ovim kompleksima prioritetni zadatak budućeg gazdovanja sanacija postojećeg stanja uz sprovođenje mjera njege kao i pošumljavanja naročito na inkliniranim terenima i u blizini saobraćajnica.

Takođe, usljed ograničenja korišćenja šumskih resursa zbog uspostavljanja Nacionalnog parka, očekuje se da će pritisak na nezaštićena šumska područja biti pojačan. Međutim, u perspektivi, polazeći od sve većeg značaja opšte-korisnih funkcija šuma i trendova privrednog i turističkog razvoja, treba očekivati sve veće angažovanje šumarstva u rekreaciono-turističkoj djelatnosti. U tom cilju potrebno je šume infrastrukturno urediti, tj.

izgraditi nove i kvalitetne puteve, ili rekonstruisati postojeće sa svim pratećim sadržajima-parking mjestima, vidikovcima,pješačkim i biciklističkim stazama, kao i sa odgovarajućim smještajnim objektima.

Održivo gazdovanje šumskim resursima podrazumijeva ispunjenje socijalnih, ekoloških i ekonomskih funkcija zbog potreba sadašnjih i budućih generacija za šumskim proizvodima i uslugama, kao što su: drvo i drvni proizvodi, voda, hrana, energija, ljekovito bilje, stanište za divljač, vezivanje ugljen dioksida, prostor za rekreaciju i turizam, pejzaž, i dr.

3.3.3. TURIZAM

Sektor turizma predstavlja jedan od glavnih stubova ekonomskog razvoja i transformacije Crne Gore. Iako je Crna Gora je već poznata kao atraktivna turistička destinacija, njen potencijal nije u potpunosti iskorišćen i željeni međunarodni imidž još nije dovoljno ostvaren. Crna Gora bi trebalo da bude među vrhunskim turističkim destinacijama na globalnom nivou. Njen pejzaž i prirodne vrijednosti, kulturno- istorijsko nasljeđe, kao i gostoprimstvo ljudi, izuzetne su prednosti Crne Gore.

Turizam u NP „Prokletije"

Analizom prirodnih uslova i pogodnosti područje NP Prokletije sa kontaktnom zonom je područje mogućeg razvoja raznovrsnih vidova turizma tokom čitave Potencijali za razvoj turizma su autentične predione vrijednosti, kulturno naslijeđe i ekološke vrijednosti područja. Dugoročno strateško opredjeljenje Crne Gore kroz Strategiju razvoja turizma i Nacionalnu strategiju održivog razvoja je da uvrsti ovo područje u prioritetne destinacije planinskog turizma, zasnovanog na očuvanoj prirodnoj sredini.

Na osnovu ocjene o visokom kvalitetu i vrijednostima prirodnih uslova, razvoj turizma na području Prokletija mora se temeljiti na poštovanju visokih i strogih zahtjeva zaštite prirode u skladu sa zakonskom regulativom i standardima Evropske Unije.U skladu sa tim, kao i širim strateškim opredeljenjima Crne Gore[12] i njenim obavezama koje proističu iz međunarodnih konvencija o zaštiti biodiverziteta i održivom razvoju, idealan oblik turizma koji ovde treba promovisati jeste ekoturizam[13]. Moguće je sprovesti i razlilčite edukativne, stručne programe u cilju unapređenja baštine i prirodnih resursa, čime bi se podstakao razvoj naučnog turizma.

Jedno od ključnih ograničenja za dalji razvoj turizma je nedovoljna saobraćajna povezanost sa drugim djelovima Crne Gore, kao i susjednim državama. Za dalji razvoj je neophodna sanacija i modernizacija postojeće saobraćajne infrastrukture. U tom smislu se sprovode odredjene aktivnosti, kao što je izgradnja novog puta od Gusinja preko Albanije do Bajze, Koplika i Skadra, kao i veze sa Podgoricom preko Dinoše.

Smještajni kapaciteti

Nekada najveće turističko preduzeće u opštini - AD „Plavsko jezero" danas ne radi. Privatizacijom je prodato privatnom preduzeću „Jastreb" iz Podgorice. Nakon promjene vlasničke strukture u „Jastreb-u", plavski hotel je stavljen pod hipoteku i na taj način ostao zarobljen za dalja ulaganja.Hotel posjeduje smještajne kapacitete sa ukupno 260 ležaja.
Posljednjih godina prisutan je sve veći rast turističkih smještaja. Značajniji smještajni kapaciteti u okviru Nacionalnog parka, kao i u kontaktnoj zoni, dati su sljedećoj tabeli:

Tabela. PPPPN NP "Prokletije" - postojeći smještajni kapaciteti u NP i u okolini

Redni broj	Naselje	Katastarska opština K.o.	Tip naselja gradsko/ seosko	Naziv	Kategorija	Tip	Broj ležaja	U Nacionalnom parku	Napomena
1	Vojno Selo	Vojno Selo I	Grad.	Mali hotel "Kula Damjanova" ("Komnenovo Etno selo")	4****	T1	85	ne	
2	Gusinje	Gusinje	Grad.	Mali hotel "Rosi"	2**	T1	62	ne	
3	Gusinje	Gusinje	Grad.	Hotel "Gusinjska kula"		T1	16	ne	
4	Plav	Plav	Grad.	Motel "Đerdan"		T1	16	ne	
5	Vusanje	Vusanje	seosko	Pansion "Albesa"		T1	5	ne	
6	Brezojevica	Brezojevica	seosko	Eko naselje "Aqua"		T3	28	ne	radi samo ljeti
7	Dolja	Dolja	seosko	Eko katun "Grebaje"		T3	27	da	
8	Dolja	Dolja	seosko	Katun "Maja Karanfil"		T3	26	da	
9	Dolja	Dolja	seosko	Planinarski dom "Branko Kotlajić"		T3	27	da	**planinarski dom** - nema struju, WC izvan objekta

[12] Strategija razvoja turizma Crne Gore do 2020. godine (Ministrastvo turizma i održivog razvoja, 2008. god.) prepoznaje njegovanje pejzaža i prirode kao osnovu razvoja turizma .
[13] Ministarstvo turizma (2005): Program razvoja planinskog turizma u Crnoj Gori.

Tabela. PPPPN NP "Prokletije" - postojeći smještajni kapaciteti u NP i u okolini

Redni broj	Naselje	Katastarska opština K.o.	Tip naselja gradsko/ seosko	Naziv	Kategorija	Tip	Broj ležaja	U Nacionalnom parku	Napomena
									(poljski)
10	Dolja	Dolja	seosko	Planinarski dom "Karanfil"		T3	30	da	**planinarski dom**
11	Prnjavor - Babino Polje	Prnjavor	seosko	Eko planinarsko naselje "Hrid"		T3	30	da	**planinarski dom** - naselje čini kompleks planinarskih kućica (tri veće, tri manje i jedna dvospratna) kapaciteta 30 ležaja, dva kupatila, kuhinja i šadrvan.
12	Bogajiće - Paljevi	Bogajiće	seosko	Planinarski dom		T3	10	ne	**planinarski dom** - privatno vlasništvo predsjednika PD "Prokletije"
13	Hoti - Husejinović	Hoti	seosko	Privatni smještaj		T3	6	ne	sobe za iznajmljivanje
14	Vusanje - Zastan	Vusanje	seosko	Planinarska kuća "Ropojanski zastan"		T3	-	da	bivša karaula
15	Vusanje - Zastan	Vusanje	seosko	Kamp "Ropojanski zastan"		T3	50	da	
16	Plav	Plav	gradsko	Hotel "Plavsko jezero"				ne	ne radi
UKUPNO:							**418**		

Trenutno postoje skromni kapaciteti orijentisani na ekoturizam, koji predstavljaju dobru osnovu za dalje unapređenje i proširenje kapaciteta sličnog tipa.Razvoj turizma u velikoj mjeri zavisi i od stručnih i sposobnih kadrova. Postojeća kadrovska struktura u ovoj branši nije zadovoljavajuća. Prema podacima lokalnih službi u novembru 2011. godine sektor turizma i ugostiteljstva je zapošljavao 146 stalnih i 75 sezonskih radnika.

Prema podacima Monstata ukupan broj turista u 2011. godini je iznosio 1.609 i ostvareno je 4.366 noćenja. Značajno je napomenuti da postoji pozitivan trend turističkih posjeta i noćenja, posebno inostranih gostiju. Međutim, pored trenda rasta gostiju i noćenja posjećenost je još uvijek na niskom nivou.

Tabela. Turistička posjeta i noćenja

	Gosti		Noćenja		Prosječan broj noćenja po turisti	
	Ukupno	**Strani**	**Ukupno**	**Strani**	**Ukupno**	**Strani**
2005	73	29	615	470	8,4	16,2
2006	-	-	-	-	-	-
2007	-	-	-	-	-	-
2008	377	180	413	204	1,1	1,1
2009	2220	1337	5624	1847	2,5	1,4
2010	1686	1055	4027	2254	2,4	2,1
2011	1649	843	2122	1067	2,7	2,9
2014	1909	1372	2893	1966	1,5	1,4

Izvor: Monstat

Prema podacima iz tabele, turizam područja opština Plava i Gusinja, pa samim tim i NP „Prokletija“ je na veoma niskom stepenu razvijenosti.Trenutno postoje skromni kapaciteti orijentisani na ekoturizam, koji predstavljaju dobru osnovu za dalje unapređenje i proširenje kapaciteta sličnog tipa. Turistička ponuda nije ni približno dovoljno razvijena s obzirom na turističke resurse koji postoje i koji se mogu koristiti. U narednom periodu, treba uložiti napore stvarati raznovrsniju turističku ponudu kroz brži razvoj i povezivanje svih segmenata u prepoznatljiv turistički proizvod. U tom smislu naročito treba obratiti pažnju na preporučene oblike prekogranične saradnje sa Albanijom (PP CG), budući da je na tom prostoru prostor Prokletija takođe stavljen pod zaštitu. Plan će preporučiti moguće projekte prekogranične saradnje i sadržaje koji mogu biti na obostranu korist.

Turističke zone

Na području NP "Prokletije" su izdvojene zone dominantnih turističkih sadržaja:

- **LokalitetŠkala**- Zahvata jugoistočni obod doline Grebaje, koji u graničnom prostoru prema Albaniji završava grupom najviših crnogorskih vrhova. U ovoj zoni se nalaze sljedeći turistički kapaciteti: eko - katun "Grebaje", katun "Maja Karanfil", planinarski dom "Branko Kotlajić" i planinarski dom "Karanfil". Dugoročni razvoj turizma na prostoru ove zone može integralno valorizovati raskošnu i atraktivnu prirodu ledničkih valova Grbaje, predjela Bjeliča, Karanfila, Popadije i Valušnice.
- **LokalitetZastan** - Zahvata prostor oko bivše karaule Zastan, na jugoustočnom obodu doline Ropojan. U ovoj zoni se nalazi planinarska kuća "Ropojanski zastan" (bivša karaula)kao i kamp u divljni. Preko lokaliteta Jezerce ova zona se nadovezuje na turističke pravce kretanja iz Albanije.
- **Lokalitet Babino polje** - Bogićevica je tipičan visokoplaninski prostor koji zauzima centralnu poziciju u okviru crnogorskih Prokletija. Nalazi se u istočnom dijelu Nacionalnog parka i čini granično područje sa susjednom Albanijom i planinskim obodom Kosova. U ovoj zoni se nalazi nekoliko prostranih visokoplaninskih lanaca alpskog izgleda i karakteristika na sjeveroistoku, na koje se u obliku potkovice nadovezuju vrhovi Bogićevice na jugu i jugoistoku, dok se u centralnom i zapadnom dijelu nalazi visokoplaninski masiv Krš Bogićevica (2.374 m) i Hridsko jezero, smješteno u prostranom cirku na padinama pomenute planine, na nadmorskoj visini od 1.970 m. Na ovom području se nalazi eko planinarsko naselje "Hrid", kao i niz aktivnih katuna u dolini Babinopoljske rijeke.

Pri daljem planiranju turističkih aktivnosti treba uzeti u obzir moguće uticaje na životnu sredinu i planirati ih shodno statusu NP "Prokletije" i rezervatu prirode Hridsko jezero.

Privredni pokazatelji turizma u NP "Prokletije"

Da bi procijenili ukupni volumen turističkog biznisa koji se dogada na prostoru NP “Prokletije“, potrebno je analizirati cijene turističkih usluga u okviru NP.Cijene usluga u NP "Prokletije"[14]:

- Ulaznica - 1,00 €
- Ulaznica za organizovane grupe učenika, studenata, penzionera, sindikalnih organizacija i planinarskih društava -0,50 €
- Korišćenje usluga vodiča - 60,00 € / 4 h
- Korišćenje usluga vodiča - 100,00 € / 8 h
- Kampovanje
  - Veliki šator - 5,00 € / dan
  - Mali šator - 3,00 € / dan
  - Kamp prikolica - 3,00 € / dan
  - Korišćenje uređenih kamp prostora - 10,00 € / dan
- Loženje vatre na posebno uređenim mjestima -5,00 € / dan
- Džiping ture - 20,00 € / dan

[14]izvor: http://www.nparkovi.me/sajt/np-prokletije/cijene

- Dozvola za branje i sakupljanje šumskih plodova, gljiva, ljekovitog i aromatičnog bilja - 50,00 € / godina
- Dozvola za branje i sakupljanje šumskih plodova, gljiva, ljekovitog i aromatičnog bilja - 5,00 € / dan

Nema podataka o ostvarenim prihodima u prethodnom periodu.

3.3.4. EKONOMSKA ANALIZA POSTOJEĆEG STANJA

Na području Parka ima malo sadržaja i aktivnosti koji bi sa aspekta ekonomije bili od velikog značaja. Prateći savremene turističke tokove o razvoju turizma zasnovanog na prirodi, na samoj granici Parka, izgrađeno je više eko-katuna sa diversifikovanom turističkom ponudom: Eko-planinarsko naselje ,,Hrid" , Eko-katun „Grebaje", Planinarski domovi u Grebajama, Restoran „Maja Karanfil", privatne eko-kućice i dr. Na prostoru Parka postoji više katuna na kojima su ljudi iz okolnih mjesta tradicionalno izdizali a to su: Bajrovića katun, Kolašinaca katun, Markovića katun, Bakovića katun, Bor Radončića, Bjelič, Koljendarski katun itd...

Poljoprivreda i proizvodnja hrane imaju značajnu ulogu u privrednom razvoju opština Plav i Gusinje, a samim time i Nacionalnom Parku. Opšta karakteristika u poljoprivredi je niska produktivnost rada koja proizilazi iz različitih uzroka, a jedan od tih uzroka je nizak tehnički nivo poljoprivredne proizvodnje

Od pojedinih grana poljoprivrede stočarstvo ima najveći ekonomski značaj. Budući da se govori o proizvodnji ekološki čiste i zdrave hrane. Poseban je značaj stočarstva u tome što se putem gajenja preživara iskorišćavaju manje produktivne površine (pašnjaci i livade), koje preovlađuju u strukturi ukupnih poljoprivrednih površina. Ukupan stočni fond na teritoriji opštine Plav i Gusinje prema, podacima poljoprivrednog popisa iz 2010. godine, iznosi: ovaca - 11.726 grla, krava - 3.757 grla, koza – 985 grla, svinja – 925 grla, konja 319 - grla, živine - 9.076 komada i košnica pčela - 1.700. društava. Stanje u stočarstvu je daleko ispod potencijala. Obradivih površina, pogodnih za razne vidove biljne proizvodnje (povrtarstvo, ratarstvo i voćarstvo) ima dosta ali su nedovoljno iskorišćeni. Mada, u poslednje vrijeme se sve više poljoprivrednika odlučilo na organsku proizvodnju, i veći je broj stanovnika okrenut ka razvoju poljoprivrede.

Na području Nacinalnog parka postoje značajni resursi šumskih proizvodi koji se ogledaju u kompleksima samonikle šumske borovnice i drugih šumskih proizvoda. Prema nekim ranijim ispitivanjima, borovnica u ovom kraju je specifičnog sastava, jer sadrži puno vitamina, bakra i gvožđa, kao i antocijane i tanine. Procijenjeni rod je između 500-800 tona godišnje. Područje je bogato i drugim vrstama šumskih plodova (gljive, jagode, ogrozd, malina, kupina, divlje voćke i dr.) kao i brojnim vrstama ljekovitog bilja.

NP „Prokletije", osim iz sopstvenih prihoda, donacija i drugih izvora, finansira se u skladu sa zakonom i prihodima iz budžeta. Zadnjih godina povećana su izdvajanja za NP „Prokletije" i ako i tako povećana nisu dovoljna za optimalno funkcionisanje NP „Prokletije".

Iz analize konkurentskih nedostataka jasno se vidi da je ovo područje, usprkos postojećim turističkim centrima NP „Prokletije" ipak na samom početku turističkog razvoja, a upravo se iz tog razloga projekti za izgradnju konkurentnosti u turizmu NP „Prokletije" odnose isključivo na projekte / programe vezane uz izgradnju turističke infrastrukture i projekte podrške razvoju, a kao početnu tačku za održiv razvoj kompletnog turističkog lanca vrijednosti u nadolazećem razdoblju. Ovi su projekti uglavnom odgovornost javnog sektora ovog područja, odnosno implementacija nekih od njih pak zavisi od saradnje javnog i privatnog sektora.

Najznačajniji trenutni ekonomski benefit Park ostvaruje putem naplate takse za korišćenje šuma i sanitarne sječe. Pored pomenutog izvora prihoda, Park prihoduje i od prodaje suvenira-mapa.

Buduća potencijalna sredstva izvora finansiranja NP Prokletije su: avanturistički kamp, izgradnja smještajnih kapaciteta (eko-naselja, bungalova, auto kampova, šatorskih kampova, vidikovca,), prodavnice suvenira, centri za posjetioce, prodaja mapa, sportske aktivnosti, sportski objekti za raznovrsne aktivnosti (moto-kros, biciklizam...), staze za ekstremne sportove, maraton, izgradnja šadrvana, roštilja, paraglajding. Za ove i slične investicije neophodna su značajna finansijska sredstva. Potencijalni izvor ovih sredstava

mogli bi biti strani donatori, razni EU fondovi, privatni preduzetnicii, koji bi pronašli svoj interes u sopstvenom razvoju i uspjehu. Treba planirati i prihode od malih hidro elektrana, kojih će biti tri koje crpe vodu iz NP „Prokletije“.

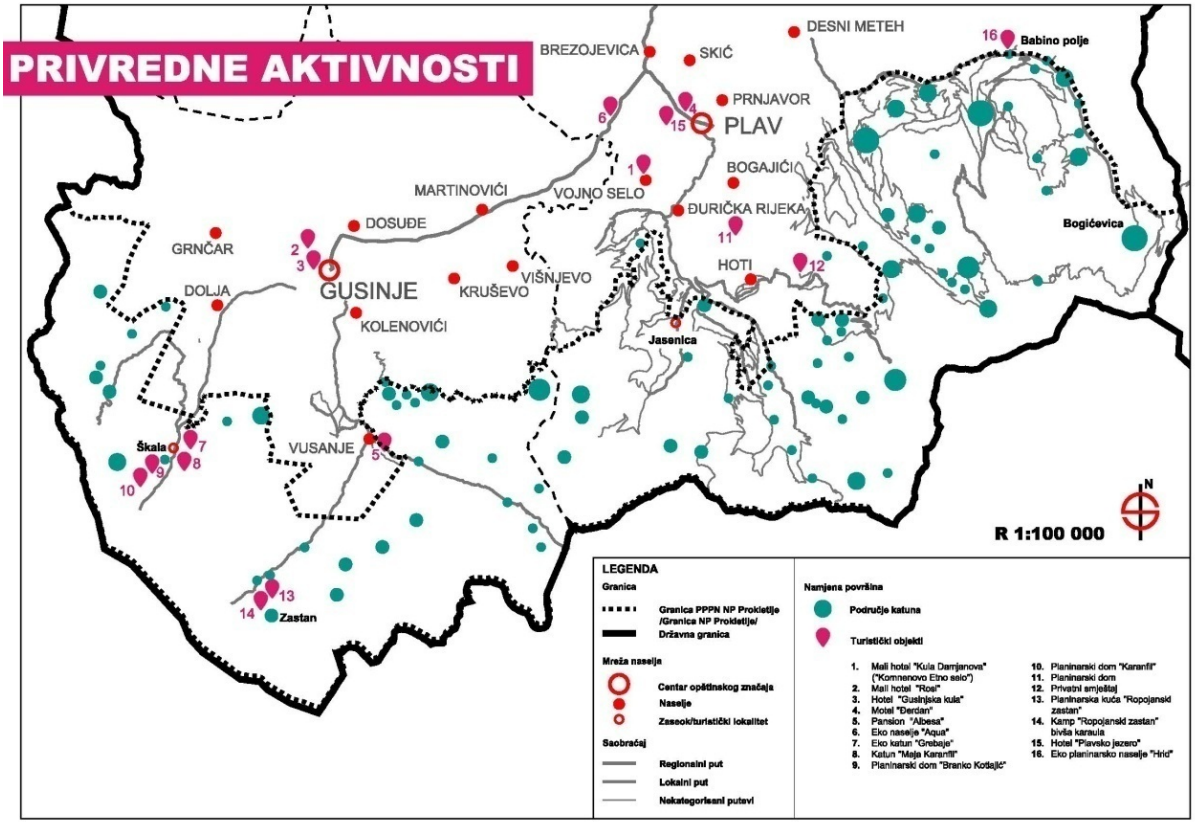

Slika: Privredne aktivnosti na području NP "Prokletije"

3.4. SAOBRAĆAJNI SISTEM

Zona zahvata PPPN NP „Prokletije" obuhvata djelove teritorija dvije opštine: Plav i Gusinje. Prostor zahvata zone nacionalnog parka nema povoljan saobraćajno - geografski položaj u odnosu na cjelokupnu saobraćajnu mrežu Crne Gore. Najbliži putni pravci državne saobraćajne mreže su regionalni put R-19 (Mateševo - Andrijevica), R-9 (Murino - Bjeluha) i regionalni put R-2 (Berane - Buča-Andrijevica (raskrsnica sa R-19)- Murino (raskrsnica sa R-9) - Plav- Gusinje -Grnčar (granica sa Albanijom), sa kojeg se do NP Prokletije stiže slabo razvijenom mrežom lokalnih puteva.

Iako je Nacionalni park „Prokletije" pogranično područje ne postoji adekvatna saobraćajna povezanost sa regionom. Takođe, saobraćajna povezanost sa opštinskim centrima Crne Gore je dosta nerazvijena, kako zbog svog perifernog položaja tako i zbog neulaganja i održavanja postojeće saobraćajne infrastrukture.

Najbliži opštinski centri su Gusinje i Plav do kojih se stiže regionalnim putem R-2, a preko kojeg se dalje ostvaruje veza sa Murinom, Andrijevicom i Beranama. Veza sa Kolašinom i Podgoricom je moguće ostvariti regionalnim putem R-19 (Mateševo - Andrijevica) koji je promjenjlive širine kolovoza i sa tehničko-eksploatacionim karakteristikama nedovoljno dobrih za rang regionalnog puta. Alaternativni put do Podgorice, koji je dosta duži (cca 190km), ali zbog neuporedivo boljih karakteristika se uglavnom koristi, je veza regionalnim putem R-2 do Berana, a dalje magistralnim putem M-5 (dionica Ribarevina - Berane) do Ribarevine gdje se magistralni put M-5 ukršta sa magistralnim putem M-2 (Petrovac - Sotonići - Virpazar1 - Virpazar 2 - Golubovci - Podgorica1 - Podgorica 2 - Bioče - Mioska - Kolašin - Mojkovac - Slijepač Most - Ribarevina - Bijelo - Polje - Barski most (gr. sa Srbijom)). Kao zanačajna veza sa Podgoricom i južnim regionom Crne Gore postaće putni pravac preko Albanije čija je realizacija u toku: Gusinje - Vrmoša - Selca - Tamara - Podgorica. Dužina ovog putnog pravca je cca 57km.

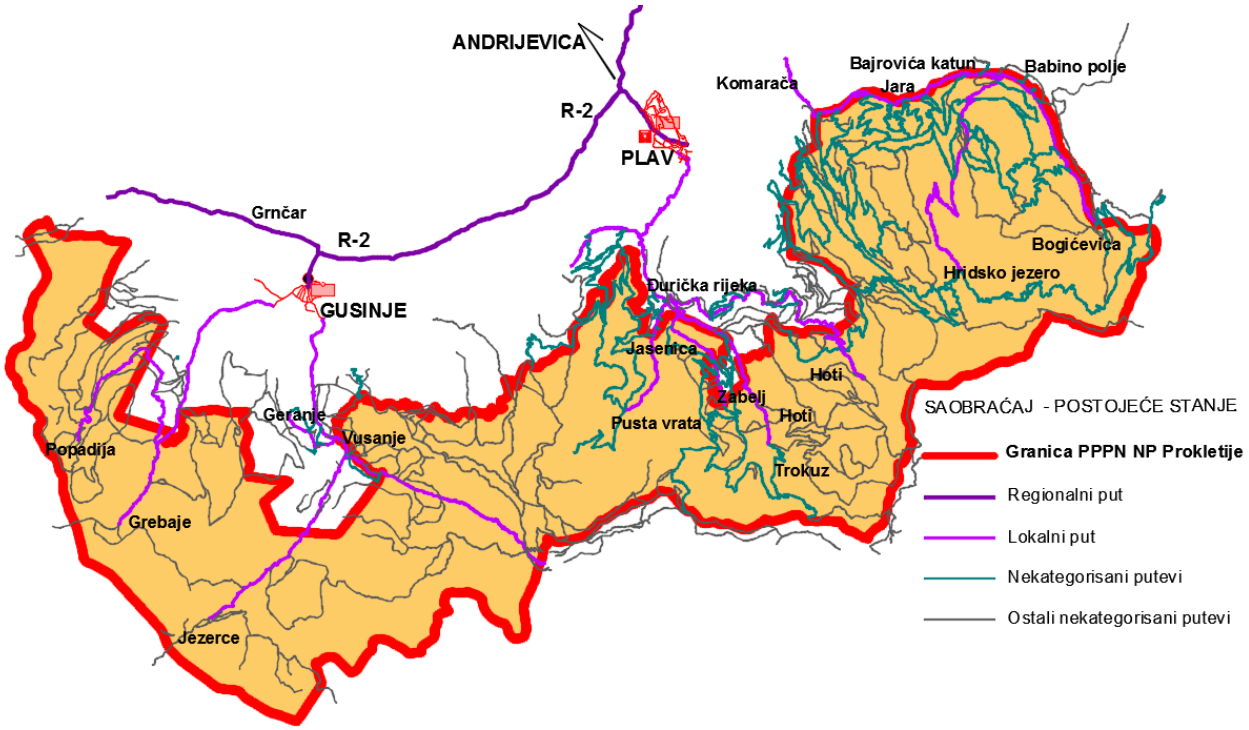

Slika. Saobraćaj NP „Prokletije" i neposredno okruženje – postojeće stanje

3.4.1. DRUMSKI SAOBRAĆAJ

Drumski saobraćaj čini mreža magistralnih, regionalnih, lokalnih i nekategorisanih puteva. Mreža magistralnih i regionalnih puteva, u zoni zahvata NP Prokletije ne postoji. Na teritoriji opštine Plav i Gusinje ne postoje magistralni putevi.

Regionalni put na teritoriji opštine Plav je R-9 : Murino (raskrsnica sa R-2) - Bjeluha. Put je širine kolovoza od 4.5m do 7.0m i u potpunosti je asfaltiran.

Regionalni put R-2: Berane (raskrsnica sa M-5) - Buča (raskrsnica sa R-24) - Andrijevica(raskrsnica sa R-19) -Murino (raskrsnica sa R-9) - Plav - Gusinje - Grnčar, kroz teritoriju opštine Plav i Gusinje se pruža od Murina dolinom rijeke Lim sa kracima koji se jedan odvaja ka Plavu, a drugi ka Gusinju i dalje obalom Grnčara do granice sa Albanijom. Širina kolovoza ovog putnog pravca je 6m (5,5m) i asfaltiran je.

Lokalnim putevima se ostvaruje veza između zone zahvata Nacionalnog parka i opštinskih centara Gusinje i Plav, odnosno njima se usmjeravaju saobraćajni tokovi na lokalne puteve u neposrednoj blizini zone zahvata plana i na regionalni put R-2. Lokalna putna mreža u zoni zahvata je u dosta lošem stanju. Planinski teren uslovio je i kvalitet same mreže. To su putevi promjenjljivih širina poprečnih profila sa uzdužnim nagibima često većim od dozvoljenih i velikim brojem serpentina. Lokalni putevi su djelimično asfaltirani, a karakteriše ih i loše stanje putnih objekata (mostovi, propusti, podzide...) Održavanje prohodnosti je otežano, naročito u zimskim mjesecima, kada je veliki broj puteva van svoje funkcije.

U sljedećim tabelama dat je pregled Lokalnih puteva u zoni Nacionalnog parka "Prokletije". Podaci o lokalnim putevima preuzeti su iz Analize o stanju lokalnih puteva u Crnoj Gori (Ministarstvo saobraćaja, pomorstva i telekomnikacija) i Odluke o određivanju lokalnih i nekategorisanih puteva ("SL. list SRCG - opštinski propisi" br.28/90).

Tabela. Lokalni putevi – u zoni zahvata PP Nacionalnog parka "Prokletije"

R. br.	Naziv lokalnog puta	Dužina puta (km)
1	Plav-Đurička Rijeka - Hoti	13,00
2	Gusinje-Vusanje	9,5
3	Gusinje-Grebaje	6,5
4	Bajrovića katun-Hridsko jezero	4,0
5	Đurička Rijeka-Zabelj	5,5
6	Jasenica-Pusta Vrata	1,5
7	Hoti-Trokuz	5,0
8	Vusanje-Jezerca	2,5
9	Grebanje-Popadija (Ravni Ključ)	9,0
10	Vusanje-Geranje	2,0
11	Komarača-Jara	3,5
12	Babino Polje-Bogićevica	6,5

Nekategorisani putevi na teritoriji zone zahvata imaju veoma ograničenu saobraćajnu funkciju. To su uglavnom putevi izgrađeni po terenu ili uz minimalna neophodna izravnavanja terena za uspostavljanje prohodnosti. U veoma su lošem stanju, neasfaltirani bez odgovarajućih tehničkih elemenata i mogu se koristiti za motorni saobraćaj samo povremeno pri povoljnim vremenskim uslovima.

Redovnih linija lokalnog prevoza do zone nacionalnog parka nema. Najbliže autobuske stanice su u Plavu i Gusinju. Na teritoriji opštine Plav postoje svega dvije linije i to: Plav - Martinoviće - Gusinje kao međugradska linija i lokalna linija Plav- Vojno selo - Gusinje - Vusanje. Takođe, u zoni zahvata kao i u neposrednoj blizini nema registrovanih taksi stajališta.

Stanica za snabdijevanje gorivom u zoni zahvata nacionalnog parka, kao i u neposrednoj blizini nema. Najbliža stanica za snadbjevanje gorivom je u Plavu.

Pješački i biciklistički saobraćaj

PPPN NP "Prokletije" obuhvata prostor veoma atraktivnih prirodnih fenomena kao što su jezera, rijeke, lokve, planinski vrhovi, prevoji, bogata i raznovrsna flora i fauna i fantastični pejzaži. Uz ponudu hrane i smještaja u katunima sa tipičnom planinskom arhitekturom,

ekokatunima i planinarskim domovima, ovo područje postaje ciljno mjesto brojnih planinara i turista željnih aktivnog odmora. Prostor NP “Prokletije” je potencijal za razvoj sportsko – rekreativnog turizma kao što je pješačenje, planinarenje i alpinizam, planinski biciklizam, speleologija i sl.
Planinske staze na prostoru NP “Prokletije” organizovane su u sistem nacionalnih mreža planinskih staza i lokalnih mreža planinskih staza. Pružaju se masivima Prokletija objedinjujući sve atraktivne prirodne sadržaje, kao i ljepote ovog područja u jedinstven sistem planinarskih, pješačkih i biciklističkih staza. Uglavnom su sve markirane i opremljene osnovnom infrastrukturom koju čine signalizacija, uređeni vidikovci, odmorišta, kutije sa pečatom i upisnim knjigama, skloništa, prelazi na vodotocima, uređeni vodoobjekti (česme, bunari, izvori...) i zaštitna oprema.

3.4.2. OSTALI VIDOVI SAOBRAĆAJA

Željeznički saobraćaj

U neposrednoj blizini zone zahvata NP "Prokletije" ne postoji željeznički saobraćaj. Najbliža željeznička stanica je u Bijelom Polju na udaljenosti oko 80km. Kako ne postoji redovna linija javnog prevoza na relaciji Gusinje -Plav -željeznička stanica Bijelo Polje, to ovaj vid saobraćaja nema značajnijeg uticaja na predmetno područje.

Vazdušni saobraćaj

Ta teritoriji opštine Plav i Gusinje ne postoje aerodrom ni heliodromi. Najbliži aerodrom zoni zahvata plana je aerodrom Berane koji nije u funkciji i aerodrom Podgorica.

3.4.3. OCJENA STANJA

U pogledu saobraćajne opsluženosti samog prostora zahvata Plana, najveći dio prostora, je veoma slabo opremljen saobraćajnom mrežom. Područje NP „Prokletije“ saobraćajno se napaja mrežom lokalnih i nekategorisanih puteva, koji su u veoma lošem stanju, djelimično asfaltirani ili neasfaltirani i zahtijevaju rekonstrukciju svih građevinsko – tehničkih elemenata.
Željeznički i vazdušni saobaćaj nema značajniji uticaj na saobraćajnu dostupnost lokacije iz razloga što se najbliža željeznička stanica u Bijelom Polju i najbliži aerodrom nalazi u Podgorici, a ne postoje organizovane linije javnog prevoza koje bi povezale nacionalni park sa ovim vidovima saobraćaja.

3.5. OSTALA INFRASTRUKTURA

3.5.1. HIDROTEHNIČKA INFRASTRUKTURA

Zahvat PPPN NP „Prokletije“ pripada teritoriji opština Plav i Gusinje. Područje je vrlo bogato vodama, zahvaljujući obilnim padavinama.

Srednja godišnja količina padavina na području visokih planina oko Komova i Prokletija, osnosno na pordručju N.P. "Prokletije" iznosi 2000-2500 mm (l/m2) godišnje. Veći dio područja odlikuje se modifikovanim režimom padavina, pri čemu se maksimalne količine padavina javljaju u periodu kasne jeseni i početka zime (oktobar-januar), a minimalne u ljetnjem periodu (juni-avgust). U vlažnim zimama sniježni pokrivač je prosječne debljine 15 cm i zadržava se od 90 do 210 dana, zavisno od nadmorske visine orografskih uslova i vegetacije.

Ovo područje raspolaže bogatim mnoštvom hidrografskih pojava: izdanišne vode (izvore), pitke i mineralne vode, potoci i brze rijeka, četiri jezera (Plavsko, Hridsko, Visitorsko i Ropojansko-Lićeni Gštars), vodopadi, vrela, podzemne izdani, planinske lokve. Oni imaju višestruku razvojnu i ekološku funkciju – vodosnabdijevanje, razvoj raznih vidova turizma i sportova na vodi, navodnjavanje i razvoj poljoprivrede, proizvodnja energije, razvoj ribarstva, održavanje vodenih ekosistema i drugo.

Vodotoci na ovom području raspolažu značajnim hidroenergetskim potencijalom koji se može koristiti za proizvodnju električne energije od oko 42,6 MW.

Specifične hidrografske elemente i značajne turističke vrijednosti predstavljaju glacijalna jezera koja su tipični primjeri i prirodni fenomeni poznati pod nazivom "gorske oči".

Dosta zastupljene i razvojno značajne hidrološke elemente čine i brojna vrela i izvori kvalitetne planinske vode.

Značajan hidrološki potencijal čine i podzemne vode koje se u višim krečnjačkim terenima javljaju u pećinama i jamama, a u nižim, kotlinskim i dolinskim predjelima, u vidu plitke izdani.

Za analizu stanja hidrotehničke infrastrukture mjerodavni su uslovi nadležnih institucija koje gazduju hidrotehničkom infrastrukturom u ovim opštinama. S obzirom da obrađivaču nisu dostavljeni ti podaci, analiza i ocjena postojećeg stanja urađena je na osnovu postojeće planske dokumentacije (PUP Plav), Vodoprivredne osnove, Strategije upravljanja vodama i drugih dostupnih dokumenata.

Kao i kroz cijelo područje Opštine Plav i Opštine Gusinje kroz područje Nacionalnog parka protiče mnoštvo stalnih i povremenih vodotoka gdje se i formira većina značajnih vodotoka ove dvije opštine. Sa jugozapadne strane NP "Prokletije" od Vrela u Rapojanu formira se vodotokSkakavac koji sa vodotokom od izvorišta Oko sa zapadne strane i vodotokom Belićki potok sa istočne strane formira u Gornjem Vusanju rijeku - Grlju (Vusinjsku). Izvorišt Oko je jedno od obilnijih izvora Prokletija. Dugačko je 30 m, a široko 25 m. Vodotok Skakavac formiraoko 30 m visoi vodopad. Grlja od Gornnje Vusanja dalje protiče kroz Vusanje i teče prema Gusinju. Poslije ulivanja vode sa Alipašinih izvora u Dragaji Grlja mijenja naziv u Vruja. Južno od Gusinja Vruji sa zapadne strane se pridružuje vodotoka Dolja koja sa zapadne strane Vruje prije ulivanja u Vruju formira nekoliko rukavaca. Vruja se kod Gusinja uliva u rijeku Ljuču.

Vodotok Dolja se formira od Valušnice i Bistrice smještenih na krajnjoj jugozapadnoj strani NP "Prokletije" i Crne Dolje sa južne strane. Crna Dolja se formira od vodotoka Valušnica sa zapadne strane i vodotoka koji izvire u Peskovima i protiče kroz Grbaju zajedno sa vodotokom sa istoka koji protiče kroz Mećin do. Sva ova tri vodotoka koji formiraju Crnu Dolju su povremeni vodotoci.

Jedan od značajnijih vodotoka ovog područja Đurička rijeka se formira od Jaseničke rijeke sa jugozapada i Trokutske rijeke sa jugoistoka. U Jaseničku rijeku se sa zapadne strane uliva Ahmetbegov potok, a u Trokutsku rijeku sa jugozapada Osojin potok i sa juga Vranička rijeka i neposredno prije spajanja sa Jaseničkom rijekom Hotska rijeka sa istočne strane. Đurička rijeka se uliva u rijeku Lim kod Skića.

Dalje ka istočnom dijelu prostire se Treskavička rijeka. Sa zapadne strane od juga prema sjeveru u Treskavičku rijeku se ulivaju vodotoci od izvora Begova voda, Ljazov potok, vodotok od izvora Ruža, Duboki potok i Vrgoški potok. Sa istočne strane ulivaju se vodotoci od izvora Hladna voda i Studenac.

Treskavička rijeka sa Temjaničkom rijekom formira Komaračku rijeku. U Komaračku rijeku neposredno uz sjevernu granicu NP Prokletije, van područja Nacionalnog parka se sjevera se ulivaju Levoška i Meteša rijeka

Komaračka rijeka se uliva u Lim sa istočne strane odmah poslije uliva Đuričke rijeke u Lim.

Dalje prema istoku formira se Hridska rijeka, koja izvire nizvodno od Hridskog jezera. Hridska rijeka dotiče sa juga i zajedno sa Babinopoljskom rijekom formira Temnjačku rijeku. Babinopoljska rijeka prima sa jugozapada vode Dubokog potoka sa zapadane strane, gledajući od juga prema sjeveru vodotoke od izvorišta Studenac, Studenac potoka i potoka Studenac. Sa južne strane u Babinopoljsku rijeku se ulivaju vode Ledenog izvora, a sa istoka vodotoci od Bele česme. Dalje se u Babinopoljsku rijeku ulivaju vodotoci vanpodručju NP "Prokletije" Potok Modra i Zavojski potok sa istočne strane i Starčev potok i Dazdarev potok sa sjeverne strane.

Potencijal za vodosnabdijevanje

Izvori - Sa Karata vodoobjekata 1:50 000 (KVO 50) Ivangrad 4, Peć 3 i Skadar 2, preuzeti su podaci o izvorištima vode u zahvatu Nacionalnog parka i u graničnoj zoni, i prikazani u Tabeli VI u Prilogu. Kao podloga za grafički prilog Hidrotehničke infrastrukture, korišćene su ove karte, tako da se svako izvorište vode iz tabele može locirati na njoj.

Jezera - Specifične hidrografske elemente i značajne turističke vrijednosti predstavljaju glacijalna jezera – Hridsko, Ropojansko, Visitorsko, Bjelajsko – Abdijino, Grbajsko i druga. Najpoznatije je Hridsko jezero koje se nalazi nedaleko od granice sa Albanijom, na nadmorskoj visini od 1970 m. Površina mu je od 33 do 36 000 m² i sada je unutar granica rezervata „Hridsko jezero". Maksimalna dubina je oko 5 m. Vodu uglavnom dobija od padavina i slabih obodnih izvora. Ima i povremenu otoku. Udaljeno je od Plava 21 km i do njega se može doći iz više pravaca različitim stazama.

Visitorsko jezero leži na sjevero-istočnoj planine Visitor (1.735m nmv). Jezero je ledničkog porijekla i pripada grupi najmanjih planinskih jezera, poznatijih kao „Gorske oči". Duboko je oko 4m, dugo 92m, široko 73m. Ljeti je bistro modre boje, u zimskom period se ledi.
Ropojansko (Čamerikino) jezeru nalazi se na kraju Ropojanske doline. U ljetnjim mjesecima presušuje ostavljajući travnatu površinu.
Značajna su i jezera Bjelajsko (Horolačko, Abdijino), jezerce na Vezirovoj bradi, jezerce u dolini Grbaja i jezerce na Treskavcu koja takođe doprinose bogastvu vodnog potencijala i ljepoti predjela.
Ova jezera su nastala na različitim djelovima planiskog masiva Prokletija, dajući im posebna obilježja svojom slikovitošću i specifičnošću ekosistema. Iako se na prvi pogled može učiniti da su mala, a neka od njih i teže pristupačna, ipak su veoma interesantna sa naučnog, privredno-turističkog i edukativnog aspekta.

Podzemne vode - Aluvijalni sedimenti plavsko-gusinjkog basena (dolinska dna riječnih tokova) su potencijalno značajna ležišta podzemnih voda. Veoma izdašni izvori na teritoriji opštine Plav nalaze se jugoistočno od Gusinja. Oni dreniraju karstni teren duž Crnogorsko – Albanske granice.
Najizdašniji suAlipašini izvori sjeverozapadno od Gusinja koji ističu na kontaktu dolomitnih krečnjaka donjo trijarske starosti i kračnjaka jursko kredske starosti. Isticanje vode se vrši prko 20-ak izvora u podnožju planine Vezirove brda. To je razbijeno izvorište dužine oko 100m na 930 mnm. U okviru istražnih radova i mjerenja za potrebe flaširanja vode sa Alipašinih izvor imjereni proticaj je 2,5 m^3/s u hidrološkom minimumu i 7,0 m^3/s u hidrološkom maksimumu. To je najizdašniji izvor u dolini Lima.
Izvor Grlje, kod Vusanja, javlja se nisko u samom riječnom koritu. Ima oblik jezerca koje otiče, dio akumulirane podzemne vode otiče površinom terena. Izvor Grlje je izdansko oko,

čije je dno niže od površine terena. Procjenjena minimalna izdašnost ovog izvora je oko 50 l/s.
Sa Vrela Bajrovića se snabdjeva Gusinje. Hidrometrijskim mjerenjem izdašnosti, u periodu od 25.10.1979.god.-29.02.1980.god. registrovane su izdašnosti od 49-73 l/s. Hidrometrijska mjerenja za potrebe opštine Plav i Gusinje, registrovala su izdašnost, ali vrijeme mjerenja nije poznato. Postoji i veći broj manjih izvora. Kvalitet podzemnih voda je I, A klase, pogodan za piće i flaširanje.

Tabela.*Prikaz izvora i izvorišta iz karstne vodonosne sredine - Sliv Lima i Ibra-*

Red. br.	Naziv izvora izvorišta	Naziv ležišta	Minimalna izdašnost (l/s)	Korišćenje izvorišta
1.	Alipašini izvori	Prokletije	2000	nisu kaptirani
2.	Bajrovića izvori	Prokletije	20	vodovod Gusinje
3.	Izvori u slivu Đuričke i Jaseničke rijeke	Prokletije	50	Plav

Izvor: (Sektorska studija (ss-ae) 4.1- Prirodne karakteristike, za potrebe PP Crne Gore)

Tabela. Prikaz važnijih vodonosnih sredina-ležišta intergranularne poroznosi - Sliv Lima-

Red. br.	Potencijalno izvorište	Naziv ležišta	Minimalna izdašnost(l/s)	Korišćenje izvorišta
1.	Jasenica	al-Jaseničke rijeke	20	Plav

Izvor: (Sektorska studija (ss-ae) 4.1- Prirodne karakteristike, za potrebe PP Crne Gore)

Potrebno je napomenuti da su podaci o izdašnosti izvora nisu jednozančni. I za najvećće izvorište - Aliipašini izvori različiti izvori daju različite podatke o minimalnom proticaju. Potrebno je da se za izvorišta koja se planiraju za vodosnabdjevanje planira potrošnja vode na osnovu minimalne izdašnost sa vjeroavatnoćom pojave od 97%. Ovo se može utvrditi osmatranjem hidrološkog niza od najmanje 30 godina i adekvatnim statističkim aparatima za minimalne proticaje utvrditi minimalnu izdašnost sa potrebnim stepenom obezbjeđenosti od 97 %.
Područje NP "Prokletije", u odnosu na ostala područja Crne Gore, a pogotovo područja ostalih nacionalnih parkova ima vema mali stepen hidrogeoloških i hidroloških istraživanja i osmatranja. Za sveobuhvatan pristup rješenju vodosnabdjevanja na ovom području potrebno je izvršiti dodatne nizove hidrogeoloških i hidroloških osmatranja i mjerenja.

Mineralne vode - Na teritoriji opštine Plav postoji identifikovan jedan izvor mineralne vode. To je Trokuska rijeka (Trokutska), izvire ispod planine Trokus (1.843 mnm), na samoj granici sa Albanijom. Zajedno sa Jaseničkom rijekom čini Đuričku rijeku na 1100 mnm. Istraživanja i hidrometrijska mjerenja (hidropotencijal) su vršena na Trokutskoj rijeci radi izdavanja koncesija za izgradnju mHE, ali ne i hemijska istraživanja sastava vode.
Jedini podaci o hemijskom sastavu vode na Trokuskoj rijeci (**x=4 712 500, y=7 415 450**) su iz 1977. godine. Temperatura vode iznosi 13,8 ^{O}C, sadržaj Na=11,8 mg/l, a pH vrijednost=3,4. Ova vrijednost pokazuje jasno kisjelu vodu.

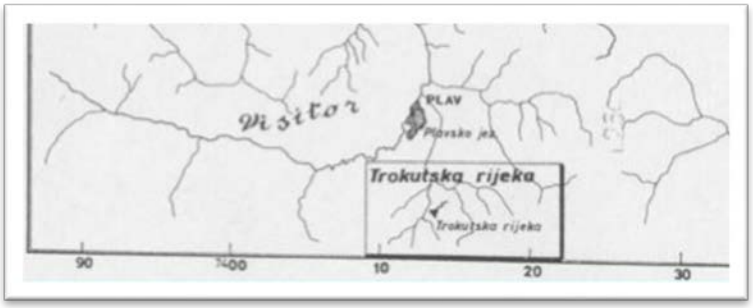

Slika. Karta položaja mineralnih voda sjevero-istočne Crne Gore

Postojeće stanje hidrotehničke infrastrukture

Snabdijevanje vodom - U zahvatu PPPN NP „Prokletije" ne postoje uređeni sistemi za vodosnabdijevanje. Vodosnabdijevanje Plava i Gusinja se realizuje sa izvorišta koja su smještena u zoni podnožja planina u zahvatu Nacionalnog parka.
U Plavu postoje dva vodovodna podsistema: vodovodni sistem za snabdjvanje Plava i vodovodni sistem koji snabdjeva Murino.Postojeći vodovodni sistem u opštini Plav izgrađen je 1979.god. Plav se snabdijeva vodom iz izvora Jaseničke rijeke, koji se nalaze u zoni Đurička rijeka, čija se voda na širem prostoru od nekoliko km^2 sakuplja sistemom bunara i uvodi u glavni cjevovod dužine 4,25km, koji je trasiran obalom Đuričke rijeke do rezervoara iznad Plava. Vodovodni sistem Plava, osim bližeg gradskog područja, djelimično uključuje i nekoliko okolnih ruralnih naselja, (Prnjavor, Skič, Brezojevica i Vojno Selo), koja se nalaze nizvodno. Dužina vodovoda je oko 15 km, od čega primarni distributivni vod u Plavuod izvorišta do rezervoara iznosi 5 km, a dužina sekundarne mreže 10 km. Pored izuzetno povoljne hidrografije, u Plavu je hronična nestašica voda za piće u sušnom periodu. Opština u saradnji sa Turskom agencijom za međunarodnu saradnju i razvoj („TIKA") realizuje investicioni projekat za povećanje kapaciteta vodozahvata izvorišta na Jaseničkoj rijeci. Ovim projektom je predviđeno da se u I fazi kapacitet vodozahvata poveća za dodatnih 21 l/s na glavnom vodozahvatu i 6 l/s na izvoru koji je udaljen 150m od glavnog vodozahvata sa mogućnošću pojačanja kapaciteta vodozahvata u II fazi od 60 do 85 l/s. U II fazi planirana je i izgradnja novog rezervoara od 1000 m^3. U Gusinju koje se snabdjeva sa Bajrovića izvora (kota terena 1187,5mnm, izdašnost 20 l/s), je izgrađen lokalni vodovodni sistem, kapaciteta 5 l/s, ali ima problema sa distributivnim sistemom vode. Sela se snabdijevaju vodom direktno, sa više drugih izvora.
Na osnovu *Odluke o određivanju izvorišta namijenjenih za regionalno i javno vodosnabdijevanje (javnim vodovodom) i utvrđivanje njihovih granica (Sl.l.RCG 36/08),* za javno vodosnabdijevanje (javnim vodovodom), na području opština Plav i Gusinje određena su izvorišta: Bajrovića izvori, Jasenica, Murinska rijeka.
Izvorište Jasenica nalazi u podnožju Prokletija i prihranjuje se sa slivnog područja koje pripada NP „Prokletije".
Za glavno izvorište za snabdijevanje vodom grada Plava ne postoje definisane zone sanitarne zaštite.
Ministarstvo ekonomije je informisalo Obrađivača da je u toku tenderskog postupka za dodjelu koncesije za izgradnju malih hidroelektrana na vodotoku Đurička rijeka sa pritokama, pored navedenog vodotoka bilo predviđeno korišćene Jaseničke i Trokutske rijeke i da je Koncesionar prilikom izrade Idejnog rješenja vodio računa o poziciji vodozahvata na Jaseničkoj rijeci i uzeo u obzir potrebe vodosnabdijevanja Opštine Plav. Kao prilog ovome, Ministarstvo je dostavilo dopise Opštine Plav, broj 031-702 od 10.10.2013. godine, broj 301-726 od 23.10.2013. godine i broj 031-229 od 26.03.2014. godine, koje je Koncesionar ispoštovao prilikom izrade Idejnog rješenja. U pomenutim dopisima navodi se da je na Jaseničkoj rijeci planirano zahvatanje vode za snabdijevanje vodom Opštine Plav kapaciteta 85,00 l/s, te da je za ovu količinu vode potrebno umanjiti instalisani protok hidroelektrane.

Ocjena stanja - Iako opštine Gusinje i Plav obiluju raznovrsnim hidrografskim objektima, oni nisu adekvatno iskorišćeni. Zone dva vodoizvorišta se nalaze u granicama NP „Prokletije", tako da je pri daljem razvijanju sistema snabdjevanja vodom, kao i resursa u okviru NP potrebno voditi računa o zaštiti životne sredine.

Planirano stanje

Određivanje zona sanitarne zaštite vodoizvorišta za grad Plav, njegova sanacija i zaštita prioritet je sa stanovišta poboljšanja i zaštite snabdijevanja vodom ovog grada.
Snabdijevanje higijenski ispravnom vodom za piće i za ostale potrebe, u dovoljnim količinama, sa potrebnim pritiskom tokom cijelog dana, neophodan je preduslov razvoja turističkih regiona i života naselja, gradova i ostalih područja.
Kod planiranja budućih vodovodnih sistema potrebno je obuhvatiti ona seoska naselja koja se, na ekonomski racionalan način, s obzirom na njihov prostorni položaj, mogu uključiti u postojeći organizovan sistem snabdijevanja vodom, ili za koje se mogu organizovati

nezavisni sistemi, tzv. seoski vodovodi. Po Vodoprivrednoj osnovi, kriterijum za priključivanje seoskih naselja je da se prepumpavanjem voda sa izvorišta doprema do visine do 200 m iznad izvorišta.
Na područjima gdje je izgradnja javnih vodovoda daleko ispod praga rentabilnosti, potrebno je razmotriti alternativne načine snabdijevanja vodom s tim da na taj način dobijena voda ispunjava kvalitet vode za piće dat u zakonskoj regulativi.

Kanalizacija otpadnih voda

Postojeće stanje - U zahvatu NP Prokletije, ne postoji organizovan sistem odvođenja otpadnih voda. Ove lokacije su infrastrukturno nepristupačne, tj. ne mogu se povezati ni na jedan od tri centra (Plav, Gusinje, Murino). Otpadne vode, karakteristika komunalnih otpadnih voda, se iz pojedinih objekata odvode "septičkim jamama". Ono što se na dosta područja Crne Gore naziva septička jama, nije propisna višekomorna septička jama, sa određenim stepenom prečišćavanja otpadne vode i ispumpavanjem nataloženog fekalnog sadržaja, nego su to u stvari određene vrste upojnih bunara. Navedene "septičke jame" su betonirani ili ozidani rezervoari za otpadne vode sa propusnim dnom, a često i zidovima iz kojih se otpadna voda neprečišćena upušta u okolinu.

Ocjena stanja - Ispuštanje otpadnih voda, bez prethodnog tretmana do određenog stepena prečišćavanja je neprihvatljivo sa stanovišta zaštite životne sredine.

Planirano stanje - Za područja koja su pokrivena kanalizacionom mrežom u Plavu i Gusinju i za područja za koja se planira izgradnja dodatne kanalizacione mreže potrebno je izgraditi postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda (PPOV) i odgovarajuće dovodne kolektore za otpadnu vodu.
Na područjima gdje je izgradnja javnih kanalizacionih sistema daleko ispod praga rentabilnosti potrebno je razmotriti alternativne načine sakupljanja, odvođenja i prečišćavanja otpadnih voda uz uslov da prečišćene otpadne vode u pogledu kvaliteta ispunjavaju uslove za upuštanje otpadnih voda u prirodni recipijent date u zakonskoj regulativi.

Odvođenje površinskih voda

Teritorija opština Plav i Gusinje je bogata površinskim vodenim tokovima i većim vodenim površinama koje u vrijeme obilnih padavina i topljenja sniježnih nanosa izazivaju materijalne štete, a u jednom dijelu mogu da ugroze i živote ljudi. U tom pogledu su posebno problematične rijeke Grnčar, Dolja, Vruja, Ljuča, Đurićka, Plavska, Komaračka, Babinopoljska, Hotska, Velička, kao i Kruševački i Brezojevički potoci.

Do sada je zabeleženo brojno izlivajnje ovih tokova iz svojih korita, sa posljedicama odnošenja plodnog zemljišta u priobalnim djelovima, oštećenja građevinskih objekata, mostova, puteva. Posebno velike štete su prisutne prilikom izlivajnja rijeke Grnčar i Kruševačkog potoka, koji imaju direktan uticaj na stanovništvo. Ostale rijeke ne mogu da ugroze stanovništvo, ali ugrožavaju zemljište, infrastrukturu i plave poljoprivredno zemljište. Poplave na području opštine se dešavaju skoro svake godine, i to u periodima novembar-decembar zbog obilnih padavina i februar-april, kada se otapa snijeg. U poslednjim poplavama koje su zadesile ovu opštinu, krajem 2010. godine, došlo je do naglog porasta vodostaja Lima i svih pritoka u njegovom slivu što je dovelo do izlivanja vode iz rječnih korita i prouzrokovalo velike materijalne štete u plavnim područjima.

U domenu zaštite od poplava, prije svega, potrebno je omogućiti stvaranje prostornog modela terena u kompletnom slivu i hidrografske mreže sa visinskom komponentom (padovi, poprečni presjeci na profilima). U takav model unose se podaci o količinama voda, koje bi se s određenom vjerovatnoćom mogle pojaviti na pojedinim profilima toka. Podatak o vodostaju može se prenijeti na teren i dobiti zona, koja bi bila - s datom vjerovatnoćom - na toj dionici plavljena. Karte plavnih zona neprocjenjive su za planiranje akutne zaštite od poplava (govore o plavljenju pristupnih saobraćajnica, ukazuju na redosljed dolaženja vode do pojedinih objekata itd.). Ako se karte plavnih zona kombinuju s podacima o dobrima, koja se nalaze na konkretnom prostoru, dobijaju se tzv. karte ugroženosti od poplava. One govore o tome, s kakvom vjerovatnoćom bi se konkretni objekat mogao plaviti, ili koliko dobara bi bilo

plavljeno pri pojavi poplava s datom vjerovatnoćom. Na navedeno se može nadovezati planiranje preventivne zaštite od poplava, koja se u dugoročnom pogledu uvijek javlja kao povoljnija od akutnih intervencija. U plavnim zonama se ili izbjegava gradnja, ili se u njima predviđaju hidrotehnički objekti za zaštitu od poplava.

U cilju zaštite od poplava u slivu rijeke Lim, urađen je Projekat „Geografski informacioni sistem za bolje prekogranično upravljanje poplavama u slivu Lima“. Projekat je implementiran u Srbiji kroz javno vodoprivredno preduzeće Srbijavode i u Crnoj Gori kroz Upravu za vode, u periodu od 17. 10. 2012. do 16. 10. 2014. godine.

3.5.2. ENERGETSKA INFRASTRUKTURA

Kako obrađivaču nisu dostavljeni podaci o postojećim objektima elektroenergetske infrastrukture u prostoru obuhvata Plana posebne namjene NP "Prokletije", to je obrađivač preuzeo podatke iz važećeg PUP-a opštine Plav.

ANALIZA POSTOJEĆEG STANJA

Glavno napajanje distributivnih energetskih objekata na teritoriji opština Plav i Gusinje ostvaruje se preko trafostanice 110/35 kV u Andrijevici.

Dalekovod 35kV čija je dužina oko 20.3 km na čeličnorešetkastim stubovima sa provodnikom Al/Č 3x70mm2, povezuje trafostanicu 110/35kV „Andrijevica" i TS 35/10kV "Plav" u Rudom Polju. Preko dalekovoda 35kV Plav – Gusinje se napaja trafostanica 35/10 kV u Gusinju.

Iz trafostanice 35/10 kV u Plavu napajaju se trafostanice 10/0,4 kV visokonaponskim vodovima 10 kV u pravcima:

- prema Lijevom Metehu, Desnom Metehu i Babinom Polju (nadzemni) (malim dijelom ovaj dalekovod prolazi kroz prostor obuhvata plana),
- prema Plavu (kablovski), sa dva izlaza,
- prema preduzeću "Bor" (nadzemni),
- prema Murinu (nadzemni).

Iz TS 35/10kV Gusinje 2,5 MVA preko 10kV dalekovoda, napajaju se trafostanice 10/0,4kV sa područja Gusinja i okoline.

Na prostoru obuhvata PPPN NP „Prokletije" nalaze se tri trafostanice 10/0,4kV iz kojih se napajaju, preko niskonaponske mreže, potrošači u naseljima Dolja, Škala i Hoti.

Mreža 10 kV Plava i Gusinja je nadzemna radijalnog tipa.

MALE HIDROELEKTRANE (MHE)

Male elektrane predstavljaju elektrane instalisane snage do 10MW (Sl list Crne Gore, br.5/16).

Strategijom razvoja energetike Crne Gore do 2030.g. Bijela knjiga, planirana je izgraddnja mHE ukupne instalisane snage 120,9 MW sa planiranom godišnjom proizvodnjom od 338,1 GWh do 2025.g. Trenutno su u Crnoj Gori zaključena 34 Ugovora o koncesiji, kojima je predviđena izgradnja 53 mHE, ukupne instalisane snage oko 94 MW sa planiranom godišnjom proizvodnjom okoi 310GWh.

Vodotok predstavlja korito tekuće vode zajedno sa obalama, odnosno, udubljenje na zemljištu koje se dobro primjećuje sa vodom koja njime stalno ili povremeno teče (Zakon o vodama, „Sl. list RCG", br. 27/07).

Izbor vodotoka je izvršen na osnovu hidroloških mjerenja i istraživanja na određenim mikrolokacijama vodotoka urađenim od strane Hidrometeorološkog zavoda Crne Gore. Na osnovu obrađenih hidroloških podataka, urađena je preliminarna studija hidropotencijala na vodotocima. Izabrane su potencijalne mikrolokacije na kojima je tehno-ekonomski moguće iskoristiti predmetne vodotoke, a na osnovu tog izbora, preporučene su instalisane snage postrojenja i izračunata moguća godišnja proizvodnja električne energije.

KONCESIJE

Vlada Crne Gore je na sjednici od 10.07.2014. godine, donijela Strategiju razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine-Bijela knjiga sa Strateskom procjenom uticaja na zivotnu sredinu i lzvjestajem sa javne rasprave. Nakon usvajanja pomenute Strategije donijet je Akcioni plana za sprovodenje Strategije razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine, za period 2016 - 2020. godine, koji je Vlada Crne Gore usvojila na sjednici od 21.01.2016 . godine. Na osnovu sprovedenih sest tendersk ih postupaka, od kojih pet na inicijativu Ministarstva ekonomije kao nadleznog organa, a jedna na inicijativu zainteresovanog lica trenutno se realizuje 18 ugovora o koncesiji kojima je predvidena

izgradnja 37 mHE na teritoriji Crne Gore. Ukupna instalisana snaga mHE cija je izgradnja predvidena zakljucenim ugovorima na osnovu sprovedenih tenderskih postupaka iznosi oko 83 MW, a planirana godisnja proizvodnja oko 268 GWh.

Pored navedenog, shodno odredbama Zakona o energetici (,,Sluzbeni list Crne Gore", broj 5/16), na osnovu izdatih energetskih dozvola, donijete su odluke o davanju koncesije na osnovu kojih je zakljuceno 16 ugovora o koncesiji na osnovu energetske dozvole za izgradnju mHE, a kojima je predvidena izgradnja 16 mHE. Ukupna instalisana snaga ovih mHE iznosi oko 11 MW, a planirana godisnja proizvodnja oko 42 GWh.

Tabela 34. *Podaci o dodijeljenim koncesijama i izdatim rjesenjima o izdavanju energetske dozvole za izgradnju mmHE na prostoru zahvata plana*

Naziv vodotoka	**Sliv**	**Opština**	**Naziv mHE**	**Instalisana snaga** MW	**Predviđena godišnja proizvodnja** GWh	**Kota zahvata**	**Kota mašinske zgrade**
Babinopoljska	Lim	Plav	Jara	4,803 MW	19,22gwH	Treskavička rijeka 1331 mnm Temnjačka rijeka 1312.7 mnm	1077mnm
			Babino polje	2,45MW	6,862gwH	Babinopoljska 1525.1 mnm Hridska rijeka 1511 mnm	1329,9mnm
Duricka rijeka sapritokama	Lim	Plav	Duricka 1	2,810MW	7,909GWh	Jasenička 1152mnm Trokutska 1097,25mnm Hotska 1456,5 mnm	Jasenička , 1017 mnm Trokutska 1017 mnm Hotska 1017 mnm
			Duricka 2	1,758 MW	4,551 GWh	1012.50 mnm	950,00 mnm
Murinska rijeka	Lim	Plav	Murinska rijeka	1,127MW	4,53GWh	1220mnm	960mnm
			Dosova rijeka i Nenov potok	0,943MW	3,77GWh	965mnm	820mnm
Komarača	Lim	Plav	Meteh	3,685MW	9GWh	1062,0mnm	940mnm
Meteška rijeka	Lim	Plav	Meteška rijeka	0,683MW	1,597GWh	1319mnm	1003mnm

OCJENA STANJA

Jednostrano napajanje konzuma preko dalekovoda 35kV ne obezbjeđuje dovoljnu sigurnost u snabdijevanju električnom energijom ovog područja. Ovakva jednostrana veza predstavlja slabu tačku u elektrosnabdijevanju konzumnog područja opština Plav i Gusinje a time i potrošača u zahvatu ovog plana. Pouzdanost napajanja potrošača koji nemaju rezervno napajanje svodi se na sigurnost dalekovoda 35kV Andrijevica - Plav i Plav - Gusinje.
Na području NP postoje potencijali za priozvodnju električne energije iz obnovljivih izvoera energije, prije svega iz hidropotencijala, zatim biomase, a na povoljnim terenima i iz fotonaponskih panela (energija Sunca).

3.5.3. ELEKTRONSKA KOMUNIKACIONA INFRASTRUKTURA

Prilikom izrade Analize i ocjene postojećeg stanja za dio Elektronska komunikaciona infrastruktura, koristila se do sada urađena dokumentacija – Prostorni plan Crne Gore do 2020.godine i Prostorno-urbanistički plan Opštine Plav.

ANALIZA POSTOJEĆEG STANJA

U dijelu fiksne telefonije, sa 17 priključka na 100 stanovnika, opštine Plav i Gusinje spadaju u rang niskog prosjeka u Crnoj Gori, a ovaj iznos je znatno ispod evropskog prosjeka koji iznosi 40-50 pr/100st. Osnovna prenosna mreža između glavnog elektronskog komunikacionog čvora LC Berane i glavnog elektronskog komunikacionog čvora LC Plav, je optička. U ovoj ravni sistem prenosa signala je dobar.
U sistemu nižih ravni prenosa, od Glavnog elektronskog komunikacionog čvora LC Plav do lokalnih elektronskih komunikacionih čvorova, takođe se koristi optička prenosna mreža, odnosno digitilani sistem prenosa, što je jako dobro u pogledu kvaliteta prenosa.Svi elektronski komunikacioni čvorovi su digitalni i relativno su novijeg datuma.
Što se tiče mobilne telefonije, pokrivenost opština Plav i Gusinje signalom je oko 60% teritorije, sa ukupno trideset osam baznih stanica sva tri mobilna operatora. Pokrivenost radijskiom i TV signalima je dobra. Teritorija opština Plav i Gusinje se pokriva signalom sa šest emisionih stanica.Na području obuhvaćenom PPPN NP "Prokletije" trenutno nema izgrađene elektronske komunikacione infrastrukture, niti u dijelu fiksne telefonije, niti u dijelu mobilne telefonije.Neposredno u kontaktnoj zoni obuhvaćenog područja PPPN NP "Prokletije" postavljen je elektronski komunikacioni čvor Crnogorskog Telekoma, RASM Vusanje, koji je optičkim kablom povezan sa elektronskim komunikacionim čvorom RASM Gusinje. Crnogorski Telekom korisnicima sa elektronskog komunikacionog čvora RASM Vusanje nudi širokopojasne servise-ADSL, IPTV i sl.
Podaci o elektronskoj komunikacionoj mreži na elektronskom komunikacionom čvoru RASM Vusanje dati su u sljedećoj tabeli.

Tabela. Komunikacioni čvor RASM Vusanje

Pristupna mreža	Godina izgrad.	Konstrukc. mreže	Kablovski razvod u tk kanalizaciji (%)	zone zahvata /naselja/
RASM VUSANJE	1997	podzemna	0	Vusanje

Na istoj lokaciji je postavljen antenski stub Vusanje u vlasništvu JP Radio-difuzni centa rCrneGore, sa kojeg JP Radio-difuznicentar CrneGore vrši usluge prenosa i distribucije signala radija i TV za potrebe javnih radio-difuznih servisa "Radio CrneGore" i "Televizija CrneGore".
Radio-difuzni centar posjeduje savremeni digitalni sistem prenosa zasnovan na SDH i PDH mikrotalasnim radio-relejnim vezama, koji je u funkciji od sredine 2008. godine.

Tabela. Lokacija predajnika-antenskog stuba Vusanje

Lokacija predajnika	Naziv uže lokacije	Geografske koordinate (WGS84)
PlavCG 84325	Vusanje	19E5038942N31365

Na obuhvaćenom području PPPN NP „Prokletije", ne postoje operatori kablovskih distributivnih sistema, a na ovom području egzistiraju dva MMDS distributera televizijskog signala, „Telemach Montenegro" i „Total TV"."Crnogorski Telekom", koristi svoje kapacitete za širokopojasni pristup, preko kojih distribuira IPTV tehnologiju na elektronskom komunikacionom čvoru RASM Vusanje.
Na području opština Plav i Gusinje, sva tri operatora mobilne telefonije, „Telenor", „Crnogorski Telekom" i "M-tel" su instalirali svoje bazne stanice. Mobilni operator „Telenor", na teritoriji opština Plav i Gusinje, u radu ima četiri (4) bazne stanice.

Tabela. Bazne stanice mobilnog operatora „Telenor

	Lokacija	Koordinate		Nadm.visina
1	GUSINJE (RDC)	42° 33' 38.99" N	019° 49' 25.79" E	980.00 m
2	METEH (RDC)	42° 36' 38.67" N	019° 58' 41.22" E	1180.00m
3	PEPIĆI (RDC)	42° 38' 54.55" N	019° 55' 9.85" E	1170.00 m
4	PLAV (RDC)	42° 35' 39.53" N	019° 57' 49.55" E	1255.00 m

Mobilni operater „Crnogorski Telekom", na teritoriji opština Plav i Gusinje, u radu ima sedam (7) baznih stanica.

Tabela. Bazne stanice mobilnog operatora „Crnogorski Telekom"

	Lokacija	Latitude	Longitude	Altitude
1	PEPIĆI	42° 38' 55.08" N	019° 54' 50.98" E	1176m
2	PLAV	42° 35' 47.71" N	019° 56' 44.50" E	950m
3	KOFILJAČA	42° 35' 39.40" N	019° 57' 36.12" E	1287m
4	GUSINJE	42° 33' 49.69" N	019° 50' 0.19" E	921m
5	METEH	42° 36' 31.42" N	019° 58' 17.10" E	1271m
6	RSS METEH	42° 36' 56.69" N	019° 58' 34.50" E	1000m
7	VELIKA	42° 40' 19.62" N	019° 58' 12.70" E	1310m

Mobilni operater "M-tel", na teritoriji opštine, u radu ima četiri (4) bazne stanice.

Tabela. Bazne stanice mobilnog operatora „M-tel"

	Lokacija	Longitude	Latitude	Altitude
1	PEPIĆI	019° 54' 52.29" E	42° 38' 55.03" N	1170m
2	METEH	019° 58' 31.01" E	42° 36' 29.99" N	1197m
3	KOFILJAČA	019° 57' 30.88" E	42° 35' 39.81" N	1236m
4	GUSINJE	019° 49' 6.98" E	42° 33' 39.08" N	980m

Kako se iz vidi iz prethodnih tabela, na području PPPN NP „Prokletije", nijedan od operatora mobilne telefonije nema instalirane bazne stanice Kako je to opisano u PUP Opštine Plav, pokrivenost prostora centralnog dijela Opštine Plav signalom mobilne telefonije je dobra, ali stanje na ruralnom području Opštine, pa i u zoni zahvata PPPN nije tako dobro.

OCJENA STANJA

U dijelu elektronske komunikacione infrastrukture-fiksnoj telefoniji, na području koje obuhvata PPPN NP „Prokletije" ne postoji elektronska komunikaciona infrastruktura.Ovo znači da na obuhvaćenom području nema bilo kakvih potencijala u ovoj oblasti.Prema podacima dobijenim od strane sva tri operatora, pokrivenost signalom mobilne telefonije obuhvaćenog područja je loša.Ista konstatacija važi u dijelu pružanja interneta i širokopojasnih servisa.

U dijelu radio difuzije, tokom 2015.godine izvršena je potpuna digitalizaciju prenosa, u skladu sa strategijama koje su usvojene na tom polju.Ograničenja u daljem razvoju fiksne telefonije u zoni PPPN NP „Prokletije" se ogledaju u velikoj razuđenosti seoskih naselja i potencijalno interesantnih turističkih destinacija kao i nepostojanje elektronske komunikacione kanalizacije.

U dijelu mobilne telefonije, postavljanjem novih baznih stanica na teritorijama opština Plav i Gusinje, pa i na obuhvaćenom području, dobiće se ne samo kvalitetnije pokrivanje mobilnim signalom, nego, što je posebno značajno, obezbijediti mogućnost korišćenja novih telekomunikacionih usluga preko 3G mobilnih mreža.

U dijelu pružanja usluga interneta i širokopojasnih servisa, potrebno je povećanje dostupnosti usluga i povećanje korisnika širokopojasnog pristupa, kako u dijelu fiksne tako i u dijelu mobilne telefonije, u skladu sa usvojenim strategijama u ovoj oblasti.

3.5.4. UPRAVLJANJE OTPADOM

Upravljanje otpadom je sprječavanje nastanka, smanjenje količina otpada ili ponovna upotreba otpada i sakupljanje, transport, prerada i odstranjivanje otpada, nadzor nad tim postupcima i naknadno održavanje deponija, uključujući i aktivnosti trgovca i posrednika otpadom.

Veći dio otpada koji nastaje na području Nacionalnogparka “Prokletije” spada u kategoriju komunalnog otpada. U skladu sa Zakonom o upravljanju otpadom komunalni otpad predstavlja otpad koji je nastao u domaćinstvima ili prilikom obavljanja djelatnosti, koji je po svojstvima sličan otpadu nastalom u domaćinstvima.

Na području opština Plav nalazi se neadekvatna deponija čvrstog otpada u naselju Brezojevice na koju su stanovnici ovog naselja zabranili odlaganje otpada. Ovaj problem je izazvao mnogo drugih, jer se komunalni otpadi industrijski otpad deponuju na neuslovnim privremenim odlagalištima u Komarači i Grnčaru, kao i na tzv. divljim deponijama u koritima vodotoka i pored magistralnih i lokalnih puteva. Komunalni otpad koji se stvara na teritorijama opština Plav i Gusinje odvozi se na deponiju komunalnog otpada koja se nalazi na teritoriji opštine Berane i udaljena je 75km od Plava.

U dijelu Prostornourbanističkog plana opštine Plav koji se odnosi na koncept upravljanja otpadom navodi se da je suština koncepta da odgovarajućim sistemima obezbjedi potpunu pokrivenost čitave teritorije sa prioritetom smanjivanja količine otpada ponovnom upotrebom (“recikliranjem”) otpada, kontrolom na izvoru potencijalno opasnog otpada i uklanjanja (“gašenja”) neurednih odlagališta. Za Crnu Goru je planirana mreža međuopštinskih deponija za selektivno sakupljanje i tretman otpada. Planirano je da opštine Plav i Gusinje sa opštinama Berane, Rožaje i Andrijevica deponuje otpad na jednu zajedničku deponiju. U Planu je predviđena i deponija građevinskog otpada, šuta i materijala iz otkopa kao i deponovanjem ulja iz fekalnih otpadnih voda.

Priplaniranju lokacije za deponiju građevinskog otpada treba voditi računa da karakteristike lokacije deponije bud u uskladu sa Pravilnikom o bližim karakteristikama lokacije, uslovima izgradnje, sanitarno – tehničkim uslovima, načinu rada i zatvaranja deponija (Sl. lis Crne Gore, broj 31/13) u odnosu na Nacionalni park “Prokletije”. Strateškim masterplanom za upravljanje otpadom Crne Gore predviđeno je da se komunalnim otpadom upravlja osnivanjem osam međuopštinskih preduzeća za upravljanje otpadom uz prisustvo mreže deponija koje ispunjavaju zahtjeve EU direktiva, kao i odgovarajućeg sistema prikupljanja i transport otpada.

Prostornim konceptom upravljanja otpadom (Prostorni plan Crne Gore do 2020.godine) predviđene su lokacije međuopštinskih deponija u sljedećim opštinama: Berane, Rožaje, Andrijevica i Plav

Jedan od najvažnijih instrumenata za planiranje održive i dugoročne implementacije sistema upravljanja čvrstim otpadom je dobra baza podataka o trenutnoj situaciji proizvodnje otpada na osnovu koje bi se mogla procjeniti potencijalna proizvodnja otpada.

3.6. ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE

Do sada na prostoru NP Prokletije nisu mjereni parametri validni za ocjenu stanja različitih komponenti životne sredine – vazduha, vode, zemljišta. Ali, zabilježeno je prisustvo bioindikatora koji ukazuju na dobro stanje životne sredine. Treba ukazati na prisustvo mahovina koje su zajedno sa lišajevima, dobri pokazatelji stanja spoljašnje sredine, odnosno indikatori zdravih i čistih voda i vazduha. To su: *Homalotheciumsericeum, Fontinalisantipyretica, Palustriella commutata*, *Eucladiumverticillatum, Rhynchostegium riparioides* i druge. Posebnu ekološku grupu predstavljaju mahovine koje naseljavaju čiste, brze planinske vode koje su bogate kalcijum-karbonatom. Radi se o sedrotvornim mahovinama (među njima su *Palustriella commutata*i*Eucladiumverticillatum*) koje su indikatori čistih, ne zagađenih voda, a još su interesantne i sa ekonomskog aspekta (Republički zavod za zaštitu prirode).

3.7. PRIRODNE OPASNOSTI I TEHNOLOŠKI RIZICI

Požari

Šumski požari su prirodni činilac karakterističan za mnoge tipove šuma i sastavni su dio dinamike ovih ekosistema. Ali usled ljudskog faktora, požari se događaju mnogo češće nego prirodnim putem nanoseći velike štete šumskim resursima i imanju stanovništva.
Štete od šumskih požara mogu biti direktne i indirektne. Direktne štete se javljaju prvenstveno na šumskom drveću, od podmlatka do najstarijih stabala i iskazuju se preko opožarene drvne mase. Pored vegetacije, šumski požari zahvataju i objekte u šumi kao i okolna naselja. Indirektne štete su brojne i obuhvataju štete na šumskom zemljištu, promjene mikroklimatskih uslova, pojavu šumskog korova,biljne bolesti i štetočine, zagađenje životne sredine, promjene u planovima upravljanja i dr.
Prema Nacionalnom planu za zaštitu od požara, u zavisnosti od količine i sastava gorivog materijala, vrste drveća, klime, zemljišta i ekspozicije, šume u Crnoj Gori se prema stepenu ugroženosti dijele u četiri grupe. Opštine Plav i Gusinje na kojoj se nalazi NP "Prokletije", spadaju u teritoriju II stepena ugroženosti ili područje velike ugroženosti.
Prethodni period na ovom području bio je obilježen trendom rasta broja šumskih požara koji su kulminirali u toku 2007.god., 2010.god i u 2012. godine sa značajnim ekološkim i ekonomskim posljedicama. Prostori koji su bili zahvaćeni požarom su: Košutica, Zabelj, Grebaje, VezirovaBrada, Trojan, Vusanjske planine, Bor Radončića, Lipovica, šume Lijevog Grnčara. Osnove dosadašnjeg sistema zaštite šuma na ovom području je karakterisala:

- Nedovoljna opremljenost službi i zastarjela postojeća oprema;
- Nedovoljan budžet za tehničko i kadrovsko opremanje službi zaštite;
- Nedovoljna uključenost stručnjaka šumarske struke na organizaciji gašenja šumskih požara.

Šumski sistemi u NP „Prokletije" generalno su izloženi srednjem riziku od šumskih požara, pošto je veći deo šumske površine pokriven širokolisnim drvećem koje je manje podložno požarima nego četinarsko. Područja koja su naknadno ponovno naseljena četinarima su smanjena i umetnuta su između hrastovih i bukovih šuma. Međutim, treba imati u vidu da se Nacionalni park nalazi na planinskom terenu i pošumljene strmi obronci pogoduju brzom širenju fronta vatrene stihije.
Mjere prevencije i borbe protiv požara: uključuju njegovanje listopadnih i mješovitih sadnica koje su manje osjetljive na vatru, uspostavljanje i održavanje sastava šumskih i nešumskih parcela, otuđenje šuma iz naselja, izgradnja puteva i parkirališta, rezervoara za vodu koji bi se koristili za borbu protiv vatre, kao i sprečavanje napuštanja sela. Naročito važno je postavljanje rezervoara za vodu pripremljenih za gašenje požara kao i prevencija požara, kroz kreiranje mozaične seoske sredine (kombinacija šuma, livada, polja). Intenzivno rasprostranjeno stočarstvo ima takođe posebnu ulogu u kontroli zapaljivih materija i može da se iskoristi kao sredstvo upravljanja prevencijom požara.

Poplave

Teritorija Nacionalnog parka je bogata površinskim vodenim tokovima i većim vodenim površinama koje u vrijeme obilnih padavina i topljenja sniježnih nanosa izazivaju materijalne štete u podnožju planina, a u jednom dijelu mogu da ugroze i živote ljudi. U tom pogledu su posebno problematične rijeke Grnčar, Dolja, Vruja, Ljuča, Đurićka, Plavska, Komaracka, Babinopoljska, Hotska, Velička, kao i Kruševački i Brezojevički potoci.
Do sada je zabeleženo brojno izlivajnje ovih tokova iz svojih korita, sa posljedicama odnošenja plodnog zemljišta u priobalnim djelovima, oštećenja građevinskih objekata, mostova, puteva. Posebno velike štete su prisutne prilikom izlivajnja rijeke Grnčar i Kruševačkog potoka, koji imaju direktan uticaj na stanovništvo. Ostale rijeke ne mogu da ugroze stanovništvo, ali ugrožavaju zemljište, infrastrukturu i plave poljoprivredno zemljište. Poplave na području opština Plav i Gusinje se dešavaju skoro svake godine, i to u periodima novembar-decembar zbog obilnih padavina i februar-april, kada se otapa snijeg. U poslednjim poplavama koje su zadesile ove opštine, krajem 2010. godine, došlo je do naglog porasta vodostaja Lima i svih pritoka u njegovom slivu što je dovelo do izlivanja vode iz rječnih korita i prouzrokovalo velike materijalne štete u plavnim područjima. Plavna podučja se često koriste kao urbanizovano zemljište ili se komunalna infrastrukura gradi na područjima koja odgovaraju priobalnoj vegetaciji (teren pod jovom, kamenjari, vrbaci i slično) čime se remete prirodne obaloutvrde i zaštita od poplava i drugih procesa erozije.
Među ključnim uzrocima poplava je nekontrolisana eksploatacija mineralnih sirovina u koritu rijeke Grnčar, pa je ovo jedan od problema na koje posebno treba obratiti pažnju.

Klizišta

Pod klizištem se podrazumijeva kretanje strmina, tj. kretanje stjenovite, zemljane mase ili nanosa niz padinu. To uključuje bilo koji tip kretanja mase (što isključuje eroziju), osim slijeganja i obrušavanja krasa. Ona se mogu pojaviti i na šumovitim obroncima, osim kada je stjenoviti supstrat na većoj dubini i kada je padina od ledničkog, aluvijalnog, zemljišta morena itd. Klizišta izazivaju parametri kao što je tip stijene, zemljište, vegetacija, vlažnost, kiša, konfiguracija terena i seizmička aktivnost, pri čemu ljudski faktor u planinskim područjima, prvenstveno pretjerana sječa vegetacije, otvaranje puteva, loše poljoprivredno planiranje može da predstavlja katalizator ovog fenomena.

Erozija

Jedan od ključnih ekoloških problema opštine Plav je proces nestajanja Plavskog jezera. Studijama je utvrđeno da se za posljednih 30 godina površina jezera smanjila za 12%, i da se taj trend nastavlja. Uzrok ove pojave su erozivni procesi koji su posljedica neadekvatnog upravljanja u čitavom slivu, prvenstveno kroz otvaranje šumskih predjela kao i eutrofikacija zbog neadekvatnog ispuštanja otpadnih voda. Ukoliko se ovakav trend nastavi, predviđa se značajno reduciranje površine, a time i funkcija jezera, što će se odraziti i na dinamiku rijeke Lim. To može imati ogromne posljedice na lokalnu klimu, biodiverzitet, hidrografiju, a time i poljoprivredu, energetiku i turizam. Stoga održavanje Plavskog jezera treba da bude prioritet opštine, i da se bazira na principima ekološkog upravljanja na čitavoj teritoriji slivnog podrucja.

Seizmički rizik

Stupanj seizmičkog intenziteta pokazuje da zona opštine Plav i Gusinje pripadaju grupi zona sa mogućim udarima snage 8 ° na MCS skali.

4. POSTOJEĆE STANJE ORGANIZACIJE PODRUČJA NACIONALNOG PARKA

4.1. RESURSI I POTENCIJALI

PRIRODNI RESURSI

Najvažniji prirodni resursi prostora Nacionalnog parka i šire opštitna Plav i Gusinje su hidrološko bogatstvo, i zemljišni resursi koji podrazumijevaju značajne površine pod šumom i značajne površine poljoprivrednog zemljišta. Pored navedenog, biodiverzitet predstavlja izuzetan resurs.
Hidrološki potencijal ovoga područja je veoma izražen. Hidrografsku mrežu čine brojni objekti, kao što su veći i manji vodotoci, glacijalna jezera, vrela i izvori pitke i mineralne vode, podzemni izdani i planinske lokve. Okosnicu hidrografske mreže ovog područja čine Lim i Cijevna, a značajni su i manji vodotoci: Kaludarska rijeka, Šekularska rijeka, Grnčar i druge. Spedifične hidrografske elemente predstavljaju i glacijalna jezera: Plavsko, Ridsko, Visitorsko, Rikvačko, Ropojansko, Tatarijsko, Koljindarsko i druga, koja predstavljaju prirodni fenomen poznat pod nazivom „gorske oči". Bogatstvo hidroloških elemenata dopunjuju i brojna vrela i izvori kvalitetne pijaće vode.
Oko dvije trećine površine poljoprivrednog zemljišta zauzima neobradivo poljoprivredno zemljište, prije svega pašnjaci, dok je jedna trećina ukupne površine poljoprivrednog zemljišta obradiva.
Šume i šumsko zemljište je jedno od glavnih prirodnih bogatstava. U okviru šumskih spratova smenjuju se: 1. termofilno brdsko područje hrastovih šuma cera i sladuna, 2. mezofilno prelazno područje hrastovih šuma kitnjaka, 3. mezofilno područje bukovih šuma, 4. područje viskoplaninske šumske vegetacije. Iznad šumskog nalazi se travni pojas ili frigorifilno viskoplaninsko područje alpijske vegetacije. Izražena vertikalna biljna zonalnost od velikog je značaja za ostvarivanje rekreativne, estetsko-dekorativne i higijensko-zdravstvene funkcije biljnih zajednica Prokletija. U sturkturi šuma najveći dio zahvataju visoko ekonomske, zatim zaštitne, a najmanji niske šume. Odnos lišćara i četinara na Prokletijama, kako u površinama, tako i u drvnoj masi dosta je ujednačen.

Prirodne vrijednosti

Prokletije su uvijek privlačile pažnju botaničara i drugih naučnika kao vrlo interesantan i neiscrpan prostor istraživanja. Ovaj prostor sadrži preko 1700 vrsta vaskularne flore, od čega blizu 800 pripada visoko-planinskoj flori. Na Prokletijama se ukrštaju tri osnovne fitogeografske regije severne hemisfere: Alpsko-visokonordijska, Eurosibirsko-boreo-američka i Mediteranska. Od podnožja do vrha izdvajaju se dva šumska i jedan travni sprat. Listopadni šumski sprat počinje termofilnim brdskim područjem hrastovih šuma, zatim pojas četinarskih šuma. Šumski sprat se završava borom krivuljem, koji mestimično raste na visinama od preko 2000 m. Prokletije obiluju bogatom i raznovrsnom faunom sisara, ptica, riba, vodozemaca i insekata.
Crnogorske prokletije se karakterišu glacijalnim i fluvijalnim oblicima. Brojni lednici izgubili su svoje ogromne valoe i nataložili moćne naslage morena i ostalog glacijalnog materijala. Veći dio cirkova na Prokleijama ispunjen je ledničkim jezerima od kojih su najznačajnija: Hridsko, Visitorsko, Plavsko, Ropojansko, Rikvačko, Bukmirsko i druga. Veoma složene fizičko-geografske karakteristike, izuzetno povoljan geografski položaj, raznovrsnost i bogatstvo biodiverziteta su značajne vrijednosti ovoga prostora.

Kulturne vrijednosti

Uticaj i nasleđe raznih civilizacija (grčka, rimska, ilirska i slovenska) je i danas prepoznatljiv. To je uticalo da je ovaj prostor u prošlosti bio poprište burnih i dinamičnih istorijskih događaja, koji su se odrazili na karakter ovdašnjeg kulturno-istorijskog nasleđa. Tragovi materijalne kulture, odnosno kulturno-istorijske vrijednosti, na ovom prostoru datiraju iz različitih perioda: praistorijskog, rimskog (antičkog), perioda srpske srednjovekovne države,

perioda turske okupacije, perioda između Prvog i Drugog svjetskog rata i posle Drugog svetskog rata.
Posebano treba istaći domaću radinost i zanatstvo. Danas postoji više eko-turističkih manifestacija koje imaju dominantnu kulturnu dimenziju a obuhvataju književne susrete, priredbe amaterskih kulturnih društava, likovne i vajarske kolonije, foto izložbe, sportska takmičenja, prezentacije zdrave ekološke hrane i drugo. Od novijih kulturnih manifestacija, značajnu afirmaciju dostigli su „Plavski književni susreti”, „Vajarska kolonija” u Plavu, „Vrela zima u brdima”, „Dani borovnice”.
Tradicionalnu arhitekturu Prokletija karakteriše graditeljstvo katuna, sezonskih stočarskih naselja (Bogićevica, Treskavac, Ćapica, Mema, Bjelič, Popadija, i brojni drugi). Njihovu strukturu čine kolibe za stanovanje tzv. stanovi, građeni od drveta sa kamenim temeljima i prateći objekti za stoku.

Etnografsko nasljeđe

Ovaj prostor se nalazi na vječitom raskršću puteva i civilizacija, vjera i naroda, koji su ostavili svoje tragove, ne potirući prethodne, stvarajući nove multikulturalne, multikonfesionalne i etničke specifičnosti. Može se primijetiti da je ovo područje izraz specifične mješavine tradicionalnih i modernih predstava koja je naročito izražena u različitim oblastima života,od arhitekture do sklapanja braka. Žene i danas u svojim domovima proizvode kompletnu nošnju za nevjeste (mlade), koja odgovara svadbenim običajima.
Ljudi posjeduju izuzetno znanje i vještine bavljenja starim zanatima, od proizvodnje različitih majstorski oblikovanih ukrasnih stvari, predmeta pokućstva, različitih stolarskih proizvoda do izrade objekata za stanovanje u stilu koji je specifičan za ovaj kraj. U okviru domaće radinosti žene kod kuće, svojim stvaralačkim umjećem, tkale su od vune, različite upotrebne ćilime, serdžade, prekrivače, prostirke, pojaseve, i vezle različitim bodovima na određenoj podlozi vunenim, pamučnim, svilenim koncem, kao i zlatnim i srebrnim nitima.

POTENCIJALI RAZVOJA

Područje NP "Prokletije" predstavlja jedistvenu funkcionalno-razvojnu zonu koja je homogena sa geografskog i ambijentalnog stanovišta.
Sa aspekta ambijentalnih osobenosti, zonu Nacionalnog parka karakterišu kontrasti stjenovitih grebena i vrhova i pošumljenih padina i niz dolova na visokom platou. Sjeverne padine planinskog masiva Prokletija vezuju se na Plavsko-Gusinjsku niziju, dok se jugoistočne strane nastavljaju na Albanski i Kosovski dio Prokletija. Generalno govoreći, prostor Nacionalnog parka karakteriše neefikasno korišćenje prirodnih i drugih resursa, posebno šuma, pašnjaka i voda. Pored negativnih uticaja na životnu sredinu, ovakvo stanje takođe negativno utiče na konkurentnost lokalne ekonomije i otvara značajan prostor za uvođenje politika i mjera resursne efikasnosti.
Zbog ambijentalnih, ekoloških i pejzažnih vrijednosti, kao i veoma bogatog biodiverziteta, ovo područje je proglašeno za Nacionalni park, što prestavlja osnovni resurs i potencijal razvoja ovog područja. Reprezentativni, tipični i raznoliki, sa velikom pejzažnom vrijednošcu, predjeli Nacionalnog parka imaju odlike prirodnog dobra koji je izuzetan potencijal, sa naučnog, edukativnog i rekreativnog aspekta.
Kompleksi planinskih pašnjaka u okviru Nacionalnog parka, katuna i seoskih naselja u kontaktnoj zoni, kompleksi šuma i dolova, tradicionalni katuni u okviru kojih su još uvijek održani tradicionalni načini čuvanja stoke i proizvodnje od mlječnih proizvoda, zatim sportsko-rekreativni prostori, posebno aktivni u ljetnjem periodu, predstavljaju dobre preduslove za razvoj područja.
Potencijali razvoja NP “Prokeltija” su sljedeći:
- Turizam u cilju vaorizacije prirodnih i kulturnih vrijednosti
- Lokalna zajednica koja održivo koristi postojeće resurse (očuvane prirodne vrijednosti), pokreće biznise, upravlja Parkom, donosi neove snage i inovacije
- Dijaspora
- Prekogranična saradnja (u oblastima zaštite prirode i razvoja održivog turizma)
- Poljoprivreda
- Eksloatacija šuma

- Proizvodnja električne energije iz obnovljivih izvora
- Razvoj ekonomije

Preduslovi razvoja

Jedan od važnih preduslova razvoja ovog područja jekoordiniranje programa razvoja na međunarodnom i međuopštinskom nivou u smislu povezivanja sa susjednim postojećim i planiranim nacionalnim i regionalnim parkovima prirode u Crnoj Gori, Albaniji i Kosovu.
Poboljšanje funkcionalnih veza područja sa neposrednim okruženjem, imajući u vidu njen položaj u odnosu na Gusinje, Plavi ostala naselja, kao i podrška aktiviranju katuna.Za unaprijeđenje turističke ponude, jedan od uslova je izgradnja saobraćajne i komunalne infrastrukture u kontaktnoj zoni, na teritorijama opština Plav i Gusinje, kao i turističke infrastrukture, smještajnih kapaciteta i sportske infrastrukture.
Primjena zahtjeva resursne efikasnosti iprelazak ka razvojnom modelu koji može stimulisati otvaranje novih radnih mjesta, uz primjenustandarda kvaliteta koji garantuju održivu budućnost prostora Nacionalnog parka.

Potencijal za razvoj poljoprivrede

U prostoru Nacionalnog parka nalazi se više katuna (planinskih pasišta) koja se koriste za ljetnju ispašu stoke, i ovaj prostor se uglavnom tako iskorišćava. Stalna naselja se samo sporadično nalaze u dijelu zahvata Nacionalnog parka, osim dijela naselja Vusanje. Glavna poljoprivredna aktivnost je stočarska proizvodnja i uz nju prateće poljoprivredne grane (proizvodnja kabaste stočne hrane). Najveći značaj ima ovčarstvo i govedarstvo.Veoma važnu privrednu aktivnost predstavlja i pčelarstvo, koje je uglavnom dodatna djelatnost.
Na području NP postoje značajni kompleksi samonikle šumske borovnice. Prema nekim ranijim ispitivanjima, borovnica u ovom kraju je specifičnog sastava, jer sadrži puno vitamina, bakra i gvožđa, kao i antocijane i tanine. Procijenjeni rod šumske borovnice je izmedju 500-600 tona godišnje. Berba i otkup borovnice je organizovan, ali ostaje dovoljno prostora da se ovaj resurs značajnije iskoristi uz istovremeno očuvanje voćne vrste.
Područje je bogato i drugim vrstama šumskih plodova (gljive, jagode, kupine, divlje voće i dr.) kao i brojnim vrstama ljekovitog bilja. Sakupljanje ljekovitog bilja je uglavnom neorganizovano i individualno. S obzirom da i druge opštine na sjeveru Crne Gore imaju slične potencijale, to daje šansu da se povezivanjem i udruživanjem svi ti potencijali iskoriste i postigne dobar profit.

Potencijal za razvoj turizma

Najveći potencijal u NP "Prokletije" ima ekoturizam i turistički proizvodi „Aktivnog odmora“. U tom smislu postoje i namjere na nacionalnom nivou, da Plav postane Centar za planinarenje i biciklizam.
Potreban je adekvatan razvoj i veća promocija NP "Prokletije", sa državnog i lokalnog nivoa, kao i razvoj dodatnih turističkih usluga, koje generišu turističku potrošnju.
Za stvaranje povoljne klime za investicije potrebna je inicijativa lokalne uprave i stanovništva. Potrebna je veća finansijska pomoć / subvencije za razvoj turizma, kao i sistem finansiranja turističke promocije i komercijalizacije od strane javnog sektora. Posebne napore je potrebno uložiti u obrazovanje i usavršavanje kadrova. Ustanoviti bolje integrisano upravljanje posjetiocima i razvoja turizma uopšte. Važan aspekt je destinacijski marketing i upravljanje destinacijom. Ne postoji imidž destinacije i ne postoje usklađene akcije nosilaca turističke ponude, na čemu treba organizovano raditi u narednom periodu.
Razvoj turizma na području Prokletija mora se zasnivati na poštovanju visokih i strogih zahtjeva zaštite prirode u skladu sa zakonskom regulativom i standardima Evropske Unije. Neizostavan uslov je očuvanje prirodnih resursa na kojima se temelje turistički proizvodi Nacionalnog Parka. Neodgovorno i neusklađeno upravljanje prirodnim resursima, predstavlja veliku opasnost za razvoj turizma koji može rezultairati nekonkurentnošću i imidžom jeftine destinacije. Zato je osim regulative na nacionalnom nivou, potrebno podizanje svijesti i edukacija kako lokalnog stanovništva, tako i posjetilaca, o svim aspektima zaštite životne sredine, kao temelju budućeg razvoja.

Za razvoj ove privredne djelatnosti neophodna su ulaganja u turističku infrastrukturu i ponuda kroz moguće parnerstvo sa privatnim sektorom, korišćenje svih potencijala u skladu sa pravilima ponašanja u zonama zaštite u Nacionalnom parku, prevazilaženje ključnih ograničenja u razvoju i unapređenje promotivnih aktivnosti destinacije.
U skladu sa tim, kao i širim strateškim opredeljenjima Crne Gore[15] i njenim obavezama koje proističu iz međunarodnih konvencija o zaštiti biodiverziteta i održivom razvoju, idealan oblik turizma koji ovde treba promovisati jeste ekoturizam[16]. Moguće je sprovesti i različite edukativne, stručne programe u cilju unapređenja baštine i prirodnih resursa, čime bi se podstakao razvoj naučnog turizma.

Potencijal za proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora

Na području ovog PPPN predviđa se proizvodnja ekološki prihvatljivih oblika energije iz obnovljivih oblika energije i to: sunčeve energije, primjenom raznih vrsta solarnih sistema (na objektima u okviru izgrađenih područja); i biomase, prije svega korišćenjem drvnih otpadaka iz šumarstva i prerade drveta, čije pravilno korišćenje kao izvora biomase, nema negativnih uticaja na životnu sredinu.
Strategijom razvoja energetike Crne Gore do 2030 . godine-Bijela knjiga, planirana je izgradnja mHE ukupne instalisane snage 120,9 MW sa planiranom godisnjom proizvodnjom od 338, 1 GWh, do 2025. godine. Trenutno su u Crnoj Gori zakljuceno 34 ugovora o koncesiji, kojima je predvidena izgradnja 53 mHE, ukupne instalisane snage oko 94 MW sa planiranom godisnjom proizvodnjom oko 310 GWh.
Ministarstvo ekonomije je u ime Vlade Crne Gore zakljucilo dana 23.04 .2014. godine, Ugovor o koncesiji za izgradnju malih hidroelektrana na vodotoku 8uricka rijeka sa pritokama. Idejnim rjesenjem je predvidena izgradnja dvije mHE, i to: mHE "8uricka 1" i mHE "8uricka 2". Pored koriscenja 8uricke rijeke, idejnim rjesenjem za "8uricka 1" predvideno je zahvatanje vode iz sliva tri rijeke: Jasenicke, Hotske i Trokutske rijeke.

4.2. OGRANIČENJA RAZVOJA

Ograničenja razvoja na području NP su sljedeća:
- Nedovoljna infrastrukturna opremljenost,
- Reljefna struktura, disenciranost prostora,
- Velike visinske razlike na kratkim distanacama,
- Kolski pristupi,
- Prostor ima linearnu strukturu u funkcionalnom obliku češlja,
- Depopulacija,
- Postojeći nivo ekonomskog razvoja;

Ograničenja u daljem razvoju ovog područja se ogledaju u velikoj razuđenosti seoskih i katunskih naselja i potencijalno interesantnih turističkih destinacija, odnosno nepostojanje saobraćajne i tehničke infrastrukture na ovom području. Najizraženiji problem predstavlja visina prostora, što otežava pristup u zimskom periodu i relativna saobraćajna izolovanost.
Sa druge strane, svaki razvoj na području Parka je uslovljen, prije svega, zaštitom biodiverziteta prirodne sredine u cjelosti, sa naglaskom na očuvanje njenog integriteta i integriteta postojećih ekosistema.
Kao i ostali prirodni resursi, šume su na ovom području prepoznate kao značajni potencijali biodiverziteta. Ustanovljivanjem Nacionalnog parka uvedene su brojne zabrane i ograničenja kojima se s jedne strane ne dozvoljava liberalnije korišćenje (zaštićene vrste, iskorišćavanje u zaštićenim područjima prirode) ili se, sa druge strane, pravo korišćenja ograničava vremenski, za ograničene količine ili na određena područja.
Jedna od ključnih prepreka za dalji razvoj turizma jeste nedovoljna saobraćajna povezanost sa drugim djelovima Crne Gore, kao i susjednim državama. Neophodna je sanacija i

[15] Strategija razvoja turizma Crne Gore do 2020. godine (Ministrastvo turizma i održivog razvoja, 2008. god.) prepoznaje njegovanje pejzaža i prirode kao osnovu razvoja turizma .
[16] Ministarstvo turizma (2005): Program razvoja planinskog turizma u Crnoj Gori.

modernizacija postojeće saobraćajne infrastrukture. U tom smislu se sprovode određene aktivnosti, kao što je izgradnja novog puta od Gusinja preko Albanije do Bajze, Koplika i Skadra, kao i veze sa Podgoricom preko Dinoše.

4.3. POSTOJEĆA ORGANIZACIJA PARKA

4.3.1. INFORMATIVNO-PREZENTACIONI I EDUKATIVNI SADRŽAJI

Centar za posjetioce - Centar za posjetioce se nalazi izvan granica Nacionalnog parka, u Gusinju. Centar je koncipiran na način, da svojim sadržajima (izložbena galerija, etno soba, edukativni prostor) i prezentacijama, prikaže prirodne i kulturne vrijednosti Parka. U Centru dominiraju eksponati sa dermopreparatima krupne divljači sa prostora Parka, preparirane ptice iz više familija, herbarska postavka, multimedijalna sala.

U okviru Centra za posjetioce je urađena stalna postavka reprodukcija crteža tradicionalne arhitekture plavsko-gusinjskog kraja od Ibrahima Rekovića, stalna postavka umjetničkih fotografija prirodnih vrijednosti Parka od Ahmeta Rekovića, kao i sezonska postavka crteža prirodnih i kulturnih vrijednosti od učesnika Likovne kolonije;

Takođe, u Centru za posjetioce organizuju se edukativne radionice i edukativne šetnje za građane, učenike osnovnih i srednjih škola, na teme „Prirodne i kulturne vrijednosti Parka, "Prednosti i nedostaci Parka" i dr..

U Centru posjetioci mogu dobiti informacije vezane za aktivni odmor u parku, njegovim najznačajnijim atrakcijama i manifestacijama. U sklopu centra nalazi se suvenirnica u kojoj su izloženi autentični proizvodi domaće radinosti.

U narednom periodu potrebno je dopunjavati postavke centra, uz unapređivanje njegove informacione servisne uloge, kroz efikasniji rad stručnih saradnika, i kroz produženo radno vrijeme tokom ljetnje turističke sezone. Potreban je još bar jedan centar za posjetioce u opštini Plav.

Istraživački punkt ili Eko-centar - Što se tiče naučnih istraživanja, u Nacionalnom parku ih je do sada bilo vrlo malo, što može biti i motiv više za sve one koje žele da istražuju Park.

U NP "Prokletije" su realizovane sljedeća istraživanja: U organizaciji NVO Geo-eko Montenegro u Babinom polju je održan ekološki kamp „Prokletije 2013" i tom prilikom su mladi istraživači na Prokletijama tačnije iznad Hridskog jezera pronašli autentičan kameni lednik. Takođe je održano dvodnevno istraživanje o biodivirzitetu NP „Prokletije", u organizaciji PMF-a Novi Sad i Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije u kojem je učestvovao i predstavnik Društva prirodnjaka Crne Gore. Ispitivane su i istraživane jame i pećine od istraživača iz Poljske, Crne Gore i Srbije.

Sportske škole - Sportske škole nijesu osnovane. Formiranje sportskih škola, osim osnova sportskog obrazovanja, imale bi zadatak i da obrazuju karakter i pozitivne modele ponašanja kroz trening, igre i druženja. U okviru ovih škola moglo bi da se, shodno vrsti sporta, izdvoje sezone sa kalendarom održavanja aktivnosti: skijanje, sankanje, motorne sanke, snowboarding, uspinjače, mountain bike, hodanje na krpljama, planinarenje i sportsko penjanje.

Edukacija i interpretacija - Nacionalni park „Prokletije" je već ostvario napredak kada je u pitanju organizovanje ljetnjih škola u prirodi, kroz projekat organizacije Balkan Peace Parka iz Britanije, realizovanjem prve ljetnje škole „Summer school 2014" u NP "PROKLETIJE" – Babino polje. U ovom projektu su partneri: PSK HRID i NVO TRITON. Za 2015. godinu su planirane dvije ljetnje škole i to jedna u Babinom polju i druga u Grebajama."

Otvaranje prirodnjačkog muzeja u okviru Centra za posjetioce sa modernom postavkom, biološkim zbirkama: herbarskom, evolucionom, morfološkom, bibliotekom, načinom prezentacije, sa ciljem edukacije i naučnog istraživanja bilo bi vrlo svrsishodno.

Obogaćivanje edukativnih aktivnosti je takođe jedan od ključnih zadataka Centra za posjetioce, kroz proširivanje saradnje sa školama, zajedničko osmišljavanje i organizovanje radionica, obilježavanje značajnijih datuma, kao i štampanje edukativno-obrazovnog i vaspitnog materijala, u cilju upoznavanja i očuvanja vrijednosti parka, sa akcentom na zaštitu životne sredine.

Analizom dosadašnjeg poslovanja, nameće se potreba za kvalitetnom edukacijom svih ciljnih grupa, za što su prioritetno zaduženi prezentacijski centri. Iz tog razloga nameće se

potreba za izgradnjom još jednog prezentacijskog (posjetilačkog) centra koji bi omogućio prijem većih grupa posjetioca u samom Parku i doživljaj parka „u malom" prije izlaska na teren.

Planinarske, pješačke staze i staze posebne namjene - Nacionalni park "Prokletije" raspolaže velikim brojem planskih, pješačkih i biciklističkih staza. Većina staza ima karakter planinsko-pješacke staze.

Na prostoru Nacionalnog parka „Prokletije" postoji 13 uređenih planinarsko -pješačkih staza, ukupne dužine oko 200 km. Prosječna dužina staza je oko 15,5 km i kategorisane su kao staze - težeg stepena zahtjevnosti. Sve staze su markirane i opremljene standardnom signalizacijom. Za većinu ovih staza potrebno je uraditi remarkaciju.

Tabela. Planinarsko pješačke staze

Planinarsko-pješačke staze	
1.	Karanfili (Veliki vrh)
2.	Karanfili (Sjeverni vrh)
3.	Karanfili (Sjeverni vrh i Karanfil Ljuljaševića)
4.	Vezirova brada (Rogopeč, Grbaja, Karanfil Ljuljaševića)
5.	Vezirova brada (mali Karanfil, Karanfil Ljuljaševića)
6.	Belić (vodopad Grlje, Rosulja)
7.	Belić- Kolata
8.	Volušnica – Popadija – Trojan
9.	Bor (Kruševo –Vusanje)
10.	Bor (Plav-vrh Bora)
11.	Kofiljača – Maja Horolac
12.	Krš Bogićevica (Plav – Krš Bogićevica)
13.	Bogićevica – Krš Bogićevica

Kroz Park prolazi i internacionalna staza „Peaks of the Balkans", koja prolazi kroz tri države Crnu Goru, Albaniju i Kosovo.

U kontaktnoj zoni parka, tačnije u gradskom jezgru opština Plav i Gusinje urađena je edukativna staza „Kulturne rute", koja obuhvata značajnije kulturno-istorijske spomenike ovog područja. Međutim, na samom prostoru Parka nema opremljenih i markiranih edukativnih staza, te se stoga u narednom planskom periodu planiraju aktivnosti na razvoju edukativnih staza naročito u dolinama Grebaje i Ropojane. Kroz Nacionalni park „Prokletije" prilazi TT3 biciklistička staza, sa standardizovanom signalizacijom. Park raspolaže sa 5 uređenih i markiranih staza za planinski biciklizam, ukupne dužine 141 km. Staze su različitog stepena zahtjevnosti, od onih koje zahtjevaju osnovne biciklističke vještine i tehnike, do onih koje zahtjevaju značajno iskustvo u vožnji po teškim terenima.

Tabela. Biciklističke staze

Biciklističke staze	
1.	Plav –Kofiljača –Plav
2.	Plav – Memina planina – Plav
3.	Plav – Hridsko jezero –Plav
4.	Gusinje – dolina Grebaje – Gusinje
5.	Gusinje – Vusanje – Ropojana – Gusinje

Vidikovci - U Parku se nalazi veći broj vidikovaca, ali ni jedan od njih nije uređen. Vidikovci se nalaze na najatraktivnijim lokacijama sa kojih se ovo zaštićeno područije upoznaje i doživljava na poseban način. Potrebno ih je opremiti sigurnosnim ogradama, kao i informativnim i odmorišnim mobilijarom.

Ostala turistička infrastruktura - Na teritoriji Parka nalaze se tri planinarska doma: Hrid u Babinom Polju, Planinarski dom „Branko Kotlajić" u dolini Grebaje koji je u vlasništvu PK „Radnički" iz Beograda, kao i planinarski dom „Karanfil". Treba napomenuti da je NP „Prokletije" od Ministarstva unutrašnjih poslova, dobio na korišćenje četiri napuštene vojne karaule na lokacijama Gradine, Vusanje, Grebaje, Grnčar-Bojovići, na period od 10 godina,

sa mogućnošću produženja. Treba planirati da se one u narednom periodu renoviraju, i da se koriste kao smještaj i/ili za ulazno-naplatne punktove.

Na Ali-pašinim izvorima, i u njihovoj neposrednoj blizini, urađeno je oko 100 staza za sportsko penjanje.

Vrhovi planina, Kofiljače, Popadije, Bora Radončića i Valušnica, predstavljaju idealne poligone za polijetanje paraglajdera. Da bi se razvila ove turistička ponuda potrebno je preduzeti aktivnosti na uređenju poligona za polijetanje, i organizovanje takmičenja u paraglajdingu, kao i edukacija mladih zainteresovanih za ovaj alternativni sport. U svojoj turističkoj ponudi Park je uključio iznajmljivanje štapova za hodanje, bicikala, šatora i krplji.

4.3.2. UPRAVLJANJE POSJETIOCIMA

Postavljena su dva kontrolno naplatna punkta u Nacionalni park “Prokletije”. Pripremiće se višejezični anketni listovi, u cilju sticanja saznanja o kvalitetu usluga unutar Parka. U cilju unaprjeđenja ponude Nacionalnog parka, tokom turističke sezone je urađeno anketiranje u Centru za posjetioce. Anketom je obuvaćeno: učestalost posjeta, dužina boravka, mišljenje o programima obilaska Parka, o stanju staza, čistoći i urednost u Parku, o promotivnom materijalu, ljubaznost i uslužnost osoblja.
Prvi kontakt posjetilaca sa Parkom je u Centru za posjetioce, gdje dobijaju informacije o prirodnim i kulturnim vrijednostima Nacionalnog parka i o mogućnostima aktivnog odmora u zaštićenom prirodnom dobru.
Posjetioci dobijaju razne vrste štampanog promotivnog materijala, kao i brošure vodičkog karaktera u kojima su naznačene smjernice najatraktivnijih lokacija, prirodnih fenomena, infrastrukturnih objekata na koje treba obratiti pažnju, kako bi na što kvalitetniji način proveli vrijeme boravka u Parku.
Radi unaprjedenja turističke funkcije Parka i što bolje usklađenosti s njegovom naučno-edukativnom (obrazovnom) funkcijom na načelima održivog razvoja, neophodno je ozbiljno pristupiti unaprjeđenju prezentacije, promocije i načina posjećivanja.

4.3.3. INSTITUCIONALNA STRUKTURA

Nacionalnim parkom upravlja Javno preduzeće za nacionalne parkove sa sjedištem u Podgorici. Preduzeće obavlja funkcije koje su mu zakonom povjerene, a to su zaštita i unapređenje prostora nacionalnih parkova. Te funkcije se ostvaruju kroz zaštitu, unapređenje, razvoj i promociju prirodnih i radom stvorenih vrijednosti. Održivo korišćenje resursa je uz zaštitu primarni cilj i djelatnost preduzeća. Ovo preduzeće se stara i sprovodi mjere neometanog odvijanja prirodnih procesa i opstanka u što prirodnijem stanju reprezentativnih primjeraka biološkog i predionog diverziteta.
NP “Prokletije” u okviru Javnog preduzeća posluje kao njegova organizaciona jedinice sa službama i zaduženjima regulisanim unutrašnjim aktima. Za realizaciju Plana upravljanja i godišnjih akcionih planova za NP “Prokletije” zadužene su stručne službe Javnog preduzeća i službe nacionalnog parka. Stručne i razvojne elemente plana kreira i implementira Služba za razvoj i unapređenje, dok zaštitu prostora obavlja služba smještena u Parku.

4.3.4. ANALIZA I OCJENA USLOVA ZA OSTVARIVANJE ZAŠTITE

Jedan od ključnih problema predstavlja nepostojanje Prostornog plana posebne namjene za NP "Prokletije". Zbog toga, trenutno nije moguće izvršiti obilježavanja granica parka na terenu, a posljedica su i konflikti u korištenju prostora i resursa između parka, lovačkih i ribolovačkih društava, koncesionara na šume (odnosno Ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva koje izdaje koncesije), kao i sa lokalnim stanovništvom zbog nekontrolisanje gradnje objekata, sječe i drugog. To je jedan od glavnih problema koji treba riješiti definisanjem korišćenja prostora i razgraničavanjem nadležnosti različitih institucija.
Prirodne vrijednosti ovog područja su izložene negativnim antropogenim uticajima, prvenstveno neadekvanom iskorišćavanju šuma i krivolovu. S tim u vezi, jedan od prioritetnih zadataka uprave NP ali i opština Plav i Gusinje drugih relevantnih službi je i edukacija stanovništva i rad na podizanju svijesti o ekološkim pitanjima.

4.4. SINTEZNA OCJENA STANJA

Nacionalni park "Prokletije", pripada tipu nacionalnih parkova u kojima dominira zaštitna funkcija.Mada se, zbog niskog nivoa ukupne privredne razvijenosti može steći utisak da se radi o očuvanom prostoru, terenska istraživanja ukazuju na određene ekološke probleme koji već imaju uticaj na kvalitet prostora i razvojnu ulogu pojedinih elemenata, što se u budućnosti može još snažnije ispoljiti. Ovi problemi se mogu pojaviti kao ograničavajući faktori budućeg razvoja i uticati na kvalitet življenja na ovom prostoru.

Među glavnim problemima se izdvajaju:

- nepostojanje odgovarajućih i po propisima uređenih deponija čvrstog komunalnog i industrijskog otpada što uzrokuje zagađenje vode, vazduha i zemljišta uz narušavanje prirodnog ambijenta;
- uništavanje autohtonih šuma;
- procesi erozije terena;
- napuštanje tradicionalne poljoprivrede i unošenje novih biljnih vrsta;
- nekontrolisana izgradnja objekata, koja u dugoročnom pogledu može biti ograničavajući faktor razvoja.
- nedovoljna briga o graditeljskom nasljeđu;
- zapuštenost imanja, nenalaženje ekonomskog interesa u autentičnoj obradi zemljišta i gajenju biljaka - odumiranje tradicionalne poljoprivrede;
- Neadekvatne intervencije na tradicionalnim cjelinama;
- Neadekvatne dogradnje;
- Neadekvatni graditeljski materijali;
- Nepoštovanje odnosa prema terenu;
- Neznanja novih generacija o značaju kulturnih i prirodnih vrijednosti;
- Nedovoljno razvijena svijest o vrijednostima i značaju nasljeđa koje ne predstavljaju samo pojedinačni objekti već cijeli kulturni predio.

Šume

Problemi sa bespravnim sječama na ovom području i danas su brojni i dosta složeni. Pored bespravnih sječa na teritoriji ove dvije opštine (koje su posebno bile izražene u vrijeme primopredaje terena između Uprave za šume i Nacionalnog parka) i izvoza drveta na područje Kosova, pojedina lica sa teritorije Kosova vrše pomjeranje „graničnih oznaka" i veoma je ugrožena bezbjednost, kako stručnih lica tako i mještana u neposrednoj okolini.
Ipak, sa planskog i organizacionog aspekta gledano, najznačajniji problem koji danas ima negativan uticaj na stanje ekosistema šuma predstavlja: nepostojanje sistema integralnog upravljanja šumskim ekosistemima, dotrajala i neprilagođena sredstva za korišćenje šuma, loša ili neadekvatna otvorenost šuma, nekorišćenje visokokvalitnih vrsta za obnavljanje šuma i neadekvatan sistem protivpožarne zaštite.
Takođe, usljed ograničenja korišćenja šumskih resursa zbog uspostavljanja Nacionalnog parka, očekuje se da će pritisak na nezaštićena šumska područja biti pojačan. Međutim, u perspektivi, polazeći od sve većeg značaja opšte-korisnih funkcija šuma i trendova privrednog i turističkog razvoja, treba očekivati sve veće angažovanje šumarstva u rekreaciono-turističkoj djelatnosti. U tom cilju potrebno je šume infrastrukturno urediti, tj. izgraditi nove i kvalitetne puteve, ili rekonstruisati postojeće sa svim pratećim sadržajima-parking mjestima, vidikovcima,pješačkim i biciklističkim stazama, kao i sa odgovarajućim smještajnim objektima.

Demografski trendovi

Izražene ekonomske probleme predstavljaju nerazvijenost i depopulacija. Erozija stanovništva i zanemarivanje djelatnosti oslonjenih na prirodnu osnovu, koji traju više decenija, ispraznili su ruralna područja i, na dugi rok, rezultirali veoma negativnim posljedicama. Pad poljoprivrednog stanovništva u kontaktnoj zoni je stalan.

Ekonomska valorizacija

Nacionalni park “Prokletije“ ima malu ekonomsku valorizaciju u odnosu na svoje potencijale. Njegovo formiranje doprinijelo je tome da je prostor zaštićen, ali ekonomski još uvijek nedovoljno iskorišćen.NP „Prokletije“, osim iz sopstvenih prihoda, donacija i drugih izvora, finansira se u skladu sa zakonom i prihodima iz budžeta. Zadnjih godina povećana su izdvajanja za NP „Prokletije“ i ako i tako povećana nisu dovoljna za optimalno funkcionisanje NP „Prokletije“.

Turizam

Uprkos značajnim i jedinstvenim prirodnim potencijalima, NP "Prokletije" turizam nije dovoljno razvijen niti marketinški pozicioniran na regionalnom i nacionalnom nivou. Da bi seobezbjedio adekvatan razvoj, područje Nacionalnog Parka treba da prati trendove na međunarodnom tržištu koji daju apsolutni prioritet održivom, prije svega na ekološkim principima razvijenom turizmu koji je u skladu sa kapacitetima lokalnih zajednica i zaštitom prirodnih vrijednosti.
Iz analize konkurentskih nedostataka jasno se vidi da je ovo područje, usprkos postojećim turističkim centrima NP „Prokletije“ ipak na samom početku turističkog razvoja, a upravo se iz tog razloga projekti za izgradnju konkurentnosti u turizmu NP „Prokletije“ odnose isključivo na projekte / programe vezane uz izgradnju turističke infrastrukture i projekte podrške razvoju, a kao početnu tačku za održiv razvoj kompletnog turističkog lanca vrijednosti u nadolazećem razdoblju. Ovi su projekti uglavnom odgovornost javnog sektora ovog područja, odnosno implementacija nekih od njih pak zavisi od saradnje javnog i privatnog sektora.Najznačajniji trenutni ekonomski benefit Park ostvaruje putem naplate takse za korišćenje šuma i sanitarne sječe. Pored pomenutog izvora prihoda, Park prihoduje i od prodaje suvenira-mapa.
U prethodnom periodu su formirani značajni sadržaji kao što su: izgrađen objekatCentra za posjetioce sa edukativnim sadržajem,postavljene su info i panoramske table i klupe,markirane i uređene sve pješacke i biciklističke staze u Parku, postavljena signalizacija u Parku ikontaktnoj zoni.

Izgrađenost

U okviru granica Parka postoje izgrađeni objekti, uglavnom duž pristupnih saobraćajnica i na prostorima tradicionalnih katuna. U pogledu arhitektonskog rješenjamože se konstatovati da su ona savremena, raznolika, a pojedina nijesu u skladu sa tradicionalnom narodnomarhitekturom, a nerijetko i ambijentom.

Saobraćajna dostupnost

U pogledu saobraćajne opsluženosti samog prostora zahvata Plana, najveći dio prostora, je veoma slabo opremljen saobraćajnom mrežom. Područje NP „Prokletije“ saobraćajno se napaja mrežom lokalnih i nekategorisanih puteva, koji su u veoma lošem stanju, djelimično asfaltirani ili neasfaltirani i zahtijevaju rekonstrukciju svih građevinsko – tehničkih elemenata.
Željeznički i vazdušni saobaćaj nema značajniji uticaj na saobraćajnu dostupnost lokacije iz razloga što se najbliža željeznička stanica u Bijelom Polju i najbliži aerodrom nalazi u Podgorici, a ne postoje organizovane linije javnog prevoza koje bi povezale nacionalni park sa ovim vidovima saobraćaja.

Tehnička infrastruktura

Sa stanovišta organizacije prostora, u zaštitnoj zoni Parka uočljiv je problem nedostatka infrastrukturnih sistema ili njihov neodgovarajući kvalitet.

Ranjivost predjela

Posmatrane karakteristike predjela koje mogu biti potencijalno ugroženprema konceptu opšte ranjivosti su sljedeće:

- Ekološke karakteristike - životna sredina (vode, zemljište, vazduh, biljni i životinjski svijet);

- Pejzažne karakteristike - vizuelni kvalitet predjela.
- Procjena ranjivosti pomoću vrijednosne skale ocjena (1 - 5), gdje 1 predstavlja najmanju vrijednost a 5 najvišu.

Tabela. Tabelarni prikaz ocjena ranjivosti za predio

5	Veoma visoka ranjivost	Područja velike predione prepoznatljivosti i velikog predionog diverziteta, sa posebnim oblicima reljefa, vegetacije. Relikne zajednice šuma. Mješovite šume bukve i jele jer da se nalaze u kontaktnoj zoni NP. Takođe velika ranjivost je konstantovana na ekološko važnim područjima u okviru granica rezervata prirode na Hridskom jezeru i Volušnici. Područjima visoke ranjivosti pripadaju i valovske doline i lednička jezera sa okruženjem.
4	Visoka ranjivost	Područja srednje predione prepoznatljivosti i predionog diverziteta, vidno izloženi prirodni predjeli. Područja visoke ranjivosti su područja pod šumama. Veća ranjivost je određena za reliktne i posebne šumske zajednice kao i zajednice koje ulaze u rezervat prirode
3	Srednja ranjivost	Područja manje predione prepoznatljivosti i predionog diverziteta. Planinske rudine su manje ranjivosti iz istog razloga kao i planinski masivi, a to je relativna nepristupačnost ovim područjima, gdje se antropogeni uticaji ogledaju samo u manjim linijskim predionim elementima kao što su planinarske staze.
2	Niska ranjivost	Niska ranjivost je određena za već izgrađena područja katuna. Iako alpski i subalpski predio Prokletija predstavlja visoko vrijedno područje ono je, ujedno, i nisko ranjivo upravo zbog svoje nepristupačnosti na šta svjedoči i dosadašnja očuvanost. Ovim predjelima više prijete prirodni negativni faktori erozije itd.
1	Veoma niska ranjivost	Područja infrastrukturnih koridora, proizvodnih aktivnosti, degradirana područja. Na području NP nisu indentifikovana takva područja

Ekonomski troškovi i održivost

Proces tranzicije u regionu i u Crnoj Gori omogućio je da se u nova demokratska i tržišno zasnovana društva integrišu razmatranja o zaštiti životne sredine. Razvoj Crne Gore biće bitno opredijeljen odlukama o održivom razvoju i zaštiti životne sredine. Zaštita životne sredine biće između ostalog trošak našeg razvoja i zahtijevaće značajna finansijska sredstva, znanje, kulturu, kadrove, tehnologije i investicije. Glavni razlog osnivanja zaštićenih područja je očuvanje nekog tipa biofizičkog procesa ili stanja kao što su divlja populacija, prirodna sredina, pejzaž iili neke kulturno istorijske vrijednosti. Crna Gora kao ekološka država treba da zadrži komparativnu prednost, zdravu životnu sredinu, koja je faktor razvoja i kvalitetnog života. NP „Prokletije" ima izuzetno važnu ulogu, kako lokacijom, tako i sadržajuma u razvoju zaštićenih područja u Crnoj Gori.

Turistička i druga valorizacija zaštićenog područja predstavlja uvijek aktuelan problem u upravljanju zaštićenim područjima, u čemu nije izuzetak ni NP. Posebna pažnja se treba posvetiti menadžment programima zaštite u NP „Prokletije".

Uloga države je velika i glavna u očuvanju prirodnih vrijednosti NP „Prokletije". Većina država danas izdvaja jedan dio budžetskih sredstava za finansiranje nacionalnih parkova i drugih zaštićenih zona, a Crna Gore ima i dodatni potrebu s obzirom da je deklarisana kao ekološka država. Najznačajniji izvori finansiranja dolaze i iz javnog i iz privatnog sektora. Treći izvor finansiranja – sredstva međunarodnih finansijskih institucija i EU mogu se iskoristiti samo uz jasno definisane strategije razvoja i određivanje prioriteta u životnoj sredini, uz ostvarivanje uslova za tržišnu ekonomiju.

Treba izgraditi objekte neophodne za samo funkcionisanje parkova, uređeni su i izgrađeni razni mobilijari, staze, vršena su i direktna ulaganja u zaštitu flore i faune, tako da se te institucije odigrale veoma značajnu ulogu u vremenu nedostatka drugih izvora finansiranja da se zaštiti jedinstveni prirodni ambijent.

Glavni menadžment programi u NP „Prokletije" su:

- Funkcija zaštite i razvoja,
- Korišćenje dobara,
- Pružanje usluga,

Svako od ovih programa je bitan, a njihovo ostvarivanje mora da poštuje princip uravnoteženog razvoja uz očuvanje prirodnih vrijesnoti i razvoj adekvatnih ekonomskih aktivnosti. Unapređenje koncepta održivog razvoja je neophodano ostvariti u daljem razovju

ovoga prostora. Pored očuvanja biološke raznovrsnosti i ukupne zaštite prostora važan razvojni zadatak je unapređenje ekonomija lokalnih zajednica koja se postiže unapređenjem nivoa svijesti lokalne zajednice o potrebi održivog korišćenja prostora i pravilnom razumijavanju uloge koju imaju nacionalni parkovi. Dosadašnje, uglavnom preovlađujuće mišljenje da su aktivnosti lokalnog stanovništva limitirane režimima zaštite nacionalnog parka, mogu se prevazići smislenim planiranjem aktivnosti i mjera koje će doprinijeti da same lokalne zajednice počinju osjećati konkretne benefite od činjenice da je upravo njihov prostor tako visoko vrednovan, da to više razumiju kao doprinos da sami podignu stepen svojih aktivnosti koji povećevaju njihov životni standard, ali i da osjete važnost postojanja prirodnog područja koje se štiti, da pravilno razumiju osnovne funkcije Parka, da reprodukuju svoja znanja i povećaju nivo svijesti o njemu.

Područje NP „Prokletije" je u višegodišnjem razvoju usmjeravalo svoje napore na očuvanje prije svega prirodnih karakteristika prostora. Da bi se postigli ciljevi i održivost parka i njegovog prostora, kao i očuvanost cjelokupnog ekosistema, budući razvoj treba postaviti na način da:

- poštuje prije svega prirodno i kulturološko nasljeđe, kroz odgovornu upotrebu resursa, te daje podršku povećanju doživljaja gostima sa kvalitetnom interpretacijom prostora;
- bude ekonomski održiv, na način da cijeli sistem funkcioniša na dugi rok i daje dugoročnu dobrobit ne samo preduzetnicima u turizmu, već ima i utjecaj na komplementarne oblike privrede poput poljoprivrede i šumarstva dajući time multiplikatorni efekt; i
- bude društveno odgovoran, kroz uključivanje lokalne zajednice kroz saradnju i partnerstva koja promošu vrijednosti turizma, edukaciju o važnosti turizma te njihovo uključivanje u optimizaciju koristi koje daje turizam (ekonomskih, društvenih, kulturoloških, prirodnih).

Danas su sve više zaštićena područja u funkciji održivog razvoja. Održivi razvoj je razvoj koji izlazi u susret potrebama sadašnjice, a da ne ugrožava sposobnost budućih generacija da zadovolje svoje potrebe. U zaštićenim područjima moguće je obavljati privredne djelatnosti, koje su u skladu sa održivim razvojem koji podrazumijeva ekonomski rast, ali ne bilo kakav i ne po bilo koju cijenu. To je balans zaštite i razvoja.

Dakle, ekonomski razvoju NP „Prokletije" biti u sklađen sa strateškim dokumentima države, s planovima upravljanja i uravnoteži s progrmima zaštite i očuvanja prirode. Sama strateška opredijeljenost NP „Prokletije" za zaštitu i kontrolisani razvoj. Strateška dokumenta i prostorni planovi višeg reda odredili su slijedeće strateške pravce i to:

- pojačati zaštitu životne sredine od devastacije, zagadjivanja, krivolova, degradiranja akvatorija, negativnih uticaja klimatskih promjena i požara,
- spriječiti nekontrolisanju gradnju,
- podsticati razvoj ekološke svijesti,
- posvetiti veću pažnju proizvodnji ekološke hrane,
- posvetiti veću pažnju uravnoteženom regionalnom razvoju.

Na internom planu, cilj je da se operacionalizuju višegodišnji i godišnjih planova i programa zaštite i razvoja, kao i da se zaštićena područja razvijaju u pravcu njihove održivosti. To zahtijeva koordinirane aktivnosti na razvoju parka, da bi se povećali izvori prihoda, kroz unapređenje mehanizama finansiranja.

SWOT ANALIZA

SWOT analiza je metoda prepoznavanja i utvrđivanja ključnih razvojnih potencijala, ciljeva i ograničenja i osnova za stvaranje vizije i definisanje smjernica razvoja.

Zadatak SWOT analize je da polazeći od mogućnosti budućeg razvoja, izdvoji uslove koji predstavljaju razvojne snage, odnosno razvojne slabosti i ukaže na osnovne prilike, odnosno prijetnje koje iz analize proizilaze.

U SWOT analizi indetifikuju se: PREDNOSTI - koje će se kroz mijere pojačati i iskoristiti za razvoj; SLABOSTI - koje treba prevazići gdje je to moguće. MOGUĆNOSTI - prepoznaje za

koje treba pripremiti i iskoristiti ih u najvećoj mogućoj mijeri. PRIJETNJE - koje će se nastojati svesti na najmanju moguću mijeru.

PREDNOSTI	SLABOSTI
• Kompaktna i očuvana prirodna i životna sredina • Bogatstvo biodiverziteta • Jedinstvene karakteristike predjela • Brojni speleološki objekti sa zanimljivim pećinskim ukrasima i podzemnom faunom • Proglašenje Nacionalnog Parka • Ambijentalne i pejzažne vrijednosti • Skladna multietnička i multikonfesionalna struktura stanovništva • Tradicionalna poljoprivreda koja se može vidjeti u tek nekoliko planinskih područja u jugoistočnoj Evropi • Bogatstvo ljekovitog bilja • Veliki hidropotencijal za razvoj mini hidroelektrana • Bogata izvorišta za vodosnabdijevanje • Razgranata lokalna (interna) saobraćajna mreža puteva • Preduzetnički duh u turizmu i ugostiteljskim uslugama • Centar za posjetioce NP • Povećani kapaciteti stručnih službi JPNPCG i službe zaštite NP u proteklih par godina • Dijaspora od 45000 građana kako u Americi, Evropi i eks Jugoslaviji povezana NVO i fondacijama • Kulturna i istorijska baština • Dobri resursi za održivi razvoj turizma šume,	• Loša tranzitnost puteva • Izražena depopulacija u kontaktnom području • Nedovoljno razvijena svijest o vrijednostima i značaju nasljeđa koje ne predstavljaju samo pojedinačni objekti već ukupni kulturni predio • Nedostatak kadrova u oblasti turizma • Smanjeniekonomski interes u tradicionalnoj obradi zemljišta i uzgoju • Odumiranje tradicionalne poljoprivrede • Nelegalna gradnja • Divlje deponije otpada • Nedovoljna valorizacija turističkih potencijala • Neadekvatno je korišćenje šumskih resursa, kao i nedovoljna kontrola postojeće eksploatacije tih resursa • Nedovoljno izučavanje i zaštita izuzetno vrijednih, osjetljivih i ranjivih ekosistema • Relativno loše stanje lokalnih puteva sprječava značajno povećanje broja korisnika tj. biciklističke ili pješačke ture • Nizak stepen razvoja područja • Nerazvijenost nevladinog sektora • Nedostatak stručnog kadra pojedinih profila
MOGUĆNOSTI	**PRIJETNJE**
• Turistički potencijal područja, posebno za planinarenje, biciklizam, zdravstveni i eko-turizam • Trendovi turističkog tržišta nude mogućnost za razvoj proizvoda održivog turizma (koji se mogu povezati sa poljoprivredom, zanatstvom i drugim uslugama) • Dobri uslovi za razvoj zimskog turizma • Rastuće poznavanje održivog razvoja i potrebe održavanja prirodne i kulturne baštine • Intenziviranje naučnih istraživanja i nova saznanja neophodna za kvalitet upravljanja zaštitom i valorizacijom prirodnih vrijednosti • Prenamjenakatuna u eko-turističke objekte • Sve veća potražnja turista za ekološki čistim destinacijama • Uređenje vidikovaca • Povećanje finansijskih javnih sredstava za podsticanje upotrebe obnovljivih izvora energije • Saradnja za očuvanje, upravljanje i praćenje teritorijalnih resursa i prevencija rizika • Izgradnja putnog pravca Gusinje –Grnčar-Vrmoša –Tuzi- Podgorica • Izgradnja dijela trase regioalnog puta: Andrijevica - Murino- Peć • Realizacijom planiranih saobraćajnih pravaca: blizina Podgorice (preko Albanije), Kosova i Albanije i važnih turističkih centara u okruženju • Prekogranična saradnja sa nacionalnim parkovima u okruženja – jedinstvena turistička	• Nekontrolisana i neadekvatna gradnja objekata u neskladu sa ambijentalnim vrijednostima NP • Nelegalna uzurpacija staništa i korišćenje prirodnih resursa • Zarastanje tradicionalnog agrikulturnog predjela • Neusaglašenost zakonske regulative koja obuhvata različite aspekte razvoja i upravljanja područjem NP • Preklapanje nadležnosti i teškoće u jasnom i efikasnom institucionalizovanju primjene mehanizama koji mogu spriječiti neke nelegalne aktivnosti u predjelu Parka • Pritisak turizma na osjetljive prirodne resurse • Nizak nivo efikasnosti infrastrukturnih sistema u periodima većeg turističkog pritiska • Požari, erozije i poplave

5. PRINCIPI I CILJEVI UREĐENJA PROSTORA NP PROKLETIJE

Prostornim planom za NP “Prokletije”, u skladu sa važećim zakonima, utvrđuju se zajednički interesi, ciljevi i zadaci razvoja i zaštite prostora i prirodnih vrijednosti Nacionalnog Parka, donosi politika prostornog razvoja i utvrđuju kriterijumi i koncepcija organizacije, uređenja i korišćenja prostora.

5.1. OSNOVNI PRINCIPI RAZVOJA I ZAŠTITE PROSTORA

1. Donošenje i implementacija Prostornog plana kao instrumenta za kontinuirano upravljanje dugoročnim razvojem, zaštitom i uređenjem područja NP “Prokletije“;
2. Namjensko korišćenje i racionalno upravljanje prostorom u skladu sa ekološkim potencijalom, kroz primjenu prostorno-planskih mjera;
3. Stvaranje prostornih uslova za uređenje i korišćenje planskog područja – zoning u funkciji zaštite i razvoja, a posebno stvaranje uslova za izgradnju objekata u funkciji posebne namjene prostora. Ovo podrazumijeva da izgradnja bude u funkciji razvoja (turizma, poljoprivrede, usluga i drugih kompatibilnih aktivnosti) i poboljšanja demografske slike, ali poštujući nosive kapacitete predmetnog prostora kao i njegove ambijentalne osobenosti;
4. Zaštita prirodnih dobara i kulturno istorijske baštine – stvaranje uslova da se normativna zaštita planski sprovodi, što podrazumijeva da mjere zaštite imaju ekonomsku opravdanost i socijalnu prihvatljivost;
5. Očuvanje, unaprijeđenje i zaštita posebnih prirodnih vrijednosti NP “Prokletije“ (zemljište, voda, vazduh, šume, flora i fauna i dr.) i obezbjeđenje stabilnosti ekosistema poboljšanjem njihovog sastava, strukture i kvaliteta;
6. Uspostavljanje sistema efikasnog monitoringa stanja u prostoru, kako bi se pratile sve aktivnosti koje bi mogle da ugroze zaštićena prirodna i kulturno-istorijska dobra na području Plana. Praćenje uključuje i poštovanje režima korišćenja zemljišta i izgradnje, blagovremeno preduzimanje svih mjera u cilju prevencije aktivnosti koje bi mogle da ugroze osnovni potencijal ovog područja.

Planom se utvrđuje granični kapacitet prostora Nacionalnog parka za razvoj komplementarnih djelatnosti, zavisno od zahtjeva i mogućih antropogenih uticaja na prirodu.

5.2. OPŠTI CILJEVI ZAŠTITE, RAZVOJA I UREĐENJA

Opšti ciljevi zaštite, razvoja i uređenja područja NP "Prokletije", u skladu su sa usvojenim ciljevima i opredeljenjima prostornog razvoja Crne Gore i specifičnostima ovog područja, zasnivaju se na poštovanju:

- režima i mjera zaštite biološke, geološke i predeone raznovrsnosti i zaštite posebnih prirodnih i kulturno-istorijskih vrijednosti u cilju očuvanja i unaprijeđivanja specifičnih vrednosti Parka;
- koncepta održivog korišćenja prirodnih resursa u skladu sa nacionalnom i regionalnom politikom u oblasti socioekonomskog, ekološkog i drugog razvoja;
- obaveza usklađivanja korišćenja prostora sa mogućnostima i ograničenjima prirodnih i stvorenih vrijednosti i sa potrebama socijalnog i ekonomskog razvoja područja i lokalne zajednice;
- potreba uključivanja ovog područja u međunarodne programe i aktivnosti zaštite biodiverziteta, razvoja planinskih područja i dr.

Prethodna istraživanja, raspoloživa dokumentacija, opšti i posebni ciljevi i kriterijumi zaštite i razvoja, razvojni programi na svim nivoima, sugestije lokalnih zajednica, kao i ocjena prirodnih i stvorenih vrijednosti i razvojnih potencijala na području, određuju sljedeća osnovna polazišta:

- planinsko područje koje je predmet Plana sa manjim izuzecima, predstavlja cjelovitu demografsku, prostornu, funcionalnu i prirodnu sredinu;

- osnovni demografski, socioekonomski problemi, kao i mogući razvojni programi, treba da se rješavaju na jedinstven način na području NP;
- razvojni programiCrne Gore, kao i očekivana podrška iz međunarodnih fondova primenjuje se na područje u cjelini.

Opšti kriterijumi odnosa prema resursima na ovom području podrazumevaju:

- zaštitu biodiverziteta i zaštitu posebnih prirodnih i kulturnih vrijednosti međunarodnog, nacionalnog i lokalnog značaja;
- racionalno korišćenje prirodnih resursa,
- održivi razvoj područja koji ima pozitivan uticaj na razvoj i kvalitet življenja, na lokalnom nivou.

5.3. POSEBNI CILJEVI

Polazeći od zakonske regulative i uvažavajući specifičnosti i saznanja o istraživanom području, definisani su sljedeći **ciljevi i kriterijumi zaštite i razvoja područja Nacionalnog parka "Prokletije"** kao osnovni postulati za izradu Plana:

- očuvanje, unaprijeđenje i zaštita biološke, geološke, a naročito predione raznovrsnosti;
- zaštita posebnih prirodnih vrijednosti i potencijalnih kulturnih dobara, njihovo korišćenje u funkciji nauke, edukacije, prezentacije javnosti i rekreacije;
- očuvanje, zaštita i revitalizacija civilizacijsko-istorijskog identiteta ljudi, teritorije, osobenosti i dinamičnosti kulturnog predjela;
- unaprijeđenje i održivo gazdovanje prirodnim bogatstvima (zemljišta, šume, flora, fauna, pašnjaci, vode, vazduh);
- podsticanje razvoja i davanje prednosti aktivnostima koje su, po konceptu i principima na kojima se zasnivaju, kompatibilne sa funkcijama područja Parka, a u zavisnosti od karakteristika prostora i potreba lokalne zajednice;
- uravnoteženo i racionalno korišćenje teritorije sa stanovišta zauzimanja prostora, razvoja funkcionalne mreže naselja, standarda stanovništva i odnosa prema sredini/okruženju;
- očuvanje i zaštita kvaliteta životne sredine, svih njenih elemenata, po najvišim standardima;
- ostvarivanje pozitivnih razvojnih efekata Parka na razvoj i kvalitet življenja u njegovom neposrednom okruženju, na regionalnom i lokalnom nivou;
- dugoročna naučna istraživanja temeljnih fenomena Park prirode i kontrolisana edukacija.

5.4. CILJEVI PO POJEDINIM OBLASTIMA

5.4.1. Ciljevi zaštite prirodnih i kulturno-istorijskih vrijednosti i životne sredine

Za cijelo područje Plana, koje se svrstava u kategoriju **“kulturnog predjela”,** usvojeni su sljedeći polazni stavovi:

- nema principijelne razlike između procesa zaštite i razvojne politike;
- zaštita i obnova nasljeđa jesu same po sebi **oblik razvoja;**
- integralno planiranje nije relevantno samo za pojedinačne pojave, mjesta, prostorne cjeline sa određenim specifičnostima, već je zastupljeno na cijelom području.

Prostorni plan se opredjeljuje za **integrativni pristup** u zaštiti, planiranju, korišćenju i upravljanju NP, u kontekstu odnosa prema ukupnoj baštini i podrazumjeva obezbjeđenjeuslova za operativno upravljanje i gazdovanje, kroz koherentni sistem javnih intervencija koje prirodno i kulturno nasljeđe i kvalitet životne sredine prepoznaju kao:

- neobnovljivi resurs,
- izvor identifikacije,
- razvojni resurs koji se može koristiti za razne vidove obnove.

5.4.2. Zaštita predjela

Ciljevi zaštite "kulturnog predjela" su fundamentalni, opšti kriterijumi uređenja i prostornog razvoja područja NP "Prokletije"koji podrazumjevaju:

- zaštitu habitata sa njihovom specifičnom raznovrsnošću vrsta;

- zaštitu, čuvanje, konzervaciju, obnovu, revitalizaciju kulturno-istorijskih vrijednosti i predjela u sprezi sa istim oblicima brige za prirodne vrijednosti koje stvaraju identitet Prokletija;
- zaštitu potencijalnog kulturnog dobrainjegove okoline;
- zaštitu prirodnih elemenata koji grade strukturu područja kao i geoloških i geomorfoloških osobenosti;
- zaštitu područja sa visokom strukturnom raznovrsnošću ir aznovrsnošću namjena;
- zaštitu načina tipične tradicionalne gradnje;
- promovisanje aktivnosti smišljenih da ojačaju ekonomsku bazu i unaprijede kvalitet života lokalnog stanovništva;
- očuvanje ambijentalnih, estetskih i rekreativnih potencijala područja;
- zasnivanje zaštite posebnih vrijednosti na sistematskom prostornom, urbanističkom i tzv. ekološkom planiranju,
- popularizaciju zaštite prirode (i životne sredine) i razvijanju ekološke svijesti;
- razvoju informacionih sistema zaštite (u okviru informacionog sistema životne sredine i prostora);
- održavanje i širenje međunarodne saradnje na zaštit prirodnih vrijednosti i resursa.

5.4.3. Zaštita prirodne baštine

Ciljevi zaštite prirodne baštine generišu se po više osnova, i to:

- **Zaštita posebnih prirodnih vrijednosti** koji obuhvataju zaštitu:
  - prostora (mjesta) izuzetnih i jedinstvenih djelova prirode od značaja za naučne, kulturno-obrazovne i rekreativne i druge svrhe;
  - karakterističnih predstavnika pojedinih ekosistema i izrazitih biogeografskih područja, odnosno predstavnika pojedinih tipova predjela, od izvornih do antropogenih;
  - prirodnih predela i ambijenata;
- **Zaštita biodiverziteta koji zahtevaju:**
  - očuvanje genetskog, specijskog i ekosistemskog biodiverziteta, na osnovu preduzetih (a) proučavanja genofonda, (b) formiranja baza podataka i inventarizacije i (v) kategorizacije elemenata komponenti biodiverziteta;
  - preduzimanje dugoročnih ekosistemskih istraživanja interdisciplinarnog obuhvata;
  - praćenje stanja biodiverziteta, kao i ugrožavajućih faktora, sa procjenom tendencija promjena i spontanih sukcesija;
  - održavanje biodiverziteta i bioloških resursa, u skladu sa politikom održivog razvoja i metodama i postupcima rada na konzervaciji/obnovi i revitalizaciji u konkretnim slučajevima.
- **Posebni ciljevi:**
  - očuvanje ambijentalnih, estetskih i rekreativnih potencijala područja;
  - razvoj informacionog sistema zaštite prirode (u okviru informacionog sistema životne sredine i prostora);
  - zasnivanje zaštite na sistemskom prostornom, urbanističkom i ekološkom planiranju;
  - održavanje i širenje međunarodne saradnje od zajedničkog interesa.

5.4.4. Zaštita kulturno-istorijske baštine

Ciljevi zaštite neposredno zavise od unapriđenja položaja kulturno-istorijske baštine na području Plana, i to od:

- **razvoja društvene svijesti, od lokalnog stanovništva do međunarodne zajednice, o neprocenjivoj** i raznovrsnoj **kolektivnoj baštini** koju, kao izraz jednog društvenog kolektiviteta i njegovog načina življenja, treba sačuvati i za naredne generacije;
- **razvoja svijesti pojedinaca i društva da se radi o velikim kulturnim vrijednostima** koje predstavljaju materijalne svedoke prošlih civilizacija, i iz tog razloga ih je potrebno fizički očuvati radi njihovog ogromnog edukativnog i kulturnog potencijala;

- **utvrđivanja realne ekonomske vrijednosti koje posjeduje ili može posjedovati potencijalna kulturna baština/**izgrađeni oblici a koja može, nakon obnove i revitalizacije, odgovoriti savremenim zahtjevima ekonomskog tržišta i doprinjeti ekonomskom prosperitetu područja kroz turističku valorizaciju;
- **kulturna baština se mora se prihvatiti kao savremeniživotni okvir**, koji posjeduje **društveni sklad** koji odgovara i današnjim generacijama.

Zaštita ukupnog kulturnog nasljeđa na teritoriji Plana, na nivou opšteg tretmana graditeljskog nasljeđa, treba da:

- zaustavidaljudegradacijupostojećihprostoraifizičkihstruktura;
- stvori preduslove da se aktiviraju ekonomski potencijali područja;
- sačuva najvrednije primjere kulturne baštine, kao i one koji će se potencijalno otkriti i vrijednovati;
- definiše smjernice za podizanje kvaliteta životne sredine u kojima su vrijedni primjeri tradicionalnog narodnog graditeljstva;

5.4.5. Zaštita životne sredine

Ciljevi zaštite životne sredine na području Plana, pored očuvanja, unaprijeđenja izaštite biološke, geološke i predione raznovrsnosti i posebnih prirodnih i kulturnih vrijednosti, jesu:

- **z**aštita voda (površinskih i podzemnih) uz primjenu integralnog pristupa u upravljanju i korišćenju vodnih resursa (korišćenje, zaštita voda zaštita odvoda); očuvanje kvaliteta površinskih voda;
- zaštita zemljišta, uz integralni odno u planiranju i upravljanju zemljišnim resursima;
- zaustavljanje erozije u najugroženijim područjima;
- zaštitai očuvanje kvaliteta vazduha;
- uravnoteženo korišćenje prostora sa stanovišta zaštite životne sredine i obezbjeđenje uslova za očuvanje i adekvatno gazdovanjep rirodnim bogatstvima;
- upravljanje svim vrstama otpada na ekološkim osnovama i u skladu sa Nacionalnom strategijom upravljanja otpadom;
- razvoj vaspitno-obrazovnih i naučno-istraživačkih aktivnosti u funkciji zaštite životne sredine.

5.4.6. Ciljevi demografskog razvoja

Osnovni cilj Prostornog plana odnosi se ne samo na zaustavljanje negativnih tendencija u demografskom razvoju područja kroz ostvarivanje planskih ciljeva u pogledu pokretanja ukupnog razvoja, već na stvaranje realnog okvira socijalne stabilnosti i perspektiva razvoja, čime će se omogućiti pozitivni demografski efekti u kontaktnoj zoni i širem području Plava i Gusinja:

- zaustavljanje iseljavanja i stvaranje uslova za povratak radno-sposobnog stanovništva;
- stvaranje realnih razvojnih preduslova za demografsku revitalizaciju i oživljavanje biološke reprodukcije.

5.4.7. Ciljevi prostornog razvoja

Podsticanje razvoja i davanje prednosti aktivnostima koje su, po konceptu i principima na kojima se zasnivaju, kompatibilne sa funkcijama područja Parka, a u zavisnosti od karakteristika prostora i potreba lokalne zajednice. **Ciljevi razvoja prema zonama zaštite:**

1. Zona zaštite I (strogi režim zaštite)
2. Zona zaštite II (aktivni režim zaštite)
3. Zona zaštite III (režim održivog korišćenja)
4. Zaštitna zona Nacionalnog parka (kontaktna zona)

Prema Zakona o zaštiti prirode (Sl. list CG br. 054/16). U propisanim zonama zaštite definišu se režimi:

Zona zaštite I - strogi režim zaštite, sprovodi se na zaštićenom području ili njegovom dijelu sa neznatno izmijenjenim osobinama staništa izuzetnog ekološkog značaja, kojim se

omogućavaju prirodni biološki procesi, očuvanje integriteta staništa i životnih zajednica, uključujući izuzetno vrijedna kulturna dobra.
U zoni zaštite I sa strogim režimom zaštite: - zabranjeno je korišćenje prirodnih resursa i izgradnja objekata; - vrše se naučna istraživanja i praćenje prirodnih procesa (monitoring) u ograničenom obimu; - dozvoljene su posjete u obrazovne svrhe u ograničenom obimu; - sprovode se zaštitne, sanacione i druge neophodne mjere u slučaju požara, elementarnih nepogoda i udesa, pojave biljnih i životinjskih bolesti i prenamnožavanja štetočina.

Zona zaštite II - aktivni režim zaštite, sprovodi se na zaštićenom području u kome su djelimično izmijenjene osobine prirodnih staništa ali ne do nivoa da ugrožavaju njihov ekološki značaj, uključujući vrijedne predjele i objekte geonasljeđa.
U zoni zaštite II sa aktivnim režimom zaštite mogu se: - sprovoditi intervencije u cilju restauracije, revitalizacije i ukupnog unaprjeđenja zaštićenog područja; - vršiti kontrolisano korišćenje prirodnih resursa, bez posljedica po primarne vrijednosti njihovih prirodnih staništa, populacija, ekosistema, obilježja predjela i objekata geonasljeđa.

U zoni zaštite III sa režimom održivog korišćenja mogu se:

- sprovoditi intervencije u cilju restauracije, revitalizacije i ukupnog unaprjeđenja zaštićenog područja;
- razvijati naselja i prateća infrastruktura u mjeri u kojoj se ne izaziva narušavavanje osnovnih vrijednosti područja;
- vršiti radovi na uređenju objekata kulturno-istorijskog nasljeđa i tradicionalne gradnje;
- sprovoditi očuvanja tradicionalnih djelatnosti lokalnog stanovništva;
- selektivno i ograničeno koristiti prirodni resursi.

Van granica zaštićenog područja, po potrebi se može odrediti i zaštitni pojas. Zaštitni pojas može se odrediti u cilju sprječavanja odnosno ublažavanja spoljnih faktora koji mogu uticati negativno na zaštićeno područje kao što su: otpadne vode, čvrsti otpad, invazivne vrste, nelegalna gradnja, turizam, spiranje pesticida, herbicida i drugih hemikalija, požari, pošumljavanje neautohtonim biljnim vrstama i drugim mogućim faktorima.

5.4.8. Turizam

Ciljevi dugoročnog razvoja turizma na području Plana su:
- razvoj inovativnih turističkih modela za područje NP;
- trajno i značajno zauzimanje pozicije na domaćem i inostranom turističkom tržištu stvaranjem turističkih proizvoda i programa na principima održivosti, na bazi kvalitetnog i odgovornog upravljanja turizmom i rekreacijom, uz primjenu kvalitetnih, aktuelnih i inovativnih metodologija i tehnika;
- razvoj privrednih aktivnosti koje prate turizam i kompatibilne su sa njim; koje pružaju veću mogućnost zapošljavanja (puno radno vrijeme, pola radnog vremena ili sezonsko zapošljavanje) pretežno aktivnog stanovništva, mlađeg i naročito ženskog dijela populacije, sa ciljem stagnacije u nepovoljnim demografskim tokovima i stvaranja osnovnih preduslova za revitalizaciju, prije svega katuna, kroz saradnju sa organima i organizacijama koje upravljaju NP;
- podsticanje izgradnje objekata infraisuprastrukture za potrebe turizma koje istovremeno služe i lokalnom stanovništvu;
- uključivanje seoskih naselja i katuna u turističke aktivnosti kako bi se obezbjedili uslovi za oživljavanje i razvoj ovih naselja i njihovih resursa, naročito u domenu proizvodnje hrane, lokalnih gastronomskih proizvoda i prezentacijia utentičnih etnoloških i kulturoloških vrijednosti;
- edukacija stanovništva i posjetilaca-turista u cilju shvatanja potrebe očuvanja svih vrijednosti prostora.

5.4.9. Poljoprivreda

Cilj razvoja poljoprivrede na području Parka je:
- **podsticanje održavanja katuna**čime se postiže:

- zaštita postojećih pašnjačkih površina i očuvanje karakteristika katuna i njegovih proizvodnih potencijala,
- **usklađivanje namjena poljoprivrednog zemljišta, posebno pašnjačkih površina sa režimima zaštite;**
- očuvanje **tradicionalnog načina života** i **privrede**i**kulturnog predjela;**

5.4.10. Šumarstvo

Opšti ciljevi gazdovanja šumama napodručjuPlana, polazeći od osnovnih principa održivosti, tj. trajnosti i racionalnosti, su:

- zaštita, očuvanje i unapređivanje biodiverziteta kao i funkcija šumskih ekosistema NP;
- unapređenje stanja šuma prevođenjem neuređenih prebirnih tipova u uređene prebirne šume uvećanjem obraslosti i negom šuma, obnavljanjem autohtonih vrsta drveća u kulturama četinara, indirektnom i direktnom konverzijom izdanačkih šuma u visoke ili druge odgovarajuće uzgojne oblike i sprovođenjem mera zaštite šuma;
- obezbeđivanje uslova i mogućnosti za korišćenje i razvoj šumskih ekosistema i ukupnih potencijala šuma za potrebe fundamentalnih i operacionalnih istraživanja, monitoring stanja i promena, a u okviru naučno-istraživačke, obrazovno-vaspitne, rekreativne, kulturne kao i drugih delatnosti;
- obezbeđivanje uslova za zaštitu ostalih prirodnih vrijednosti i unapređivanje šumarstva, lovstva, vodosnabdevanja i proizvodnje zdrave hrane.
- integralno korišćenje šumskih ekosistema i ukupnih potencijala šuma modelom koji ilustruje mogući pristup održivom razvoju pri gazdovanju šumama - posebno uvažavajući lokalne potrebe;
- uključivanje šumarstva u sve razvojne programe i akcije na području.

Posebni ciljevi gazdovanja šumama obuhvataju:

- zaštitu i obnavljanje genetskog fonda i raznovrsnosti (zaštićenih, reliktnih i endemičnih vrsta) i repatrijaciju pojedinih vrsta flore i faune;
- zaštitu i unapređivanje šumskih ekosistema u celini;
- zaštitu, konverziju, rekonstrukciju i restituciju degradiranih, devastiranih, izmenjenih i ugroženih sastojina i ekosistema;
- zaštitu šuma od ugrožavajućih faktora;
- razvoj i unapređivanje specifičnog šumarstva radi potpunijeg korišćenja ukupnih potencijala šuma;
- edukaciju i uključivanje lokalnog stanovnišva u različite aktivnosti, od zaštite osnovnih vrednosti parka do uključivanja u različite delatnosti;
- infrastrukturno opremanje u cilju što potpunijeg polifunkcionalnog korišćenja i ostvarivanja napred navedenih ciljeva;
- istraživanje složene prirode šume i karakteristika šumskih ekositema, posebno retkih i ugroženih i stvaranje informacione osnove o šumama NP.

5.4.11. Lovstvo

- Održavanje zdravstevnog stanja i brojnostidivljači poboljšanje strukture (polne i starosne) populacija krupne divljači;

5.4.12. Vodoprivreda i hidroenergetika

Osnovni cilj, usaglašen sa Direktivom EU (WFD), jeste **integracija u upravljanju zaštitom voda u slivu**, koji je osnovna upravljačka jedinica u oblasti voda, a što se sprovodi:

- integracijom svih resursa površinskih i podzemnih voda;
- integralnom zaštitom životne sredine;
- integracijom svih vidova korišćenja voda, kroz zajednički okvir vodoprivredne politike (voda za životnu sredinu, vodosnabdevanje naselja, industrije i poljoprivrede, rekreaciju i dr.);
- multidisciplinarnim pristupom u ocjeni pritisaka i uticaja na vodne resurse i definisanjem mera za najracionalnije dostizanje proklamovanih ciljeva WFD;

- integracijom zakonodavnih, ekonomskih i finansijskih instrumenata na svim nivoima, kako bi se dostigli proklamovani ciljevi;
- integracijom javnosti i građana u procese donošenja odluka na svim nivoima, na principu transparentnosti.

Ciljevi korišćenja hidroenergetskog potencijalareka na području Plana su:

- očuvanje prirodnih uslova na vodotoku, svođenjem negativnih uticaja mogućih hidroenergetskih i hidrotehničkih objekata na prihvatljivu meru;
- zaštita vodotoka ili dionice vodotoka koji se, kroz posebnu analizu, definišu kao značajni zbog drugih vidova korišćenja voda ili postojanja posebnih uslova i ograničenja;
- prihvatajući vodu kao značajni energetski resurs za lokalno vodosnabdjevanje i proizvodnju zdravstveno ispravne vode za piće, izbor, način i obim njenog korišćenja neće moći da dođe u sukob sa osnovnim premisama zaštite područja, niti da ugrozi osnovne vrijednosti.

PRILOG

Tabela I. Zaštićene biljne vrste.

Vrsta	Zaštićena u CG	Bernska Konvencija	Habitat Direktiva
Acer hyrcanum subsp*. intermedium*	+		
Alchemilla vincekii	+		
Asperula doerfleri	+		
Brachythecium geheebii	+		
Bruckenthalia spiculifolia	+		
Buxbaumia viridis	+		+
Centaurea chrysolepis	+	rijetka	
Centranthus longiflorus	+		
Cerastium dinaricum	+	+	+
Corallorhiza trifida	+		
Crepis albanica	+		
Crepis bertiscea	+		
Cyclamen repandum	+		
Dactylorhiza cordigera	+		
Dactylorhiza incarnate	+		
Dactylorhiza saccifera	+		
Dactylorhiza sambucina	+		
Daphne blagayana	+		
Draba bertiscea	+		
Edraianthus jugoslavicus	+		
Edraianthus vesovicii	+		
Epipactis helleborine	+		
Epipogium aphyllum	+		
Eryngium alpinum	+	+	+
Euphorbia montenegrina	+		
Galanthus nivalis	+		+
Gentiana albanica	+		
Gentiana dinarica	+		
Gentiana lutea subsp. *symphyandra*	+		
Gentiana punctate	+		
Geum bulgaricum	+		
Grimmia caespiticia	+		
Gymnadenia conopsea	+		
Himantoglossum caprinum	+		+
Listera cordata	+		
Listera ovate	+		
Leontopodium alpinum	+		
Lophozia ascendens	+		
Lunaria telekiana	+		
Lycopodium alpinum	+		

Vrsta	Zaštićena u CG	Bernska Konvencija	Habitat Direktiva
*Narcissuspoeticus*L.subsp. *radiflorus*	+	+	+
Narthecium scardicum	+		
Neotia nidus-avis	+		
Nigritella nigra	+		
Orchis coriophora	+		
Orchis laxiflora	+		
Orchis mascula L.subsp. *signifera*	+		
Orchis morio	+		
Orchis palustris	+		
Orchis pauciflora	+		
Paeonia mascula	+		
Paraleucobryumsauteri	+		
Pinus heldreichi	+		
Pinus peuce	+		
Platanthera bifolia	+		
Platanthera chlorantha	+		
Pseudoleskea saviana			
Pseudorchis albida	+		
Pseudorchis frivaldii	+		
Ranunculus lingua	+		
Thlaspi dacicum Heuffel subsp. *montenegrinum*	+		
Trollius europaeus	+		
Saxifraga stellaris	+		
Saxifraga federici-augusti	+		
Senecio paludosus	+		
Silene asterias	+		
Silene macrantha	+		
Sphagnum capillifolium			+ (ANEX V)
Sphagnum cuspidatum			+ (ANEX V)
Sphagnum denticulatum			+ (ANEX V)
Sphagnum fallax			+ (ANEX V)
Sphagnum girgensohnii			+ (ANEX V)
Sphagnum magellanicum			+ (ANEX V)
Sphagnumpalustre			+ (ANEX V)
Sphagnum platyphyllum			+ (ANEX V)
Valeriana pancicii	+		
Verbascum nicolaii	+		
Viola orphanidis subsp. n*icolai*	+		
Viola speciosa	+		
Wulfenia blecicii	+		

Tabela II. Rezultati terenskih istraživanja Avgust 2015.

Transekt	GPS tačka	Vrsta
Komarača - Hridsko jezero	P1	Fringilla coelebs
Komarača - Hridsko jezero	P1	Lanius collurio
Komarača - Hridsko jezero	P1	Phoenicurus ochruros
Komarača - Hridsko jezero	P1	Sylvia sp.
Komarača - Hridsko jezero	P1	Motacilla alba
Komarača - Hridsko jezero	P1	Parus palustris
Komarača - Hridsko jezero	P2	Turdus merula
Komarača - Hridsko jezero	P2	Trogodytes troglodytes
Komarača - Hridsko jezero	P2	Parus caeruleus
Komarača - Hridsko jezero	P2	Erithacus rubecula
Komarača - Hridsko jezero	P3	Parus ater
Komarača - Hridsko jezero	P3	Garrulus glandarius
Komarača - Hridsko jezero	P3	Phylloscopus collybita
Komarača - Hridsko jezero	P6	Fringilla coelebs
Komarača - Hridsko jezero	P6	Phoenicurus ochruros
Komarača - Hridsko jezero	P6	Lanius collurio
Komarača - Hridsko jezero	P7	Nucifraga caryocatactes
Komarača - Hridsko jezero	P7	Phylloscopus collybita
Komarača - Hridsko jezero	P7	Parus ater
Komarača - Hridsko jezero	P7	Monticola saxatilis
Komarača - Hridsko jezero	P7	Regulus regulus
Komarača - Hridsko jezero	P8	Phylloscopus sybilatrix
Komarača - Hridsko jezero	P8	Parus ater
Komarača - Hridsko jezero	P8	Aquila chrysaetos?
Komarača - Hridsko jezero	P8	Picidae spp.
Komarača - Hridsko jezero	P8	Nucifraga caryocatactes
Komarača - Hridsko jezero	P9	Nucifraga caryocatactes
Komarača - Hridsko jezero	P9	Parus ater
Komarača - Hridsko jezero	P9	Motacilla cinerea
Komarača - Hridsko jezero	P9	Muscicapa striata
Komarača - Hridsko jezero	P10	Nucifraga caryocatactes
Komarača - Hridsko jezero	P10	Buteo buteo
Komarača - Hridsko jezero	P10	Ficedula albicollis
Komarača - Hridsko jezero	P10	Hirundo rustica
Komarača - Hridsko jezero	P11	Falco columbarius
Komarača - Hridsko jezero	P11	Sitta europaea
Komarača - Hridsko jezero	P11	Phylloscopus sybilatrix
Komarača - Hridsko jezero	P11	Regulus regulus
Komarača - Hridsko jezero	P11	Muscicapa striata
Komarača - Hridsko jezero	P11	Phoenicurus ochruros
Komarača - Hridsko jezero	P11	Fringilla coelebs
Komarača - Hridsko jezero	P11	Accipitridae spp.
Komarača - Hridsko jezero	P11	Hirundo rustica
Komarača - Hridsko jezero	P11	Pernis apivorus
Komarača - Hridsko jezero	P11	Anthus campestris

Transekt	GPS tačka	Vrsta
Komarača - Hridsko jezero	P11	Delichon urbicum
Komarača - Hridsko jezero	G1	Lanius collurio
Komarača - Hridsko jezero	G1	Corvus corax
Komarača - Hridsko jezero	G1	Motacilla alba
Komarača - Hridsko jezero	G1	Corvus corax
Komarača - Hridsko jezero	G1	Erithacus rubecula
Komarača - Hridsko jezero	G1	Fringilla coelebs
Komarača - Hridsko jezero	G1	Delichon urbicum
Komarača - Hridsko jezero	G1	Phylloscopus collybita
Komarača - Hridsko jezero	G2	Garrulus glandarius
Komarača - Hridsko jezero	G2	Corvus corax
Komarača - Hridsko jezero	G2	Dryocopus martius
Komarača - Hridsko jezero	G4	Upupa epops
Komarača - Hridsko jezero	G4	Delichon urbicum
Komarača - Hridsko jezero	G4	Strix aluco
Komarača - Hridsko jezero	G4	Hirundo rustica
Komarača - Hridsko jezero	G4	Turdus merula
Komarača - Hridsko jezero	G5	Lanius collurio
Komarača - Hridsko jezero	G5	Hirundo rustica
Komarača - Hridsko jezero	G5	Phylloscopus collybita
Komarača - Hridsko jezero	G5	Buteo buteo
Komarača - Hridsko jezero	G5	Pernis apivorus
Komarača - Hridsko jezero	G6	Phylloscopus collybita
Komarača - Hridsko jezero	G6	Hirundo rustica
Komarača - Hridsko jezero	G6	Accipiter gentilis
Komarača - Hridsko jezero	G6	Erithacus rubecula
Komarača - Hridsko jezero	G6	Lanius collurio
Komarača - Hridsko jezero	G6	Saxicola rubetra
Komarača - Hridsko jezero	G6	Emberiza cia
Komarača - Hridsko jezero	G6	Emberiza cirlus
Ali-pašini izvori	API	Hirundo rustica
Ali-pašini izvori	API	Fringilla coelebs
Ali-pašini izvori	API	Accipiter gentilis
Ali-pašini izvori	API	Muscicapa striata
Dolina Ropojane - Vusanjski zastan	Z1	Garrulus glandarius
Dolina Ropojane - Vusanjski zastan	Z1	Phoenicurus ochruros
Dolina Ropojane - Vusanjski zastan	Z2	Falco tinunculus
Dolina Ropojane - Vusanjski zastan	Z2	Emberiza cia
Dolina Ropojane - Vusanjski zastan	Z2	Falco tinunculus
Dolina Ropojane - Vusanjski zastan	Z3	Phoenicurus ochruros
Dolina Ropojane - Vusanjski zastan	Z3	Anthus spinoletta
Dolina Ropojane - Vusanjski zastan	Z3	Saxicola rubetra
Dolina Ropojane - Vusanjski zastan	Z3	Corvus corax
Dolina Ropojane - Vusanjski zastan	Z3	Regulus regulus
Dolina Ropojane - Vusanjski zastan	Z3	Phylloscopus sybilatrix
Dolina Ropojane - Vusanjski zastan	Z3	Delichon urbicum

Tabela III. Lista ptica Prokletija sa statusom ugroženosti i zaštite prema međunarodnim konvencijama.

Vrste ptica Prokletija		Bonska konvencija	EU Direktiva (79/409/EEC)	Bernska konvencija	CITES App. I, II, III	AEWA Annex 2, 2008	SPEC kategorija
Accipiter gentilis	Jastreb kokošar	II	I*	III	II		Non-SPEC
Accipiter nisus	Kobac	II	I*	III	II		Non-SPEC
Acrocephalus arundinaceus	Veliki trstenjak	II		III			Non-SPEC
Acrocephalus palustris	Trstenjak mlakar	II		III			Non-SPEC(e)
Acrocephalus schoenobaenus	Trstenjak rogožar	II		III			Non-SPEC(e)
Actitis hypoleucos	Polojka	II		III		AEWA	SPEC 3
Aegithalos caudatus	Dugorepa sjenica			III			Non-SPEC
Alauda arvensis	Poljska ševa		II/2	III			SPEC 3
Alcedo atthis	Vodomar		I	III			SPEC 3
Alectoris graeca	Jarebica kamenjarka		I*, II/1**	III			SPEC 2
Anas crecca	Patka krža	II	II/1, III/2	III		AEWA	Non-SPEC
Anas platyrhynchos	Patka gluvara	II	II/1, III/2	III		AEWA	Non-SPEC
Anas querquedula	Patka pupčanica	II	II/1	III		AEWA	SPEC 3
Anthus campestris	Stepska trepteljka		I	III			SPEC 3
Anthus spinoletta	Planinska trepteljka			III			Non-SPEC
Anthus trivialis	Šumska trepteljka			III			Non-SPEC
Apus apus	Crna čiopa			III			Non-SPEC
Aquila chrysaetos	Suri orao	I, II	I	III	II		SPEC 3
Ardea cinerea	Siva čaplja			III		AEWA	Non-SPEC
Asio flammeus	Ritska sova		I	III	II		SPEC 3
Asio otus	Mala ušara			III	II		Non-SPEC
Athene noctua	Obični ćuk			III	II		SPEC 3
Aythya ferina	Riđoglava plovka	II	II/1, III/2	III		AEWA	SPEC 2
Aythya fuligula	Ćubasta plovka	II	II/1, III/2	III		AEWA	SPEC 3
Bonasa bonasia	Lještarka		I, II/2	III			Non-SPEC
Botaurus stellaris	Vodeni bik	II*	I	III		AEWA	SPEC 3
Bubo bubo	Velika ušara		I	III	II		SPEC 2
Bucephala clangula	Plovka dupljašica	II	II/2	III		AEWA	Non-SPEC
Buteo buteo	Mišar	II		III	II		Non-SPEC

Vrste ptica Prokletija		Bonska konvencija	EU Direktiva (79/409/EEC)	Bernska konvencija	CITES App. I, II, III	AEWA Annex 2, 2008	SPEC kategorija
Caprimulgus europaeus	Leganj		I	III			SPEC 2
Carduelis cannabina	Konopljarka			III			SPEC 2
Carduelis carduelis	Češljugar, Štiglic			III			Non-SPEC
Carduelis chloris	Zelentarka			III			Non-SPEC(e)
Carduelis spinus	Čižak			III			Non-SPEC(e)
Certhia brachydactyla	Dugokljuni puzić		I*	III			Non-SPEC(e)
Certhia familiaris	Kratkokljuni puzić			III			Non-SPEC
Charadrius dubius	Žalar sljepić			III		AEWA	SPEC 3
Cinclus cinclus	Vodeni kos			III			Non-SPEC
Circaetus gallicus	Orao zmijar	II	I	III	II		Non-SPEC
Circus aeruginosus	Eja močvarica	II	I	III	II		Non-SPEC
Coccothraustes coccothraustes	Batokljun			III			Non-SPEC
Columba livia	Golub pećinar		II/1	III			Non-SPEC
Columba oenas	Golub dupljaš		I/2	III			Non-SPEC(e)
Columba palumbus	Golub grivnjaš		I*, II/1**, III/1	III			Non-SPEC(e)
Corvus corax	Gavran			III			Non-SPEC
Corvus corone cornix	Siva vrana		II/2	III			Non-SPEC
Corvus monedula	Čavka		II/2	III			Non-SPEC(e)
Coturnix coturnix	Prepelica	II*	II/2	III			SPEC 3
Crex crex	Kosac, prdavac	II	I	III			SPEC 1
Cuculus canorus	Obična kukavica			III			Non-SPEC
Delichon urbica	Gradska lasta			III			SPEC 3
Dendrocopus leucotos	Planinski šareni djetlić		I	III			Non-SPEC
Dendrocopus major	Veliki šareni djetlić		I*	III			Non-SPEC
Dendrocopus medius	Srednji šareni djetlić		I	III			Non-SPEC(e)
Dendrocopus	Mali šareni			III			Non-SPEC

Vrste ptica Prokletija		Bonska konvencija	EU Direktiva (79/409/EEC)	Bernska konvencija	CITES App. I, II, III	AEWA Annex 2, 2008	SPEC kategorija
minor	djetlić						
Dendrocopus syriacus	Seoski djetlić		I	III			Non-SPEC(e)
Dryocopus martius	Crna žuna		I	III			Non-SPEC
Emberiza cia	Strnadica kamenjarka			III			SPEC 3
Emberiza cirlus	Crnogrla strnadica			III			Non-SPEC(e)
Emberiza citrinella	Strnadica žutovoljka			III			Non-SPEC(e)
Emberiza hortulana	Vinogradska strnadica		I	III			SPEC 2
Emberiza melanocephala	Crnoglava strnadica			III			SPEC 2
Emberiza schoeniclus	Močvarna strnadica			III			Non-SPEC
Eremophila alpestris	Planinska ševa			III			Non-SPEC
Erithacus rubecula	Crvendać	II		III			Non-SPEC(e)
Falco naumanni	Bijelonokta vjetruška	I, II	I	III	II		SPEC 1
Falco peregrinus	Sivi soko	II	I	III	I		Non-SPEC
Falco subbuteo	Soko lastavičar	II		III	II		Non-SPEC
Falco tinnunculus	Vjetruška	II		III	II		SPEC 3
Ficedula albicollis	Bjelovrata muharica	II	I	III			Non-SPEC(e)
Ficedula hypoleuca	Crnovrata muharica	II		III			Non-SPEC(e)
Ficedula parva	Mala muharica	II	I	III			Non-SPEC
Fringilla coelebs	Zeba		I*	III			Non-SPEC(e)
Fulica atra	Baljoška, liska	II*	II/1, III/2	III			Non-SPEC
Galerida cristata	Ćubasta ševa			III			SPEC 3
Gallinago gallinago	Barska šljuka, bekasina	II	II/1, III/2	III		AEWA	SPEC 3
Gallinula chloropus	Barska kokica		II/2	III		AEWA	Non-SPEC
Garrulus glandarius	Sojka, Kreja		II/2	III			Non-SPEC
Gyps fulvus	Bjeloglavi sup	II	I	III	II		Non-SPEC

Vrste ptica Prokletija		Bonska konvencija	EU Direktiva (79/409/EEC)	Bernska konvencija	CITES App. I, II, III	AEWA Annex 2, 2008	SPEC kategorija
Haliaeetus albicilla	Bjelorepan	I, II	I	III	I		SPEC 1
Hieraaetus fasciatus	Prugasti orao	II	I	III	II		SPEC 3
Hieraaetus pennatus	Patuljasti orao	II	I	III	II		SPEC 3
Hirundo daurica	Dugorepa lasta			III			Non-SPEC
Hirundo rupestris	Gorska lasta			III			Non-SPEC
Hirundo rustica	Seoska lasta			III			SPEC 3
Jynx torquilla	Vijoglava			III			SPEC 3
Lanius collurio	Rusi svračak		I	III			SPEC 3
Lanius minor	Sivi svračak		I	III			SPEC 2
Larus michahellis	Žutonogi galeb		II/2	III		AEWA	Non-SPEC(e)
Larus ridibundus	Obični galeb		II/2	III		AEWA	Non-SPEC(e)
Loxia curvirostra	Krstokljun			III			Non-SPEC
Lullula arborea	Šumska ševa		I	III			SPEC 2
Luscinia megarhynchos	Mali slavuj	II		III			Non-SPEC(e)
Miliaria calandra	Velika strnadica			III			SPEC 2
Monticola saxatilis	Drozd kamenjar	II		III			SPEC 3
Montifringilla nivalis	Planinski vrabac			III			Non-SPEC
Motacilla alba	Bijela pliska			III			Non-SPEC
Motacilla cinerea	Gorska pliska			III			Non-SPEC
Motacilla flava	Žuta pliska			III			Non-SPEC
Muscicapa striata	Siva muharica	II		III			SPEC 3
Neophron percnopterus	Bijela kanja	II	I	III	II		SPEC 3
Nucifraga caryocatactes	Lješnjikara			III			Non-SPEC
Oenanthe hispanica	Sredozemna bjelka	II		III			SPEC 2
Oenanthe oenanthe	Obična bjelka	II		III			SPEC 3
Oriolus oriolus	Vuga			III			Non-SPEC
Otus scops	Ušati ćuk			III	II		SPEC 2
Parus ater	Jelova sjenica		I*	III			Non-SPEC

Vrste ptica Prokletija		Bonska konvencija	EU Direktiva (79/409/EEC)	Bernska konvencija	CITES App. I, II, III	AEWA Annex 2, 2008	SPEC kategorija
Parus caeruleus	Plavetna sjenica			III			Non-SPEC(e)
Parus cristatus	Ćubasta sjenica			III			SPEC 2
Parus lugubris	Mrka sjenica			III			Non-SPEC(e)
Parus major	Velika sjenica			III			Non-SPEC
Parus montanus	Planinska siva sjenica			III			Non-SPEC
Parus palustris	Siva sjenica			III			SPEC 3
Passer domesticus	Vrabac pokućar			III			SPEC 3
Passer montanus	Poljski vrabac			III			SPEC 3
Perdix perdix	Jarebica poljka		I*, II/1**, III/1	III			SPEC 3
Pernis apivorus	Osičar	II	I	III	II		Non-SPEC(e)
Phalacrocorax carbo	Veliki kormoran,			III		AEWA	Non-SPEC
Phalacrocorax pygmeus	Mali kormoran, fendak	II	I	III		AEWA	SPEC 1
Phasianus colchicus	Fazan			III			Non-SPEC
Phoenicurus ochruros	Planinska crvenrepka	II		III			Non-SPEC
Phoenicurus phoenicurus	Obična crvenrepka	II		III			SPEC 2
Phylloscopus collybita	Obični zviždak	II		III			Non-SPEC
Phylloscopus sibilatrix	Šumski zviždak	II		III			SPEC 2
Phylloscopus trochilus	Brezov zviždak	II		III			Non-SPEC
Pica pica	Svraka		II/2	III			Non-SPEC
Picoides tridactylus	Troprsti djetlić		I	III			SPEC 3
Picus canus	Siva žuna		I	III			SPEC 3
Picus viridis	Zelena žuna			III			SPEC 2
Podiceps cristatus	Ćubasti gnjurac			III		AEWA	Non-SPEC
Podiceps nigricollis	Crnovrati gnjurac			II*		AEWA	Non-SPEC
Prunella collaris	Planinski popić			III			Non-SPEC
Prunella modularis	Obični popić			III			Non-SPEC(e)
Pyrrhocorax graculus	Žutokljuna galica			III			Non-SPEC

Vrste ptica Prokletija		Bonska konvencija	EU Direktiva (79/409/EEC)	Bernska konvencija	CITES App. I, II, III	AEWA Annex 2, 2008	SPEC kategorija
Pyrrhula pyrrhula	Zimovka			III			Non-SPEC
Regulus ignicapillus	Vatroglavi kraljić	II		III			Non-SPEC(e)
Regulus regulus	Kraljić	II		III			Non-SPEC(e)
Riparia riparia	Bregunica			III			SPEC 3
Saxicola rubetra	Obična travarka	II		III			Non-SPEC(e)
Saxicola torquata	Crnoglava travarka	II		III			Non-SPEC
Scolopax rusticola	Šumska šljuka	II	II/1, III/2	III		AEWA	SPEC 3
Serinus serinus	Žutarica			III			Non-SPEC(e)
Sitta europaea	Brgljez			III			Non-SPEC
Streptopeia decaocto	Gugutka		II/2	III			Non-SPEC
Streptopelia turtur	Grlica	II*	II/2	III			SPEC 3
Strix aluco	Šumska sova			III	II		Non-SPEC(e)
Sturnus vulgaris	Čvorak		II/2	III			SPEC 3
Sylvia atricapilla	Crnoglava grmuša	II		III			Non-SPEC(e)
Sylvia borin	Siva grmuša	II		III			Non-SPEC(e)
Sylvia communis	Obična grmuša	II		III			Non-SPEC(e)
Sylvia curruca	Grmuša čevrljinka	II		III			Non-SPEC
Sylvia nisoria	Pirgasta grmuša	II	I	III			Non-SPEC(e)
Tachybaptus ruficollis	Mali gnjurac			II		AEWA	Non-SPEC
Tachymarptis melba	Velika čiopa			III			Non-SPEC
Tetrao urogallus	Tetrijeb		I, II/2, III/2	II*,III**			Non-SPEC
Tichodroma muraria	Puzgavac			III			Non-SPEC
Tringa totanus	Crvenonogi prudnik	II	II/2	III		AEWA	SPEC 2
Troglodytes troglodytes	Carić		I*	III			Non-SPEC
Turdus merula	Obični kos	II	II/2	III			Non-SPEC(e)
Turdus philomelos	Drozd pjevač	II	II/2	III			Non-SPEC(e)
Turdus pilaris	Drozd bravenjak	II	II/2	III			Non-SPEC(e)W
Turdus torquatus	Drozd ogrličar	II		III			Non-SPEC(e)

Vrste ptica Prokletija		Bonska konvencija	EU Direktiva (79/409/EEC)	Bernska konvencija	CITES App. I, II, III	AEWA Annex 2, 2008	SPEC kategorija
Turdus viscivorus	Drozd imelaš	II	II/2	III			Non-SPEC(e)
Upupa epops	Pupavac, baljin kokot			III			SPEC 3

Tabela IV. Lista ptica Prokletija sa statusom ugroženosti

Vrste ptica Prokletija		Rezidentni status	Habitatska asocijacija	Faktor ugroženosti
Accipiter gentilis	Jastreb kokošar	Gnijezdi	Šumska staništa	Lov, gubitak staništa
Accipiter nisus	Kobac	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Lov, gubitak staništa
Acrocephalus arundinaceus	Veliki trstenjak	Gnijezdi	Vodena staništa	Gubitak staništa
Acrocephalus palustris	Trstenjak mlakar	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Gubitak staništa
Acrocephalus schoenobaenus	Trstenjak rogožar	Gnijezdi	Vodena staništa	Gubitak staništa
Actitis hypoleucos	Polojka	Gnijezdi	Vodena staništa	Gubitak staništa
Aegithalos caudatus	Dugorepa sjenica	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Alauda arvensis	Poljska ševa	Gnijezdi	Poljoprivredna i travnata staništa	Nije ugrožena
Alcedo atthis	Vodomar	Gnijezdi	Vodena staništa	Nije ugrožena
Alectoris graeca	Jarebica kamenjarka	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Lov, gubitak staništa
Anas crecca	Patka krža	Ne gnijezdi	Vodena staništa	Lov, gubitak staništa
Anas platyrhynchos	Patka gluvara	Gnijezdi	Vodena staništa	Lov, gubitak staništa
Anas querquedula	Patka pupčanica	Ne gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Lov, gubitak staništa
Anthus campestris	Stepska trepteljka	Ne gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Anthus spinoletta	Planinska trepteljka	Gnijezdi	Planinski pašnjaci	Nije ugrožena
Anthus trivialis	Šumska trepteljka	Gnijezdi	Šumska staništa	Nije ugrožena
Apus apus	Crna čiopa	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Aquila chrysaetos	Suri orao	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Lov, uznemiravanje
Ardea cinerea	Siva čaplja	Ne gnijezdi	Vodena staništa	Nije ugrožena
Asio flammeus	Ritska sova	Ne gnijezdi	Poljoprivredna i travnata staništa	Gubitak staništa
Asio otus	Mala ušara	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Gubitak staništa
Athene noctua	Obični ćuk	Gnijezdi	Poljoprivredna i travnata staništa	Gubitak staništa
Aythya ferina	Riđoglava plovka	Gnijezdi	Vodena staništa	Lov, gubitak staništa
Aythya fuligula	Ćubasta plovka	Gnijezdi	Vodena staništa	Lov, gubitak staništa
Bonasa bonasia	Lještarka	Gnijezdi	Šumska staništa	Lov, gubitak staništa
Botaurus stellaris	Vodeni bik	Ne gnijezdi	Vodena staništa	Gubitak staništa
Bubo bubo	Velika ušara	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Lov, gubitak staništa
Bucephala clangula	Plovka dupljašica	Zimuje	Vodena staništa	Lov, gubitak staništa
Buteo buteo	Mišar	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Lov, gubitak staništa

Vrste ptica Prokletija		Rezidentni status	Habitatska asocijacija	Faktor ugroženosti
Caprimulgus europaeus	Leganj	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Gubitak staništa
Carduelis cannabina	Konopljarka	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Carduelis carduelis	Češljugar, Štiglic	Gnijezdi	Poljoprivredna i travnata staništa	Nije ugrožena
Carduelis chloris	Zelentarka	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Carduelis spinus	Čižak	Gnijezdi	Šumska staništa	Nije ugrožena
Certhia brachydactyla	Dugokljuni puzić	Gnijezdi	Šumska staništa	Gubitak staništa
Certhia familiaris	Kratkokljuni puzić	Gnijezdi	Šumska staništa	Gubitak staništa
Charadrius dubius	Žalar sljepić	Ne gnijezdi	Vodena staništa	Nije ugrožena
Cinclus cinclus	Vodeni kos	Gnijezdi	Vodena staništa	Gubitak staništa
Circaetus gallicus	Orao zmijar	Gnijezdi	Mediteranska staništa	Lov, gubitak staništa
Circus aeruginosus	Eja močvarica	Ne gnijezdi	Vodena staništa	Gubitak staništa
Coccothraustes coccothraustes	Batokljun	Gnijezdi	Šumska staništa	Nije ugrožena
Columba livia	Golub pećinar	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Lov, gubitak staništa
Columba oenas	Golub dupljaš	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Lov, gubitak staništa
Columba palumbus	Golub grivnjaš	Gnijezdi	Poljoprivredna i travnata staništa	Lov, gubitak staništa
Corvus corax	Gavran	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Corvus corone cornix	Siva vrana	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Corvus monedula	Čavka	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Coturnix coturnix	Prepelica	Gnijezdi	Poljoprivredna i travnata staništa	Lov, gubitak staništa
Crex crex	Kosac, prdavac	Gnijezdi	Poljoprivredna i travnata staništa	Gubitak staništa
Cuculus canorus	Obična kukavica	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Delichon urbica	Gradska lasta	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Dendrocopus leucotos	Planinski šareni djetlić	Gnijezdi	Šumska staništa	Gubitak staništa
Dendrocopus major	Veliki šareni djetlić	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Gubitak staništa
Dendrocopus medius	Srednji šareni djetlić	Gnijezdi	Šumska staništa	Gubitak staništa
Dendrocopus minor	Mali šareni djetlić	Gnijezdi	Šumska staništa	Gubitak staništa
Dendrocopus syriacus	Seoski djetlić	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Dryocopus martius	Crna žuna	Gnijezdi	Šumska staništa	Gubitak staništa
Emberiza cia	Strnadica	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem	Nije ugrožena

Vrste ptica Prokletija		Rezidentni status	Habitatska asocijacija	Faktor ugroženosti
	kamenjarka		staništa	
Emberiza cirlus	Crnogrla strnadica	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Emberiza citrinella	Strnadica žutovoljka	Gnijezdi	Poljoprivredna i travnata staništa	Nije ugrožena
Emberiza hortulana	Vinogradska strnadica	Gnijezdi	Poljoprivredna i travnata staništa	Nije ugrožena
Emberiza melanocephala	Crnoglava strnadica	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Emberiza schoeniclus	Močvarna strnadica	Gnijezdi	Vodena staništa	Nije ugrožena
Eremophila alpestris	Planinska ševa	Gnijezdi	Tundra, blatišta i vresišta	Nije ugrožena
Erithacus rubecula	Crvendać	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Falco naumanni	Bijelonokta vjetruška	Ne gnijezdi	Poljoprivredna i travnata staništa	Gubitak staništa
Falco peregrinus	Sivi soko	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Uznemiravanje, gubitak staništa
Falco subbuteo	Soko lastavičar	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Uznemiravanje, gubitak staništa
Falco tinnunculus	Vjetruška	Gnijezdi	Poljoprivredna i travnata staništa	Uznemiravanje, gubitak staništa
Ficedula albicollis	Bjelovrata muharica	Gnijezdi	Šumska staništa	Gubitak staništa
Ficedula hypoleuca	Crnovrata muharica	Ne gnijezdi	Šumska staništa	Nije ugrožena
Ficedula parva	Mala muharica	Ne gnijezdi	Šumska staništa	Nije ugrožena
Fringilla coelebs	Zeba	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Fulica atra	Baljoška, liska	Gnijezdi	Vodena staništa	Lov, gubitak staništa
Galerida cristata	Ćubasta ševa	Gnijezdi	Poljoprivredna i travnata staništa	Nije ugrožena
Gallinago gallinago	Barska šljuka, bekasina	Zimuje	U vezi sa većim brojem staništa	Lov, gubitak staništa
Gallinula chloropus	Barska kokica	Gnijezdi	Vodena staništa	Gubitak staništa
Garrulus glandarius	Sojka, Kreja	Gnijezdi	Šumska staništa	Nije ugrožena
Gyps fulvus	Bjeloglavi sup	Ne gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Lov, uznemiravanje
Haliaeetus albicilla	Bjelorepan	Ne gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Lov, uznemiravanje
Hieraaetus fasciatus	Prugasti orao	Ne gnijezdi	Mediteranska staništa	Lov, uznemiravanje
Hieraaetus pennatus	Patuljasti orao	Ne gnijezdi	Mediteranska staništa	Lov, uznemiravanje
Hirundo daurica	Dugorepa lasta	Gnijezdi	Mediteranska staništa	Nije ugrožena
Hirundo rupestris	Gorska lasta	Gnijezdi	Mediteranska staništa	Nije ugrožena
Hirundo rustica	Seoska lasta	Gnijezdi	Poljoprivredna i travnata staništa	Nije ugrožena
Jynx torquilla	Vijoglava	Gnijezdi	Šumska staništa	Gubitak staništa
Lanius collurio	Rusi svračak	Gnijezdi	Poljoprivredna i travnata staništa	Nije ugrožena

Vrste ptica Prokletija		Rezidentni status	Habitatska asocijacija	Faktor ugroženosti
Lanius minor	Sivi svračak	Gnijezdi	Poljoprivredna i travnata staništa	Nije ugrožena
Larus michahellis	Žutonogi galeb	Ne gnijezdi	Morski habitati	Nije ugrožena
Larus ridibundus	Obični galeb	Ne gnijezdi	Vodena staništa	Nije ugrožena
Loxia curvirostra	Krstokljun	Gnijezdi	Šumska staništa	Gubitak staništa
Lullula arborea	Šumska ševa	Gnijezdi	Šumska staništa	Gubitak staništa
Luscinia megarhynchos	Mali slavuj	Gnijezdi	Šumska staništa	Nije ugrožena
Miliaria calandra	Velika strnadica	Gnijezdi	Poljoprivredna i travnata staništa	Nije ugrožena
Monticola saxatilis	Drozd kamenjar	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Montifringilla nivalis	Planinski vrabac	Gnijezdi	Planinski pašnjaci	Nije ugrožena
Motacilla alba	Bijela pliska	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Motacilla cinerea	Gorska pliska	Gnijezdi	Vodena staništa	Nije ugrožena
Motacilla flava	Žuta pliska	Gnijezdi	Poljoprivredna i travnata staništa	Nije ugrožena
Muscicapa striata	Siva muharica	Gnijezdi	Šumska staništa	Nije ugrožena
Neophron percnopterus	Bijela kanja	Ne gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Lov, uznemiravanje
Nucifraga caryocatactes	Lješnjikara	Gnijezdi	Šumska staništa	Gubitak staništa
Oenanthe hispanica	Sredozemna bjelka	Gnijezdi	Mediteranska staništa	Gubitak staništa
Oenanthe oenanthe	Obična bjelka	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Gubitak staništa
Oriolus oriolus	Vuga	Gnijezdi	Šumska staništa	Nije ugrožena
Otus scops	Ušati ćuk	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Gubitak staništa
Parus ater	Jelova sjenica	Gnijezdi	Šumska staništa	Gubitak staništa
Parus caeruleus	Plavetna sjenica	Gnijezdi	Šumska staništa	Gubitak staništa
Parus cristatus	Ćubasta sjenica	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Parus lugubris	Mrka sjenica	Ne gnijezdi	Mediteranska staništa	Nije ugrožena
Parus major	Velika sjenica	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Parus montanus	Planinska siva sjenica	Gnijezdi	Šumska staništa	Nije ugrožena
Parus palustris	Siva sjenica	Gnijezdi	Šumska staništa	Nije ugrožena
Passer domesticus	Vrabac pokućar	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Passer montanus	Poljski vrabac	Gnijezdi	Poljoprivredna i travnata staništa	Nije ugrožena
Perdix perdix	Jarebica poljka	Gnijezdi	Poljoprivredna i travnata staništa	Lov, gubitak staništa
Pernis apivorus	Osičar	Gnijezdi	Šumska staništa	Lov, gubitak staništa
Phalacrocorax carbo	Veliki kormoran,	Ne gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Phalacrocorax pygmeus	Mali kormoran, fendak	Ne gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena

Vrste ptica Prokletija		Rezidentni status	Habitatska asocijacija	Faktor ugroženosti
Phasianus colchicus	Fazan	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Lov, gubitak staništa
Phoenicurus ochruros	Planinska crvenrepka	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Phoenicurus phoenicurus	Obična crvenrepka	Gnijezdi	Šumska staništa	Nije ugrožena
Phylloscopus collybita	Obični zviždak	Gnijezdi	Šumska staništa	Nije ugrožena
Phylloscopus sibilatrix	Šumski zviždak	Gnijezdi	Šumska staništa	Nije ugrožena
Phylloscopus trochilus	Brezov zviždak	Ne gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Pica pica	Svraka	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Picoides tridactylus	Troprsti djetlić	Gnijezdi	Šumska staništa	Gubitak staništa
Picus canus	Siva žuna	Gnijezdi	Šumska staništa	Gubitak staništa
Picus viridis	Zelena žuna	Gnijezdi	Šumska staništa	Gubitak staništa
Podiceps cristatus	Ćubasti gnjurac	Gnijezdi	Vodena staništa	Gubitak staništa
Podiceps nigricollis	Crnovrati gnjurac	Zimuje	Vodena staništa	Nije ugrožena
Prunella collaris	Planinski popić	Gnijezdi	Planinski pašnjaci	Nije ugrožena
Prunella modularis	Obični popić	Gnijezdi	Šumska staništa	Nije ugrožena
Pyrrhocorax graculus	Žutokljuna galica	Gnijezdi	Planinski pašnjaci	Nije ugrožena
Pyrrhula pyrrhula	Zimovka	Gnijezdi	Šumska staništa	Gubitak staništa
Regulus ignicapillus	Vatroglavi kraljić	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Regulus regulus	Kraljić	Gnijezdi	Šumska staništa	Nije ugrožena
Riparia riparia	Bregunica	Gnijezdi	Vodena staništa	Nije ugrožena
Saxicola rubetra	Obična travarka	Gnijezdi	Poljoprivredna i travnata staništa	Nije ugrožena
Saxicola torquata	Crnoglava travarka	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Scolopax rusticola	Šumska šljuka	Gnijezdi	Šumska staništa	Nije ugrožena
Serinus serinus	Žutarica	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Sitta europaea	Brgljez	Gnijezdi	Šumska staništa	Gubitak staništa
Streptopeia decaocto	Gugutka	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Streptopelia turtur	Grlica	Gnijezdi	Poljoprivredna i travnata staništa	Gubitak staništa
Strix aluco	Šumska sova	Gnijezdi	Šumska staništa	Gubitak staništa
Sturnus vulgaris	Čvorak	Gnijezdi	Poljoprivredna i travnata staništa	Nije ugrožena
Sylvia atricapilla	Crnoglava grmuša	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Sylvia borin	Siva grmuša	Gnijezdi	Šumska staništa	Nije ugrožena
Sylvia communis	Obična grmuša	Gnijezdi	Poljoprivredna i travnata staništa	Nije ugrožena
Sylvia curruca	Grmuša čevrljinka	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Sylvia nisoria	Pirgasta grmuša	Gnijezdi	Poljoprivredna i travnata	Nije ugrožena

Vrste ptica Prokletija		Rezidentni status	Habitatska asocijacija	Faktor ugroženosti
			staništa	
Tachybaptus ruficollis	Mali gnjurac	Gnijezdi	Vodena staništa	Gubitak staništa
Tachymarptis melba	Velika čiopa	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Tetrao urogallus	Tetrijeb	Gnijezdi	Šumska staništa	Lov, gubitak staništa
Tichodroma muraria	Puzgavac	Gnijezdi	Planinski pašnjaci	Nije ugrožena
Tringa totanus	Crvenonogi prudnik	Ne gnijezdi	Vodena staništa	Nije ugrožena
Troglodytes troglodytes	Carić	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Turdus merula	Obični kos	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Turdus philomelos	Drozd pjevač	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Turdus pilaris	Drozd bravenjak	Gnijezdi	Poljoprivredna i travnata staništa	Nije ugrožena
Turdus torquatus	Drozd ogrličar	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Turdus viscivorus	Drozd imelaš	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena
Upupa epops	Pupavac, baljin kokot	Gnijezdi	U vezi sa većim brojem staništa	Nije ugrožena

Tabela V. Lista zaštićenih vrsta sisara

Vrsta	Zašt. vrsta	YU-IUCN	EU-RL	W-IUCN
Erinaceus concolor	-	LR-nt		
Sorex minutus	-	LR-nt		
Sorex araneus	-	LR-nt		
Sorex alpinus	-	LR-nt		
Neomys fodiens	-	LR-nt		
Neomys anomalus	-	LR-nt		
Talpa coeca	-	LR-nt		
Rhinolophus hipposideros	+	LR-nt		VU A2c
Rhinolophus euryale	+	LR-cd		VU A2c
Myotis emarginatus	+	LR-nt		VU A2c
Myotis myotis	+	LR-nt		LR-nt
Myotis capaccinii	+	LR-nt		
Miniopterus schrebersi	+	LR-nt		
Lepus capensis	-	LR-cd		
Sciurus vulgaris	-	LR-nt		
Clethrionomys glareolus	-	LR-nt		
Dinaromys bogdanovi	-	LR-nt		LR-nt
Pitymys subterraneus	-	LR-nt		
Chionomys nivalis	-	LR-lc		LR-nt
Spalax leucodon	+	LR-lc		VU D2
Apodemus flavicollii	-	LR-nt		
Apodemus sylvaticus	-	LR-lc		
Rattus rattus	-			
Mus musculus	-		I	
Myoxus glis	-	LR-lc		LR-nt
Dryomys nitedula	-	LR-cd		LR-nt
Canis lupus	-	VU	V	LR-lc
Vulpes vulpes	-	LR-nt		
Ursus arctos	-	VU	REV	
Mustela erminea	+	LR-nt		
Martes martes	-	LR-nt	V	
Martes foina	-	LR-nt		
Meles meles	-	LR-cd		
Felis silvestris	-	LR-cd		
Lynx lynx	-	VU	REV	
Sus scrofa	-	LR-lc		
Capreolus capreolus	-	LR-cd		
Rupicapra rupicapra	-	VU	R	

Tabela VI. Izvorišta vode i nihove karakteristike (KVO 50)

Broj na TK	Naziv	Izdašnost (m^3/dan)	Zapremina objekta (m^3)	Dubina nivoa podzemne vode	Uređenost izvorišta	Način zahvata vode	Način pristupa objektu	Mogućnost zagađivanja	Da li je voda za piće	Izvor vode

159	izvor	207.4	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
160	izvor	190.1	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
194	izvor	155.5	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
195	izvor	43.2	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
197	izvor	51.8	0	0	N	R	TG	ne	da	povremeni
198	izvor	51.8	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
237	izvor	38.9	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
238	izvor	51.8	0	0	K	R	MV	ne	da	stalni
239	izvor	34.6	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
240	izvor	32.8	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
241	izvor	36.3	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
242	izvor	6048	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
243	izvor	34.6	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
244	izvor	7776	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
245	izvor	69.1	0	0	N	R	MV	ne	da	stalni
246	izvor	121	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
247	izvor	69.1	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
248	izvor	155.5	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
249	izvor	121	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
250	izvor	34.6	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
251	izvor	241.9	0	0	N	R	MV	ne	da	stalni
274	izvor	367.2	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
275	izvor	34.6	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
276	izvor	51.8	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
277	izvor	36.3	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
278	izvor	190.1	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
279	izvor	30.2	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
280	izvor	27.6	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
281	izvor	30.2	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
282’	izvor	69.1	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
283’	izvor	108	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
284’	izvor	38.9	0	0	K	R	MV	ne	da	stalni
285’	izvor	73.4	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
286’	izvor	56.2	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
287’	izvor	51.8	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
288’	izvor	47.5	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
289’	izvor	112.3	0	0	N	R	MV	ne	da	stalni
290’	izvor	103.7	0	0	N	R	MV	ne	da	stalni
291’	izvori (2)	397.4	0	0	N	R	MV	ne	da	stalni
314’	izvor	38.9	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
315’	izvor	30.2	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
316’	izvor	43.2	0	0	K	R	MV	ne	da	stalni
340’	izvor	38.9	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
341’	izvor	53.6	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
342’	izvor	47.5	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
343’	izvor	43.2	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
253	Izvori s. Bogajici (3)	39	0	0	N	R	MV	ne	da	stalni
256	Izvori katuna Kofiljaca (2)	29.8	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
257	izvor	17.8	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
258	izvor	14.5	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
259	Izvori katuna Treskavica (2)	25.9	0	0	N	R	MV	ne	da	stalni

282	izvor	3.28	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
283	izvor	3.62	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
284	izvor	18.7	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
285	izvor	17.1	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
286	Izvori katuna Bogajici (3)	41.2	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
287	izvor	12.5	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
288	Izvori s. Bogajici (2)	21.2	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
289	izvor	18.7	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
290	izvor	16.9	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
291	Izvori s. Dolja (2)	22.6	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
292	izvor	15.2	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
293	izvor	14.6	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
311	Izvori s. Jasenica (2)	14.9	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
312	izvor	6.05	0	0	N	R	MV	ne	da	stalni
313	Izvori s. Jasenica (2)	22.7	0	0	K	R	MV	ne	da	stalni
314	Izvori s. Jasenica (2)	40.2	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
315	izvor	21.1	0	0	N	R	MV	ne	da	stalni
316	izvor	24.8	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
317	Izvori s. Kunj (2)	51.5	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
318	izvor	18.7	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
319	izvor	21.3	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
320	izvor	21.5	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
321	Izvori Žarovi (2)	42.5	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
322	izvor	26.6	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
323	Izvori s. Dolja (3)	36.2	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
324	izvor	15.3	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
325	izvor	17.5	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
326	Izvori Alipašini (5)	1313.9	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
327	izvor	18.7	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
328	izvor	16.9	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
331	Izvori katuna Vusanje (2)	31.8	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
332	Izvori katuna Vusanje (3)	51.2	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
333	izvor	10.3	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
334	Izvori katuna Kukici (3)	48.3	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
335	izvor	23	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
336	Izvori katuna Višnjevo (2)	32.1	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
337	izvor	16.95	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
338	izvor	8.47	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
339	izvor	100.2	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
340	izvor	273.5	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
341	izvor	7.6	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
342	Izvori katuna Rudina e Male	42.2	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
343	izvor	26.4	0	0	N	R	MV	ne	da	stalni

344	Izvori s. Baništa (3)	71.4	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
345	izvor	25.6	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
366	izvor	18.7	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
346	Izvori Popadija (2)	42.7	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
347	Izvori katuna Valušnica (3)	50.2	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
348	izvor	27.8	12	0	K	R	MV	ne	da	stalni
349	izvor	25.6	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
350	izvor	23.2	4	0	K	R	MV	ne	da	stalni
351	izvor	40.5	4	0	K	R	TG	ne	da	stalni
352	Izvori s. Zarunica (2)	29.4	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
353	Izvori s. Zarunica (3)	43.9	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
354	izvor	12.9	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
355	izvor	15.2	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
356	Izvori s. Zarunica (2)	23.2	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
357	Izvori s. Vusanje (3)	40.2	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
358	izvor	9.16	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
359	izvor	241.6	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
360	izvor	35.9	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
361	izvor	17.1	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
362	izvor	18.7	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
363	Izvori s. Osoja (2)	41.8	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
364	izvor	18.7	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
365	izvor	14.6	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
367	izvor	18.7	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
368	Izvori Podgoja (2)	299.3	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
369	Izvori s. Vusanje (2)	627.4	0	0	N	R	MV	ne	da	stalni
370	izvor	27.3	0	0	N	R	MV	ne	da	stalni
371	Izvori s. Zarunica (3)	37.1	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
372	Izvori katuna kar. Kameric (3)	44.3	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
231/2	Zahvat - površinski	3974	0	0	K	V	MV	ne	da	
1	izvor	39.74			N	R	P	da	da	povremen
2	izvor	32.83			N	R	MV	ne	da	povremen
3	jama sa vodom		30		N	R	P	da	da	povremena
4	izvor	20.74			N	R	P	da	da	povremen
5	izvor	53.57			N	R	P	da	da	povremen
6	izvor	48.38			N	R	TG	ne	da	
7	izvor	151.2	2		K	R	TG	ne	da	
8	jama sa vodom		3		N	R	P	da	da	povremena

Objašnjenja kolona u Tabeli VI:

- Izdašnost (m3/dan) – prosječne vrijednosti, na koje se može računati u redovnoj, trajnoj eksploataciji
- Zapremina objekta (m3) – podaci o zapremini za akumuliranje pijaće vode (rezervoari, cisterne, kopani bunari, jame i sl.)
- Dubina nivoa podzemne vode – prosječne vrijednosi mjerene do površine zahvata vode, izražene u cijelim metrima
- Uređenost izvorišta - K – objekat je kaptiran, solidno urađen i zaštićen, N – nekaptiran, neuređeno izvorište ili primitivno uređen objekat, nezaštićen
- Način zahvata vode – R – ručno zahvatanje vode iz objekta, M – mašinsko zahvatanje vode (motorna, električna crpka, hidrofor i sl.), V – zahvat vode za vodovodni sistem
- Način pristupa objektu – P – objektu se može prići samo pješke, TG – objektu se može prići samo tovarnim grlom, MV – objektu se može prići motornim vozilom

LITERATURA

PRIRODNA OSNOVA I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE

Baldacci, A. 1896: Collezione botanica fatta nel 1896 in Albania. - Nuovo Gior. Bot. Ital. 6.

Beck, G., Szyszylowicz I. 1888: Plantae a dre Ing. Szyszylowicz in itinere per Cernogoram et in Albania adjeccenge anno 1886. - lectae, 1-166, Cracoviae.

Cvijić, J. 1913: Ledeno doba u Prokletijama i okolnim planinama. In: Glacijacija na balkanskim planinama. - Sabrana djela Jovana Cvijića, knjiga 10. Srpska akademija nauka i umetnosti, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1994, pp: 159-224.

Ćirović R. & Adziablahović S. 1998: A contribution to the knowledge of herpetofauna of Montenegro. Glasnik Republickog zavoda za zastitu prirode, Podgorica, 26: 63-65.

Dragićević, S., Veljić, M. 2006: Pregled mahovina Crne Gore. - Posebna izdanja Prirodnjačkog Muzeja Crne Gore, knjiga 1.

Ing, B. 1993: Towards a Red List of Endangered European Macrofungi. - In: Pegler, D. (ed.): Fungi of Europe, Investigation, Recording and Conservation. - The Royal Botanic Gardens, Kew.

Hadžić, I. 1995: Prilog izučavanju mikroflore Rožajskog kraja. - Rožajski Zbornik, 7: 11-34, Rožaje.

Kušan, F. 1936: Lihenološka istraživanja Vraniće planine u Bosni i Rugovsko-metohijskih planina u Crnoj Gori. - Ljetopis jug. Akad., 48: 228-242, Zagreb.

Lakušić, D., Šurina, B., Niketić, M., Barina, Z. 2012: Distribution of *Lunaria telekiana* (Brassicaceae) a poorly known species of European Concern. - Botanica Serbica, 36(2): 136-144, Beograd.

Lakušić, R., Pavlović, D., Abadžić, S. 1978: Prilog poznavanju roda *Kentranthus* Neck. Na Dinaridima. – Biosistematika (Beograd), 4(2): 255-260.

Lakušić, D., Stevanović, V. 1995: Draba bertiscea (D. sect. Aizopsis, Brassicaceae), a new species from Montenegro (Yugoslavia). - Willdenovia 25: 75-80.

Martinović, Ž., Markišić, H. 2002: Priroda Rožaja. - Centar za kulturu Rožaje.

Matvejev,S.D., Vasić,V. 1973: CatalogusfaunaeJugoslaviaeCatalogusIV/3 Aves. – AcademiaScientiarumetArtiumSlovenica. pp. 1-118. Ljubljana.

Mirić, Đ. 1987: Sisari (Građa za faunu sisara Durmitora) (Mammalia). – CANU, Posebna izdanja, kjn.21, Odjeljenje prirodnih nauka, knj. 13, 225-290.

Niketić, M., Stevanović, V. 2007: A new species of Heliosperma (Caryophyllaceae) from Serbia and Montenegro. - Botanical Journal of the Linnean Society, 154(1): 55 – 63.

Pančić, J. 1875: Elanchus plantarum vascularium quae aestate a. 1873. in Crna Gora legit Dr J. Pančić, pp. III-VII, 1-106, Beograd.

Petrović, D, Stešević, D, Vuksanović, S 2008: Materials for the Red Book of Montenegro. - Natura Montenegrina 7: 605 – 631, Podgorica.

Petrović, D., Hadžiablahović, S., Vuksanović, S., Mačić, V., Lakušić, D. 2012: Catalogue of habitat typest of EU importance of Montenegro, Podgorica-Beograd.

Plocek, A. 1998: Three new species of *Alchemilla* in the Balkans. - Candollea, 53: 309-320.

Pulević, V. 2005: Građa za vaskularnu floru Crne Gore. Dopuna "*Conspectus FloraeMontenegrinae*", Posebno izdanje Republikog zavoda za zaštitu prirode Crne Gore, 218 pp, Podgorica.

Rohlena, J. 1942: Conspectus florae Montenegrinae. - Preslia, XX-XXI: 1-506, Prag.

Slotsbo, S. 2014: NOBANIS – Invasive Alien Species Fact Sheet – Arion lusitanicus. – From: Online Database of the European Network on Invasive Alien Species – NOBANIS. Available at: www.nobanis. org. Last access: 14.10.2015.

Stevanović, V., Jovanović, S., Lakušić, D. & Niketić, M. 1995: Diverzitet vaskularne flore Jugoslavije sa pregledom vrsta od medjunarodnog značaja. In: Stevanović, V. & Vasić, V. (eds.): Biodiverzitet Jugoslavije. - Biol. fak. Univ. u Beogradu, Ekolibri, 183-217.

Stevanović, V. 1996: Analysis of the Central European and Mediterranean orophytic element on the mountains of the W. and Central Balkan Peninsula with special reference to endemics. - Bocconia, 5(1): 77-97.
Stevanocić, V., Niketić, M., Lakušić, D. 2001:*Pedicularis ernesti-mayeri* (P. subsect. Comosae, Scrophulariaceae), a new species from Prokletije (Jugoslavija). – Razprave IV, Razreda SAZU (Ljubljana), XLII-2: 202-228.
Vizi O. 1985: Zaštićene životinjske vrste Prokletija. - Zbornik radova sa naučnog skupa "Zaštita i unapređenje plavskog dijela Prokletija. RZZPCG & SO Plav., str. 103-113, Plav i Titograd.
Vizi, O. 2007: Projekat posmatranja vodenih ptica selica za prevenciju avijarne influence u crnoj gori 2006-2007 - izvještaj o realizaciji. - Prirodnjački muzej Crne Gore, 2007. Podgorica.

ELEKTROENERGETIKA

Zakon o energetici, „Sl. list RCG", br. 39/03)
Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2030.godine
Strategija razvoja malih hidroelektrana u Crnoj Gori
Pravilnik o tehničkim uslovima za priključenje malih elektrana na elektrodistributivnu mrežu „Sl. list RCG", br. 39/03)
Studija o priključenju i radu distributivnih izvora energije u elektroenergetskom sistemu Crne Gore
Studija valorizacije prostora u cilju proizvodnje energije iz obnovljivih izvora.

OSTALE PUBLIKACIJE

Opština Plav, 2014: Prostorno-urbanistički plan Opštine Plav. – „Planet Cluster" Madrid i „Montenegroprojekt" Podgorica, 319pp.
Republički zavod za zaštitu prirode, 2007: Studija izvodljivosti za ustanovljavanje zaštićenog područja prirode na području plavskog djela Prokletija.
Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju, ZHMS: Preliminarni klimatološki izvještaj za 2005 - 2014.

Ministarstvo održivog razvoja i turizma

PROSTORNI PLAN POSEBNE NAMJENE NACIONALNOG PARKA “PROKLETIJE”

NACRT

KNJIGA II: PLANSKI DIO

RZUP A.D., Podgorica

CAU d.o.o., Podgorica

MonteCEP d.s.d., Kotor

Podgorica, maj 2018.g.

Prostorni plan posebne namjene Nacionalnog parka “Prokletije”

Nacrt

Knjiga II : Planski dio

Naručilac:

Ministarstvo održivog razvoja i turizma

Obrađivači:

Republički zavod za urbanizam i projektovanje A.D., Podgorica

CAU - Centar za arhitekturu i urbanizam d.o.o., Podgorica

MonteCEP d.s.d., Kotor

Za Konzorcijum:

VD Izvršnog direktora

Melida Suljević, dipl. pravnik

Podgorica, maj 2018.g.

RADNI TIM

Rukovodilac tima:	Svetlana Jovanović, dipl. pr. planer
Planer saradnik:	Dragana Aćimović, dipl. inž. arh. Dragan Mirović, spec. arh.
Ekonomsko-tržišna prijekcija, resursi, turizam:	Dr Rade Jovović, dipl. ecc.
Prirodne karakteristike:	Dr Danka Petrović, dipl. biolog Dr Marko Karaman, dipl. biolog Mr Ondrej Vizi, dipl. biolog Goran Ćulafić, dipl. geolog
Seizmika:	Mr Ljiljana Vućić, dipl. mat.-prog.
Plan predjela, ranjivost:	Marko Jović, dipl. inž. pejz. arh. Mr Sanja Lješković Mitrović Borislavka Lješković, dipl. inž. arh. Adem Tuzović, spec. arh., saradnik Dejan Mitrović, koordinator izrade
Kulturna baština:	Zorana Milošević, dipl. inž. arh. Jelena Franović, dipl .inž. pejz. arh., saradnik Marija Čović**,**spec. arh., saradnik
Ruralni razvoj:	Saša Karajović, dipl. pr. planer
Poljoprivreda:	Dr Božidarka Marković, dipl. inž. agr.
Šumarstvo:	Dr Milosav Anđelić, dipl. inž. šum.
Saobraćaj:	Ilinka Petrović, dipl. inž. građ.
Hidrotehnička infrastruktura:	Irena Raonić, dipl. inž. građ.
Elektorenergetska infrastruktura:	Nada Dašić, dipl. inž. el.
Elektronska komunikaciona infrastruktura:	Željko Maraš, dipl. inž. el.
Upravljanje otpadom:	Marjana Kaluđerović, dipl. inž. građ.
Planinske staze:	Pavle Bandović
Saradnici:	Ana Vušović, bc. arh. Jelena Milić, dipl.geograf Aleksandar Živaljević, dipl.inž.arh Branka Gogić, dipl. pr. planer Lazar Mijanović, bc. arh. Ksenija Radović, spec. arh.
GIS:	Nada Dašić, dipl. inž. el. Jelena Milić, dipl.geograf

SAVJET ZA REVIZIJU PLANSKIH DOKUMENATA (faza Nacrta plana – korigovana verzija)

Predsjednik Savjeta:	Dr Svetislav G. Popović, dipl.inž.arh.
Članovi Savjeta:	Mr Jadranka Popović, dipl.inž.arh.
	Mr Dragoljub Marković, dipl.pr.planer
	Dr Biljana Ivanović, dipl.inž.građ.
	Zorica Krsmanović, dipl.inž.geod.
	Ranko Radulović, dipl.inž.el.
	Milorad Janković, dipl.inž.građ
	Dr Milić Čurović, dipl.inž.šum.
	Dr Mirko Knežević, dipl.inž.polj.
	Snežana Laban, dipl.pejz.arh.
	Aleksandra Bošković, predstavnica opštine Gusinje
	Harun Redžić, predstavnik opštinePlav

SAVJET ZA UREĐENJE PROSTORA(faza Nacrta plana)

Predsjednik Savjeta:	Branislav Gregović, dipl.inž.arh.
Članovi Savjeta:	Mr. Dragoljub Marković, dipl.pr.planer
	Vesna Rakčević, dipl.inž.arh.
	Prof.dr. Branislav Glavatović, dipl.inž.geofizike
	Gojko Berlengi, dipl.inž.arh.
	Mr. Biljana Ivanović, dipl.inž.građ.

ČLANOVI FORUMA GRAĐANA

JP Nacionalni parkovi Crne Gore:	Veselin Luburić, savjetnik direktora za unapređivanje i razvoj
	Jasmin Spahić, šef Službe za finansijsko-računovodstvene poslove
Nacionalni park "Prokletije":	Enes Drešković, direktor
Opština Plav:	Harun Redžić - savjetnik u sektoru za urbanizam Opštine Plav
Opština Gusinje:	Havaja Preljvukaj - Sekretar za urbanizam Opštine Gusinje
Predstavnik Obrađivača:	

Sadržaj

2. KONCEPT ORGANIZACIJE, UREĐENJA, IZGRADNJE I KORIŠĆENJA PROSTORA 1

2.1. RAZVOJ PREMA ODABRANOM SCENARIJU „ŠTITIMO I RAZVIJAMO“ 1
2.2. POSTAVKE KONCEPTA PROSTORNOG RAZVOJA NP PROKLETIJE 4

3. PLANIRANA NAMJENA POVRŠINA 7

3.1. POVRŠINE NASELJA 7
2.1.1. NASELJA ZA POVREMENO SEZONSKO STANOVANJE – KATUNI I FUNKCIONALNA ZONA KATUNA 7
2.1.2. NASELJA ZA STALNO STANOVANJE 8
2.1.3. TURISTIČKI LOKALITETI - površine na kojima postoje izgrađeni turistički kapaciteti 8
3.2. POLJOPRIVREDNE POVRŠINE 10
3.3. ŠUMSKE POVRŠINE 10
3.4. VODNE POVRŠINE 10
3.5. OSTALE PRIRODNE POVRŠINE 11
3.6. POVRŠINE TEHNIČKE INFRASTRUKTURE 11
2.6.1. POVRŠINE I KORIDORI SAOBRAĆAJNE INFRASTRUKTURE 11
3.7. POVRŠINE ZA POSEBNE NAMJENE I SPECIJALNE REŽIME KORIŠĆENJA 12
2.7.1. KONCESIONA PODRUČJA 12
2.7.2. ZAŠTIĆENA PODRUČJA 13
3.8. BILANSI NAMJENA POVRŠINA 15

4. KONCEPT RAZVOJA DJELATNOSTI 18

4.1. TURIZAM 18
4.2. POLJOPRIVREDA 23
4.3. ŠUMARSTVO 27

5. SAOBRAĆAJNI SISTEM 33

5.1. CILJEVI RAZVOJA SAOBRAĆAJNOG SISTEMA 33
5.2. DRUMSKI SAOBRAĆAJ 33
5.3. OSTALI VIDOVI SAOBRAĆAJA 37

6. RAZVOJ TEHNIČKE INFRASTRUKTURE 39

6.1. HIDROTEHNIČKA INFRASTRUKTURA 39
6.1.1. SNABDIJEVANJE VODOM 39
6.1.2. KANALIZACIJA OTPADNIH VODA 52
6.1.3. KORIŠĆENJE HIDROENERGIJE ZA MALE HIDROELEKTRANE (MHE) 60
6.2. ELEKTROENERGETSKA INFRASTUKTURA 69
6.3. ELEKTRONSKA KOMUNIKACIONA INFRASTRUKTURA 73
6.4. UPRAVLJANJE OTPADOM 77

7. EKONOMSKO-TRŽIŠNA PROJEKCIJA 78

7.1. UVOD 78
7.2. TURIZAM 80
7.3. PROJEKTI 82
7.4. RAZVOJ OSTALIH DJELATNOSTI 86

8. ZAŠTITA PRIRODNIH, PREDIONIH I KULTURNIH VRIJEDNOSTI 88

8.1. ZAŠTITA PRIRODE 88
8.1.1. KONCEPT ZONIRANJA NP “PROKLETIJE“ 88
8.1.2. GRANICE ZONA ZAŠTITE 88

9. ZAŠTITA PREDJELA 102

9.1. PRINCIPI RAZVOJA, CILJEVI I SMJERNICE ZA ZAŠTITU I UNAPRIJEĐENJE PREDJELA 102
9.2. 12.2.2.1. DETALJNA STUDIJA PREDJELA 103
9.3. PRINCIPI RAZVOJA, CILJEVI I SMJERNICE ZA ZAŠTITU I UNAPRIJEĐENJE PREDJELA 105

10. KULTURNA BAŠTINA 107

11. ZAŠTITA I UNAPRJEĐENJE ŽIVOTNE SREDINE 112

11.1. ZAŠTITA FLORE, FAUNE I GLJIVA 112
11.2. ZAŠTITA ŠUMA 113
11.3. ZAŠTITA ZEMLJIŠTA, VODA I VAZDUHA 113
11.4. ZAŠTITA KARSTA 114

12. IZVOD IZ STRATEŠKE PROCJENE UTICAJA NA ŽIVOTNU SREDINU 115

13. MJERE ZAŠTITE OD ELEMENTARNIH NEPOGODA 119

13.1. INŽENJERSKE I DRUGE MJERE ZA SMANJENJE SEIZMIČKOG RIZIKA 119
13.2. MJERE ZAŠTITE OD SNIJEGA 119
13.3. MJERE ZAŠTITE OD VJETRA 119
13.4. MJERE ZAŠTITE OD POŽARA 119
13.5. MJERE ZAŠTITE OD PODZEMNIH VODA I POVREMENIH VODOTOKA 120

14. KONCEPT KORIŠĆENJA OBNOVLJIVIH IZVORA ENERGIJE 121

15. OPŠTE SMJERNICE ZA SPROVOĐENJE PLANA 123

16. SMJERNICE ZA PREKOGRANIČNU SARADNJU 124

17. SMJERNICE ZA IZRADU DETALJNIJE PLANSKE DOKUMENTACIJE I DIREKTNO SPROVOĐENJE PLANA 125

18. POSEBNE SMJERNICE ZA SPROVOĐENJE PLANA 129

18.1. SMJERNICE ZA REVITALIZACIJU KATUNA 129
18.2. SMJERNICE ZA ECO LODGE I “WILD BEAUTY” ECO LODGE 132
18.3. ZONE NOVE IZGRADNJE 134
18.4. IZGRADNJA U ZAŠTITNOJ ZONI NACIONALNOG PARKA 134
18.5. SMJERNICE ZA ULAZNE PUNKTOVE U PARKU 134

19. PRAVILA KORIŠĆENJA I UREĐENJA PROSTORA NP “PROKLETIJE” 136

19.1. OPŠTA PRAVILA KORIŠĆENJA I UREĐENJA 136
19.2. POSEBNA PRAVILA, UREĐENJA I MJERE ZAŠTITE 141
19.2.1. POSEBNA PRAVILA, UREĐENJA I MJERE ZAŠTITE U ZONAMA SA POSEBNIM REŽIMIMA 141
19.2.2. PRAVILA ZA PROSTOR UZ GRANIČNU LINIJU I PODRUČJE GRANIČNOG PRELAZA 145
19.2.3. PRAVILA ZA IZGRADNJU, REKONSTRUKCIJU I ADAPTACIJU OBJEKATA 145
19.2.4. PRAVILA ZA ZA IZGRADNJU OBJEKATA I UREĐENJE TERENA 146

20. FAZE I DINAMIKA REALIZACIJE 162

Kartografski prilozi:

1. Topografska podloga sa granicom zahvata plana ..... R 1 : 25 000
2. Izvod iz Prostornog plana Crne Gore do 2020.godine
3. Izvod iz PUP opštine Plav ..... R 1 : 25 000
4. Kontaktne zone ..... R 1 : 50 000
5. Geološka karta ..... R 1 : 100 000
6. Mineralni resursi i rudna bogatstva..... R 1 : 200 000
7. Hipsometrija ..... R 1 : 25 000
8. Pedološka karta ..... R 1 : 50 000
9. Područja i tipovi karaktera predjela ..... R 1 : 25 000
10. Analiza postojećeg stanja ..... R 1 : 25 000
11. Potencijali i ograničenja ..... R 1 : 25 000
12. Plan namjene površina ..... R 1 : 25 000
13. Plan saobraćajne infrastrukrure ..... R 1 : 25 000
13.a Planinske staze..... R 1 : 25 000
14. Stanje i plan ostale infrastrukture / sintezni prikaz / ..... R 1 : 25 000
15. Prirodna i kulturna baština ..... R 1 : 25 000
16. Režimi zaštite i korišćenja ..... R 1 : 25 000

STUDIJE

- STUDIJA ZAŠTITE KULTURNIH DOBARA
- PLAN PREDJELA
- STUDIJA SEIZMIČKIH KARAKTERISTIKA

1. KONCEPT ORGANIZACIJE, UREĐENJA, IZGRADNJE I KORIŠĆENJA PROSTORA

1.1. RAZVOJ PREMA ODABRANOM SCENARIJU „ŠTITIMO I RAZVIJAMO“

Prema odabranom scenariju razvoja „Štitimo i razvijamo“, na području Nacionalnog parka Prokletije predviđa se intenzivniji razvoj područja Nacionalnog parka uz poštovanje režima zaštite prostora, u skladu sa Zakonom o Nacionalnim parkovima i Zakonom o zaštiti prirode.

U cilju intenzivnijeg razvoja ovog vrijednog područja predviđa se:

- Obezbjeđivanje adekvatne zaštite u skladu sa predviđenim zaštitnim zonama u Nacionalnom Parku.
- Povećanje kvaliteta i obima turističke ponude, podrška razvoju i očuvanju tradicionalnih vidova poljoprivrede po obodu planina i uz zone naselja.
- Podržava se razvoj u već izgrađenim kapacitetima i daje podrška razvoju u planiranim zonama, sa ciljem da se obezbijedi kvalitetan turistički razvoj u zoni Nacionalnog parka i pri tome obezbijede aspekti prirode i kulturnog nasljeđa.
- Planira se razvoj saobraćaja i podizanje infrastrukturne opremljenosti na adekvatan nivo, koji može ovo područje učiniti pristupačnim i time podržati i obezbijediti budući razvoj.
- Očekuje se da planirani razvoj zadrži stanovništvo na ovom prostoru i valorizuje ovo atraktivno područje u ekonomskom smislu.
- Obezbjeđuje se razvoj turizma, edukacija, naučno-istraživačke aktivnosti,rekreacione, sportske, kulturne i zabavne aktivnosti.
- Predviđaju se dodatna, stimulativna ulaganja u razvoj poljoprivrede.
- Kod privrednog razvoja, pored turizma i poljoprivrede, očekuje se porast i u sektorima koji su direktno i indirektno vezani za zaštitu i unaprjeđenje životne sredine i u sektoru proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora (male hiodroelektrane).
- Razvoj prema ovom scenariju mora biti koordiniran, uz pomoć javnog sektora koji bi obezbjedio infrastrukturno opremanje, savjetničke podrške i ciljane subvencije.

Prema scenariju „štitimo i razvijamo“ unaprjeđuje se postojeće korišćenje Nacionalnog parka,u skladu sa principima zaštite prirodnih vrijednosti u svim privrednim segmentima, razvoju infrastrukture.

a) Društveni razvoj

- Očekuje se porast stope zapošljenosti naročito u turizmu, sektoru zaštite i unaprijeđenja kvaliteta životne sredine, u kulturi, uslugama, trgovini;
- Poboljšaće se struktura zapošljenih sticanjem potrebnih znanja i vještina;
- Smanjenje migracija aktivnog i školovanog stanovništva prema Podgorici i inostranstvu, naročito iz ruralnog zaleđa;
- Smanjenje procesa pražnjenja ruralnih oblasti u kontaktnoj zoni Nacionalnog Parka,
- Koncept razvoja usklađen sa zaštitom dovodi da unaprijeđivanja kvaliteta života stanovništva;
- Očekuje seintenzivnopovezivanjekrozprekograničnusaradnjusanacionalnimparkovimau AlbanijiiKosovu.

b) Ekonomski razvoj

- Razvoj projekata koji pružaju ekonomske i socijalne pogodnosti za domaće stanovništvo u trećoj zoni zaštite,
- Razvoj prerade poljoprivrednih proizvoda na tradicionalan način u trećoj zoni zaštite,
- Razvoj sektora koji su direktno i indirektno vezani za zaštitu i unaprjeđenje životne sredine,

- Raznovrsna ekonomska baza – turizam, poljoprivreda, proizvodnja hrane, usluge, zanatstvo, proizvodnja suvenira i „čiste“ proizvodne djelatnosti,
- Turističkismještajnikapacitetipodižunivouslugeuznovu („greenfield”) izgradnju,
- Održive investicije (po veličini i strukturi) za izgradnju manjih privrednih i turističkih objekata će uglavnom biti u već izgrađenim područjima (postojećim građevinskim zonama), pogušćavanjem i strukturnim preobražajem (sanacijom, rekonstrukcijom, revitalizacijom), uzstrogemjerezaštiteprirodnogikulturnogpejzaža
- Svakirazvojiizgradnju, uzzaštituiunaprjeđenje životnesredine, pratiizgradnjaneophodneinfrastrukture,
- Privremeno nenastanjeni i napušteni stanovi - katuni, kapaciteti za odmor i rekreaciju, stanovi koji se koriste u vrijeme sezonskih radova u poljoprivredi;
- Valorizacija kulturno-istorijskih vrijednosti u turističke svrhe;
- Razvojodrživog, specijalizovanog, neinvazivnog turizma manjih i srednjih razmjera za široki spektar sa ciljemprezentacijeprirodnihikulturnihvrijednosti: eko-turizam, kulturni, vjerski, seoskiiagroturizam,naučni turizam, planinarenje, pješačenje, brdski biciklizam, posmatranje ptica, foto safari, speleologija, „putevi sira“, „putevi meda“, lov i ribolov, itd.;
- U kontaktnoj zoni Parka poboljšaće se kvalitet turističke ponude, smještajnih kapaciteta i nivoausluga, kaoosnov za dalji razvoj turizma.
- Zaštitita postojećeg potencijala poljoprivrednog zemljišta, naročito u Vusanju čiji se djelovi naselja nalaze u Nacionalnom parku.
- Donosi se i sprovodi razvojna strategija za poljoprivredu (naročito organsku).
- Povećanje primjene organske bio-tehnologije u poljoprivredi.
- Poboljšaće se produktivnost i opremljenost poljoprivredne proizvodnje.
- Afirmacija tradicionalnih lokalnih proizvoda.
- Podsticanje diverzifikacije farmi i poljoprivrednih objekata u trećoj zoni zaštite.
- Mogućnosti za finansiranje kroz MIDAS projekat i Investiciono razvojni fond (IRF).
- Investicijeukorišćenjeobnovljivihizvoraenergije: (proizvodnjaelektričneenergijekorišćenjemminihidroelektrana) utrećojzonizaštite;
- Povećanje broja zanatskih i drugih radnji, mikro, malih i srednjih preduzeća u kontaktnoj zoni.
- Realizacija razvojnih projekata će se finansirati iz lokalnih, državnih i dostupnih međunarodnih (EU) fondova, kao i od domaćih i stranih investitora i dijaspore.
- Investiranje u znanje i vještine kroz direktne investicije.
- Strane investicije, naročito u infrastrukturne projekte koji imaju karakter održivog razvoja, proizvodnje i korišćenja energije iz obnovljivih izvora, uštede energije i zaštite životne sredine.
- I dalje će biti relativno nepovoljni uslovi kreditiranja za veće investicije, naročito u infrastrukturu.
- Pozitivni ekonomski efekti i trendovi biće uočljivi tek na kraju planskog perioda ili u postplanskom periodu.
- Porašće vrijednost kapitalnog u odnosu na operativni budžet Nacionalnog parka.

c) Životna sredina

- Smanjenje površine zone prvog i drugog stepena zaštite u korist formiranja zone trećeg nivoa zaštite Nacionalnog parka.
- Stroga kontrola korišćenja prirodnih resursa (vode, poljoprivredno zemljište, mineralni resursi, šumski resursi i dr.), posebno u trećoj zoni zaštite.
- Iz lokalnih, državnih i međunarodnih budžetskih novčanih sredstava i drugih izvora finansiranja rješavaće se ekološki problemi i unaprijeđivaće se kvalitet životne sredine
- Očuvanje poljoprivrednog zemljišta u drugoj i trećoj zoni zaštite.

- Održivo gazdovanje šumama.
- Povećano korišćenje obnovljivih izvora energije u trećoj zoni zaštite.
- Očuvanje i unaprjeđenje kvaliteta svih elemenata životne sredine (vazduh, zemljište, obradivo zemljište, buka, vode) uslijed kontrolisanog razvoja aktivnosti na području Parka.
- Očuvanje biodiverziteta.
- Predviđa se stroga zaštita u okviru Rezervata prirode "Hridsko jezero" i "Valušnica" i slivnih područja izvorišta “oka” kao izuzetnih resursa.
- Stroge mjere zaštite prirodnih i kulturnih vrijednosti (kulturna dobra, područja i objekti zaštićene prirode) uz definisanje njihovog nosećeg kapaciteta.
- Kontrolisane intervencije u predjelu.
- Jačanje međuopštinske saradnje i prekogranične saradnje u cilju zaštite i očuvanja prirodnih vrijednosti masiva Prokletije.

d) Infrastruktura

- Unaprjeđenje infrastrukturnih sistema, prije svega u funkciji zaštite životne sredine u trećoj zoni zaštite.
- Postepeno poboljšanje stanja postojeće komunalne infrastrukture (vodosnabdijevanje, putevi, odvođenje i tretman otpadnih voda, elektro snabdijevanje, dostupnost mobilne telefonije) u većem dijelu seoskih naselja u kontaktnoj zoni Parka.
- Kod planske izgradnje podstiče se primjena mjera energetske efikasnosti.
- Značajan razvoj mini hidroelektrana – održiva proizvodnja električne energije.
- Planirani regionalni put Andrijevica - Murino - Peć i Gusinje –Grnčar-Vrmoša –Tuzi-Podgoricaće poboljšati saobraćajni pristup i regionalnu i međunarodnu povezanost Nacionalnog parka.
- Postepene investicije u poboljšanje postojeće i izgradnju nove putne infrastrukture zbogboljepristupačnostiprirodnimatrakcijamaiturističkimlokalitetima.
- Razvoj integrisanog sistema i ekološki prihvatljivog javnog prevoza za potrebe stanovnikai posjetilaca.
- Razvoj mreže pješačkih i biciklističkih staza kao sadržaja za rekreaciju, ali i za lokalni saobraćaj u trećoj zoni zaštite.

e) Administrativni kapaciteti

- Poboljšaće se sadašnja neadekvatna tehnička opremljenost javnog preduzeća Nacionalni parkovi - područna jedinica "Prokletije".
- Jačanje stručnog kadra u nadležnim institucijama osposobljenog za kontrolu i sprovođenje održivog razvoja.
- Sticanje novih znanja i vještina, kroz školski sistem i neformalno obrazovanje i prekvalifikacija radne snage.
- Određeni višak zapošljenih u javnom sektoru će se zaposliti u privatnom sektoru u privrednim granama za koje je predviđen razvoj.

1.2. POSTAVKE KONCEPTA PROSTORNOG RAZVOJA NP PROKLETIJE

Ključne postavke koncepta organizacije i razvoja NP “Prokletije“su:

1. Zaštita prirodnih vrijednosti, kulturnog predjela i graditeljske baštine NP,
2. Unaprjeđenje i specijalizacija turističke ponude za cjelogodišnje korišćenje potencijala NP (boravak, kulturne i sportske aktivnosti, izleti),
3. Razvoj turističke ponude u Nacionalnom parku.
4. Poboljšanje strukture šumskog fonda, kroz biološku rekonstrukciju autohtonih vrsta i vraćanje autentičnog ambijenta,
5. Unaprjeđenje poljoprivrede kroz razvoj stočarstva i proizvodnja tipičnih prerađevina od mlijeka i mesa te podrška aktiviranju katuna u NP i okruženju,
6. Poboljšanje funkcionalnih veza sa okruženjem, imajući u vidu vezu Podgorica - Vrmoša-Gusinje preko Albanije i izgradnju regionalnog puta Andrijevica – Peć.
7. Poboljšanje infrastrukturne opremljenosti Nacionalnog parka.

U skladu ključnim postavkama, Planom za NP Prokletije se daju koncepti razoja: turizma, saobraćaja, elektroenergetske, hidrotehničke, telekomunikacione infrastrukture i koncept zaštite prirodnih i kulturnih vrijednosti prostora.

Na buduću organizaciju prostora Parka od velikog je uticaja njegovo neposredno i šire okruženje.

Južni dio Parka se graniči sa nacionalnim parkovima "Theti", "Dolina Valbone" i rezervatom prirode "Lumi e Gašit" u Albaniji, koje je u širem kontekstu poznato kao albanski Alpi.

Sa istočne strane, na teritoriji Kosova, nalazi se područje masiva Prokletija koje je takođe planirano za formiranje nacionalnog parka.

Prekogranična saradnja

Prekogranična saradnja predstavlja okvir za ubrzane ekonomske integracije i ima za cilj smanjivanje postojećih razlika, povećanje nivoa razvijenosti prekograničnih regiona i unapređenje kulturne, socijalne i naučne saradnje između susjednih država i lokalnih zajednica u neposrednom prostornom kontaktu.

Neki od ciljeva prekogranične saradnje su: razvijati turizam kao ključni sektor prekogranične ekonomije, održati dobar nivo kvaliteta životne sredine, zaštititi prirodne i izgrađenesredine u cilju održivog razvoja, jačati međuetničke, obrazovne, kulturne i sportske veze u zajedničkom interesu, izgraditi institucionalne kapacitete i ljudskih resursa koji će biti na raspolaganju nakon članstva u EU.

Između Crne Gore i Albanije je uspostavljena prekogranična saradnja i organizuju se konferencije na kojima se predstavljaju dostignuća u okviru programa prekogranične saradnje.

Delegirani su zajednički projekti koji treba da doprinesu ostvarivanju konkretnih ciljeva vezanih za ekonomski razvoj, zaštitu životne sredine i promociju biodiverziteta, promociju zajedničkih prirodnih uslova u graničnom području koji mogu podstaći razvoj poljoprivrede, šumarstva i turističkog razvoja.Osnovan je Zajednički tehnički sekretarijat (ZTS) za programe prekogranične saradnje Crna Gora Albanija 2014-2020.

Ruralni razvoj

Plan daje podršku ruralnom razvoju u zonama naselja i obodom planina,u zoni Parka I neposrednom okruženju, što podrazumjeva:

- stimulativnu poresku i svaku drugu politiku (stočarstvo, šumarstvo, ratarstvo, zanatstvo) kojom se posredno i neposredno održava i obnavlja autentičnost područja.
- poboljšanje infrastrukturnih sistema sa afirmativnom politikom probijanja i održavanja puteva ali i sa restriktivnim pristupom u pogledu formiranja novih saobraćajnica kroz zaštićene zone NP.

- uvođenje naknada za degradaciju uslijed gradnje infrastrukturnih sistema i kompenzacionih mjera vlasnicima usljed zoniranja prostora radi sprovođenja određenih režima zaštite.
- Stimulisanje poljoprivrede u okviru koje dominira stočarstvo podržano sitnijom ratarskom proizvodnjom koja odgovara prirodnim karakteristikama područja. Kako ne postoje dobri uslovi za intenzivni uzgoj stoke, razvoj ove privredne grane ovdje treba posmatrati samo kao dopunsku aktivnost i izvor prihoda ovog područja i u cilju proizvodnje poznatog sira i mesa. To može biti podrška razvoju turizma u Nacionalnom Parku.

Rekreativni turizam

Nacionalni park “Prokletije“ ima brojne **potencijale rekreativnog turizma**. Osnovni oblici ljetnje zabave i rekreacije (i sportova) na Prokletijamau planskom periodu su: izletnički turizam, vožnja bicikla, šetnje i planinarenje po planinskim putevima i stazama. Zimi područje Parka pruža određene mogućnosti učenja, zabave i rekreacije na snijegu. Osim za osnovne oblike rekreacije, na Prokletijama se pružaju u planskom periodu izuzetne mogućnosti za sportski turizam.

Zdravstveni turizam

Važan dio turističke ponude koju pružaju Prokletije je i **zdravstveni turizam**. Ovaj oblik turizma će se bazirati na ljekovitim svojstvima planinske klime, nadmorske visine i šuma, na posredan način i kroz ljepotu prirodnih i antropogenih pejzaža.

Naučne i obrazovne djelatnosti

Bogatstvo Prokletija u florističkom i faunističkom smislu i karakteristična geološka građa pružaju mogućnost za **odvijanje određenih naučnih i obrazovnih djelatnosti**, kao što su: razgledanje prirodnih fenomena, naučnoistraživački rad, naučni skupovi I za te aktivnosti treba obezbjediti potrebne uslove.

Prirodna i kulturno - istorijska baština NP “Prokletije“

Očuvana priroda predstavlja ključ razvoja turističkog proizvoda NP “Prokletije“, gdje se poseban naglasak daje integralnom upravljanju prirodnim i kulturnim nasljeđem, kao i turističkih aktivnosti sa umjerenim ljudskim uticajem na okolinu. Područje NP “Prokletije“ je prepoznato prije svega po očuvanimprirodnim karakteristikama prostora. Da bi se postigli ciljevi i održivost Parka i njegovog prostora, kao i očuvanost cjelokupnog ekosistema, budući razvoj jekoncipiran na način da poštuje prirodno i kulturno-istorijsko naslijeđe kroz odgovornu upotrebu resursa i pruži podršku na povećanju doživljaja gostima u cilju kvalitetne interpretacije prostora.

Turistička ponuda usmjerena na odabrane lokacije (za smještaj i prateće sadržaje)

Razvoj turizma je planiran u već formiranim naseljskim strukturama,kao i na ulaznim punktovima u Park. S tim u vezi se planiraju:

- lokacije pogodne za manje smještajno - ugostiteljske objekte na pristupima Parku (sa plavske i gusinjske strane) u III zoni zaštite.
- Planira se dvosezonsko korišćenje turističkih kapaciteta, (ljetnji i zimski boravak na planini).
- Seoski turizam, gastronomija, obilasci.
- zone obnovljenih katuna i postojećih kućišta, lokacije vidikovaca.
- unaprjeđenje i proširenje ponude autentične poljoprivredne i zanatske proizvodnje.

Razvoj poljoprivrede

NP “Prokletije“ bi bez katuna izgubio na atraktivnosti i kvalitetu, pa se Planom predviđa **revitalizacija katuna**. Prioritet se daje područjima gdje je najveća koncentracija katuna: **u okolini Hridskog jezera (Hridski stanovi), Bogićevica, Treskavica i Košutica.**

Očuvanje kulturnog predjela

Prioritet su mjere podupiranja i unapređivanja poljoprivrede koje se svode na sljedeće:
- održavanje pašnjaka kao i unaprijeđenje ekstenzivnog držanja stoke;
- korišćenje alternativnih mogućnosti iskorišćavanja funkcionalne zome katuna;
- unaprijeđenje lokalnih proizvoda i tržišta;

Izgradnja prostora

Izgradnja se zasniva na poštovanju sljedećih načela:
- zadržavanju postojeće matrice naseljenosti grupacija objekata i pojedinačnih lokacija,
- koncentraciji izgradnje, bez obzira na namjenu, uz već postojeće cjeline i objekte, sa minimalnim proširivanjem izgrađenih površina i otvaranjem novih lokacija,
- primjeni tradicionalnih materijala i gabarita u oblikovanju arhitekture,
- disperziji namjena i polifunkcionalnom razvoju naselja, uz eliminacione kriterijume graničnih kapaciteta, saobraćajne dostupnosti i infrastrukturne opremljenosti.

Razvoj i unapređenje infrastrukture

Neophodan preduslov razvoja je razvoj infrastrukture, čime će se obezbijediti dostupnost, vodosnabdijevanje, elektroinfrastruktura i telekomunikaciona dostupnost, kao i komunalna opremljenost Nacionalnog parka.

Vizija razvoja - kontrolisan i održiv razvoj

Konceptom organizacije Nacionalnog parka Prokletije predlaže se dalji razvoj područja u skladu sa održivim korišćenjem prirodnih resursa, zaštitom prirodnog i kulturnog naslijeđa i identiteta prostora, unaprijeđenje razvoja turizma u pažljivo odabranim zonama, na način da se ne ugroze temeljne vrijednosti Parka, uz obezbjeđivanje adekvatne infrastrukture koja će omogućiti dalji razvoj prostora.

Ostvarivanjem planskog koncepta prostor Nacionalnog Parka može postati atraktivna turistička destinacija u Sjeveroistočnom dijelu Crne Gore, koja će privući posjetioce iz države i kontaktnih područja regiona.

2. PLANIRANA NAMJENA POVRŠINA

U okviru NP "Prokletije" planirane su sljedeće namjene površina:

- Površine naselja
- Poljoprivredne površine
- Šumske površine
- Vodne površine
- Ostale prirodne površine

2.1. POVRŠINE NASELJA

Površine naselja obuhvataju građevinsko zemljište (izgrađene i neizgrađenepovršine namijenjene za povremeno i stalno stanovanje) I negrađevinsko zemljište(površine koje nijesu opredijeljene za izgradnju).

Na području NP "Prokletije" identifikovana su tri tipa naselja:

1. Naselja za povremeno stanovanje (katuni),
2. Naselja za stalno stanovanje,
3. Turistički lokaliteti.

2.1.1. NASELJA ZA POVREMENO SEZONSKO STANOVANJE – KATUNI I FUNKCIONALNA ZONA KATUNA

Ove površine u Planu obuhvataju prostorno-funkcionalne cjeline katuna ili više katuna prostorno-funkcionalno povezanih u cjelinu. Funcionalna zona katuna obuhvata:

- Izgrađeno područje katuna (izgrađena površina pod objektima, sa pripadajućom okućnicom i baštom),
- Područje pašnjaka koje funkcionalno pripadaju katunu (neizgrađena površina)

Jedno od važnih oprijedjeljenja Plana je očuvanje irazvojkatuna u cilju poljoprivredne proizvodnje. Plan daje mogućnost organizovanja određenih turističkih kapaciteta, vodeći se prirodnim pretpostavkama i kriterijumima zaštite životne sredine, uz neophodnu i adekvatnu izgradnju infrastrukture.

Zone aktivnih katuna u NP se nalaze na mjestima sa povoljnim bioklimatskim uslovima, zaklonjenim od vjetrova, u blagim udolinama, gdje su voda i šuma blizu. Objekti na katunima su tipični za ovo podneblje i prilagođeniboravku na planini.

Na području plana je identifikovano ukupno 75 postojećih zona katuna (nazivi katuna su preuzeti sa topografske karte ili dati prema najbližem toponimu):

1. Katun Baljica	26. Jasenica sjever	51. Ramin horolac
2. Ahmedmujovići	27. Jasenica jug	52. Bjelaj
3. Tomin ravni ključ	28. V. Šćapica zapad	53. Redžepagića livade
4. Ravni ključ	29. V. Šćapica istok	54. Jelića katun
5. Bistrica	30. Rudina e Male	55. Musića livade
6. Katun Popadija	31. Zabelj 1	56. Treskavica
7. Valušnica	32. Zabelj 2	57. Temska
8. Gropa Vezirova	33. Zabelj 3	58. Grotljivica
9. Katun Vezirova brada	34. Zabelj 4	59. Hridski stanovi
10. Zastan	35. Osoja	60. Bakovića katun
11. Ljugu i Belićit	36. Trokus 1	61. Preslap
12. Roman	37. Trokus 2	62. Omerov krš
13. Stanovi	38. Trokus 3	63. Babino polje 1
14. Zarunica	39. Trokus 4	64. Babino polje 2
15. Radovan	40. Livotvirski	65. Babino polje 3
16. Plana	41. Ravna livada	66. Babino polje 4

17. Katuni na Boru	42. Košutica	67. Babino polje 5
18. Koljenovića katun	43. Baništa	68. Babino polje 6
19. Kolendarski bor	44. Horolac	69. Babino polje 7
20. Fuš sirma	45. Čekić	70. Bogićevica
21. Ćaf Bora	46. Stari katun	71. Mala Bogićevica
22. Kunj i Kadis	47. Katun Feratovića	72.
23. Kukića katun	48. Treskavac zapad	73.
24. Podkobila	49. Treskavac istok	74.
25. Maja e Borit	50. Sirova gora	75

2.1.2. NASELJA ZA STALNO STANOVANJE

Naselja za stalno stanovanje - djelovi stalnih naselja i zaseoka koji se nalaze u granicama Parkapredstavljaju izgrađeni djelovi stalno nastanjenih naselja i zaseoka koji su se našli u granicama Plana. To su djelovi naselja Vusanje (zaseok Đombalići) u opštini Gusinje, kao i dio zaseoka Jasenica u dolini Jaseničke rijeke u opštini Plav.

Za ova naselja je karakteristično porodično stanovanje malih gustina u poljoprivredi. Ova naselja su nastala u plodnim dolinama rijeka i za njih je karakterističan disperzivan (razuđen) tip izgradnje porodičnih objekata za stanovanje. Uz objekat se nalazi okućnica, bašta i poljoprivredni objekti, kao i poljoprivredne površine, obradive površine i pašnjaci u višim djelovima naselja, koje pripadaju vlasniku ili porodici.

Objekti su od čvrstog materijala, sa dvije ili tri nazemne etaže, novijeg datuma i dobrog kvaliteta. Uglavnom nisu prilagođeni tradicionalnim stilovima gradnje i adekvatnoj materijalizaciji.

Sva naselja za stalno stanovanje nalaze se u zoni trećegstepena zaštite i njihov razvoj je moguć u skladu sa Zakonom o zaštiti prirode i Zakonom o nacionalnim parkovima i smjernicama ovog plana.

2.1.3. TURISTIČKI LOKALITETI - površine na kojima postoje izgrađeni turistički kapaciteti

Na području Nacionalnog parka se nalaze postojeći i planirani turistički lokaliteti - naselja sa turističkim kapacitetima i povremenim stanovanjem i. To su sljedeći lokaliteti:

- **Zona Grebaja**
- **Zona Zastan**
- **Zona Babino polje**

Zone Grebaje (Škala) i Zastana predstavljaju postojeće, već izgrađene turističke lokalitete.

Zona Babino polje, prema svojim karaketristikama i potencijalima za razvoj predstavlja planirano područje za razvoj turizma. Novi turistički kapaciteti u zoni Babino polje su planirani u okviru područja postojećih katuna, tj. III zone zaštite, tako da nije predviđeno širenje građevinskog područja na okolne šume.

U NP "Prokletije" je planirana sledeća turistička izgradnja:

- Eko i etno katuni,
- “Eco lodge”
- Seoski turizam,
- Kampovi i kampovi u divljini,
- Valorizacija bivših karaula i njihova prenamjena (planinarski domove ili planinski hoteli).
- Manji planinski hoteli u III zoni zaštite gdje za to postoji inicijativa ili na mjestu bivših karaula.
- Skijalište u zoni Bogićevice na području III zone zaštite.
- Smještajne kapacitete za skijalište Bogićevivica obezbijediti van Nacionalnog parka.

Novi kapaciteti koji zahtIjevaju saobraćajnu i ostalu infrastrukturu su smješteni u u graničnoj zoni Plana, na **području Babinog polja,** gdje postoje odgovarajući postojeći resursi za takav razvoj.

Turističke lokacije u područjima koja su označena kao visoko ranjiva (Grebaja i Ropojan) su postojeće, već izgrađene lokacije i one se zadržavaju u postojećem korišćenju.

Aktiviranje lokacija bivših loakcija karaula i njihova prenamjena u planarske domove ili manje planinske hotele predstavlja vid *"brown field"*investicije.

U cilju promocije, očuvanja i bolje kontrole korišćenja razuđenog prostora Parka, planiraju se još **dva Centra za posjetioce na važnim pravcima intezivnijih turističkih ruta**:

- Na području opštine Gusinje se planiran je Centar za posjetioce u turističkom lokalitetu **Škala**.
- Na području opštine Plav, planiran je Centar za posjetioce **na području Babinog polja**.

Kontrolni punktovi su planirani: u dolini Ropojane blizu turističke lokacije Zastan, u blizini naselja Vusanje **(zaselak Zarunica u blizini ulaza u NP**), na lokaciji katuna **Horolac** (u blizini ulaza u NP), **blizu planiranog graničnog prelaza Ćafa Bor** na ušću Jaseničke i Trokuske rijeke izvan granica NP (u neposrednoj okolini), **u blizini lokalnog puta u podnožju Treskavice i dolini Babinopoljske rijeke** u podnožju Bogićevice.

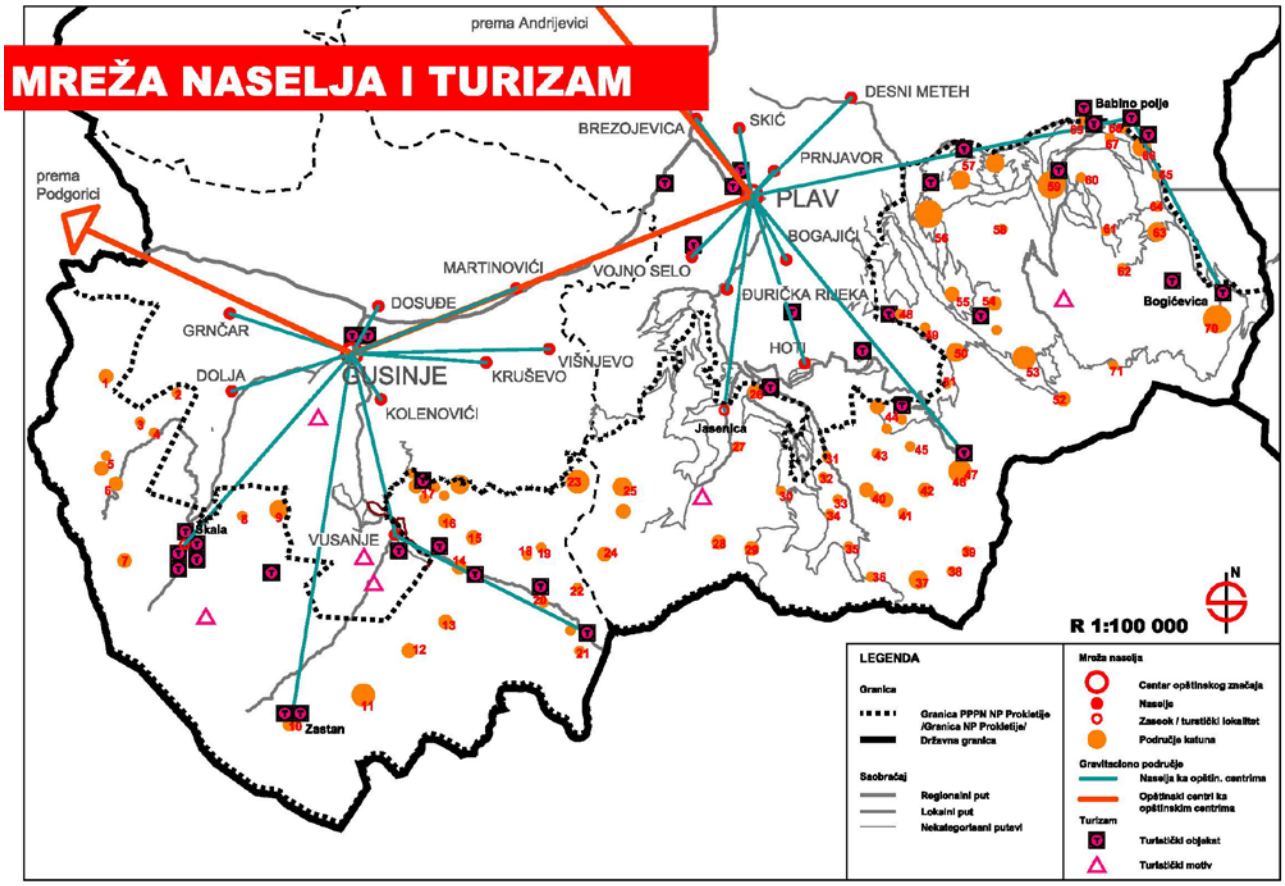

Planirana mreža naselja i turističkih kapaciteta sa gravitacionim područjem

2.2. POLJOPRIVREDNE POVRŠINE

Poljoprivredne površine su namijenjene prvenstveno poljoprivrednoj proizvodnji. Ovim Planom su predviđene sljedeće površine za poljoprivredu:

- Obradivo zemljište: oranice, bašte, voćnjaci, livade , pašnjaci;
- Površine i objekti za stočarstvo (katuni);

Oranice, bašte, voćnjaci, livade predstavljaju obradivo zemljište u granicama stalnih naselja i zaseoka (Vusanje, Zarunica). Pašnjaci i bašte su poljoprivredne površine koje se uglavnom nalaze u zonama katuna. U ovim zonama se nalaze i površine i objekti za stočarstvo. Na ovim površinama mogu se planirati objekti koji su u funkciji gazdovanja poljoprivrednim zemljištem, u skladu sa smjernicama i uslovima plana.

Planom nije moguća prenamjena obradivog poljoprivrednog u građevinsko zemljište.

U cilju zaštite obradivog poljoprivrednog zemljišta, u slučaju njegovog privremenog korišćenja za nepoljoprivredne svrhe i promjene namjene obradivog poljoprivrednog zemljišta, plaća se naknada, u skladu sa Zakonom o poljoprivrednom zemljištu ("Službeni list Republike Crne Gore", br. 015/92 od 10.04.1992, 059/92 od 22.12.1992, 059/92 od 22.12.1992, 027/94 od 29.07.1994, Službeni list Crne Gore", br. 073/10 od 10.12.2010, 032/11 od 01.07.2011).

2.3. ŠUMSKE POVRŠINE

Šumske površine obuhvataju sve površine obrasle šumskim drvećem, odnosno površine na kojim je, zbog njihovih prirodnih osobina i ekonomskih uslova, najracionalnije da se uzgaja šumsko drveće, kao i površine koje su u neposrednoj prostornoj i ekonomskoj vezi sa šumom i čijem korišćenju služe.

Šumske površine u ovom Planom su planirane kao zaštitne šume.

Na ovim površinama dopušteni su objekti koji su u funkciji gazdovanja šumama, tj. djelatnosti čijom se realizacijom obezbjeđuje održavanje i unapređivanje postojećeg šumskog fonda (uzgoj, zaštita, uređivanje i korišćenje šuma, izgradnja i održavanje šumskih saobraćajnica) i unapređivanje svih ostalih funkcija šuma. Moguće je graditi i planinarske i lovačke domove – kuće.

Ljudske aktivnosti ne smeju da imaju bilo kakvog uticaja na ekološki integritet šume. Imajući u vidu da se funkcionisanje šumskog ekosistema ogleda kroz njegovu biomasu, njegov biodiverzitet i kroz prisustvo ili odsustvo stresnih faktora, tamo gdje se planiraju bilo kakve aktivnosti, ni u jednom trenutku ne sme da se dovede u pitanje očuvanje izvorne strukture šuma i biološka raznovrsnost ekosistema. U isto vrijeme, antropogeno stresni faktori moraju se anticipirati primjenom principa „obazrivog pristupa” („precautionary aproach”, Cotter et al., 2000), kao najšire upotrebljavanog sredstva zaštite okoline od strane šumarskih istraživačkih organizacija u svijetu.

Prilikom adaptacije postojećih puteva moraju se uvažiti standardi za izgradnju u NP koji podrazumijevaju upotrebu materijala koji moraju zadovoljavati ekološke principe. Trasa puta ne smije narušavati prirodni pejzaž, a ugrađeni materijali moraju biti kompatibilni sa okolinom. Pravilnom primjenom tradicionalnih bioinžinjerskih mjera, kao što je ozelenjavanje kosina, postavljanje pletera, gradona i sl., mogu se postići potpuno prirodni vizuelni efekti, a u isto vrijeme zadovoljiti najstrožiji statički i konstrukcioni kriterijumi. U isto vrijeme, ne smije se izgubiti iz vida činjenica da se sa povećanjem dostupnosti šumama povećava i opasnost od njihove destrukcije. Sve gore navedeno treba detaljno razraditi u Planovima Upravljanja.

2.4. VODNE POVRŠINE

Vodne površine u ovom Planu obuhvataju površine:

- Površinskih voda (rijeke, potoci, prirodna jezera, bare i močvare, izvori, vrela, pištevine, estavele, bočatni izvori)

- Podzemnih voda,
- Mineralne, termo-mineralne i termalne vode,
- Površine vodnog dobra (koja obuhvata prirodna i vještačka vodna tijela i vodno zemljište),

Na vodnim površinama u režimu zaštite II stepena, mogu se planirati građevinski i drugi objekti ili skup objekata, sa pripadajućim uređajima, koji čine tehničku, odnosno tehnološku cjelinu, a služe za obavljanje vodne djelatnosti, u skladu sa posebnim zakonom, i to:

- Vodni objekti i sistemi;
- Infrastruktura (objekti namijenjenim za uređenje vodotoka i zaštituod štetnog dejstva voda, objekti koji služe za monitoring voda, kao iprirodni i vještački vodotoci uključeni u vodni sistem);
- Objekti za tehno-ekonomsko korišćenje (eksploataciju) vodnogenergetskog potencijala vodotoka i drugih vodenih površina zaproizvodnju električne energije (male HE).

2.5. OSTALE PRIRODNE POVRŠINE

Ostale prirodne površine su šikare, površine stjenovitihplaninskih padina, sipara-osulina, i druge slične neplodne površine. U okviru ovih površina se nalaze vrijedni primjeri biodiverziteta. One se nalaze u višim zonama Plana koje su valorizovane kao zone srednje i visoke ranjivosti, tako da se one ovim i planskim rješenjem zaštićene.

2.6. POVRŠINE TEHNIČKE INFRASTRUKTURE

2.6.1. POVRŠINE I KORIDORI SAOBRAĆAJNE INFRASTRUKTURE

Koridor saobraćajne infrastrukture

Površine saobraćajne infrastrukture ovim Planom su namijenjene za postojeće i planirane trase i koridore infrastrukture drumskog saobraćaja.

U kontaknoj zoni plana u području Babinog polja je planiran koridor saobraćajne infrastrukture za pravac regionalnog puta Plav – Dečani (Kosovo).

Postojeće trase lokalnih, nekategorisanih i drugih puteva se zadražavaju, a planirane intervencije na njima se usklađuju sa režimom zaštite područja.

U zoni Babinog polja se zone površine saobraćajnih i ostalih infrastrukturnih sistema djelimično poklapaju, tako da jeneophodno je u daljoj razradi uskladiti i međusobno uskladiti ove zaštitne zone.

2.7. POVRŠINE ZA POSEBNE NAMJENE I SPECIJALNE REŽIME KORIŠĆENJA

2.7.1. KONCESIONA PODRUČJA

Koncesiona područja za izgradnju mHE - Ovim planskim dokumentom su definisana koncesiona područja namijenjena za izgradnju elektroenergetske infrastrukture za proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora. Koncesiono područje je sliv vodotoka na kojem je moguća izgradnja, korišćenje i održavanje malih hidroelektrana u skladu sa planskim rješenjima, Zakonom o koncesijama i Zakonom o energetici. Na ovim površinama mogu se planirati sljedeći objekti: objekti za proizvodnju električne energije (mHE), nadzemni i podzemni dalekovodi i niskonaponska mreža;

Izgradnja infrastrukturnih sistema, građevina i uređaja vrši se u skladu sa ovim planskim dokumentom i na osnovu strateškog plana odgovarajućeg infrastrukturnog sistema, koji se međusobno usaglašavaju.

U cilju obezbjeđenja nesmetanog funkcionisanja infrastrukturnih sistema, objekata i uređaja, kao i njihove zaštite, duž infrastrukturnih trasa, odnosno oko infrastrukturnih objekata, utvrđuju se i uređuju zaštitni pojasevi, odnosno zaštitne zone, u skladu sa posebnim propisima.

U zoni Babinog polja se zone površine saobraćajnih i ostalih infrastrukturnih sistema djelimično poklapaju, tako da je neophodno u daljoj razradi uskladiti i međusobno uskladiti ove zaštitne zone.

Zaštitno područje vodoizvorišta - Na području NP "Prokletije" se nalaze dva područja sa slivovima prihranjivanja vodizvorišta: u zoni Karanfila u opštini Gusinje i u zoni Babinog polja u opštini Plav.

Na ovim područjima se uspostavlja poseban režim korišćenja kao zaštitnog područja vodoizvorišta. Na ovim površinama mogu se planirati sljedeći objekti hidrotehničke infrastrukture: izvorišta, zone neposredne zaštite, zone sanitarne zaštite.

Izgradnja infrastrukturnih sistema, građevina i uređaja vrši se u skladu sa ovim planskim dokumentom i na osnovu strateškog plana odgovarajućeg infrastrukturnog sistema, koji se međusobno usaglašavaju.

U cilju obezbjeđenja nesmetanog funkcionisanja infrastrukturnih sistema, objekata i uređaja, kao i njihove zaštite, duž infrastrukturnih trasa, odnosno oko infrastrukturnih objekata, utvrđuju se i uređuju zaštitni pojasevi, odnosno zaštitne zone, u skladu sa posebnim propisima.

U zoni Babinog polja područje vodozvorišta se poklapa sa infrastukturnim koridorima saobraćajnih i ostalih infrastrukturnih sistema, tako da je neophodno u daljoj razradi i međusobno uskladitI ove zaštitne zone, posebno sa štanovišta zaštite životne sredine.

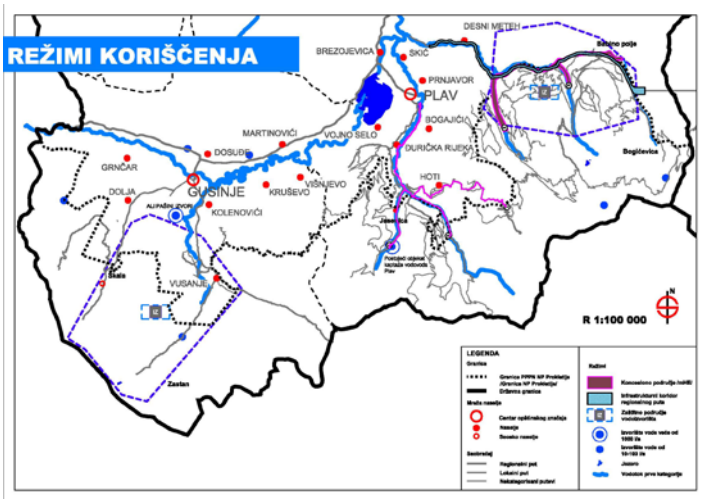

2.7.2. ZAŠTIĆENA PODRUČJA

Poseban režim korišćenja predstavljaju zone zaštite u Nacionalnom parku, za koje važe režimi predviđeni Zakonom o Nacionalnim parkovima i Zakonom o zaštiti prirode.

Sve planirane građevinske aktivnosti su u trećoj zoni zaštite. Smjernice su date u poglavlju Zaštita prirode.

Planom su određeni:

- Zona zaštite I (strogi režim zaštite)
- Zona zaštite II (aktivni režim zaštite)
- Zona zaštite III (režim održivog korišćenja)
- Zaštitna zona Nacionalnog parka (kontaktna zona)

Posebni rezervati prirode su:

1. Posebni rezervati prirode „Hridsko jezero“
2. Posebni rezervati prirode: „Valušnica“

Zona zaštite I (strogi režim zaštite)

Granica *zone strogog režima zaštite obuhvata potez od Trojana preko Grbaje, Karanfila, Ropojane sve do Belića*, *Bor, Podkobilu, Malu Šćapicu i V. Šćapicu*, *Feratovića Horolac, Maja Horolac, Mali Bjelaj, Veliki bjelaj, Ujkov krš Maja Bogićevicu, Krš Bogićevicu, Omerov krš, Tepsijicu, dio Hridske gore i dio Velikog hrida*.

Zona zaštite II (aktivni režim zaštite)

Granica *zone aktivnog režima zaštite obuhvata Godiju, Jagnjičar, Konjski krš i katun Baljice (St. karaula) obuhvata katun Valušnica* i katune*: Ahmedmujovića, Tomin ravni ključ, Ravni ključ, Bistrica i Popadija, lokalitete: Vrh karaula (1915 mnv), dio Škale, Žarove, katun Gropa vezirova i Katun Vezirova brada, lokalitet Maja podgojs, jugoistočne padine Ropojane, katun Zastan, katun Bregu i Romanit, katune na Beliću, katune na Ćaf Boru, katune na Koledarskom boru i Plani, okolinu vrha Ćemena (2036 mnv) na Boru, dio Kukića bora, Kukića katun, katune Maja e Borit i Podkobila, lokalitete Karaula (1664 mnv), Gradec, Radunov laz, Bungaja (1293 mnv), Tumba, Žarevi, katune V. Šćapica istok i V. Šćapica zapad, lokalitete Osoja, Trokus, Košutica i katune na njima, dio Ramniog horolaca, katune ispod Velikog hrida, katun Musića livade i Jelića katun, dio Treskavice, Grotljivicu, katune: Hridski stanovi, Bakovića katun Preslap, lokalitet Bivoljak i dio Bogićevice,*

Zona zaštite III (režim održivog korišćenja)

Granica *zone režima održivog korišćenja obuhvata lokalitet Škala*, *katune na Boru, lokalitet Ćarišta i katun Zarunica, katune Jasenice sjever i Jasenica jug, srednji dio doline Jaseničke rijeke, donji dio doline Adem-begovog potoka i dio lokaliteta Bungaja*, *dio katuna Zabelj*, *katune: Horolac, Čekić, Ramin horolac, Sirova gora, Treskavac istok, Treskavac zapad, Treskavica, Temska, Babino Polje 1, Babino Polje 2, Babino Polje 3, Babino Polje 4, Babino Polje 5, Babino Polje 6, Babino Polje 7 i sjeveroistočni dio katuna Hridski*, *katun Bogićevica*

Zaštitna zona Nacionalnog parka (kontaktna zona)

Zaštitna zona NP se nalazi izvan Nacionalnog Parka, ali predstavlja sa njim prirodnu cjelinu i ima veliki značaj u očuvanju vrijednosti zaštićenog prostora.

Zaštitna zona oko Nacionalnog Parka Prokletije obuhvata, na istoku – prostor oko Jelenka uključujući Zavoj, masiv Starca i Mladice sa Javorištem do (Desnog) Meteha i Komaračke / Temnjačke rijeke, u centralnom dijelu prostor oko Plava od granica NP-a do Komaračke rijeke

sa Skičom, kao i prostor oko Plavskog jezera do regionalnog puta Plav – Gusinje, obuhvatajući zonu Gusinja da bi na krajnjem zapadu ova zona obuhvatila južnu stranu Doline Grnčara.

Ova zona okružuje Nacionalni Park i nema karakter stroge zaštite. U njoj se mogu sprovoditi sve aktivnosti koje su slične III zoni zaštite kako bi se obezbjedilo održivo korišćenje prostora i prirodnih resursa u široj zoni Prokletija.

Zone zaštite su date u grafičkim prilozima: Režimi zaštite i korišćenja i Prirodna i kulturna baština.
S obzirom da se u toku izrade plana dodatno mogu korigovati granice zona zaštite na osnovu eventualnih primjedbi i sugestija, detaljan opis granica će se dati u konačnoj verziji Plana.

Prema Zakona o zaštiti prirode (Sl. list CG br. 054/16). U propisanim zonama zaštite definišu se režimi:

U zoni zaštite I sa strogim režimom zaštite:
- zabranjeno je korišćenje prirodnih resursa i izgradnja objekata;
- vrše se naučna istraživanja i praćenje prirodnih procesa (monitoring) u ograničenom obimu;
- dozvoljene su posjete u obrazovne svrhe u ograničenom obimu;
- sprovode se zaštitne, sanacione i druge neophodne mjere u slučaju požara, elementarnih nepogoda i udesa, pojave biljnih i životinjskih bolesti i prenamnožavanja štetočina.

Zona zaštite II - aktivni režim zaštite, sprovodi se na zaštićenom području u kome su djelimično izmijenjene osobine prirodnih staništa ali ne do nivoa da ugrožavaju njihov ekološki značaj, uključujući vrijedne predjele i objekte geonasljeđa.
U zoni zaštite II sa aktivnim režimom zaštite mogu se:
- sprovoditi intervencije u cilju restauracije, revitalizacije i ukupnog unaprjeđenja zaštićenog područja;
- vršiti kontrolisano korišćenje prirodnih resursa, bez posljedica po primarne vrijednosti njihovih prirodnih staništa, populacija, ekosistema, obilježja predjela i objekata geonasljeđa.

U zoni zaštite III sa režimom održivog korišćenja mogu se:

- Sprovoditi intervencije u cilju restauracije, revitalizacije i ukupnog unaprjeđenja zaštićenog područja;
- Razvijati naselja i prateća infrastruktura u mjeri u kojoj se ne izaziva narušavavanje osnovnih vrijednosti područja;
- Vršiti radovi na uređenju objekata kulturno-istorijskog nasljeđa i tradicionalne gradnje;
- Sprovoditi očuvanja tradicionalnih djelatnosti lokalnog stanovništva;
- Selektivno i ograničeno koristiti prirodni resursi.

Van granica zaštićenog područja, po potrebi se može odrediti i zaštitni pojas. Zaštitni pojas može se odrediti u cilju sprječavanja odnosno ublažavanja spoljnih faktora koji mogu uticati negativno na zaštićeno područje kao što su: otpadne vode, čvrsti otpad, invazivne vrste, nelegalna gradnja, turizam, spiranje pesticida, herbicida i drugih hemikalija, požari, pošumljavanje neautohtonim biljnim vrstama i drugim mogućim faktorima.

2.8. BILANSI NAMJENA POVRŠINA

Tabela. PPPN NP "Prokletije" - bilans površina

NAMJENA	ha	% od površine PPPN NP
POLJOPRIVREDNE POVRŠINE		
obradive površine	3,19	0,02
drugo poljoprivredno zemljište (pašnjaci)	5735,02	36,14
ŠUME		
listopadne šume	4011,83	25,28
četinarske šume	4431,62	27,92
mješovite šume	666,42	4,20
žbunasto rastinje	337,98	2,13
VODNE POVRŠINE		
jezera	5,25	0,03
močvare	5,63	0,04
OSTALE PRIRODNE POVRŠINE		
stijene, sipari	400,04	2,52
šiblje, šikara	238,56	1,50
GRAĐEVINSKO PODRUČJE (Izgrađenost)		
građevinsko područje (Izgrađenost) na katunima, u zaseocima (Đonbalići i Jasenica) i na turističkom lokalitetu Škala (Grebaja)	35,25	0,22
PPPN NP "Prokletije" - UKUPNO	**15870,79**	**100,00**

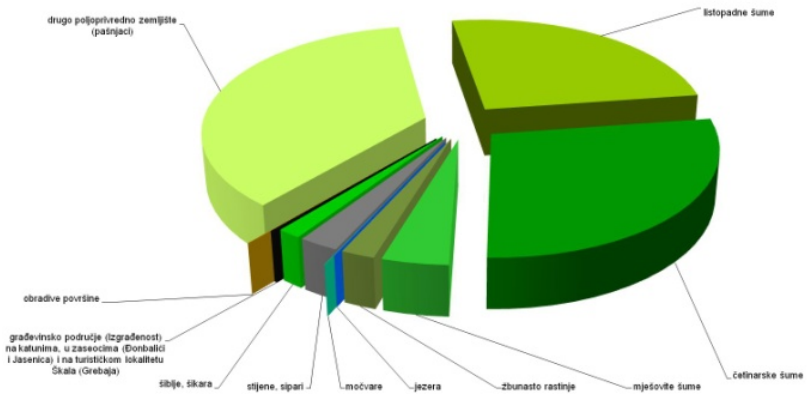

Slika 1:PPPN NP "Prokletije" - bilans površina

Tabela 1. Funkcionalne površine i građevinsko područje (izgrađenost) – katuni, zaseoci i turistički lokalitet

NAMJENA	m²	ha	% od UKUPNOG
KATUNI			
funkcionalna površina katuna	11641813,59	1164,18	96,43
građevinsko područje (Izgrađenost)	298951,50	29,90	84,81
NASELJA I ZASEOCI			
funkcionalna površina zaselaka	218559,75	21,86	1,81
građevinsko područje (Izgrađenost)	25826,62	2,58	7,33
TURISTIČKI LOKALITETI			
funkcionalna površina turističkog lokaliteta	212268,68	21,23	1,76
građevinsko područje (Izgrađenost)	27736,57	2,77	7,87

UKUPNO funkcionalne površine zaselaka i turističkog lokaliteta u PPPN NP "Prokletije"	**12072642,02**	**1207,26**	**100,00**

UKUPNO građevinsko područje zaselaka i turističkog lokaliteta u PPPN NP "Prokletije"	**352514,69**	**35,25**	**100,00**

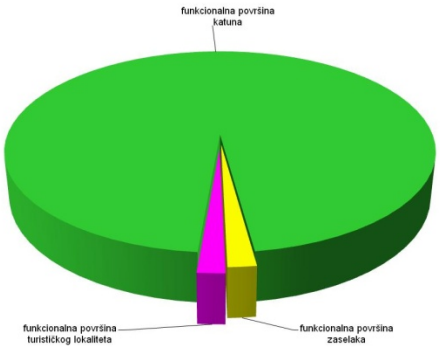

Slika 2: Funkcionalne površine – katuni, zaseoci i turistićki lokalitet

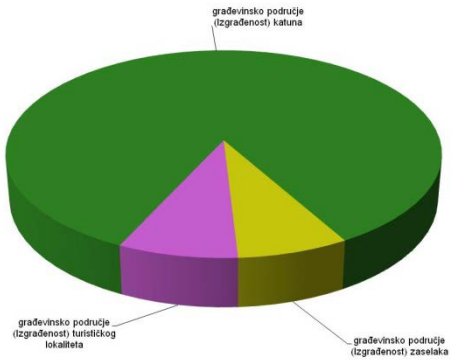

Slika 3: Građevinsko područje (Izgrađenost) – katuni, zaseoci i turistićki lokalitet

Tabela 2.Učešće funkcionalnih površina i građevinskog područja (izgrađenosti) - katuni, zaseoci i turističkih lokalitet u površini PPPN NP "Prokletije"

NAMJENA	m²	ha	% od površine PPPN NP
KATUNI			
funkcionalna površina katuna	11641813,59	1164,18	7,34
građevinsko područje (Izgrađenost)	298951,50	29,90	0,19
NASELJA I ZASEOCI			
funkcionalna površina zaselaka	218559,75	21,86	0,14
građevinsko područje (Izgrađenost)	25826,62	2,58	0,02

TURISTIČKI LOKALITETI			
funkcionalna površina turističkog lokaliteta	212268,68	21,23	0,13
građevinsko područje (Izgrađenost)	27736,57	2,77	0,02

Ukupno funkcionalne površine zaselaka i turističkog lokalitetau PPPN NP "Prokletije"	**12072642,02**	**1207,26**	**7,61**

Ukupno građevinsko područje (Izgrađenost) zaselaka i turističkog lokalitetau PPPN NP "Prokletije"	**352514,69**	**35,25**	**0,22**

3. KONCEPT RAZVOJA DJELATNOSTI

3.1. TURIZAM

Strategija dugoročnog razvoja turizma se zasniva na:

- Razvoju inovativnih turističkih modela za područje Prokletija, primjereno području Nacionalnog parka.
- Trajnom i značajnom zauzimanju pozicije na domaćem i inostranom turističkom tržištu stvaranjem turističkih proizvoda i programa na principima održivosti, na bazi kvalitetnog i odgovornog upravljanja turizmom i rekreacijom,uzprimjenukvalitetnih, aktuelnihiinovativnihmetodologijaitehnika;
- Razvoju privrednih aktivnosti koje prate turizam i podrazumijeva saradnju sa organima i organizacijama koje upravljaju zaštićenim dobrima na području, šumama, lovnim i ribolovnim područjima, radi zajedničkog korišćenja objekata i infrastrukture;
- Podsticanju izgradnje objekata infraisuprastrukture za potrebe turizma koje istovremeno služe i lokalnom stanovništvu;
- Uključivanju katuna i drugih naselja u turističke aktivnosti kako bi se obezbjedili uslovi za oživljavanje i razvoj ovog područja, naročito u domenu proizvodnje hrane, lokalnih proizvoda i prezentaciji autentičnih etnoloških i kulturoloških vrijednosti;
- Edukaciji stanovništva i posjetilaca-turista u cilju shvatanja potrebe očuvanja svih vrijednosti prostora.

Razvoj turizma na principima održivosti, kao dio razvoja cjelokupnog prostora Plana, ali i šireg prostora, bazira se na dugoročnom očuvanju, zaštiti i razvoju lokalnih prirodnih, kulturnih i izgrađenih vrijednosti kroz njihovo uključivanje u turističku ponudu, sa ciljem da doprinese ekonomskom blagostanju lokalnih zajednica. To podrazumijeva korišćenje raspoloživih lokalnih resursa i maksimalno uključivanje lokalnog stanovništva u aktivnosti vezane za turizam. (“Community Based Tourism”- gdje lokalna zajednica najdirektnije učestvuje u donošenju svih odluka vezanih za turizam, svjesna koristi, ali i posljedica koje iz određenih odluka mogu proisteći).

Rekreativne i sportske aktivnosti nižih intenziteta su praktično neizbježan izbor za veći dio područja Plana, prije svega što odvijanje ovakvih aktivnosti ne zahtjeva nikakve, ili je potrebno izvršiti minimalne intervencije u prostoru.

Planom se preporučuje prostorna ravnomjernost i distribucija smještajnih kapaciteta, turističkih i rekreativnih aktivnosti koja omogućuje i ravnomjernije korišćenje svih resursa prostora Parka, a takođe je i investiciono prihvatljiva i održiva, jer podrazumijeva niz manjih investicija raspoređenih u prostoru i vremenu.

Osim toga, razvoj turizma se zasniva i na stalnom praćenju uticaja na stanje životne sredine, stanje populacija ugroženih biljnih i životinjskih vrsta, kontinualnu egzistenciju prirodnog i kulturnog pejzaža, stanje biodiverziteta, ekonomske, socijalne i kulturne posljedice - aspekte turizma na lokalne zajednice.

Strateško opredjeljenje za razvoj turizma, kao promotivne djelatnosti na ovom prostoru, je u visokom nivou ekološke prihvatljivosti turizma i turističkih usluga, koje treba da prati:

- Racionalizacija potrošnje energije i vode,
- Smanjenje količine čvrstog otpada,
- Podsticanje upotrebe obnovljivih resursa i korišćenja supstanci čija upotreba nosi nizak nivo opasnosti za životnu sredinu (između ostalog i ugljendioksida - *Non Carbondioxide Tourism)*,
- Promocija i podsticanje korišćenja sistema masovnog prevoza kao i vozila koja ne zagađuju okruženje,
- Promocija ekološke edukacije.

PROJEKCIJA DALJEG RAZVOJA TURIZMA

Predlaže se razvoj sljedećih ključnih turističkih proizvoda na području NP "Prokletije":

- Turizam - Smještajni kapaciteti
- Seoski (Ruralni turizam),
- Specijalni interesi,
- Gastronomija,
- Touring,
- Ljetni i zimski boravak na planini.

Planirane turističke aktivnosti

Na prostoru Nacionalnog Parka je potrebno razvijati održivi turizam kao dio integralnog održivog razvoja cjelokupne teritorije Crne Gore. Turistički proizvodi koji će se realizovati na ovom prostoru moraju imati ekološku komponentu, prevashodno zbog očuvanja ekoloških vrijednosti ove teritorije i zbog toga što je održivost i ekološka komponenta u turističkoj ponudi važan tržišni kvalitet.

Ključne turističke aktivnosti su bazirane na prirodi i aktivnostima u prirodi, prije svega u okviru eko turizma i svih sličnih tipova i podtipova turizma, uz sportsko-rekreativne aktivnosti u prirodi i kombinaciji prirodnih komponenti sa kulturno-istorijskim vrijednostima.

Kada se posmatra dužina boravka na određenoj destinaciji, izvjesno je, da će na ovom prostoru biti zastupljeni smještajni kapaciteti i tzv. izletnički turizam, a emitivna područja su mu prije svega u lokalnim urbanim centrima, ali i u onima na regionalnom i nacionalnom nivou. Izletnike čine oni koji žele da kratak period borave izvan urbanih centara, njihove gužve i zagađenosti, ali i oni koji dolaze iz susjednih turističkih centara (primorske opštine, Podgorica, Albanija i dr.). Očekuje se da će izletnika biti u značajnom broju. Ovaj segment turističke ponude se preklapa i sa manifestacionim programima u okviru kojih stižu gosti na pojedine manifestacije: sabori,sportska takmičenja i drugi skupovi. Iako ne postoje zvanični podaci o njihovom broju na prostoru NP, jednodnevi posjetioci realno predstavljaju značajnu kategoriju. Broj lica koja koja na ovo područje dolaze zbog različitih razloga, počevši od obilaska prirodnih i ostalih kulturnoistorijskih vrijednost, odmora i rekreacije i različitih manifestacija ili zbog drugih potreba, a ne ostvaruju smještaj na prostoru Prokletija nije zanemarljiv, naročito u ljetnjem periodu, a podizanjem kvaliteta ponude će se broj posjetilaca povećati. I dalje će ovu kategoriju činiti prije svih posjetioci iz okolnih naselja i gradova, turističkih centara, kao i oni koji su u prolazu.

Sa razvojem turizma u Plavu i Gusinju i na području Nacionalnog parka povećanjem i poboljšanjem nivoa turističkih, ugostiteljskih i drugih usluga, obezbjeđenjem kvalitetnije putne mreže, turističke signalizacije na obodnim putnim pravcima i boljim propagandnim aktivnostima, njihov broj će rasti.

Na prostoru Plana treba obezbijediti uslove za pružanje kvalitetnih usluga (vodiči, instruktori rekreacije i sporta, animatori, iznajmljivanje sportske opreme, servisne, lične usluge i slično). Da bi se postigao poželjan kvalitet neophodno je kroz sistem školovanja i kroz druge brže, lakše, efikasnije i jeftinije vidove edukacije (kursevi, seminari, radionice i slično) obezbijediti sticanje potrebnih znanja i vještina za potrebe turizma, prije svega za mlađe stanovništvo.

Kako bi se ekonomski rezultati turizma na prostoru Plana mogli mjeriti, vrjednovati, ali i upoređivati sa drugim turističkim destinacijama u zemlji i inostranstvu, neophodno je da se u što kraćem roku uspostave mehanizmi za primenu TSA (Tourism Satellite Account) indikatora.

Jedino kvalitet, logičan odnos cijene i kvaliteta, eko-sertifikacija na domaćem i inostranom nivou, uz specifičnost i atraktivnost destinacije i u njoj ponuđenih smještajnih kapaciteta, programa i usluga su mogućnost za opstajanje na konkurentnom turističkom tržištu. Istovremeno su to i važne marketinške odrednice u kreiranju promocije turizma, prije svega na

inostranom tržištu. Kod promocije turizma ovog područja valjalo bi potencirati naročito prirodnih vrijednosti Nacionalnog parka treba promovisati i opšte vrijednosti, kao što su: multikulturalnost, kontinuitet naseobina na ovom području i slično.

Planirani vidovi sportsko-rekreativnih i zabavnih aktivnosti

Na području Parka, kao aktivnosti kompatibilne turizmu predviđene su sportsko-rekreativne i zabavne aktivnosti različitih intenziteta, uz ispunjavanje zakonskih uslova iz oblasti zaštite životne sredine.

Planirane su sportsko-rekreativne i zabavne aktivnosti vrlo niskog intenziteta, najčešće u vidu pasivne rekreacije, koje ne zahtijevaju nikakve, ili su za njihovo odvijanje potrebne vrlo male promjene u prostoru, a koncentracija i broj korisnika su po pravilu mali i sa sobom ne nose direktne ili kumulativne posljedice na okruženje u kome se odvijaju.

Moguće je predvidjeti veliki broj aktivnosti koje mogu da zadovolje potrebe širokog spektra potencijalnih interesenata, odnosno korisnika (turista, izletnika i lokalnog stanovništva) i da lokalnoj zajednici donese i određene dobiti kroz zapošljavanje i zarade prodajom roba i pružanjem različitih usluga vezanih za ove aktivnosti.

Planirane vrste smještajnih kapaciteta

Osnovne pretpostavke za odlučivanje o vrsti smještajnih kapaciteta na prostoru Plana su:

- potreba za ravnomjernijom prostornom distribucijom smeštajnih kapaciteta,
- ekonomska situacija, odnosno mogućnosti finansiranja u turizam,
- razvoj ruralnog (seoskog) turizma kao mogućnost za razvoj održivog turizma, na osnovu trendova povećanja broja turista u ruralnom turizmu u Evropi, okruženju i u svijetu i ukupnog udjela ruralnog turizma u svjetskom turizmu.

Pri izgradnji novih, rekonstrukciji i adaptaciji postojećih objekata za smještaj turista, pretvaranju postojećih objekata druge namjene u objekte za smještaj turista, preporučuje se orijentacija na objekte manjeg smještajnog kapaciteta (tzv. "porodični" smještajni kapaciteti). Ovakvi objekti su pogodniji za uklapanje u pejzaž, pogodniji su za investiranje, za eventualnu rekonstrukciju i adaptaciju, pa čak i za promjenu namjene.

Planinarski domovi, pored osnovne funkcije za smještaj planinara, lovaca i ostalih korisnika i pružanja usluge pripreme i služenja hrane i pića, imaju i servisni karakter (sklanjanje od nepogoda, prenoćišta u nuždi i kontrola prostora).

Napuštene karaule na području Plana mogu biti adaptirane ili rekonstruisane i prenamijenjene u planinarske domove, ili manje planinske hotele.

Kada je u pitanju privatni smještaj u seoskom turističkom domaćinstvu, objekti za smeštaj su: postojeći stambeni objekti (stalno nastanjeni, privremeno nenastanjeni, stanovi za odmor i rekreaciju i objekti građeni isključivo za iznajmljivanju (kuće, sobe za odmor ili apartmani) i u kojima davalac usluga ne stanuje.

Planirani broj ležaja u smještajnim kapacitetima

Koncepcija razvoja turističkih smještajnih kapaciteta se bazira na opredjeljenju da seu turističkim zonama razvoja Škala i Babino polje, obnovljenim katunima, novim eco lodge zonama, kontrolnim punktovima i planinarskim domovimaostvari što veći broj planiranih smještajnih kapaciteta od ukupnog broja planiranih ležaja za planski period do 2020. godine.

PLANIRANI SMJEŠTAJNI KAPACITETI

Tabela. Katuni - eko - etno sela na katunu (postojeći i novi smještaj)

	ID	Naziv	T3 smještaj u etno - eko selu (ležaja)	T3 smještaj u seoskim domaćinstvima (ležaja)	T3 smještaj u seoskom turizmu (ležaja)	T3 smještaj u kampovima (ležaja)	T3 smještaj u kampovima u divljini (ležaja)
1	14	Zarunica	30	60		30	
2	17	Katuni na Boru	10				
3	20	Fuš sirma	30				20
4	21	Ćaf Bora	30				20
5	26	Jasenica sjever	30				
6	44	Horolac	30				20
7	47	Katun Feratovića	30				20
8	48	Treskavac zapad	10				
9	55	Musića livade	10				
10	56	Treskavica	30				
11	57	Temska	30				20
12	59	Hridski stanovi	30				20
13	66	Babino polje 4	30	20	20		
14	68	Babino polje 6	30	20	20	30	
15	69	Babino polje 7	30	20	20	30	
16	70	Bogićevica	30	20	20	30	
		Ukupno	**420**	**140**	**80**	**120**	**120**

Tabela. Ostali planirani turistički smještajni kapaciteti (postojeći i novi smještaj)

ID	Naziv	T3 smještaj u Centrima za posjetioce i kontrolnim punktovima (ležaja)	T3 smještaj u etno - eko selu (ležaja)	T3 smještaj u planinarskim domovima-kućama (ležaja)	T3 smještaj u planinarskim skloništima (ležaja)	T3 smještaj u kampovima u divljini (ležaja)	T1 Smještaj u malim planinskim hotelima (ležaja)	T2 Smještaj Eko lodge (ležaja)
7	Eko katun "Grebaje"		27					
8	Katun (restoran) "Maja Karanfil"		40					
9	Planinarski dom "Branko Kotlajić"			27				
10	Planinarski dom "Karanfil"			30				
13	Planinarska kuća "Ropojanski zastan"			30		50		
14	Kamp "Ropojanski zastan"							
16	Eko planinarsko naselje "Hrid"			30				
17	Centar za posjetioce "Grbaja"	30						
18	Centar za posjetioce i Kontrolni punkt "Zarunica"	30						
19	Planinarsko sklonište "Karanfil"				6			
20	Kontrolni punkt "Horolac"	30						
21	Centar za posjetioce "Babino Polje"	30						
22	Planinarsko sklonište "Krš Bogićevica"				6			
23	Mali planinski hoteli (6 lokacija)						200	
24	Eco lodge							**150**
	Ukupno	**120**	**67**	**117**	**12**	**50**	**200**	

Tabela. UKUPNI planirani turistički kapaciteti u NP "Prokletije"

T3 smještaj u Centrima za posjetioce i kontrolnim punkovima (ležaja)	T3 smještaj u etno - eko selu (ležaja)	T3 smještaj u seoskim domaćinstvima (ležaja)	T3 smještaj u seoskom turizmu (ležaja	T3 smještaj u planinarskim domovima-kućama (ležaja)	T3 smještaj u planinarskim skloništima (ležaja)	T3 smještaj u kampovima (ležaja)	T3 smještaj u kampovima u divljini (ležaja)	T1 Smještaj u malim planinskim hotelima	T2 Smještaj Eko lodge
120	487	140	80	117	12	120	170	300	150
UKUPNO 1696 ležaja									

Planiranim maksimalnim brojem ležaja, njihovom prostornom distribucijom, mogućnošću postepene (etapne) izgradnje, prihvatljivim nivoom investicija po pojedinačnim objektima i u ukupnom broju ležaja, podržani su principi održivog razvoja na području Nacionalnog parka.

Kroz razvoj se daje šansa lokalnom stanovništvu da se aktivno uključi u razvoj turizma i očuvanje područja Parka.

Ovim planom omogućen je razvoj turizma, a da li će do njega doći najviše zavisi od same uprave NP i od potencijalnih preduzetnika u ovoj grani privrede.Nesumnjivo je da su za razvoj turizma važni smještajni kapaciteti, ali su mnogo važniji kvalitetno osmišljeni, atraktivni i jedinstveni turistički programi i njihova prezentacija, za što nijesu neophodne velike investicije već ideje, obrazovani stručnjaci, maksimalno korišćenje informacionih tehnologija i Interneta, neprestani rad i težnja ka poboljšanju i unaprjeđenju turističkih proizvoda i konkurentnosti.Maksimalni planirani kapaciteti uz istaknute potencijale Parka daju mogućnost da turizam zauzme značajno mjesto u privredi donoseći prihod turističkim preuzetnicima, zaposlenima, lokalnoj zajednici i državi.Postojeći resursi i sveukupne vrijednosti ovog područja daju osnov da NP "Prokletije" i šire područje Plava i Gusinja postanu prepoznatljiva turistička destinacija.

U okviru aktiviranja katuna se daje mogućnost organizovanja „eco lodge“ smještaja.

Eko ugostiteljski objekti su objekti sa posebnim naglaskom na ekologiju i očuvanje prirode. U okviru ove vrste smještaja su neophodni ekološki programi organizovanja i korišćenja. Daje se mogućnost korišćenja alternativnih vidova energije koji podrazumijevaju mjere za adekvatno tretiranje čvrstog otpada. Koriste se materijali koji se mogu reciklirati. Organizacija „eco lodge“-a ne smije ni po jednom osnovu ugroziti ekološki balans lokacije.

TURISTIČKA INFRASTRUKTURA

Predviđa se turistička infrastruktura koja je potrebna za odvijanje aktivnosti u Nacionalnom parku. Planom se u skladu sa Studijom razvoja turizma predviđa turistička infrastruktura:

- *Informativni centri*
- *Vidikovci,*
- *Lokacije za odmor i piknik*
- *Staze u prirodi*
- *Šetnja po visećim stazama*
- *Lokacije za avanturističke doživljaje, sportsko penjanjee*
- *Kampovi u prirodi*
- *Informativne table*
- *Klupe i kante za smeće*
- *Male nastrešnice, zaštita od nepovoljnih vremenskih uslova*
- *Stepenice, rukohvati, pješačke staze...*

3.2. POLJOPRIVREDA

RAZVOJ I OČUVANJE POLJOPRIVREDE

Dalji razvoj poljoprivredne djelatnosti na području Nacionalnog parka ''Prokletije'' se sagledava na bazi raspoloživih podataka o stanju prirodnih i poljoprivrednih resursa ovog područja, aktuelnih trendova, te mogućnosti i perspektiva koje se potencijalno nude, a koje nisu do sada bile prepoznate.

U izvjesnoj mjeri, ključne smjernice daljeg razvoja poljoprivrede proistižu iz strateških opredjeljenja koja su definisana u strateškim dokumentima donešenim za oblast poljoprivrede na nacionalnom nivou, kao i iz prostorno planskih dokumenata teritorija opština u koje zalazi prostor Parka.

Imajući u vidu status prostora Nacionalnog parka, kao prostora sa posebnim režimom zaštite i brige sa jedne strane, kao i strukture raspoloživih resursa i neophodnosti planske vaolorizacije istih sa druge strane, prihvaćen je scenario razvoja ''Štititmo i razvijamo'', iz koga proističe i koncept održivog razvoja poljoprivrede i seoskih područja, koji je inače opšte usvojeni koncept razvoja poljoprivrede na nacionalnom nivou.

Taj koncept u sektoru poljoprivrede u najkraćem podrazumijeva: održivo korišćenje raspoloživih poljoprivrednih resursa uzpodizanje konkurentnosti do optimalnog nivoa, zatim unapređivanje kvaliteta poljoprivrednih proizvoda, kao i tržišnu valorizaciju specifičnosti proizvoda sa ovog područja.

Prioriteti u razvoja poljoprivrede na posmatranom području trebaju da budu:

1. Razvoj poljoprivrede koja je maksimalno usklađena sa očuvanjem životne sredine, odnosno kvalitetno gazdovanje resursima. To treba da doprinese:
   - očuvanju postojećih proizvodnih sistema u stočarstvu, odnosno održivo korišćenje pašnjaka na visokim planinama i održivo korišćenje livada i oranica u nizijama uz poštovanje odredbi dobre poljoprivredne prakse (nitratne direktive i dr),
   - sprečavanju ugrožavanja kako ukupnog biodiverziteta, tako obavezna briga o očuvanju i održivom korišćenju poljoprivrednih genetičkih resursa (autohtonih sorti kulturnih i gajenih biljaka i autohtonih rasa domaćih životinja),
   - održivo korišćenje i eksploatacija samoniklog aromatičnog i ljekovitog bilja i gljiva kojima je ovo područje izuzetno bogato, a potencijalno mogu da budu dodatni izvor prihoda za lokalno stanovništvo;
   - očuvanje tradicionalnih proizvoda (poljoprivredih proizvoda i proizvoda kućne radinosti) i tradicionalnih proizvodnih tehnologija;
   - snažnijem razvoju i afirmaciji organske poljoprivrede,
   - održavanju pejzaža u njegovoj estetskoj i funkciji razvoja turizma, gdje se posebna pažnja treba posvetiti afirmaciji i rekonstrukciji starih katuna (katuništa) i to sa što autentičnijim stilom gradnje.
2. Podizanje konkurentnosti poljoprivredne i ostalih pratećih djelatnosti može se ostvariti kroz:
   - jačanje investicija u poljoprivrednu i seosku infrastrukturu (oprema, mehanizacija, objekti, putevi, elektro i vodo snabdijevanje);
   - bolje tržišno povezivanje svih subjekata u lancu proizvodnje i potrošnje hrane, a posebno povezivanje lokalne poljoprivredne proizvodnje, tj. proizvođača sa jedne strane i turističkih - ugostiteljskih kapaciteta sa druge strane;
   - unaprijeđivanje uslova za preradu proizvoda, a time i kvaliteta proizvoda (implementacija standarda kvaliteta u svakodnevnu proizvodnu praksu).
   - pokretanje različitih vidova malog biznisa u seoskim sredinama - ručna radinost, tradicionalno zanatstvo (drveni predmeti i orđa kao suveniri isl.) tj. obezbjeđivanje izvora prihoda ili diversifikacija ekonomskih aktivnosti.

- Pružanje turističkih usluga na gazdinstvu, posebno na katunima - agroturizam.

3. Promocija proizvoda sa ovog područja jedno je od nezaobilaznih sredstava približavanja poljoprivrednih proizvoda modernom potrošaču. Ovo je posebno važno za usitnjenu, visoko diverzifikovanu i raznovrsnu poljoprivredu, koja u svojoj biti ne nudi velike količine, nego male količine veoma specifičnih i geografskim područjem uslovljenih proizvoda, kakvo je upravo šire područje NP ’’Prokletije’’. Pormocija proizvoda treba da bude sastavni dio integralne promocije prostora Nacionalnog parka.

Posebna pažnja se obratila na poziciju aktivnih i potencijalno aktivnih poljoprivrednih parcela i katuna i u tom u pogledu su određene zone zaštite na prostoru Nacionalnog parka.

U planskom periodu se moraju imati u vidu potrebe lokalnog stanovništva i neophodnost obezbjeđenja osnovnih pretpostavki za njihovo dalje održivo funkcionisanje na tom prostoru.

Većina stalnih ili sezonskih naselja (katuna) i korišćene poljoprivredne površine su izuzete iz iz prve zone zaštite, koja značajno ograničava sprovođenje bilo kakvih privrednih aktivnosti.

PROJEKCIJA DALJEG RAZVOJA POLJOPRIVREDE

Na prostoru NP "Prokletije" poljoprivreda će i dalje biti jedna od važnijih privrednih djelatnosti. Koncept razvoja zasnivaće se na raspoloživim prirodnim resursima. Prirodne karakteristike područja (dominacija pašnjaka i livada kao i klimatski uslovi), uticali su da proizvodnja tradicionalno bude orjentisananastočarstvo i rubno proizvodnju povrća u manjem obimu.

S obzirom na strukturu poljoprivrednih površina, stočarstvo će, a u prvom redu govedarstvo i ovčastvoi u ubuduće biti najzastupljenija grana poljoprivrede.

U **govedarskoj proizvodnji** u perspektivi treba ići na dalje unapređenje genetskog potencijala. Imajući u vidu konfiguraciju terena, preporučuje se gajenje rasa kombinovanog proizvodnog pravca (simentalac i smeđe – brown swiss rase). Ovo su rase koje dobro iskorišćavaju pašu, pogodne za gajenje na krševitim i manje produktivnim terenima (naročito siva rasa), odlikuju se solidnom do dobrom proizvodnjom mlijeka. Ove rase uz maksimalno koroišćenje dostupne paše i po potrebi prihranemogu ostvariti mlječnost i do 5000 kg mlijeka i više. Optimalna veličina govedarske farme u ovakvim uslovima je 10-15 priplodnih grla, ukoliko se neko gazdinstvo bavi dominatno govedarskom proizvodnjom. Glavni proizvod je mlijeko i meso (teleće ili juneće). Mlijeko treba isključivo koristiti za preradu u domaćinstvima i proizvodnju mliječnih proizvoda,kako tradicionalnih, tako se paleta prozvoda može širiti i na druge srodne proizvode, pogotovu ako se ima vidu potreba da se turističkoj klijenteli ponudi šira paleta mlječnih proizvoda (npr. pored bijelih salamurnih sireva, ponuditi i tvrde i polutvrde sireve sa zarnim začinskim i aromatičnim biljem, skorup, kisjelo mlijeko, jardum i sl.). Za govedarsku proizvodnju je realno očekivati da se, ukoliko se afirmiše razvoj turizma i otvori mogućnost plasmana proizvoda kroz turističku ponudu, poveća broj govedarskih farmi i do 20%.

Sporadična grla autohtone rase goveda – Buša koja se doskora masovnije gajila na ovom području, a sad samo pojedini primjerci, treba sačuvati i spriječiti dalje opadanje broja uključivanjem u program "in situ" očuvanja genetičkih resursa u stočarstvu. Očuvanjei uspostavljanje sistema održivog korišćenja genetičkih resursa u stočarstvu, sa akcenatom na autohtone - malobrojne populacije, je predmet širih regionalnih inicijativa i međunarodnih inicijativa, a takođe i mađunarodna obaveza.

Ovčarstvoje od posebnog značaja, pogotovu ako se ima u vidu potreba i dobrobit od korišćenja pašnjaka u zoni Parka. Ovčarska proizvodnja se i dalje treba zasnivati na gajenju uglavnom autohtonihrasa ovaca (bardoke i sore) karakterističnih za ovo područje, kao i oplemenjen sjeničke rase. Autohtona rasa Sora treba, takođe da bude obuhvaćena programom "in situ", kao značajnog genetičkog resursa u stočarstvu Crne Gore.

Imajući u vidu da postoji dovoljno pašnih i livadskih površina, optimalna i ekonomski isplativa veličina stada je 100 do 150 priplodnih grla. Glavni proizvod ovčarstva i dalje treba da bude meso (svježe jagnjeće meso i meso odraslih grla u obliku kastadine), mada u budućem periodu

treba još više pažnju posvetiti afirmaciji i promociji mlječnih proizvoda i u tom smislu u narednom periodu pažnja se mora posvetiti poboljšanju tehničkih uslova za preradu mlijeka, a time podizanje higijenskih i standarda kvaliteta, ukupno posmatrano. Ovčarska proizvodnja bi skoro uvijek podrazumijevala sezonski izdig na planinske pašnjake – katune.

Ovčarska proizvodnja će i u narednom periodu zadržati predznak relativno ekstenzivne proizvodnje, tako da je teško očekivati evidentnije povećanje proja uzgajivača ovaca, ali je realno očekivati povećanje broja grla po stadu, kod proizvođača koji već gaje ovce.

Gajenje ovaca i inače ispaša stoke ima veliki značaj za područje nacionalnog parka. Ispašom planinskih pašnjaka i drugih slabo pristupačnih terena postiže se višestruka korist i dobrobit. Multiplikativni efekat se ogleda u efikasnijem korišćenju raspoloživih resursa, odnosno jedinom načinu iskorišćavanju najjeftinije stočne hrane sa jedne strane, zatim očuvanje planinskih pašnjaka i livada od zarastanja, odnosno očuvanju biodiverziteta flore, kao i doprinos podizanju estetske, pejzažne, a time i turističke vrijednosti i atraktivnost planinskih padina i Parka u cjelini. Planinski pašnjaci prazni, tj. bez stada ovaca i krda drugih vrsta domaćih životinja bi i sa turističkog aspekta značajno izgubili na atraktivnosti.

Konji će se potencijalno i dalje gajiti kao radne životinje u nepristupačnim terenima, ali u perspektivi je konje mogućeu znatno većoj mjeri koristiti i za upotpunjavanje turističke ponude, korišćenjem za rekreativno jahanje kroz pješačke staze Parka.

Ratarsko povrtarska proizvodnja, s obzirom na usitnjenost obradivih površina, i dalje će se zasnivati na gajenju različitih kultura (krompir, mrkva, vjekla, luk, kupusnjače, mahunarke i sl.) na okućnicama, plodnim nizijama. I pored prirodnih ograničenja postoje uslovi za unapređenje ove proizvodnje. Usvajanjem i implementacijom određenih agrotehničkih mjera, novih tehnologija u nižim rubnim dijelovima Parka i neposrednoi u okruženju Parka moguće je ostvarivanje većih prinosa i povećanja produktivnosti. Ne treba gajiti ambiciju da se stvore veliki robni proizvođači, ali je sasvim realno i lako dostižno povećanje raznovrsnosti proizvodnje i povećanje obima za zdovoljenje potreba bar dijela turističke tražnje, posebno dijela koji bi se plasirao kroz agroturizam.

Voćarska proizvodnjaneće biti posebno aktuelna na prostoru Parka, ali hoće u nizijama i na rubovima Parka i to kroz gajenje i korišćenje aktuelnih voćnih vrsta (jabuka, trešnja, višnja, šljiva) i sve više uvođenje u proizvodnju drugih voćnih vrsta (aronja, malina, kupina). Proizvodnja i ponuda domaćih proizvoda sa tog područja doprinosiće upotpunajvanju ukupne turističke ponude. kontinentalne voćne vrste.

Pčelarstvo predstavlja veoma važnu i interesantnu poljoprivrednu djelatnost na području i u široj zoni NP ''Prokletije''. Njegov značaj se ogleda u činjenici da ono može ili je skoro uvijek dodatna djelatnost. Bogastvo florističkog sastava na teritoriji Parka doprinosi visokom kvalitetu dobijenih pčelinjih proizvoda. Unapređenje infrastrukturne mreže na širem području Parka, kao intenziviranje aktuelnih investicionih podrški u poljoprivredi doprinijelo bi dodatnoj afirmaciji pčelarstva.

Sakupljanje ljekovitog bilja i šumskih plodova su aktivnosti koje, takođe, mogu predstavljati značajan izvor prihoda na ovom prostoru. Edukacija proizvođača, tehničko opremanje i otvaranje otkupnih punktova ili mini pogona za preradu ih predstavlja veoma bitan preduslov daljeg razvoja ove djelatnosti, posebno sa aspekta načina eksploatacije (održivog iskorišćavanja raspoloživih resursa), širenja ponude sa novim vrstama gljiva i ljekovitog bilja, podizanja nivoa prerade i širenje palete proizvoda, pakovanje i dr. Ljekovito bilje se nalazi u šumskim zajednicama, ali postoje uslovi i značajne prednosti za plantažno gajenje, i ovo područje u tome može tražiti svoju šansu.

Autohtoni proizvodi, organska proizvodnja. Na širem području zahvata Parka, proizvodi se niz poljoprivrednih proizvoda koji se mogu definisati kao *autohtoni proizvodi* šireg ovog područja. Nijaznačajniji su: bijeli salamurni sir, kajmak - skorup u kaci, jardum, zatim paprika u pavlaci, mlada jagnjetina, ovčija stelja (kastradina), goveđi pršut, razne vrste voćnih rakija,

džemovi i sl. Pojedini od njih, ukoliko bi se izvršila standardizacija tehnologije i kvalitetamogli bi postati visokovrijedne namirnice prepoznatljive ne samo na crnogorskom tržištu, već i širem tržištu, naročito preko turizma. To posebno važi za one proizvode koji su ili mogu biti zaštićeni po osnovu geografskog porijekla.

Međutim, i pored dobrih prirodnih uslova, ključni generator razvoja poljoprivrede na prostoru obuhvata Plana biće razvoj sezonskog turizma, ali ne samo dnevnog ili izletničkog već turizma zasnovanog na korišćenju višednevnog boravka u tipičnom graditeljskom i prirodnom ambijentu i turizam na samim gazdinstvima, posebno naseljima. U te srvhe posebnu pažnju treba posvetiti **revitalizaciji ili afirmaciji katuna**.

MJERE AGRARNE POLITIKE USMJERENE ZA PODRŠKU RAZVOJU POLJOPRIVREDE I RURALNIH SREDINA

- Izgradnja seoske infrastrukture u udaljenijim selima i katunima,
- Podrška investicijama za tehnološko osposobljavanje poljoprivrednih gazdinstava nabavkom neophodne opreme za preradu i čuvanje proizvoda, gajenje životinja i mehanizacije za obradu zemljišta, pripremu i sakupljanje kabaste stočne hranei sl.,
- Direktna plaćanja u stočarskoj proizvodnji (odgajivačke premije po grlu, jačanje otkupne mreže),
- Direktna plaćanja u biljnoj proizvodnji (ratarsko povrtarskoj i voćarskoj proizvodnji – po ha),
- Podrška korišćenju planinskih pašnjaka i izdiga na katune, kao i podrška za proizvodnju u manje povoljnim područjima (LFA),
- Podrška zaštiti geografskog porijekla brojnih specifičnih proizvoda sa ovog i drugih područja,
- Podrška unapređenju kvaliteta proizvoda i implementaciji sistema kvaliteta,
- Podrška organskojpoljoprivredi, kroz finasijsku podršku u prelaznom periodu,
- Stručnog osposobljavanja proizvođača kroz razne vidove specijalističke obuke,
- Promotivne aktivnosti specifičnih proizvoda kroz organizovanje lokalnih manifestacija i putem učešća na izložbama i sajmovima u zemlji i inostranstvu

3.3. ŠUMARSTVO

CILJEVI ZAŠTITE ŠUMA

Ciljevi zaštite i unapređenja šumskih ekosistema Nacionalnog parka "Prokletije" proističu iz zakonske regulative o nacionalnim parkovima i životnoj sredini i definisani su kroz :

- Zaštitu, očuvanje i unapređivanje stanja šumskih ekosistema radi očuvanja i održavanja prirodne ravnoteže elemenata životne sredine, zemljišta, vode, vazduha, flore i faune.
- Zaštitu i očuvanje genetskog fonda šumskih i ostalih vrsta Nacionalnog parka koji predstavlja značajan centar biodiverziteta ovog regiona.
- Naučnu valorizacija prirodnih vrijednosti Nacionalnog parka.

Svi ovi ciljevi se odnose na šumske ekosisteme u rezervatima i režimima I, II i III stepena zaštite.Ciljevi koji se posebno odnose na režim II i III stepena zaštite sastoje se u:

- Sanaciji oštećenih i obnovi uništenih šumskih ekosistema;
- Zaštiti šuma od biljnih bolesti, štetnih insekata, glodara i drugih štetnih biotičkih i abiotičkih uticaja;
- Zaštiti od nekontrolisanog sakupljanja ljekovitog bilja, šumskih plodova, jestivih gljiva i dr.

FUNKCIJE I NAMJENA ŠUMA

Prema *Zakonu o Nacionalnim parkovima* (Sl. list CG broj 28/2014), šume u Nacionalnim parkovima su definisane kao šume posebne namjene. Šumama i šumskim zemljištem u nacionalnim parkovima upravlja privredno društvo u skladu sa Planom upravljanja i Godišnjim programom upravljanja, kojim se obezbjeđuje ostvarivanje funkcija šuma utvrđenih zakonom. Vlasnici šuma i šumskog zemljišta na području nacionalnih parkova dužni su da šume i šumsko zemljište koriste u skladu sa planom upravljanja i godišnjim programom upravljanja.

Prema *Zakonu o šumama Crne Gore* (Sl.list CG 47/2015), šumom i šumskim zemljištem, kao ekosistemom upravlja se i gazduje na održiv i multifunkcionalan način što podrazumijeva korišćenje šuma na održiv način u skladu sa proizvodnim, ekološkim i socijalnim funkcijama šuma. Zakon o šumama nalaže, da se definišu i vrednuju funkcije šuma, radi određivanja namjene šuma (član 27.). Vrednovanjem funkcija šuma procjenjuje se naglašenost proizvodne, ekološke i socijalne funkcije i njihov uticaj na gazdovanješumama.

U prvoj zoni zaštite i u rezervama prirode (Hridsko i Valušnica), u šumama treba da vladaju spontani prirodni procesi. Upravljanje šumama u drugoj i trećoj zoni zaštite treba usmjeriti na održivo i višenamensko korišćenje.

Šume se na ovom području karakterišu raznovrsnošću i bogatstvom vegetacionih oblika. Pored ekonomskih, ekoloških i socijalnih funkcija, šume na prostoru Prokletija imaju izraženu estetsku funkciju jer jedinstvenost šumskih sastojina na ovom prostoru dolazi do izražaja u oblikovanju, kompoziciji i harmoniji pejzaža. Imajući u vidu specifičnost šumskih ekosistema na ovom prostoru, definisane su i osnovne funkcije šuma. To su:

1. Zaštita, očuvanje i unaprjeđivanje šumskih ekosistema, a naročito genetskog fonda šumskih i ostalih vrsta;
2. Obezbjeđenje svih funkcija (i proizvoda) šuma u skladu sa opštim unapređivanjem stanja šuma i šumskih staništa, i to: sanacijom zdravstvenog stanja, obnavljanjem malovrijednih, oštećenih, devastiranih, pretjerano iskorišćenih, izmijenjenih ili na bilo koji način ugroženih, rekonstrukcijom vještačkih, njegom i oblikovanjem svih šumskih ekosistema (sastojina), koje će u skladu sa dostignutim stepenom razvoja zemljišta i u skladu sa primarnom strukturom ekosistema, omogućiti korišćenje maksimalnih proizvodnih potencijala staništa i ispunjavanje svih ostalih funkcija šuma; osiguranjem optimalnog funkcionisanja šume kao faktora životne sredine od najvećeg značaja za neposredno okruženje, ali i za ostale kontaktne zone i djelatnosti u njima;
3. Naučno - istraživačke,
4. Obrazovno – vaspitne i

5. Proizvodno - razvojne, odnosno obezbjeđenje uslova za razvoj svih djelatnosti koje se zasnivaju na korišćenju pojedinih proizvoda i funkcija šuma, (zaštita, razvoj i unapređenje ekosistema): turizam, rekreacija, sport, šumarstvo, poljoprivreda (proizvodnja zdrave hrane), proizvodnja ljekovitog bilja, plodova i gljiva, vodosnadbijevanja itd.;

Za sve definisane funkcije šuma u nižim planskim aktima (Planovi upravljanja) treba da budu određene smjernice za gazdovanje.

Namjena šuma - Šume u Nacionalnim parkovima su šume posebne namjene. U zoni rezervata Hridsko jezero (GJ“Babino polje –Treskavac“) i Valušnica (GJ „Gusinjske šume“) kao i režimu I zaštite koja obuhvata rezervate, zabranjene su sve intervencije koje ometaju prirodni razvoj i auhtonost rezervata prirode.

U zoni rezervata dalje upravljanje se mora zasnivati isključivo na očuvanju izvorne prirode, naučnom istraživanju kojim se ne mijenja biološka raznovrsnost i obrazovnoj funkciji koja ne ugrožava slobodno odvijanje prirodnih procesa. Kretanje posjetioca u rezervatima je dozvoljeno obilježenim stazama a zabranjene su sve druge djelatnosti koje mogu narušiti integritet prostora.

U I zoni registrovana su izuzetno vrijedna stabla Molike i Munike, te se kao poseban cilj postavlja sakupljanje sjemena sa ovih stabala radi proširenja tih vrsta i na područjima koja su izvan Nacionalnog parka.

Reprezentativnih stabala *Molike*(*Pinus peuce tris*.) ima u rezervatu u blizini Hridskog jezera.Molika je izuzetno dekorativno drvo, glacijalni je relikt i endemična vrsta Balkanskog poluostrva.Ona u ovom području izaziva divljenje istraživača i posjetilaca. Molika se na ovim prostorima rasprostire preko 1800m n.v.. Geološka podloga su paleozojski pješčari i škriljci a zemljište je distrično smeđe (kisjelo smedje), sa rijetkom prizemnom vegetacijom. Javlja se u zajednici sa jelom, smrčom i bukvom. Sklop je nepotpun (0.7-0.8) a smješa sastojina je grupimična.

Podmladak po brojnosti djelimično upotpunjuje potrebno prirodno pošumljavanje zbog prisutnosti stoke na ovom terenu a poslednjih godina primjećiju se i štete na stablima koje pričinjavaju čobani (vidljiva su mehanička oštećenja stabala i potpaljivanje stabala u korijenu).

Munika (*Pinus heldeichii*) je endemična vrsta na ovim terenima, čija je podloga krečnjak. Uspijeva na ekstremnim terenima, koji su izloženi suncu. Veoma često raste u stijenama, gdje njen korijen razara krečnjak, uslovljavajući njihovo pucanje i drobljenje. Stari primjerci od po nekoliko stotina godina imaju ispucali rožni sloj kore, obrazujući pri tom šestougaone ploče zbog čega se naziva "pancir bor".Posebno je interesantno gigantsko stablo Munike (*Pinus heldreichii*), na Trojanu ispod Šupljih vrata (odjeljenje br.55 „Gusinjske šume“) gdje dostiže obim 602 cm, prsni prečnik 1,92 m (u žilištu je prečnik 4,5 metara) starosti oko 700 godina.

Slika: Staništa Minike i Molike Foto: M. Praščević

Gigantska stabla na ovim lakalitetima treba posebno obilježiti i pratiti njihov dalji razvoj i zdravstveno stanje. Posebno su značajni lokaliti od Graničarske česme potom ispod Šupljih vrata pa sve do Velike livade.
Zaštita lokaliteta i fokus na naučnim istraživanjima Munike i Molike na ovom prostoru je veoma značajan iz razloga što ove vrste iako egzistiraju zajedno, u ekološkom smislu predstavljaju dvije suprotnosti i dvije različite specijalizovane vrste. Osnovna činjenica je pojava da se Munika rasprostire na krečnjačkim a Molika na silikatnim podlogama.

ZAŠTITNE ŠUME

Šume zaštitne namjene mahom obuhvataju područja sa nagibom preko 30 stepeni i uglavnom služe za zaštitu zemljišta od spiranja i erozije, kao i zaštitu zemljišta na visokim regionima. To su područje Hridskog jezera i slivova Hridske rijeke kao i oko izvorišta i potoka Studenac u GJ “Babino polje –Treskavac” potom sliv Trokuske rijeke, Vranićke rijeke i Jaseničke rijeke u GJ “Trokus- Ribljak” i okolina Jezerceta, Ropojane, Valušnice i Bistričice u GJ “Gusinjske šume”.
U ovim šumama treba isključiti redovno korišćenje a potrebno je podržavati prirodno podmlađivanje i u ograničenom obimu za potrebe seoskog stanovništva dozvoliti sječu oboljelih, izvaljenih ili mehanički oštećenih stabala.

Socio-ekonomski aspekt korišćenja šuma u Nacionalnom parku

Postojeće stanjeu Nacionalnom parku je tako da postoje značajni potencijali za razvoj turizma i rekreacije u odnosu na šumske ekosisteme. Međutim još uvijek je nedovoljno uključivanje Nacionalnog parka u ove aktivnosti. Ograničenja su finansijska i kadrovska kao i nedostatak koordinisane saradnje sa lokalnom zajednicom i turističkim organizacijama na teritoriji Opštine Plav kao i nadležnim državnim institucijama.Cilj u ovom segmentu je unapređivanje turističke i rekreativne ponude koja je vezana za šumske ekosisteme.
Pored toga potrebno je promovisati kod lokalnog stanovništva korišćenje drvne biomase (drvni otpadak) iz šuma kao alternativno gorivo za toplinsko grijanje u domaćinstvima i javnim objektima.
U tom pravcu bilo bi neophodno dati podršku (savjetodavnu i finansijsku) udruživanju privatnih šumovlasnika na prostoru Parka, kako bi se vršilo organizovano snabdijevanje domaćinstava i javnih institucija sa drvnom biomasom a sa druge strane da se stvaraju mogućnosti (kroz razvoj djelatnosti zanatstva) za mogućnost finalizacije drvne sirovine. Ove mjere će omogućiti da se poveća udio šumarstva u lokalnom ekonomskom razvoju.
Paralelno sa ovim aktivnostima potrebno je vršiti Izgradnju šumskih eduko staza i izgradnji infrastrukture za rekreaciju u šumskim ekosistemima. Očekivani rezultat je Unaprijeđena turistička i rekreativna ponuda NP “Prokletije”u odnosu na šumske ekosisteme.

SMJERNICE ZA KORIŠĆENJE ŠUMA

Inventura,projekcije budućih sječa,stanje šumskih puteva, prodaja drveta iz šume, pošumljavanje,lokalno tržište drvnih proizvoda, biodiverzitet i ekosistemske usluge, značaj šuma za ruralni razvoj, zaštita šuma od požara, upravljanje šumama, savjetodavna služba, problem doznake u privatnim šumama, udruženje privatnih vlasnika šuma, zaštita prirode, kadrovi u šumarstvu,monitoring i informacioni sistem su nezaobilazne mjere koje podrazumijevaju preduslov za održivo korišćenje resursa i one moraju biti detaljno razrađene u Planu upravljanja Nacionalnim parkom.

Treba imati u vidu da korišćenje šuma u NP “Prokletije” je ograničeno okvirom koji sačinjavaju:

- Zakonodavstvo;
- Globalni cilj i principi upravljanja šumskim ekosistemima u Nacionalnim parkovima;
- Zahtjevi reprodukcije šuma;
- Prirodni uslovi u kojima se vrši korišćenje šuma.

Globalni cilj i principi upravljanja šumskim ekosistemima definisani su kroz zaštitu, očuvanje i unapređivanje stanja šumskih ekosistema, zaštitu i očuvanje genetskog fonda šumskih i ostalih vrsta kao i naučnu valorizaciju prirodnih vrijednosti Nacionalnog parka.

Zahtjevi reprodukcije šuma obuhvataju aktivnosti upravljanja sa svim funkcijama šumskih ekosistema. Međusobna uskladjenost ovih aktivnosti zavisi od koncepta gazdovanjašumskim ekosistema, te se u konkretnom slučaju može govoriti o:

- konceptu prostorne odvojenosti proizvodnih funkcija od zaštitnih i ostalih funkcija šuma,
- konceptu jedinstvenog prostora održavanja i unapredjenja svih funkcija šuma na bazi prirodnih šuma i
- konceptu izdvajanja manjih namjenskih šumskih površina u okviru cjelokupnog prostora prirodnih šuma.

U ostvarenju postavljenih ciljeva upravljanja šumskim ekosistemima reprodukcija šuma odredjuje okvir djelovanja iskorištavanja šuma. Za uslove Nacionalnog parka “Prokletije” najpogodniji je koncept jedinstvenog prostora svih funkcija šume. Princip je da cjelokupan prostor šuma i šumskog zemljišta bude prostor za održavanje svih funkcija prirodnih šuma (šume nastale prirodnom sukcesijom bez intervencije čovjeka).

Cilj je zaštita**,** održavanje, podizanje i razvoj prirodnih(ili približno prirodnih) šuma uz:

- optimizovanje sveukupnih koristi od šume(proizvodnih i opšteekorisnih funkcija),
- kontinuitet trajnosti prinosa(za danas i budućost),
- ekonomičnost gazdovanja.

Karakteristike ovog koncepta su te da proizvodne i opštekorisne funkcije se vrše istovremeno i imaju isti inicijalni nivo kod donošenja rješenja o mogućim mjerama iz domena upravljanja šumskim ekosistemima. Čovjek je samo korigirajući faktor i pomoć u odvijanju prirodnih procesa u šumama (ekološki pristup).

Šumama na teritoriji Nacionalnog parka se gazduje na osnovu Planova upravljanja koji se nakon toga razrađuju Godišnjim programima upravljanja.Godišnji programupravljanja za segment šuma treba da sadrži: plan uređivanja, uzgoja, zaštite i iskorišćavanja šuma, tehničkih investicija, transporta šumskih proizvoda, sjemenske i rasadničke proizvodnje, plan naučnog istraživanja i monitoring.

SMJERNICA ZA POŠUMLJAVANJE

Zbog mjera ruralnog razvoja i potrebe za zaštitom nešumskih staništa, dalje intezivno finansiranje pošumljavanja i proširivanje šuma više nije svrsishodno, osim na onim planski određenim lokalitetima gdje je šuma neophodna zbog neke od njenih opštekorisnih funkcija.

Kako NP “Prokletije” ima značajan udio šuma dalje intezivnije pošumljavanje površina nije poželjno iz više razloga: zbog očuvanja poljoprivredne proizvodnje, zbog očuvanja pejzaža i ruralnih područja, zbog očuvanja biodiverziteta koji je vezan na nešumske ekosisteme i zbog zaštite od požara. Ove površine treba očuvati i podsticati njihovo održivo korišćenje.Posmatrajući ukupnu šumovitost nacionalnog parka (šume zauzimaju ukupno 10.484,5 ha), pošumljavanjem 90 ha ukupnih površina, stepen šumovitosti bi se uvećao za 0.85% (u odnosu na šumska zemljišta) za naredni planski period.

Nakon prvog desetogodišnjeg perioda, postavljene ciljeve je neophodno analizirati i u zavisnosti od rezultata izvedenih radova na sadnji u prethodnom periodu, prirodnog vraćanja šuma na neobrasle površine, organizacionih i drugih činioca, potrebno je izvršiti reviziju postavljenih ciljeva i planova.

Ukupno planirana potrebna količina sadnog materjala iznosi 225.000 sadnica za period od deset godina, odnosno 22.500 na godišnjem nivou. Ovako planiran obim proizvodnje sadnog materijala odgovara postavljenom planu sadnje, na osnovu odgovarajućih normativa.

Smjernice koje je neophodno uvažavati u postupku podizanja novih šuma su definisane u okviru usvojenih deklaracija i rezolucija koje su usvojene u okviru UNFF (UN Forum on Forests) kao i

MCPFE (The Ministerial Conference on the Protection of Forests in Europe) procesa. Panevropski kriterijumi i indikatori za održivo gazdovanješumama (SFM) treba da se koriste kao opšti okvir za programe za pošumljavanje i obnovu šuma i sve odgovarajuće mjere treba da budu konzistentne sa SFM i primjenom ekosistemskog pristupa upravljanja šumskim ekosistemima u panevropskom regionu.Pored navedenih smjernica koje su proizašle iz medjunarodnih procesa na nivou MCPFE i UNFF važno je posebno naglasiti neophodnost poštovanja Konvencije o biološkoj raznovrsnosti, prije svega u sprječavanju širenja ili, po potrebi, preduzimanja mjera za uništavanje invazivnih vrsta. Ove vrste ispoljavaju sposobnost narušavanja prirodnih biljnih zajednica u zavisnosti od tipa staništa.

Organizacija proizvodnje reproduktivnog materijala mora biti usmjerena na obezbjedjenju sljedećih zahtjeva: poznato porijeklo reproduktivnog materijala, kvalitet sadnog materijala i kontinuitet proizvodnje. Zbog brojnih specifičnosti ovog područja preporučuje se izdvajanje sjemenskih sastojina Munike i Molike čije bi se sjeme moglo koristiti za proizvodnju sadnog materijala.

Za pošumljavanje novih površina u ovom nacionalnom parku pored namjenskih, mogu se koristiti sredstva EU - IPA za ruralni razvoj i druge namjene.

Osim navedenog, raspoloživa sredstva mogu se koristiti za:

- Pošumljavanje, popunjavanje i njega mladih i degradiranih sastojina;
- Zaštitu šuma od požara;
- Ruralnu infrastrukturu, uključujući seoske i šumske puteve;
- Diversifikaciju ruralne ekonomije vezane za šume i
- Investicije u mala preduzeća šumarstva i turizma u ruralnim područjima.

Pored toga, šumarstvo se aktivno uključuje u implementaciju zaštićenih područja EU Natura.

Očekivani rezultati - Očuvane poljoprivredne površine i livadska staništa unutar šumskih kompleksa iiznad gornje granice šume.

BORBA PROTIV ŠUMSKIH POŽARA

Iskustvo iz prethodnog perioda pokazuje da treba poboljšati preventivu i borbu protiv šumskih požara. Odgovornost za preventivu od požara i borbu protiv njih podijeljena je između JP NP Crne Gore, privatnih vlasnika šuma, korisnika šuma, opštinskih službi za zaštitu i spašavanje i Sektora za vanredne situacije i civilnu bezbjednost koji se nalazi u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova.

Planiranje za borbu protiv požara je u nadležnosti opština, koje pripremaju opštinske planove zaštite i spašavanja u kojima se predviđa i uspostavljanje preduzetnih vatrogasnih jedinica u organizacijama koje su požarno ugrožene.

U okviru NP”Prokletije” uspostaviće se volonterska služba za vanredne situacije na području svake gazdinske jedinice u vrijeme povećane opasnosti od požara.

Ona će u svoj sastav da uključi radnike NP”Prokletije”, vlasnike i korisnike šuma, lovačka udruženja kao i druga preduzeća koja su vezana za ovaj prostor. Ta služba biće odgovorna za reakciju na šumske požare zajedno sa dobrovoljnim vatrogasnim društvima i za koordinaciju intervencije u slučaju uključivanja dodatnih jedinica u intervenciju.

Sve ove aktivnosti su uzajamno povezane sa mjerama kao što su:

- Ekonomska valorizacija biodiverziteta za njegovo očuvanje preko integralnog pristupa i saradnje;
- Postavljanje prioriteta u uređivanju područja privatnih šuma u Planovima upravljanja;
- Izgradnja i održavanje šumskih saobraćajnica;
- Diverzifikacija ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima kroz promociju uloge šuma i šumarstva;
- Stabilni i kvalitetni šumski ekosistemi: uz integraciju zahtjeva Nature 2000 u planove upravljanja, zaštite staništa i vrsta na cijelom području nacionalnog parka;

- Investicije u opremu i preventivne mjere;
- Razvoj i testiranje optimalnih metoda sanacije opožarenih površina; Razmjena iskustava i saradnja sa institucijama iz regiona.

Da bi sistem bio što efikasniji potrebno je izvršiti usklađivanjeplanova NP sa opštinskim planovima zaštite i spašavanja, izvršiti ubuka članova jedinica i dodijeliti jasne odgovornosti u okviru formiranih jedinica.

PODRŠKA NAUČNIM ISTRAŽIVANJIMA ŠUMSKIH EKOSISTEMA

Naučno istraživački rad doprinosi zaštiti i valorizaciji Parka. Šume u Nacionalnom parku “Prokletije” predstavljaju područja od izuzetnog značaja za razvoj i unapriđenje naučno-istraživačke djelatnosti. Iz tog razloga, u skladu sa zakonom definisanom procedurom treba omogućiti podršku zainteresovanim institucijama i pojedincima u naučno-istraživačkom radu na prostoru Parka.

Pri tom u obzir treba uzeti da Rezervati moraju ostati kao posebna cjelina, u kojoj će biti potpuno isključen uticaj antropogenog faktora i koja će prije svega predstavljati jednu svojevrsnu ekološku laboratoriju u kojima je uz odobrenje i kontrolu nadležnog organa, moguće sprovoditi samo naučno-istraživačku delatnost zasnovanu na priznatoj metodologiji.

Imajući u vidu postojeće kadrovske i tehničke mogučnosti JP za Nacionalne parkove CG predlažu se sledeća istraživanja u šumskim ekosistemima NP “Prokletije”:

1. Praćenje stanja šuma na bioindikacijskoj tački br.41 ali i ostalim površinama, na kojima bi se primenom međunarodne metodike propisane od strane EC/UN-ECC, svake godine vršio pregled stabala i obrada podataka.
2. Na izdvojenim oglednim poljima treba svake godine vršiti praćenje parazitne mikoflore, štetne entomofaune, glodara kao i drugih štetnih biotičkih faktora.
3. Prikupljanje sjemena sa pojedinih stabala Munike i Molike (tkz. plus stabla) i u rasadniku koji bi bio podignut na području II zone Nacionalnog parka proizvednja sadnog matirijala sa kojim bi se vršilo pošumljavanje ne samo na području Nacionalnog parka već i na teritoriji ostalih Nacionalnih parkova Crne Gore.
4. U rezervatu Hridsko jezero i Valušnica pojedina gigantska stabla Munike i Molike treba posebno obilježiti i stalno pratiti jer se radi o posebno vrijednim stablima "spomenicima prirode". Pored ovih stabala treba postaviti table na kojima bi se dali podaci o latinskom i narodnom nazivu vrste, dimenzijama, starosti i sl. i na taj način ih predstaviti posetiocima parka.
5. Proučavanja taloženja stranih primjesa iz atmosfere i njihovih efekata na ekosisteme šuma.

4. SAOBRAĆAJNI SISTEM

4.1. CILJEVI RAZVOJA SAOBRAĆAJNOG SISTEMA

Plan saobraćajne infrastrukture je predodređen konceptom saobraćajnog rješenja cjelokupne saobraćajne mreže Crne Gore predstavljene kroz Prostorni Plan Crne Gore uz sagledavanje postojećeg stanja državne i opštinske saobraćajne mreže s ciljem da se obezbijedi podrška planiranom razvoju prostora NP "Prokletije".

Opšti cilj je:

- ostvarivanje bolje saobraćajne povezanosti područja Nacionalnog parka kroz adekvatno održavanje i rekonstrukciju postojeće i izgradnju nove infrastrukture u okruženju uz punu integraciju zaštite životne sredine prilikom izrade infrastrukturnih projekata, smanjenje zagađenja od saobraćaja i povećanje bezbjednosti u saobraćaju.

Posebni ciljevi su:

- Povećanje kvaliteta saobraćajnih usluga uz strogo kontrolisan saobraćaj na području Parka i uz maksimalno korišćenje već izgrađenih saobraćajnica;
- Smanjenje negativnog uticaja razvoja transporta i saobraćajne infrastrukture na životnu sredinu;
- poboljšanje saobraćajne povezanosti i dostupnosti područja Nacionalnog parka u cilju povezivanja katuna, privrednih lokaliteta, turističke ponude i drugih planiranih sadržaja sa opštinskim centrima Plav i Gusinje;
- saobraćajno otvaranje područja ostvarivanjem kvalitetnih veza sa međudržavnim koridorima i mrežom državnih puteva Crne Gore;
- poboljšavanje kvaliteta lokalne putne mreže rekonstrukcijom, rehabilitacijom i sanacijom uz strogo poštovanje osjetljivosti područja;
- trasiranje novih saobracajnica van najosjetljivijih podrucja;
- održavanje putne infrastrukture i njena prohodnost tokom cijele godine;
- poboljšanje kvaliteta i pokrivenost naselja u neposrednom okruženju Nacionalnog parka sistemom javnog linijskog autobuskog prevoza putnika odgovarajućeg kvaliteta i frekvencije;
- aktiviranje i poboljšanje ostalih vidova saobraćaja, prije svega biciklističkog i pješačkog);
- poboljšanje i modernizacija turističke signalizacije i uvođenje većeg broja info punktova;

4.2. DRUMSKI SAOBRAĆAJ

Autoput

Kroz područje opštine Plav prolazi koridor autoputa Andrijevica – Murino - Čakor – Bjeluha (granica). Koridor auto-puta ne ugrožava zonu zahvata PPPN NP "Prokletije". Međutim, njegova blizina, kao i veza na autoput Bar - Boljare (petlja Andrijevica) poboljšaće saobraćajnu dostupnost NP "Prokletije". Područje zahvata plana vezu sa autoputem Bar - Boljare i Andrijevica - Bjeluha ostvaruje preko petlje u Andrijevici. Saobraćajna veza na petlju "Andrijevica" se ostvaruje posredstvom regionalnog puta R-2 (Berane (raskrsnica sa M-5) - Buča (raskrsnica sa R-24) - Andrijevica(raskrsnica sa R-19) -Murino (raskrsnica sa R-9) - Plav - Gusinje - Grnčar).

Magistralni i regionalni putevi

Kroz samu zonu zahvata PPPN NP "Prokletije" ne pružaju se trase državnih puteva. Takođe, magistralni putevi u neposrednoj zoni zahvata plana ne postoje. Međutim, regionalni putevi koji su u neposrednoj blizini Nacionalnog parka omogućavaju saobraćajnu dostupnost područja tako

da je posebnu pažnju u planskom periodu potrebno posvetiti održavanju, zaštiti i sanaciji, kao i rekonstrukciju ove putne mreže.

Postojeći regionalni putni pravci na teritoriji Opštine Plav i Opštine Gusinje koji se zadržavaju i novi koji se planiraju, a koji imaju bitan uticaj na dostupnost predmetnog lokaliteta su:

- **R-9** Murino (raskrsnica sa R-2) - Bjeluha
- **R-2**Berane (raskrsnica sa M-5) - Buča (raskrsnica sa R-24) - Andrijevica(raskrsnica sa R-19) -Murino (raskrsnica sa R-9) - Plav - Gusinje - Grnčar - u planskom periodu zadržava svoj rang. Prema Prostornom planu Crne Gore ovaj regionalni put se veže na dva regionalna pravca prema Cijevni Zatrijebačkoj (Podgorica) i Veruši (petlja autoputa) preko teritorije Albanije. Ukupna dužina puta Gusinje - Podgorica iznosi 72 kilometra, a dio koji prolazi preko teritorije Albanije iznosi 43 kilometra.
- **R-** Plav - Babino polje (tunel) - Dečane; novi regionalni put – obaveza detaljnijeg prostornog i projektnog istraživanja trase. Predmetnim planom ostavljen je koridor za trasiranje ovog putnog pravca koji je preuzet iz PUP-a Plav. Uz granicu Nacionalnog parka ovaj regionalni put se pruža trasama postojećih lokalnih puteva i to: Komarača- Jara i Babino polje- Bogićevica.

U planskom periodu, neophodno je poboljšati mjere održavanja, zaštite i sanacije cjelokupne putne mreže.

Postojeću regionalnu putnu mrežu je potrebno rekonstruisati u smislu eliminisanja svih kritičnih tačaka. Rekonstrukcijom je potrebno prilagoditi osovinu i niveletu puta, konstruktivne elemente, kao i širinu i nosivost kolovozne konstrukcije eksplatacionim uslovima u cilju povećanja sigurnosti i bezbjednosti saobraćaja. Na kritičnim dionicama puta potrebno je izgraditi treću traku. Putni pojas je potrebno zaštititi izgradnjom galerija, stabilizacijom kosina, dograditi sisteme za odvodnjavanje i zaštitu voda i izvesti objekte za zaštitu od buke.

Lokalni putevi

Planirani razvoj i rekonstrukcija mreže lokalnih puteva obuhvata izgradnju, odnosno dogradnju i revitalizaciju putnih pravaca prema mogućnostima i inicijativama lokalnih zajednica.

Sve postojeće lokalne puteve je neophodno rekonstruisati u cilju revitalizacije i modernizacije tehničko - eksploatacionih karakteristika.

Novi lokalni putevi čija izgradnja, odnosno rekonstrukcija i modernizacija treba da uslijedi u narednom planskom periodu su:

1. Plav-Đurička Rijeka - Hoti (do ulaznog punkta u Nacionalni park - Horolac)
2. Lokalni put: od planiranog regionalnog put Plav- Babino polje do ulaznog punkta u nacionalni park u Babinom Polju
3. Gusinje-Vusanje (do ulaznog punkta u Nacionalni park)
4. Gusinje-Grebaje (do ulaznog punkta u Nacionalni park)
5. Lokalni put Gusinje - Vusanje - Zarunica - Fuš sirma - Ćaf Bor- gr. Albanije

Lokalne puteve koji vode do ulaza u Nacionalni park (lokacije gdje su smješteni centri za posjetioce), kao i lokalni put koji vodi preko Fuš sirma do novog graničnog prelaza projektovati sa računskom brzinom Vr=40 km/h (izuzetno Vr=30 km/h), i sa širinom kolovoza 5,5m. Prilikom projektovanja puteva moguće su izvjesne korekcije u odnosu na zadate parametre, ukoliko planirani put nije moguće izvesti po propisanim elementima zbog prostornih uslova, zaštite životne sredine, tehničkih, ekonomskih, ili drugih razloga. S obzirom da pojedine planirane zone ulaza u Nacionalni park neće u prvoj fazi realizacije ostvariti pune kapacitete, to je planom dopuštena fazna realizacija puteva. Put se u tom sličaju u prvoj fazi izvodi sa širinom kolovoza od 3.5m, sa mjestimičnim proširenjima koja će obezbijediti nesmetano odvijanje saobraćaja. Naravno, glavni projekat puta je neophodno uraditi tako da se uzdužni nagibi i situacioni plan projektuju poštujući date geometrijske parametre. U drugoj fazi kada planirana zona ostvari

kapacitet koji zahtijeva veći intenzitet saobraćaja, pristupilo bi se rekonstrukciji puta u smislu proširenja kolovoza do 5.50m. Zastor ovih saobraćajnica može biti asfaltni ili od tucanika.

Posebnu pažnu treba posvetiti rekonstrukciji i modrnizaciji postojećih lokalnih puteva koji zonu Nacionalnog parka povezuju sa državnom putnom mrežom i lokalnim centrima Plav i Gusinje. Minimalni projektni uslovi za rekonstrukciju ovih putnih pravaca su: računska brzina Vr=40 km/h (izuzetno Vr=30 km/h), širina kolovoza 5,5m sa asfaltnim zastorom.

Sve postojeće lokalne i nekategorisane puteve u Nacionalnom parku koji se nalaze u I i II zoni zaštite neophodno je dovesti u stanje stalne prohodnosti po trasi koju sada imaju, uz uklanjanje eventualnih postojećih eksploatacionih ograničenja (oštre krivine, dotrajali objekti, vododerine i veće deformacije planuma postojećeg puta). Zastor ovih saobraćajnica treba da bude od tucanika (makadam).

Potrebno je predvidjeti pristupne puteve do svakog katuna uzimajući u obzir stepen zone zaštite kroz koju se trasa planira. Trasu planiranih puteva je potrebno u najvećoj mjeri osloniti na postojeću mrežu lokalnih i nekategorisanih puteva. U trasiranju treba voditi računa da se ne naruše postojeće ambijentalne cjeline (šume, zemljišta visoke agrikulturne vrijednosti, prirodni rezervati, izvorišta voda, istorijske cjeline i sl.). Planirani put ne smije da postane vještačka prepreka koja remeti ustaljeni mikroklimat, tako da ekonomski faktor ne treba da bude presudan u izboru trase (npr. potrebno prednost dati vijaduktima u odnosu na nasipe u ambijentalno osjetljivom području).

Usled rekonstrukcija, izgradnje ili bilo kakvih intervencija na putevima na području Nacionalnog parka "Prokletije" neophodno je na adekvatan način obezbjediti zaštitu izvora i vodnih slivova, kako tokom radova na putevima, tako i u eksploataciji, kao i zaštitu od voda koje se slivaju sa kolovoza, a koje treba evakuisati. Posebno treba naglasiti potrebu da se svi "ožiljci" u iskopima i nasipima nastali izgradnjom puta moraju sanirati zasađivanjem autohtonih travnih i žbunastih vrsta, uz primjenu najsavremenijih ekoloških postupaka.

Stacionarni saobraćaj

Motorizovani saobraćaj biće omogućen do ulaznih punktova u Nacionalni park: Babino polje, Horolac, dolina Grebaje i Vusanje, gdje se predviđa uređenje parkinga, pri čemu se ne smiju sjeći stabla i obavljati obimniji zemljani radovi. Kapaciteti površina za parkiranje putničkih vozila i autobusa na “kapijama” Nacionalnog parka usaglasiće se sa turističkom ponudom, organizacijom i načinom prevoza. Motorno kretanje u zahvatu Nacionalnog parka od ulaznih punktova obavljaće se kontrolisano ili internim vozilima Nacionalnog parka.

Parking prostore treba raditi od prefabrikovanih elemenata beton−trava sa visokim rastinjem.

Javni gradski saobraćaj

Javni gradski saobraćaj treba poboljšati na nivou opštine Gusinje i Plav uvođenjem novih linija, shodno saobraćajnim zahtjevima, kao i povećanjem broja polazaka na postojećim. Tu je uključen i transfer putnika iz Plava i Gusinje do ulaznih punktova u Nacionalni park. Takođe treba organizovati lokalni putnički saobraćaj do većih naselja u neposrednoj blizini Nacionalnog parka. Ovakav prevoz treba forsirati na račun prevoza putničkim automobilima, da bi se smanjilo prisustvo vozila u Parku, smanjile površine za parkiranje, a samim tim i zagađenje.

Pješački i biciklistički saobraćaj

U cilju valorizacije ambijenta u granicama plana treba razvijati i realizovati mreže planinskih i panoramskih odnosno izletničkih, pješačkih, biciklističkih i jahačkih staza. Postojeća mreža pješačkih i biciklističkih staza je već markirana i uglavnom se pruža trasama postojeće mreže lokalnih i nekategorisanih puteva.

Postojeću mrežu pješačkih i biciklističkih staze neophodno je održavati, kao i prateću infrastrukturu (signalizacija, uređeni vidikovci, odmorišta, kutije sa pečatom i upisnim knjigama,

skloništa, prelazi na vodotocima, uređeni vodoobjekti (česme, bunari, izvori...) i zaštitna oprema). Na posebnom grafičkom prilogu dat je prikaz planinskih staza (pješačkih i biciklističkih) sa pratećom infrastrukturom.

Pregled planinarskih i mtb staza u zoni NP Prokletije

staza br	Pripada mreži	vrsta staze-težina	Itinerer staze (portal -cilj)	zahtjevnost	uređenost
501	NM	pl. - srednje teška	Grbaja- Suljova česma- Jagnjičar - Šuplja vrata- Krošnjin prolaz- Sjeverni Vrh (2460)	zahtjevna	uređena-markirana
502	NM	pl. - teška	Grbaja- Suljova česma- Jagnjičar - Sjeverni Vrh (2460)	zahtjevna	uređena-markirana
503	LM	pl. - srednje teška	Grbaja- Suljova česma- 2 livada - Krošnja -Pečurka- Krošnjin prolaz - Sjeverni Vrh (2460)	zahtjevna	uređena-markirana
505	LM	pl. - srednje teška	Grbaja- Suljova česma- 3 livada - Kotao - Koplje (alp.smjer)	nije	nije uređena- markirana
508	LM	pl. - srednje teška	Gusinje-Dragija- Ćafa Brada-Rogopeč (1781)	nije	nije uređena- markirana
509	NM	pl. - srednje teška	Gusinje -Alipašini izvori- katun Brada-M. Podgojs- Karanfil Ljuljaševića - k.2010 (502)	nije	nije uređena- markirana
510	LM	pl. - srednje teška	Dolja-ljuljaševići-Mečin do- Karlica - (501) -Šuplja vrata- Krošnjin prolaz-Sjeverni Vrh (2460)	zahtjevna	nije uređena- markirana
511	NM	pl.- srednje teška	Grbaja-Škala-pl.dom-Valušnica-M.Can- Talijanka-Ćafa-Popadija(2056)-Trojanska vrata-Trojan(2190)	zahtjevna	Uređena do Talijanka
512	NM	pl.- srednje teška	Grbaja-Škala-pl.dom-Ravni ključ - katun Popadija- Livada velika - Trojanska vrata-Trojan(2190)	zahtjevna	Uređena do Ravni Ključ
513	LM	pl. - srednje teška	Dolja-Ravni Ključ (štala)- Karaula (1915)(513A)-Valušnica -(511)-Talijanka (2057)	zahtjevna	nije uređena- markirana
514	NM	planinarska - **teška**	Gusinje-Kačanik- Kodra Bajroviće-k.1692-stara karaula(1898)-Trojanska vrata- Trojan -Trojan(2190)	zahtjevna	nije uređena- markirana
515	NM	pl. - srednje teška	Gusinje -Alipašini izvori-Gerane-Vusanje-Oko- Jezerce (čemerikino jez-granica Alb	zahtjevna	uređena- markirana od Vusanje
516	NM	planinarska-**teška**	Vusanje- Oko-Bregu i Romanit-Ćafa e Furumit-Maja e Rosit (2524)	zahtjevna	nije uređena-nemarkirana
517	NM	planinarska-**teška**	Vusanje- Oko- Ropojani- Vusanjski Zastan -izvor Kroni Širmi -D/G (1774)-M.Jezerces (2694)ALB	zahtjevna	uređena-markirana Vusanje d/g
517A	LM	planinarska-**teška**	Zastan-Korita-Popljuga- Ćafa Valjbons -Maja e Rosave(2257) -Ćafa e Furumit-Maja e Rosit (2524)	zahtjevna	nije uređena-nemarkirana
518	LM	pl. - srednje teška	Vusanje - katun Stanovi - katun Roman	zahtjevna	nije uređena-nemarkirana
520	NM	Planinarska-**teška**	Vusanje-Zarunica- Fuš Sirma- katun Grlata-Škripa- Čafa Preslopit- Dobra Kolata-Zla Kolata (2535)	zahtjevna	uređena - markirana do Grlata

521	NM	pl. - srednje teška	Gusinje-Kolenovići - Ćemena--k.2052-Kolendarsko jez-VrhBora (2016)-(522)-južni vrh Bora (2149)	zahtjevna	nije uređena- markirana
522	NM	pl. - srednje teška	Plav- Budojevice-Kula Feratovića(1664) -Bajrak(2074)-Memina pl.-vrh Bora(2106)- Katun Grlata(520)	zahtjevna	uređena - markirana Vrh. Balk.
525	LM	pl.-laka rekreativa	Plav-Prnjavor-Kofiljača-vrh Bandera(1825) - (staza 216)	nije	kolski put djelimično markirana
526	NM	pl. - srednje teška	Plav- Bogajići -Paljevi-Konjski obor-Bandera-Šučur ravan-(izvor Ruža)-Orlov krš-Horolac (2199)	zahtjevna	šumski put djelimično markirana
540	NM	pl. - srednje teška	Plav- Prnjavor- Treskavčka r.-katun Treskavac- Veliki Hrid(2011)-skloniste-Hridsko jezero - (542)	zahtjevna	markirana vrh.Balkana i via Dinarica
541	NM	pl.mtb srednje tež.	Babino Polje-pl.dom-Pjeskovi-katunBogićevica- prevoj-M.e Spalit(2203)-(542)	nije	markirana i mtb
542	NM	pl. - srednje teška	Babino Polje-pl.dom- katun Bajrovića - Hridko jez.-Bela voda- prevoj-M.e Spalit(2203)-Tomeđa(2365)	zahtjevna	markirana do prevoj mtb (via Dinarica)
529	NM	pl. - srednje teška	Plav--Đurička Rijeka-Jssenica-Zabelj-Osoja-Trokus-Ćafa Vranica 8ALB)		utvrditi i urediti

4.3. OSTALI VIDOVI SAOBRAĆAJA

Željeznički saobraćaj

Ovaj vid saobraćaja nema značajniji udjel u saobraćajnu dostupnost Nacionalnog parka.

Vazdušni saobraćaj

Aktivnosti turističke ponude na ovom području, kao i boljem funkcionisanju saobraćajnog sistema doprinijeće i aktiviranje aerodroma u Beranama koji je od zone Nacionalnog parka udaljen oko 40km. Prostornim planom Crne Gore do 2020. godine predviđa se razvoj aerodroma Berane u kategoriju 4D. Ovaj aerodrom, će se razvijati prvenstveno kao aerodrom za specijalne potrebe: rekreativno letenje, sportsko letenje i regionalni saobraćaj.

Aerodrom u Podgorici je udaljen od prostora Nacionalnog parka oko 180km, ali biće saobraćajno dostupniji nakon realizacije putnog pravca Gusinje - Vrmoša - Podgorica .

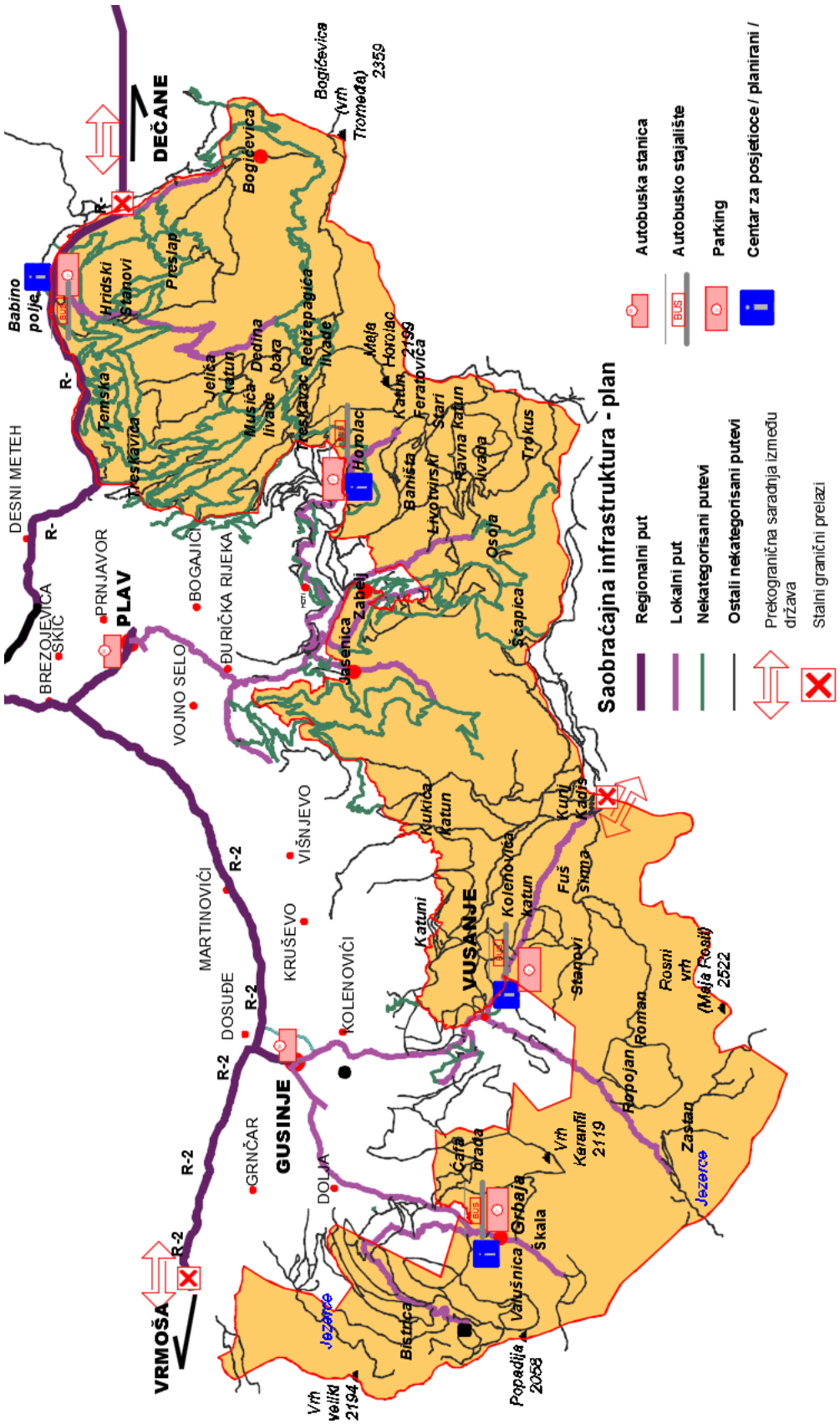
Saobraćajna infrastruktura - plan
Autobuska stanica
Autobusko stajalište
Parking
Centar za posjetioce / planirani /
Regionalni put
Lokalni put
Nekategorisani putevi
Ostali nekategorisani putevi
Prekogranična saradnja između država
Stalni granični prelazi
DEČANE
PLAV
GUSINJE
VUSANJE
VRMOŠA
BABINO POLJE
BOGAJIĆ
ĐURIČKA RIJEKA
PRNJAVOR
DESNI METEH
BREZOJEVICA
ŠKIĆ
VOJNO SELO
MARTINOVIĆI
DOSUĐE
GRNČAR
DOLJA
KRUŠEVO
KOLENOVIĆI
VIŠNJEVO
Bogićevica
Bogićevica (Vrh Trometa) 2359
Hridski stanovi
Preslap
Temska
Treskavica
Jelika
Katun
Dedina bara
Mušića livade
Redžepagića livade
Maja Horolac 2199
Horolac
Katun Feratovića
Stari Katun
Kavna livada
Trokus
Osoja
Ščapica
Jasenica
Zabeli
Kukića katun
Kuti Kadra
Koleno-vića katun
Fuš Sikma
Stanovi
Rosni vrh (Maja Rosit) 2522
Ropojan
Roman
Zastan
Jezerce
Čafa brda
Vrh Karanfil 2119
Grbaja
Škala
Vanušnica
Bistrica
Jezerce
Vrh Veliki 2194
Popadija 2058

5. RAZVOJ TEHNIČKE INFRASTRUKTURE

5.1. HIDROTEHNIČKA INFRASTRUKTURA

6.1.1. SNABDIJEVANJE VODOM

U zahvatu PPPN NP „Prokletije“ ne postoje uređeni sistemi za vodosnabdijevanje. Vodosnabdijevanje Plava i Gusinja se realizuje sa izvorišta koja su smještena u zoni podnožja planina u zahvatu Nacionalnog parka. Na osnovu *Odluke o određivanju izvorišta namijenjenih za regionalno i javno vodosnabdijevanje (javnim vodovodom) i utvrđivanje njihovih granica (Sl.l. RCG 36/08),*za javno vodosnabdijevanje (javnim vodovodom), na području opština Plav i Gusinje određena su izvorišta: Bajrovića izvori, Jasenica, Murinska rijeka. Izvorište Jasenica nalazi u podnožju Prokletija i prihranjuje se sa slivnog područja koje pripada NP „Prokletije“.

Određivanje zona sanitarne zaštite vodoizvorišta za grad Plav, njegova sanacija i zaštita prioritet je sa stanovišta poboljšanja i zaštite snabdijevanja vodom ovog grada.

Kao što je navedeno u prikazu postojećeg stanja vodosnabdjevanje, kod planiranja budućih vodovodnih sistema potrebno je obuhvatiti ona seoska naselja koja se, na ekonomski racionalan način, s obzirom na njihov prostorni položaj, mogu uključiti u postojeći organizovan sistem snabdijevanja vodom, ili za koje se mogu organizovati nezavisni sistemi, tzv. seoski vodovodi.

Na područjima gdje je izgradnja javnih vodovoda daleko ispod praga rentabilnosti, potrebno je razmotriti alternativne načine snabdijevanja vodom s tim da na taj način dobijena voda ispunjava kvalitet vode za piće dat u zakonskoj regulativi.

Za vodovodni sistem u Plavu planira se povećanje kapaciteta izvorišta Jasenička rijeka izgradnjom dodatnih Bunara do 80 l/s, izgradnja dodatnog kapaciteta rezerovara Završ od 1000m3 i zamjena postojećih azbestcementnih cijevi daktilnim ili cijevima od poliestera visoke gustoće.Za vodovodni sistem Murino i vodovodni sistem Gusinje je potrebno takođe povećati rezervoarski prostor što doprinosi sigurnosti u vodosnabdjevanju.

Vodosnabdjevanje područja NP Prokletije

Snabdijevanje higijenski ispravnom vodom za piće i za ostale potrebe, u dovoljnim količinama, sa potrebnim pritiskom tokom cijelog dana, neophodan je preduslov razvoja turističkih regiona i života naselja, gradova i ostalih područja.

Snabdijevanje vodom u opštem smislu, podrazumijeva javno snabdijevanje vodom određenog područja. Javni vodovod treba da posjeduje rezerve u kapacitetu, što znači da mora, između ostalog, da pokrije potrebe za vodom slijedećih 10-15 godina, što se uklapa u vremenski okviru ovog planskog dokumenta. Vodovod je potrebno tako koncipirati da omoguće i lako proširenje kapaciteta za slijedećih 25-30 godina.

Na područjima gdje je izgradnja javnih vodovoda daleko ispod praga rentabilnosti, kao što je veliki dio područja obuhvaćenog NP „Prokletije“, potrebno je razmotriti alternativne načine snabdijevanja vodom s tim da tako snabdjevena voda ispunjava kvalitet vode za piće dat u navedenoj zakonskoj regulativi. Potrebno je razmotriti snabdjevanje vodom sa njbližih izvorišta, snabdjevanje kišnicom i po potrebi u sušnim periodima dovođenjem vode u cisternama.

Na području NP “Prokletije” postoji više vidova korišćenja vode. Korišćenjem voda, u skladu sa Zakonom o vodama, smatra se: zahvatanje, crpljenje i upotreba površinskih i podzemnih voda za različite namjene (za piće, sanitarne i tehnološke potrebe, navodnjavanje, flaširanje mineralnih i prirodnih voda, proizvodnju soli i dr.); korišćenje voda za uzgoj riba, školjki i rakova; korišćenje vode za proizvodnju električne energije i druge pogonske namjene; korišćenje voda za plovidbu; korišćenje voda za sport, turizam, kupanje i rekreaciju; korišćenje vode za ekološke i druge namjene, u skladu sa ovim zakonom.

Na osnovu Strategije upravljanja vodama Crne Gore korišćenje voda za vodosnabdijevanje vrši se po sljedećem redosljedu: snabdijevanje stanovništva vodom za piće, odbranu zemlje, sanitarne potrebe i napajanje stoke i ovi vidovi imaju prioritet nad korišćenjem voda za ostale namjene. O ovome se vodilo računa i u okviru ovog planskog dokumenta da bi se ispoštovalo prvenstvo snabdjevnja vodom za piće u odnosu na prozvodnju električne energije na malim elektranama.

Prilikom planiranja vodosnabdjevanja poštovali su se osnovi principi i zahtijeve integralnog upravljanja vodnim resursima definisani u Okvirnoj direktivi o vodama 2000/60/EC na koju se oslanja i naš Zakon o vodama (“Sl. list RCG”, broj 27/07, 73/10, 32/11, 47/11 i 48/15). Aktivnosti koje proizilaze iz osnovnih ciljeva integralnog upravljanja vodnim resursima su:

- racionalno korišćenje vodnih resursa;
- planiranje i upravljanje vodnim resursima na najvišem naučnom i stručnom nivou;
- izbjegavanje konflikata između interesnih grupa;
- značajno učešće zaintresovanih grupa i stanovništva u procesu planiranja i upravljanja;
- jačanje institucionalnih, finansijskih i drugih mehanizama, koji treba da omoguće sprovođenje usvojenih planova.

U ovom planskom dokumentu su se nastojali poštovati principi doneseni u Strategiji upravljanja vodama u dugoročnom planiranju funkcionisanja sektora voda, na principu održivog razvoja, odnosno, obavljanje vodne djelatnosti u njenim osnovnim oblastima (uređenje i korištenje voda, zaštita voda od zagađivanja i uređenje vodotoka i zaštita od štetnog djelovanja voda) i definišu se ostali poslovi i aktivnosti neophodni za funkcionisanje i razvoj vodne djelatnosti (finansiranje, monitoring i dr.).

Na području Opštine Plav i Opštine Gusinje srednja godišnja količina padavina je 1000 - 1400 mm (l/m2) godišnje. Srednja godišnja količina padavina na području visokih planina oko Komova i Prokletija, odnosno na pordručju N.P. "Prokletije" je nešto veća i iznosi 2000-2500 mm (l/m2) godišnje. Veći dio područja odlikuje se modifikovanim režimom padavina, pri čemu se maksimalne količine padavina javljaju u periodu kasne jeseni i početka zime (oktobar-januar), a minimalne u ljetnjem periodu (juni-avgust). U vlažnim zimama sniježni pokrivač je prosječne debljine 15 cm i zadržava se od 90 do 210 dana, zavisno od nadmorske visine orografskih uslova i vegetacije.

Ova dosta velika količina padavina zajedno sa geološkim karakteristikama terena pogoduje pojave mnoštva hidrografskih pojava, izvora pitke i mineralne vode, potoka rijeka, podzemnih izdani, lokvi, jezercadi i jezera.

Izvorišta se po prirodi pojave najčešće javljaju na visinama manjim od visina katuna pa su se stanovnici ovih bezvodnih terena uobičajeno gradili objekte za alternativno snabdijevanje vodom. To su objekti u koje su hvatali kišnicu i čuvali za sušno doba godine: cistierne (rezervoari), ublovi, ubline i lokve. Najčešće su građeni od kamena u krečnom malteru sa crvenicom.

Na katunima, na visinama izunad 1000 m.n.m se u jame i sniježnice (bunaraste jame u kojima se snijeg čuva pokriven bukovim lišćem) hvatao i čuvao snijeg. Područje Nacionalnog parka „Prokletije“ se odlikuje bogastvom izvora, ali su najčešće kapaciteta manjeg od 1 l/s i ponei i presušuju. Na prostoru Nacionalnog parka nisu izgrađeni javni vodovodni podsistemi.

Kriterijumi za dimenzionisanje

Da bi se dimenzionisali potrebna distributivna vodovodna mreža, potrebno je usvojiti specifičnu dnevnu potrošnju po korisniku, kao i koeficijente dnevne i satne neravnomjernosti. Određivanje specifične potrošnje je jako osjetljivo, jer se bazira na čitavom nizu pretpostavki i drugih parametara i osnovnih kriterijuma kao što su: veličina i tip naselja, struktura potrošača, stepen opremljenosti stanova ili porodičnih kuća, struktura i kategorija hotelskih opdnosno smještajnih kapaciteta, klimatski uslovi, zastupljenost kultivisanog zelenila, vrsta i veličina okućnica, zelenih

površina, saobraćajnih površina i drugih zahtjeva koji treba da ispuni procjenjena dnevna bruto potrošnja po korisniku.

Da bi se provjerila opravdanost planiranih tehničkih rješenja i izbjegle veće greške u investicionim zahvatima vezanim za objekte vodosnabdijevanja, značajno je utvrditi perspektivne potrebe za vodom. Kao polazni podatak za određivanje normi potrošnje vode razmatrane su specifična potrošnja vode po stanovniku na dan date u Strategiji upravljanja vodama.

U Strategiji se oslanja na Evropske norme portrošnje i navedeno je da je poslednjih nekoliko godina Evropa bilansirala svoje potrebe u vodi na bazi realnih potreba za vodom, na bazi recirkulacije i ponovne upotrebe vode u industriji i na bazi zaštite prirodnih voda, na manje od 180 l/st/dan. Proračun je izvršen uzimajući u obzir i rezervu od 10% zbog većeg koeficijenta sigurnosti snabdijevanja vodom za piće stanovništva.

U pogledu turističke privrede, u zavisnosti od vrste hotela u Strategiji upravljanja vodama se predlažu sljedeće norme potrošnje:

• hotel A kategorije 650 l/kor/dan
• hotel B kategorije 450 l/kor/dan
• hoteli nižih kategorija 350 l/kor/ dan
• privatan smještaj 350 l/kor. na dan

Razmatrane su i preporuke potrošnje u prostarnom planovima ostalih nacionalnih parkova. U PPPN „Bjelasica i Komovi“ se predlažu sljedeće norme potrošnje:

- u odmaralištima 500-300l/kor/dan,
- po zaposlenim licima koja noće uz mjesto rada 180l/kor/dan,
- odnosno 55 l/kor/dan za lica koja ne noće uz mjesto rada
- po katunima je usvojena potrošnja od 225l/ležaju/dan
- u luksuznijim smještajnim kapacitetima 400 l/kor/dan.

U PPPN „Lovćen“ preporučuje se specifična potrošnja po stanovniku na dan :

- gosti u hotelu 120 l/stan/dan
- gosti u apartmanima 80 l/stan/dan
- gosti u planinarskom domu 50 l/stan/dan
- gosti u katunima 50 l/stan/dan
- potrošnja u restoranu 100 l/mjestu/dan
- potrošnja po stanovniku 120 l/stan/dan
- potrošnja po stan. u vikend kućama 80 l/stan/dan

Potrebno je razmotriti da se u okviru potreba za vodom planiraju i količine potrebne za protivpožarne potrebe u turističkim centrima i naseljima, za navodnjavanje i pravljenje snijega na ski stazama u zimskom periodu. Takođe je i preporuka da se u pojedine tehničke svrhe koriste vode nastale prečišćavanjem sivih voda odnosno vode razdvajanjem vode na mjestu nastanka na sivu vodu - vodu od pranja i crnu vodu - vodu od toaleta.

U okviru usvajanja potrošnje po stanovniku, odnosno gostu na prostoru NP „Prokletije“, razmatralo se više činjenica. Kao prvo ograničavajući faktor je nedostatak vode u ljetnom periodu, uprkos velikim prosječnim padavinama u prosjeku tokom godine, odnosno neadekvatan vremenski raspored padavina za ljetni turizam. Izražena je sem vremenske i prostorna neravnomjernost vodnih resursa koji su u dosta slučajeva na dosta nižim nadmorskim visinama od postojećij i planiranih smještajnih kapaciteta eko sela na katunima, kampova, planinarskih domova i ostalih vidova smejštaja. Razmotrivši sve navedeno u ovom planskom dokumentu se vodosnabdjevanje planira riješavati kroz smanjenu potrošnju po stanovniku, odnosno gostu i izgradnju većih rezervoarskih prostora od uobičajenih.

Imajući u vidu da je Nacionalni park može biti ugrožen požarima, potrebno je u okviru planiranja vodnih resursa voditi računa i o obezbjeđenju požarnih rezervi i sigurnosti od požara. Posjete

Nacioanalnom parku moraju biti kontrolisane kao i samo ponašanje posjetilaca. Nacionalni park se može planirati da se razvija kao cjelokupni edukativno razvojni centar. Ova faktori se mogu iskoristiti u oblasti vodosnabdijevanja pa se mogu formirati projekati za edukaciju stanovništava za smanjenje potrošnje vode. Osim toga potrebno je ugraditi u turističke objekte uređaje čijim se korišćenjem smanjuje potrošnja kao što su vodokotilići sa smanjenom potrošnjom po ispiranju, jednoručne batrerije, visoko rasprskavajući tuševi uz korišćenje manjeg pritiska, odnosno manje količine vode, korišćenje uređaja sa smanjenom potrošnjom vode.

Gdje nije moguće dovesti vodu sa izvorišta, ili gdje izvorišta presušuju u ljetnjem periodu potrebno je forsirati obnovu starih i izgradnju novih cisterni (rezervoara) za sakupljanje i skladištenje kišnice. Kišnicu je moguće sakupljati sa krovnih površina kao sa pločastih površina koje se mogu obložiti kamenim pločama i formirati u nagibu uklopljene u okolni teren i sakupljenu vodu odvesti u rezervoarski prostor uz ugradnju mini uređaja za prečišćavanje vode. Uređaji bi se bazirali na taloženju filtriranju, i dezinfekciji. Ovako sakupljena voda se može koristiti za tehničke svrhe, a uz redovnu kontrolu kvaliteta i za održavanje lične higijene. Dopunsko vodosnabdjevanje se ponekad može vršiti dovoženjem vode u cisternama gdje to uslovi dozvoljavaju.

Potrebno je razmotriti još jedan alternativni tip vodosnabdjevanja tehničkom vodom, usko povezan sa odvođenjem i prečišćavanjem otpadne vode koji se već duže vremena primjenjuje u svijetu, a to je korišćenje prečišćene sive vode. Otpadna voda kao i otpad se može odvajati na samom mjestu nastanka na sivu vodu, vodu od pranja i crnu vodu, vodu od upotrebe toaleta. Po sakupljenim podacima, zavisno od potrošača udio sive vode u otpadnoj vodi iznosi od 50 % do 80%. Ova siva voda je mnogo manje zagađena od crne vode i ako se odmah prećišćava na mjestu nastanka odvojeno od crne vode u septičkim jamama za sivu vodu, pješčanim filterima, poslije prečišćavanja se može koristit za zalivanje ili u odvojenim instalacijama za ispiranje toaleta. Sa druge strane u potrošnji vode na dio koji se koristi za ispiranje toaleta otpada oko 25% potrošnje po stanovniku. Dakle korišćenjem tehničke vode za ispiranje toaleta smanjila bi se potrošnja po stanovniku za 25%, a količina otpadne vode za oko 50% (uz korišćenje ostatka tehničke vode za zalivanje). Ovakav način vodosnabdjevanja zahtijeva temeljnu i sveobuhvatnu edukaciju stanovništva. Ovaj vid snabdjevanja i odvođenja otpadne vode prečišćavanjem sive vode mogao bi da se ostvari kao pilot projekat u nekim od objekata u okviru Nacionalnog parka čime bi se upotpunio edukativno razvojni sadržaj Parka.

Imajući sve navedeno u vidu, preporučuje se sljedeća specifična potrošnja po stanovniku na dan:

- etno selo -eko selo 80 l/stan/dan
- seoska domaćinstva 80 l/stan/dan
- seoski turizam 80 l/stan/dan
- planinarski domovi - kuće 50 l/stan/dan
- planinarska skloništa 50 l/stan/dan
- kampovi 50 l/stan/dan
- kampovi u divljini 50 l/stan/dan
- mali planinski hoteli 120 l/stan/dan
- eko lodge 120 l/stan/dan

Smatrajući da su navedene specifične potrošnje u prosječne dnevne porošnje za koeficijent dnevne nervnomjernosti za proračun maksimalne dnevne potrošnje se usvaja Kdnmax = 1,2, a za proračun maksimalne satne potrošnje se usvaja koeficijentom satne neravnomjernosti Khmax = 1,8.

U okviru proračuna potrebnih količina vode u dnevnoj normi potrošnje po stanovniku, uobičajeno je da se, sem dnevnih količina potrebnih za jednog korisnika, obuhvatju i potrebne količine za komercijalne potrebe, komunalne potrebe kao i samo zalivanje zelenih površina oko većih objekata. Gubici u mreži, imajući u vidu da se radi o novoizgrađenoj vodovodnoj mreži, procjenjeni na oko 15 % i ukalkulisani su u proračunu.

Ovdje se predlaže da se koristi autohtono rastinje koje je prilagođeno velikim nesrazmjerama u količinama padavina ljeti i zimi, koje nije potrebno dodatno zalivati, a da se za komunalne potrebe koristi reciklirana voda. Komercijalnih sadržaja neće iti na prostoru Nacionalnog parka. U nastavku su date tabele sa smještajnim kapacitetima i tabele sa potrebnim količinama vode proračunate na osnovu broja prosjetilaca, norme potrošnje u lit/kor/dan, koeficijenta dnevne i satne neravnomjernosti.

Tabela potebne voda za područje Nacionalnog Parka

Katuni - eko - etno sela na katunu (postojeći i novi smještaj)
Smještajni kapaciteti

			Smještajni kapaciteti (ležaja)				
			T3	T3	T3	T3	T3
R. br.	ID	Naziv	etno selo eko slo	seoska domaćinstva	seoski turizam	kampovi	kampovi u divljini
1	14	Zarunica	30	60		30	
2	17	Katuni na Boru	10				
3	20	Fuš sirma	30				20
4	21	Ćaf Bora	30				20
5	26	Jasenica sjever	30				
6	44	Horolac	30				20
7	47	Katun Feratovića	30				20
8	48	Treskavac zapad	10				
9	55	Musića livade	10				
10	56	Treskavica	30				
11	57	Temska	30				20
12	59	Hridski stanovi	30				20
13	66	Babino polje 4	30	20	20		
14	68	Babino polje 6	30	20	20	30	
15	69	Babino polje 7	30	20	20	30	
16	70	Bogićevica	30	20	20	30	
	Ležaja	Ukupno	420	140	80	120	120

Planirane količine vode

			etno selo eko slo	seoska domaćinstva	seoski turizam	kampovi	kampovi u divljini	
Ležaja		Ukupno	420	140	80	120	120	816
Potrošnja	lit/lež/dan		80	80	80	50	50	
Q dn sr	l/s		0.39	0.13	0.07	0.07	0.07	0.73
kn dn			1.20	1.20	1.20	1.20	1.20	
Omax dn	l/s		0.47	0.16	0.09	0.08	0.08	0.88
kn h			1.80	1.80	1.80	1.80	1.80	
Omax sat	l/s		0.84	0.28	0.16	0.15	0.15	1.58

Ostali planirani turistički smještajni kapaciteti (postojeći i novi smještaj)

Smještajni kapaciteti

		Smještajni kapaciteti (ležaja)						
		T3	T3	T3	T3	T3	T1	T2
ID	Naziv	centar za posjetioce i kontrolni punktovi	etno selo eko slelo	planinarski domovi - kuće	planinarska skloništa	kampovi u divljini	mali planinski hoteli	eko lodge
7	Eko katun		27					

	"Grebaje"							
8	Katun (restoran) "Maja Karanfil"		40					
9	Planinarski dom "Branko Kotlajić"			27				
10	Planinarski dom "Karanfil"			30				
13	Planinarska kuća "Ropojanski zastan"			30		50		
14	Kamp "Ropojanski zastan"							
16	Eko planinarsko naselje "Hrid"			30				
17	Centar za posjetioce "Grbaja"	30						
18	Kontrolni punkt "Zarunica"	30						
19	Planinarsko sklonište "Karanfil"				6			
20	Kontrolni punkt "Horolac"	30						
21	Centar za posjetioce "Babino Polje"	30						
22	Planinarsko sklonište "Krš Bogićevica"				6			
23	Mali planinski hoteli (6 lokacija)						300	
24	Eco lodge							150
Ležaja	Ukupno	120	67	117	12	50	300	150

Planirane količine vode

		centar za posjetioce i kontrolni punktovi	etno selo eko slelo	planinarski domovi - kuće	planinarska skloništa	kampovi u divljini	mali planinski hoteli	eko lodge	
Ležaja		120	67	117	12	50	300	150	816
Potrošnja	lit/lež/dan	80	80	80	50	50	120	120	
Q dn sr	l/s	0.11	0.06	0.11	0.01	0.03	0.42	0.21	0.94
kn dn		1.20	1.20	1.20	1.20	1.20	1.20	1.20	
Omax dn	l/s	0.13	0.07	0.13	0.01	0.03	0.50	0.25	1.13
kn h		1.80	1.80	1.80	1.80	1.80	1.80	1.80	
Omax sat	l/s	0.24	0.13	0.23	0.02	0.06	0.90	0.45	2.04

Ukupni planirani turistički kapaciteti u NP "Prokletije"

Smještajni kapaciteti

Smještajni kapaciteti (ležaja)									
T3	T3	T3	T3	T3	T3	T3	T3	T1	T2
centar za posjetioce i kontrolni punktovi	etno selo eko slelo	seoska domaćinstva	seoski turizam	planinarski domovi - kuće	planinarska skloništa	kampovi	kampovi u divljini	mali planinski hoteli	eko lodge
120	487	140	80	117	12	120	170	300	150

UKUPNO 1696 ležaja									

Planirane količine vode

		centar za posjetioce i kontrolni punktovi	etno selo eko slelo	seoska domaćinstva	seoski turizam	planinarski domovi - kuće	planinarska skloništa	kampovi	kampovi u divljini	mali planinski hoteli	eko lodge	UKUPNO
Ležaja		120	487	140	80	117	12	120	170	300	150	1816
Potrošnja	lit/lež/dan	80	80	80	80	50	50	50	50	120	120	
Q dn sr	l/s	0.11	0.45	0.13	0.07	0.07	0.01	0.07	0.10	0.42	0.21	1.70
kn dn		1.20	1.20	1.20	1.20	1.20	1.20	1.20	1.20	1.20	1.20	
Omax dn	l/s	0.13	0.54	0.16	0.09	0.08	0.01	0.08	0.12	0.50	0.25	2.04
kn h		1.80	1.80	1.80	1.80	1.80	1.80	1.80	1.80	1.80	1.80	
Omax sat	l/s	0.24	0.97	0.28	0.16	0.15	0.02	0.15	0.21	0.90	0.45	3.68

Dakle maksimalna ukupna dnevna potrošnja za navedene smještajne kapacitete iznosi 2,04 l/s, a maksimalna satna potrošnja iznosi 3,68 l/s.

Za katune i eko - etno sela na katunu sa kampovima i kampovima u divljini za postojeći i novi smještaj maksimalna dnevna potrošnja iznosi 0,88 l/s, a maksimalna satna potrošnja iznosi 1,58 l/s.

Za ostale planirane turističke smještajne kapacitete (postojeći i novi smještaj), za smještaj u etno - eko selima, planinarskim domovima, kampovima u divljini i planinskim hotelima i eko lodge smještajnim prostorima maksimalna dnevna potrošnja za iznosi 1,13 l/s, a maksimalna satna potrošnja iznosi 2,04 l/s.

Za povećanu sigurnost u vodosnabdjevanju, predlaže se izgradnja većih rezervoara od uobičajenih tako da imaju, ne kako je uobičajeno 14 satnu rezervu nego višednevnu rezervu.

U narednim tabelama je dat proračun potrebne zapremine rezervoara zavisno od broja korisnika i specifične potrošnje po korisniku na dana za jedan i više dana.

Proračun zapreminskog prostora u m^3 za jedan dan.

	Potrošnja	Rezervoar	Potrošnja	Rezervoar	Potrošnja	Rezervoar
Korisnika	l/kor/dan	m^3	l/kor/dan	m^3	l/kor/dan	m^3
10	50	1	80	1		
20	50	1	80	2		
30	50	2	80	2		
40	50	2	80	3		
50	50	3	80	4		
100	50	5	80	8		
150	50	8	80	12	120	18
200	50	10	80	16	120	24
250	50	13	80	20	120	30

Proračun zapreminskog prostora u m^3 za dva dana.

	Potrošnja	Rezervoar	Potrošnja	Rezervoar	Potrošnja	Rezervoar
Korisnika	l/kor/dan	m^3	l/kor/dan	m^3	l/kor/dan	m^3
10	50	1	80	2		
20	50	2	80	3		
30	50	3	80	5		
40	50	4	80	6		
50	50	5	80	8		
100	50	10	80	16		
150	50	15	80	24	120	36
200	50	20	80	32	120	48
250	50	25	80	40	120	60

Proračun zapreminskog prostora u m^3 za pet dana.

	Potrošnja	Rezervoar	Potrošnja	Rezervoar	Potrošnja	Rezervoar
Korisnika	l/kor/dan	m^3	l/kor/dan	m^3	l/kor/dan	m^3
10	50	3	80	4		
20	50	5	80	8		
30	50	8	80	12		
40	50	10	80	16		
50	50	13	80	20		
100	50	25	80	40		
150	50	38	80	60	120	90
200	50	50	80	80	120	120
250	50	63	80	100	120	150

U slučaju prečišćavanja sive otpadne vode – vode od pranja i njenog korišćenja za ispiranje toaleta, potrebne količine vode potrebne za Nacionalni parka bi se mogle smanjiti za četvrtinu, odnosno sa 3,68 l/s na 2.76 l/s. Po procjenama 25 % ukupne potrošnje po stanovniku se troši na ispiranje toaleta.

U okviru proračunate potrošnje u rezervoarskom prostoru potrebno je obuhvatiti i požarnu rezervu. Potrebna količina za gašenje požara naseljima do 1000 stanovnika je 10 l/s sa planiranim trajanjem od 2 sata odnosno pretpostavljenim jednim istovremenim požarom, što iznosi 72m3. Za ovu količinu treba uvećati rezervoarski prostor i ova količina vode mora biti stalno u rezervoaru za gašenje eventualnog požara. Predlaže se da se za ovu količinu poveća rezervoarski prostor smještajnih kapaciteta na području Grbaje, Babinog polja i Bogićevice i to za po 36 m^3.

Osim navedene požarne rezerve u okviru rezervoarskog prostora po prostoru Nacionalnog parka, potrebno je rasporediti burad sa rezervama vode za lokalizovanje manjih požara. Burad je potrebno postaviti tako da mogu da se pune kišnicom, a da se smanji isparavanje vode iz njih (ostavljanjem poklopaca sa manjim otvorima). Burad je potrebno redovno kontrolisati i po mogućnosti dopunjavati vodom iz cisterni. Burad je potrebno postaviti pored kampova, pješačkih i biciklističkih ruta, katuna i svih poznatih mjesta okupljanja izletnika. Burad je potrebno tako riješiti da se uklapaju u okolinu, ali da se mogu lako i pronaći. Potrebno je veliku pažnju usmjeriti na edukaciju stanovništva o radnjama kojima mogu prouzrokovati požar kao i kako da to spriječe. Dati veliki naglasak na edukaciju kao i kontrolu posjetilaca.

Mjesto određeno za kamp, ukoliko se nalazi u šumi ili pored šume, mora biti odvojeno zaštitnim prosjekom odgovarajuće širine. Radi sprječavanja izbijanja i širenja požara u kampovima,

organi koji su osnovali kamp dužni su da imaju ispravne aparate za gašenje požara, burad sa vodom, poseban alat i drugu propisanu opremu.

U donjoj tabeli dat je prikaz katuna sa pripadajućim izvorištima i mogućim načinom snabdjevanja gravitacionim cjevovodom ili cjevovodom pod pritiskom uz ugradnju potrebnih pumpnih postrojenja, prekidnoh komora i dovodnih cjevovoda. Data je i planirana kota rezervoarskog prostora sa kotom dna rezervoara u apsolutnim kotama u metrima nad morem (mnm) i planirana zapremina rezervoarskog prostora.

Katuni - eko - etno sela na katunu (postojeći i novi smještaj)

Broj Kat.	Naziv katuna	Nadmorska visina	Izvor snabdjevanja	Nadmorska visina	Moguć način snabdjevanja	Planirani rezervoar		Dužina cjevovoda	Potrebnao		Lokacija
						Kd	Zapremina				
		mnm		mnm	gravitaciono/ pumpanjem	mnm	m3	m	PPV	PK	
			Belički p.	1100	pumpanjem			450	Da		
14	Zarunica	1250	Pritoka Beličkog p.	1290	gravitaciono	1285	40	150	Da		Povremeni vodotok
			Izvor	1570	pumpanjem						Fuš sirma
20	Fuš sirma	1550-1570	Izvor	1650	gravitaciono	1590	20	400			Fuš sirma
			Izvor	1840	gravitaciono			300			Ćaf Bora
21	Caf Bora	1810	Izvor	1900	gravitaciono	1835	20	350			Ćaf Bora
			Izvor	1090	grav/pump	200	10	70			Jasenica
26	Jesenica sjever	1070	Trokutskar.	1030	pumpanjem	200	10	125	Da		
			Izvor	1390	gravitaciono					Da	Horolac
			Izvor	1400	gravitaciono			500		Da	Horolac
44	Horolac	1300	Izvor	1370	gravitaciono	1330	20	650			Horolac
	Katun		Izvor	1720	pumpanjem	1770					Ferhatovića Horolac
47	Feratovića	1720-1750	Izvor	1770	gravitaciono	1770	20				Ferhatovića Horolac
			Izvor	1750	pumpanjem						U Kat.Tresk.Z
48	Treskavac zapad	1720-1770	Izvor	1690	pumpanjem	1795	10				Sjeverno od Kat.Tresk.Z
		1380-1430	Izvor	1430	pumpanjem	1450	10				Uz treskavačkur.
			Izvor	1590	pumpanjem			150			Musića livade
55	Musića livade	1560-1610	Izvor	1610	pumpanjem	1630	10	500			Strug
56	Treskavica	1320-1520	Izvor	1300	pumpanjem	1350	5				Zap. Od Treskavičke

											r.
			Izvor	1320	pumpanjem	1420	5				Zap. Od Treskavičker.
			Izvor	1340	pump/grav	1490	5				Zap. Od Treskavičker.
			Izvor	1350	pump/grav	1550	5				Zap. Od Treskavičker.
			Izvor	1400	pump/grav						Zap. Od Treskavičker.
		1240	Izvor	1280	gravitaciono	1280	10	300			Izvor pritokeTemnjaček r. Gradina
			Izvor	1390	gravitaciono	1330	10	350			Izvor pritokeTemnjaček r. Temska
57	Temska	1300-1350	Izvor	1450	gravitaciono	1370	10	300			Izvor ispod Grotljivice
		1600-1670	Hridska rijeka	1700	gravitaciono	1695	10	150	Da		
			Hridska rijeka	1790	gravitaciono	1785	10	200	Da		
59	Hridski stanovi	1710-1740	Izvor Hridske rijeke	1840	gravitaciono	1780	10	500			Izvor ispod Preslapa
66	Babino polje 4	1590-1620	Zavojski potok	1650	gravitaciono	1645	40	150	Da		
68	Babino polje 6	1510-1550	Izvorišta Dizdarevog p	1800	gravitaciono	1575		1000		Da	
69	Babino polje 7	1500-1530	Izvorišta Staračevog p i potoka kroz Strmec	1750	gravitaciono	1575	200	1000		Da	
70	Bogićevića	1750-1850	Ledeni izvor	1900	gravitaciono	1870	40	600		Da	

Ostali planirani turistički smještajni kapaciteti (postojeći i novi smještaj)

						Planirani rezervoar					
	Naziv katuna	Nadmorska visina	Izvor snabdjevanja	Nadmorska visina	Moguć način snabdjevanja	Kd	Zapremina	Dužina cjevovoda		Potrebna	Lokacija
ID		mnm		mnm	gravitaciono/ pumpanjem	mnm	m3	m		PK	
7	Eko katun "Grebaje"		Česma	1200	gravitavino			100			Kod rijeke Valušnice
8	Katun (restoran) "Maja	1140-1180	Izvor Valušnice	1450	gravitavino	1205	200	1000		Da	Kod rijeke Valušnice

	Karanfil"										
9	Planinarski dom "Branko Kotlajić"		Izvor vodotoka sjeverno od Valušnice	1600	gravitacijono			1000		Da	Kod rijeke Valušnice
10	Planinarski dom "Karanfil"										
17	Centar za posjetioce "Grbaja"										
13	Planinarska kuća "Ropojanski zastan"		Izvor Korni sirme	1510	gravitacijono	1410	10	350		Da	Korni sirme
14	Kamp "Ropojanski zastan"	1360-1380	Izvor - Zastan	1390	gravitacijono	1380	10				Ropojanski Zastan
16	Eko planinarsko naselje "Hrid"		Hridska rijeka	1700	gravitacijono	1695	10	150			Rezervoari kao za K.Hridski stanovi-59
			Hridska rijeka	1790	gravitacijono	1785	10	200			
			Izvor Hridske rijeke	1840	gravitacijono	1780	10	500			Izvor ispod Preslapa
18	Kontrolni punkt "Zarunica"	1050-1100	Česma	1100	gravitacijono/ pumpanjem	1130	10	10			Kod Belićkog potoka
			Izvori Belićkog p.	1550	gravitacijono		10	550		Da	Plana
19	Planinarsko sklonište "Karanfil"	1930	Izvor ispod Jagnjičara	1750	pumpanjem	1955	10	500			Jugoistočna pritoka Crne Dolje
20	Kontrolni punkt "Horolac"	1300	Izvor	1390	gravitacijono	1330	20 (rezevora K. Horolac-44)	500		Da	Horolac
			Izvor	1400	gravitacijono						Horolac
			Izvor	1370	gravitacijono			650			Horolac
22	Planinarsko sklonište "Krš Bogićevica"	1920	Izvor Studenac potoka	1980	gravitacijono	1950	10	600			
21	Centar za posjetio		Izvorišta Staračevog p	1750	gravitacijono	1555	40	1000			Snabdjevanje iz rezervoar

	ce "Babino Polje"		i potoka kroz Strmec								a katuna 69
23	Mali planinski hoteli (6 lokacija)		Izvorišta Dizdarevog p	1800	gravitaciono	1575		1000		Da	
			Izvorišta Staračevog p i potoka kroz Strmec	1750	gravitaciono	1575	200	1000		Da	Snabdjevanje iz rezervoara katuna 68,69
			Ledeni izvor	1900	gravitaciono	1870	200	600		Da	Snabdjevanje iz rezervoara katuna 70
24	Eco lodge		Izvorišta Dizdarevog p	1800	gravitaciono	1575		1000			
			Izvorišta Staračevog p i potoka kroz Strmec	1750	gravitaciono	1575	200	1000			Snabdjevanje iz rezervoara katuna 68,69
			Ledeni izvor	1900	gravitaciono	1870	200	600			Snabdjevanje iz rezervoara katuna 70

Za smještajne kapaciteta na Grebaji, Babinom polju i Bogićevcu su predviđeni rezervoarski prostori od po 200m3 sa uračunatom požarnom rezervom. Ovi rezervoari su ucrtani u grafički prilog 13. Ostala infrastruktura. Predlaže se da se uradi Detaljna studija vodosnabdjevanja NP "Prokletije".

Za zahvatanje vode iz rijeke potrebno je izgraditi uređaje za prečišćavanje vode manjeg kapaciteta.

Postojeći, obnovljeni i planirani katuni će se snabdjevati sa postojećih izvorišta čije je kaptaže potrebno održavati u sanitarno ispravnom stanju i napraviti višednevni rezervoarski prostor. Ako nema izvorišta uz katune ili izvorišta presušuju, potrebno je napraviti prostor za sakupljanje kišnice i odgovarajući višednevni rezervoarski prostor odnosno rezervoarski prostor za dovođenje vode cisternama gdje to pristupni putevi dozvoljavaju.

Oko svih izvorišta koja se koriste za vodosnabdijevanje potrebno je uspostaviti propisan režim zaštite izvorišta prema postojećoj zakonskoj regulativi, Pravilnik o određivanju i održavanju zona i pojaseva sanitarne zaštite izvorišta i ograničenjima u tim zonama (Sl.l. CG br. 66/09).

Neophodno je da na izvorištima koja su u esploataciji , gdje god to nije do sad realizovano, uspostavi I - neposredna zona zaštite izvorišta i ostalih objekata sistema (rezervoara i prekidnih komora) i da se uspostave kontrole aktivnosti u II - užoj i III - široj zaštitnoj zoni izvorišta. Potrebno je i uspostaviti zaštitni pojas oko cjevovoda u širini od 2m od osovine cjevovovda. Ovo je potrebno realizovati i sa izgradnjom planiranih objekata.

Na osnovu Zakona o vodama i Pravilnika o određivanju i održavanju zona i pojaseva sanitarne zaštite izvorišta i ograničenja u tim zonama Sl .l. CG 66/09 definisana su I, II, III zaštitna zona izvorišta.

Zone sanitarne zaštite izvorišta, u odnosu na režim zaštite su:

- zona strogog režima zaštite - I zona zaštite (zona neposredne zaštite);
- zona ograničenog režima zaštite - II zona zaštite (uža zona zaštite);
- zona nadzora - III zona zaštite (šira zona zaštite);

U daljem tekst su date aktivnosti koje su dozvoljene i koje su zabranjene u I, II i III zoni sanitarne zaštite Izvoriša.

I zona zaštite izvorišta podzemnih voda u zbijenim izdanima, određuje se radi zaštite izvorišta, objekata za zahvat vode i njihove neposredne okoline od zagađenja voda i drugih negativnih uticaja. Granica I zone zaštite mora biti udaljena od svih objekata za zahvatanje vode, najmanje 10 m. U I zoni zaštite mogu se obavljati samo aktivnosti koje su vezane za eksploataciju, prečišćavanje i transport vode u sistem za vodosnabdijevanje.U I zonu zaštite dozvoljen je pristup samo licima koja rade na objektima u toj zoni i nadležnim inspektorima, a drugim licima uz odobrenje vlasnika, odnosno korisnika objekta za snabdijevanje vodom za piće. Područje I zone zaštite mora biti zaštićeno od neovlašćenog pristupa zaštitnom ogradom. Korisnik vodozahvata mora na odgovarajući način obilježiti I zonu zaštite i istaći upozorenje o zabrani neovlašćenog pristupa.

II zona zaštite - Područje II zone zaštite za karstna izvorišta, obrazuje se oko I zone zaštite i obuhvata prostor od granice I zone zaštite do spoljne granice II zone zaštite. Spoljna granica II zone zaštite izvorišta u karstnim izdanima sa zahvatanjem vode sa površine (kaptaže), određuje se u skladu sa količinom i režimom eksploatacije, hidrogeološkim karakteristikama terena izvorišta i sliva i mogućnostima zagađivanja izdani u kojoj je izvorište. Spoljna granica II zone zaštite izvorišta u karstnim izdanima sa zahvatanjem vode iz podzemlja (bunari, bušotine, tuneli i sl.) predstavlja granicu od koje je istražnim radovima procijenjeno da zagađene vode mogu doći u zonu uticaja izdani. U II zoni zaštite zabranjeno je izvođenje radova, izgradnja objekata i obavljanje aktivnosti kojima se mogu zagaditi vode izvorišta, a naročito:

- ispuštanje neprečišćenih otpadnih voda;
- odlaganje otpada, uključujući i odlaganje na sanitarne deponije;
- građenje hemijskih industrijskih postrojenja;
- građenje saobraćajnica bez sistema kontrolisanog odvođenja i prečišćavanja atmosferskih voda;
- površinska i podzemna eksploatacija mineralnih sirovina;
- poljoprivredna proizvodnja, osim proizvodnje bez primjenje vještačkih đubriva, pesticida i herbicida (proizvodnja zdrave hrane);
- stočarska proizvodnja, osim za vlastite potrebe domaćinstva;
- građenje pogona za proizvodnju, skladištenje i transport opasnih materija;
- izgradnja groblja, odnosno proširenje postojećeg;
- građenje drugih objekata koji mogu ugroziti kvalitet vode.“

III zona zaštite - Područje III zone zaštite obuhvata prostor od spoljnje granice II zone zaštite, do hidrogeološke vododjelnice karstnog izvorišta.U III zoni zaštite zabranjeno je izvođenje radova, izgradnja objekata i obavljanje aktivnosti kojima se mogu zagaditi vode izvorišta, a naročito:

- privredne i druge aktivnosti kojima se narušava prirodni režim prihranjivanja podzemnih voda izvorišta, ukoliko se posebnim mjerama ne osigura vještačko prihranjivanje u količini dovoljnoj za nadoknađivanje izgubljene količine;
- ispuštanje neprečišćenih otpadnih voda;
- odlaganje otpada, osim odlaganja na sanitarne deponije;
- građenje saobraćajnica bez sistema kontrolisanog odvođenja i prečišćavanja atmosferskih voda;
- izgradnja industrijskih i drugih objekata čije otpadne vode i druge otpadne materije iz tehnološkog procesa proizvodnje mogu zagaditi izvorište;
- skladištenje nafte i naftnih derivata;
- skladištenje radioaktivnih i hemijskih materija;

- izgradnja groblja, odnosno proširenje postojećeg;
- druge aktivnosti za koje se utvrdi da mogu imati negativne posljedice na karstno izvorište.

Granica I zaštitne zone je najmanje 10 m od izvorišta. Granica druge zaštitne zone u zbijenim izdanima podzemne vode je najmanje 50 m od granice I zaštitne zone. Područje III zone zaštite obuhvata prostor izvan granice II zone do granice određene uslovima eksploatacije izvorišta i mogućnostima njegovog zagađivanja

Za karstna izvorišta spoljna granica II zone zaštite izvorišta u izdanima sa zahvatanjem vode sa površine (kaptaže), određuje se u skladu sa količinom i režimom eksploatacije, hidrogeološkim karakteristikama terena izvorišta i sliva i mogućnostima zagađivanja izdani u kojoj je izvorište. Spoljna granica II zone zaštite izvorišta u karstnim izdanima sa zahvatanjem vode iz podzemlja (bunari, bušotine, tuneli i sl.) predstavlja granicu od koje je istražnim radovima procijenjeno da zagađene vode mogu doći u zonu uticaja izdani. Područje III zone zaštite obuhvata prostor od spoljnje granice II zone zaštite, do hidrogeološke vododjelnice karstnog izvorišta.

Ukoliko u II I III zaštitnoj zoni postoji konflikt interesa, potrebno je prvenstveno ispuniti zahtjeve za zaštitu kvaliteta izvorišta, odnosno da se u navedenim zonama ne vrše privredne i druge aktinosti koje mogu ugroziti kvalitet izvorišta. Aktivnosti predviđene na području NP"Prokeltije" su u skaldu sa aktivnostima koje su dozvoljene u sanitarnim zonama izvorišta.

Urbanističko tehnički uslovi za projektovanje spoljašnjih vodovodnih instalacija daju kroz sljedeće preporuke.

- U vodovodnu mrežu ugrađivati PEHD (polietilen visoke čvrstoće) za manje prečnike i DCI (daktilni liv) za veće prečnike cijevi.
- Pritisak u distribucionoj vodovodnoj mreži ne smije prelaziti 6 bara.
- Na dovodne cjevodode do rezervoara zabranjeno je priključenje potrošača.
- Potrebno je da minimalni prečnik bude 100mm, odnosno 90mm da bi se vodovodna mreža koristila ujedno kao i hidrantska
- Razmak hidranata treba da bude minimalno 50m i da se ugrađuju nadzemni hidranti.
- Kućne priključke treba ugrađivati preko standardizovanih šahtova sa vodomjerima i svaka jeedinica treba imati vlastiti vodomjer. U slučaju više stambenih jedinica u jednom objektu, ugraditi vodomjer posebno za svaku stambenu jedinicu
- Uskladiti položaj vodovodnih instalacija sa drugim podzemnim instalacijama

6.1.2. KANALIZACIJA OTPADNIH VODA

U zahvatu NP Prokletije, ne postoji organizovan sistem odvođenja otpadnih voda. Ove lokacije su infrastrukturno nepristupačne, tj. ne mogu se povezati ni na jedan od dva centra u kontaktnoj zoni (Plav i Gusinje).

Na područjima gdje je izgradnja javnih kanalizacionih sistema daleko ispod praga rentabilnosti potrebno je razmotriti alternativne načine sakupljanja, odvođenja i prečišćavanja otpadnih voda uz uslov da prečišćene otpadne vode u pogledu kvaliteta ispunjavaju uslove za upuštanje otpadnih voda u prirodni recipijent date u zakonskoj regulativi.

Pri planiranju razvoja sistema za sakupljanje, odvođenje i prečišćavanje otpadnih voda na području Nacionalnog parka Prokletije uzeti su u obzir sljedeći zakonski akti, planovi i projekti:

- UWWTD (Urban Waste Water Treatement Directive) 91/271/EEC - Direktiva o prečišćavanje urbanih otpadnih voda Savjeta Evropske zajednice
- Zakon o upravljanju komunalnim otpadnim vodama (Sl.l. CG br. 2/17)
- Pravilnik o geografskim granicama, broju i kapacitetu aglomeracija (Sl.l. CG br. 78/17)
- PUP Plav, 2014
- Revision of the Master Plans for Urban Wastewater Measures and Preparation of a first draft Directive Specific Implementation Plan for the Urban Wastewater Treatment Directive 91/271/EEC (Revizija Master Plana za mjere za komunalne otpadne vode i izrada prvog

nacrta posebnog plana sa smjernicama za primjenu Direktiva za prečišćavanje komunalnih otpadnih voda) - Nacrt
- "Idejni projekat izgradnje postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda i kanalizacije za opštine Plav i Gusinje" - Konzorcijum AGRECO sa Cijevnom Komerc doo April 2013.godine,
- „Detaljni projekat kanalizacione mreže za opštine Plav i Gusinje" - INTER PROJEKT D.O.O., novembar 2015.godine.

Važno je navesti da su četiri glavan principa Direktive o prečišćavanje urbanih otpadnih voda planiranje; zakonska regulativa; monitoring; informisanje i izvještavanje.

Direktiva posebno zahtijeva da se sakupljanje i prečišćavanje otpadnih voda vrši u svim naseljima (aglomeracijama) većim od 2000 ekvivalentnih stanovnika (ES), sekundarno prečišćavanje na ispustima u naseljima većim od 2000 stanovnika i povećani stepen prečišćavanja za naselje sa više od 10.000 stanovnika u osjetljivim područjima i pripadajućim slivnim područjima; predtretman industrijskih otpadnih voda od prehrambene i ostalih industrija prije upuštanja u gradski kanalizacioni sistem; monitoring rada PPOV i kvaliteta recipijenata otpadne vode; kontrolu odlaganja i ponovne upotrebe mulja i ponovne upotrebe prečišćene otpadne vode kad god to mogućnosti dozvoljavaju.

Na osnovu navedene Direktiva o prečišćavanje urbanih otpadnih voda Savjeta Evropske zajednice i Zakon o upravljanju komunalnim otpadnim vodama definisalo se fazno sprovođenje radova koji predviđaju:

za sisteme za sakupljanje otpadnih voda:

Sva naselja (aglomeracije) u Crnoj Gori sa brojem ekvivalentnih stanovnika (ES) većim od 2000 moraju imati sisteme za sakupljanje otpadnih voda (kanalizaciju) do kraja 2023. ili 2027. godine, u zavisnosti od njihove veličine i prirode recipijenta otpadnih voda; i

za sisteme prečišćavanja otpadnih voda:

Komunalne otpadna vode sakupljane u Crnoj Gori će biti podvrgnuta prečišćavanju do kraja 2025. ili 2029. godine, u zavisnosti od veličine radova za prečišćavanje otpadnih voda i prirode recipijenta otpadnih voda.

Područje Nacionalnog parka Prokletije čini naselja (aglomeracije) Opštine Plav i naselja Opštine Gusinje, pa se plansko rješenje sakupljanja odvođenja i prečišćavanja otpadnih voda na području Nacionalnog parka tijesno oslanja na rješenja predviđena za upravljanjem otpadnim vodama ovih opština. Otpadne vode NP „Prokletije“ se ne mogu u granicama rentabilnosti odvoditi sa cjelokupnog područja nacionalnog parka, ali je odvođenje otpadnih voda kanalizacionim sistemom Plav-Gusinje i njihovo prečišćavanje na PPOV Pjeskovi vrlo važno zbog odvođenja voda sa rubnih područja Nacionalnog parka i kontakt zona.

Posebna pažnja se treba posvetiti rješavanju sakupljanja i prečišćavanja otpadnih voda pojedinačnih ili više objekata na propisan način u skladu sa očuvanjem životne sredine jer se radi o definisanom osjetljivom području Crne Gore.

U Opštini Plav veća naselja su: Plav, Brezojevice, Prnjavor, Skić, Bogajiće i Vojno selo. Ukupan broj stanovnika u ovim naseljima iznosio je 75% stanovništva od ukupnog stanovništva Opštine za 2011. godinu.

Naselja koja su pokrivana postojećom kanalizacionom mrežom su Plav, Brezojevice I, Bogajiće i dio naselja Skić. Razvoj kanalizacionog sistema po navedenom Master planu za otpadne vode se predviđa u naseljima Plav, Brezojevice I, Prnjavor, Skić, Bogajiće, Vojno selo. Izgradnja i proširenje kanalizacionog sistema je predviđena u dvije faze i to I faza na naselja Plav, Brezojevice I i Prnjavor i II faza za naselja Skić, Bogajiće i Vojno selo. Prva faza izgradnje se predviđa do 2027. godine, a druga faza poslije 2027. godine.

Za ostala područja, odnosno predgrađa i sela u opštini se ne planira povezivanje na kanalizacionu mrežu, već se planira da se koriste lokalnim sanitarnim sistemima, kao što su, prije svega, septičke jame. Važno je istaći da je potrebno predvidjeti izgradnju propisnih septičkih jama, a ne kao do sada izgradnju nepropisnih, takozvanih septičkih jama, koje u stvari

služe kao upojni bunari. Sadržaj septičkih jama će se povremeno prazniti i potrebno je da se njihov sadržaj dovodi na planirao postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda - PPOV. Planira se dodatak od 2,5% od ukupnog dnevnog opterećenja stanovništva od otpadnih voda na PPOV za pražnjenje septičkih jama. Jedini ispravan način koji ne ugražava okolinu i ispravno funkcionisanje kanalizacionog sistema je pražnjenje sadržaja septičkih jama na PPOV.

U Opštini Gusinje veća naselja su Gusinje, Martinović I, Martinovići I, Dosuđe I, Krišev I i Krišev II. Ukupan broj stanovnika u ovim naseljima iznosio je 68% od ukupnog stanovništva Opštine Gusinje za 2011. godinu.

U Opštini Gusinje kanalizacionom mrežom je pokriveno naselje Gusinje. Razvoj kanalizacionog sistema po navedenom Master planu za otpadne vode se predviđa u naseljima Gusinje, Martinovići I, Martinovići II, Dosuđe, Kruševo I, Kruševo II. zgradnja i proširenje kanalizacionog sistema je predviđena u dvije faze i to I faza na naselje Gusinje i II faza za naselja Martinovići I i II, Dosuđe I i Kruševo I i II. Prva faza izgradnje se predviđa do 2027. godine, a druga faza poslije 2027. godine.

Kao i u Opštini Plav, za ostala naselja je predviđena izgradnja propisnih septičkih jama u kojima će se vršiti prečišćavanje otpadnih voda, a sadržaj septičkih jama će se povremeno prazniti na planirani PPOV.

Kanalizacioni sistemi Plava i Gusinja su odvojeni kanalizacioni sistemi. Pokrivenost kanalizacionom mrežom u Plavu u odnosu na broj stanovnika je 60% i otpadne vode u urbanom dijelu Plava se bez prethodnog tretmana ispuštaju u Lim.

Kanalizaciona mreža u Plavu pokriva jedan dio gradskog područja. Izgrađena je 1970. godine kao separatni sistem. Glavni kolektor otpadnih voda, azbestcementni cjevovod profila 200mm položen je duž glavne gradske saobraćajnice. U ostalim dijelovima grada izgrađena je sekundarna kanalizaciona mreža.

Paralelno sa kanalizacionim kolektorom položen je i glavni kišni kolektor, azbestcementni cjevovod prečnika 600mm. Sekundarna mreža kišne kanalizacije nije izgrađena. Oba kolektora i kišni i atmosferski se prazne direkno u reku Lim kod gradskog mosta.

U naselju Gusinje otpadne vode se bez prečišćavanje upuštaju u rijeke Vruja i Grnčar, koje su pritoke Plavskog jezera. Kanalizacionom mrežom pokriveno je 40% površine Gusinja. Otpadne vode se ispuštaju neprečišćene u pritoke Plavskog jezera, pa otpadne vode Gusinja zagađuje ovo jezero. Kanalizacioni sistem Gusinja je dug oko 2 km, u dobrom je stanju i dobro funcioniše.

Planirana je izgradnja zajedničkog PPOV za prečišćavanje otpadne vode i za Plav i za Gusinje. Otpadna vode se moraju sakupiti i jednim zajedničkim kolektorom dovesti na PPOV. Položaj naselja između Plava i Gusinje zahtijeva da se i njihove otpadne vode, koje se nalaze na trasi kolektora, sakupe izajednički dovede na PPOV. Konfiguracija terena ne dozvoljava gravitaciono odvođenje otpadnih voda cijelom dužinom do PPOV, već je potrebno da se otpadne vode do postrojenja odvodu naizmjenično gravitacionim cjevovodima i cjevovodima pod pritiskom sa sistemom pumpnih stanica za otpadne vode.

Koncepcija kanalizacionog sistema je takva da se otpadne voda naselja Gusinje cjevovodom pod pritiskom pumpaju na objektu pumpne stanice za otpadne vode - PSOV Gusinje dio PSOV Plav 2. Otpadne vode Plava se cjevovodom pod pritiskom transportuju od PS OV Plav 1. Sa PS OV Plav 2 se otpadna voda transportuje na PPOV Pjeskovi.

Kao što je navedeno, postojeće stanje je takvo da se otpadne vode Plava i Gusinja upuštaju bez prečišćavanja u rijeku Lim. Izgradnjom planiranog PPOV će se ova situacija promijeniti i sakupljene otpadne vode Gusinja i Plava će se prečišćavati na planiranom PPOV i poslije prečišćavanje efluent sa PPOV će se upuštati u prirodni recipijent - rijeku Lim.

Izgradnja zajedničkog PPOV za opštine Plav i Gusinje je planirana na lokaciji Pljeskovi, Brzojeviće u opštini Plav, oko 300 m od magistralnog puta Andrijevica-Plav-Gusinje. Na ovoj lokaciji je ranije bila smještena deponija otpada.

U pogledu prečišćavanja otpadnih voda, usvojena je SBR tehnologija biološkog procesa prečišćavanja komunalnih otpadnih voda koja podrazumijeva nekoliko faza: mehanički predtretman, biološki tretman, obrada i dispozicija mulja.

SBR (Sequencing Batch Reactor) tehnologija je tehnologija naizmjeničnog punjenja i pražnjenja reaktora, tj diskontinualni postupak biološke obrade otpadnih voda.

Dakle, predloženi postupci prečišćavanja otpadnih voda uključuju primarni, sekundarni, (biološki - SBR proces) uklanjanje hranljivih materija i UV dezinfekciju.

Tretman mulja predviđa bubrenje mulja, mehaničko odstranjivanje vode, skladištenja mulja i odlaganja u poljoprivredne svrhe ili deponije.

Odvođenje otpadnih voda sa područja NP Prokletije

Odvođenje i tretman upotrebljenih voda je nužna potreba, i igra važnu ulogu u urbanizaciji područja i predstavlja glavni uslov za higijenu i zdrav život u pojedinim naseljenim područjima. Kanalizacija u svojoj cjelokupnosti predstavlja jedan neprekidan spojen sistem odvodnje, koja obuhvata početne tačke sistema tj. sanitarne objekte i uređaje u zgradama, povezanih sa kućnim instalacijama, sekundarnim kanalizacionim mrežama i glavnim kolektorima, uređajima za tretman upotrebljenih voda i upuštanje tako prečišćenih voda u prirodni recipijent.

Na područjima gdje je izgradnja javnih kanalizacionih sistema daleko ispod praga rentabilnosti potrebno je razmotriti alternativne načine sakupljanja, odvođenja i prečišćavanja otpadnih voda uz uslov da prečišćene otpadne vode u pogledu kvaliteta ispunjavaju uslove za upuštanje otpadnih voda u prirodni recipijent date u navedenoj zakonskoj regulativi.

Još je jedan neophodan aspekt koji je potrebno veoma ozbiljno razmotriti i koji se ni u kom slučaju ne smije zanemariti, a to je da se ni u kom slučaju kišnica ne upušta u fekalnu kanalizaciju.

Postojeće stanje je takvo da na planskom području nema izgrađenih kanalizacionih sistema. Otpadne vode, karakteristika komunalnih otpadnih voda se iz pojedinih objekata odvode “septičkim jamama”. Ono što se na dosta područja Crne Gore naziva septička jama, nije propisna višekomorna septička jama, sa određenim stepenom prečišćavanja otpadme vode i ispumpavanjem nataloženog fekalnog sadržaja, nego su to u stvari određene vrste upojnih bunari. Navedene “Septičke jame” su betonirani ili ozidani rezervoari za otpadne vode sa propusnim dnom, a često i zidovima iz kojih se otpadna voda nedovoljno prečišćena upušta u okolinu.

Posmatrano područje je dijelom i karstno području gdje je veoma brz protok podzemnih voda u koje mogu dospijeti neprečišćene otpadne vode i proširiti zagađenje velikom brzinom što je u svakom slučaju potrebno izbjeći.

Prema svemu navedenom, odvođenju i prečišćavanju otpadnih voda područja nacionalnog parka Prokletije, kao i na području zaštitne zone, potrebno je vrlo studiozno pristupiti da bi se spriječilo zagađenje voda i okoline Nacionalnog parka.

Kriteriji za dimenzionisanje

Uobičajena praksa u planiranju je da se količine otpadnih voda obračunavaju kao 80% potrošene količine vode uzimajući u obzir da su za dimenzionisanje kanalizacionih infrastruktura mjerodavna maksimalne satne količine potrošene vode. U slučaju potrebe za formiranjem kanalizaciona mreže za grupne uređaje za prečišćavanje, kanalizaciona mreža se formira tako da se omogući odvodnja otpadne vode sa planiranog područja i da je poslije prečišćavanja na septičkim jamama ili manjim PPOV upušta u prirodni recipijent najkraćim mogućim putem. Otpadna voda se koliko je to moguće usmjerava gravitaciono kanalizacionom mrežom koja prati saobraćajnice. Sadržaj septičkih jama će se prazniti i odvoziti na lanirani PPOV u Pjeskovima.

Tabela proračuna proticaja otpadnih voda za područje Nacionalnog parka „Prokletije“

Katuni - eko - etno sela na katunu (postojeći i novi smještaj)

Smještajni kapaciteti

				Smještajni kapaciteti (ležaja)				
				T3	T3	T3	T3	T3
R.br.	ID		Naziv	etno selo eko slo	seoska domaćinstva	seoski turizam	kampovi	kampovi u divljini
1	14		Zarunica	30	60		30	
2	17		Katuni na Boru	10				
3	20		Fuš sirma	30				20
4	21		Ćaf Bora	30				20
5	26		Jasenica sjever	30				
6	44		Horolac	30				20
7	47		Katun Feratovića	30				20
8	48		Treskavac zapad	10				
9	55		Musića livade	10				
10	56		Treskavica	30				
11	57		Temska	30				20
12	59		Hridski stanovi	30				20
13	66		Babino polje 4	30	20	20		
14	68		Babino polje 6	30	20	20	30	
15	69		Babino polje 7	30	20	20	30	
16	70		Bogićevica	30	20	20	30	
	Ležaja		Ukupno	420	140	80	120	120

Planirane količine otpadne vode

			etno selo eko slo	seoska domaćinstva	seoski turizam	kampovi	kampovi u divljini	
Ležaja		Ukupno	420	140	80	120	120	816
Omax sat	l/s		0.84	0.28	0.16	0.15	0.15	1.58
Koef o.v. 0.8			0.8	0.8	0.8	0.8	0.8	
Q ov	l/s		0.67	0.22	0.13	0.12	0.12	1.26

Ostali planinirani turistički smještajni kapaciteti (pstojeći i novi smještaj)

Smještajni kapaciteti

		Smještajni kapaciteti (ležaja)						
		T3	T3	T3	T3	T3	T1	T2
ID	Naziv	centar za posjetioce i kontrolni punktovi	etno selo eko slelo	planinarski domovi - kuće	planinarska skloništa	kampovi u divljini	mali planinski hoteli	eko lodge
7	Eko katun "Grebaje"		27					
8	Katun (restoran) "Maja Karanfil"		40					
9	Planinarski dom "Branko Kotlajić"			27				
10	Planinarski dom "Karanfil"			30				
13	Planinarska kuća "Ropojanski zastan"			30		50		
14	Kamp "Ropojanski zastan"							

16	Eko planinarsko naselje "Hrid"			30				
17	Centar za posjetioce "Grbaja"	30						
18	Kontrolni punkt "Zarunica"	30						
19	Planinarsko sklonište "Karanfil"				6			
20	Kontrolni punkt "Horolac"	30						
21	Centar za posjetioce "Babino Polje"	30						
22	Planinarsko sklonište "Krš Bogićevica"				6			
23	Mali planinski hoteli (6 lokacija)						200	
24	Eco lodge							150
Ležaja	Ukupno	120	67	117	12	50	200	150

Planirane količine otpadne vode

		centar za posjetioce i kontrolni punktovi	etno selo eko slelo	planinarski domovi - kuće	planinarska skloništa	kampovi u divljini	mali planinski hoteli	eko lodge	
Ležaja		120	67	117	12	50	300	150	816
Potrošnja	lit/lež/dan	80	80	80	50	50	120	120	
Omax sat	l/s	0.24	0.13	0.23	0.02	0.06	0.90	0.45	2.04
Koef o.v. 0.8		0.80	0.80	0.80	0.80	0.80	0.80	0.80	
Q ov	l/s	0.19	0.11	0.19	0.01	0.05	0.72	0.36	1.63

Ukupni planirani turistički kapaciteti u NP "Prokletije"

Smještajni kapaciteti

Smještajni kapaciteti (ležaja)									
T3	T3	T3	T3	T3	T3	T3	T3	T1	T2
centar za posjetioce i kontrolni punktovi	etno selo eko slelo	seoska domaćinstva	seoski turizam	planinarski domovi - kuće	planinarska skloništa	kampovi	kampovi u divljini	mali planinski hoteli	eko lodge
120	487	140	80	117	12	120	170	300	150
UKUPNO 1696 ležaja									

Planirane količine otpadne vode

		centar za posjetioce i kontrolni punktovi	etno selo eko slelo	seoska domaći.	seoski turizam	planinarski domovi - kuće	planinarska skloništa	kampovi	kampovi u divljini	mali planinski hoteli	eko lodge	UKUPNO
Ležaja		120	487	140	80	117	12	120	170	300	150	1696
Potroš	lit/lež/	80	80	80	80	50	50	50	50	120	120	

nja	dan											
Omax sat	l/s	0.24	0.97	0.28	0.16	0.15	0.02	0.15	0.21	0.90	0.45	3.44
Koef o.v. 0.8		0.8	0.80	0.80	0.80	0.80	0.80	0.80	0.80	0.80	0.80	
Q ov	l/s	0.192	0.78	0.22	0.13	0.12	0.01	0.12	0.17	0.72	0.36	2.94

Za područje Nacionalnog parka ukupna količina otpadne vode koju treba odvesti je 2.94 l/s.Za skoro sva područja sa smještajnim kapacitima je dpredviđeno da se otpadna voda prečišćava u septičkim jamamama.

Za smještajne kapaciteta na Grebaji, Babinom polju i Bogićevcu su predviđena je izgradnja manjih PPOV. Ova postrojenja su ucrtana u grafički prilog 13. Ostala infrastruktura.

U okviru prečišćavanja otpadnih voda predlaže se da se razmotri mogućnost odvojenog prečišćavanja sivih i crnih voda, odnosno kao što je već navedeno otpadnih voda od pranja i od toaleta.

Dakle, potrebno je ozbiljno razmotriti na ovom području odvajanje otpadne vode na mjestu nastanka na sive vode i crne vode. Siva voda nastala kao otpadna voda od pranja ima mnogo manje nitrata, mnogo manje patogenih organizama i brže se razlaže, a samim tim i prečišćava od crne vode, vode od toaleta. Siva voda spajanjem sa crnom vodom gubi sve navedene pogodnosti za brže prečišćavanje i vrlo brzo poprima osobine crne vode i samim tim zahtijeva kompleksniji način prečišćavanja sa povećanim trajanjem. Kao što je navedeno prema podacima na osnovu iskustava upotrebe prečišćene sive vode na nivou Evropskih država količina sive otpadne vode se kreće od 50% do 80%. Dakle razdvajanjem otpadne vode na mjestu nastanka na crnu i sivu vodu količina otpadne vode na području Nacionalnog parka bi se smanjila sa 2,94 l/s na 1.45 l/s. Siva otpadna voda bi se prečišćavala tako što bi se nakon taloženja u septičkoj jami i filtriranja na pješčanim filterima vodila na prečišćavanje u otvorene bazene koji su ukopani u zemlju i gdje su posađene biljke koje vrše finalno prečišćavanje. Ovako prečišćena voda se može koristiti u tehničke svrhe, za zalivanje i za ispiranje toaleta.

Planirano rješenje je takvo da se na osnovu planiranog broja turista u pojedinim kategorijama smještaja potrebno je izgraditi lokalne kanalizacione sistem sa sakupljanjem, sa prečišćavanjem i ispuštanjem otpadnih voda u recipijent u skladu sa republičkim i međunarodnim propisima. Na području samog Nacionalnog parka „Prokletije“ planira se sakupljanje, odvođenje i prečišćavanje otpadnih voda na pojedinačnim ili grupnim septičkim jamama, odnosno manjim uređajima za prečišćavanje.

Domaćinstva u seoskim, udaljenijim područjima će i dalje odvoditi svoje otpadne vode putem septičkih jama koje trebaju biti propisne septičke jame u kojima će se dostići potreban stepen prečišćavanja otpadnih voda.

Dakle ako se računa da za ispiranje toaleta koristi 25% dnevne potrošnje po stanovniku potebna količina vode bi se mogla smanjiti za četvrtinu odnosno sa 2,75 l/s na 2,1 l/s.

Kao što je navedeno, odvajenjem otpadne vode na mjestu nastanka na sivu vodu i crnu vodu i njihovim odvojenim prečišćavanjem količine otpadne vode na području Nacionalnog parka bi se mogle smanjiti za najmanje 50 %.

Praksa je da ako se u pojedinim ugostiteljskim objektima pojave otpadne vode čiji kvalitet nije nivoa kvaliteta otpadnih komunalih voda (najvjerovatnije po povećanim količinama organskih materija, ulja i masti) takve otpadne vode je potrebno prečistiti na separatoru ulja i masti. Nakon tretmana otpadnih voda naselja na uređaju za prečišćavanje otpadnih voda, prečišćene vode moraju imati kvalitet koji se zahtijeva prije upuštanje u recipijent prema Pravilniku o kvalitetu i sanitarno tehničkim uslovima za ispuštanje otpadnih voda u recipijent i javnu kanalizaciju, načinu i postupku ispitivanja kvaliteta otpadnih voda, minimalnom broju ispitivanja i sadržaju izvještaja o utvrđenom kvalitete otpadnih voda (Sl.l. CG 45/08).

Na ugostiteljskim i hotelima potrebno je planirati postavljanje separatora ulja i masti.

S obzirom da se radi o manjim količinama otpadnih voda može se pokazati da je nerentabilna izgradnja uređaja za predtretman, pa je druga varijanta da se prilikom projektovanja uređaja za prečišćavanje otpadnih voda voditi računa da kvalitet otpadnih voda može biti van nivoa kvaliteta komunalnih otpadnih voda sa povećanim sadržajem ulja i masti. Nakon ispuštanja prečišćene otpadne vode u recipijent ne smije se ni u kom slučaju narušiti kvalitet recipijenta odnosno recipijent mora ostati u okviru klase i kategorije recipijenta predviđene Uredbom o klasifikaciji i kategorizaciji površinskih i podzemnih voda (Sl.l. CG 48/15

Urbanističko tehniči uslovi za projektovanje fekalne kanalizacije daju se kroz sljedeće preporuke:

- U kanalzacionu mrežu se ugrađuju PEHD i PE (polietilen) cijevi.
- Minimalni, odnosno makimalni pad u kanalizacionoj mreži iznosi 2‰ i 6% respektivno vodeći računa o prečnicima cijevi.
- Na svim vertikalnim i horizonalnim lomovima, i mjestima promjene prečnika i priključenja kanalizacionih cijevi, potrebno je predvidjeti revizione šahtove.
- Na kanalizacionim cijevima u pravcu razmak šahtova predvidjeti ne veći od 30m.
- Ne upuštati kišnicu u fekalnu kanalizaciju.
- U slučaju izgradnje objekata prije kanalizaciong sistema izgraditi propisne septičke jame sa uređajima za prečišćavanje otpadnih voda
- Zabraniti izgradnju propusnih “septičkih jama” odnosno upojnih bunara
- Uskladiti položaj fekalnih instalacija sa drugim podzemnim instalacijama
- Na hotelima i ugostiteljskim objektima predvidjeti izgradnju separatora ulja i masti

Odvođenje površinskih voda

Kao što je navedeno u prikazu postojećeg stanja, u domenu zaštite od poplava, potrebno je omogućiti stvaranje prostornog modela terena u kompletnom slivu i hidrografske mreže sa visinskom komponentom (padovi, poprečni presjeci na profilima). Na ovaj način se dobijaju plavne linije vodotoka s određenom vjerovatnoćom pojave plavljenja određenih dionica.

Karte plavnih zona su polazna osnova za planiranje stalne i akutne zaštite od poplava.

U plavnim zonama se ili izbjegava gradnja i u njima se planiraju hidrotehnički objekti za zaštitu od poplava.

Izrazito velika razlika u proticajima rijeka ovog područja u nameće i posebno rješenje za regulaciju rijeka. Potrebno je da se tako regulišu korita Rijeka da se gdje god je to moguće formira minot korito za male proticaje i major korito sa inundacijama za velike proticaje. Inundacije je potrebno ozeleniti i u periodu malih voda koristi kao šetališnu zona, odnosno zonu rekreacije. Ovaj prostor se u period velikih voda koristi kao inundaciono korito, odnosno prostor za proticaj voda tokom visokog vodostaja.

Potrebno je regulisati korita tako što će se profilisati vađenjem istaloženog nanosa koji smanjuje proticajni profil korita. Iniundacioni prostor koji u period malih voda služi za rekreaciju se ne smije opterećivati bilo kakvim objektima da se ne bi smanjivao proticajni profil, jer će kao što je navedeno u period visokih voda biti inundciono korito. Obale je potrebno profilisati u potrebnom nagibu i ozeleniti ili popločati kamenim pločama, ali tako da se zadrži propusnost obale za evakuaciju podzemnih voda prema vodotocima. Gdje god to prostor dozvoljava potrebno je formirati prostore za retenzije voda u periodu velikih voda, prateći položaj prirodno formiranjih retenzija i rukavaca. Na granici poplavnog talasa se mogu podići i odbrambeni zidovi od kamena da se uklopi u prirodno okruženje.

Zaštita od erozija i bujica

Zaštita od erozije i bujica i uređivanje slivova je specifično područje i na području NP Prokletije se na relativno maloj površini javljaju najraznovrsniji erozioni oblici i specifični bujični tokovi.

Ovo zahtijevaTo prilagođavanje uobičajenih metoda za sanaciju erozije i bujičnih tokova konkretnom stanju na terenu i iznalaženje novih rješenja.

Zaštita od erozije i bujica je veoma bitan uslov za efikasan sistema zaštite od poplava i uređenja vodnih tokova. Zaštita od bujica se uobičajeno sprovodi kroz radove na zaštiti od erozije i bujica u gornjim djelovima slivova. Kod zaštite od bujica je veoma važan integralni pristup uređenju bujica i zaštiti od erozije i podrazumijeva koordinaciju i sinhronizaciju svih aktivnosti i mjera u ovom domenu, uz uvažavanje potreba i interesa pojedinih zainteresovanih subjekata. Kod zaštite od bujica, pristup ovoj problematici zavisi od veličine vodotoka. Zaštita od štetnog dejstva voda se postiže klasičnim mjerama uređenja vodotoka i zaštite od poplava, ali je potrebo mjere uređenja ovih vodotoka tretirati i u sklopu kompleksnog antierozionog uređenja slivova. Erozija je prirodan fenomen, ali na njen intenzitet u mnogome imaju uticaj i ljudske djelatnosi. Eroziju bujica je moguće staviti pod kontrolu i promjenom načina iskorišćavanja zemljišta čime se može smanjiti intenzitet erozije na prihvatljivu mjeru. S tim u vezi potrebno je predvidjeti i promjena namjene pojedinih površina zemljišta uz bujične tokove. Zaštitu obala vodotoka od erozije, gdje god je moguće, treba rješavati zaštitnom vegetacijom. Postojeće šumske površine na slivovima treba održavati i širiti, naročito u brdskim i planinskim područjima sa velikim rizicima od erozije. Planskim pretvaranjem niskoproduktivnih i degradiranih pašnjačkih površina u šumske komplekse, kao i meliorisanjem degradiranih šumskih površina, mogu se ostvariti značajni antierozioni efekti. Edukacija stanovništva takođe može značajno pridonijeti preventivnoj zaštiti, jer se erozija u znatnoj mjeri može umanjiti pravilnim korišćenjem zemljišta i očuvanjem biljnog pokrivača.

Za regulaciju bujičnih tokova planiraju se klasične poprečne građevine za uređenje bujica kao što su pregrade, pragovi i kaskade. Na ovim objektima bi se vršila discipacija energije i umirenje tokova što bi smanjivalo mogućnost njihovog erozivnog djelovanja na nizvodnom dijelu toka.

Dalji način uređenja bujičnih tokova je uređenje obala sa potrebnim kamenim nabačejem, po mogućnosti prirodnim, a eventualno i postavljanjem kamenih gabiona na mjestima snažnih bujičnih tokova. U mirnijem dijelu tokova planiraju se primjeniti zajeno sa tehničkim mjerama i biološko i biotehničke mjere kao što je zatravnjenje šljunčanih obalnih nabačaja. Planira se formiranje retenzija, gdje god to uslovi dozvoljavaju za prihvat velikih voda bujica. Sve radove na regulaciji vodotoka je potrebno vršiti tako da se uklope u prirodni ambijent. Potrebno je napraviti sveobuhvatan plan uređenja i održavanja bujičnih tokova. Ovdje se prvenstveno misli na čišćenje bujičnih tokova od nanaosa na mjestima gdje ovi nanosi izazivaju plavljenja. Gdje god je moguće potrebno je formirati minor korita za male vode i major korita za velike vode. Major korita se mogu u doba malih voda koristiti za rekreaciju.

6.1.3. KORIŠĆENJE HIDROENERGIJE ZA MALE HIDROELEKTRANE (MHE)

Izgradnja i rad malih hidroelektrana je od opšteg interesa i može biti data na koncesiju. Male hidroelektrane učestvuju i u izravnjavanju prirodnih neregulisanih voda i spriječavanju i smanjenju erozije. Svojim postojanjem i proizvodnjom pomažu i razvoj male privrede (kamenolomi, strugare, mlinovi), stočarstva i ribogojstva. Adaptacija starih postojećih mlinova i napuštenih lokacija za potrebe malih hidroelektrana, zahvaljujući postojanju dijela potrebnih građevinskih objekata, značajno redukuje cijenu instalisanog kW.

U nastavku je dat presjek trenutnog stanja projekata izgradnje malih hidroelektrana u opštinama Plav i Gusinje, koje se nalaze u kontaktnoj zoni ili u zoni NP „Prokletije“, prema informaciji koju je izdalo Ministarstvo Ekonomije za potrebe izrade ovog planskog dokumenta.

Tabela br.4. Presjek stanja projekata izgradnje malih hidroelektrana u opštinama Plav i Gusinje

Redni broj	Vodotok	Koncesionar	Opština	Broj mHE	Instalisana snaga (MW)	Planirana proizvodnja električne energije (GWh)
1.	Babinopoljska rijeka	"Kroling" d.o.o. - Danilovgrad	Plav	2	7.253	26.082
3.	Komarača	"Normal Company" d.o.o. - Podgorica	Plav	1	3.685	9.0
4.	Murinska rijeka	Konzorciju „Elektrotehna – Industriaimport" a.d. čiji su članovi „Elektrotehna" d.o.o. Berane i „Industriaimport – industriaimpex" a.d. Podgorica	Plav	2	2.07	8.30
5.	Đurička rijeka sa pritokama	„Plava – Hydro Power" d.o.o. Ulcinj	Plav	2	4.568	12.460
6.	Meteška rijeka	"Normal Company" d.o.o. - Podgorica	Plav	1	0.683	1.597

Izrađen je katastar malih vodotoka za izgradnju mHe, koji sadrži spisak vodotoka na kojima se mogu graditi mHe do 1 MW na osnovu izdate energetske dozvole. U tom spisku nalaze se Hotska rijeka, Meteška rijeka i Kadrića potok.

Rijeke u sjevernom dijelu planinskog masiva Prokletije imaju sliv u oblasti NP „Prokletije", pa se mora posebno obratiti pažnja prilikom određivanja lokacija malih hidroelektrana, na navedenim vodotocima.

Ono što je u opštinama Plav i Gusinje prepoznato kao sukob interesa između korišćenja vodnih potencijala za snabdijevanje vodom građana i iskorišćenje za proizvodnju električne energije izgradnjom sistema malih hidroelektrana je zahvatanje vode iz sliva tri rijeke: Jaseničke, Đuričke i Trokuske. Naime, glavno vodoizvorište za snabdijevanje vodom opština Plav i Gusinje nalazi se u dolini Jaseničke i Đuričke rijeke. Ovo izvorište predviđeno je za regionalno i javno vodosnabdijevanje Odlukom o određivanju izvorišta namijenjenih za regionalno i javno vodosnabdijevanje i utvrđivanje njihovih granica („Službeni list RCG", broj 36/08), koju je donijela Vlada Crne Gore, na sjednici od 15. maja 2008. godine. Takođe, Đurička rijeka sa pritokama opredjeljena je i za izgradnju malih hidroelektrana. **Prioritet u korišćenju vodotoka jeste snabdijevanje stanovništva pitkom vodom.** S toga je potrebno obratiti posebnu pažnju prilikom izrade projektnih rješenja koja se odnose na korišćenje ovih vodotoka za izgradnju mHE, kako ne bi bilo ugroženo, prevenstveno, snabdijevanje vodom građana.

Ministarstvo ekonomije je Obrađivaču dostavilo dopis Opštine Plav, broj: 031-229 od 26.03.2017. godine, kojim je koncesionaru data saglasnost da koristi vode Hotske rijeke kao sastavni dio kompleksa hidroelektrana na Đuričkoj rijeci sa pritokama, pri čemu je instalisani protok na Jaseničkoj rijeci umanjen za potrebe vodovoda. U pomenutom dopisu se navodi da je na Jaseničkoj rijeci planirano zahvatanje vode za snabdijevanje vodom Opštine Plav kapaciteta 85,00 l/s, te da je za ovu količinu vode potrebno umanjiti instalisani protok hidroelektrane.

Sa aspekta očuvanja izvorišta vode sa koga se pitkom vodom snabdijeva grad Plav, prilikom planiranja objekata mHE na vodotoku „Đurička sa pritokama”, potrebno je poštovati sledeće uslove i smjernice:

- Voditi računa da se prilikom izgradnje objekta mHE ne ugrozi snabdijevanje vodom grada Plava, i to mora biti prioritet.
- Voditi računa da se ne ugrozi kapacitet bunara koji su nizvodno od planiranog vodozahvata mHE na Jaseničkoj rijeci, a napajaju se iz podzemnih izvora, što je potrebno dokazati hidrogeološkom analizom da planirani vodozahvat mHE nema uticaja na pomenute bunare.
- Ukoliko se analizom iz prethodne tačke dokaže uticaj na kapacitet bunara projektna dokumentacija mora dati alternativno rješenje kojim se neće ugroziti snabdijevanje vodom grada
- U toku sušnog perioda predvidjeti obavezu Investitora da u skladu sa Zakonom o vodama prekine rad mHE i vodu vrati u vodotok
- Predvidjeti da se vodozahvat mHE izgradi nizvodno od vodozahvata vodovoda na lokaciji koja će biti van I zone sanitarne zaštite vodoizvorišta i obezbijediti da se prilikom izgradnje cjevovoda mHE ne ugrozi cjevovod vodovoda Plav

Gore navedeni uslovi propisani su od strane d.o.o. „Komunalne djelatnosti“ Plav za potrebe izrade LSL za „mHE na vodotoku Đurička sa pritokama“. Ostali uslovi za gradnju mHE, uredjenje i korišćenje sliva – koncesionog područja dati su u nastavku.

Objekti i uređaji za korišćenje vodnih snaga moraju se planirati, projektovati i graditi na način koji:

- omogućava vraćanje vode istog kvaliteta poslije iskorišćene energije u vodotok ili druge površinske vode;
- ne umanjuje postojeći obim i ne sprječava korišćenje vode za vodosnabdijevanje, navodnjavanje i druge namjene, u skladu sa Zakonom;
- ne umanjuje stepen zaštite i ne otežava sprovođenje mjera zaštite od štetnog dejstva voda;
- ne pogoršava uslove sanitarne zaštite i ne utiče negativno na ekološki status voda i stanje životne sredine;
- Neophodno je da građevinski objekti budu izvedeni na takav način da je u bilo kojem trenutku nemoguće isušivanje korita vodotoka, odnosno da je u svakom momentu osiguran ekološki prihvatljivi proticaj;
- Kako bi zaštita bila što potpunija, neophodno je da se osigura minimalni nivo vodostaja (10% od srednjeg proticaja na profilu vodozahvata) koji osigurava normalni život flore i faune, a takođe je važno i minimiziranje uticaja na riječni ekosistem kao i održanje biorazvrsnosti;
- Nužno je definisanje nultog stanja životne sredine na lokaciji prije gradnje potencijalne mHE i uspostavljanje sistema monitoringa za praćenje efekata usljed gradnje i rada pogona mHE;
- U slučaju gradnje većeg broja malih hidroelektrana na istom vodotoku, treba ispitati njihov kumulativni uticaj na životnu sredinu;
- Prilikom planiranja i projektovanja, težiti što boljem oblikovanju objekata i uklapanju u okolni prostor, uz davanje prednosti tehničkim rješenjima koja manje zadiru u pejzaž;
- Oblikovanje hidroenergetskih objekata ne smije biti uniformno, nego treba svakom objektu dati notu individualnosti;
- Najkvalitetnija arhitektonska rješenja mogu se dobiti na javnom konkursu;
- U najosjetljivijem okruženju treba provjeriti mogućnost kabliranja dalekovoda od objekta mHE do trafostanice;
- Ukoliko se predvidja adaptacija starih mlinova i vodenica u male hidroelektrane, ona mora da se realizuje u skladu sa konzervatorskim uslovima nadležnih institucija;
- Prilikom svakog zahvata u blizini nekog spomenika kulturne baštine, investitor se uslovljava osiguranjem arheološkog nadzora nad radovima iskopavanja.

Trenutno raspoloživom projektnom dokumentacijom za mHE na vodotocima u zahvatu predmetnog plana predviđeno je sledeće:

mHE „Đuričk a 1" i mHE „Đuričk a 2" (Idejno rješenje, novembar 2015.)

Planirane su mHE derivacionog tipa sa regulacijom po nivou kod paralelnog rada na mreži. U okviru sistema mHE „Đuričk a 1" planirana su tri vodozahvata, na rijekama Jasenička i Trokutska (Tirolski vodozahvat sa taložnicom) i na Hotskoj rijeci (vodozahvat sa Coanda rešetkom).

Korito i obale rijeke uzvodno i nizvodno od vodozahvata moraju biti zaštićene od erozije kamenom i kamenom u betonu.

Usvojeni instalisani protoci su za mHE „Đuričk a 1": Qi=1,2m^3/s (Trokutska), Qi=0,81m^3/s (Jasenička), Qi= 0,33m^3/s (Hotska) i mHE „Đuričk a 2" Qi=3,50m^3/s.

Prilikom odabira rješenja tipa vodozahvata posebno treba voditi računa o tipu vodotoka, geologiji, konfiguraciji terena na odabranom zahvatnom profilu. Planirani vodozahvati mogu biti bočnog tipa sa krupnom rešetkom i čistilicom na ulaznom otvoru.

Riblje staze dimenzionisati da zadovolje protoke bioloških minimuma i ispune biološke zahtjeve postavljene u odnosu na živi svijet vodotoka. Planirati ih od kamena i prirodnih materijala, bez nadkrivenih djelova kako bi bila obezbijeđena prirodna svjetlost. Kaskadni baseni će detaljnije biti analizirani nakon dobijenih bioloških smjernica i informacija o živom svijetu vodotoka i uslovima za njih potrebnim.

mHE „Đuričk a1": koristi vode rijeka Trokutske, Jaseničke i Hotske i u sklopu nje su planirana tri vodozahvata (vodozahvat na Jaseničkoj rijeci, vodozahvat na Trokutskoj rijeci i vodozahvat na Hotskoj rijeci), tri cjevovoda i jedna mašinska zgrada.

Vodozahvati su na kotama:

- 1052,00 mnm (Jasenička rijeka-Tirolski vodozahvat sa taložnicom)
- 1097,25 mnm (Trokutska rijeka-Tirolski vodozahvat sa taložnicom)
- 1456,50 mnm (Hotska rijeka-Vodozahvat sa Coanda rešetkom)

Dovodni sistemi su GRP cjevovodi pod pritiskom dužine:

- 2716,00 m (cjevovod sa Jaseničke rijeke), sa prečnikom od 800 mm
- 3112,35 m (cjevovod sa Trokutske rijeke), sa prečnikom od 1000 mm

I kao kombinacija ČELIKA i GRP dužine:

- dužine 6473,73 m (cjevovod sa Hotske rijeke), sa prečnikom od 600 mm

Cjevovod sa Trokutske rijeke na ulazu u mašinsku zgradu račva se na dva dijela i dijeli protok na dvije turbine i to Pelton turbinu sa dvije mlaznice i horizontalnim vratilom i Francis turbinu sa horizontalnim vratilom. Cjevovod sa Jaseničke rijeke dovodi vodu do Pelton turbine sa pet mlaznica i vertikalnim vratilom i cjevovod sa Hotske rijeke dovodi vodu do Pelton turbine sa 2 mlaznice i horizontalnim vratilom. Kota donje vode (ose turbina) je 1017,00.

mHE „Đuričk a2": koristi vode rijeke Đuričke i u njen sastav ulaze jedan vodozahvat, cjevovod i mašinska zgrada.

Vodozahvatni objekat je bočni sa taložnicom i dvije rešetke.

Kota gornje vode u vodozahvatu je 1012,50 mnm.

Ekološki, odnosno minimalni biološki protok u koritu rijeke Đuričke na ovom profilu je 10% od srednjeg višegodišnjeg protoka dobijenog hidrološkim analizama (Qsr=2,24 m^3/s) i iznosi 0,224 m^3/s.

Dovodni sistem je GRP cjevovod pod pritiskom.

Cjevovod je prečnika 1700 mm, dužine 4216,00 m. Cjevovod se prije ulaska u mašinsku zgradu račva na dva dijela i protok dijeli na dvije Francis turbine. Instalisani protok je Qi= 3,50 m^3/s, protok kroz jednu turbinu je Q1= 2,00 m^3/s, kroz drugu je Qi2= 1,50 m^3/s.

mHE „Babino Polje" (Glavni projekat, mart 2014.)

U sistem mHE „Babino Polje" ulaze dva vodotoka, Babinopoljska i Hridska rijeka. Oba vodotoka su planinska i buična, imaju velike oscilacije mjesečnih i godišnjih protoka.

Zahvatanje vode na oba vodotoka riješeno je vodozahvatima u dnu (Tirolski vodozahvati) sa Coanda rešetkom na ulazu u sabirni kanal. Zahvatni kapaciteti objekata su $Qi_{BABINOPOLJSKI}$=1,00m^3/s i $Qi_{HRIDSKI}$=0,400m^3/s, sa kotama gornje vode 1524,80mnm (Babinopoljska rijeka) i 1512,55mnm (Hridska rijeka). Propusna moć ribljih staza zadovoljava protoke bioloških minimuma.
Regulacija rječnog korita, na dionicama ugroženim izgradnjom objekta, radi do visine velike stogodišnje vode. Nizvodno od objekata radi se zaštita korita na dužinama definisanim projektom.
Od vodozahvata na Babinopoljskoj i Hridskoj rijeci do mašinske zgrade mHE „Babino Polje“ projektovani su GRP cjevovodi.
Dužine i prečnici projektovanih cjevovoda su:

- cjevovod Babinopoljske rijeke – DN 800, L=2812,62m
- cjevovod Hridske rijeke – DN 500, L=1160,10m

Trase oba cjevovoda prate lokalne puteve i djelimično su uslovljene širinom putnog pojasa. Na dionicama na kojima dolazi do ukrštanja cjevovoda sa vodotocima cijevi se polažu ispod korita rijeke i radi se njihova betonska zaštita.
U mašinskoj zgradi se montira elektromašinska oprema koja se sastoji od dovodnog cjevovoda, 2 turbine (tipa Pelton) sa vertikalnim vratilom i generatorom, centralnog sistema praćenja rada elektrane, opreme niskog i visokog napona, transformatora i dr.

mHE „Jara“ (Glavni projekat, april 2014.)

Ova mHE, koristi vodni potencijal rijeka Temnjačke i Treskavičke. Profil na kome je planirana izgradnja vodozahvata lociran nizvodno od mašinske zgrade mHE „Babino polje“, tako da prihvata vode Babinopoljske rijeke i dio vode Hridske rijeke korišćene za proizvodnju u mHE „Babino polje“.
Vodozahvat na Temnjačkoj rijeci je u dnu rijeke sa rešetkom tipa COANDA. Instalisani protok je 1680 l/s. Kontrolisano propuštanje minimalnog biološkog protoka (Q_{bm}=0,115m^3/s) ribljom stazom, predviđeno je da se odvija preko šest bazena dužine od po tri metra međusobno odvojenih Thompsonovim prelivima.
Vodozahvat na Temnjačkoj rijeci je u dnu rijeke sa rešetkom tipa COANDA. Instalisani protok je 750 l/s. Kontrolisano propuštanje minimalnog biološkog protoka (Qbm=0,06m3/s) ribljom stazom odvija se preko pet bazena dužine od po 1,30 metra međusobno odvojenih Thompsonovim prelivima.
Za dovodni cjevovod „Temnjačka“, za instalisani protok od 1,65m^3/s, izabran je unutrašnji prečnik GRP cijevi DN900 koji se na ulazu u mašinsku zgradu račva u 2 cjevoda prečnika DN500. Početna kota cjevovoda je 1311,75mnm (kota ose cijevi), a završna 1177,45mnm (kota ose cijevi).
Za dovodni cjevovod „Temnjačka“, za instalisani protok od 0,75m^3/s, izabran je unutrašnji prečnik GRP cijevi DN700 koji se na ulazu u mašinsku zgradu smanjuje na DN500. Početna kota cjevovoda je 1328,45 mnm (kota ose cijevi), a završna 1077,35 mnm (kota ose cijevi).
Osnovni parametri koji služe za izbor tipa turbine su instalisani protoci Q1= 0,825 m3/s i Q2= 0,825 m3/s i neto pad Hn= 222,77 m za Temnjačku i za Treskavičku rijeku Qi=0,750 m3/s i neto pad Hn=245,23 m. Za ugradnju u mHE „Jara“ izabrane su tri vertikalne Peltonove turbine sa šest mlaznica.

mHE „Meteh“ (Idejni projekat, mart 2013.)

Ova mHE, koristi vodni potencijal rijeke Komarače. mHE “Meteh” se sastoji od sledećih objekata:

- Bočni vodozahvat na koti 1062.90 mnm
- Cjevovod pod pritiskom dužine 3544.4m, prečnika DN1500 od vodozahvata do mašinske zgrade,

- Mašinska zgrada na koti 939mnm u kojoj se nalaze dvije turbine tipa Pelton sa vertikalnim vratilom i pet mlaznica označene kao M1 i M2

Tabela je u posebnom dijelu teksta

Tabela VI. Izvorišta vode i nihove karakteristike (KVO 50)

Broj na TK	Naziv	Izdašnost (m^3/dan)	Zapremina objekta (m^3)	Dubina nivoa podzemne vode	Uređenost izvorišta	Način zahvata vode	Način pristupa objektu	Mogućnost zagađivanja	Da li je voda za piće	Izvor vode
159	izvor	207.4	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
160	izvor	190.1	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
194	izvor	155.5	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
195	izvor	43.2	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
197	izvor	51.8	0	0	N	R	TG	ne	da	povremeni
198	izvor	51.8	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
237	izvor	38.9	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
238	izvor	51.8	0	0	K	R	MV	ne	da	stalni
239	izvor	34.6	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
240	izvor	32.8	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
241	izvor	36.3	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
242	izvor	6048	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
243	izvor	34.6	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
244	izvor	7776	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
245	izvor	69.1	0	0	N	R	MV	ne	da	stalni
246	izvor	121	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
247	izvor	69.1	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
248	izvor	155.5	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
249	izvor	121	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
250	izvor	34.6	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
251	izvor	241.9	0	0	N	R	MV	ne	da	stalni
274	izvor	367.2	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
275	izvor	34.6	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
276	izvor	51.8	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
277	izvor	36.3	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
278	izvor	190.1	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
279	izvor	30.2	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
280	izvor	27.6	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
281	izvor	30.2	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
282’	izvor	69.1	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
283’	izvor	108	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
284’	izvor	38.9	0	0	K	R	MV	ne	da	stalni
285’	izvor	73.4	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
286’	izvor	56.2	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
287’	izvor	51.8	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
288’	izvor	47.5	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
289’	izvor	112.3	0	0	N	R	MV	ne	da	stalni
290’	izvor	103.7	0	0	N	R	MV	ne	da	stalni
291’	izvori (2)	397.4	0	0	N	R	MV	ne	da	stalni

314’	izvor	38.9	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
315’	izvor	30.2	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
316’	izvor	43.2	0	0	K	R	MV	ne	da	stalni
340’	izvor	38.9	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
341’	izvor	53.6	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
342’	izvor	47.5	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
343’	izvor	43.2	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
253	Izvori s. Bogajici (3)	39	0	0	N	R	MV	ne	da	stalni
256	Izvori katuna Kofiljaca (2)	29.8	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
257	izvor	17.8	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
258	izvor	14.5	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
259	Izvori katuna Treskavica (2)	25.9	0	0	N	R	MV	ne	da	stalni
282	izvor	3.28	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
283	izvor	3.62	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
284	izvor	18.7	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
285	izvor	17.1	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
286	Izvori katuna Bogajici (3)	41.2	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
287	izvor	12.5	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
288	Izvori s. Bogajici (2)	21.2	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
289	izvor	18.7	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
290	izvor	16.9	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
291	Izvori s. Dolja (2)	22.6	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
292	izvor	15.2	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
293	izvor	14.6	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
311	Izvori s. Jasenica (2)	14.9	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
312	izvor	6.05	0	0	N	R	MV	ne	da	stalni
313	Izvori s. Jasenica (2)	22.7	0	0	K	R	MV	ne	da	stalni
314	Izvori s. Jasenica (2)	40.2	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
315	izvor	21.1	0	0	N	R	MV	ne	da	stalni
316	izvor	24.8	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
317	Izvori s. Kunj (2)	51.5	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
318	izvor	18.7	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
319	izvor	21.3	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
320	izvor	21.5	0	0	K	R	TG	ne	da	stalni
321	Izvori Žarovi (2)	42.5	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
322	izvor	26.6	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
323	Izvori s. Dolja (3)	36.2	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
324	izvor	15.3	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
325	izvor	17.5	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
326	Izvori Alipašini (5)	2000-2500 l/s	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
327	izvor	18.7	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
328	izvor	16.9	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni

331	Izvori katuna Vusanje (2)	31.8	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
332	Izvori katuna Vusanje (3)	51.2	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
333	izvor	10.3	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
334	Izvori katuna Kukici (3)	48.3	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
335	izvor	23	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
336	Izvori katuna Višnjevo (2)	32.1	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
337	izvor	16.95	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
338	izvor	8.47	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
339	izvor	100.2	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
340	izvor	273.5	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
341	izvor	7.6	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
342	Izvori katuna Rudina e Male	42.2	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
343	izvor	26.4	0	0	N	R	MV	ne	da	stalni
344	Izvori s. Baništa (3)	71.4	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
345	izvor	25.6	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
366	izvor	18.7	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
346	Izvori Popadija (2)	42.7	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
347	Izvori katuna Valušnica (3)	50.2	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
348	izvor	27.8	12	0	K	R	MV	ne	da	stalni
349	izvor	25.6	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
350	izvor	23.2	4	0	K	R	MV	ne	da	stalni
351	izvor	40.5	4	0	K	R	TG	ne	da	stalni
352	Izvori s. Zarunica (2)	29.4	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
353	Izvori s. Zarunica (3)	43.9	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
354	izvor	12.9	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
355	izvor	15.2	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
356	Izvori s. Zarunica (2)	23.2	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
357	Izvori s. Vusanje (3)	40.2	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
358	izvor	9.16	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
359	izvor	241.6	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
360	izvor	35.9	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
361	izvor	17.1	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
362	izvor	18.7	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
363	Izvori s. Osoja (2)	41.8	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
364	izvor	18.7	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
365	izvor	14.6	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
367	izvor	18.7	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni

368	Izvori Podgoja (2)	299.3	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
369	Izvori s. Vusanje (2)	627.4	0	0	N	R	MV	ne	da	stalni
370	izvor	27.3	0	0	N	R	MV	ne	da	stalni
371	Izvori s. Zarunica (3)	37.1	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
372	Izvori katuna kar. Kameric (3)	44.3	0	0	N	R	TG	ne	da	stalni
231/2	Zahvat - površinski	3974	0	0	K	V	MV	ne	da	
1	izvor	39.74			N	R	P	da	da	povremen
2	izvor	32.83			N	R	MV	ne	da	povremen
3	jama sa vodom		30		N	R	P	da	da	povremena
4	izvor	20.74			N	R	P	da	da	povremen
5	izvor	53.57			N	R	P	da	da	povremen
6	izvor	48.38			N	R	TG	ne	da	
7	izvor	151.2	2		K	R	TG	ne	da	
8	jama sa vodom		3		N	R	P	da	da	povremena

Objašnjenja kolona u Tabeli VI:

- Izdašnost (m^3/dan) – prosječne vrijednosti, na koje se može računati u redovnoj, trajnoj eksploataciji(Za Alipašine izvore izdašnost je data u l/s)
- Zapremina objekta (m^3) – podaci o zapremini za akumuliranje pijaće vode (rezervoari, cisterne, kopani bunari, jame i sl.)
- Dubina nivoa podzemne vode – prosječne vrijednosi mjerene do površine zahvata vode, izražene u cijelim metrima
- Uređenost izvorišta - K – objekat je kaptiran, solidno urađen i zaštićen, N – nekaptiran, neuređeno izvorište ili primitivno uređen objekat, nezaštićen
- Način zahvata vode – R – ručno zahvatanje vode iz objekta, M – mašinsko zahvatanje vode (motorna, električna crpka, hidrofor i sl.), V – zahvat vode za vodovodni sistem
- Način pristupa objektu – P – objektu se može prići samo pješke, TG – objektu se može prići samo tovarnim grlom, MV – objektu se može prići motornim vozilom.

5.2. ELEKTROENERGETSKA INFRASTUKTURA

Razvoj elektroenergetske infrastrukture treba da bude podređen ostvarivanju ciljeva prostornog razvoja i ekološko-prostorne zaštite i uređenja zahvata PPPN NP Prokletije. U svim infrastrukturnim sistemima, generisanje, pretvaranje, prenos, distribucija i korišćenje energije treba da se odvijaju u skladu sa principima i kriterijumima održivog razvoja, naročito kada bi mogli prouzrokovati neželjene posledice sa dugoročnim negativnim dejstvom

Elektroenergetski sistem bi trebalo razvijati, odnosno dopunjavati tako da obezbijedi sigurno i dovoljno snadbijevanje električnom energijom u svim područjima i naseljima zahvata PPPN NP Prokletije.Takođe treba da se ispune međunarodne preporuke i standardi u pogledu sigurnosti snabdijevanja električnom energijom. Kod planiranja snabdijevanja električnom energijom, pored energetske efikasnosti, ekonomske i ekološke prihvatljivosti, mora se postići i pozitivan uticaj na regionalni i urbani razvoj u području PPPN NP Prokletije.

Za izradu plana potrebnih elektroenergetskih objekata u funkciji planiranih objekata na području PPPN NP Prokletije analizirani su i uzeti u obzir sljedeći podaci i činjenice:

- potrebe u snazi postojećih i planiranih objekata,
- dispozicija postojećih i planiranih objekata,
- planovi višeg reda,
- postojeće stanje i dispozicija elektroenergetskih objekata,
- potreban kvalitet i sigurnost u snabdijevanju objekata električnom energijom,
- savremena tehnička rješenja i oprema,
- važeći standardi, propisi i preporuke.

Potrebe u električnoj snazi

Prognoza potreba za električnom energijom zasnovana na Analitičkoj metodi koja podrazumijeva u sebi određivanje vršnih opterećenja zavisno od faktora jednovremenosti. Radi lakše i adekvatnije analize, izvršena je podjela po kategorijama potrošača i to:

- Turistički kapaciteti
- Tercijalne djelatnosti
- Javna rasvjeta

pri čemu su u grupi potrošača tercijalnih djelatnosti svrstani:

- kulturno prosvjetne i zdrastvene ustanove
- poslovne i društvene prostorije

Koncepcija razvoja turističkih smještajnih kapaciteta je bazirana na opredeljenju da se u rurarnom (seoskom) turizmu kroz privatni smještaj i smješaj u turističkim seoskim domaćinstvima ostvari za planirani vremenski period do 2020 godine planirani broj ležajeva dat u sljedećoj tabeli.

Tabela. UKUPNI planirani turistički kapaciteti u NP "Prokletije"

smještaj u Centrima za posjetioce i kontrolnim punkovima (ležaja)	smještaj u etno - eko selu (ležaja)	smještaj u seoskim domaćinstvima (ležaja)	smještaj u seoskom turizmu (ležaja	smještaj u planinarskim domovima-kućama (ležaja)	smještaj u planinarskim skloništima (ležaja)	smještaj u kampovima (ležaja)	smještaj u kampovima u divljini (ležaja)	T1 Planinski mali hotel	T2 Eco lodge
120	487	140	80	117	12	120	170	300	150

UKUPNO:	**1696 ležaja**

Vršno opterećenje turističkih kapaciteta zavisi o sledećim faktorima:

- Broj ljudi (turista, zaposlenika, stanovnika),
- Klima (uređaji za klimatizaciju i grijanje) i
- Alternativni izvori energije (gas, nafta, kombinovana energija i dr.)

Prema Standardu elektroinfrastrukture za turističke kapacitete ovog tipa destinacije Horwath-a HTLusvojeno je vršno opterećenje po ležaju smještajnih kapaciteta od 1,05kW, stim da se potrebe za toplotnu energiju (grijanje, topla voda i kuvanje) ne obezbeđuju pomoću električne energije.

P_{tk}=1.246 x1,05=1.308,3(kW)

Konzum tercijalnih djelatnosti obuhvata sve prateće potrebe u zahvatu PPPN NP Prokletije, kao što su djelatnosti: zdravstvo, ugostiteljstvo, trgovina, administracija, servisi, sport i rekreacija itd.

Procjena potrebne vršne el.snage za konzum ’’tercijalne djelatnosti’’ izvedena je na bazi planiranih urbanističkih kapaciteta i pretpostavke korišćenja drugih oblika energije.

Dio potrošnje koji obuhvata tercijalne djelatnosti u praksi se procjenjuje na 30% od potreba grupe potrošnje turističkih kapaciteta.

P_{td} = 0,30 x P_{tk} =0,30 x 1.308,3 =392,49(kW)

Vršno opterećenje javne rasvjete (P_{vjr}) u ukupnom vršnom opterećenju , kreće se po preporukama od 2,5% do 5% od ukupnog vršnog opterećenja. U ovom slučaju, usvojen je procenat opterećenja od 5% i takođe prikazan prethodnom tabelom.

P_{jv}=0,05 x (P_{tk}+P_{td})=0,05 x (1.308,3+392,49)=0,05 x 1.700,79=85,04(kW).

Ukupna potrebna vršna snaga je računata po formuli:

$$P_{vr} = P_{ed_\max} + \sum_{1}^{n} k_{ji} * P_{ed_i}$$

gdje je:

P_{edmax} najveća aktivna vršna snaga kategorije potrošača

P_{edi} aktivna vršna snaga ostalih kategorija potrošača

k_{ji} faktor učešća u maksimumu vršne snage

P_v=1.308,3+0,9 x (392,49+85,04) =1.738,08 (kW)

Potrebna prividna snaga na nivou konzuma, uz pretpostavljeni faktor snage cosφ = 0,95, rezervu i gubitke od 10%, iznosi

S_v = 1,1 x P_v/0.95 =1.1 x 1.738,08/0.95=2.012,51(kVA)=2,01(MVA).

Prema PUP-u Plava planirano je sledeće:

- Rekonstrukcija dalekovoda 35kV "Andrijevica - Plav" u dvosistemski vod 35kV , AL/Fe 120/20mm^2;
- Izgradnja DV 35kV Babino Polje –TS 35/10kV Plav kojim će biti priključene minihidroelektrane "Babino Polje", "Jara" i "Meteh"
- Izgradnja nove trafostanice 35/10kV „Murino,snage 2x2,5MVA;
- Rekonstrukcija TS 35/10kV „Plav“ snage 2x2,5MVA u 2x4MVA i
- Rekonstrukcija TS 35/10kV „Gusine “ snage 1x2,5MVA u 2x2,5MVA .

Ovim planskim rešenjima obezbijedilo bi se kvalitetno i sigurno napajanje potrošača I zadovoljile razvojne potrebe, a u skladu sa razvojnim planovima EPCG i CGES-a iI u zahvatu PPPN NP Prokletije. Rekonstrukcijom TS 35/10kV „Plav“ omogućilo bi se priključenje miniheidroelektrana u skladu sa "Studijom o priključenju i radu distributivnih izvora energije u elektroenergetskom sistemu Crne Gore" i Lokalnim studijama lokacija priključenja mHE.

Rješavanje 10kV-ne mreže je predmet planova nižeg reda (detaljnih urbanističkih planova i studija lokacija) kada su poznati svi elementi konzuma potrebni za njeno rješavanje i oblikovanje.

Pri rješavanju svake mreže, neophodno je zadovoljiti sljedeće uslove:

- da mreža u svakom trenutku obezbjeđuje sigurno i kvalitetno napajanje potrošača i u normalnom pogonu i u slučaju kvarova na pojedinim vodovima ili transformatorima,
- da po svojoj koncepciji bude što jednostavnija radi lakšeg održavanja intervencija,
- trase energetskih vodova budu usaglašene sa ostalom infrastrukturom.

Razvoj energetske infrastrukture

Izgradnja elektroenergetske infrastrukture odvijaće se u skladu sa zahtjevima zaštite prirodnog i kulturnog nasleđa i životne sredine. Veće korišćenje obnovljivih izvora moguće je ostvariti iz hidropotencijala, sunčeve energije i biomase.

Razvoj elektroenergetske mreže zasnivaće se na izgradnji novih distributivnih objekata na području Nacionalnog parka i njegovog neposrednog okruženja.

Zbog sve izraženije razlike između proizvodnje i potrošnje u elektroenergetskom bilansu Crne Gore i velikog udjela uvoza mora se razmišljati o izgradnji novih izvora električne energije.

Procjenjuje se da u zahvatu PPPN NP "Prokletije" jedino moguća izgradnja novih izvora energije iz obnovljivih izvora, a najveći potencijal razvoja među obnovljivim izvorima imaju postrojenja na biomasu i male hidroelektrane, a i povoljno utiču na životnu sredinu i suptituišu fosilna goriva koja su ograničenih rezervi.

Na području ovog PPPN predviđa se proizvodnja ekološki prihvatljivih oblika energije iz obnovljivih oblika energije i to: sunčeve energije, primjenom raznih vrsta solarnih sistema (na objektima u okviru izgrađenih područja), i biomase, prije svega korišćenjem drvnih otpadaka iz šumarstva i prerade drveta, čije pravilno korišćenje kao izvora biomase, nema negativnih uticaja na životnu sredinu.

Izgradnja malih hidroelektrana (mHE) prema utvrđenim hidropotencijalima i u skladu sa režimima zaštite prirodnih i kulturnih vrednosti, povećaće sigurnost u napajanju električnom energijom potrošača na području ovog PPPN i okruženja. Povezivanje planiranih mHE na elektroenergetski sistem generalno će se obavljati vazdušnim ili kablovskim vodovima na postojeću ili planiranu 10(20) kV ili 35kV mrežu i objekte.

Male hidroelektrane predstavljaju hidroelektrane instalisane snage do 10 MW (Zakon o energetici, „Sl. list RCG”, br. 39/03).

Prirodne pogodnosti za izgradnju malih hidroelektrana uz podsticaje razvoja u ovom segmentu obnovljivih izvora energije, ukazuju na realnost planiranja prostora za mHE na slivnim prostorima sledećih vodotoka: Babinopoljska, Hridska, Temnjačka, Treskavička, Hotska, Trokutska, Jasenička i Đurička rjeka.

Na osnovu obrađenih hidroloških podataka od starane Zavoda za hidrometeorologiju i seizmologiju Crne Gore, urađena je preliminarna studija hidropotencijala na vodotocima. Izabrane su potencijalne mikrolokacije na kojima je tehno-ekonomski moguće iskoristiti predmetne vodotoke, a na osnovu tog izbora, preporučene su instalisane snage postrojenja i izračunata moguća godišnja proizvodnja električne energije.

Tabela 3.Podaci o planiranim mHE na prostoru zahvata plana

Naziv vodotoka	**Sliv**	**Opština**	**Naziv mHE**	**Instalisana snaga** MW	**Predviđena godišnja proizvodnja** GWh	**Kota zahvata**	**Kota mašinske zgrade**
Babinopoljska	Lim	Plav	Jara	4,803 MW	19,22gwH	Treskavicka rijeka 1331 mnm Temnjačka rijeka 1312.7 mnm	1077mnm
			Babino polje	2,45MW	6,862gwH	Babinopoljska 1525.1 mnm Hridska rijeka 1511 mnm	1329,9mnm
Duricka rijeka sapritokama	Lim	Plav	Duricka 1	2,810MW	7,909GWh	Jasenicka 1152mnm Trokutska 1097,25mnm Hotska 1456,5 mnm	Jaseni čka 1017 mnm Trokutska 1017 mnm Hotska 1017 mnm
			Duricka 2	1,758 MW	4,551 GWh	1012.50 mnm	950,00 mnm

- instalisane snage .....oko 11,821 MW,
- prosječne godišnje proizvodnje .....oko 38,542 GWh.

U kontaktnoj zoni se planira izgradnja još: mHE “Đuričkа 2” na Đuričkoj rijeci, mHE “Meteh” na Komaračkoj rijeci i mHE “Grlja” na rijeci Grlji.

Tabela. Podaci o planiranim mHE u kontaktnim zonama

Naziv vodotoka	**Sliv**	**Opština**	**Naziv mHE**	**Instalisana snaga** MW	**Predviđena godišnja proizvodnja** GWh	**Kota zahvata mnm**	**Kota mašinske zgrade mnm**
Murinska rijeka	Lim	Plav	Murinska rijeka	1,127	4,53	1220	960
			Dosova rijeka i Nenov potok	0,943	3,77	965	820
Komarača	Lim	Plav	Meteh	3,685	9	1062,0	940
Meteška rijeka	Lim	Plav	Meteška rijeka	0,683	1,597	1319	1003

5.3. ELEKTRONSKA KOMUNIKACIONA INFRASTRUKTURA

Strateški koncept razvoja elektronske komunikacione infrastrukture ima za cilj da omogući pristup savremenim elektronskim komunikacionim uslugama, kako stanovništvu sa područja obuhvaćenog PPPN NP "Prokletije", tako i svim turistima i ostalim povremenim posjetiocima.Takođe, uzete su u obzir i potrebe lokalne samouprave na ovom području, da se uspostavi, odnosno organizuje elektronska komunikaciona infrastruktura koju zahtijeva savremeno informatičko društvo.

Fiksna telefonija

Implementacija novih tehnika i tehnologija, liberalizacija tržišta i konkurencija u sektoru elektronskih komunikacija će doprinijeti bržem razvoju elektronskih komunikacija, povećanju broja servisa, njihovoj ekonomskoj i geografskoj dostupnosti, boljoj i većoj informisanosti kao i bržem razvoju privrede i opštine u cjelini.

Jedan od ciljeva izrade ovog PPPN jeste da se želi obezbjediti planiranje i građenje elektronske komunikacione infrastrukture koja će zadovoljiti zahtijeve više operatora elektronskih komunikacija, koji će korisnicima sa ovog područja ponuditi kvalitetne savremene elektronske komunikacione usluge po ekonomski povoljnim uslovima.

Treba voditi računa o slijedećem:

- da se kod gradnje novih infrastrukturnih objekata posebna pažnja obrati zaštiti postojeće elektronske komunikacione infrastrukture
- da se uvjek obezbijede koridori za elektronske komunikacione kablove duž svih postojećih i novih saobraćajnica,
- da se gradnja, rekonstrukcija i zamjena elektronskih komunikacionih sistema mora izvoditi po najvišim tehnološkim, ekonomskim i ekološkim kriterijumima,

Akta i propisi koji su donijeti na osnovu Zakona o elektronskim komunikacijama i kojih se treba pridržavati prilikom izgradnje nove telekomunikacione infrastrukture: Pravilnik o širini zaštitnih zona i vrsti radio-koridora u čijoj zoni nije dopušteno planiranje i gradnja drugih objekata („Službeni list Crne Gore" broj 33/14), Pravilnik o zajedničkom korišćenju elektronske komunikacione infrastrukture i povezane opreme („Službeni list Crne Gore" broj 52/14) i Pravilnik o graničnim vrijednostima parametara elektromagnetnog polja u cilju ograničavanja izlaganja populacije elektromagnetnom zračenju („Službeni list Crne Gore" broj 15/10).Takođe, treba voditi računa da se, shodno važećoj Strategiji razvoja informacionog društva 2012-2016, u narednom periodu, prioritet daje razvoju širokopojasnih pristupnih mreža (žičnih i bežičnih).

U odnosu na moguće planove dominantnog operatera fiksne telefonije, Crnogorskog Telekoma i ostalih operatera fiksne telefonije, moguća su dva načina priključenja posmatrane zone na postojeću elektronsku komunikacionu infrastrukturu u kontaktnim zonama.

- Jedan od načina jeste da se posmatrano područje priključi bežičnim putem (fiksna WIMAX i mobilna telefonija).U slučaju ovog pristupa, na nekim lokacijama unutar posmatrane zone, locirali bi se odgovarajući antenski stubovi na kojima bi zainteresovani operateri elektronskih komunikacija postavili potrebnu opremu i na taj način omogućili korišćenje različitih elektronskih komunikacionih servisa.
- Drugi način jeste da se posmatrano područje na elektronsku komunikacionu infrastrukturu priključi fiksnom žičnom (bakar ili optika) pristupnom elektronskom komunikacionom mrežom.

Oba navedena scenarija su moguća i tehnički izvodljiva.

I u jednom i u drugom slučaju, u odnosu na situaciju koja se trenutno dešava na tržištu elektronskih komunikacija u Crnoj Gori, korisnici iz posmatrane zone bi bili na kvalitetan način opsluženi različitim vrstama elektronski komunikacionih servisa (telefonija, prenos podataka, TV signal i širokopojasni internet i dr.). I jedna i druga predložena varijanta se u budućnosti mogu

realizovati, ukoliko bude postignut dogovor zainteresovanih korisnika i nekog od operatera elektronskih komunikacija.
S obzirom da u neposrednoj kontaktnoj zoni obuhvaćenog područja PPPN NP "Prokletije", postoji samo jedan elektronski komunikacioni čvor Crnogorskog Telekoma, RASM Vusanje, koji je optičkim kablom povezan sa elektronskim komunikacionim čvorom RASM Gusinje, sa kojeg Crnogorski Telekom korisnicima pruža široko pojasne servise-ADSL, IPTV i sl., potrebno je u zoni obuhvata ovog plana, prema potrebi, graditi nove elektronske komunikacione čvorove. U ovom momentu ni Crnogorski Telekom, ni bilo koji drugi operater fiksne telefonije, nije iskazao potrebu za montiranjem novog elektronskog komunikacionog čvora, što ne znači da u određenom momentu neće biti takvih zahtjeva.
Kako na području obuhvaćenom PPPNNP "Prokletije", u ovom momentu nema izgrađene elektronske komunikacione infrastrukture, u dijelu fiksne telefonije se moraju obezbijediti koridori za elektronske komunikacione kablove duž svih postojećih i novih saobraćajnica.Pri tom se gradnja savremenih elektronskih komunikacionih sistema mora izvoditi po najvišim tehnološkim, ekonomskim i ekološkim kriterijumima.Ukupno planirana dužina nove kanalizacije za građenje elektronske komunikacione infrastrukture u zoni ovog planskog dokumenta, iznosi negdje oko 8 000 metara.
Graditi primarne elektronske komunikacione kablove i kućne instalacije, u tehnologiji FTTx, koje bi omogućavale korišćenje naprednijih servisa čije se pružanje tek planira i koje bi omogućavale izgradnju savremenih elektronskih komunikacionih mreža, bez potrebe za bilo kakvim naknadnim izvođenjem dodatnih radova.

Mobilna telefonija

U odnosu na planirane saobraćajnice i turističke sadržaje u zoni obuhvata, kao i na činjenicu da uvođenje novih tehnologija i usluga u mobilnoj telefoniji zahtijeva znatno gušće raspoređene bazne stanice nego do sada, u zoni plana neophodna je izgradnja većeg broja baznih stanica mobilne telefonije, MMDS sistema, WiFi tačaka, u skladu sa planovima operatora.Pri tome će se do nekih linkovskih čvorišta dovesti i optički kablovi.

S obzirom da područje koje obuhvata ovaj Plan mobilni operateri pokrivaju sa baznih stanica razmještenih na teritoriji opština Plav i Gusinje, oni u ovom momentu nijesu iskazali zahtjeve za dodjelom novih lokacija na kojima bi se postavile bazne stanice, ali će se u odnosu na konkretno realizovane lokacije planiranih naselja, u budućnosti precizno definisati tačne lokacije za postavljanje novih baznih stanica, koje prevashodno zavise od provajdera takvih usluga i njihovih mjerenja, kao i od zahtjeva za realizaciju konkretnih projekata, a takođe je moguće da se pojave i novi zahtjevi mobilnih operatora u ovom smislu.Takvim zahtjevima lokalna uprava treba da izađe u susret.

U Plan su unijete lokacije koje su PUP-om Plav definisane kao planirane, a koje se nalaze u kontaktnim zonama i sa kojih se može mobilnim signalom pokrivati dio ili kompletna teritorija ovog Plana.

Tabela. Planiranelokacije baznih stanica mobilnogoperatora „Telenor“u kontaktnim zonama a koje pokrivaju područjePPPN NP "Prokletije"

	Lokacija	**Latitude**	**Longitude**
1	Hoti		

Tabela. Planiranelokacije baznih stanica mobilnogoperatora „Crnogorski Telekom“ u kontaktnim koje pokrivaju područjePPPN NP "Prokletije"

1	Meteh 2	42°36’8.25“N	019°58’3.54“E
2	Vusanje	42°31’35.99“N	019°51’0.00“E
3	Granični prelaz Grnčar	42°34’57.25“N	019°47’16.15“E
4	Vusanje	42°31’36.00“N	019°51’0.01“E
5	Grnčari	42°33’36.93“N	019°47’44.48“E

6	Bogajići	42°35’11.85“N	019°56’57.04“E
7	Meteh 2	42°36’22.02“N	019°58’2.92“E

Tabela. Planiranelokacije baznih stanica mobilnogoperatora „M-tel“ u kontaktnim zonama koje pokrivaju područjePPPN NP Prokletije

1	Vusanje	42°31’36.00“N	019°51’0.01“E
2	Grnčari	42°33’36.93“N	019^{0}47’44.48“E
3	Bogajići	42°35’11.85“N	019°56’57.04^{M}E
4	Meteh 2	42°36’22.02“N	019’58’2.92“E
5	RSS Meteh	42°36’56.69“N	019°58’34.50“E
6	Meteh 3	42°36’8.25“N	019°58’3.54“E
7	Granični prelaz Grnčar	42°34’57.25“N	019°47’16.15“E

Radio difuzija

Ukontaktnojzoni, na lokaciji Vusanje, postoji antenski stub sa kojeg JP Radio-difuzni centar Crne Gore vrši usluge prenosa i distribucije signala radija i TV za potrebe javnih radio-difuznih servisa “Radio Crne Gore” i “Televizija Crne Gore”.U cilju razvoja radio difuzije u zoni plana, u skladu sa državnim strategijama, koje su usvojene na tom polju, potrebno je graditi savremene sisteme za prenos radio i TV signala i izvršiti potpunu digitalizaciju prenosa.

Smjernice i mjere za izgradnju elektronskih komunikacionih sistema

Izgradnja elektronskih komunikacionih sistema mora se izvoditi po najvišim tehnološkim, ekonomskim i ekološkim kriterijumima.

Akta i propisi koji su donijeti na osnovu Zakona o elektronskim komunikacijama i kojih se treba pridržavati prilikom izgradnje nove telekomunikacione infrastrukture, su: Pravilnik o širini zaštitnih zona i vrsti radio-koridora u čijoj zoni nije dopušteno planiranje i gradnja drugih objekata („Službeni list Crne Gore" broj 33/14), Pravilnik o zajedničkom korišćenju elektronske komunikacione infrastrukture i povezane opreme („Službeni list Crne Gore" broj 52/14) i Pravilnik o graničnim vrijednostima parametara elektromagnetnog polja u cilju ograničavanja izlaganja populacije elektromagnetnom zračenju („Službeni list Crne Gore" broj 15/10).

Takođe, treba voditi računa da se, shodno važećoj Strategiji razvoja informacionog društva 2012-2016, u narednom periodu, prioritet daje razvoju širokopojasnih pristupnih mreža (žičnih i bežičnih).

Graditi primarne elektronske komunikacione kablove i kućne instalacije, u tehnologiji FTTx, koje bi omogućavale dalju modernizaciju elektronskih komunikacionih mreža, bez potrebe za izvođenjem dodatnih radova.

Graditi nove elektronske komunikacione čvorove, gdje god bude potrebe.

Graditi savremene sisteme za prenos radio i TV signala.

Graditi nove bazne stanice za potrebe mobilne telefonije, MMDS sistema, WiFI tačaka i dr., u skladu sa planovima operatora.

Prilikom određivanja detaljnog položaja baznih stanica mora se voditi računa o njihovom ambijentalnom i pejzažnom uklapanju i pri tome treba izbjeći njihovo lociranje na istaknutim reljefnim tačkama koje predstavljaju panoramsku i pejzažnu vrijednost, prostorima zaštićenih djelova prirode i sl.

Gdje god visina antenskog stuba, u vizualnom smislu ne predstavlja problem (mogučnost zaklanjanja i skrivanja), preporučuje se da se koristi jedan antenski stub za više korisnika.

Postavljanjem antenskih stubova ne mijenjati konfiguraciju terena i zadržati tradicionalan način korišćenja terena.

Za vizuelnu barijeru prostora antenskog stuba, u zavisnosti od njegove lokacije, koristiti šumsku vegetaciju.

Graditi optičke spojne kablove do novih linkovskih čvorišta.

Trase planirane elektronske komunikacione kanalizacije potrebno je uklopiti u trase trotoara ili zelenih površina, jer bi se u slučaju da se kablovska okna rade u trasi saobraćajnice ili parking prostora, morali ugraditi teški poklopci sa ramom i u skladu sa tim uraditi i ojačanje okana, što bi bilo neekonomično.

Elektronskukomunikacionu kanalizaciju koja je planirana u naselju, kao i kablovska okna, izvoditi u svemu prema planovima višeg reda, važećim propisima u Crnoj Gori i preporukama bivše ZJ PTT iz ove oblasti.

Obaveza budućih investitora planiranih objekata u zoni naselja jeste da, u skladu sa Tehničkim uslovima koje izdaje nadležni elektronski komunikacioni operator ili organ lokalne uprave, od postojećih i novoplaniranih kablovskih okana, projektima za pojedine objekte u zoni obuhvata definišu način priključenja svakog pojedinačnog objekta.

Elektronsku komunikacionu kanalizaciju pojedinačnim projektima treba predvidjeti do samih objekata.

5.4. UPRAVLJANJE OTPADOM

Prostornim planom treba predvidjeti lokacije unutar Nacionalnog parka na kojima će biti postavljeni kontejneri za komunalni otpad. Takođe, treba preispitati da li su postojeće lokacije odlaganja komunalnog otpada na seoskim područjima dovoljnog kapaciteta.
U blizini postojećih ugostiteljskih objekata, u kojim se stvaraju veće količine komunalnog otpada, treba planirati mjesta za privremeno odlaganje otpada na kojim će se vršiti selekcija otpada. takođe, unutar naselja koja su planirana za razvoj turističke djelatnosti odnosno smještajnih kapaciteta i pratećih ugostiteljskih sadržaja planirati izgradnju privremenih odlagališta komunalnog otpada Strateškim master planom za upravljanje otpadom Crne Gore predviđeno je da se komunalnim otpadom upravlja osnivanjem osam međuopštinskih preduzeća za upravljanje otpadom uz prisustvo mreže deponija koje ispunjavaju zahtjeve EU direktiva, kao i odgovarajućeg sistema prikupljanja i transport otpada.
Prostornim konceptom upravljanja otpadom (Prostorni plan Crne Gore do 2020.godine) predviđene su lokacije međuopštinskih deponija u sljedećim opštinama:Berane, Rožaje, Andrijevica iPlav
U dijelu Prostorno urbanističkog plana opštine Plav koji se odnosi na konceptu upravljanja otpadom navodi se da je suština koncepta da odgovarajućim sistemima obezbjedi potpunu pokrivenost čitave teritorije sa prioritetom smanjivanja količine otpada ponovnom upotrebom (“recikliranjem”) otpada, kontrolom na izvoru potencijalno opasnog otpada i uklanjanja (“gašenja”) neurednih odlagališta. Planirano je da opštine Plav i Gusinje, sa opštinama Berane, Rožaje i Andrijevica deponuju otpad na jednu zajedničku deponiju. U Planu je predviđena i deponija građevinskog otpada, šuta i materijala iz otkopa kao i deponovanje mulja iz fekalnih otpadnih voda.
Pri planiranju lokacije za deponiju građevinskog otpada treba voditi računa da karakteristike lokacije deponije budu u skladu sa Pravilnikom o bližim karakteristikama lokacije, uslovima izgradnje, sanitarno – tehničkim uslovima, načinu rada i zatvaranja deponija (Sl. listCrneGore, broj 31/13) u odnosu na Nacionalni park “Prokletije”.
Jedan od najvažnijih instrumenata za planiranje održive i dugoročne implementacije sistema upravljanja čvrstim otpadom je dobra baza podataka o trenutnoj situaciji proizvodnje otpada na osnovu koje bi se mogla procijeniti potencijalna proizvodnja otpada.

6. EKONOMSKO-TRŽIŠNA PROJEKCIJA

6.1. UVOD

Koncept razvoja ekonomskih djelatnosti Nacionalnog parka (NP) „Prokletije” zasniva se na potrebi za maksimalnim očuvanjem prirodnih karakteristika područja. Stoga su planirane djelatnosti koje nemaju štetnih uticaja na životnu sredinu. Privredne - ekonomske djelatnosti se baziraju na turizmu, poljoprivredi (stočarstvo, ratarstvo) proizvodnji i preradi poljoprivrednih priozvoda (mliječni i suhomesnati proizvodi u primarnom obliku i konfekcionirani i pakovani za plasman u trgovačkim lancima), plasmanu ovih proizvoda turistima i posjetiocima NP u degustacionom objektima i u direktnoj prodaji, sa akcentom na zdravoj i organskoj hrani, uslužnim djelatnostima NP (ulaznice, takse, koncesije, turistički smještaj u objektima NP, vodičke usluge i drugi prihodi predviđeni propisima.

Povezivanje ekonomskog razvoja sa zaštitom i unapređivanjem životne sredine najbolji je način da se smanje konflikti i ostvare najefektnije razmjene i pravilan izbor, a cilj treba da bude očuvanje i korišćenje prostora za poljoprivreu i turizam, uz usklađivanje svih interesa u prostoru.

Presudno je osmisliti biznis programe koji će omogućiti razvoj porodičnih ekonomija i preduzetništva vodeći računa o zaštiti prirodnih vrijednosti i potencijala.

Polazeći od ovih pretpostavki na ovom području, može se očekivati:

- Razvoj turizma, u vidu turističkog smještaja i drugih usluga vezanih za turizam (agencijske usluge, transport, vodičke sluusluge i sl.),
- Razvoj stočarstva: govedarstva, ovčarstva i kozarstva radi proizvodnje mlijeka i mesa, i njihovih prerađevina,
- Razvoj proizvodnje ratarskih proizvoda usredsređenih na proizvodnju eko-hrane, i njihove prerade,
- Razvoj pčelarstva, obnova pčelinjeg fonda, te organizovan otkup pčelarskih proizvoda,
- Razvoj voćarstva uglavnom sa autohtonim sortama šljive i jabuke.

Takođe u skladu s povećanju broja mlađeg, radno aktivnog stanovništva na ovom području pojaviće se potreba i interes za obavljanjem mnogih kvartarnih djelatnosti koje nemaju posebne prostorne specifičnosti kao ni uticaj na okolinu.

Dakle, ciljevi ekonomskog razvoja su:

- očuvanje,zaštita u unapređenje prirodnih vrijednosti,
- očuvanje,zaštita u unapređenje kulturnih vrijednosti,
- razvoj turizma,
- razvoj ostalih ekonomskih djelatnosti,
- naučno-istraživačke djelatnosti,
- edukacija,
- komunikacija, participacija i saradnja,
- preduzetnišvo i novi inovativni projekti bazirani na najboljim praksama.

Danas se sve više govori o održivom razvoju i trend je u svijetu da zaštićena područja budu u funkciji održivog razvoja. Poštujući taj princip najznačajnije ekonomske djelatnosti u Nacionalnim parku „Prokletije“, koje bi trebalo unaprijediti u narednom periodu su: izletnički i eko turizam (turizam zasnovan na prirodi). Plan daje naglasak na originalne sadržaje, koji mogu biti komparativna prednost na užem i širem tržištu. Primarni cilj je da ovo područje koje je u dosadašnjem periodu sačuvano i koje ima veliku prirodnu vrijednost i dalje zadrži svoju vrijednost, kao i da se unaprijedi njegova zaštita. Stanovništvo koje živi u blizini NP „Prokletije” mora se aktivno uključiti u one djelatnosti koje će unaprijediti negov život i rad, a samim tim će i uticati na sveukupni razvoj ovog područja. Poseban aspekt treba posvetiti razvoju eko turizma (turizma zasnovanog na prirodi), jer je danas ovaj vid turističke ponude u usponu u svijetu, a

tražnja je velika. Eko turizam (turizam zasnovan na prirodi) koji je koncetrisan na promociju prirodnih vrijednosti po principima održivog razvoja i zaštite životne sredine, prema podacima Svjetske turističke organizacije (WTO) u svijetu trenutno predstavlja segment tržišta sa najbržim razvojem sa godišnjim rastom od 5%, čineći 6% svjetskog bruto društvenog proizvoda i 11,4 % ukupne potrošnje. Evropa je trenutno lider u oblasti ovog vida turizma sa 98% ukupne turističke ponude u ovoj sferi. Ruralni ambijenti, zaštićena prirodna dobra, tradicionalne i kulturne vrijednosti koje su očuvane, predstavljaju značajne predispozicije za stvaranje konkurentne turističke ponude.

U blizini Nacionalnog parka postoji značajan potencijal na kojem se može organizovati organska poljoprivreda. Za odluku o bavljenju organskom poljoprivredom važan je ekonomski motiv, tj. povoljan plasman proizvoda. Šansu za plasman proizvoda organske poljoprivrede pored tražnje lokalnog stanovništva, predstavlja i očekivani porast turističke tražnje. Osmišljenim marketinškim akcijama turistička tražnja može da se poveća značajno, što znači i razvoj logističkih djelatnosti u Nacionalnom praku „Prokletije” i opštinama Plav i Gusinje.

Povezanost lokalne zajednice bi doprinijela boljoj organizaciji i odlučivanju, određeni projekti bi se kvalitetnije implementirali kroz uključivanje lokalne zajednice, a sve bi to za rezultatimalo ekonomski razvoj područja. Takođe lokalna zajednica bi trebalo da se više orjentiše ka prijemu turista.

Dodatna turistička ponuda kroz osnovne i specijalizovane sadržaje bi zadržala turiste da borave duže i da opet dođu, što je cilj svih koji se ozbiljno bave turizmom. Naravno, nije krajnji cilj da se razvije masovni turizam koji bi narušio prirodni ambijent, ali svakako da se mora uvažavati ekonomska održivost ovoga područja. Više lokalnih zajednica koje gravitiraju ovom zaštićenom području trebalo bi kroz zajedničku turističku ponudu, kroz kvalitetan marketing da doprinesu razvoju ovoga područja. Potencijali su veliki, mogućnosti razvoja postoje, tako da u narednom periodu treba uložiti truda i sredstava da život i rad u NP „Prokletije” i širem prostoru bude u funkciji održive valorizacije i ukupnog razvoja.

Preduslovi za razvoj turizma u NP „Prokletije” (infrstrukura)

Planirani koncept predviđa da se eliminišu ključni konkurentski nedostaci destinacije NP „Prokletije“, a to su:

- nedostatak kvalitetne infrastrukture posebno u kontaktnom području, 3. i 2. zoni zaštite (saobraćajna infrastruktura, vodosnabdijevanje, elektrosnabdijevanje, tretman otpadnih voda, prikupljanje i tretman komunalnog otpada, itd.),
- nedovoljna valorizacija prirodnih resursa u turističkom smislu,
- nedostatak turističke infrastrukture,
- nedovoljna finansijska pomoć / subvencije za razvoj turizma /,
- nedostatak sistema finansiranja turističke promocije i komercijalizacije od strane javnog sektora,
- nedostatak dodatne turističke ponude, sadržaja i aktivnosti,
- nedostatak visitorskih centara (centara za posjetioce), prezentacionih i edukacionih centara, tematskih i edukacionih staza za posjetioce.
- Nedostatak integrisanog upravljanja posjetiocima i razvojem turizma uopšte.

Preduslov bolje ekonomske valorizacije NP je poboljšavanje turističke infrastrukture i smještajnih kapaciteta. Vodeći računa o ključnim principima razvoja, neophodno je realizovati projekte koji daju osnovu za razvoj turizma. Ovdje se mora napomenuti kako je to ključni projekat koji zadovoljava sve te preduslove i na harmoničan način premošćuje prije navedene probleme dostupnosti i nedostatka osnovne turističke infrastrukture.

Logika predloga ovakvog razvoja je jasna. Pored toga, važno je uraditi prilagođavanje koncepta razvoja turizma modelu jednodnevnih izleta i posjeta, i prilagođavanje svih ostalih turističkih i

drugih resursa takvom modelu, dok model višednevnog boravka posvetiti prema lokalnoj i regionalnoj potražnji koja može da ima izuzetan potencijal turista i posjetilaca.

6.2. TURIZAM

Analiza trendova u turizmu

Svjetski savjet za turizam i putovanja (WTTC) predviđa rast turizma u Crnoj Gori po stopi od 8% godišnje u narednih osam godina. Crna Gora je jedna od mladih turističkih destinacijana međunarodnoj turističkoj mapi, koja je u rastućoj fazi. Crna Gora je država sa dobrom prepoznatljivošću u svijetu, posebno zahvaljujući turizmu, prirodi i rezultatima nacionalnih sportskih timova u košarci, vaterpolu, fudbalu i drugim sportovima. Prema WTTC, Crna Gora je najbrže rastujuća evropska turistička destinacija. Turizam je tokom zadnjih godina doprinio ekonomskom rastu Crne Gore, posebno u periodu od 2001. do 2007. godine. Podaci o dolascima po mjesecima u periodu od 2002. do 2007. pokazuju činjenicu, da se, pored znatnog porasta broja turista svake godine i sezona produžila. Broj stranih turista je porastao od 94.164 u 2001., na 437.301 u 2007. i preko 1.400.000 2013. godini. Osim toga, područja u unutrašnjosti su bilježila rast broja turista u ljetnjim mjesecima, što ukazuje na prevazilaženje sezonskog karaktera turističkog sektora u Crnoj Gori. Ako se ostvare ciljevi *Master plana turizma do 2020.godine*, turizam će postati vodeća grana, i činiće 20-25 % nacionalne ekonomije 2020. godine. Analiza razvoja sektora turizma (*Master plan razvoja turizma do 2020. godine*) pokazuje da će se generisati značajno povećanje turista u Crnoj Gori, što bi trebalo da poveća značajno i broj turista u NP „Prokletije”.

Polazeći od analiza iz *Strategije razvoja turizma Crne Gore do 2020. godine* i S*trategije razvoja turizma opštine Plav 2010-2020*. mogu se očekivati četiri grupe emitivnih turističkih tržišta i to:

- turisti iz obližnjih tržišta – Crna Gora, Srbija, BiH, Makedonija, Albanija, Kosovo, Slovenija,
- turisti iz država Istočne Evrope –Češka Republika, Slovačka, Mađarska, Poljska, Rusija i Ukrajina,
- turisti iz država Zapadne i Sjeverne Evrope – Njemačka, Holandija, Švajcarska, Švedska, Francuska, Italija,skandinavske zemlje, itd.
- turisti sa Anglo-saksonskog tržišta – Velika Britanija i SAD.

Iz analize konkurentskih nedostataka jasno se vidi da je ovo područje, uprkos postojećim turističkim kapacitetima NP „Prokletije“ i opštinskih centara, ipak na samom početku turističkog razvoja, a upravo se iz tog razloga projekti za izgradnju konkurentnosti u turizmu NP „Prokletije“ odnose isključivo na projekte / programe vezane za izgradnju turističkog smještaja i turističke infrastrukture i projekte podrške razvoju, a kao početnu tačku za održiv razvoj kompletnog turističkog lanca vrijednosti ubudućem periodu.

Ovi su projekti uglavnom odgovornost javnog sektora ovog područja, odnosno implementacija nekih od njih zavisi od saradnje javnog i privatnog sektora.

Turistički proizvodi

Na osnovu postavljenih ciljeva i razmatranjem potrebnih sadržaja, predlaže se fokus na razvoj sljedećih ključnih turističkih proizvoda destinacije NP „Prokletije“:

- Seoski (Ruralni turizam);
- Specijalni interesi;
- Gastronomija;
- Obilasci;
- **Ljetnji boravak na planini;**
- **Zimski boravak na planini.**

U nastavku slijedi objašnjenje svakog proizvoda u smislu njegovog opisa i ekonomske valorizacije.

Seoski (Ruralni) turizam(ugostiteljske usluge smještaja, pripremanja i usluživanja jela i pića, usluživanja i degustacijedomaćih proizvoda u seoskom turizmu, u domaćinstvu i seoskom domaćinstvu, a prema *Zakonu o turizmu*) podrazumijeva i uključuje i spektar aktivnosti, usluga i dodatnih sadržaja koje organizuje ruralno stanovništvo u ruralnim područjima i destinacijama. Ruralni turizam gostima prezentuje tradicionalnu gostoljubivost i životne vrijednosti lokalnog stanovništva, predstavlja polugu ekonomskog razvoja i podizanja životnog standarda u ruralnim zajednicama, po principima održivog razvoja i očuvanja prirodnih resursa. Danas su u Evropi izrazito poznate turističke ruralne marke Francuske (*Gites de France*), Austrije (*Urlaub am Bauernhof*) i Italije (*Agroturismo*). Posmatrano u prethodnom petogodišnjem razdoblju, u ruralnom turizmu je ostvareno preko 18 miliona putovanja godišnje, odnosno oko 7% ukupnih međunarodnih putovanja.
Prosječna potrošnja po putovanju u ruralno turizmu iznosi oko 600 - 700 Eura, odnosno oko 70 Eura dnevno. Prosječni godišnji rast u ruralnom turizmu po broju putovanja iznosi 3 – 4%. Glavni gosti ruralnog turizma su iz Velike Britanije i Holandije, te zajedno čine više od 40 % ukupnog broja gostiju ruralnog turizma.
Ruralni turizam predstavlja obično drugi ili treći odmor i traje najduže do 10 dana. Proizvod je vrlo sezonalan i vrhunci potražnje su u proljeće i jesen.

Proizvod specijalnih interesa sastoji se od više tržišnih niša, a podrazumijeva rekreativne aktivnosti koje se događaju u prirodnom, neobičnom, egzotičnom, udaljenom ili divljem okruženju. Usko je povezan sa visokom nivoom učešća u aktivnostima od strane turista, a najčešće se odvija na otvorenom prostoru, dok korisnici očekuju iskustvo (kontrolisanog) rizika i/ili uzbuđenja, ili, s druge strane mira, pri čemu testiraju svoje sposobnosti u odabranoj aktivnosti. Proizvodi specijalnih interesa, odnosno, rekreacije u prirodi većinom se vežu za određenu sezonu, ali s obzirom na veliki broj njegovih tržišnih niša, proizvod je atraktivan tokom cijele godine. U ovu tržišnu nišu spadaju i aktivnosti avanturističkog turizma.
Ovaj proizvod obično predstavlja treći odmor u godini, ili dodatnu aktivnost tokom glavnog odmora, a upravo to daje šansu NP „Prokletije“da ovim proizvodom cilja na šire tržište Crne Gore i regije, a naročito u ljetnjoj sezoni.

Gastronomija je turistički proizvod koji integriše tradicionalni način pripreme i usluživanja lokalnih specijaliteta sa sofisticiranijim pristupom komercijalizaciji za potrebe turista. Gastronomska ponuda NP „Prokletije“ mora da objedini sve specijalitete ovog kraja: suhomesnate proizvode, sireve, hljeb ispod sača, kačamak i sl., tako da je važno da se kreiraju tržišne marke specifičnih tradicionalnih gastronomskih proizvoda ovog kraja. Posebno je važna integracija lokalnih pića i gastronomije. Osim što je turistički proizvod gastronomije profesionalno oblikovan i komercijalizovan kao samostalan proizvod, on će jasno biti značajan element u svim ostalim turističkim proizvodima NP „Prokletije“.

Turistički proizvod obilaska (touring) je jedan od najznačajnijih proizvoda u receptivnom turizmu. Uobičajena praksa je da se u željenu destinaciju dolazi autobusom, automobilom ili avionom, nakon čega započinje određena tema obilaska. Ovaj proizvod se može oragnizovati za grupe, ali i u obliku popularnog tzv. individualnog obilaska, gdje gosti na odgovarajući način samostalno kreću u razgledanje šireg područja NP „Prokletije“.

Zimski i ljetnji boravak na planini je po broju ostvarenih dolazaka i noćenja jedan od najbrojnijih sektora turizma. U zadnjih dvadesetak godina, rast ovog proizvoda je manjeg intenziteta u odnosu na 80-te godine, ali će još dugi period biti najbrojniji. U slučaju NP „Prokletije“, ovaj proizvod sastoji se od različitih odmorišno-rekreativnih aktivnosti u zimskim i ljetnjim mjesecima. Zimski odmor se uglavnom orjentiše na sportove i rekreaciju na snijegu, a ljetnje aktivnosti odnose se na široki spektar sportskih i rekreativnih aktivnosti u prirodi.
Na domaćem tržištu, ovaj proizvod preuzima ulogu prvog odmora u zimskim ali u ljetnjim mjesecima, dok je za međunarodno tržište u ulozi drugog ili trećeg odmora u godini.

6.3. PROJEKTI

Planiranje i razvoj svake destinacije, a u kontekstu definisane i usaglašene vizije, pozicioniranja, a zatim i prijedloga proizvoda, pretpostavlja i ključne aktivnosti, odnosno projekte koji postavljenu strategiju realizuju.

Planskim konceptom su definisani ključni konkurentski nedostaci, koji predstavljaju polaznu tačku za konačni prijedlog ključnih projekata ovog područja. Ključni projekti koji se ovdje predlažu mogu se diferencirati na projekte / programe izgradnje konkurentnosti NP „Prokletije“, te ključne turističke razvojne projekte.

Ključni projekti konkurentnosti:

1. Program razvoja dostupnosti i pristupa.
2. Program razvoja javnih usluga i infrastrukture.
3. Program poboljšanja prirodnih i socio-kulturnih resursa.
4. Koncept pješačkih / planinarskih, biciklističkih, jahaćih i drugih ruta.
5. Opštinski planovi koji se odnose na životnu sredinu, estetiku, atrakcije i sl.
6. Koncept vidikovaca NP „Prokletije“.
7. Program turističke signalizacije i interpretacije.
8. Sistem turističkog informisanja.
9. Sistem interne mobilnosti i parkinga.
10. Destinacijska menadžment organizacija.

Razvojno investicioni projekti su:

1. Visitorski centri (centri za posjetioce), prezentacioni i edukacioni centri.
2. Muzeji, tematski parkovi, tematske i edukacione staze,
3. Poligoni i staze brdskog biciklizma.
4. Projekat planinarskih domova, planinarskih skloništa, odmorišta, piknik zona, vidikovaca.
5. Revitalizacija katuna,
6. Manji planinski hoteli u III zoni zaštite ili na prostoru bivših karaula.
7. Skijalište Bogićevica
8. „Eco lodge“/Wild beauty” Eco lodge

Edukacioni Centar

Analizom dosadašnjeg poslovanja, nameće se potreba za kvalitetnom edukacijom svih ciljnih grupa, za što su prioritetno zaduženi prezentacioni / edukacioni centri. Iz tog razloga nameće se potreba za izgradnjomnajmanje još jednog prezentacionog (visitorskog) centra koji bi omogućio prijem većih grupa posjetioca u samom Parku i doživljaj parka „u malom" prije izlaska na teren.

Planinarske, pješačke staze i staze posebne namjene

Na prostoru Nacionalnog parka „Prokletije“ postoji 13 uređenih planinarsko - pješačkih staza, ukupne dužine oko 200 km. Prosječna dužina staza je oko 15,5 km i kategorisane su kao staze - težeg stepena zahtjevnosti. Sve staze su markirane i opremljene standardnom signalizacijom. Za većinu ovih staza potrebno je uraditi remarkaciju.

Tabela. Planinarsko-pješačke staze

1. Karanfili (Veliki vrh)
2. Karanfili (Sjeverni vrh)
3. Karanfili (Sjeverni vrh i Karanfil Ljuljaševića)
4. Vezirova brada (Rogopeč, Grbaja, Karanfil Ljuljaševića)
5. Vezirova brada (mali Karanfil, Karanfil Ljuljaševića)
6. Belić (vodopad Grlje, Rosulja)
7. Belić- Kolata

8. Volušnica – Popadija – Trojan
9. Bor (Kruševo –Vusanje)
10. Bor (Plav-vrh Bora)
11. Kofiljača – Maja Horolac
12. Krš Bogićevica (Plav – Krš Bogićevica)
13. Bogićevica – Krš Bogićevica

Kroz Park prolazi i internacionalna staza „*Peeks of the Balkans*", koja prolazi kroz tri države Crnu Goru, Albaniju i Kosovo.

U kontaktnoj zoni Parka, tačnije u gradskom jezgru opština Plav i Gusinje urađena je edukativna staza „*Kulturne rute*", koja obuhvata značajnije kulturno-istorijske spomenike ovog područja. Međutim, na samom prostoru Parka nema opremljenih i markiranih edukativnih staza, te je stoga potrebno razviti nove edukativne staza naročito u dolinama Grbaje i Ropojane.

Kroz Nacionalni park „Prokletije" prolazi TT3 biciklistička staza, sa standardizovanom signalizacijom. Park raspolaže sa 5 uređenih i markiranih staza za planinski biciklizam, ukupne dužine 141 km. Staze su različitog stepena zahtjevnosti, od onih koje zahtijevaju osnovne biciklističke vještine i tehnike, do onih koje zahtijevaju značajno iskustvo u vožnji po teškim terenima.

Tabela. Planinarsko-pješačke staze

1. Plav –Kofiljača –Plav
2. Plav – Memina planina – Plav
3. Plav – Hridsko jezero –Plav
4. Gusinje – dolina Grebaje – Gusinje
5. Gusinje – Vusanje – Ropojana – Gusinje

Vidikovci

U Parku se nalazi veći broj vidikovaca, ali ni jedan od njih nije uređen. Vidikovci se nalaze na najatraktivnijim lokacijama sa kojih se ovo zaštićeno područje upoznaje i doživljava na poseban način. S tim u vezi, Planom se predviđa njihovo opremanje sigurnosnim ogradama, kao i informativnim i odmorišnim mobilijarom. Za opremanje su predviđeni sljedeći vidikovci:dolina Grbaje,Vezirova brada,Maja e Burit,Bor,Šćapica,Ćaf Bora,Maja Horolac,Hridski krš,Krš Bogićevica,Ćafa bogićes.

Turistička infrastruktura (ostalo)

Na teritoriji Parka nalaze se 4 planinarska doma / kuće- naselja /:

1. Eko planinarsko naselje „Hrid" u Babinom Polju,
2. Planinarski dom „Branko Kotlajić" u dolini Grbaje,
3. Planinarski dom „Karanfil",
4. Planinarska kuća „Ropojanski zastan".

NP „Prokletije"je od Ministarstva unutrašnjih poslova, dobio na korišćenje četiri napuštene vojne karaule na lokacijama Gradine, Vusanje, Grbaja, na period od 10 godina, sa mogućnošću produženja. Potrebno je izvršiti njihovo renoviranje, kako bi se koristili kao smještaj - manji planinski hotelii/ili za ulazno-kontrolni-naplatni punktovi.

Na Ali-pašinim izvorima, i u njihovoj neposrednoj blizini, urađeno je oko 100 staza za sportsko penjanje.

Lokacije Popadije (*St. karaula 1915*), Vezirove brade (*1824*), Kofiljače (*1825*), Bora (*Ćemena 2036*), Krš Bogićevica (*2352*) i Ćafa bogićes, predstavljaju idealne poligone za polijetanje paraglajdera. U narednom planskom periodu u cilju razvoja ove turističke ponude potrebno je preduzeti aktivnosti na uređenju poligona za polijetanje, i organizovanje takmičenja u paraglajdingu, kao i edukacija mladih zainteresovanih za ovaj atraktivni sport.

U svojoj turističkoj ponudi Park je uključio iznajmljivanje štapova za hodanje, bicikala, šatora i krplji. Iz samog konteksta vrijednosti Parka i njegovog razvojnog opredjeljenja nameće se razvoj posebnih i unapređenje postojećih oblika turizma: rekreacijski turizam (biciklizam, pješačenje, slobodno penjanje) ruralni, kulturni, naučni i edukacioni turizam. Razvoj navedenih aktivnosti zahtijeva kontinuirano unaprijeđivanje turističke infrastrukture, formiranje novih edukativnih i tematskih staza, izgradnju osmatračnica, uređivanje vidikovaca, izradu organizovanih programa obilazaka, razvoj novih turističkih ponuda i dr.

Smještajni kapaciteti

Turističkismještajnikapacitetiznačajnisuurazvojuekonomijeovogkrajaizbogtogasubilivažančinilac u opštini Plav i Gusinje. NapodručjuParkapostojiodređeni broj smještajnihjedinica. Razvoj turizma i turističkih kapaciteta u opštini Plav i Gusinje će podržati i razvoj turizma u Nacionalnom parku. Jedan brojnaseljakojasenalazeuzgranicusParkomkrozPUP opštine Plavvećimapredviđeneturističkezone, ali osim za naselje Plav nije definisan broj smještajnih jedinica i njihovo učešće prema tipu smještaja.
Predviđena koncepcijaturističkeponudenaprostoruParka predviđa turistički smještaj u jednom broju postojećihaktivnih katuna sa mogućnošću proširenja nekih i razvoj eko – etno naselja ili („eco lodge“), uz smještaj u centrima za posjetioce, seoskom turizmu, planinarskim domovima – kućama – naseljima, kampovima, kampovima u divljini i planinarski skloništima, a prevashodno u 3. zoni zaštite.

Katuni

Na području Parka ima malo sadržaja i aktivnosti koji bi sa aspekta ekonomije bili od velikog značaja. Prateći savremene turističke tokove o razvoju turizma zasnovanog na prirodi, na obodima Parka, izgrađeno je više eko-katuna sa diversifikovanom turističkom ponudom: Eko-planinarsko naselje ,,Hrid“, Eko-katun „Grebaje“, Planinarski domovi u Grbaji, Restoran „Maja Karanfil“, privatne eko-kućice i dr. Na prostoru Parka postoji više katuna na kojima su ljudi iz okolnih mjesta tradicionalno izdizali.
Planom se predviđa revitalizacija jednog broja katuna u moderna katunska naselja. Katun naselje se sastoji od smještajnih jedinica (katun kućice), zajedničkog prostora za druženje, centralnog sadržaja hrane i pića, servisnih sadržaja (recepcija/administracija, back-of-house, najam opreme za sport/rekreaciju, itd.) i prostora na otvorenom (ljetnji sjenik, štala/tor).
Katun naselje sadrži od 5 do 15 katunskih kućica sa smještajnim mogućnostima od 10 do 30 ležaja sa maksimalno 5.000 m² bruto razvijene površine.
Pozicioniranje tradicionalne kućice planinskih naselja za goste koji traže ekološki očuvanu prirodu i aktivan odmor, a uglavnom su parovi bez djece ili manje grupe. **Kategorija ekvivalentna 3*** do 4******
Ostali sadržaji: Oslonjen na komercijalne sadržaje naselja koji mogu biti mini stočarska – ratarska farma, degustacioni objekti i sl.

Slika: Katuni ispod Hridskog krša

Slika. Katuni iznad šumske vegetacije sa odličnim vizurama

Projekat eko-etno sela

Kao područje sa izuzetnim prirodnim i kulturnim odlikama, Prokletije imaju veliki potencijal da na inovativan i moderan način turističkom tržištu ponudi kvalitetne smještajne kapacitete sa dodatnim sadržajima, istovremeno interpretirajući tradicionalan način života na planini. Revitalizacijom i napuštenih sela na obodu Parka, lokalnom stanovništvu se omogućuje učestvovanje u turističkim aktivnostima. Ovakav razvoj omogućava poslovanje tokom cijele godine, te diverzifikuje i specijalizuje opštu turističku ponudu destinacije.

Ovim se projektom predlaže program postepene rehabilitacije i konverzije starih planinskih sela u oblik ruralnog, odnosno eko-etno turističkog iskustva, oslonjenog na prirodne i etnološke atrakcije. Ova specijalizacija se predlaže obzirom na očekivanu dalju depopulaciju postojećih sela. Tradicionalni arhitektonski izraz, sklop i ambijent naselja je potrebno zadržati.

Program je nužno izvoditi organski i uz saradnju sa lokalnim stanovništvom. Isto tako, za ovaj projekat treba planirati i sredstva podsticajnog finansiranja. Pretpostavlja se da se Etno-Eko sela, svako na nivou kapaciteta od minimalno 5 kuća, sa prosječnim kapacitetom od 15 smještajnih jedinica, tj. ukupno 110 smještajnih jedinica (420 ležaja), možgu organizovati i komercijalizovati na turističkom tržištu u periodu od 3-4 godine.

Kategorija naselja je ekvivalentna 3*** do 4****, a čine ga:

- Ulazni / prihvatni objekat sa recepcijom u centralnom dijelu naselja i manjim prostorom za održavanje različitih događanja;
- Organizacija / struktura sela po uzoru na tradicionalna stara sela;
- Objekat za iznajmljivanje i odlaganje rekreacione i sportske opreme;
- Objekti / radionice sa aktivnostima za upoznavanje nasljeđa, načina života i tradicionalne kulture, starih zanata seoskog područja Prokletija koje će izrađivati predmete / suvenire sa mogućnošću prodaje i radionice gdje gosti mogu sami učestvovati u izradi svojih suvenira;

„Projekat eco lodge“

- Prema zakonu o turizmu Eko lodge je ugostiteljski objekat, u kojem se pružaju usluge smještaja i pripremanja i usluživanja hrane i pića sa kapacitetom 7 do 50 luksuznih smještajnih jedinica, smješten u zoni Nacionalnog parka ili u njegovoj neposrednoj blizini, sa neznatnim štetnim uticajem na prirodnu okolinu i koji je projektovan, dizajniran i konstruisan tako da bude ekološki održiv i prihvatljiv, uključujući najveće ekološke standarde (korišćenje solarne energije, korišćenje sistema prikupljanja kišnice, korišćenje snage vjetra i drugih obnovljivih izvora energije i sl.). Planirani smještajni kapaciteti su dati u narednoj tabeli.

Tabela. Planirani turistički kapaciteti u NP "Prokletije"

T3 smještaj u Centru za posjetioce (ležaja)	T3 etno - eko selo (ležaja)	T3 smještaj u seoskom domaćinstvu (ležaja)	T3 smještaj u seoskom turizmu (ležaja	T3 Planinarski dom-kuća (ležaja)	T3 planinarsko sklonište (ležaja)	T3 kamp (ležaja)	T3 kamp u divljini (ležaja)	T1 Mali planinski hoteli	T2 Eco lodge
120	487	140	80	117	12	120	170	300	150
UKUPNO	Ukupni kapacitet turističkog smještaja iznosi 1669 ležajeva								

6.4. RAZVOJ OSTALIH DJELATNOSTI

Poljoprivreda i industija

Poljoprivreda u parku zadržava tradicionalne aktivnosti: korišćenje planinskih pašnjaka i katuna, sakupljanje šumskih plodova i ljekovitog bilja, ratarsko povrtarska proizvodnja, pčelarastvo, organska proizvodnja.

Valorizacija predhodno navedenih potencijala je kroz održivo korišćenje prirodnih resursa i sirovina (voda, drvo, šumski proizvodi, ljekobilje…). U tom smislu omogućava se pokretanje malih proizvodnih pogona za preradu:

- pogon za izradu suvenira;
- pogon za preradu šumskih plodova (otkup, skladištenje, sušenje, prerada, pakovanje, distribucija), posebno borovnice;
- formiranje eko pčelinjaka, i proizvodnja eko meda;

Edukacija i interpretacija

Nacionalni park „Prokletije“ je već ostvario napredak kada je u pitanju organizovanje ljetnjih škola u prirodi, kroz projekat organizacije *Balkan Peace Parka* iz V. Britanije, realizovanjem prve ljetnje škole „*Summer school 2014*“ u NP „Prokletije“ u Babinom Polju. U ovom projektu su partneri: PSK „Hrid“ i NVO „Triton“. U 2015. godini su izvedene dvije ljetnje škole i to jedna u Babinom polju i druga u Grebajama.

Otvaranje prirodnjačke zbirke u okviru Centra za posjetioce sa modernom postavkom, biološkim zbirkama: herbarskom, evolucionom, morfološkom, bibliotekom, načinom prezentacije, sa ciljem edukacije i naučnog istraživanja bilo bi vrlo svrsishodno.

Obogaćivanje edukativnih aktivnosti je takođe jedan od ključnih zadataka Centra za posjetioce, kroz proširivanje saradnje sa školama, zajedničko osmišljavanje i organizovanje radionica, obilježavanje značajnijih datuma, kao i štampanje edukativno-obrazovnog i vaspitnog materijala, u cilju upoznavanja i očuvanja vrijednosti Parka, sa akcentom na zaštitu životne sredine.

Analizom dosadašnjeg poslovanja, nameće se potreba za kvalitetnom edukacijom svih ciljnih grupa, za što su prioritetno zaduženi Centri za posjetioce. Iz tog razloga nameće se potreba za izgradnjom najmanje još jednog prezentacionog (visitorskog) centra koji bi omogućio prijem većih grupa posjetilaca u samom Parku i doživljaj parka „u malom" prije izlaska na teren.

Manifestacije

Već je uspostavljena tradicija održavanja niza manifestacija:

1. februar – Međunarodni Dan Vlažnih staništa, 4. mart – Svjetski Dan energetske efikasnosti; 6. april – Svjetski Dan zdravlja; 10. april – Svjetski Dan zaštite prirode; 22. april – Dan Planete Zemlje; 9. maj – Dan ptica i drveća; 21. maj – Dan biodiverziteta; 23. maj – Evropski dan parkova; 24. maj – Dan evropskih parkova; 4. jun – Dan zaštite životne sredine; 5. jun – Svjetski dan zaštite životne sredine; 25. septembar – Dan čistih planina; 4. oktobar – Dan zaštite životinja i Dan NP „Prokletije“ - odrediti datum.

Dani borovnice - Gusinjsko ljeto - Saborni dani: - 12. jul – Hridsko jezero – 13. jul – Centar za pojsetioce / Alipašini izvori – 31. jul – Dolina Grebaje - 01. avgust – Dolina Ropojane – 02. avgust – Centar za pojsetioce / Alipašini izvori, a prema *Programu upravljanja NP „Prokletije“* za 2014. godinu

Realizacija planiranih sadržaja doprinosi održivom razvoju Parka tako da se očekuje sljedeće:

- planirani sadržaji imaju dugoročno stabilan potencijal generisanja prihoda,
- novostvorena vrijednost planiranih sadržaja i aktivnosti je na nivou standardnih indikatora u oblasti turizma,
- planska rješenja će dati podsticaj lokalnom zapošljavanju,

- planska rješenja su usklađena sa *Strategijom razvoja turizma Crne Gore*, kao i sa ekološkom orijentacijom Crne Gore i dodatno podstiču tradicionalne vrijednosti,
- planska rješenja omogućavaju značajnu investicionu aktivnost.

USLOVI ZA RAZVOJ PRIVREDNIH DJELATNOSTI

Razvoj naselja

Područje NP "Prokletije" pripada opštinama Plav i Gusinje u kojima ima postoje naselja kako je prikazano u analizi postojećeg stanja za ovaj plan. Međutim, u okviru granica samog nacionalnog parka ne postoje stalna naselja, već samo objekti za povremeno stanovanje, kao i oni u funkciji stočarske proizvodnje - katuni. Ne planiraju se stalna naselja, a s gledišta zaštite prirode, tvorevine ljudske djelatnosti u Parku razvrstane su u sljedeće skupine:

- Sadržaji katuna i etno sela kako je dato u smjernicama plana;
- Građevine neophodni za zaštitu prirodnog razvoja - upravljanje i nadzor, znanstveno praćenje zbivanja u prirodi i nužne intervencije za regeneraciju, restauraciju ili održavanje prirodnog stanja pejzaža;
- Građevine za organizirani prihvat posjetilaca - organizacija i kontrola posjeta, informisanje, upućivanje, vođenje kroz Park i zaštitno-odgojna funkcija; funkcionalan raspored i dimenzije, oblikovanje i estetski dojam i kvalitetna oprema tih zgrada neobično su važni za savremeno djelovanje službe zaštite u Nacionalnom parku;
- Turističko-privredne, smještajne i građevine za rekreaciju - usklađeni sa zonskim planiranim zonama;
- uporedne zahvate zaštite antropogenih sadržaja; zadatak zaštite u pogledu utjecaja izgradnje zgrada i kategorije na estetsku sastavnicu pejzaža teže je odrediti, jer je to relativan pojam zavistan od pejzažne kategorije detalja u koje zgrade treba uklopiti.

7. ZAŠTITA PRIRODNIH, PREDIONIH I KULTURNIH VRIJEDNOSTI

7.1. ZAŠTITA PRIRODE

8.1.1. KONCEPT ZONIRANJA NP “PROKLETIJE“

Za polaznu osnovu za definisanje zona zaštite u NP“Prokletije“ uzeti su sljedeći kriterijumi:

(i) zastupljene prirodne vrijednosti zbog kojih je ovo područje stavljano pod zaštitu u kategoriji *nacionalni park*, a to su prvenstveno šume koje čine62, 9% teritorije ovog NP,

(ii) zastupljenost vrsta i staništa po osnovu Bernske konvencije i EU direktive o staništima i

(iii) prostorna distribucija postojeće i planirane infrastrukture[1] ali i drugih postojećih ili planiranih objekata koji mogu imati uticaj na vrijedna prirodna staništa i vrste NP “Prokletije“.

U skladu sa navedenim kriterijumima utvrđene su granice:
a) I zone zaštite u kojoj se sprovode mjere koje odgovaraju režimu zaštite I stepena – *stroga zaštita*[2],
b) II zone zaštite u kojoj se sprovode mjere koje odgovaraju režimu zaštite II stepena – *aktivna zaštita*[3]i
c) III zone zaštite u kojoj se sprovode mjere koje odgovaraju režimu zaštite III stepena – *održivo korišćenje*[4].
Zbog promjena u uslovima za njihovo upravljanje[5], ali i samoj zakonskoj definiciji rezervata prirode, svi rezervati prirode ovim Planom se predlažu da budu svrstani u kategoriju *posebni rezervat prirode*[6], u skladu sa važećom zakonskom regulativom iz oblasti zaštite prirode, a koja se odnosi na reviziju statusa zaštićenih prirodnih dobara.

Pored prostorne distribucije vrsta i staništa koje su identifikovane po osnovu Bernske konvencije i direktive EU o staništima, dodatno su uzete u obzir i tzv, **ustaljene funkcionalno–ekološke veze** koje obezbjeđuju integritet zona zaštite. Po svom karakteru, te zone nijesu od najvećeg ekološkog značaja za očuvanje vrsta / staništa koje se nalaze u njima, već za međusobno povezivanje drugih, ekološki značajnijih zona, a time i za obezbjeđenje ekološkog integriteta NP “Prokletije“. Ne zanemarujući ostale tipove staniša, za obezbjeđenje ekološkog integriteta NP “Prokletije“ posebno se ističu šume, odnosno **šumska staništa** koja su već identifikovana po osnovu direktiveEUostaništima. Isti su uzeti u obzir za prostorno definisanje najvažnijih zona zaštite: I i II zonuzaštite.

8.1.2. GRANICE ZONA ZAŠTITE

Na osnovu *Zakona o zaštiti prirode* članovi 37 i 38 rezervat prirode je definisan kao zaštićeni lokalitet, a u okviru zaštićenog lokaliteta nacionalni park. Sve granicezona zaštite su definisane u kartografskom prilogu br. 15 "Prirodna i kultuna baština".

[1] lokacije za izgradnju mHE, regionlani put Plav-Dečani
[2]Shodnoodredbamaiz člana 54 Zakonaozaštitiprirode, stav 1
[3]Shodnoodredbamaiz člana 54 Zakonaozaštitiprirode, stav 2
[4]Shodnoodredbamaiz člana 54 Zakonaozaštitiprirode, stav 3
[5]IUCN-ovaputstvaIpreporukekojesunastaleuperioduod 1994 do 2011 aodnoseseuopštenasvekategorijeupravljanjazaštićenimpodručjimaprirodealiimeđunjimaionauputstvakojasedirektnoodnosenakategorijeopštiiposebnirezervat (1ai 1b)
[6] Član 38 izZakonaozaštitiprirode: Posebnirezervatprirodejelokalitetkopnailimora, odnosnokopnaimorasaneizmijenjenomilineznatnoizmijenjenomprirodom, odnaročitogznačajazbogjedinstvenosti, rijetkostiilireprezentativnosti, akojeobuhvatastaništeugroženedivljevrstebiljaka, životinjaigljiva, beznaseljailisarijetkimnaseljimaukojima čovjek živiusklađenosaprirodom, kojese štitiradiočuvanjaprirodnihuslova

Granice Posebnih rezervata prirode

Granica Posebnog rezervata prirode „Valušnica“

Granica počinje od granične oznake na državnoj granici između Crne Gore i Republike Albanije na oko 60 m južno od kote 1957 u masivu Ćafa Trojan i državnom granicom, koja je istovremeno i granica Nacionalnog parka „Prokletije“ ide sve do granične oznake na koti 1405. Od ove tačke granica se dalje do kraja poklapa sa granicom zone 1. stepena zaštite. Od kote 1405 granica ide u pravcu sjevera preko vrha Komljen (2145 mnv), dalje prolazi grebenom Maja e baljs neposredno uz kotu 2405, a sa njene zapadne strane, dalje ide preko kote 1993 ovog vrha, i pravcem sjeversjeverozapad se spušta do lokaliteta Skrožnje do nadmorske visine od oko 1330 m gdje skreće na zapad do puta koji ide kroz dolinu Grbaje. Dalje granica id zapadno od ovog puta, prati njegovu trasu na udaljenosti od oko 80 – 130 m u pravcu sjeveroistoka, zatim skreće na sjever otprilike izohipsom na 1250 mnv i iznad planinarskih domova u Grbaji skreće u pravcu sjeverozapada sve do povremenog vodotoka Valušnica i njime ide uzvodno sve do stjenovitog grebena koji je istočno od lokaliteta Popadija. Granica se u pravcu sjeveroistoka dalje ovim grebenom nastavlja preko kote 1835, a u pravcu Vrha karaula (1915 mnv) i na oko 250 m jugozapadno od ovog vrha skreće u pravcu sjeverozapada, zaobilazi ovaj vrh, zatim skreće u pravcu zapada, zaobilazi katun Bistrica sa njegove južne strane putem koji vodi prema Popadiji i dalje stazom koja ide prema lokalitetu Livada velika, odakle skreće u pravcu jugozapada prema izvoru i na oko 140 m od njega nastavlja u pravcu zapadsjeverozapad sve do početne tačke gdje se i završava i zajednička granica sa zonom 1. stepena zaštite.

Unutar granica Posebnog rezervata prirode „Valušnica“ nalazi se zona 2. stepena zaštite koja obuhvata katun Valušnica i sa zapadne, južne i istočne strane ide izohipsom na oko 1700 mnv, a na sjevorozapadu i sjeveru ide granicom šume.

Granica Posebnog rezervata prirode „Hridsko jezero“

Granica počinje na Kršu Bogićevica na oko 120 m južno od ovog vrha, dalje ide pravcem sjeversjeverozapad do izvora Studenac, odakle skreće prema lokalitetu Omerov krš, da bi u pravcu sjeverozapada prošla između lokaliteta Tepsijica i Mali hrid sve do izohipse na 1990 mnv, odakle skreće prema zapadu, presjeca Hridsku rijeku i put koji od katuna Hridski stanovi vodi prema Hridskoj gori i dalje stiže do puta koi vodi prema Velikom hridu, zatim skreće prema jugozapadu i ide sve do masiva Velikog hrida, i dalje prema jugoistoku grebenom Velikog hrida preko kote 2033, zatim se presjecajući put koji ide istočnom stranom Velikog hrida spušta do izohipse na 2000 mnv i dalje prema jugoistoku prati sa istočne strane trasu ovog puta na udaljenosti od 50 – 85 m, da bi na oko 335 m jugozapadno od Hridskog jezera skrenula prema Hridskom kršu i dalje sve do početne tačke.

Zone 1. stepena zaštite

Granica *zone 1. stepena zaštite koja obuhvata potez od Trojana preko Grbaje, Karanfila, Ropojane sve do Belića* počinje na državnoj granici između Crne Gore i Republike Albanije kod kote 1938 u blizini lokaliteta Maljike i državnom granicom, koja je istovremeno i granica zone 2. stepena zaštite, a i Nacionalnog parka „Prokletije“ ide do vrha Vrh veliki (2194 mnv) u masivu Ćafa Trojan. Od Velikog vrha (2194 mnv) pa do granične oznake na oko 60 m južno od kote 1957 granica se dalje poklapa sa granicom Strogog rezervata prirode „Valušnica“. Od kote 1957 granica ide prema jugoistoku ka lokalitetu Popadija u dužini od oko 350 m, zatim skreće na sjeveroistok prema katunu Bistrica, zaobilazi ga sa južne strane stazom i putem koji vodi oko katuna, zatim skreće na istok u pravcu Vrha karaula (1915 mnv), zaobilazi ga sa zapadne strane, dalje skreće prema jugozapadu i ide stjenovitim grebenom koji je istočno od lokaliteta Popadija, zatim skreće prema jugoistoku i jednim dijelom ide koritom povremenog vodotoka Valušnica do izohipse na oko 1300 mnv, dalje ide iznad planinarskih domova u u Grbaji izohipsom na oko 1250 mnv, spušta se prema putu koji vodi kroz Grbaju i prati trasu ovog puta

u pravcu jugozapada na udaljenosti od oko 80 – 130 m, presjeca ga na oko 170 m sjeverno od kote 1192, dalje ide u pravcu istoka prema lokalitetu Skrožnje do izohipse na oko 1330 mnv, odakle skreće pravcem jugjugoistok do kote 1993 na grebenu Maja e baljs, nastavlja dalje ovim grebenom prema koti 2405, zaobilazi je sa zapadne strane i skreće prema jugu i vrhu Komljen (2145 mnv), nastavlja dalje istim pravcem, zatim skreće do granične oznake na koti 1405, gdje se završava i zajednička granica sa Strogog rezervata prirode „Valušnica“. Od ove tačke granica zone 1. stepena zaštite ide državnom granicom preko Maja kakis, Maja e Aljis, Ćafa e farumit, Maja e rosit, Ljugi i preslopit i Maja kalata prema graničnoj oznaci na koti 1851 na lokalitetu Ćaf Bora, sve do oko 275 m jugozapadno od ove oznake. Do ove tačke državna granica, granica Nacionalnog parka „Prokletije“ i granica zone 1. stepena zaštite se poklapaju. Od ove tačke granica zone 1. stepena zaštite se poklapa sa granicom zone 2. stepena zaštite i dalje skreće prema sjeverozapadu i ide u dužini od oko 645 m, zatim skreće prema katunu Fuš sirma, zaobilazi ga sa južne strane i dalje ide koritom povremenog vodotoka Belički potok sve do izohipse na oko 1410 mnv, odakle skreće prema pješačkoj stazi i njome dalje ide preko kote 1375, zaobilazi katun Stanovi sa njegove jugozapadne strane, strmim zubcem se penje pravcem prema vrhu Kuj brešnik (1995 mnv) i na oko 380 m istočno od njega skreće u pravcu jugozapada, zaobilazi katun Roman sa njegove južne strane, skreće na sjever, sjeverozapad, pa na zapad u pravcu kote 1485 sve do stjenovitog grebena iznad te kote i dalje ovim grebenom ka dolini i katunu Bregu i Romanit, obilazeći ih preko kote 2069 istočne strane i sa južne strane, zatim i preko kote 2036 na lokalitetu Brini bunsit, dalje skreće na istok prema Bregu i Romanit, zaobilazi dilinu i katun Bregu i Romanit sa zapadne i sjeverne strane, pa skreće prema zapadu stazom koja vodi ispod lokaliteta Ćokišta i dalje istom stazom iznad Ropojane prema koti 1372 na lokalitetu Fite, gdje preko stjenovitih zubaca skreće prema jugu i katunu Zastan, koga obilazi sa istočne, južne i zapadne strane, zatim izbija na stazu koja od ovog katuna vodi ka Ropojani, sve do puta kroz Ropojanu i ovim putem sve do pred izvore Vrela. Od Vrela granica izohipsom na oko 1150 mnv zaobilazi lokalitet Ljugi i Mafs, i dalje se penje prema stjenovitom grenebu Podgoja, manjim dijelom ide ovim grebenom i pravcen sjeverozapada izbija na Maja e Podgojs, odakle prema sjeveru ide do kote 1824 i od nje prema katunu Gropa vezirova obilazeći ga sa južne strane i dalje ide donjim dijelom Mečinog dola do staze koja iz Grbaje vodi ka Jagnjičaru, presjeca je i nastavlja dalje prema jugozapadu u dužini od oko 330 m, zatim skreće prema sjeverozapadu i presjeca put koji vodi kroz Grbaju. Od ove tačke granica dalje ide prema sjeveru, prolazi neposredno iznad planinarskih domova u Grbaji, presjeca povremene vodotoke Valušnica i nizvodniji bezimeni i dolazi do staze koja od Škale vodi do Vrha karaula (1915 mnv) nastavlja tom stazom, odvaja se od nje prema sjeveru i prolazi neposredno ispod ovog vrha sa njegove zapadne strane, zatim skreće prema sjeveroistoku prema Ravnom ključu i od izohipse na oko 1550 mnv skreće na zapad ka stazi koja od Ravnog ključa ide ka katunu Popadija, zaobilazi ovaj katun sa njegove južne i zapadne strane, zatim zaobilazi i katun Bistrica sa južne i zapadne strane izbija na stazu koja ide lijevom stranom doline rijeke Bistričice, spušta se prema jugoistoku, presjeca ovu rijeku i izbija na stazu koja vodi ka katunu Tomin ravni ključ i to stazom ide ispod ovog katuna, prolazi pored česme, zaobilazi katun Ahmedmujovića zapadnom ivicom šume i dalje izbija na stazu koja prolazi ispod ovog katuna. Do ove tečke su granice zona 1. i 2. stepena zaštite zajedničke. Od ove tačke dalje granica zone 1. stepena zaštite, kao i granica Nacionalnog parka „Prokletije“ su zajedničke. Od navedene tačke granica nastavlja istom stazom do rijeke Bistričice, presjeca je i njenom lijevom obalom ide uzvodno do staze koja od katuna Bistrica ide lijevom obalom ove rijeke, pa pošto presiječe ovu stazu skreće u pravcu sjeverozapada prema Graničarskoj česmi i neposredno pored nje, skreće prema sjeveroistoku i ide u dužini od oko 170 m. Kod ove tačke prestaje zajednička granica zona 1. stepena zaštite, kao i granica Nacionalnog parka „Prokletije“. Dalje je zajednička granica zona 1. i 2. stepena zaštite i granica ide prema katunu Baljica (St. karaula), zaobilazi ga sa njegove južne i zapadne strane i ide do česme iznad Jezerceta, a dalje prema sjeveroistoku ide prema koti 1693, prolazi

neposredno pored nje, a sa njene zapadne strane, zatim nastavlja prema Crnom dolu i od njega krivudajući ide prema jugozapadu pored lokaliteta Maljike sve do kote 1938, gdje se i završava.

Granica *zone 1. stepena zaštite koja obuhvata Bor, Podkobilu, Malu Šćapicu i V. Šćapicu* počinje na oko 490 m sjeverno od granične oznake na koti 1851 na lokalitetu Ćaf Bora i dalje ide državnom granicom između Crne Gore i Republike Albanije, koja je istovremeno i granica Nacionalnog parka „Prokletije“, preko kota 2059, 1966, 1971, 2044 i 2006, sve do granične oznake na lokalitetu Vori i Hons. Od ove tačke pa sve do kraja zajednička je granica zona 1. i 2. stepena zaštite, i od ove tačke granica skreće prema sjeveru i sjeverozapadu do katuna V. Šćapica presjecajući pri tom nekoliko povremenih vodotokova i zaobilazeći ovaj katun sa njegove jugozapadne strane i istim pravcem prolazi između lokaliteta Zabelj i keč i kote 1783, na oko 125 m južno od ove kote, odakle skreće prema jugozapadu i Maloj Šćapici, presjecajući Jaseničku rijeku u njenom gornjem toku, dolazo do tačke koja je oko 290 m južno od kote 1743, a od ove tačke granica skreće prema sjeverozapadu ide preko Podkobile u pravcu kote 1891 i na oko 150 m jugozapadno od ove kote skreće prema jugozapadu, prolazi ivicom šume ispod katuna Maja e Borit i izvora, zatim zaobilazi lokalitet Podkobila sa sjeverozapadne, zapadne i jugozapadne strane otprilike izohipsom na oko 1800 mnv i dalje ide prema jugu i koti 2036 i na oko 390 m sjeverno od ove kote skreće prema zapadu zaobilazeći katun Podkobila sa njegove južne strane, zatim skreće prema sjeverozapadu u pravcu kote 2103 u dužini od oko 590 m i pri tom zaobilazi isti katun, pa dalje skreće na sjeveroistok i izbija na gornju stazu između katuna Podkobila i katun Maje e Borit, zaobilazi ovaj posljednji po izohipsama 1950 i 1900 mnv, pa dalje zaobilazi oko vrha Maje e Borit (2074 mnv) sa istočne, sjeverne i zapadne strane po izohipsama 1950 i 1900 mnv, a dalje zaobilazi i Kukića katun sa južne strane po izohipsi 1950 mnv, i dalje ide stazom koja spaja Kukića katun i Pukli krš, a zatim prije vrha Ćemena (2036 mnv) skreće prema jugozapadu i izbija na stazu koja vodi pored izvora iznad Kolenovića katuna, a sa ove staze nastavlja dalje prema istoku i penje se na stjenoviti greben koji je iznad katuna Koledarski bor, nastavlja istim grebenom prema jugoistoku sve do staze koja istim pravcem prolazi između dva jezerceta i granica dalje ide tom stazom sve do iznad katuna Kunj i Kadis, koga zaobilazi sa njegove istočne strane i izbija na stazu koja od ovog katuna vodi prema Ćaf Bori, da bi krivudavom stazom iznad izvora završila u početnoj tački.

Granica *zone 1. stepena zaštite koja obuhvata Feratovića Horolac, Maja Horolac, Mali Bjelaj, Veliki bjelaj, Ujkov krš Maja Bogićevicu, Krš Bogićevicu, Omerov krš, Tepsijicu, dio Hridske gore i dio Velikog hrida* počinje kod granične oznake na koti 2043 na lokalitetu Pločice 2093 i dalje ide državnom granicom između Crne Gore i Republike Albanije, koja je istovremeno i granica Nacionalnog parka „Prokletije“, preko kota 2093 na Maja Horolac , 1982 kod Ćafa Bjelaja, 2266 na Ujkovom kršu, sve do granične oznake na Maja e Spolit. Od ove tačke pa sve do kraja zajednička je granica zona 1. i 2. stepena zaštite i granica ide prema sjeveroistoku i koti 2024 na Maloj Bogićevici lomeći se pri tom nekoliko puta, da bi na oko 90 m jugozapadno od ove kote skrenula prema sjeverozapadu do stalnog vodotoka Duboki potok, nastavila njime nizvodno u dužini od oko 210 m i dalje nastavila u pravcu sjeverozapada do stjenovitog grebena na Kršu Bogićevica, prošla istočnim obodom vrtače ispod ovog grebena i nastavila prema sjeveru do Studenac potoka, presjekla ga i istim pravcem do puta koji iz Babinog polja vodi do katuna Omerov krš, nastavila uzbrdo ivicom istog puta prema navedenom katunu, zaobišla ga obodom šume sa južne i zapadne strane i izbila na put koji pored lokaliteta Tepsijica vodi ka katunu Preslap, pa tim putem sve do navedenog katuna i dalje na zapad prema izvoru i putu koji od katuna Hridski stanovi vodi ka Hridskoj gori, presjekla ovaj put i njim išla na jug u dužini od oko 460 m sve do mjesta gdje prelazi preko stalnog vodotoka, a od ove tačke dalje prema sjeverozapadu obilazeći katun Hridski stanovi po izohipsi od oko 1670 mnv i u dužini od oko 460 m, poslije čega skreće prema jugozapadu i katunu Grotljivica prolazeći pored njegove južne strane na oko 70 m, nastavlja prema Treskavici zaobilazeći kotu 2011 na Velikom hridu, zatim skreće prema jugu, ide u pravcu jugoistoka preko izvora Jela i zaobilazi Jelića katun sa

sjeveroistoka i jugoistoka, dalje skreće prema jugoistoku, zaobilazi lokalitet Strug sa sjeverne strane i isto tako i katun Redžepagića livade sa njegove sjeverne strane, nastavlja putem koji vodi ka Maloj Bogićevici, zatim zaobilazi katun Mala Bogićevica skoro u potpunosti i vraća nazad prema katunu Redžepagića livade prateći trasu navedenog puta sa njegove južne strane a na udaljenosti od 25 – 95 m, ide preko izvora Studenac, poslije čega skreće prema jugoistoku i katunu Bjelaj, zaobilazi ga sa sjeveroistočne, jugoistočne i jugozapadne strane, izbija na put koji vodi prema Sirovoj gori i ovim putem nastavlja prema sjeverozapadu, presjeca Ljazov potok i poslije oko 140 m skreće prema Orlovom kršu, prolazi pored njega na oko 200 m jugoistočno, dalje presjeca Maja horolac, prolazi na oko 55 m sjeverozapadno od kote 1964, dolazi do Feratovića horolaca, skreće prema jugoistoku i Katunu Feratovića, zaobilazi ga sa njegove sjeveroistočne strane i završava na državnoj granici kod granične oznake na koti 2043 na lokalitetu Pločice, gdje je i počela.

Zone 2. stepena zaštite

Granica *zone 2. stepena zaštite koja obuhvata Godiju, Jagnjičar, Konjski krš i katun Baljice (St. karaula)* počinje od tačke koja je na oko 170 m sjeveroistočno od Graničarske česme, i dalje je zajednička granica zona 1. i 2. stepena zaštite, i granica dalje ide prema katunu Baljica (St. karaula), zaobilazi ga sa njegove južne i zapadne strane i ide do česme iznad Jezerceta, a dalje prema sjeveroistoku ide prema koti 1693, prolazi neposredno pored nje, a sa njene zapadne strane, zatim nastavlja prema Crnom dolu i od njega krivudajući ide prema jugozapadu pored lokaliteta Maljike sve do kote 1938, gdje se završava zajednička granica zona 1. i 2. stepena zaštite, a nastavlja se kao zajednička granica zone 2. stepena zaštite, granica NP “Prokletije i državna granica, nastavlja dalje državnom granicom preko Alibegove škale, kote 1205 sve do krajnje sjeveroistočne granične oznake a godilji, gdje prestaje zajednička granica sa državnom granicom, a nastavlja se kao zajednička granica zone 2. stepena zaštite, granica NP “Prokletije koja skreće prema jugoistoku, presjeca stazu koja iz Krlje vodi prema Godilji i poslije oko 75 m skreće prema istoku nastavljajući dalje po izohipsi na oko 1120 mnv prema lokalitetu Ravnine, prolazi neposredno na oko 25 m ispod kote 1112, da bi poslije oko 350 m skrenula na jug u dužini od oko 870 m presjecajući stjenoviti greben Konjskog krša i izašla na stazu koja iz Laza vodi prema katunu Baljica (St. karaula) i odatle pravcem prema jugozapadu završila kod početne tačke.

Granica *zone 2. stepena zaštite koja obuhvata katun Valušnica* sa zapadne, južne i istočne strane ide izohipsom na oko 1700 mnv, a na sjevorozapadu i sjeveru ide granicom šume.

Granica *zone 2. stepena zaštite koja obuhvata katune: Ahmedmujovića, Tomin ravni ključ, Ravni ključ, Bistrica i Popadija, lokalitete: Vrh karaula (1915 mnv), dio Škale, Žarove, katun Gropa vezirova i Katun Vezirova brada, lokalitet Maja podgojs, jugoistočne padine Ropojane, katun Zastan, katun Bregu i Romanit, katune na Beliću, katune na Ćaf Boru, katune na Koledarskom boru i Plani, okolinu vrha Ćemena (2036 mnv) na Boru, dio Kukića bora, Kukića katun, katune Maja e Borit i Podkobila, lokalitete Karaula (1664 mnv), Gradec, Radunov laz, Bungaja (1293 mnv), Tumba, Žarevi, katune V. Šćapica istok i V. Šćapica zapad, lokalitete Osoja, Trokus, Košutica i katune na njima, dio Ramniog horolaca, katune ispod Velikog hrida, katun Musića livade i Jelića katun, dio Treskavice, Grotljivicu, katune: Hridski stanovi, Bakovića katun Preslap, lokalitet Bivoljak i dio Bogićevice, počinje* na stazi koja prolazi ispod katuna Ahmedmujovića i od ove tačke to je zajednička granica zona 1. i 2. stepena zaštite, a granica dalje ide stazom koja vodi lijevom stranom doline rijeke Bistričice, uspinje se prema jugozapadu, prolazi pored česme koja je ispod katuna Tomin ravni ključ, zaobilazi ovaj katun sa njegove zapadne strane i istom stazom nastavlja prema katunu Bistrica, presijeca rijeku Bistričicu, izbija na stazu koja ide lijevom stranom doline rijeke Bistričice, zaobilazi katun Bistrica sa njegove zapadne i južne strane, nastavlja prena jugu stazom ka katunu Popadija koga zaobilazi sa njegove zapadne i južne strane, dalje nastavlja stazom koja od katunu Popadija ide ka Ravnom ključu, zatim skreće na istok prema Ravnom ključu u dužini od oko 260 m, odakle skreće prema

Vrhu karaula (1915 mnv) koga zaobilazi sa njegove zapadne strane i izbija na stazu koja od Škale vodi prema ovom vrhu, spušta se ovom stazom u dužini od oko 825 m, zatim skreće prema jugozapadu, a onda i prema jugu i pri tom presjeca bezimeni povremeni vodotok i povremeni vodotok Valušnica, prolazi neposredno iznad planinarskih domova u Grbaji presijeca put kroz Grbaju prevcem prema jugoistoku na oko 225 m jugozapadno od kote 1144 na ovom putu, pa pošto presiječe ovaj put nastavlja dalje prema jugoistoku u dužini od oko 140 m, zatim skreće na sjeveroistok i nastavlja u dužini od oko 330 m do staze koja od Grbaje vodi ka Jagnjičaru, presjeca je i nastavlja istim pravcem ka donjem dijelu Mečinog dola, nastavlja prema katunu Gropa vezirova obilazeći ga sa južne strane, prolazi ivicom staze jugoistočno od ovog katuna, poslije čega skreće na jugoistok ka koti 1824 i dalje na jug do Maja e Podgojs, odakle nastavlja do stjenovitog grebena Podgoja, manjim dijelom ide ovim grebenom, zatim se spušta ka lokalitetu Ljugi i Mafs, zaobilazi ga sa sjeverne i istočne strane i dalje ide po izohipsi na oko 1150 mnv, pa se spušta prema izvorima Vrela prolazi iznad njih na oko 100 m udaljenosti, i izbija na put koji vodi kroz Ropojanu, nastavlja ovim putem prema jugozapadu sve do na oko 360 m od kote 1294, odakle kratko ide prema istoku do staze koja vodi prema katunu Zastan, uspinje se ovom stazom, dalje zaobilazi ovaj katun sa njegove zapadne, južne i istočne strane, dalje nastavlja u pravcu sjevera prema stjenovitim zupcima na lokalitetu Fite, prelazi preko njih i izbija na stazu koja , zatim kratko skreće na jug prema dolini i katunu Bregu i Romanit, koje zaobilazi sa sjeverne i zapadne strane i preko kote 2036 na lokalitetu Brini bunsit dalje zaobilazi istu dolinu i katun sa istočne strane preko kote 2069, nastavlja stjenovitim grebenom do kote 1485, odakle kratko u dužini od oko 180 m skreće na istok prema vrhu Kuj brešnik (1995 mnv), poslije čega skreće na jugozapad prema katunu Roman koga zaobilazi sa njegove zapadne, južne i istočne strane, dalje preko strmog zupca se spušta prema sjeveroistoku ka katunu Stanovi, gdje prolazu neposredno sa njegove jugoistočne strane i izbija na pješačku stazu i njome se spušta do kote 1375 na istoj stazi, nastavlja istom stazom sve do povremenog vodotoka Belički potok i izohipse na oko 1410 mnv odakle koritom ovog potoka nastavlja uzvodno do katuna Fuš sirma, zaobilazi ga sa južne strane, poslije čega skreće prema jugoistoku i preko Ćaf Gore ide prema tački koja je na državnoj granici između Crne Gore i Republike Albanije i koja se nalazi na oko 275 m jugozapadno od granične oznake na koti 1851 na lokalitetu Ćaf Bora, gdje prestaje zajednička granica zona 1. i 2. stepena zaštite, a od ove tačke dalje se poklapaju granica zone 2. stepena zaštite, granica NP “Prokletije” i državna granica, i dalje ide državnom granicom pravcem sjeversjeverozapad preko kote 1851, a u dužini od oko 490 m i na ovoj tački prestaje zajednička granica sa državnom granicom i granicom NP “Prokletije”, a dalje se nastavlja kao zajednička granica zona 1. i 2. stepena zaštite, i od ove tačke se spušta krivudavom stazom iznad izvora i dalje stazom koja vodi ka katunu Kunj i Kadis, koga zaobilazi sa njegove istočne strane i dalje stazom koja istim pravcem prolazi između dva jezerceta, zatim se penje na stjenoviti greben koji je iznad katuna Koledarski bor, nastavlja istim grebenom prema sjeverozapadu, dalje se spušta na stazu koja vodi pored izvora iznad Kolenovića katuna, poslije čega skreće na sjeveroistok prema Puklom kršu i izbija na stazu koja spaja Kukića katun i Pukli krš, a dalje zaobilazi i Kukića katun sa južne strane po izohipsi 1950 mnv, pa dalje zaobilazi oko vrha Maje e Borit (2074 mnv) sa zapadne, sjeverne i istočne strane po izohipsama 1900 i 1950 mnv, pa zaobilazi katun Maje e Borit po izohipsama 1900 i 1950 mnv sve do gornje staze između katuna Podkobila i katun Maje e Borit, zatim zaobilazi katun Podkobila sa sjeverozapadne, jugozapadne, južne i istočne strane, pa nastavlja prema sjeveroistoku zaobilazeći lokalitet Potkobila sa jugozapadne, zapadne i sjeverozapadne strane otprilike izohipsom na oko 1800 mnv a prema katunu Maje e Borit i koti 1891, prolazeći ivicom šume ispod katuna Maja e Borit i izvora, da bi na oko 150 m jugozapadno od ove kote skrenula na jugoistok preko Podkobile do tačke koja je na oko 290 m južno od kote 1743, a od ove tačke granica skreće prema istoku, dalje presijeca Jaseničku rijeku i prolazi između lokaliteta Zabelj i keč i kote 1783, na oko 125 m južno od ove kote, nastavlja pravcem istokjugoistok prema katunu V. Šćapica presjecajući pri tom nekoliko povremenih vodotokova i zaobilazeći ovaj katun

sa njegove jugozapadne strane do tačke koja je na oko 375 m sjeverozapadno od kote 1794, od koje nastavlja prema jugu do tačke na državnoj granici sve do granične oznake na lokalitetu Vori i Hons, gdje se završava zajednička granica zona 1. i 2. stepena zaštite, a od ove tačke dalje se poklapaju granica zone 2. stepena zaštite, granica NP “Prokletije” i državna granica, i dalje državnom granicom ide preko kote 1925, vrhova Ćafa Vranica, Ćafa e Aljucit, Maje e karafilit (2072 mnv) sve do granične oznake na koti 2043, gdje prestaje zajednička granica zone 2. stepena zaštite, granica NP “Prokletije” i državna granica, a nastavlja se kao zajednička granica zona 1. i 2. stepena zaštite prema sjeverozapadu i Katunu Feratovića, koga zaobilazi sa njegove sjeveroistočne strane, zatim prolazi između Feratovića horolaca i prolazi na oko 55 m sjeverozapadno od kote 1964, dalje presjeca Maja horolac, prolazi pored Orlovog krša na oko 200 m jugoistočno, i prema sjeveroistoku se spušta do puta koji vodi prema Sirovoj gori i ovim putem nastavlja prema jugoistoku, presjeca Ljazov potok i i dalje istim putem ide do katuna Bjelaj, zaobilazi ga sa jugozapadne, jugoistočne i sjeveroistočne strane, spušta se dalje stazom ka donjem putu koji od katuna Bjelaj vodi prema katunu Redžepagića livade, tangira ga i dalje prema sjeveru nastavlja preko izvora Studenac ka putu koji povezuje katun Redžepagića livade i katun Mala Bogićevica prateći trasu ovog puta sa njegove južne strane a na udaljenosti od 25 – 95 m do katuna Mala Bogićevica, koga zaobilazi skoro u potpunosti i vraća se nazad prema katunu Redžepagića livade trasom navedenog puta, zatim zaobilazi katun Redžepagića livade i isto tako lokalitet Strug sa njihove sjeverne strane i dalje nastavlja prema sjeveroistoku i Jelića katunu koga zaobilazi sa sjeveroistoka i jugoistoka, zatim nastavlja prema Treskavici preko izvora Jela, poslije kojega istim pravcem nastavlja i nakon oko 95 m dolazi do tačke gdje skreće prema sjeveru u dužini od oko 515 m, zatim skreće na istok u dužini od oko 300 m, pa dalje na sjeveroistok prema katunu Grotljivica prolazeći pored njegove južne strane na oko 70 m, nastavljajući stim pravcem ka katunu Hridski stanovi odakle skreće na jugoistok po izohipsi od oko 1670 mnv i u dužini od oko 460 m i izbija na put koji od katuna Hridski stanovi vodi ka Hridskoj gori do mjesta gdje prelazi preko stalnog vodotoka i dalje ovim putem na sjever u dužini od oko 460 m, odakle skreće na istok prolazeći pored izvora prema katunu Preslap i dalje putem koji od ovog katuna i lokaliteta Tepsijica vodi ka katunu Omerov krš, zaobilazi ga obodom šume sa zapadne i južne strane, zatim se spušta putem koji od ovog katuna ide do Babinog polja do izohipse na oko 1870 mnv, odakle skreće na jugoistok prsjecajući Studenac potok i nastavlja istočnim obodom vrtače ispod stjenovitog grebena na Kršu Bogićevica do stalnog vodotoka Duboki potok i njime uzvodno u dužini od oko 210 m, poslije čega nastavlja prema koti koti 2024 na Maloj Bogićevici prolazeći pored nje na oko 85 m jugozapadno, poslije čega skreće na jugozapad lomeći se pri tom nekoliko puta i izbila na graničnu oznaku na Maja e Spolit, gdje prestaje zajednička granica zona 1. i 2. stepena zaštite, a dalje se nastavlja kao zajednička granica zone 2. stepena zaštite, granice NP “Prokletije” i državne granice prema jugoistoku i vrhu Tromeđa, gdje kod granične oznake skreće pravcem sjeversjeveroistok preko kote 2251, Ravnog brda, Ćafa bogićes do granične oznake na Ćafa belega, gdje prestaje zajednička granica zone 2. stepena zaštite, granice NP “Prokletije” i državne granice, a dalje se kao zajednička granica zone 2. stepena zaštite i granice NP “Prokletije” nastavlja na zapad spuštajući se preko Modra potoka i sjeverno od lokaliteta Hodžina ravan u dužini od oko 830 m do tačke koja je udaljena oko 300 m zapadno od kote 1945 na lokalitetu Hodžina ravan i u ovoj tački prestaje zajednička granica zone 2. stepena zaštite i granice NP “Prokletije”, a nastavlja se dalje kao zajednička granica zona 2. i 3. stepena zaštite kratko prema jugozapadu i dalje ka jugu u pravcu Lednih izvora, gdje na izohipsi na oko 1840 mnv presjeca istočni stalni vodotok, zatim dalje prolazi iznad najnižeg od Ledenih izvora, iznad koga skreće na sjever i po izohipsama od 1850 do 1890 ide u dužini od oko 700 m ide prema Dubokom potoku, poslije čega obilazeći niži pašnjak na desnoj obali ovog potoka dolazi do njegovog ušća, gdje prestaje zajednička granica zona 2. i 3. stepena zaštite i dalje lijevom obalom Babinopoljske rijeke ide kao zajednička granica zone 2. stepena zaštite i granice NP “Prokletije” sve do tačke gdje put koji od katuna Omerov krš silazi u katun Babino Polje 1, odakle nastavlja kao zajednička

granica zona 2. i 3. stepena zaštite i skreće na jugozapad i lomeći se više puta i zaobilazeći katune Babino Polje 1 i Babino Polje 2 kod koga preko kote 1595 dolazi do lokalnog puta kroz Babino Polje i dalje se u dužini od oko 780 m penje do izohipse na oko 1600 mnv, a dalje lomeći se nekoliko puta ide ka koti 1717 na Bivolji obilazeći sa gornje strane katune Babino Polje 3 i Babino Polje 4, pa od kote 1717 na Bivolji nastavlja na zapad u dužini od oko 290 m, poslije čega skreće na sjever obilazeći sa gornje strane katun Babino Polje 5 i spušta se do puta koji iz Babinog Polja vodi za katun Hridski stanovi na mjestu gdje se odvaja staza koja ide iznad katuna Babino Polje 7 i dalje na zapad ovom stazom u dužini od oko 550 m, poslije čega se spušta na sjeverozapad do izohipse na oko 1500 mnv i dalje skreće pravcem zapadjugozapad u dužini od oko 390 m, zatim nastavlja ovim putem dalje do katuna Hridski stanovi, presjeca njegov sjeveroistočni dio koji je uz Hridsku rijeku, dalje presjeca šumski put koji od katuna Babino Polje 7 desnom obalom Hridske rijeke vodi prema katunu Hridski stanovi na mjestu gdje on prelazi preko ove rijeke, odnosno na oko 1270 m od njenog ušća u Temnačku rijeku i dalje po izohipsama od 1560 – 1640 mnv zaobilazi lokalitet Grotljivica između dva gornja puta, a sa njegove sjeverne strane pravcem zapadjugozapad preko kote 1603 u dužini od oko 905 m, pa kod najgornjeg puta skreće na jugozapad u dužini od oko 600 m sve do staze koja spaja katun Treskavica i katun Grotljivica, odakle skreće na jug u dužini od oko 565 m prolazeći zapadno od lokalitata Treskavica i dalje nastavlja pravcem jugjugozapad u dužini od oko 830 m sve do najnižeg puta između katuna Treskavica i katuna Musića livade, odakle skreće na jugozapad presjecajući put koji povezuje Jaru i katun Sirova gora i dolazi do puta koji ide oko Vrgonosa, tangira ga i nastavlja na jug Duboki potok nastavlja do katuna Sirova gora, koga zaobilazi sa sjeveroistočne i istočne strane, zatim zaobilazi izvor Ruža sa istočne strane i penje se do izohipse na oko 1860 mnv i njome nastavlja u dužini od oko 340 m, poslije čega skreće na jugoistok u dužini od oko 270 m, pa nastavlja pravcem jugjugozapad u dužini od oko 475 presjecajući Ramin horolac, zatim ide pravcem zapadjugozapad u dužini od oko 280 m zaobilazeći izvor Vrela sa sjeverne strane i nastavlja ka jugozapadu prema katunu Čekić, koga zaobilazi sa jugoistočne strane, pa stazom južno od ovog katuna preko kote 1920 na Košutici sa južne strane, i dalje istom stazom sa jugozapadne strane ovog katuna sve do ukrštanja sa stazom koja spaja katun Čekić i katun Baništa, odakle se spušta na sjever do izohipse na oko 1570 mnv, odakle skreće na zapad prema Šteku u dužini od oko 550 m, poslije čega ide na sjeverozapad do stalnog vodotoka koga tangira i nastavlja istim pravcem do staze koja povezuje Kunj i katun Horolac, pa skreće na sjeveroistok sve do Hotske rijeke, gdje prestaje zajednička granica zona 2. i 3. stepena zaštite, a nastavlja se kao zajednička granica zone 2. stepena zaštite i granice NP “Prokletije” i ide na sjeverozapad djelimično koritom Hotske rijeke sve do izohipse na oko 1190 mnv, a u dužini od oko 300 m, poslije čega skreće pravcem jugjugozapad obilazeći Kunj i Kunjsku kodru sa njihove istočne strane, nakratko se penje do kote 1475 na Šteku i nastavlja na jugozapad sve do najsjevernijeg povremenog vodotoka koji se sa desne strane uliva u Trokusku rijeku, gdje prestaje zajednička granica zone 2. stepena zaštite i granice NP “Prokletije” i dalje nastavlja kao zajednička granica zona 2. i 3. stepena zaštite, idući prema jugu putem koji ide desnom obalom Trokuske rijeke a u dužini od oko 605 m, presjeca je i dalje skreće na sjeverozapad u dužini od oko 80 m presjecajući povremeni vodotok, gdje prestaje zajednička granica zona 2. i 3.stepena zaštite i dalje nastavlja kao zajednička granica zone 2. stepena zaštite i granica NP “Prokletije”, odakle lijevom dolinskom stranom ovog povremenog vodotoka se uspinje ka jugozapadu sve do katuna Rudina e male i dalje nastavlja pravcem sjeversjeverozapad prema Zabelju, jednim dijelom stazom istočno od lokaliteta Ćafa Jag, a dalje sve do izohipse na oko 1360 mnv i dalje njom obilazeći Zabelj sa zapadne strane spušta se do izohipse na oko 1240 mnv, koja je istovremeno i na putu koji prolazi sjevernom stranom Crnog vrha, gdje prestaje zajednička granica zone 2. stepena zaštite i granice NP “Prokletije” i dalje nastavlja kao zajednička granica zona 2. i 3. stepena zaštite, putem koji ide pravcem zapadsjeverozapad preko izohipsi od 1240 – 1190 mnv, zatim kod lokaliteta Jasenica skreće na jugozapad u dužini od oko 380 m, poslije čega nastavlja ka

jugoistoku sve do izohipse na oko 117 mnv i u dužini od oko 850 m i dalje ide ka jugozapad ka lokalitetu Pusta vrata u dužini od oko 1130 m presjecajući dva povremena vodotoka, gdje skreće na sjeverozapad u dužini od oko 100 m i istovremeno presjeca Jaseničku rijeku i dalje nastavlja lijevom obalom Jaseničke rijeke ispod lokaliteta Žarevi, a preko izohipsi od 1200 – 1130 mnv u dužini od oko 695 m, poslije čega skreće na sjeverozapad u dužini od oko 250 m, pa dalje na zapad u dužini od oko 130 m, zatim ide pravcem sjeversjeverozapad u dužini od oko 530 m, pa dalje skreće na zapad u dužini od oko 260 m, poslije čega nastavlja na sjever u dužini od oko 445 m presjecajući Adem-begov potok i dva puta i dalje zaobilazi kotu 1293 na Bungaji sa njene jugoistočne, istočne i sjeveroistočne strane i dolazti do tačke koja je na oko 125 m sjeveroistočno od ove kote, i dalje nastavlja pravcem sjeversjeveroistok sve do izohipse na oko 1130 mnv, gdje prestaje zajednička granica zona 2. i 3. stepena zaštite i dalje nastavlja kao zajednička granica zone 2. stepena zaštite i granice NP “Prokletije” prema sjeverozapadu a u dužini od oko 110 m presjecajući povremeni vodotok, a dalje nastavlja generalmo prema sjeveru lijevom dolinskom stranom Đuričke rijeke po izohipsama od 1150 – 1110 mnv, gdje na oko 425 m jugozapadno od kote 1117 na lokalitetu Vardište skreće na sjeverozapad u dužini od oko 450 m, odakle pravcem jugjugozapad zaobilazeći sa zapadne strane lokalitet Radunov laz ide ka lokalitetu Gradec, gdje izbija na put koji se od Gradeca spušta u Vojno Selo, tangira ovaj put i dalje obilazi pašnjak koji je istočno od lokaliteta Gradec njegovim sjeveroistočnim, istočnim i jugoistočnim obodom, zatim izbija na put koji siječe ovaj pašnjak i dalje ide izohipsama od 1410 preko 1380 do 1410 mnv, uspinje se i zaobilazi lokalitet Gradec sa istočne, sjeverne i zapadne strane po izohipsama od 1410 preko 1380 do 1450 mnv, i dalje nastavlja ka jugozapadu zabilazeći vrh Karaula (1664 mnv) sa sjeverozapadne, zapadne i jugozapadne strane i uspinjući se do izohipse na oko 1600 mnv dalje izbija nastazu koja od ovog vrha vodi ka katunu Maja e Borit, tangira ovu stazu i nastavlja prema jugozapadu prema katunu Gropa Lemina do izohipse na oko 1710 mnv, gdje skreće na jug obilazeći ovaj katuna sa njegove istočne strane, zatim izbija do izvora koji je na oko 1850 mnv i dalje po izohipsama od 1840 – 1820 mnv ide prema zapadu i koti 1869, gdje na oko 35 m jugoistočno od ove kote nastavlja pravcem zapad jugozapad do ivice šume i dalje ide ivicom ove šume zaobilazeći Kukića katun sa njegove zapadne strane, presjeca povremeni vodotok Calevića potok i još dva bezimena povremena vodotoka ka jugozapadu i Kukića boru, pa dalje nastavlja sjevernim obodom pašnjaka na Kukića boru presjecajući nekoliko bezimenih povremenih vodotokova dolazi do tačke koja je na oko 665 m sjeverozapadno od vrha Ćemena (2036 mnv) i istovremeno na oko 235 m istočno od izvora na 1690 m kod Katuna na Boru, gdje prestaje zajednička granica zone 2. stepena zaštite i granice NP “Prokletije” i dalje nastavlja kao zajednička granica zona 2. i 3. stepena zaštite ka jugozapadu u dužini od oko 160 m sve do staze, pa dalje ovom stazom nastavlja ka jugozapadu u dužini od oko 440 m i dalje ide istim pravcem preko izvora na lokalitetu Radovan do stjenovitog korita bezimenog povremenog vodotoka i dalje njime sve do kraja stjenovitog korita koga presjeca i skreće pravcem jugjugoistok ispod lokaliteta Plana, a u dužini od oko 270 m, zatim nastavlja na jugoistok u dužini od oko 240 m, pa dalje pravcen istokjugoistok u dužini od oko 770 m i dalje na jugoistok u dužini od oko 540 m zaobilazeći katun Zarunica sa njegove sjeveroistočne strane, pa skreće na jugozapad u dužini od oko 120 m i dalje ide stazom koja sa sjeveroistočne i istočne i strane zaobilazi ovaj katun sve do tačke koja je na oko 220 m istočno od kote 1392 kraj katuna Zarunice i istovremeno na izohipsi na oko 1370 mnv na mjestu gdje ova staza presjeca Belički potok i dalje nastavlja koritom ovog potoka u dužini od oko 685 m, zatim skreće na jugozapad sve do staze koja od katuna Zarunica ide do katuna Stanovi i dalje se ovom stazom spušta ka Beličkom potoku, nastavlja istom stazom lijevom stranom doline ovog potoka sve do tačke koja je na oko 300 m pravcem istokjugoistok udaljena od kote 1042 u zaseoku Zarunica, gdje prestaje zajednička granica zona 2. i 3. stepena zaštite i dalje nastavlja kao zajednička granica zone 2. stepena zaštite i granice NP “Prokletije” odakle skreće na jugozapad iznad lokaliteta Buza i ide u dužini od oko 1465 m, pa dalje nastavlja na zapad u dužini od oko 1570 m do lokaliteta Ljugi i Mafs, zatim skreće na

sjeverozapad preko lokaliteta Podgoja u dužini od oko 865 m, odakle ide ka sjeveroistoku i lokalitetu Pajišta u dužini od oko 800 m sve do izohipse na oko 1330 mnv, nastavlja prema zapadu u dužini od oko 1115 m sve do raskrsnice staza na lokalitetu Maja e Podgojs, gdje skreće na sjever prema Katunu Vezirova brada, istim pravcem ga presjeca i dalje nastavlja stazom koja se u dužini od oko 485 m spušta pored bezimenog povremenog vodotoka, poslije čega skreće pravcem zapadsjeverozapad u dužini od oko 860 m, prolazeći sjeverno od česme i dalje skreće na zapad prema dolji u dužini od oko 780 m, zatim ivicom šume zaobilazi dva najsjevernija izvora u Dolji (na 1035 i 1040 mnv), nastavlja ivicom šume na desnoj strani doline rijeke Crna Dolja koju pesijeca na oko 200 m jugozapadno od kote 1063, zatim skreće na sjeveroistok do tačke koja je na oko 40 m jugoistočno od ove kote, gdje prestaje zajednička granica zone 2. stepena zaštite i granice NP “Prokletije” i dalje nastavlja kao zajednička granica zona 2. i 3. stepena zaštite prema jugozapadu lokalnim putem koji ide ka lokalitetu Škala, koga dalje zaobilazi ivicom šume sa istočne strane, pa dalje skreće na sjeverozapad i presijeca navedeni lokalni put na oko 140 m jugozapadno od kote 1144 na ovom putu, poslije čega lokalitet Škala ivicom šume zaobilazi sa njegove zapadne strane sve do na oko 70 m istočno od česme iznad Policijske stanice u Škali, zatim skreće na istok i prolazi na oko 115 m sjeverno od Policijske stanice sve do lokalnog puta, nastavlja njegovom zapadnom stranom u dužini od oko 180 m sve do raskrsnice sa šumskim putem, odakle se šumskim putem penje prema sjeveru sve do izohipse na oko 1180 mnv, gdje prestaje zajednička granica zona 2. i 3. stepena zaštite i odakle dalje na zapad nastavlja kao zajednička granica 2. stepena zaštite i granice NP “Prokletije” sve do Vrha karaula (1915 mnv), zatim pravcem sjeversjeveroistok preko Ravnoh ključa nastavlja u dužini od oko 2480 m sve do staze koja od Ahmedmujovića ide ka katunu Ahmedmujovići, pa nastavlja dalje istom stazom kroz katun Ahmedmujovići u dužini od oko 120 m, gdje je i počela.

Zone 3. stepena zaštite

Granica *zone 3. stepena zaštite koja obuhvata lokalitet Škala* počinje od tačke koja na oko 40 m jugoistočno od kote 1063, kao zajednička granica zona 2. i 3. stepena zaštite zatim ide prema jugozapadu lokalnim putem koji ide ka lokalitetu Škala, koga dalje zaobilazi ivicom šume sa istočne strane, pa dalje skreće na sjeverozapad i presijeca navedeni lokalni put na oko 140 m jugozapadno od kote 1144 na ovom putu, poslije čega lokalitet Škala ivicom šume zaobilazi sa njegove zapadne strane sve do na oko 70 m istočno od česme iznad Policijske stanice u Škali, zatim skreće na istok i prolazi na oko 115 m sjeverno od Policijske stanice sve do lokalnog puta, nastavlja njegovom zapadnom stranom u dužini od oko 180 m sve do raskrsnice sa šumskim putem, odakle se šumskim putem penje prema sjeveru sve do izohipse na oko 1180 mnv, gdje prestaje zajednička granica zona 2. i 3. stepena zaštite i dalje nastavlja kao zajednička granica zone 3. stepena zaštite i granice NP “Prokletije” prema istoku u dužini od oko 400 m sve do lokalnog puta kroz lokalitet Škala i dalje na jugozapad sve do početne tačke gdje i završava.

Granica *zone 3. stepena zaštite koja obuhvata katune na Boru, lokalitet Ćarišta i katun Zarunica* počinje od tačke koja je na oko 665 m sjeverozapadno od vrha Ćemena (2036 mnv) i istovremeno na oko 235 m istočno od izvora na 1690 m kod Katuna na Boru, gdje prestaje zajednička granica zone 2. stepena zaštite i granice NP “Prokletije” i dalje nastavlja kao zajednička granica zona 2. i 3. stepena zaštite ka jugozapadu u dužini od oko 160 m sve do staze, pa dalje ovom stazom nastavlja ka jugozapadu u dužini od oko 440 m i dalje ide istim pravcem preko izvora na lokalitetu Radovan do stjenovitog korita bezimenog povremenog vodotoka i dalje njime sve do kraja stjenovitog korita koga presjeca i skreće pravcem jugjugoistok ispod lokaliteta Plana, a u dužini od oko 270 m, zatim nastavlja na jugoistok u dužini od oko 240 m, pa dalje pravcen istokjugoistok u dužini od oko 770 m i dalje na jugoistok u dužini od oko 540 m zaobilazeći katun Zarunica sa njegove sjeveroistočne strane, pa skreće na jugozapad u dužini od oko 120 m i dalje ide stazom koja sa sjeveroistočne i istočne i strane zaobilazi ovaj katun sve do tačke koja je na oko 220 m istočno od kote 1392 kraj katuna

Zarunice i istovremeno na izohipsi na oko 1370 mnv na mjestu gdje ova staza presjeca Belički potok i dalje nastavlja koritom ovog potoka u dužini od oko 685 m, zatim skreće na jugozapad sve do staze koja od katuna Zarunica ide do katuna Stanovi i dalje se ovom stazom spušta ka Beličkom potoku, nastavlja istom stazom lijevom stranom doline ovog potoka sve do tačke koja je na oko 300 m pravcem istokjugoistok udaljena od kote 1042 u zaseoku Zarunica, gdje prestaje zajednička granica zona 2. i 3. stepena zaštite i dalje nastavlja kao zajednička granica zone 3. stepena zaštite i granice NP “Prokletije” i ide ka sjeveroistoku u dužini od oko 400 m, presijeca lokalni put u Zarunici i ide do izohipse na oko 1210 mnv i dalje prati prema sjeverozapadu trasu ovog puta prema Vusanu stazom koja ide iznad ovog puta, presijeca bezimeni povremeni vodotok, zatim zaobilazi izgrađeni dio Gornjeg Vusanja ivicom šume i iznad česme, dalje presijeca još jedan bezimeni povremeni vodotok, poslije čega se spušta do lokalnog puta u Đonbalićima na oko 180 m jugoistočno od škole i da lje nastavlja sjevernom stranom ovog puta i dalje istom stranom ovog puta, prolazi pored džamije i groblja i nakon 500 m poslije džamije dolazi do tačke gdje skreće ka sjeveroistoku, zatim presijeca stjenoviti greben na lokalitetu Ćarišta i izbija na stazu koja od Ćosovića vodi do Katuna na Boru, pa dalje istim pravcem presijeca Katune na Boru u njihovom sjeverozapadnom dijelu, zatim ih zaobilazi sa sjeverne strane ivicom šume i dolazi do početne tačke gdje i završava.

Granica *zone 3. stepena zaštite koja obuhvata katune Jasenice sjecer i Jasenica jug, srednji dio doline Jaseničke rijeke, donji dio doline Adem-begovog potoka i dio lokaliteta Bungaja* počinje od tačke koja je na izohipsi na oko 1240 mnv, a koja je istovremeno i na putu koji prolazi sjevernom stranom Crnog vrha, gdje prestaje zajednička granica zone 2. stepena zaštite i granice NP “Prokletije” i dalje nastavlja kao zajednička granica zona 2. i 3. stepena zaštite, putem koji ide pravcem zapadsjeverozapad preko izohipsi od 1240 – 1190 mnv, zatim kod lokaliteta Jasenica skreće na jugozapad u dužini od oko 380 m, poslije čega nastavlja ka jugoistoku sve do izohipse na oko 117 mnv i u dužini od oko 850 m i dalje ide ka jugozapad ka lokalitetu Pusta vrata u dužini od oko 1130 m presjecajući dva povremena vodotoka, gdje skreće na sjeverozapad u dužini od oko 100 m i istovremeno presjeca Jaseničku rijeku i dalje nastavlja lijevom obalom Jaseničke rijeke ispod lokaliteta Žarevi, a preko izohipsi od 1200 – 1130 mnv u dužini od oko 695 m, poslije čega skreće na sjeverozapad u dužini od oko 250 m, pa dalje na zapad u dužini od oko 130 m, zatim ide pravcem sjeversjeverozapad u dužini od oko 530 m, pa dalje skreće na zapad u dužini od oko 260 m, poslije čega nastavlja na sjever u dužini od oko 445 m presjecajući Adem-begov potok i dva puta i dalje zaobilazi kotu 1293 na Bungaji sa njene jugoistočne, istočne i sjeveroistočne strane i dolazti do tačke koja je na oko 125 m sjeveroistočno od ove kote, i dalje nastavlja pravcem sjeversjeveroistok sve do izohipse na oko 1130 mnv, gdje prestaje zajednička granica zona 2. i 3. stepena zaštite i dalje se prema jugoistoku a u dužini od oko 220 m nastavlja kao zajednička granica zone 3. stepena zaštite i granice NP “Prokletije”, zatim skreće na istok u dužini od oko 170 m sve do puta koji se sa lokaliteta Bungaja spušta ka Jasenici pored kote 1122, pa dalje ide pravcem jugjugozapad u dužini od oko 490 m, poslije čega skreće pravcem istokjugoistok sve do Jaseničke rijeke na ušću Adem-begovog potoka i dalje nastavlja prema sjeveroistoku obodom doline na desnoj strani Jaseničke rijeke sve do mosta na Trokuskoj rijeci kod katuna Jasenica sjever, zatim ide prema jugoistoku nastavljajući koritom Trokuske rijeke u dužini od oko 1500 m, poslije čega skreće na jugozapad idući ivicom šume sa sjeverne strane Zabelja i dužini od oko 610 m do izohipse koja je na oko 1260 mnv, pa dalje nastavlja ka sjeverozapadu sve do početne tačke gdje i završava.

Granica *zone 3. stepena zaštite koja obuhvata dio katuna Zabelj* počinje od tačke koja je u koritu najsjevernijeg povremenog vodotoka koji se sa desne strane uliva u Trokusku rijeku, a udaljena je od od Trokuske rijeke oko 135 m prema sjeveroistoku, gdje prestaje zajednička granica zone 2. stepena zaštite i granice NP “Prokletije” i dalje nastavlja kao zajednička granica zona 2. i 3. stepena zaštite, idući prema jugu putem koji ide desnom obalom Trokuske rijeke a u dužini od oko 605 m, presjeca je i dalje skreće na sjeverozapad u dužini od oko 80 m

presjecajući povremeni vodotok, gdje prestaje zajednička granica zona 2. i 3. stepena zaštite i dalje nastavlja kao zajednička granica zone 3. stepena zaštite i granica NP “Prokletije”, odakle nastavlja nizvodno koritom Trokuske rijeke prema koti 1062 sve do na oko 400 m jugozapadno od ove kote, odakle skreće ka sjeveroistoku u dužini od oko 130 m sve do početne tačke gdje i završava.

Granica *zone 3. stepena zaštite koja obuhvata katune: Horolac, Čekić, Ramin horolac, Sirova gora, Treskavac istok, Treskavac zapad, Treskavica, Temska, Babino Polje 1, Babino Polje 2, Babino Polje 3, Babino Polje 4, Babino Polje 5, Babino Polje 6, Babino Polje 7 i sjeveroistočni dio katuna Hridski stanovi* počinje od tačke gdje put koji od katuna Omerov krš silazi u katun Babino Polje 1, odakle nastavlja kao zajednička granica zona 2. i 3. stepena zaštite i skreće na jugozapad i lomeći se više puta i zaobilazeći katune Babino Polje 1 i Babino Polje 2 kod koga preko kote 1595 dolazi do lokalnog puta kroz Babino Polje i dalje se u dužini od oko 780 m penje do izohipse na oko 1600 mnv, a dalje lomeći se nekoliko puta ide ka koti 1717 na Bivolji obilazeći sa gornje strane katune Babino Polje 3 i Babino Polje 4, pa od kote 1717 na Bivolji nastavlja na zapad u dužini od oko 290 m, poslije čega skreće na sjever obilazeći sa gornje strane katun Babino Polje 5 i spušta se do puta koji iz Babinog Polja vodi za katun Hridski stanovi na mjestu gdje se odvaja staza koja ide iznad katuna Babino Polje 7 i dalje na zapad ovom stazom u dužini od oko 550 m, poslije čega se spušta na sjeverozapad do izohipse na oko 1500 mnv i dalje skreće pravcem zapadjugozapad u dužini od oko 390 m, zatim nastavlja ovim putem dalje do katuna Hridski stanovi, presjeca njegov sjeveroistočni dio koji je uz Hridsku rijeku, dalje presjeca šumski put koji od katuna Babino Polje 7 desnom obalom Hridske rijeke vodi prema katunu Hridski stanovi na mjestu gdje on prelazi preko ove rijeke, odnosno na oko 1270 m od njenog ušća u Temnačku rijeku i dalje po izohipsama od 1560 – 1640 mnv zaobilazi lokalitet Grotljivica između dva gornja puta, a sa njegove sjeverne strane pravcem zapadjugozapad preko kote 1603 u dužini od oko 905 m, pa kod najgornjeg puta skreće na jugozapad u dužini od oko 600 m sve do staze koja spaja katun Treskavica i katun Grotljivica, odakle skreće na jug u dužini od oko 565 m prolazeći zapadno od lokalitata Treskavica i dalje nastavlja pravcem jugjugozapad u dužini od oko 830 m sve do najnižeg puta između katuna Treskavica i katuna Musića livade, odakle skreće na jugozapad presjecajući put koji povezuje Jaru i katun Sirova gora i dolazi do puta koji ide oko Vrgonosa, tangira ga i nastavlja na jug Duboki potok nastavlja do katuna Sirova gora, koga zaobilazi sa sjeveroistočne i istočne strane, zatim zaobilazi izvor Ruža sa istočne strane i penje se do izohipse na oko 1860 mnv i njome nastavlja u dužini od oko 340 m, poslije čega skreće na jugoistok u dužini od oko 270 m, pa nastavlja pravcem jugjugozapad u dužini od oko 475 presjecajući Ramin horolac, zatim ide pravcem zapadjugozapad u dužini od oko 280 m zaobilazeći izvor Vrela sa sjeverne strane i nastavlja ka jugozapadu prema katunu Čekić, koga zaobilazi sa jugoistočne strane, pa stazom južno od ovog katuna preko kote 1920 na Košutici sa južne strane, i dalje istom stazom sa jugozapadne strane ovog katuna sve do ukrštanja sa stazom koja spaja katun Čekić i katun Baništa, odakle se spušta na sjever do izohipse na oko 1570 mnv, odakle skreće na zapad prema Šteku u dužini od oko 550 m, poslije čega ide na sjeverozapad do stalnog vodotoka koga tangira i nastavlja istim pravcem do staze koja povezuje Kunj i katun Horolac, pa skreće na sjeveroistok sve do Hotske rijeke, gdje prestaje zajednička granica zona 2. i 3. stepena zaštite, a nastavlja se kao zajednička granica zone 3. stepena zaštite i granice NP “Prokletije” zaobilazeći katun Horolac sa njegove sjeverne strane koritom stalnog vodotoka sve do mjesta gdje lokalni put presjeca ovaj vodotok, pa dalje skreće na sjeveroistok prema katunu Ramin horolac koga djelimično presijeca zaobilazeći ga, zatim se spušta do staze koja ide po izohipsi na oko 1590 mnv i njome dalje na sjever sve do bezimenog povremenog vodotoka i nastavlja dalje na sjever u dužini od oko 100 m, poslije čega skreće na sjeveroistok u dužini od oko 320 m a prema katunu Sirova gora i dalje ide ka sjeverozapadu ispod puta koji povezuje katune Sirova gora i Treskavac zapad, zatim zaobilazi katun Treskavac zapad i kotu 1825, poslije čega

skreće na sjever i ide do puta koji povezuje katun Treskavac zapad i Cecunske strane, pa dalje nastavlja prema sjeveroistoku u dužini od oko 720 m do povremenog vodotoka Vrgonoški potok, zatim nastavlja nizvodno koritom ovog potoka sve do njegovog ušća u Treskavičku rijeku i dalje nizvodno koritom ove rijeke sve do lokalnog puta koji vodi ka Babinom Polju i dalje ovim putem ka istoku, uz Temnačku i Babinopoljsku rijeku sve do najniže serpentine na ovom putu kod katuna Babino Polje 7, gdje skreće pravcem istoksjeveroistok do Babinopoljske rijeke i dalje njenim koritom uzvodno sve do početne tačke gdje i završava.

Granica *zone 3. stepena zaštite koja obuhvata katun Bogićevica* počinje od tačke koja je udaljena oko 300 m zapadno od kote 1945 na lokalitetu Hodžina ravan i u ovoj tački prestaje zajednička granica zone 2. stepena zaštite i granice NP “Prokletije”, a nastavlja se dalje kao zajednička granica zona 2. i 3. stepena zaštite kratko prema jugozapadu i dalje ka jugu u pravcu Lednih izvora, gdje na izohipsi na oko 1840 mnv presjeca istočni stalni vodotok, zatim dalje prolazi iznad najnižeg od Ledenih izvora, iznad koga skreće na sjever i po izohipsama od 1850 do 1890 ide u dužini od oko 700 m ide prema Dubokom potoku, poslije čega obilazeći niži pašnjak na desnoj obali ovog potoka dolazi do njegovog ušća, gdje prestaje zajednička granica zona 2. i 3. stepena zaštite i dalje nastavlja kao zajednička granica zone 3. stepena zaštite i granice NP “Prokletije” pravcem istokjugoistok u dužini od oko 580 m sve do početne tačke gdje i završava.

Zaštitna zona je izvan Nacionalnog Parka, ali predstavlja sa njim prirodnu cjelinu i ima veliki značaj u očuvanju vrijednosti zaštićenog prostora.

Zaštitna zona oko Nacionalnog Parka Prokletije obuhvata, na istoku – prostor oko Jelenka uključujući Zavoj, masiv Starca i Mladice sa Javorištem do (Desnog) Meteha i Komaračke / Temnjačke rijeke, u centralnom dijelu prostor oko Plava od granica NP-a do Komaračke rijeke sa Skičom, kao i prostor oko Plavskog jezera do regionalnog puta Plav – Gusinje, obuhvatajući zonu Gusinja da bi na krajnjem zapadu ova zona obuhvatila južnu stranu Doline Grnčara.

Zone zaštite su date u grafičkim prilozima: Režimi zaštite i korišćenja i Prirodna i kulturna baština.
S obzirom da se u toku izrade plana dodatno mogu korigovati granice zona zaštite na osnovu eventualnih primjedbi i sugestija, detaljan opis granica će se dati u konačnoj verziji Plana.

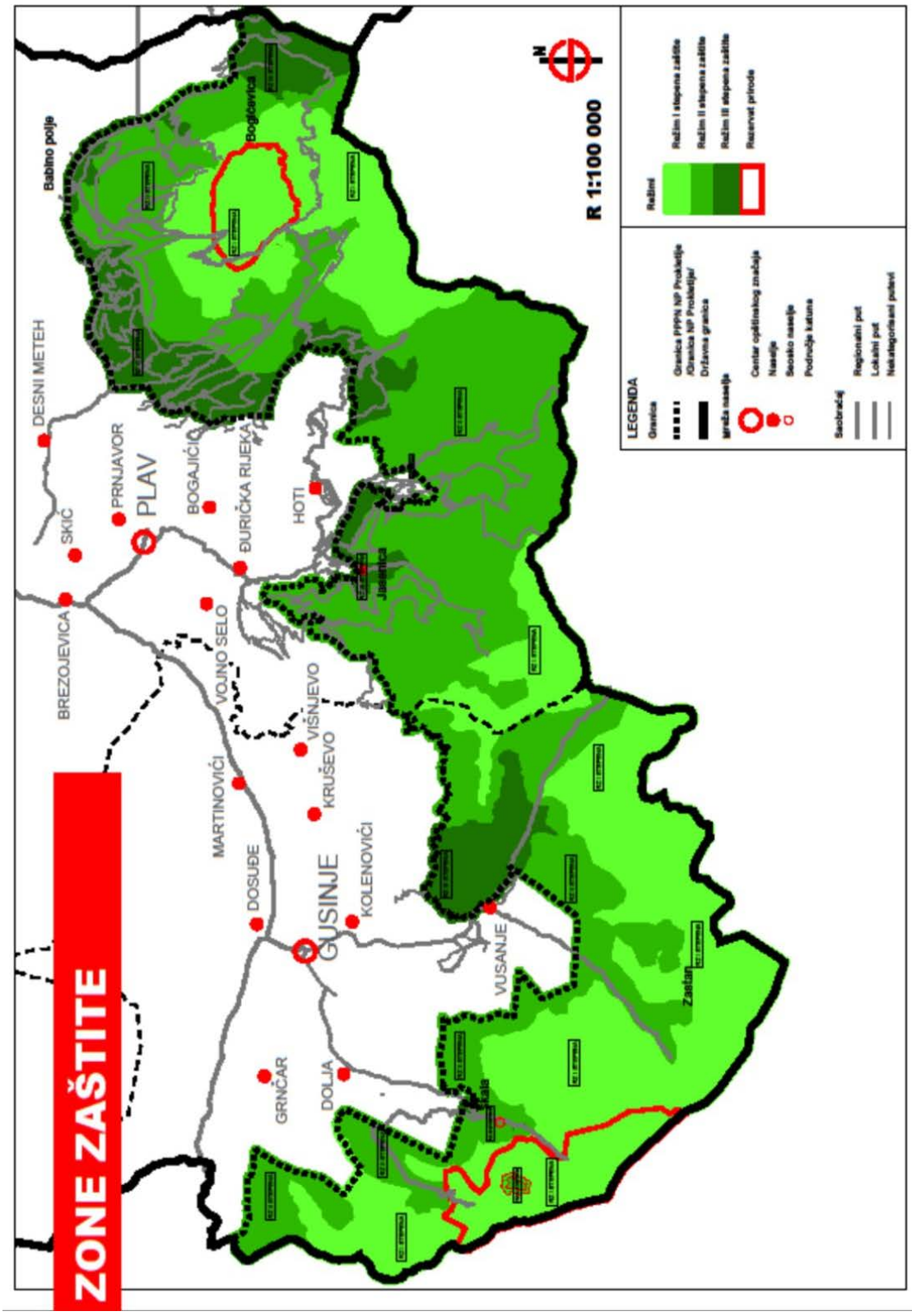
ZONE ZAŠTITE
R 1:100 000
N
LEGENDA
Granica
Granica PPPN NP Prokletije /Granica NP Prokletije/ Državna granica
Režimi
Režim I stepena zaštite
Režim II stepena zaštite
Režim III stepena zaštite
Rezervat prirode
Babino polje
Bogičevica
DESNI METEH
PRNJAVOR
PLAV
BOGAJIĆI
ĐURIČKA RIJEKA
HOTI
SKIĆ
BREZOJEVICA
VOJNO SELO
MARTINOVIĆI
VIŠNJEVO
KRUŠEVO
DOSUĐE
GUSINJE
KOLENOVIĆI
VUSANJE
GRNČAR
DOLJA
Zastan

8. ZAŠTITA PREDJELA

8.1. PRINCIPI RAZVOJA, CILJEVI I SMJERNICE ZA ZAŠTITU I UNAPRIJEĐENJE PREDJELA

Predviđenim planskim dokumentom planira se kompromisni model između zaštite predjela i njegovog razvoja. Ovaj koncept podrazumijeva sagledavanje pogodnosti predjela da prihvati određenu djelatnost i traženje mogućnosti da prostor istovremeno bude nosilac razvojnih vrijednosti, da je privlačan za razvoj djelatnosti i da je ujedno ranjivost predjela u odnosu na planiranu djelatnost najmanja.
Plan predjela se zasniva na očuvanju predionih vrijednosti, prirodnih i kulturnih predjela čime se doprinosi očuvanju duha mjesta i identiteta prostora. Uvažavjući vrijednost i strukturu predjela nacionalnog parka, koncept održivog razvoja nameće se kao jedino prihvatljiv model. Taj koncept podrazumijeva: **održivo korišćenje raspoloživih resursa, uz veoma opreznu i promišljenu zaštitu, njegu i razvoj predjela.** Uključivanje predjela u instrumente prostornog planirana olakšava obnavljanje čvrstih veza koje tradicionalno postoje između svakog društva i područja na kojem ono živi, jača osjećaj ukorijenjenosti i pripadnosti i tako omogućava ili bar olakšava očuvanje teritorijalne raznolikosti i posebnosti nekog mjesta.
Predmetno područje obuhvata dvije opštine profilisano je u 6 tipova karaktera predjela**.** Plansko rješenje formirano je u kontekstu integralne zaštite prirode i kulturnog nasleđa, tj. zaštite prirodnog i kulturnog predela.

Plansko rješenje podrazumijeva:

I Zaštitu predjela kroz očuvanje i održavanje značajnih ili karakterističnih obilježja predjela nacionalnog parka, opravdane vrijednošću nasleđa, proisteklom iz njegove prirodne strukture i/ili ljudske aktivnosti;

II Planiranje predjela kroz dugoročne i dalekosežne postupke sa ciljem unapređenja, ponovnog uspostavljanja ili kreiranja predjela;

III Upravljanje predjelom primenjujući postupke, kojima se, iz perspektive održivog razvoja, obezbeđuje redovno održavanje predjela, sa ciljem usmeravanja i usklađivanja promjena izazvanih društvenim i ekonomskim procesima, kao i procesima u životnoj sredini.

Na osnovu karakterizacije predjela, modela ranjivosti kao i analize relevantne prostorno planske dokumentacije, zakona o zaštiti prirodne i kulturne baštine prepoznato je nekoliko kategorija predjela kojima treba posvetiti posebnu pažnju u daljem planiranju prostora Nacionalnog parka Prokletije .

Strateški cilj razvoja Nacionalnog parka Prokletija je razvoj turizma, poljoprivrede, očuvanje prirodne i kulturne baštine, očuvanje autentičnog i prepoznatljivog predjela

Planskim rješenjem je obezbjeđeno očuvanje, unapriјeđenje zaštićenih i evidentiranih prirodnih dobara i prirodnih vrjednosti i integrisanje kulturnog nasljeđa u prepoznatljive okvire predjela, i integralna zaštita tzv. kulturnog predjela. Uopšte uzev, predio treba čuvati, unapređivati i koristiti kroz definisanje raznih opštih i posebnih planskih politika, u čemu naročito važnu ulogu ima prostorno i urbanističko planiranje na lokalnom nivou. Posebno treba voditi računa o racionalnijem korišćenju već zauzetog prostora, što manjem zauzimanju novih prostora, korišćenju očuvanih prostora uz minimum intervencija i maksimalno očuvanje vrijednih predjela, zaštita vrijedne šumske i prizemne vegetacije.

Planom predjela na osnovu svih prethodnih analiza izdvojene su sljedeće **planske kategorije predjela** i date smjernice za njihovo oblikovanje u budućnosti.

1. Planska kategorija predjela : <u>Izuzetno vrijedni prirodni i poluprirodni predjeli</u>

Prirodna baština se ogleda kroz biološke ali i kroz geomorfološke, hidrološke, i pejzažne specifičnosti. Svojim vizuelnim, ekološkim i biodiverzitetskim vrijednostima šume, livade, pašnjake, planinske rudine, valovske doline rijeka i lednička jezera zajedno čine prepoznatljive prirodne elemente Nacionalnog parka Prokletije. Planski su prepoznata izuzetno vrijedna područja za očuvanje prirodnog predionog identiteta.

Prirodne i poluprirodne predjele prema strukturi, morfologiji, geološkim i hidrološkim karakteristikama možemo podijeliti na:

- Prirodni i poluprirodni predjeli masiva Prokletija
- Šumska vegetacija
- Prizemna vegetacija livada, pašnjaka i planinskih ruidina
- Doline rijeka i lednička jezera

Zaštićena područja:

- Rezervat prirode Valušnica
- Rezervat prirode Hridsko jezero
- Ekološki značajni lokaliteti: Ropojansko jezero,
- Reliktna zajednica munike i molike

2. Planska kategorija predjela: <u>kulturni predjeli – kulturna baština</u>

Kulturni pejzaž je dio predjela u kome je čovjek djelovao stvarajući neke prepoznatljive forme koje svjedoče o njegovoj istoriji, kulturi, nasljeđu u skladu sa prirodom. Kao takvog ga treba prepoznati, zadržati i zaštiti. Planski su prepoznata izuzetno vrijedna područja za očuvanje kulturnog predionog identiteta obalnog područja.
Štiteći i unapređujući autentični kulturni pejzaž i ambijent, omogućava se integralna zaštita prostornih cjelina i pojedinačnih kompleksa i objekata sa svojstvom kulturne baštine.

8.2. 12.2.2.1. DETALJNA STUDIJA PREDJELA

Detaljne studije predjela rade se ako postoji opravdana potreba da se određeni **predio sačuva od promjena i zaštite njegove karakteristike** ili se pak **planira revitalizacija nekog predjela** a ne postoje već rađenje studije predjela za dato plansko područje. Detaljna studija predjela obuhvata **analizu manjeg područja ili lokacije**, kroz analizu planiranog koncepta razvoja i zaštite predjela i daje smjernice za razvoj, zaštitu i unapređenje predjela.

Područja za koje je neophodna izrada Detaljne studije predjela

Lokacije planiranih turističkih sadržaja:

- Područja skijališta (Bogićevica)
- Turističkih kompleksa (Škala)
- Etno-eko sela, kampova, planinarskih domova i ostalih turističkih sadržaja predviđenih planom.

Ostala planski prepoznata područja karaktera predjela u okviru kojih su identifikovani **vrijedni prirodni i poluprirodni predjeli**: Valušnica, Ropojanska dolina sa jezerom, Hridsko jezero.

Planski prepoznati **predjeli sa dominantnim elementima kulturne baštine** - područja katuna:Redžipagića livade, Treskavica, Stari katun, Katun Feratovića, Šćapića katun, Kukića katun, Katun Balilijica,Vezirova brada i dr. i drugi elementi kulturne baštine.

Principi razvoja

- Očuvanje autohtonog predjela
- Povezanost prirodne i kulturne baštine
- Formiranjem novih zaštićenih područja neće se ugroziti razvojne mogućnosti područja, ali će se ustanoviti odgovarajuća ograničenja u cilju postizanja održivog razvoja u tim zonama.
- Sanacija devastiranih područja degradirana područja. Ova područja danas predstavljaju probleme u prostoru. Zbog potrebe uređenja prostora i sa aspekta uspostavljanja mreže javnog prostora i zelenog sistema grada, ustvari, predstavljaju veliki potencijal.

Osnovni opšti cilj jeste očuvanje što većeg broja elemenata autohtonog predjela, odnosno autohtonog biološkog, geografskog i predionog diverziteta područja. Prioritetno treba štititi prirodne i stvorene zelene površine, kao i ambijent katunskih naselja.

Posebni ciljevi obuhvataju:

- Umanjenje negativnih uticaja urbanog razvoja na predio i ograničiti buduće i planirane sadržaje na već izgrađena područja, pritom ne širiti naselja na štetu šuma.
- Očuvanje i unapređenje svih zelenih površina, u skladu sa principima ekološkog planiranja predjela; i
- Preduzimanje neophodnih mjera za otklanjanje potencijalnih oštećenja i negativnih uticaja na predio (u vizuelnom, biološkom i drugom pogledu).
- Teren sastavljen od krečnjaka na Bjeliču, Karanfilu i Trojanu (djelimično i na Visitoru, Grebenu i Vaganici) ogoljeli su i bezvodni i izloženi procesu kraške erozije. Moguće je pošumljavanje (ozelenjavanje) ovih površina kao i posječenih površina i paljevina, naročito u izvorišnim djelovima i duž vodotoka, saobraćajnica i erozijom ugroženih poljoprivrednih površina, u skaldu sa režimom zaštite područja. Za pošumljavanje (ozelenjavanje) koristiti autohtone vrste.

Smjernice za zastitu i unapredjenje predjela

- Razvijati integrativnu zaštitu prirodnog i kulturnog naslijeđa i upravljanje njime, kao regeneratora turističkog i šireg ekonomskog razvoja, odnosno održivog razvoja čitavog područja.
- Očuvanje strukture, obezbjeđenje nesmetanog funkcionisanja prirodnih procesa i zaštita biodverziteta.
- Zaštititi objekte različite namene sa istorijskim, etnografskim i arhitektonskim vrijednostima.
- Novogradnje planirati na osnovu prethodne analize zatečenih prostornih mogućnosti, nagiba, obrade terena i stanja životne sredine. Tokom izgradnje minimalano uticati na životnu sredinu. Koristiti autohtone materijale.
- Raditi na uređenju ruralnog predjela, naročito njihovih autentičnih tradicionalnih ambijentalnih cjelina u cilju zaštite i očuvanje prirodnih i izgrađenih repera i simbola u ruralnom predjelu.
- Zaštititi i valorizovati ekološki vrijedne prostore.
- Primjenjivati programe ekološkog obrazovanja i vaspitanja i zaposlenih i turista.
- Nastaviti sa razvojem započetog projekta - planinarenje i biciklizam u skladu sa režimom zaštite područja.
- Ojačati lokalne i institucionalne okvire za zaštitu i praćenje kvaliteta životne sredine.

Zaštita predjela i njegovih prirodnih vrijednosti

Zaštita predjela obuhvata čitav niz planskih mjera kojim se djeluje u pravcu očuvanja, unapriđivanja i spriječavanja devastacije prirodnih odlika predjela. U tom smislu, kao

prioritetna i osnovna mjera ističe se utvrđivanje i obilježavanje na terenu zona sa odgovarajućim režimima zaštite, gdje će se štititi njihove osnovne prirodne i kulturne vrijednosti, a time i predio. Kod planiranja upravljanja područjem neophodno je utvrditi odgovarajući ekološki model, spriječiti znatnije izmjene pejzažnih/predionih vrijednosti, tj. težiti ka zadržavanju autentičnih odlika predjela, a budući privredni i turistički razvoj bazirati na principu ”održivog razvoja”.
Posebno treba voditi računa o:

- racionalnijem korišćenju već zauzetog prostora,
- što manjem zauzimanju novih prostora,
- korišćenju očuvanih prostora uz minimum intervencija i maksimalno očuvanje vrijednih predjela,
- za povezivanje budućih planiranih sadržaja neophodno je maksimalno korišćenje postojećih puteva, šumskih puteva, planinarskih i biciklističkih staza

8.3. PRINCIPI RAZVOJA, CILJEVI I SMJERNICE ZA ZAŠTITU I UNAPRIJEĐENJE PREDJELA

Principi razvoja

- Očuvanje autohtonog predjela
- Povezanost prirodne i kulturne baštine
- Formiranjem novih zaštićenih područja neće se ugroziti razvojne mogućnosti područja, ali će se ustanoviti odgovarajuća ograničenja u cilju postizanja održivog razvoja u tim zonama.
- Sanacija devastiranih područja degradirana područja na kosinama nastalih kao posledica erozije.

Osnovni opšti cilj jeste očuvanje što većeg broja elemenata autohtonog predjela, odnosno očuvanje karaktera predjela i predionog diverziteta područja. Prioritetno treba obezbjediti očuvanje, unapriјeđenje zaštićenih i evidentiranih prirodnih dobara i prirodnih vrjednosti i integrisanje kulturnog nasljeđa u prepoznatljive okvire predjela. Obezbjediti integralnu zaštitu kulturnog predjela, racionalno korišćenje već zauzetog prostora, korišćenje očuvanih prostora uz minimum intervencija i maksimalno očuvanje vrijednih predjela, zaštita šumskih kultura. Takođe, usmjeriti aktivnosti na revitalizaciju i očuvanje identiteta katunskih naselja sa tradicionalnom poljoprivredom -stočarstvom.

Posebni ciljevi obuhvataju:

- Ograničiti buduće i planirane sadržaje na već izgrađena područja, pritom ne širiti naselja.
- Razvoj, očuvanje i unapređenje svih predjela, u skladu sa principima ekološkog planiranja predjela;
- Preduzimanje neophodnih mjera za otklanjanje potencijalnih oštećenja i negativnih uticaja na predio (u vizuelnom, biološkom i drugom pogledu).
- Osigurati očuvanje predionih resursa i karaktera predjela u razvojnim projektima
- Planirati pejzažno uređenje ruralnog područja, uz putnu infrastrukturu i vodotoke.
- Planirati i podsticati očuvanje zelenih područja i kvalitetno pejzažno uređenje na privatnim parcelama
- Podsticati očuvanje, obnovu i unapređenje predeonog karaktera u područjima intenzivnog razvoja
- Integrisati lokalni predioni karakter i prirodni predio u procese planiranja razvojnih projekata

Smjernice za zaštitu i unapređenje predjela

- Razvijati integrativnu zaštitu prirodnog i kulturnog naslijeđa i upravljanje njime, kao regeneratora turističkog i šireg ekonomskog razvoja, odnosno održivog razvoja čitavog područja.
- Očuvanje strukture, obezbjeđenje nesmetanog funkcionisanja prirodnih procesa i zaštita biodverziteta.

- Zaštititi objekte različite namene sa istorijskim, etnografskim i arhitektonskim vrijednostima.
- Novogradnje planirati na osnovu prethodne izrađene Detaljne studije predjela, zatečenih prostornih mogućnosti, nagiba, obrade terena i stanja životne sredine. Tokom izgradnje minimalano uticati na životnu sredinu. Koristiti autohtone materijale.
- Raditi na uređenju ruralnog predjela, naročito njihovih autentičnih tradicionalnih ambijentalnih cjelina u cilju zaštite i očuvanje prirodnih i izgrađenih repera i simbola u ruralnom predjelu.
- Zaštititi i valorizovati ekološki vrijedne prostore.
- Primjenjivati programe ekološkog obrazovanja i vaspitanja i zaposlenih i turista.
- Ojačati lokalne i institucionalne okvire za zaštitu i praćenje kvaliteta životne sredine.
- napraviti jedinstveni okvir za identifikaciju izuzetnih kulturnih predjela i izgradititi registar izuzetnih kulturnih predjela
- podsticati razvoj djelatnosti, uređenje predjela koja može doprinjeti ekonomskom razvoju zemlje na posredan i neposredan način.
- Osigurati harmonizaciju između razvojnih i zaštitnih mjera upravljanja predjelom.
- Osigurati optimalno korišćenje predionih resursa očuvanjem i zaštitom putem sistema planiranja i održivog upravljanja
- Struktuirati, ojačati i unaprijediti organizaciono upravljanje, razvoj ljudskih potencijala i profesionalizam na području rješavanja predione problematike
- Podstaknuti uključivanje javnosti u planiranje, razvoj i zaštitu predjela
- Promovisati izuzetne agrikulturne predjele kao važan segment održivog turizma
- Promocija predjela kao turističke posebnosti područja

Zaštita i razvoj predjela i njegovih prirodnih vrijednosti

Zaštita i razvoj predjela obuhvata čitav niz planskih mjera kojim se djeluje u pravcu očuvanja, unaprijeđivanja i spriječavanja devastacije prirodnih odlika predjela.
U tom smislu, kao prioritetna i osnovna mjera istaklo se utvrđivanje zona sa odgovarajućim režimima zaštite. Tako su se izdvojile tri zone zaštite sa I ,II i III stepenom režimom zaštite.
U skladu sa navedenim kriterijumima utvrđene su zone zaštite:

- I zona zaštite u kojoj se sprovode mjere koje odgovaraju režimu zaštite I stepena – stroga zaštita,
- II zona zaštite u kojoj se sprovode mjere koje odgovaraju režimu zaštite II stepena – aktivna zaštita[7] i
- III zona zaštite u kojoj se sprovode mjere koje odgovaraju režimu zaštite III stepena – održivo korišćenje.

U okviru III zone zaštite moguće je razvijati shodno donesenim planskim dokumetima namjene turizma-skijališta, stanovanje, poljoprivrede, pejzažnog uređenja, infrastrukture idt. uz predhoodnu izradu **Detaljne studije predjela sa vrednovanjem ranjivosti predjela koju je potrebno raditi predhodno ili tokom izrade planskog dokumenta ili paralelno sa idejnim ili glavnim projektom za predmetnu lokaciju.**
U okviru **strogog režima I i II stepena zaštite potrebno je primjeniti stečene obaveze Zakona o Nacionalnim parkovima.**

Za svaku opstinu je potrebno uraditi Studiju valorizacije ruralnog predjela koja će dati potencijale za razvoj ruralnog predjela.

[7] Shodno odredbama iz člana 54 Zakona o zaštiti prirode, stav 2

9. KULTURNA BAŠTINA

U obuhvatu PPPN NP „Prokletije“ ne nalazi se nijedno zaštićeno nepokretno, pokretno kao ni nematerijalno kulturno dobro.

U obuhvatu PPPN NP „Prokletije“ sa potencijalnim kulturnim vrijednostima nalaze se:

- **Arheološki lokaliteti**
  - Vezirova brada na istoimenoj planini i
  - Velika majka na planini Maja Popadija
- **Kulturni predio - katuni parka „Prokletija“:** Katun Bajilića, Katun Popadija, Valušnica, Vezirova brada, Zastan, Stanovi, Kolenovića katun, Katuni na Boru, Kukića katun, V.Šćapica, Osoja, Ravna livada, Stari katun, Katun Feratovića, Horolac, Jelića katun, Bakovića katun,
- **Etnografska zbirka.**

REŽIM I MJERE ZAŠTITE LOKALITETA SA POTENCIJALNIM KULTURNIM VRIJEDNOSTIMA

Režim zaštite lokaliteta sa potencijalnim kulturnim vrijednostima

- Potrebno je da služba zaštite preduzme aktivnosti u pogledu ocjene kulturnih vrijednosti objekata i lokaliteta sa potencijalnim kulturnim vrijednostima, a koji su predloženi Studijom zaštite kulturnih dobara. Na osnovu tih rezultata Služba uspostavlja registraciju o potencijalnim kulturnim dobrima čime će biti definisana zona potencijalnog kulturnog dobra, kao i njegove zaštićene okoline.
- Za lokalitete sa potencijalnim kulturnim vrijednostima, u procesu izrade Planskog dokumenta, predvidjeti Detaljnu razradu ili izradu Državne studije lokacije. Izradi ovih planskih dokumenata treba da, u skladu sa Zakonom o zaštiti kulturnih dobara, predhodi Eleborat o utvrđivanju kulturnih vrijednosti.
- Sve intervencije u prostoru obuhvata Plana predvidjeti na način da ne zadiru u zonu potencijalnih kulturnih dobara i njihove zaštićene okoline, a sprovoditi ih u skladu sa Zakonom o zaštiti kulturnih dobara.
- Poštovati načelo da svako potencijalno kulturno dobro zahtijeva specifičan postupak i tretman kojeg definiše služba zaštite – Uprava za zaštitu kulturnih dobara kroz izdavanje konzervatorskih uslova.
- Studijom zaštite kulturnih dobara je definisano da je za svaki Studijom predloženi lokalitet sa potencijalnim kulturnim vrijednostima, a do definisanja statusa potencijalnog kulturnog dobra (time i njegovih granica obuhvata i neposrednog okruženja), u prostornom obuhvatu radijusa od 500m neophodno pribaviti stručni stav Uprave za zaštitu kulturnih dobara.
- Maksimalnim uvažavanjem izvornih osobenosti potencijalnog kulturnog dobra predvidjeti mjere za spriječavanje aktivnosti koje bi mogle prouzrokovati promijenu njegovog značenja, svojstva, osobenosti i izgleda, a sve u cilju očuvanja njihovog integriteta, kulturno-istorijskih i ambijentalnih vrijednosti.
- Plansko rješenje koncipirati na način da prioritet bude revitalizacija lokaliteta sa potencijalnim kulturnim vrijednostima, koji su u propadanju i kojima prijeti opasnost da nestanu, kao i onima koji su ugroženi gradnjom novih objekata. S tim u vezi predvidjeti stimulativne mjere poljoprivredne obnove i razvoja stočarstva - izvora života na planini.
- Plansko rješenje koncipirati na način da se sagledaju stvarni / realni prostorni uslovi i kapaciteti lokaliteta sa potencijalnim kulturnim vrijednostima.
- Eventualnu prenamjenu lokaliteta sa potencijalnim kulturnim vrijednostima predvidjeti u skladu sa izvornom namjenom (za smještaj ili privređivanje) i autentičnim kapacitetima zatečenih (postojećih ili nekada postojećih) fizičkih struktura (katuna ili karaula).
- Onemogućiti gradnju trajnih i privremenih objekata koji funkcionalno, vizuelno ili na bilo koji drugi način mogu da naruše neku od vrijednosti kulturnog pejzaža.

- Projektnoj dokumentaciji treba da prethode konzervatorski uslovi koje izdaje Uprava za zaštitu kulturnih dobara i konzervatorski projekat.
- Kroz odgovarajuće tekstualne i grafičke priloge planske dokumentacije precizirati način sprovođenja planerskih rješenja koja se odnose na zaštitu, očuvanje i unaprjeđenje kulturne baštine u okviru obuhvata plana i mjere zaštite i unapređenja svih segmenata nepokretnih objekata kulturne baštine u skladu sa Studijom zaštite.
- Na prostorima koji su označeni kao potencijalni arheološki lokaliteti prije preduzimanja bilo kakvih aktivnosti neophodno je obaviti prethodna istraživanja. Na osnovu rezultata prethodnih arheoloških istraživanja definisaće se moguće aktivnosti.
- Prethodna zaštita, na arheološkom nalazištu se uspostavlja do završetka arheoloških istraživanja i iskopavanja.
- U procesu sprovođenja Plana predvidjeti aktivnosti kako bi budući korisnici bili upoznati sa postojanjem potencijalnih arheoloških lokaliteta i iz toga proistekle obaveze.
- U cilju zaštite potencijalnih arheoloških lokaliteta u čitavoj zoni zahvata Plana neophodno je poštovati odredbe Zakona o kulturnim dobrima („Službeni list CG“ broj 49/10 čl. 87 i 88), koje se odnose na slučajna otkrića - nalaze od arheološkog značaja. Ukoliko se prilikom izvođenja radova naiđe na arheološke ostatke, sve radove treba obustaviti i o tome obavjestiti Ministarstvo kulture i Upravu za zaštitu kulturnih dobara, kako bi se preduzele sve neophodne mjere za njihovu zaštitu.
- Polazeći od preporuka EU, regulative i instrumenata, potrebno je predvidjeti integrisanje koncepta predjela i planiranja predjela u planski proces, u prvom redu u procesu prostornog planiranja, pa je kroz izradu prostorno planske dokumentacije potrebno dati jasne smjernice za očuvanje i razvoj specifičnog prediono-regionalnog ruralnog karaktera fizičke strukture naselja, kao bitnog elementa predjela.
- Pri određivanju mjera zaštite kulturnog pejzaža važno je napomenuti da se preduslov za inplementaciju koncepta predjela i unapređenja prakse planiranja sastoji prije svega u sprovođenju baznih istraživanja i rekognosciranja terena, kojima će se utvrditi kulturne vrijednosti i sačiniti elaborat koji će, pored ostalog, utvrditi granice nepokretnog dobra i njegove zaštićene okoline, kao preduslov za donošenje mjera zaštite i obnovu narušenog kulturnog pejzaža.
- Pejzažno uređenje okoline oko objekata i cjelina od kulturnog i istorijskog značaja treba da bude usklađeno sa mjerama zaštite predjela, a izuzetno i eventualno za nove objekte arhitektonsko rješenje koncipirati na način da se karakteristični elementi tradicionalne arhitekture iskažu savremenim rečnikom a ne da ih kopiraju.
- Planskim rješenjima obezbijediti zaštitu prirodnog pejzaža panorama duž novih puteva kao i duž panoramskih ruta (zone zahvata pozicionirati van zaštićenih prostora, utvrditi zaštitnu zonu uz trase puteva, …).
- Predvidjeti mjere sanacije devastiranih prostora uz puteve.

Mjere zaštite lokaliteta sa potencijalnim kulturnim vrijednostima

Studija zaštite kulturnih dobara radi se za potrebe izrade Prostornog plana posebne namjene Nacionalni park „Prokletije“ koji pripada **području posebnih vrijednosti prirode** i koji predstavlja nacionalno dobro.

U cilju valorizacije posebnih vrijednosti prirode i kulturno-istorijskog nasljeđa prostora nacionalnog parka Plan kocipirati rukovodeći se sljedećim smjernicama:

- Očuvati prirodno i kulturno-istorijsko nasljeđe prostora obuhvata Parka;
- Razvijati naučno-edukativni i izletnički turizm (organizovan i kontrolisanog kapaciteta);
- Uređenje i unaprijeđenje postojećih stacionarnih, servisnih, uslužnih i drugih kapaciteta u granicama postojeće zauzetosti prostora;

- Prenamjena ili uklanjanje sadržaja koji su u konfliktu sa zaštitom prirode i ambijentom, a izuzetno eventualne nove locirati izvan parka, kako bi se podstakao razvoj naselja u zaštitnoj / kontakt zoni parka.

Imajući u vidu zatečene prirodne i kulturno istorijske odlike predmetnog prostora iste je potrebno očuvati, a eventualne intervencije planirati izuzetno pažljivo i na vrlo ograničenim površinama uz maksimalno očuvanje prirodne datosti terena i nasljeđene strukture nekadašnjih katuna.

Kako je svaka graditeljska aktivnost definisana prostornim okvirom i svaki prostor dio nekog tipa predjela od ključnog uticaja na pravilno definisanje granica obuhvata potencijalnog kulturnog dobra, kao i njegove zaštićene okoline je poznavanje osobina predjela.

Za predložena potencijalna kulturna dobra za zaštitu još nije izvršena identifikacija u pogledu preciznog prostornog obuhvata granice potencijalnog kulturnog dobra, kao i granice njegove zaštićene okoline, a što je od ključnog uticaja na plansko definisanje uslova i režima zaštite. Stoga su *Studijom zaštite kulturnih dobara za potrebe izrade PPPN NP "Prokletije"* granice definisane opisno i iste se predlažu za zaštitu, a usvajanjem ove Studije one su za planski dokument obavezujuće.

Predmetni prostor treba tretirati tako da se urbanističko - arhitektonske intervencije maksimalno uklope u pejzaž, a to je moguće postići na sljedeći način:

- Postupak integralne zaštite podrazumjeva očuvanje neizgrađenih površina u što izvornijem ambijentalnom sklopu čime se obezbjeđuje jedinstvena veza sa širim okruženjem.
- Jasno definisati zone neizgrađenog / slobodnog prostora u odnosu na izgrađeno tj. rekonstruisano postojeće.
- Sadržaje i funkcije definisati u skladu sa zatečenim kulturnim vrijednostima narodne arhitekture (na način da ih čuvaju, prezentuju i popularišu u što izvornijem obliku) čime se doprinosi identitetu i duhu buduće turističke ponude parka „Prokletije”.

Sa jedne strane, kulturna baština predstavlja turističku atrakciju, a sa druge strane turizam omogućava finansijsku podršku očuvanju, konzervaciji i revitalizaciji kulturnih dobara što je osnov održivog razvoja. U cilju što kvalitetnije turističke ponude prirodnu i kulturnu baštinu potrebno je prezentovati u što autetičnijem obliku.

S tim u vezi neophodno je planski i sistematski, organizovano sprovoditi mjere revitalizacije napuštenih katuna. Postojeće stanje ukazuje na to da se realizacija obnove katuna odvijala u širokoj lepezi modela / primjera.

U revitalizovanom katunu moguće je organizovati prezentaciju postavke etnografske zbirke.

U okviru etnografske zbirke prezentovati rezultate istraživanja katuna (inventarizaciju svih aktivnih i napuštenih katuna na ovom prosoru, njihovu klasifikaciju, karakterizaciju i katastar, analizu njihovog porijekla, funkciju i istorijsko društvene pozadine, kao i procjenu njihove kulturno-istorijske vrijednosti).

Evidentne su promjene u ponašanju postmodernih turista pa se u novim turističkim konceptima uključuju „life-seeing“, dakle iskustvo, atmosfera, učestvovanje u životu lokalnog stanovništva, za razliku od koncepta „sight-seeing“ koji se danas napušta, a koji uključuje puko razgledanje lokaliteta i njegovih znamenitosti.

Omogućiti razvoj različitih turističkih aktivnosti na katunima:

- aktivni odmor kroz učešće turista u seoskim aktivnostima (čuvanje stoke, muža, proizvodnja mlječnih proizvoda, poljski radovi poput sakupljanja sijena ili šumskih proizvoda);
- sportovi u prirodi – pješačenje, planinarenje, alpinizam i sportsko penjanje, planinski biciklizam i speleologija.

Mjere zaštite etnografske zbirke

Kulturna baština ("nacionalna baština" ili samo "baština"), naslijeđe fizičkih artefakata i nematerijalnih atributa neke grupe ili društva koje čini ostavštinu prošlih generacija, te se brižno čuva u sadašnjosti kako bi bilo ostavljeno u naslijeđe za dobrobit budućim generacijama. Često

se međutim događa da sljedeća generacija odbaci ono što je prethodna generacija smatrala kulturnom baštinom, pa ponovo oživljavanje baštine uslijedi tek nakon smjene još jedne generacije.

U svom kulturnom kontekstu objekti etnografskog porijekla su ili čisto funkcionalni ili se uključuju u najrazličitije sociološke aspekte. Stoga konzervator ovih predmeta mora biti kulturološki osjetljiv, odnosno mora pri postupanju sa predmetom, bilo u svrhu zahvata, izlaganja ili čuvanja, uzeti u obzir i sve moguće predmetu pripadajuće odrednice.

Po prikupljanju, inventarisanju i stručnoj obradi etnografskih predmeta buduće zbirke neophodno je sprovesti **konzervatorske mjere**.

Kao i kod konzervacije drugih objekata i ovdje je osnovni cilj što bolje očuvanje tehnološko-istorijskog identiteta i integriteta tretiranog predmeta, kao i reverzibilnost i ponovljivost primijenjenih zahvata. Vrlo je važno i poštovanje načela minimalne intervencije.

Osoba koja radi na ovim predmetima mora dobro poznavati osnove tehnologije njihove izrade i temeljne uzroke njihovog propadanja. Takođe su bitna znanja o najnovijim metodama konzervacije materijala ove vrste, ali i upućenost u konzervatorsku etiku i metode naučnog istraživanja.

Način na koji su predmeti izrađeni, odnosno korišćeni kod ovih predmeta značajno utiče na konzervaciju. Kako se često radi o raznorodnim materijalima, koje je ponekad čak i nemoguće precizno odrediti, često dolazi do situacije u kojoj tretiranje jednog materijala može imati negativan uticaj na drugi materijal koji imamo na predmetu. Ovo svakako utiče i na koncepciju čuvanja etnografskih predmeta u okviru izložbene zbirke.

Narodne nošnje treba doživljavati kao kulturne vrijednosti naše multikulture i najkonkretnije dokaze multietničkog i multikonfesionalnog života na prostoru Crne Gore. Pored estetskog, narodne nošnje dokazuju kulturno-istorijsku slojevitost, etničke i konfesionalne pripadnosti, regionalne i lokalne specifičnosti. Narodna nošnja u sebi nosi i otkriva sliku podneblja, prirodne i klimatske uslove i način opstanka i privređivanja jednog naroda. Pored toga, one su na svakom nivou civilizacijskog razvoja predstavljale porodični ili širi društveni statusni simbol. Tako se, na primjer, nošnjom pojedinih djelova odjeće, naročito pokrivača za glavu, kao i primjenom određene boje, jasno isticalo djevojaštvo, status udate žene ili majke, prelazak iz djetinjstva u doba zrelosti, emocije, radost, žalost i slično.

Nošnja - Žensku muslimansku narodnu nošnju ovog kraja etnolozi smatraju najljepšom na Balkanu i ovu nošnju imaju sve porodice u bilo kom dijelu svijeta da se nalaze, poštujući kulturu i običaje rodnog zavičaja. Nacionalna, odnosno narodna nošnja zauzima primarno mjesto kada je u pitanju prepoznatljivost etničkog identiteta i tradicionalne kulture. Kao i druge narodne nošnje tako je i muslimanska nastajala i razvijala se u specifičnim uslovima života i privređivanja.

Kada je u pitanju nošnja i kultura Muslimana plavsko-gusinjskog kraja interesantno je, međutim, naglasiti da su sami sebi nametnuli jedan vid “takmaca” koji se ogleda u stalnom nastojanju da se ima skupocjena varijanta narodne nošnje, pogotovo u svečanim prilikama kada je prisutan veliki broj ljudi, a gdje se posjedovanjem i nošenjem skupe, tradicionalne narodne nošnje ističe sopstveni ugled i značaj. Osnovne funkcije odjeće davno su prerasle potrebe koje su je stvorile. Odijelo je postalo izraz čovjeka koji ga nosi i svega onoga što on jeste, izraz je njegovog materijalnog i duhovnog bogatstva, izraz njegovih želja i potreba.

Danas je puno lakše uraditi nošnju nego u vrijeme kad su to radile majke ili bake. Tada nije bilo ni konca, ni metra. Žene su rasukivale staro platno da bi se dobio konac, a mjera se uzimala rukama. Ali, kao i tada, i danas, prilikom izrade nošnje, žene same smišljaju detalje i crtaju ih po platnu i same kroje modele. Šorta i palantra izrađuju se od platna koje se nabavlja u Turskoj, i po njima se vezu ruže koje se nazivaju rešma ili rešmana. U obliku ruže pravi se i vijenac, koji se ukrašava sjajem i sitnim biserima. On se nekada pravio od papira, a sada od bijelog platna.

Dimije su dio narodne nošnje Muslimana koji je oduvijek bio zastupljen kako na prostoru Bosne i Hercegovine, sjevera Crne Gore tako i na prostoru plavo-gusinjskog kraja. Muslimanske žene su ih počele nositi u doba Otomanskog Carstva. Dimije su postale modni trend u XVIII vijeku. Nekada su žene nosile košulje, skuteljku i dimije. Dimije su bile crne boje, tzv. velike (za njihovu izradu trebalo je 6 m platna duple širine zvanog atlas). Dimije su imale po dva džepa, po jedan na svakoj strani, a da ne bi spadale, vezale su se svitnjakom koji je bio pleten od vune i dovoljno dug. Budući da imaju toliko platna u sebi, izvrsne su za oblikovanje.

Kao dio ženske, građanske nošnje posebno je interesantan *jelek*, gornji odijevni predmet. Od svega je najteže uraditi jelek koji se pravi na đerđefu. Prvo se platno šije na tvrdom kartonu, pa se zlatnim koncem vezu radovi preko platna. Ukrašava se zlatnim koncem, iskricama i biserima. Rad sa jelekom je težak i naporan, tako da pored dnevnih obaveza koje žena ima u kući, jelek se ne može uraditi za manje od tri mjeseca.

Pored nošnje, nerazdvojni dio mladačkog ruha je *nakit*. Muslimanski nakit je veoma bogat, izvanrednih oblika i ornamentalnih detalja, izrađen raznim tehnikama i od skupocjenog materijala, najviše zlata, srebra i bisera. Prefinjenom formom ističe se ukras za glavu, *iljanlak*, jedna vrsta kape, *celeposa*, od svile koju su nosile bogate nevjeste i mlade žene. Po tjemenu je ukrašavan zlatovezom, a po obodu bisernom mrežom sa visuljcima, murvama, i niskom dukata koji su padali po čelu. Oko struka nošene su brojne vrste srebrnih i pozlaćenih pojaseva, kopčalaka, ili platnenih sa velikim srebrnim i pozlaćenim paftama.

U svakom slučaju, radi se o značajnom kulturnom nasljeđu koje pored ostalog pokazuje interesantan i bogat suživot i prožimanje etničkih zajednica na ovom prostoro, a u savremenim uslovima može poslužiti i kao inspiracija za moderne kreacije u oblačenju, što danas i jeste slučaj.

Čaktarje naprava koja se stavlja oko vrata životinjama da bi se znalo gdje su stada. Naime, po zvuku, melodiji, broju otkucaja čaktara svaki čobanin je znao koliko stado broji ovaca i gdje se nalazi. U obliku je pločastog zvona pravougaonog presjeka, sastavljen od metalnog (zvono) dijela i teljiga - obruča, ogrlice o koji se kačio čaktar. Pravio se od savijenog jasenovog drveta (kasnije se koristio kožni kaiš) koji daje/proizvodi najljepši zvuk.

Prosipača je posuda, plastična ili od nekog drugog materijala, koja se veže kanapom oko struka i u kojoj beračice u toku branja stavljaju borovnice i kada se ta posuda napuni (zapremine pola litra), prosipa se u kante i tako se ubere po pet, deset kilograma borovnice, zavisno od brzine branja, iskustva i sl. Neke beračice ne odvajaju listove od borovnica (ne očiste borovnicu), što je važno kada se prodaju jer su oćišćene borovnice skuplje.

10. ZAŠTITA I UNAPRJEĐENJE ŽIVOTNE SREDINE

Uvažavajući nalaze iz Dokumentacione osnove, preporuke i smjernice iz državnih planova i strategija, važeće zakonske regulative i evropskih direktiva, određeni su sljedeći opšti ciljevi zaštite životne sredine od značaja za područje NP “Prokletije“:

1. Biološka raznovrsnost, fauna i flora, i zaštićena prirodna dobra
   - Zaštita biodiverziteta kao cjeline, a posebno komponenti specijskog biodiverziteta koji imaju konzervacijsku vrijednost,
   - Stabilnost i trajnost ekosistema
2. Šumska vegetacija
   - Očuvati postojeću vegetaciju,
   - Unaprijediti stanišne i sastojinske karakteristike
   - Minimalizovati uticaj erozionih procesa i požara.
3. Očuvanje kvaliteta voda, zemljišta i vazduha
   - Eliminisati ili ograničiti zagađenje voda, zemljišta i vazduha do nivoa koji neće ugroziti prirodne osobine i onemogućiti njihovo korišćenje u skladu s namjenom

10.1. ZAŠTITA FLORE, FAUNE I GLJIVA

Nužno je unaprijediti nivo istraživačkih aktivnosti u svim segmentima iz oblasti zaštite prirodnih resursa Parka, kao što su:

- Istraživanja flore I vegetacije (ekosistema parka) I nastaviti za početa istraživanja stanja I uspostavljanja monitoringa šumskih ekosistema sa posebnim akcentom na sušenje, eksploataciju I pojavu, kao I uzroke požara u šumama Nacionalnog parka
- Istraživanja faune (entomofauna, hidrofauna, herpetofauna, ornitofauna, mamalia itd.)
- Program praćenja – monitoringa izabranih vrsta faune;
- Istraživanja nosivosti prostora,

Radi očuvanja florističkog diverziteta potrebno je:

- Na terenu ustanoviti lokalitete endemskih I zakonom zaštićenih vrsta;
- Utvrditi granice areala rijetkih vrsta, ograničenog rasprostranjenja unutar NP, prikupiti populacione parametre, kartirati i uspostaviti monitoring;
- Evidentirati prisustvo endemskih I zakonom zaštićenih vrsta duž turističkih staza I na vidikovcima, obezbijediti njihovu zaštitu i uspostaviti monitoring.

Radi očuvanja staništa i populacija nešumskih ekosistema kao I njihova neometana prirodna sukcesija nužno je:

- Kontrolisati ubiranje ljekovite flore, pečuraka i šumskih plodova u komercijalne svrhe (primjena propisa, nadgledanje aktivnosti, praćenje stanja komercijalno korišćenih površina i populacija ljekovitih vrsta, pojačana kontrola staništa tokom ljetnjeg perioda);
- Unaprijediti rad službe za brzo i efikasno gašenje;
- Uspostaviti monitoring opožarenih staništa.

Radi zaštite I popularizacije rijetkih I zakonom zaštićenih vrsta flore treba:

- Pratiti vrste rijetke I zakonom zaštićene flore na području NP
- Identifikovati prioritetne vrste, lokacije (staništa) I parameter koji će biti obuhvaćeni monitoringom, a na osnovu analize saznanja dobijenih bazom podataka.

Složenost faune Prokletija, bogatstvo endemskim i reliktnim vrstama iziskuju odgovarajući tretman i zaštitu:

- Iz faune gastropoda veliki broj endemskih vrsta čije je "locus typicus" tamo ukazuje na potrebu zaštite karsta jer su posljedica karstnog terena i njegov sastavni dio.
- Veću pažnju posvetiti zaštiti entomofaune, posebno onim vrstama koje su indikatori zagađenosti prirodne sredine. Insekti se ne smiju sakupljati u komercijalne svrhe a

zaštićene vrste se mogu koristiti samo uz odobrenje nadležnih organizacija. Uz to sprovoditi mjere za zaštitu od štetnih vrsta.

Hridsko jezero ima jedinstvenu faunu vodozemaca i gmizavaca sa endemičnim, reliktnim vrstama tako da se kroz odgovarajuću zaštitu jezera obezbijedi i zaštita živog svijeta.

Inventarizacija sisara na području Nacionalnog parka odvijaće se kroz praćenje brojnosti stanja i staništa populacija krupnih sisara (divlja svinja, medvjed, vuk), odnosno uspostavljanje dugoročnog monitoringa populacija vuka i medvjeda, uz sprovođenje istraživanja migratornih puteva u cilju boljeg poznavanja.

Nužno je inventarisanje vrsta gljiva i pravljenje „check” liste, na osnovu terenskog rada i podataka iz literature. Kroz identifikaciju međunarodno i nacionalno značajnih vrsta gljiva utvrditi stanje populacija značajnih vrsta i izvršiti njihovo kartiranje te predvidjeti njihovu adekvatnu zaštitu.

Kartiranje Natura 2000 i Emerald staništa te popunjavanje baze podataka (na osnovu propisanih / standardnih formulara) treba da bude prioritetno urađeno za NP “Prokletije“, a u okviru procesa koji vode nadležni vladini resori za zaštitu životne sredine i ovlašćene institucije (Agencija za zaštitu životne sredine).

10.2. ZAŠTITA ŠUMA

U cilju revitalizacije i obezbjeđenje stabilnosti šumskog ekosistema treba poboljšati njihov sastav, strukturu I kvalitet kroz:

- Donošenje godišnjih plansko – programskih dokumenata (za upravljanje, zaštitu od požara)
- Sanitarne i mjere njege šuma i šumskog zemljišta
- evidentiranje, obilježavanje I uklanjanje vjetro izvala, snjegoizvala I bolesnih stabala uspostavljanje higijene u šumi (šumski red, uklanjanje drugih otpadaka i činioca koji narušavaju ambijentalno-estetskufunkciju, kao I materijala pogodnog za prenamnoženje štetnih činioca)
- unaprjeđenje stanja šuma i šumskih kompleksa kroz koji prolaze turističke staze
- korišćenje drvne mase dobijene realizacijom sanitarnih mjera sa unaprijed predviđenih mjesta
- pošumljavanje – popunjavanjem ugroženih sastojina sa autohtonim vrstama
- sanaciju i obnovu oboljelih šumskih kultura
- sanaciju degradiranog šumskog zemljišta
- instrukcije privatnim vlasnicima šuma u Parku preko savjetodavnih službi
- uspostavljanje tačne granice između privatnog i državnog vlasništva šuma
- utvrđivanje privatnog vlasništva u zonama sa strogim režimom
- unaprjeđenje saradnje sa vlasnicima šuma u Parku

Praćenje ugroženosti i opšteg zdravstvenog stanja šuma i šumskog zemljišta u Parku sa posebnim osvrtom na šumske rezervate, uključujući sljedeće aktivnosti: terenske obilaske, definisanje i sprovođenjem jer za zaštitu i očuvanje područja pod strogom zaštitom, praćenje štetnih vrsta insekata u zaštićenim šumskim kompleksima.

Treba obezbijediti inventarizaciju za područje NP “Prokletije“, čiji će se rezultati koristiti za prostornu analizu šumskih i drugih habitata na području NP i CrneGore (definisanje mreže Natura 2000 u Crnoj Gori).

10.3. ZAŠTITA ZEMLJIŠTA, VODA I VAZDUHA

Na području NP obavezno vršiti stalnu analizu i kontrolu zemljišta, prema program praćenja. Ovaj monitoring treba da bude dio nacionalnog monitoringa, koji obezbjedjuje Agencija za zaštitu životne sredine.Posebnim mjerama zaštite u NP, predviđa se zaštita zemljišta od pesticida, vještačkog đubriva I hemijskih sredstava uopšte. U interesu zaštite zemljišta I

podzemnih voda zabraniti ispuštanje otpadnih voda ili fekalija iz turističkih objekata I naselja u vodotoke ili zemljišta koja gravitiraju vodotocima.

Na planinskim pašnjacima zabraniti obradu zemljišta i organizovati povremenu ispašu, zabraniti zemljišne radove i izgradnju komunikacija ili sličnih infrastrukturnih objekata bez preduzimanja mjera zaštite od pojave erozije. Dodatne mjere zaštite zemljišta: zabranjena je sječa stabala, žbunja, kidanja grana, ugrožavanje prizemen flore i uklanjanje organske prostirke humusa, kopanje i nošenje zemlje I drugog materijala ili bilo kakvo narušavanje integriteta zaštićenog prostora.

Na Prokletijama nijesu organizovana mjerenja kvaliteta vazduha, pa se koriste podaci meteorološke stanice Plav. Analizom rezultata mjerenja konstatuje se da su mjerodavne godišnje vrijednosti za dim i CO2 znatno ispod graničnih propisanih normi važećih za nacionalne parkove, što znači da je na području ove stanice vazduh u klasi vrlo malo zagađenog do čistog. Na ovom području registrovana je pojava kisjelih kiša, koja je transregionalnog karaktera a štetne posljedice su registrovane u šumama NP.

Projekcije budućeg stanja iziskuju potrebu monitoringa integralnog zagađenja vazduha, na osnovu meteoroloških mjerenja u NP.

10.4. ZAŠTITA KARSTA

Teren NP „Prokletije“ pripada dijelu terena Crne Gore koji su po karstu čuveni u svijetu i treba da predstavljaju poligon za proučavanje karstva uopšte, sa mogućim formiranjem posebnog instituta.

11. IZVOD IZ STRATEŠKE PROCJENE UTICAJA NA ŽIVOTNU SREDINU

Sastavni dio PPPN NP “Prokletije“ je i **Izvještaj o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu** koji sadrži podatke kojima se opisuju i procjenjuju mogući značajni uticaji na životnu sredinu do kojih može doći realizacijom Plana, kao i razmatranih varijantnih rešenja, uz vođenje računa o ciljevima i geografskom obuhvatu plana.
U nastavku se daje rezime izvještaja iz SPU na životnu sredinu.

Rezime izvještaja sa zaključcima za javnost

Evaluacija uticaja vršena je samo za strateški značajne uticaje koji su definisani u poglavlju 3 - Identifikacija područja za koja postoji mogućnost da budu izložene značajnom riziku. Rezimirajući uticaje planskih rješenja na životnu sredinu i elemente održivog razvoja može se konstatovati da će svi strateški značajni uticaji plana imati pozitivan uticaj na konkretan prostor i njegovo šire okruženje.

Značajan negativan uticaj moguće je očekivati u okruženju lokaliteta predviđenih **za izgradnju turističkih naselja, putnu i drugu tehničku infrastrukturu i zahvata voda u mHE** (poglavlje 1.1.4Razmjere, vrsta i lokacija značajne izgradnje koja je predviđena u zahvatu Plana u toku perioda važenja plana) što može biti u koliziji sa osnovnom koncepcijom zaštite i korišćenja prostora. Manji negativni uticaji koje je moguće očekivati realizacijom planskih rješenja su ograničenog intenziteta i prostornih razmjera. Ovi uticaji nijesu ocijenjeni kao strateški značajni i to je potvrđeno kroz evaluaciju planskih rješenja u okviru strateške procjene uticaja na životnu sredinu. S druge strane, pozitivni efekti takvih planskih rješenja su daleko značajniji i ocijenjeni su kao strateški signifikantni.

Važno je spomenuti, da su većina zona turističkog razvoja van granica područja temeljnog fenomena Parka, tako da je potencijalni konflikt sa zaštitom mali, što ne smanjuje obavezu adekvatnog pristupa realizaciji u odnosu na prirodu, ambijentalne vrijednosti i namjenu. Prepoznata su područja koja na različite načine mogu negativno uticati na životnu sredinu u domenu različitih planiranih djelatnosti kao što su: **etno sela, planinarski domovi, kampovi u divljini, dio regionalnog puta, djelovi lokalnih i nekategorisanih puteva i dalekovoda koji se nalaze u područjima prirodnih rezervata, I i II stepena zaštite**, kao i zona zaštite vodoizvorišta. Precizni podaci o lokacijama tih objekata dati su u poglavlju 3 - Identifikacija područja za koja postoji mogućnost da budu izložene značajnom riziku. U tom smislu, daju se preporuke da se određeni sadržaji izmjeste iz područja prirodnih rezervata i režima I stepena zaštite.

Izgradnja **saobraćajne infrastrukture** unutar planskog područja prouzrokovaće određene probleme koji se manifestuju kroz rezervaciju prostora, povećanje zagađenja vazduha i intenziteta buke duž saobraćajnica. Međutim, ovi uticaji su lokalnog karaktera, odnosno ograničenog prostornog rasporeda i intenziteta. S druge strane, razvoj saobraćajne infrastrukture, kao preduslov za valorizaciju prostora, će u svakom smislu oživjeti prostor koji je u obuhvatu Plana i time kompenzovati potencijalno negativne efekte.

Ono što je posebno važno istaći je da je potencijalne negativne efekte planskih rješenja moguće maksimalno minimizirati i zadržati na nivou koji neće opteretiti kapacitet prostora. To se, prije svega, postiže poštovanjem mjera ublažavanja uticaja, smanjenja rizika za životnu sredinu i zaštite životne stredine, ali i određenim planskim mjerama zaštite čime se stvaraju preduslovi da procijenjeni pozitivni strateški uticaji plana ostanu u granicama prihvatljivosti.

U tom kontekstu, potrebno je sprovoditi planske i tehničko-tehnološke mjere zaštite koje su dijelom definisane u okviru Plana i u Izvještaju o strateškoj procjeni uticaja Prostornog plana na životnu sredinu i elemente održivog razvoja.

Prema Zakonu o Strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu "Sl. list RCG", br. 59/11. nijedan plan se ne može prihvatiti, a da nije izdata saglasnost na osnovu ocjene iznesene u izvještaju, od stratne organa nadležnog za poslove zaštite životne sredine koji daje ili odbija zahtjev za davanje saglasnosti na izvještaj o strateškoj procjeni.

Strateškom procjenom su identifikovani, opisani i predviđeni direktni i indirektni uticaji na životnu sredinu, i to posebno i pojedinačno na: vazduh, vodu, zemljište, klimu, biljke i životinje, staništa, zaštićena prirodna dobra, stanovništvo i zdravlje, gradovi ili druga naselja, kulturno istorijska baština, infrastrukturni, industrijski energetski i drugi objekti i druga stvorena dobra.

Nacionalni park Prokletije je geografski dio lanca planina koje zajedno čine masiv Prokletija, a koji se nalazi na teritoriji opština Plav i Gusinje. Cijeli masiv je građen od četrdesetak planinskih vijenaca koji se prostiru pod različitim uglovima, generalno pravcem jugozapad-sjeveroistok (JZ-SI) i odstupaju od pravca pružanja jadranskih Dinarida (SZ-JI). Obuhvataju prostor od Skadarske i Zetske kotline na jugu i kanjona Morače na jugozapadu, Metohije na istoku, rijeke Drim na jugu i jugoistoku, a na sjeveru dopire do izvorišnih slivova rijeka Tara, Ibar i Lim. Zapadnu i sjevernu granicu je teško odrediti, jer su prokletijske planine samo ledničkim valovima i terminalnim basenima i kanjonskim dolinama odvojene od susjednih planina. Bogićevica sa susjednim visokim grebenima, u okviru kojih je i najviši vrh Maja jezerce (2694 m) zauzimaju središnje mjesto u Prokletijskom masivu. Ka jugu i jugozapadu tj. ka Skadarskoj kotlini planinski vijenci se postepeno spuštaju i na kraju prelaze u uske, izdužene kose koje blago tonu u Skadarsku potolinu.

Najveći dio prostora pokrivaju šume i pašnjaci. Područje karakteriše veliki diverzitet flore i ekosistema sa brojnim endemičnim, reliktnim i endemo-reliktnim vrstama. Na vertikalnom profilu Prokletija javljaju se različiti tipovi vegetacije, od submediteranskih kserotermnih šikara do subnivalne vegetacije oko sniježnika. Od zonalne vegetacije javljaju se: planinske rudine na krečnjacima, subalpinske smrčevo-molikove šume, subalpinske i montane smrčeve šume, smrčevo-jelove šume, jelovo-bukove šume... Azonalna vegetacija je predstavljena zajednicama: u pukotinama krečnjačkih stijena, sipara, visokih zeleni, niskih cretova, sive jove, bijele i krte vrbe, sa rakitom

Ukupni efekti PPPN NP Prokletije, pa i uticaji na životnu sredinu, mogu se utvrditi samo poređenjem sa postojećim stanjem, sa ciljevima i rješenjima plana. U tom kontekstu, u izvršena je komparacija varijantnih rješenja koje se odnose na tri varijante (scenarija):

- **Scenario 1:** "Ne preduzimati ništa": Pretpostavlja se nastavak dosadašnjih razvojnih trendova koji su uočeni u prethodnom periodu.
- **Scenario 2:** "Štitimo": Scenario restriktivne zaštite. Naglasak je na ZAŠTITI prirodnih resursa i prostora, prirodnog i kulturnog nasljeđa.
- **Scenario 3:** "Štititmo i razvijamo": Oživjeti planinu u skladu sa prirodom. Naglasak je na ODRŽIVOSTI koja podrazumijeva zaštitu i održivo korišćenje prirodnih resursa i prostora, zaštitu prirodnog i kulturnog nasljeđa i zaštitu životne sredine, kao i unaprijeđivanje kvaliteta života stanovništva (socijalni razvoj).

Pogođene oblasti na koje direktno utiče Plan kao i one na koje indirektno utiče evaluirane su u pogledu uticaja na životnu sredinu. U nastavku teksta su dati indikativno segmenti životne sredine pogođenih oblasti, povezani problemi i njihovi potencijalni uticaji. Za pojedine segmente životne sredine Plan evidentno donosi značajna poboljšanja. Obuhvaćeno je sljedeće:

Vode

Značajan princip Okvirne Direktive EU o vodama (WFD) je vezan za hidromorfološke elemente kvaliteta vodnih tijela. Stoga će bilo kakav zahvat u vodotoke, a radi se o jakim izmjenama vodnih tijela kada je riječ o stvaranju zaliha vode za vodozahvat mHE, shodno Direktivi, prouzrokovati pogoršanje obzirom na sadašnje stanje. Imajući u vidu ovaj princip, smatra se da

će zahvati u vodna tijela Prokletija imati negativan uticaj na hidromorfološke elemente kao i kvalitet vode, a tu se uzima u obzir i stanje živog svijeta.

Biljke i životinje

I pored obilja prikupljenih detaljnih podataka datih u poglavlju **Error! Reference source not found.** - Prilozi i kontraindikacija o prisutnosti živog svijeta, teško je direktno pokazati na sve vrste i/ili staništa koji će biti pogođeni u mjeri da se uticaj može procijeniti kao ugrožavanje brojnosti populacije ili opasnosti od njihovog potpunog nestanka. Na području NP registrovano je **16 rijetkih i zaštićenih biljnih vrsta** (Tabela 23 – Pregled područja za koja postoji mogućnost da budu izložena značajnom riziku, tačka 5) koje se većinom nalaze u prirodnim rezervatima (2 lokacije), u zonama I stepena zaštite (8 lokacija) i zonama II stepena zaštite (7 lokacija).

U planu je definisano i **6 ekološki značajnih lokaliteta**: Karanfil, Maja Rosit, Mala Bogićevica, Munika i Molika, Popadija i Sjeverno od Hridskog jezera, koji se nalaze u zonama sa različitim stepenom zaštite. Dio svih njih, izuzev posljednje, nalazi se i u zonama II stepena zaštite, pa se preporučuje se proširenjem zona I stepena zaštite obuhvate i ovi lokaliteti.

Na osnovu postojećih podataka i iskustva može se procijeniti da će vjerovatno najviše stradati sljedeći djelovi prirode:

- Biljke i životinje na lokacijama turističkih naselja i uz putnu infrastrukturu, uz druge endemske vrste biljaka koje predstavljaju ostatke flore ledenog doba i zbog toga su rijetke, i ptice koje se gnijezde u oblasti.
- Vrste beskičmenjaka na vodotocima, sa kumulativnim efektom na riblju populaciju.

Kao zaključak, vjerovatno je da će biodiverzitet zahvata biti izložen uticaju i mada se ne može predvidjeti u kojoj mjeri, trebalo bi primijeniti princip predostrožnosti.

Zaštićena prirodna dobra

Područje NP je zaštićeno državnom i međunarodnom regulativom. Pored statusa Nacionalnog parka, definisani su i strogi rezervati prirode (Hridsko jezero i Volušnica), kao i zaštićeni geološki i paleontološki objekti. Na osnovu međunarodnih direktiva, definisano je EMERALD područje Plavsko-Gusinjske Prokletije. Detaljni podaci su prikazani u tabeli: Tabela 23 – Pregled područja za koja postoji mogućnost da budu izložena značajnom riziku, tačka 7).

Stanovništvo i zdravlje

Društveno-ekonomski uticaj, koji nastaje kao rezultat predloženog Plana omogućava cjelokupno poboljšanje kvaliteta življenja i životnog standarda stanovništva. Najvažnije koristi se odnose na poboljšanje kvaliteta saobraćajne i druge tehničke infrastrukture i razvoja jedne privredne grane kao što je turizam, koja će doprinijeti lokalnoj ekonomiji, povećati prihode države koji se ostvaruje od taksi. Angažovanje domaće radne snage za fazu planiranja i izgradnje će takođe omogućiti priliv sredstava u privredu/ekonomiju zemlje.

Druga naselja

Za uspostavljanje planskih aktivnosti planirana su mala naselja, u pravilu, na lokacijama postojećih katuna. Ta brojna mala naselja se uglavnom nalaze u zonama III stepena zaštite, sa izuzetkom sljedećih naselja:

- Planinarski dom – bivša karaula, u katunu Bajica se nalazi u I stepenu zaštite (dato u tabeli – Pregled područja za koja postoji mogućnost da budu izložena značajnom riziku
- 5 etno sela se nalazi u zoni II stepena zaštite (dato u tabeli – Pregled područja za koja postoji mogućnost da budu izložena značajnom riziku)

- 15, od preko 70, katuna se nalazi u I zoni zaštite, dok se jedan nalazi u prirodnom rezervatu (dato u tabeli – Pregled područja sa katunima za koja postoji mogućnost da budu izložena značajnom riziku.)

Kulturno istorijska baština

Postoji potencijalni rizik ugrožavanja kulturne baštine. Do sada nijesu evidentirani spomenici kulture, dok se potencijalna kulturna dobra registruju na 6 lokacija koje se nalaze u I stepenu zaštite.

Uticaj na pejzaž

Prokletije sa okruženjem su poznate i priznate kao posebna pejzažna tačka interesovanja, koja je prikazana i u Prostornom planu Crne Gore do 2020. Svaki zahvat će uticati na ovu pejzažnu jedinicu i ona će biti predmet detaljne vizuelne procjene i procjene uticaja na pejzaž.

Za infrastrukturu turističkih kapaciteta je takođe značajno uređenje pejzaža. Projektovanje pejzaža u tom kontekstu ne može u potpunosti sakriti nepoželjne objekte, ali pažljivo osmišljeno uređenje pejzaža može zakloniti elemente takvih projekata koji nijesu naročito lijepog izgleda.

Za realizaciju plana su predviđeni različiti tipovi građevinskih radova: zemljani radovi, izgradnja novih trasa putne mreže, proširenje i rekonstrukcija postojećih trasa, izgradnja novih trotoara, izgradnja potpornih zidova, drenažna mreža, zaštita od erozije/klizišta i zaštita rijeka i izgradnje mHE. Izgradiće se novi mostovi i tuneli. Biće uspostavljena putna infrastruktura. Ukratko, mjere za realizaciju Plana su detaljno opisane u poglavlju 7 - Mjere u cilju sprječavanja, smanjenja ili otklanjanja, negativnog uticaja plana.

Predloženi plan postavlja zahtjev za razvojem komunalne infrastrukture, koje će u mnogome smanjiti opterećenja životne sredine, dok se zahvatanje resursa mora propratiti, da bi ostalo u granicama dopuštenog uticaja.

Za planirana naselja tipa **etno sela, katuna i planinarskih domova** koji se nalaze u prirodnim rezervatima, i zonama I i II stepena zaštite preporučuje se propisivanje UTU primjerenih planiranom stepenu zaštite ili njihovo ukidanje ili izmiještanje u zone sa III stepenom zaštite.

U domenu **saobraćajne infrastrukture** predlaže se propisivanje UTU primjerenih planiranom stepenu zaštite ili ukidanje ili izmiještanje lokalnih i nekategorisanih puteva iz prirodnog rezervata u dužini 4,44 km i iz područja sa I stepenom zaštite u dužini od 24,47 km.

Za **vodozahvate u vodna tijela** treba izvršiti proračun u skladu sa propisanim ekološki prihvatljivim protokom za sve namjene koje uključuju vodosnabdijevanje, navodnjavanje, proizvodnju električne energije i dr.

Za **rijetke i zaštićene biljne vrste** na 7 lokacija u području II stepena zaštite razmotriti mogućnost da se proširenjem zona I stepena zaštite obuhvate i ove lokacije.

Za 5 **ekološki značajnih lokaliteta – područja,** koja se sa svojim djelovima nalaze i u području II stepena zaštite razmotriti mogućnost da se proširenjem zona I stepena zaštite obuhvate i ovi lokaliteti.

Stoga se zaključuje, da, u nastavku rada na PPPN NP Prokletije treba izvršiti korekcije ili dopune nacrta plana u skladu sa preporukama za otklanjanje mogućih konflikata koji postoje u pogledu uspostavljanja planiranog režima zaštite i plana razvoja.

12. MJERE ZAŠTITE OD ELEMENTARNIH NEPOGODA

Planinsko podneblje područja Nacionalnog parka “Prokletije“ izloženo je, u određenoj mjeri, opasnostima od elementarnih nepogoda, i to od: zemljotresa, požara, vremenskih nepogoda (posebno zimskih), kao i od podzemnih i nadzemnih voda. Ukupna zaštita od elementarnih nepogoda svih vrsta biće ujedinjena u jedinstvenu službu osmatranja, javljanja i preduzimanja prethodnih intervencija. U sklopu ove službe će se organizovati i gorsko spašavanje zalutalih, povrijeđenih i drugih korisnika. Ova služba imaće poseban značaj i za slučaj odbrane zemlje u ratnim uslovima.

12.1. INŽENJERSKE I DRUGE MJERE ZA SMANJENJE SEIZMIČKOG RIZIKA

Područje koje obuhvata prostor Parka čine uglavnom stabilan teren, te su zone predviđene za izgradnju pogodne za građenje, kako sa stanovišta inženjersko-geoloških uslova, tako i u seizmičkom smislu.
Kod projektovanja i izgradnje svih kategorija novih objekata treba striktno poštovati odredbe Pravilnika o tehničkim normativima za izgradnju objekata u seizmičkim područjima ("Službeni list SFRJ", broj 52/90). Sve proračune seizmičke stabilnosti zasnivati na posebno izrađenim podacima mikroseizmičke rejonizacije, a objekte od zajedničkog značaja računati za 1 stepen više od seizmičkog kompleksa. Objekte koji ne spadaju u visokogradnju realizovati u skladu sa Pravilnikom o tehničkim propisima za građenje u seizmičkim područjima (“Službeni list SFRJ”, broj 39/64.)

12.2. MJERE ZAŠTITE OD SNIJEGA

Područje Nacionalnog parka je izloženo velikim sniježnim padavinama tako da debljina sniježnog pokrivača na višim kotama iznosi i preko 200 cm. Sa ciljem da se smanji rizik sigurnosti od opterećenja snijegom treba posvetiti posebnu pažnju kod arhitektonskog oblikovanja objekta i pri njihovom proračunu.

12.3. MJERE ZAŠTITE OD VJETRA

Područje NP je izloženo uticaju jakih vjetrova. Opterećenje vjetrom je dominantno kod objekata kao što su: antenski stubovi, dalekovidi i sl., a čija izgradnja se planira na prostoru Nacionalnog parka, pa se kod projektovanja treba pridržavati Pravilnika o opterećenju vjetrom građevinskih konstrukcija ("Službeni list SFRJ", broj 70/91), odnosno grupe standarda JUS U. C7. 110 do JUS U. C7. 113 i JUS U. H2. 110.

12.4. MJERE ZAŠTITE OD POŽARA

Požar predstavlja najopasniju elementarnu nepogodu koja može zahvatiti veoma širok prostor NP. Neophodno je uraditi poseban plan zaštite od požara uz uvažavanje sljedećih elemenata:

- predviđena saobraćajna pristupačnost svakom dijelu prostora nacionalnog parka šume biće realizovana izgradnjom mreže javnih, službenih i šumskih puteva, računajući ove objekte istovremeno i kao protivpožarne barijere, koje dijele šumu na manje segmente;
- u Parku je zabranjeno loženje otvorene vatre i odlaganje predmeta koji mogu prouzrokovati požar, izuzev na određenim mjestima;
- mjesto određeno za kamp, ukoliko se nalazi u šumi ili pored šume, mora biti odvojeno zaštitnim prosjekom odgovarajuće širine. Radi sprječavanja izbijanja i širenja požara u kampovima, organi koji su osnovali kamp dužni su da imaju ispravne aparate za gašenje požara, burad sa vodom, poseban alat i drugu propisanu opremu.
- pri pošumljavanju novih površina rasporedom protivpožarnih pruga i prolaza će se takođe planski predvidjeti protivpožarne barijere;
- svi turistički i ostali objekti biće propisno obezbijeđeni protivpožarnom zaštitom;

- služba osmatranja i javljanja biće organizovana prvenstveno po zahtjevima protivpožarne zaštite.

Zaštita od požara u zoni od uticaja na Nacionalni park sprovodiće se na uobičajeni način za ovakve prostore i naselja, uz sadejstvo sredstava i službe protivpožarne zaštite područja Parka.

12.5. MJERE ZAŠTITE OD PODZEMNIH VODA I POVREMENIH VODOTOKA

Usljed velike količine padavina koje koncentrisano poniru u karst i daju karstnim izdanima velike količine vode u kratkom vremenskom razdoblju, dolazi do naglog pražnjenja izdani preko karstnih breča. To izaziva poplave, kratkotrajne ali uz velike štete jer uvijek izbace i po nekoliko m^3 vode/sek.

Ugrožena područja su usjeci i vododerine povremenih bujićnih vodotoka, kao i područje rijeke Lim i Grnačar u kontaktnoj zoni, koje se prihranju iz vodotoka sa područja Parka.

Osim mjera koje se preduzimaju a koje su nedovoljne da spriječe nagla plavljenja, neophodno je sistematskim istraživanjem naći odgovarajuće rješenje za eliminaciju štetnog uticaja ovakvog naglog izlivanja voda.

13. KONCEPT KORIŠĆENJA OBNOVLJIVIH IZVORA ENERGIJE

Energija koja je potrebna za realizaciju pojedinih projekta, djelimično se može obezbijediti izvorima obnovljive energije, kao što su: energija iz hidropotencijala, solarne energije i energije biomase. Predložen je sljedeći energetski koncept:

- tehnologije za što manje korišćenje ugljenika
- obnovljivi izvori energije: hidropotencijal, snaga sunca (fotovoltaika i termika), biomasa
- energetska mreža za napajanje zgrada
- potencijalna energija usljed visinske razlike na pojedinim lokacijama (rezervoari za vodu)
- skupljanje i korištenje kišnice.

Energetski efikasni dizajn podrazumijeva sljedeće elemente:

- očuvanje prirodnog okruženja
- redukovana potreba energije za transport
- stvaranje ugodnih mikroklimatskih uslova u pažljivo osmišljenim i dizajniranim spoljnim prostorima
- energetski efikasni dizajn konfiguracije, oblika, širine i orijentacije gradjevinskih formi
- pažljivi izbor gradjevinskih materijala i boja za gradjevine
- upotreba vegetacije u skladu s klimom
- metoda “izreži i ugradi” te ponovljeno korišćenje zemlje i kamena sa lokacije (iskopanih pri izgradnji) u formiranju morfologije fizičkih struktura na makro (naselja) i mikro nivou (pojedinačnog objekta)
- solarna geometrija primijenjena za osiguravanje pasivnog dobitka sunca u zimskom periodu,
- porast energije pomoću termalnih kolektora i fotovoltažnih modula

U narednoj fazi projektovanja, integracija tehnologija i sistema obnovljive energije u arhitektonski koncept i dizajn će biti od ključnog značaja za uspjeh i podrazumijevaće sljedeće mjere:

- redukovanje energije (lokalni gradjevinski materijali)
- energetski efikasni plan, dizajn fasada i gradjevina, mehanički sistemi
- korišćenje dnevne svjetlosti za osvjetljenje prostora, djelotvorna ventilacija, hladjenje
- prirodni sistemi za ventilaciju na pogon vjetra i termike
- inovativni sistemi niske energije, male buke
- fleksibilnost i prilagodljivost za buduće promjene.

S obzirom na priličnu izdvojenost predmetnog prostora i postojeću infrastrukturnu izolovanost, moguće je formiranje autonomnih sistema kako se ne bi dodatno opterećivali sistemi energetike i vodosnabdijevanja. Stoga je moguće predvidjeti i povlastice kao stimulanse za investitore koji potenciraju energetsku efikasnost.

Preporuka Plana je uvođenje principa energetski efikasne i ekološki održive gradnje:

- smanjenjem gubitaka toplote iz objekta poboljšanjem toplotne zaštite spoljašnjih elemenata i povoljnijem odnosu površine i zapremine objekta;
- povećanjem toplotnih dobitaka u objektu povoljnijom orjentacijom objekta i korišćenjem sunčeve energije, primjenom obnovljivih izvora energije (biomasa, sunce, vjetar i dr.);
- povećanjem energetske efikasnosti termoenergetskih sistema.

Pri tome, korišćenje obnovljivih resursa, u najgoroj mogućoj varijanti, treba da ima neutralan uticaj na ambijent i očuvanje prirodnih resursa.

Smjernice za povećanje energetske efikasnosti

Održivoj potrošnji energije treba dati prioritet racionalnim planiranjem potrošnje, te implementacijom mjera energetske efikasnosti u sve segmente energetskog sistema.
Održiva gradnja je svakako jedan od značajnijih segmenata održivog razvoja koji uključuje:

- Upotrebu građevinskih materijala koji nijesu štetni po životnu sredinu
- Energetsku efikasnost zgrada
- Upravljanje otpadom nastalim prilikom izgradnje ili rušenja objekata

Energetski i ekološki održivo graditeljstvo teži:

- Smanjenju gubitaka toplote iz objekta poboljšanjem toplotne zaštite spoljnih elemenata i povoljnim odnosom osnove i volumena zgrade
- Povećanju toplotnih dobitaka u objektu povoljnom orijentacijom zgrade i korišćenjem sunčeve energije
- Korišćenju obnovljivih izvora energije u zgradama (biomasa, sunce, vjetar itd.)
- Povećanju energetske efikasnosti termoenergetskih sistema

Cilj sveobuhvatne uštede energije, a time i zaštite životne sredine je stvoriti preduslove za sistemsku sanaciju i rekonstrukciju postojećih zgrada, a zatim i povećanje obavezne toplotne zaštite novih objekata. Prosječni stariji postojeći objekti godišnje troše 200-300 kWh/m2 energije za grijanje, standardno izolovane kuće ispod 100, savremene niskoenergetske kuće oko 40, a pasivne 15 kWh/m^2 i manje.

Nedovoljna toplotna izolacija dovodi do povećanih toplotnih gubitaka zimi, hladnih spoljnih konstrukcija i oštećenja nastalih vlagom (kondenzacijom). Posljedice su oštećenja konstrukcije, nekonforno i nezdravo stanovanje i rad. Zagrijavanje takvih prostora zahtjeva veću količinu energije što dovodi do povećanja cijene korišćenja i održavanja prostora, ali i do većeg zagađenja životne sredine. Poboljšanjem toplotno izolacionih karakteristika zgrade moguće je postići smanjenje ukupnih gubitaka toplote za prosječno 40 do 80%.

Energetskom obnovom postojećih objekata, moguće je postići uštedu u potrošnji toplotne energije od preko 60%. Osim zamjenom prozora, najveće uštede se mogu postići izolacijom vanjskog zida. Dodatna ulaganja u toplotnu izolaciju pri obnovi već dotrajale fasade kreću se u ukupnoj cijeni sanacije fasade 20-40%, što daje povoljne ekonomske rezultate u poređenju sa dugoročnim uštedama koje se postižu.

Kod gradnje novih objekata važno je već u fazi idejnog projekta u saradnji sa projektantom predvidjeti sve što je potrebno da se dobije kvalitetna i optimalna energetski efikasna zgrada.

Zato je potrebno:

- Analizirati lokaciju, orjentaciju i oblik objekta
- Primjeniti visoki nivo toplotne izolacije kompletnog spoljnjeg omotača objekta i izbjegavati toplotne mostove
- Iskoristiti toplotne dobitke od sunca i zaštititi se od pretjeranog osunčanja
- Koristiti energetski efikasan sistem grijanja, hlađenja i ventilacije i kombinovati ga sa obnovljivim izvorima energije

14. OPŠTE SMJERNICE ZA SPROVOĐENJE PLANA

Prostorni plan Nacionalnog parka “Prokletije“ je osnovni dokument kojim se usmjerava prostorni razvoj područja Parka, ostvaruju zajednički interesi i ciljevi subjekata planiranja, usmjerava organizacija, uređenje i korišćenje prostora i osigurava zaštita i unaprjeđenje sredine na obuhvaćenoj teritoriji.

Polazeći od ovoga:

- Opštine Plav i Gusinje ugradiće u svoje planove i programe mjere za ostvarivanje Prostornog plana Nacionalnog parka “Prokletije“;
- sve institucije i subjekti koji obavljaju djelatnosti na području Nacionalnog parka obavezni su da u svoje planove i programe unose zadatke i mjere kojim se obezbjeđuje ostvarivanje postavki Prostornog plana.

Sprovođenje Prostornog plana Nacionalnog parka predstavlja razradu mjera i instrumenata koji će obezbijediti odvijanje predviđenih aktivnosti u saglasnosti sa principima zaštite i usmjerenog razvoja. U ovom smislu treba:

- utvrditi katastarske granice Nacionalnog parka u dijelu teritorija opština kojima ti prostori pripadaju;
- granice Nacionalnog parka treba označiti i materijalizovati na terenu;
- zone stroge zaštite moraju biti jasno i nedvosmisleno označene na terenu.
- utvrditi vlasničku strukturu po svim zonama zaštite Parka.
- uspostaviti geografsko informacioni sistem radi obezbjeđenja neophodnih informacija o stanju i promjenama ekosistema šuma i šumskih zemljišta, šumskog fonda, uticaja na šume, gazdovanje šumama, mreže šumskih puteva i dr, kao i za potrebe planiranja, upravljanja, gazdovanja, praćenja, nadzora i izvještavanja,
- uspostaviti sistem nadoknade po osnovu korišćenja dobara NP odnosno degradacije prostora od strane izvodjača raznih infrastrukturnih sistema (putna i telekomunikaciona mreža, dalekovodi i ostali vodovi), a što treba definisati kroz srednjoročne i dugoročne planove upravljanja NP, odnosno odgovarajuću uredbu o naplati nadoknade na zaštićenom prirodnom dobru.
- sprovesti inventuru šuma koja treba da obuhvati sve šume i šumska zemljišta i naročito uključi informacije o površinama, tipovima i strukturi šuma, drvnim zalihama, prirastu, biološkoj raznovrsnosti i drugim pokazateljima o šumama, u skladu sa međunarodnim standardima.
- definisati područja gdje se mogu koristiti nedrvni šumski proizvodi uz uslov da se ne ugrožava ekosistem i funkcije šuma u skladu sa propisima i prostornim planom područja posebne namjene nacionalnog parka.
- pristupiti usaglašavanju planova gazdovanja šumama sa Prostornim planom, radi obezbjeđenja svih predviđenih uslova za odgovarajuću zaštitu, uzgoj šuma, korišćenje šuma, kao i izgradnju šumskih komunikacija.
- osmatranje izvorišta (stalno i sistematsko registrovanje količina vode i ispitivanje kvaliteta vode) vršiti u okviru nekog posebnog programa ili predložiti da korisnik izvorišta vrši navedena ispitivanja.
- pri izradi planske dokumentacije opština, čiji prostori ulaze u sastav područja Nacionalnog parka “Prokletije“, usaglasiti rješenja sa PPPN NP;
- za sva naselja ruralnog karaktera i lokalitete katuna zoni Parka za koje se ne radi detaljna razrada, koristiti smjernice ovog plana;
- poštovati, u skladu sa kriterijumima, smjernicama i namjenom definisanom Prostornim planom, uslove za uređenje prostora, kod izgradnje konkretnih objekata i preduzimanja drugih radova na području Nacionalnog parka i njegove zaštitne zone.

Sa posebnom pažnjom tretiraće se:

- kontrolni punktovi predviđeni na prostorima organizovanih ulaza u Park;
- revitalizacija "ugašenih" i sanacija postojećih katuna, posebno onih predviđenih za prihvat turista;
- pojedinačni objekti u funkciji poljoprivrede, šumarstva i turizma;
- rekonstrukcija postojeće i formiranje nove mreže kolsko-pješačkih, panoramskih puteva u okviru Parka, te trasa planiranog regionalnog puta;
- uređenje površina za opštu rekreaciju, formiranje punktova za specijalizovane i ekstremne sportove kao i kamping prostora izvan zaštićenih rezervata prirode;
- vodozahvati i svi objekti vezani za vodosnabdijevanje;
- kanalisanje otpadnih voda i izbor načina njihove dispozicije;
- pristupiti usaglašavanju šumsko-privrednih osnova sa Prostornim planom, radi obezbjeđenja svih predviđenih uslova za odgovarajuću zaštitu i uzgoj šuma;
- planove i programe za korišćenje poljoprivrednog zemljišta i razvoj stočarstva usaglasiti sa Prostornim planom i Programom uređenja Nacionalnog parka u ovim djelatnostima;
- dugoročni program razvoja turizma, rekreacije i sporta prilagoditi uslovima organizacije predviđene Prostornim planom i mjerama definisanim u ovom pogledu Programom uređenja Nacionalnog parka;
- sprovesti odgovarajuća istraživanja u cilju pouzdanog definisanja izdašnosti izvora, sa kojih će se pokriti buduće potrebe u vodi za predviđene turističke i druge sadržaje;
- posebnim istraživanjem identifikovati površine sa izrazitom erozijom, opožarene, paljene i druge degradirane površine i predložiti način i mjere njihovog saniranja;
- ustanoviti "nulto stanje" životne sredine na području Nacionalnog parka i njegove zaštitne zone, kao i šireg okruženja;
- uspostaviti stalni monitoring osnovnih elemenata prirodne sredine - zemljišta, voda, vazduha i šuma;
- izraditi i održati bazu raspoloživih podataka o svim komponentama biodiverziteta, odnosno biološke raznovrsnosti svijeta u Nacionalnom parku, unaprjeđujući je novim saznanjima iz ovog domena istraživanja;
- nastaviti permanentna naučna i druga istraživanja, u cilju stvaranja osnove za moguće izmjene i dopune Prostornog plana, te eventualne izmjene granica Nacionalnog parka;
- u skladu sa Prostornim planom i drugim propisima, bliže utvrditi uslove boravka u Nacionalnom parku i njegovu zaštitnu zonu, kretanje posjetilaca i vozila, kao i dozvoljeni broj jednovremeno prisutnih posjetilaca u pojedinim zonama Parka, zavisno od predviđenih stepena zaštite.
- Sprovođenje plana vršiti putem mjera i smjernica uz institucionalnu kontrolu i zaštitu područja Parka.

15. SMJERNICE ZA PREKOGRANIČNU SARADNJU

U cilju odvijanja zajedničkih aktivnosti u masivu Prokletija koji sa nalazi na teritoriji Crne Gore, Albanije i Kosova (UNMIK), tokom sprovođenja plana uspostaviti saradnju sa odgovarajućim organima i institucijama Albanije i Kosova radi prezentacije, učešća u internacionalnim i IPA projektima,pristupa EU i drugim fondovima, popularizacije i brediranja ovog područja kao jedinstvenog zaštićenog područja ali i jedistvene turističke destinacije.

16. SMJERNICE ZA IZRADU DETALJNIJE PLANSKE DOKUMENTACIJE I DIREKTNO SPROVOĐENJE PLANA

Pri izradi detaljne planske dokumentacije u okviru PPPN NP Prokletije, potrebno je poštovati osnovnu namjenu površina i režime korišćenja prostora.

Za sve lokacije, bilo da se sprovode kroz izradu planova detaljnije razrade/detaljnih rješenja ili direktnom primjenom Plana važe svi uslovi, smjernice i ograničenja definisani u ovom Planu**.**

Planom su definisana sljedeća područja za izradu detaljne planske dokumentacije, tj. detaljnih rješenja.

- Zona Škala, opština Gusinje,
- Zona Babino Polje, opština Plav,

Izrada detaljnih rješenja nakon usvajanja PPPN NP Prokletije predviđena je i za :

- Područje skijališta na Bogićevici (Tromeđa),
- Područje katuna u kojima se planira nova izgradnja, eco lodge i dr.(uz smjernice date u planu).
- Koncesiona područja za izgradnju mini hidroelektrana.

Orijentacione granice zona za detaljne razrade za lokalitete Škala i Babino polje su definisane u kartografskom prilogu br. 17 Režimi uređenja (Zona III stepena zaštite). Precizne granice ovih područja će se definisati pri izradi planova detaljne razrade, u skladu za uslovima zaštite životne sredine, zaštite kulturnih dobara i vlasništva.

Generalne smjernice za detaljnu razradu lokaliteta Škala i Babino polje:

Opis lokacije: Škala se nalazi u zapadnom dijelu NP Prokletije u dolini Grbaja koju mnogi nazivaju "dolina iz bajke"**.**

Dolina Grbaje je ogradjena strmim, mjestimično vertikalnim krečnjačkim odsjecima, u gornjem dijelu prostrana, široka i uravnjenog dna. Donji dio doline je klisurast i znatno uži. Klisurasti dio doline na izlazu zagrađen je visokim morenskim bedemima. Ljepota i živopisnost ove doline privlači posjetioce, što treba u planskom periodu da bude turistička atrakcija Prokletija.
Saobraćajna povezanost i blizina naselja Gusinje daje ovom lokalitetu uz sve prirodne pogodnosti i povoljne uslove za razvoj.
Dolina predstavlja pravu "oazu tišine usred visokih vrhova Prokletija". Kroz detaljnu razradu ovog lokaliteta je potrebno sačuvati ljepotu i prirodne karakteristike, unaprijediti postojeće turističke sadržaje i omogućiti dodatni turistički razvoj.
Postojeći planinarski domovi i eko katun predstavljaju osnovni turistički sadržaj, koji je neophodno u planskom periodu unaprijediti. U detaljnom planskom konceptu omogućiti smještaj za turistički razvoj: planinarenje, aktivni odmor, održavanje alpinističkih trening kampova iz zemlje i regiona. Dolina Grbaje može u budućnosti biti centar za obuku alpinista i poznata destinacija za ljubitelje aktivnog turizma.

Lokalitet Babino polje

Opis lokacije: Babino polje je smješteno u sjeveroistočnom dijelu Nacionalnog Parka Prokletije i jedna je od dolina Prokletija koja obiluje prirodnim bogatstvom vode, šuma i pašnjaka. Prosječna nadmorska visina je 1500mnm i u njoj su smješteni brojni katuni. Babino polje je sa Plavom saobraćajno povezano. Planinarski dom u Babinom polju predstavlja osnovni turistički smještaj za obilazak ovog dijela Nacionalnog Parka, obilazak Hridskog jezera i vrhova Krš Bogićevice, Starac, Crni krš, Maja Rops.

Detaljnom planskom razradom je potrebno planirati turistički razvoj ovog lokaliteta, kako bi se podržao razvoj ovog dijela Parka, posebno sa aspekta budućeg razvoja skijališta Bogićevica.

Sadržaj planova detaljne razrade - detaljnih rješenja i UTU uslove definisati u skladu sa Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata. Ovim planom se daju osnovne preporuke:

Detaljnom planskom razradom definisati:

Osnovne namjene površina:
- Turizam,
- Uslužno komercijalne sadržaje,
- Saobraćajne površine,
- Uređene zelene površine;

Koncept organizacije:

- Planirani kapaciteti,
- Oblikovanje i materijalizacija

Saobraćaj:

- Postojeće i planirano stanje,
- Mreža saobraćajnica,
- Saobraćaj u mirovanju,
- Pješačke komunikacije,
- Biciklističke staze,
- Elektroenergetska, hidrotehničkai telekomunikaciona infrastruktura
- Uređenje predjela,
- Uslovi za uređenje prostora.

Generalne smjernice za skijalište Bogićevica:

Opis lokacije: Zona Bogićevice je u istočnom dijelu Nacionalnog Parka u gornjem dijelu Babinopoljske doline. Svojim prirodnim predispozicijama je prepoznata kao pogodna zona za organizovanje skijališta. Smještena u prostranom amfiteatru oivičena je sa istočne strane Pasjim vrhom, 2405mnm, Pčelinjim kršom 2360mnm, Maja e male 2372mnm, prevojem Belegit 2245mnm, Vrhom 2362mnm, prevojem Dvojnice 2095mnm, Ravnim brdom2260mnm, Tromeđom 2366mnm, Brdom 2232mnm i prevojem Bjelaj 2160mnm. U toj zoni su i vrhovi Veliki hridski vrh2358mnm, Krš Bogićevica 2374mnm, Omerov krš 2087mnm i na zapadu Mali Hrid 2092mnm.

Na ovom prostoru se može detaljnom planskom razradom definisati zona skijališta, na način da se iskoriste sjeveroistočne i sjeverozapadne pozicije na kojima se snijeg zadržava oko pet mjeseci. Zona je pogodna za razvoj u “Alpsku skijašku zonu”, posebno što raspolaže veoma visokim nadmorskim visinama, koje su iznad 1800mnm, što predstavlja preporuku za sva buduća skijališta zbog “globalnog otopljavanja”.

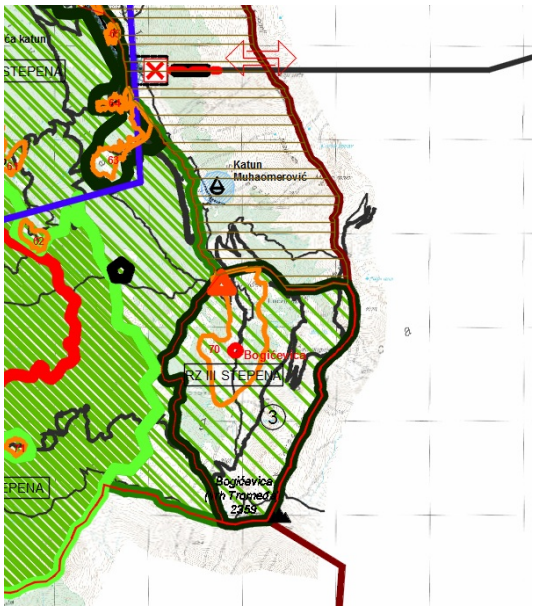

Pri detaljnom planiranju skijališta posebno uvažiti režime korišćenja prostora i definisane zone zaštite. Pri tome je moguće organizovati ski terene u zoni III stepena zaštite, sa posebnom pažnjom u odnosu na zaštitu šuma i svih elemenata prirodne sredine.

Za sva ostala područja, za koja nije propisam neki vid detaljnije razrade, uređenje i korišćenje obavlja se direktnim sprovođenjem, na osnovu smjernica ovog plana izdavanjem UTU uslova.

Za određene objekte i komplekse za koje ovim planom nije predviđena detaljna razrada, a za kojima se u budućnosti može ukazati opravdana potreba, daje se mogućnost izrade detaljnih rješenja ili Urbanistički projekat. U takve objekte spadaju:

- *Objekti i površine u funkciji eksploatacije rijeka ili jezera (uzgajališta riba, korišćenje obala u turističke svrhe i sl.);*
- *Poljoprivredna dobra i vinogradarska i voćarska gazdinstva sa turističko-uslužnim sadržajima veća od 0,5 ha;*
- *Objekti u funkciji razvoja turizma, sporta i rekreacije kad je površina kompleksa veća od 0,5 ha ili više od 30 ležaja;*

Prije izrade planskih dokumenata za lokacije za koje će se raditi detaljnije razrade, neophodno je da Nosilac pripremnih poslova obezbijedi ažurne i od nadležnog organa ovjerene katastarsko-topografske podloge, inženjersko-geološki elaborat i mikroseizmičku rejonizaciju predmetne lokacije, kao i elaborat nultog stanje životne sredine, sa kartografski definisanim mikrolokacijama staništa na lokaciji detaljnije razrade/rješenja.

Za sve lokacije na kojima se predviđa izada detaljnih rješenja ili UP neohodno je izraditi elaborat Strateške procjene uticaja na životnu sredinu.

Za cijelu teritoriju Plana definisane su orijentacione i okvirne namjene površina opšte kategorije zbog prirode planskog dokumenta i razmjere u kojoj se radi.

Pri definisanju detaljnih uslova korišćenja konkretne lokacije, zaključci elaborata nultog stanja životne sredine, kao i drugih detaljnijih elaborata koji se tiču zaštite prirodne u kulturne baštine, mogu predstavljati ograničavajući faktor u smislu da mogu ograničiti ili sasvim isključiti određenu intervenciju u prostoru, bez obzira na opštu namjenu definisanu ovim planom.

Napomena:

- *Programskim zadatkom je predviđena izrada detaljnih razrada za pojedine zone i lokalitete koje će omogućiti bržu primjenu plana i realizaciju postavljenih ciljeva, čime će se obezbijediti preduslovi za realizaciju razvojnih projekata i uređenje prostora na lokacijama koje zahtijevaju trajne promjene u prostoru (lokaliteti za razvoj turizma, katunska naselja, ulazni punktovi, centri za posjetioce).*

- *Predviđeno je da u određivanju lokaliteta za detaljne razrade Obrađivač sarađuje i prihvati preporuke Naručioca i upravljača zaštićenim prirodnim dobrom, tj. Javnog preduzeća za NPCG. Obrađivač očekuje dodatne preporuke u toku Javne rasprave, na osnovu kojih će pripremiti Predlog plana.*
- *S obzirom da detaljne razrade treba pripremiti u razmjeri 1:2500 i 1: 1000 za faze Nacrta i Predloga plana, Obrađivač ukazuje na činjenicu da ne postoje odgovarajuće geodetske podloge da bi se detaljne razrade pripremile.*
- *Radi brže i intenzivnije realizacije plana, u skladu sa Programskim zadatkom se predviđa prioritetno izrada detaljnih rješenja za lokalitete* ***Škala i Babino polje,*** *kao razvojnih zona koje će se u planskom periodu najprije realizovati.*
- *Na predlog Naručioca i na osnovu Izvještaja revizione komisije, u fazi Nacrta plana se daju generalnesmjernice, a u toku Javne rasprave i u daljem procesu rada će se definisati konačan stav o izradi detaljnih razrada ili detaljnih rješenja nakon usvajanja plana.*
- *Za ulazne punktove i planinarske domove se planom daju detaljne smjernice.*

Ukoliko Nosilac pripremnih poslova, u toku izrade PPPN, nije u mogućnosti da dostavi Obrađivaču odgovarajuće katastarsko-topografske podloge za uzradu detaljnih razrada u okviru Plana, ova područja se mogu dataljno razraditi i nakon donošenja PPPN, kroz izradu detaljnih rješenja u skladu sa Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata (Službeni list CG broj 64/17).

17. POSEBNE SMJERNICE ZA SPROVOĐENJE PLANA

17.1. SMJERNICE ZA REVITALIZACIJU KATUNA

Posebnu vrijednost i značaj, zbog svojih pejzažnih i arhitektonskih vrijednosti, u Nacionalnom parku predstavljaju katuni. U katunima bi se uz pomoć države, a kroz interes uređenja Nacionalnog parka, mogao pružiti poseban oblik ponude za posjetioce Parka.
Glavni koncept je obnova i održavanje organizacije domaćinstva sa posebnim poljoprivrednim površinama, polazeći od činjenice da imaju dovoljno potencijala za dalje korišćenje.
U dobro pristupačnim i obnovljenim katunima može se razviti i dobra turistička ponuda koja predviđa prodaju različitih proizvoda "katunske privrede" (tradicionalne i organske poljoprivrede), formiranje dnevnog izletničkog punkta (u II zoni zaštite), kao i "seoski" turizam kontrolisanog stacionarnog karaktera (u III zoni zaštite).

Smjernice za zaštitu i revitalizaciju katuna

- Objekte jedinstvenog katunskog gazdinstva treba održavati i štititi od propadanja, a već propale jedinice treba obnoviti.
- Obnovu planirati u svemu po uzoru na autentično rješenje - sačuvati dispoziciju, gabarit, oblik i izgled katunskih objekata. Obnovu oštećenih elemenata arhitekture (oblika i dimenzije osnove, visine zidova, krova – nagiba krovnih ravni i krovnog pokrivača i izgleda) treba raditi u svemu po uzoru na autentično rješenje, tj. prema postojećim sačuvanim primjerima tradicionalne arhitekture neposrednog okruženja ili analognim primjerima sa područja Prokletija.
- U cilju stimulisanja obnove tradicionalne ili organske poljoprivrede dozvoljeno je formiranje pomoćnih objekata na parceli isključivo u funkciji poljoprivredne proizvodnje (za sakupljanje i preradu meda, mlijeka, voća, povrća, ljekovitog bilja; za čuvanje alata za obradu zemlje; i dr.).
- Katunski objekti se prevashodno koriste u svojoj osnovnoj namjeni i to za „ispašu na katunima", tj. za stočarstvo i u manjoj mjeri zemljoradnju. Moguće je koristiti ih i u turističke svrhe, tzv. seoski turizam i to pretežno izletnički u kombinaciji sa kontrolisanim stacionarnim, pod uslovom da vlasnik obezbjeđuje korišćenje poljoprivrednog i ispašnog zemljišta i redovnu njegu objekata (kuće, tora, međa).
- Da bi se katun koristio i u turističke svrhe neophodno je obezbijediti vodu, javni toalet, tj. dodatnu količinu vode i adekvatno tretirati otpadne vode.
- Sva pripadajuća obradiva zemljišta i pašnjake treba redovno obrađivati. Pašnjaci se moraju štititi od korova i zarašćivanja i moraju se redovno kositi. Vlasnik treba da održava i sve pripadajuće ograde od kamena - suvomeđe i terase.
- Kada vlasnik ne obnavlja ili ne održava katun, trebalo bi pokrenuti postupak za preuzimanje upravljanja nad kompleksom i njegovu obnovu. Sva uložena sredstva u revitalizaciju kompleksa relevantno učestvuju u procesu otkupa ili zamjene vlasništva na nepokretnosti.

Smjernice za razvoj turizma na katunima

Za potrebe razvoja kvalitetnog turizma u Nacionalnim parkovima u klasifikaciju je uvrštena i kategorija eko-selo. Eko-selo predstavlja međunarodni standard; to je specijalizovani hotel ili hotelsko naselje zasnovano na prirodi, sa definisanim ekološkim kriterijumima, gradnjom niskog stepena uticaja, sa korištenjem obnovljivih energetskih izvora i naprednih tehnika gradnje koje koriste sunce za grijanje i vjetar za klimatizaciju, koje koriste lokalne građevinske materijale i koje imaju izgled usaglašen sa pejzažom. Minimalni smještajni kapaciteti iznose 7 soba odnosno 14 kreveta, a gornja granica je 30 jedinica sa najviše 50 kreveta. Eko-kolibe integrišu ekološke, održive turističke aktivnosti sa komercijalnim poslovanjem.

Etno-eko selo je vrsta ugostiteljskog objekta za pružanje usluge smještaja i usluge pripremanja i usluživanja hrane i pića, smješten u seoskom ambijentu, sa najmanjim

kapacitetom od sedam smještajnih jedinica koje se nalaze u kućama, izgrađenim u tradicionalnom i autentičnom stilu, koje odslikavaju kulturu i istorijsko nasljeđe tog područja, u kojima se hrana priprema i služi na način karakterističan za to područje.

Opšte smjernice

- grupacije turističke namjene neophodno je pažljivo oblikovati i pozicionirati u ambijente visokog arhitektonskog i hortikulturnog kvaliteta;
- polja solarnih kolektora i manja tehnička postrojenja moguće je postaviti na lokacijama manje vidljivosti, prije svega u slučaju kada, zbog potrebnih većih dimenzija ovih instalacija, nije moguće njhovo integrisanje u oblikovanju krovova, fasada ili urbanog mobilijara.

Smjernice za prostornu organizaciju

Grupaciju objekata organizovati u neposrednoj blizini lokalnog puta sa kojeg treba da bude riješen i pristup recepciji sa prihvatnim parkirališnim površinama. Nezavisno od pristupa za posjetioce, potrebno je obezbjediti ekonomsku saobraćajnicu (pristupna saobraćajnica za dostavu). Kolski saobraćaj zaustaviti sa parkiralištem i kružnim tokom ispred recepcije, tako da pristupne površine objektima smještaja budu riješeni isključivo preko pješačkih površina. Objekte zajedničkih sadržaja pozicionirati disperzivno unutar predmetne grupacije, a pristup njima takođe predvidjeti preko pješačkih površina. To naravno ne isključuje kretanje servisnih i interventnih vozila unutar samog naselja za potrebe održavanja.

Osnovne namjene površina

- turizam;
- uslužno - komercijalni sadržaji;
- saobraćajne površine (servisne i pješačke komunikacije);
- uređene zelene površine.

Program sadržaja turističkog katuna

Naselje katuna se sastoji od smještajnih jedinica (katuni kućice), wellness sadržaja, zajedničkog prostora za druženje, centralnog sadržaja hrane i pića, servisnih sadržaja (recepcija / administracija, „back-of-house", najam opreme za sport/rekreaciju, itd.) i prostora na otvorenom (ljetni sjenik, štala / tor).

Forma planiranog rješenja

Grupaciju je potrebno formirati po principu tradicionalne organizacije i urbanističkog oblikovanja arhitektonskih cjelina i maksimalno se prilagoditi konfiguraciji terena, te ispoštovati pravilo nesmetanog pogleda i dubokih vizura na predio.

Npr. početak predložene grupacije čini recepcija, u središtu su javni sadržaji („club house"), na krajnjim rubovima su: mini spa, nadstrešnica sa kaminom, štala / tor (nešto udaljenija od naselja). Objekti smještaja su orjentisani na način da imaju slobodan pogled na dolinu i okolna brda. Unutar samog naselja nema prometa vozilima (izuzev servisnih vozila za snabdijevanje) već se isti ostavljaju na parking uz recepciju.

Arhitektonski idejni koncept

Projektovanje turističkih katuna podrazumijeva standardizaciju u arhitektonskom dizajnu smještajnih jedinica i ostalih elemenata u naselju, kako bi se izbjegle neadekvatne koncepcije. Preporučuje se korišćenje simbola, arhitektonskih elemenata i autohtonih materijala na tradicionalan način, sa unutrašnjim uređenjem na višem nivou. Doslovno praćenje sadašnjeg izgleda katuna se ne preporučuje, zbog nemogućnosti obezbjeđivanja komfora katuna takvih veličina. Vrlo je važno arhitektonski osmisliti novi oblik, koji omogućava komfor sa jedne strane, a sa druge strane da nedvosmisleno pokazuje kulturu ruralne arhitekture. Svi tehnološki sistemi bi trebalo da budu usklađeni sa eko standardima EU posljednje generacije.

Materijalizacija i oblikovanje objekata savremena je reinterpretacija ruralne arhitekture katuna koji su karakteristični za ovo podneblje. Objekte raditi najvećim dijelom u drvetu, ili u kombinaciji drveta i kamenoog postamenta. Budući da je drvo osnovni materijal za gradnju na ovom prostoru, to će oblikovanje enterijera i eksterijera u najvećem djelu biti odraz tog materijala.

17.2. SMJERNICE ZA ECO LODGE I "WILD BEAUTY" ECO LODGE

Eco lodge je smještajni objekat niskog uticaja naprirodnu okolinu koji je projektovan, dizajniran i konstruisan tako da bude ekološki i društveno prihvatljiv.

Za izgradnju ovih objekata potrebno je zadovoljiti sljedeće principe i uslove:

- da štite prirodne i kulturne komponente svog okruženja,
- tokom izgradnje vrše minimalan uticaj na životnu sredinu,
- uklapaju se u okruženje,
- koriste alternativna, održiva sredstva u potrošnji vode,
- obezbjeđuju pažljivo postupanje sa smećem i otpadnim vodama,
- sarađuju sa lokalnim stanovništvom,
- primjenjuju programe ekološkog obrazovanja i vaspitanja zaposlenih i turista,
- daju doprinos održivom razvoju lokalne zajednice kroz istraživačke programe.

Smjernice za smještajne objekte "divlja ljepota" (u skladu sa međunarodnim normama):

- objekti se smještaju u okviru netaknutog prirodnog ambijenta, odnosno "Wild beauty" ("divlja ljepota") oblasti (priroda koja nije u velikoj mjeri narušena uticajem čovjeka, nacionalni parkovi i zaštićene zone u blizini nacionalnih parkova, u okviru te oblasti ili u njenoj blizini,
- pružaju "osjećaj prostora", nude posebno čulno iskustvo sa prirodom i aktivnostima u njoj,
- najznačajnije vrste ovih objekata su "Wild beauty" rizorti"i Wild beauty" Eco lodge
- 1. Recepcija sa holom, administracija
- 2. Kafeterija
- 3. Terasa kafeterije
- 4. Restoran(i)
- 5. Prostorije za rekreaciju i zabavu:
- Velnes centar, solarijum,
- Prostorije za odmor, djecu,
- Sale za stoni tenis, bilijar itd.

2. "Wild beauty" Eco lodge

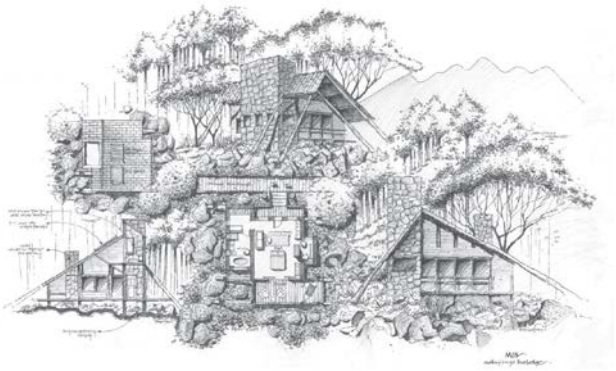

Opšti principi:

1. podrška očuvanju postojeće flore i faune;
2. najmanji mogući uticaj na sredinu prilikom izgradnje i funkcionisanja;
3. uklapanje arhitekture objekata i rekreativnih površina u specifični prostorni kontekst u smislu pejzažnog oblikovanja, forme i boje;
4. vodosnabdijevanje i potrošnja vode na održivi način;
5. upotreba moderne tehnologije za prikupljanje, rukovanje i odlaganje otpadnih voda i čvrstog otpada;

6. energetska efikasnost kroz pasivno projektovanje i upotrebu alternativnih oblika energije;
7. korišćenje tradicionalne arhitekture pri izgradnji, te upotreba materijala iz regiona;
8. saradnja sa lokalnim zajednicama;
9. upoznavanje prirode i edukativni programi koji turistima nude doživljaje u kojima aktivno učestvuju;
10. podrška održivom razvoju kroz tematske programe i istraživanja.

Napomena: najmanje pet od deset principa mora biti uzeto u obzir prilikom izgradnje "wild beauty" objekata, kako bi svaki od njih bio primjer ostvarenja ideje eko-turizma, tj. očuvanja prirode, podrške razvoju lokalnih zajednica i obezbjeđivanja turistima potpunog ugođaja kroz aktivnosti kojima se upoznaje priroda.

Izbor lokacije

- zaštićeno područje, područje predloženo za zaštitu ili blizina zaštićenog područja,
- blizina naselja i odnos sa stanovništvom, vještine i sposobnosti stanovništva,
- blizina značajnih prirodnih ili kulturnih sadržaja koji mogu pružiti nezaboravan doživljaj posjetiocu, jedinstven osjećaj prostora,
- snabdijevanje vodom za piće, blizina izvora, uticaj upotrebe vode na lokalni eko-sistem,
- mogućnost upotrebe solarne energije, energije vjetra, putanja ptica selica,
- blizina sistema za skupljanje čvrstog otpada, reciklažnog centra, metode odlaganja otpada i uticaj na okolni pejzaž,
- tretman otpadnih voda i uticaj na okolinu, izbor ekološki najprihvatljivijeg,
- korišćenje pejzažnih formi kao inspiracije za prostorni ambijent lokaliteta samog objekta,
- korišćenje posebne kulturne arhitektonske forme okolnih sela,
- finansijska opravdanost i održivost lokaliteta,
- način dolaska do lokaliteta, udaljenost od glavnog grada, primorskih gradova,
- obezbijediti vizure sa lokaliteta na pejzaž, vodeći računa o osunčanosti i orijentaciji objekta,
- jedinstvenost i posebnost lokaliteta
- nagib terena i prostorne mogućnosti za lociranje objekta,
- procenat izvorne vegetacije na lokalitetu, pecifične endemske vrste, uticaj objekta na vegetaciju.

2. **"WILD BEAUTY" ECO LODGE – 4**** DO 5*******zvjezdica locira se u neposrednoj blizini Nacionalnog parka, sa pogledom na Nacionalni park,to su mali, ekonomski samoodrživi luksuzni smještajni objekti sa kapacitetom 7 do 50 prostranih soba (15 do 100 ležajeva)sa kupatilima, koji će svojim gostima pružati ne samo luksuzne sadržaje već će im, što je još važnije, pružati posebankvalitet nudeći jedinstvene doživljaje u prirodi.

- voditi računa o njihovom uklapanju u specifični prostorni ambijent kroz pažljivo pristupanje formi objekta, pejzažnom oblikovanju i boji kao i korišćenju principa izvorne arhitekture,
- kroz "pasivno projektovanje"smanjivati energetske potrebe objekta i zadovoljiti ih kroz "aktivno projektovanje", kad god je moguće koristiti tradicionalne tehnologije izgradnje i materijale, uz kombinovanje sa savremenim tehnologijama i materijalima radi postizanja veće održivosti i obezbjeđivanja minimalnog uticaja na prirodno okruženje tokom izgradnje,
- koristiti alternativna, održiva sredstva za vodosnabdijevanje i smanjenje potrošnje, uz pažljivo odlaganje i rukovanje čvrstim otpadom i otpadnim vodama.

Pejzažno uređenje

- uz poštovanje postojećeg prirodnog okruženja, objekte uklopiti u ambijent kao prirodni nastavak postojeće sredine,
- autohtonu vegetaciju (npr.grmlje i drveće) i stijene treba urediti na neformalan, prirodan način,
- koristiti autohtone biljke, "omekšavati" čvrste oblike, izbjegavati prekomjerno pejzažno uređenje i korišćenje egzotičnih biljaka.

Oblikovanje objekata

- vizuelna harmonija sa prirodnim okruženjem, vizuelna održivost,
- interakcija sa prirodnim ekološko-geološkim karakteristikama,
- izgled objekta u skladu sa kulturnim okruženjem u kojem funkcioniše, sjediniti kulturne motive i tradicionalne stilove gdje god je to moguće,
- poštovanje principa tradicionalne, izvorne arhitekture u projektovanju, asimiliranje u lokalni kulturni kontekst.

Upotreba i očuvanje energije

- kroz tehnike "pasivnog" projektovanja, koristi prirodno osvjetljenje,grijanje i hlađenje za "wild beauty" objekte,
- kroz „aktivno" projektovanje koristiti savremene obnovljive tehnologije poput solarnih ploča, vjetrenjača, geotermalnih, mikrohidro i biogas tehnologija i dr.
- izvore energije crpiti iz prirode, optimizirati korišćenje lokalnih klimatskih uslova na ekološki prihvatljiv način ,
- obezbijediti cjelodnevno neprekidno snabdijevanje električnom energijom (rezervni dizel generator),
- koristiti alternativne održive načine vodosnabdijevanja i smanjenja potrošnje, korišćenje izvorišta slatke vode, kopanje bunara, sakupljanje kišnice, upotreba modernih uređaja za uštedu vode(npr.suvi toalet, aerator slavina, tuševa, sistem za navodnjavanje vode koji koristi već upotrebljenu , prečišćenu vodu, kontrola korišćenja vode,
- obezbijediti pravilno upravljanje otpadom kako bi se izbjeglo ili ograničilo degradiranje prirodnih resursa u okruženju.

17.3. ZONE NOVE IZGRADNJE

Zone nove izgradnje su zone definisane ovim planom koje se nalaze u III zoni zaštite i za koje postoje uslovi za komunalno opremanje.

Preporuke za izgradnju na neizgrađenim prostorima su.

- Izgradnja i uređenje urbanističko-ambijentalnih cjelina i turističkih sadržaja visokog kvaliteta. Zone treba da sačuvaju zelene površine i pješačke planinske staze.
- Na područjima turističke izgradnje uvažiti mjerila tradicionalnog planinskog ambijenta, obezbjediti nesmetani poled i otvorene vizure i prilagoditi se konfiguraciji terena.
- U okviru područja nove izgradnje predvidjeti ugostiteljske, uslužne i servisne sadržaje.

17.4. IZGRADNJA U ZAŠTITNOJ ZONI NACIONALNOG PARKA

Zaštitna zona je prostorni okvir Nacionalnog Parka i u njoj se primjenjuje zaštita koja će obezbijediti očuvanje samog Parka i njegovih vrijednosti. U ambijentalnom smislu nije prihvatljivo da se u neposrednom kontaktu sa Nacionalnim Parkom formira izgradnja loja bi narušila prostorni sklad. Zato se planom predlaže zaštita koja je prihvatljiva za zonu zaštite III.

Gradnja u zaštitnoj zoni Nacionalnog Parka uređivaće se prema detaljnim rješenjima u skladu sa zakonskom regulativom.

17.5. SMJERNICE ZA ULAZNE PUNKTOVE U PARKU

Ulazni punktovi mogu imati sljedeće sadržaje:
- naplatu ulaznica
- informativnu tačku
- suvenirnicu, izložbeni prostor
- manju ugostiteljsku uslugu
- sanitarni prostor
- prostor za odmor i okupljanje/edukacija na otvorenom (nadstrešnice)
- prostorije nadzorne službe Parka i službe spašavanja
- parkiralište i druge sadržaje potrebne za rad Javne ustanove Parka.

Glavni ulazi sadrže minimalno sljedeće funkcije: naplata ulaznica, informativna tačka, sanitarije, parkiralište, prostor za odmor posjetilaca (nadstrešnica, klupe), nadzorna stanica.

Sekundarni ulazi sadrže minimalno informatvnu tačku i prostor za odmor posjetilaca (nadstrešnica, klupe).

Ulazne i prateće funkcije uređuju se u postojećim zgradama i na prostoru neposredno uz njih, a parkirališni prostor mora se urediti uz postojeću javnu saobraćajnicu na površini koja nije obrasla šumom.

Sadržaj pojedinih ulaznih punktova definisaće se planom i programom upravljanja, odnosno uslovima nadležne službe. Površina je definisana sadržajima. Oblikovanje je potrebno prilagoditi pejzažu i lokalnim uslovima, te posebno koristiti tradicionalni materijal (pretežno kamen za fasadne zidove a minimalno za pristupnu fasadu i drvo za krovnu konstrukciju i stolariju).

18. PRAVILA KORIŠĆENJA I UREĐENJA PROSTORA NP "PROKLETIJE"

18.1. OPŠTA PRAVILA KORIŠĆENJA I UREĐENJA

1. Pravila korišćenja i uređenja područja NP "Prokletije" obuhvataju planove, osnove, programe, projekte, radnje, aktivnosti i djelatnosti koje se vrše unutar njegovih granica.
2. Opšta pravila korišćenja i uređenja primjenjuju se na cjelokupnom području NP "Prokletije" i proizilaze iz Zakona o zaštiti prirode (Sl. list CG", br. 51/08, 21/09, 40/11 i 62/13).
3. Na cjelokupnom području NP "Prokletije" zadržavaju se svi postojeći objekti, a za njihov tretman važe posebna pravila.
4. Na cjelokupnom području NP "Prokletije" zadržavaju se svi postojeći putevi i staze, a za njihov tretman važe posebna pravila.
5. Na cjelokupnom području NP "Prokletije" zadržavaju se svi postojeći hidrotehnički objekti: česme, kaptaže, lokalni vodovodi, uređena pojila, a za njihov tretman važe posebna pravila.
6. Na cjelokupnom području NP "Prokletije" zadržavaju se svi postojeći objekti ostale infrastrukture, a za njihov tretman važe posebna pravila.
7. Opšta pravila ugrađuju se u Plan upravljanja i Program upravljanja NP "Prokletije".
8. Radnje, aktivnosti i obavljanje djelatnosti u prirodi planiraju se na način da se izbjegnu ili na najmanju mjeru svedu ugrožavanje i oštećenje prirode.
   Pravno i fizičko lice koje koristi prirodne resurse i dobra dužno je da radnje, aktivnosti i djelatnosti obavlja na način da se oštećenje prirode svede na najmanju mjeru.
   Pravno i fizičko lice iz stava 2 ovog člana dužno je da, nakon realizacije radnji, aktivnosti i djelatnosti, uspostavi ili približi stanje u prirodi, stanju koje je bilo prije realizacije radnji, aktivnosti i djelatnosti u skladu sa zakonom." (iz Člana 10 *Zakona o zaštiti prirode*)
9. U nacionalnom parku zabranjeno je vršiti radnje i aktivnosti i obavljati djelatnosti kojima se ugrožava izvornost prirode. (iz Člana 39 *Zakona o zaštiti prirode*)
10. Radnje, aktivnosti i obavljanje djelatnosti u zaštićenom prirodnom dobru mogu se vršiti na osnovu odobrenja organa uprave.
    Odobrenje se izdaje na osnovu zahtjeva koji sadrži:
    - opis lokaliteta zaštićenog prirodnog dobra na kojem se planira realizacija radnji, aktivnosti i djelatnosti;
    - namjenu planiranih radnji i aktivnosti;
    - vrijeme trajanja radnji, aktivnosti i djelatnosti;
    - druge podatke neophodne za dobijanje odobrenja.

    Ukoliko organ uprave utvrdi da radnje, aktivnosti i djelatnosti neće dovesti do oštećenja zaštićenog prirodnog dobra, izdaje odobrenje za realizaciju radnji, aktivnosti i djelatnosti u zaštićenom prirodnom dobru." (iz Člana 11 *Zakona o zaštiti prirode*)
11. Radnje, aktivnosti i obavljanje djelatnosti u zaštićenom prirodnom dobru moraju biti u skladu sa važećim standardima, normativima, zakonima, uredbama, pravilnicima i odlukama iz oblasti zaštite životne sredine, zaštite kulturnih dobara, šumarstva, poljoprivrede, vodoprivrede, uređenja prostora i izgradnje objekata, turizma i drugih oblasti koje se odnose na područje PPPN NP "Prokletije".
12. Ukoliko se u postupku izdavanja uslova zaštite prirode iz člana 9 Zakona o zaštiti prirode utvrdi da postoji vjerovatnoća da planovi, osnove, programi, projekti, radnje, aktivnosti i djelatnosti mogu imati značajan uticaj na očuvanje i cjelovitost ekološke mreže i ekološki značajnih lokaliteta, organ uprave obavještava nosioca pripremnih poslova na izradi i donošenju plana, odnosno korisnika prirodnih resursa i dobara i zaštićenih prirodnih dobara o obavezi sprovođenja postupka ocjene prihvatljivosti.
    Za ocjenu prihvatljivosti za planove, osnove, programe, projekte, radnje, aktivnosti i djelatnosti koje mogu imati značajan uticaj na očuvanje i cjelovitost ekološke mreže i ekološki značajnih lokaliteta, propisani su postupci, procedure, način izrade, sadržaj i

nadležnosti vezane za ocjene prihvatljivosti. (iz Članova 12, 12a i 13 *Zakona o zaštiti prirode*)

Ekološka mreža (NATURA 2000)

13. Zabranjeno je vršenje radnji, aktivnosti i obavljanje djelatnosti u zaštićenom prirodnom dobru u kojem se nalazi stanišni tip ili stanište zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja ili gljiva koje dovode do ugrožavanja prirodnih staništa i staništa divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva, kao i uznemiravanje vrsta, u skladu sa ovim zakonom i potvrđenim međunarodnim ugovorima.
    Izuzetno, radnje, aktivnosti i djelatnosti iz prethodnog stava ovog člana, mogu se vršiti i obavljati na osnovu dozvole organa uprave koja se izdaje na osnovu ocjene prihvatljivosti iz člana 12 *Zakona o zaštiti prirode*. (iz Člana 30 *Zakona o zaštiti prirode*)

Zaštita ekološki značajnih lokaliteta

14. Članom 33 zabranjeno je vršiti radnje i aktivnosti i obavljati djelatnosti koje mogu dovesti do uništenja ili znatne štete na ekološki značajnom lokalitetu.
    Izuzetno, radnje, aktivnosti i djelatnosti iz prethodnog stava ovog člana mogu se vršiti i obavljati na osnovu dozvole organa uprave, pod uslovom da se uništenje ili šteta može naknaditi sprovođenjem kompezatornih mjera ili ako su radnje, aktivnosti i djelatnosti od javnog interesa. (iz Člana 33 *Zakona o zaštiti prirode*)

Međunarodno ekološki značajni lokalitet

15. Međunarodno ekološki značajnim lokalitetom upravlja se u skladu sa ratifikovanim međunarodnim ugovorima.
    Zabranjeno je vršiti radnje, aktivnosti i obavljati djelatnosti koje mogu dovesti do uništenja ili znatne štete na međunarodno ekološki značajnom lokalitetu. (iz Člana 33 *Zakona o zaštiti prirode*)

Vlažna i vodena staništa

16. Vlažna i vodena staništa, u smislu Zakona o zaštiti prirode, su prirodna jezera i bare, lokve u priobalju veće od 0,01 ha, močvare veće od 0,25 ha, cretovi, izvori, ponori i potoci sa obalnim pojasom od 2 m.
    U vlažnim i vodenim staništima zabranjene su radnje, aktivnosti i djelatnosti kojima se ugrožava hidrološka pojava ili opstanak i očuvanje biološke raznovrsnosti.

Količinu vode u vlažnim i vodenim staništima koja je nužna za očuvanje hidrološke pojave i opstanak biološke raznovrsnosti određuje ministarstvo nadležno za poslove poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, uz prethodno mišljenje Ministarstva. (iz Članova 19 i 20 *Zakona o zaštiti prirode*)

Zaštita staništa unutar agroekosistema i drugih neautonomnih i poluautonomnih ekosistema

17. Očuvanje biološke i predione raznovrsnosti staništa unutar agroekosistema i drugih neautonomnih i poluautonomnih ekosistema sprovodi se prvenstveno očuvanjem i zaštitom rubnih staništa, živica, međa, pojedinačnih stabala, grupe stabala, bara i livadskih pojaseva, kao i drugih ekosistema sa očuvanom ili djelimično izmijenjenom drvenastom, žbunastom, livadskom ili močvarnom vegetacijom.
    Prilikom ukrupnjavanja poljoprivrednog zemljišta mora se voditi računa o očuvanju postojećih i stvaranju novih rubnih staništa radi obezbjeđenja biološke i predione raznovrsnosti staništa. (iz Člana 22 *Zakona o zaštiti prirode*)

Upotreba bioloških, biotehničkih i hemijskih sredstava u zaštićenim prirodnim dobrima

18. U zaštićenim prirodnim dobrima mogu se koristiti biološka i biotehnička sredstva za zaštitu bilja radi očuvanja biološke raznovrsnosti u skladu sa zakonom. (iz Člana 23 Zakona o zaštiti prirode).

Očuvanje genetske raznovrsnosti

19. Uzimanje genetskog materijala iz prirode radi korišćenja ne smije ugrožavati opstanak ekosistema ili populaciju divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva u njihovim staništima. (iz Člana 24 Zakona o zaštiti prirode)

Zaštita i korišćenje speleoloških objekata

20. U speleološkim objektima i njihovoj okolini zabranjeno je:
    1) zagađivati vodotoke i izvore ispuštanjem i unošenjem otrovnih materija;
    2) odlaganje uginulih životinja;
    3) odlaganje čvrstog otpada;
    4) uništavanje, oštećenje i odnošenje djelova pećinskog nakita, pećinskih sedimenata i fosilnih ostataka;
    5) uništavanje i odnošenje primjeraka faune i flore i narušavanje njihovih stanišnih uslova;
    6) izvođenje građevinskih radova koji mogu prouzrokovati značajne nepovoljne i trajne promjene geomorfoloških i hidroloških obilježja.

    U speleološkom objektu mogu se vršiti sljedeće radnje i aktivnosti:
    - organizovano posjećivanje, korišćenje ili uređenje speleološkog objekta ili njegovog dijela;
    - otvaranje ili zatvaranje ulaza, odnosno izlaza speleološkog objekta;
    - izgradnja, obnova ili sanacija svakoga podzemnog objekta;
    - obavljanje naučnih i stručnih istraživanja;
    - ronjenje;
    - snimanje filmova ili fotografisanje;
    - radnje i aktivnosti koje ne utiču na primarne osobine, uslove i prirodnu floru ili faunu u speleološkom objektu ili njegovom nadzemlju.

    Navedene radnje i aktivnosti mogu se vršiti samo na osnovu dozvole koju izdaje organ uprave, uz predhodno mišljenje ministarstva nadležnog za poslove poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede. (iz Člana 29 *Zakona o zaštiti prirode*)

Zaštićeno stanište

21. Na zaštićenom staništu zabranjeno je vršiti radnje i aktivnosti i obavljati djelatnosti kojima se ugrožavaju njegove vrijednosti. (iz Člana 42 *Zakona o zaštiti prirode*)

Zaštićeni geološki i paleontološki objekti

22. Zaštićeni geološki i paleontološki objekti (fosili, minerali, kristali i pećinski nakit i dr.) su djelovi geonasleđa koji zbog svoje rijetkosti imaju izuzetan naučni značaj i mogu biti:
    - primjerci sintipova i genotipova fosila, kao i tipske vrste fosila koji zbog svoje rijetkosti i izuzetnog naučnog značaja predstavljaju prirodnu vrijednost;
    - pojedinačni minerali ili kristali, pećinski nakit koji zbog svoje rijetkosti i izuzetnog naučnog značaja predstavljaju prirodnu vrijednost;
    - zbirke sintipova i genotipova fosila, tipskih vrsta fosila pojedinačnih minerala i kristala koji zbog svoje rijetkosti i izuzetnog naučnog značaja predstavljaju prirodnu vrijednost.

    Zaštićene geološke i paleontološke objekte utvrđuje i proglašava zaštićenim prirodnim dobrima Ministarstvo na predlog stručnih i naučnih institucija koje se bave geološkim i paleontološkim istraživanjima.

    Zabranjeno je sakupljanje i uništavanje zaštićenih fosila, minerala, kristala i pećinskog nakita i oštećivanje njihovih nalazišta. (iz Člana 47 *Zakona o zaštiti prirode*)

Zaštita i očuvanje zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva

23. Strogo zaštićene i zaštićene divlje vrste biljaka, životinja i gljiva čine:
    - primjerci samoniklih biljaka, gljiva i slobodnoživećih životinja i njihovi uzgojeni primjerci;

- njihovi razvojni oblici (jaja, sjemenke, plodovi, micelije i dr.);
- njihovi djelovi i derivati;
- od njih dobijeni lako prepoznatljivi proizvodi.

Zabranjeno je istrebljivanje autohtone divlje vrste biljaka, životinja i gljiva.

Zabranjeno je branje, skupljanje, korišćenje, uništavanje zaštićenih divljih vrsta biljaka, uznemiravanje, hvatanje, ozljeđivanje zaštićenih divljih životinja, smanjivanje brojnosti populacije zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva (uklanjanje, ubijanje i sl.), uništavanje ili oštećivanje njihovih staništa ili mijenjanje njihovih životnih uslova.

Izuzetno od prethodnog stava, na području zaštićenog prirodnog dobra mogu se brati, skupljati i koristiti zaštićene divlje vrste životinja, biljaka i gljiva samo u mjeri u kojoj vrsta ne bi postala ugrožena, uz dozvolu organa uprave. (iz Člana 80 *Zakona o zaštiti prirode*)

Zaštita nezaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva

24. Nezaštićene divlje vrste biljaka, životinja i gljiva čine:
    - primjerci samoniklih biljaka, gljiva i slobodnoživećih životinja i njihovi uzgojni primjerci;
    - njihovi razvojni oblici (jaja, sjemenke, plodovi, micelije i dr.);
    - njihovi djelovi i derivati;
    - od njih dobijeni lako prepoznatljivi proizvodi.

    Zabranjeno je branje, sakupljanje i korišćenje nezaštićenih biljaka i gljiva, odnosno hvatanje i ubijanje nezaštićenih životinjskih vrsta u mjeri u kojoj se može ugroziti brojnost populacije.

    Radnje iz prethodnog stava mogu se obavljati samo na osnovu dozvole organa uprave, ukoliko nije zakonom drugačije određeno. (iz Člana 81 *Zakona o zaštiti prirode*)

Zabrane

25. Zabranjeno je strogo zaštićene i zaštićene divlje vrste životinja:
    1) hvatati, držati, posjedovati, odnosno ubijati, uznemiravati, naročito u vrijeme razmnožavanja, podizanja mladih, migracije i hibernacije;
    2) uzgajati i stavljati u promet, pribavljati na drugi način i preparirati;
    3) oštećivati ili uništavati njihove razvojne oblike, gnijezda ili legla, kao i područja njihovog razmnožavanja ili odmaranja;
    4) uništavati ili uzimati jaja iz prirode;
    5) držati ukoliko je njihov lov i hvatanje zabranjen;
    6) kupovati, prodavati, transportovati zbog prodaje, držati zbog prodaje i nuditi na prodaju žive ili mrtve primjerke i bilo koji njihov prepoznatljivi dio ili derivat;
    7) koristiti na način ili putem metoda koji se koriste za sveobuhvatno ili neselektivno hvatanje ili ubijanje ili koje izazivaju lokalno nestajanje vrsta.

    Izuzetno od prethodnog stava, pojedine strogo zaštićene i zaštićene divlje vrste životinja mogu se izvoziti i uvoziti u naučne svrhe i radi izlaganja, uz dozvolu organa uprave.

    Zabranjeno je strogo zaštićene i zaštićene divlje vrste biljaka i gljiva:
    - namjerno brati, sakupljati, posjedovati, sjeći, iskorjenjivati, uništavati u njihovom prirodnom okruženju u prirodi;
    - kupovati, prodavati ili razmjenjivati i nuditi na prodaju ili razmjenu primjeraka takvih vrsta uzetih iz prirode.

    Zabrane iz prethodnog stava odnose se na sve faze biološkog ciklusa biljaka i gljiva.

    Samonikle biljke i gljive, divlje životinje, kao i podzemne životinje koje nijesu zaštićene, a nalaze se u zaštićenom prirodnom dobru, uživaju zaštitu u skladu sa aktom o proglašenju.

    Izuzetno, radnje iz st. 1 i 3 mogu se vršiti na osnovu dozvole organa uprave, u slučajevima:
    - zaštite zdravlja ljudi, sigurnosti i vazdušne sigurnosti;
    - zaštite biljaka, životinja i gljiva;
    - sprječavanja ozbiljnih šteta na usjevima, stoci, šumama, ribnjacima, vodi i dr;

- istraživanja i obrazovanja, ponovnog naseljavanja (repopulacije), ponovnog unošenja i nužnog razmnožavanja.

Organ uprave može dozvoliti na selektivnoj osnovi ograničeno uzimanje, držanje i korišćenje pojedinih strogo zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva u malom broju. (iz Člana 82 Zakona o zaštiti prirode)

Uslovi korišćenja prirodnih dobara

26. Zaštićena prirodna dobara mogu se koristiti u skladu sa prostornim planom posebne namjene i planom upravljanja zaštićenog prirodnog dobra, vodeći računa o očuvanju biološke i predione raznovrsnosti.
    Zabranjeno je korišćenje zaštićenih prirodnih dobara na način koji prouzrokuje:
    - oštećenje zemljišta i gubitak njegove prirodne plodnosti;
    - oštećenje površinskih ili podzemnih geoloških, hidrogeoloških i geomorfoloških vrijednosti;
    - osiromašenje prirodnog fonda divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva;
    - smanjenje biološke i predione raznovrsnosti;
    - zagađenje ili ugrožavanje podzemnih i površinskih voda.(iz Člana 67 *Zakona o zaštiti prirode*)

Dozvole za naučna i obrazovna istraživanja

27. Naučna i obrazovna istraživanja na zaštićenim prirodnim dobrima, mogu vršiti pravna ili fizička lica na osnovu dozvole organa uprave.
    Dozvola iz prethodnog stava ovog člana izdaje se uz prethodno pribavljeno mišljenje organa državne uprave nadležnog za šumarstvo.
    Dozvola iz prethodnog člana, izdaje se naročito za:
    1) istraživanja zaštite i očuvanja prioritetnih tipova prirodnih staništa ili prioritetnih vrsta odnosno ugroženih vrsta;
    2) prekogranična istraživanja;
    3) istraživanja i radove koji su potrebni kao osnova za zaštitu, upravljanje i korišćenje populacija svih vrsta kojima prijeti istrebljenje;
    4) istraživanja posebno ugroženih vrsta, uzimajući u obzir njihovu geografsku rasprostranjenost;
    5) istraživanja ekološki značajnih lokaliteta koja su posebno važna za migratorne vrste na njihovim migratornim putevima, kao i za zimska hranilišta i gnijezdišta;
    6) procjenu populacija migratornih vrsta prema rezultatima obilježavanja;
    7) procjene uticaja metoda uzimanja divljih ptica na njihovu populaciju;
    8) razvoj ili usavršavanje ekoloških metoda za sprječavanje oštećenja koja izazivaju ptice;
    9) utvrđivanje uloga određenih vrsta kao indikatora zagađenja i
    10) proučavanje nepovoljnog uticaja hemijskog zagađenja na populacije vrsta ptica. (iz Člana 76 *Zakona o zaštiti prirode*)

Način korišćenja zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva

28. Zaštićene divlje vrste biljaka, životinja i gljiva mogu se koristiti na način da se ne ugrozi brojnost populacije.
    Korišćenje zaštićenih divljih vrsta životinja, biljaka i gljiva iz prethodnog stava ovog člana može se vršiti na osnovu dozvole organa uprave.
    Ministarstvo, u saradnji sa ministarstvom nadležnim za poslove poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede propisuje mjere zaštite zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva, koje obuhvataju:
    - sezonsku zabranu korišćenja i druga ograničenja korišćenja divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva;
    - privremenu ili lokalnu zabranu korišćenja radi obnove populacije do povoljnog nivoa;
    - način vršenja prometa i držanja živih i neživih primjeraka. (iz Člana 84 *Zakona o zaštiti prirode*)

18.2. POSEBNA PRAVILA, UREĐENJA I MJERE ZAŠTITE

18.2.1. POSEBNA PRAVILA, UREĐENJA I MJERE ZAŠTITE U ZONAMA SA POSEBNIM REŽIMIMA

Posebni rezervat prirode

1. Posebni rezervat prirode je lokalitet kopna ili mora, odnosno kopna i mora sa neizmijenjenom ili neznatno izmijenjenom prirodom, od naročitog značaja zbog jedinstvenosti, rijetkosti ili reprezentativnosti, a koji obuhvata stanište ugrožene divlje vrste biljaka, životinja i gljiva, bez naselja ili sa rijetkim naseljima u kojima čovjek živi usklađeno sa prirodom, koji se štiti radi očuvanja prirodnih uslova.
2. Dozvoljene i zabranjene radnje, aktivnosti i djelatnosti su:

POSEBNI REZERVAT PRIRODE	
DOZVOLJENO	**ZABRANJENO**
– naučnaistraživanjai praćenjeprirodnih procesa; – posjećivanje u cilju obrazovanja, ana osnovu dozvole koju izdaje pravno ili fizičko lice koje upravlja zaštićenim prirodnim dobrima (upravljač); – kretanje službenih lica NP “Prokletije” u mjeri u kojoj je to neophodno radi vršenja njihove službe; – kretanje službenih lica MUP u mjeri u kojoj je to neophodno radi kontrole granice i prilikom vršenja drugih službenih radnji; – kretanje drugih lica (Služba zaštite i spašavanja, Hitne pomoći i drugih službi i organa) prilikom intervencija u slučaju požara, elementarnih nepogoda i udesa, a u mjeri u kojoj je to neophodno radi ovih intervencija; – postavljanje oznaka granica Posebnog rezervata prirode sa natpisima na više jezika; – postavljanje oznaka staza kojima je dozvoljeno kretanje sa natpisima na više jezika; – postavljanje informacionih i edukacionih tabli sa natpisima na više jezika maksimalne površine do 2 m^2; – postavljanje elektronskih uređaja i opreme sa nezavisnim električnim napajanjem (PV paneli) koji služe za kontrolu kretanja ljudi i životinja; – druge radnje i aktivnosti i obavljanje djelatnosti koje dozvoli organ uprave;	– vršiti radnje i aktivnosti i obavljati djelatnosti koje mogu narušiti svojstva zbog kojih je proglašen zaštićenim prirodnim dobrom (branje i uništavanje biljaka, uznemiravanje, hvatanje i ubijanje životinja, uvođenje novih bioloških vrsta, melioracijski radovi, razni oblici privrednog i drugog korišćenja i sl); – korišćenje prirodnih resursa; – preoravanje livada i pašnjaka; – ispaša stoke; – eksploatacija mineralnih sirovina, uključujući i privremena pozajmišta građevinskog materijala; – izgradnja trajnih ili privremenih objekata; – izgradnja infrastrukturnih mreža i objekata; – kaptiranje izvora i hidrotehnički radovi na vodotokovima; – prosijecanje novih javnih puteva i staza; – postavljanje opreme za gostiteljsku djelatnost; – postavljanje opreme za sportsko-rekreativne i zabavne aktivnosti; – postavljanje reklamnih bilborda, tabli, panoa i stubova; – organizovano i neorganizovano kampovanje i bivakovanje; – loženje vatre; – kupanje i pranje u jezerima i jezercima i drugim vodenim površinama; – kretanje motornih i drugih vozila osim prilikom intervencija službe NP, MUP, Službe zaštite i spašavanja, Hitne pomoći i drugih službi i organa u slučaju požara, elementarnih nepogoda i udesa, a u mjeri u kojoj je to neophodno radi ovih intervencija; – vožnja motornih sanki i ATV vozila, osim prilikom intervencija službe NP, MUP, Službe zaštite i spašavanja, Hitne pomoći i drugih službi i organa u slučaju požara, elementarnih nepogoda i udesa, a u mjeri u kojoj je to neophodno radi ovih intervencija; – vožnja čamaca i drugih plovila u jezerima i jezercima, osim prilikom intervencija službe NP, MUP, Službe zaštite i spašavanja, Hitne pomoći i drugih službi i organa u slučaju

POSEBNI REZERVAT PRIRODE	
DOZVOLJENO	**ZABRANJENO**
	požara, elementarnih nepogoda i udesa, a u mjeri u kojoj je to neophodno radi ovih intervencija; – nadlijetanje motornim letjelicama bliže od 500 m iznad Posebnog rezervata prirode i bliže od 500 m horizontalne udaljenosti od granice Posebnog rezervata prirode i letjelicama bez motornog pogona bliže od 100 m iznad Posebnog rezervata prirode i bliže od 100 m horizontalne udaljenosti od granice Posebnog rezervata prirode; – druge radnje i aktivnosti i obavljanje djelatnosti koje kao takve definiše organ uprave;

Zone sa režimom zaštite I stepena

3. Režim zaštite I stepena - stroga zaštita sprovodi se na zaštićenom prirodnom dobru ili njegovom dijelu sa neznatno izmijenjenim osobinama staništa izuzetnog funkcionalno- ekološkog značaja, kojom se omogućavaju prirodni biološki procesi, očuvanje integriteta staništa i životnih zajednica, uključujući izuzetno vrijedna kulturna dobra.
4. Dozvoljene i zabranjene radnje, aktivnosti i djelatnosti su:

ZONE SA REŽIMOM ZAŠTITE I STEPENA	
DOZVOLJENO	**ZABRANJENO**
– naučnaistraživanjai praćenjeprirodnih procesa; – posjećivanje u obrazovne, rekreativne i opšte kulturne svrhe; – sprovođenje se zaštitnih, sanacionih i drugih neophodnih mjera u slučaju požara, elementarnih nepogoda i udesa, pojave biljnih i životinjskih bolesti i prenamnožavanja štetočina; – izvođenje biotehničkih radova sa ciljem da se postigne/održi željeno stanje i radi sanacije ugroženih djelova prostora i resursa. – kretanje službenih lica NP "Prokletije" u mjeri u kojoj je to neophodno radi vršenja njihove službe; – kretanje službenih lica MUP u mjeri u kojoj je to neophodno radi kontrole granice i prilikom vršenja drugih službenih radnji; – kretanje drugih lica prilikom intervencija u slučaju požara, elementarnih nepogoda i udesa, a u mjeri u kojoj je to neophodno radi ovih intervencija; – tekuće održavanje i sanacija, infrastrukturno opremanje, rekonstrukcija, adaptacija i stilsko-oblikovno prilagođavanje tradicionalnoj arhitekturi Plavsko-gusinjskog regiona, a u okviru postojećih gabarita postojećih objekata katuna, planinarskih domova i objekata NP; – postavljanje oznaka granica Zone sa režimom zaštite I stepena; – postavljanje oznaka staza kojima je dozvoljeno kretanje ljudi i životinja; – postavljanje informacionih i edukacionih tabli maksimalne površine do 2 m^2; – postavljanje elektronskih uređaja i opreme sa nezavisnim električnim napajanjem (PV paneli) koji služe za kontrolu kretanja ljudi i životinja; – postavljanje potrebnih uređaja, opreme i oznaka na prostoru uz graničnu liniju, a za potrebe nadzora državne granice u skladu sa *Zakonom o graničnoj kontroli*; – nadlijetanje letjelicama bez motornog pogona; – druge radnje i aktivnosti i obavljanje djelatnosti koje dozvoli organ uprave;	– vršiti radnje i aktivnosti i obavljati djelatnosti koje mogu narušiti svojstva zbog kojih je proglašen zaštićenim prirodnim dobrom (branje i uništavanje biljaka, uznemiravanje, hvatanje i ubijanje životinja, uvođenje novih bioloških vrsta, melioracijski radovi, razni oblici privrednog i drugog korišćenja i sl); – korišćenje prirodnih resursa; – preoravanje livada i pašnjaka; – ispaša stoke; – eksploatacija mineralnih sirovina, uključujući i privremena pozajmišta građevinskog materijala; – izgradnja trajnih ili privremenih objekata; – izgradnja infrastrukturnih mreža i objekata; – kaptiranje izvora i hidrotehnički radovi na vodotokovima; – prosijecanje novih javnih puteva i staza; – postavljanje opreme za ugostiteljsku djelatnost; – postavljanje opreme za sportsko-rekreativne i zabavne aktivnosti; – postavljanje reklamnih bilborda, tabli, panoa i stubova; – organizovano i neorganizovano kampovanje i bivakovanje; – loženje vatre osim na za ovu svrhu posebno uređenim mjestima u okviru katuna i planinarskih domova; – kupanje i pranje u jezerima i jezercima i drugim vodenim površinama; – kretanje motornih i drugih vozila osim prilikom intervencija službe NP, MUP, Službe zaštite i spašavanja, Hitne pomoći i drugih službi i organa u slučaju požara, elementarnih nepogoda i udesa, a u mjeri u kojoj je to neophodno radi ovih intervencija; – vožnja motornih sanki i ATV vozila, osim prilikom intervencija službe NP, MUP, Službe zaštite i spašavanja, Hitne pomoći i drugih službi i organa u slučaju požara, elementarnih nepogoda i udesa, a u mjeri u kojoj je to neophodno radi ovih intervencija; – vožnja čamaca i drugih plovila u jezerima i jezercima, osim prilikom intervencija službe NP, MUP, Službe zaštite i spašavanja, Hitne pomoći i drugih službi i organa u slučaju požara, elementarnih nepogoda i udesa, a u mjeri u kojoj je to neophodno radi ovih intervencija;

ZONE SA REŽIMOM ZAŠTITE I STEPENA	
DOZVOLJENO	**ZABRANJENO**
	– nadlijetanje motornim letjelicama bliže od 500 m iznad ovih zona i bliže od 500 m horizontalne udaljenosti od granica ovih zona; – druge radnje i aktivnosti i obavljanje djelatnosti koje kao takve definiše organ uprave;

Zone sa režimom zaštite II stepena

5. U zonama sa režimom zaštite II stepena - aktivna zaštita se sprovodi na zaštićenom prirodnom dobru u kome su djelimično izmijenjene osobine prirodnih staništa ali ne do nivoa da ugrožavaju njihov funkcionalno-ekološki značaj, uključujući vrijedne predjele i objekte geonasljeđa.
6. Dozvoljene i zabranjene radnje, aktivnosti i djelatnosti su:

ZONE SA REŽIMOM ZAŠTITE II STEPENA	
DOZVOLJENO	**ZABRANJENO**
– naučnaistraživanjai praćenjeprirodnih procesa; – posjećivanje u obrazovne, rekreativne i opšte kulturne svrhe; – intervencije u cilju restauracije, revitalizacije i ukupnog unaprjeđenja zaštićenog prirodnog dobra; – sprovođenje se zaštitnih, sanacionih i drugih neophodnih mjera u slučaju požara, elementarnih nepogoda i udesa, pojave biljnih i životinjskih bolesti i prenamnožavanja štetočina; – izvođenje biotehničkih radova sa ciljem da se postigne/održi željeno stanje i radi sanacije ugroženih djelova prostora i resursa. – kontrolisano korišćenje prirodnih resursa u zaštićenom prirodnom dobru, bez posljedica po primarne vrijednosti njihovih prirodnih staništa, populacija, ekosistema, obilježja predjela i objekata geonasljeđa; – radovi na uređenju objekata kulturno-istorijskog nasljeđa i tradicionalne gradnje (katuna); – očuvanje tradicionalnih djelatnosti lokalnog stanovništva; – tekuće održavanje i sanacija, infrastrukturno opremanje, rekonstrukcija, adaptacija i stilsko-oblikovno prilagođavanje tradicionalnoj arhitekturi Plavsko-gusinjskog regiona, a u okviru postojećih gabarita postojećih objekata katuna, planinarskih domova i objekata NP; – izgradnja trajnih ili privremenih objekata koji su u funkciji katuna, turističkog smještaja, centara za posjetioce, uprave i administracije na ovim planom definisanim lokacijama; – izgradnja i uređenje vidikovaca; – izgradnja infrastrukturnih mreža i objekata koji su u funkciji katuna, turističkog smještaja, centara za posjetioce, uprave i administracije na ovim planom definisanim lokacijama; – postavljanje opreme za ugostiteljsku djelatnost isključivo na planiranim lokacijama turističkog smještaja; – organizovano kampovanje isključivo na planiranim lokacijama turističkog smještaja; – sa posebnom dozvolom, ograničeno i kontrolisano kretanje motornih i drugih vozila za: dovoženje i odvoženje ljudi, opreme, uređaja, potrošnog materijala, poljoprivrednih proizvoda nastalih na katunu, stoke – životinja, prilikom tradicionalnog izdizanja i silaska sa katuna – ograničeno i kontrolisano kretanje građevinskog matrijala prilikom odobrenih građevinskih radova – kretanje motornih i drugih vozila prilikom intervencija službe NP, MUP, Službe zaštite i spašavanja, Hitne pomoći i drugih službi i organa u slučaju požara, elementarnih nepogoda i udesa, a u mjeri u kojoj je to neophodno radi ovih intervencija; – postavljanje oznaka granica Zone sa režimom zaštite II stepena; – postavljanje informacionih i edukativnih tabli i oznaka turističke signalizacije maksimalne površine do 2 m^2 po jednoj tabli ili oznaci;	– vršiti radnje i aktivnosti i obavljati djelatnosti koje mogu narušiti svojstva zbog kojih je proglašen zaštićenim prirodnim dobrom (branje i uništavanje biljaka, uznemiravanje, hvatanje i ubijanje životinja, uvođenje novih bioloških vrsta, melioracijski radovi, razni oblici privrednog i drugog korišćenja i sl); – preoravanje livada i pašnjaka; – eksploatacija mineralnih sirovina, uključujući i privremena pozajmišta građevinskog materijala; – korišćenje prirodnih resursa, osim korišćenja pašnjaka za tradicionalnu ekstenzivnu ispašu stoke, korišćenja vode za piće za potrebe stanovništva na katunima, za pojenje stoke, za planirane turističke smještajne kapacitete, centre za posjetioce i objekte uprave i administracije na ovim planom definisanih lokacijama; – izgradnja trajnih ili privremenih objekata izvan ovim planom definisanih lokacija; – izgradnja infrastrukturnih mreža i objekata izvan ovim planom definisanih lokacija; – kaptiranje izvora i hidrotehnički radovi na vodotokovima; – prosijecanje novih javnih puteva i staza; – postavljanje opreme za sportsko-rekreativne i zabavne aktivnosti niskog intenziteta, osim na ovim planom definisanim lokacijama turističkih smještajnih kapaciteta i centara za posjetioce, a u skladu sa posebnim pravilima iz ovog plana; – postavljanje reklamnih bilborda, tabli, panoa i stubova; – neorganizovano kampovanje i bivakovanje; – loženje vatre osim na za ovu svrhu posebno uređenim mjestima u okviru katuna, planinarskih domova, eko naselja i centara za posjetioce; – kupanje i pranje u jezerima i jezercima i drugim vodenim površinama; – kretanje motornih i drugih vozila osim u posebnim slučajevima koji su definisani u koloni za dozvoljene aktivnosti; – vožnja motornih sanki i ATV vozila, osim prilikom intervencija službe NP, MUP, Službe zaštite i spašavanja, Hitne pomoći i drugih službi i organa u slučaju požara, elementarnih nepogoda i udesa, a u mjeri u kojoj je to neophodno radi ovih intervencija; – vožnja čamaca i drugih plovila u jezerima i jezercima, osim prilikom intervencija službe NP, MUP, Službe zaštite i spašavanja, Hitne pomoći i drugih službi i organa u slučaju požara, elementarnih nepogoda i udesa, a u mjeri u kojoj je to neophodno radi ovih intervencija; – nadlijetanje motornim letjelicama bliže od 500 m iznad ovih zona i bliže od 500 m horizontalne udaljenosti od granica ovih zona; – druge radnje i aktivnosti i obavljanje djelatnosti koje kao takve definiše organ uprave;

ZONE SA REŽIMOM ZAŠTITE II STEPENA	
DOZVOLJENO	**ZABRANJENO**
– izgradnja graničnog prelaza u skladu sa *Zakonom o graničnoj kontroli* i drugim propisima; – postavljanje potrebnih uređaja, opreme i oznaka na prostoru uz graničnu liniju i na području graničnog prelaza, a za potrebe nadzora državne granice u skladu sa *Zakonom o graničnoj kontroli*; – nadlijetanje letjelicama bez motornog pogona; – radnje i aktivnosti i obavljanje djelatnosti koje dozvoli organ uprave.	

Zone sa režimom zaštite III stepena

7. U zonama sa režimom zaštite III stepena -održivo korišćenje se sprovodi na zaštićenom prirodnom dobru ili njegovom dijelu sa djelimično izmijenjenim i/ili izmijenjenim osobinama staništa koja omogućavaju funkcionalno- ekološko povezivanje i integritet zaštićenog prirodnog dobra.
8. Dozvoljene i zabranjene radnje, aktivnosti i djelatnosti su:

ZONE SA REŽIMOM ZAŠTITE III STEPENA	
DOZVOLJENO	**ZABRANJENO**
– naučnaistraživanjai praćenjeprirodnih procesa; – posjećivanje u obrazovne, rekreativne i opšte kulturne svrhe; – intervencije u cilju restauracije, revitalizacije i ukupnog unaprjeđenja zaštićenog prirodnog dobra; – sprovođenje se zaštitnih, sanacionih i drugih neophodnih mjera u slučaju požara, elementarnih nepogoda i udesa, pojave biljnih i životinjskih bolesti i prenamnožavanja štetočina; – izvođenje biotehničkih radova sa ciljem da se postigne/održi željeno stanje i radi sanacije ugroženih djelova prostora i resursa. – tekuće održavanje i sanacija, infrastrukturno opremanje, rekonstrukcija, adaptacija i stilsko-oblikovno prilagođavanje tradicionalnoj arhitekturi Plavsko-gusinjskog regiona, a u okviru postojećih gabarita postojećih objekata katuna, planinarskih domova i objekata NP; – izgradnja trajnih ili privremenih objekata koji su u funkciji katuna, turističkog smještaja, centara za posjetioce, uprave i administracije na ovim planom definisanim lokacijama; – izgradnja i uređenje vidikovaca; – izgradnja infrastrukturnih mreža i objekata koji su u funkciji katuna, turističkog smještaja, centara za posjetioce, uprave i administracije na ovim planom definisanim lokacijama; – postavljanje opreme ugostiteljsku djelatnost isključivo na planiranim lokacijama turističkog smještaja; – organizovano kampovanje isključivo na planiranim lokacijama turističkog smještaja; – prosjecanje novih javnih puteva i staza; – radovi na uređenju objekata kulturno-istorijskog nasljeđa i tradicionalne gradnje; – očuvanje tradicionalnih djelatnosti lokalnog stanovništva; – selektivno i ograničeno korišćenje prirodnih resursa; – pregonska ispaša u šumama i ispaša na pašnjačkim površinama saglasno posebnim propisima i kapacitetima pašnjaka; – postavljanje oznaka granica Zone sa režimom zaštite III stepena; – postavljanje informacionih i edukativnih tabli i oznaka turističke signalizacije maksimalne površine do 2 m^2 po jednoj tabli ili oznaci; – postavljanje reklamnih bilborda, tabli, panoa i stubova maksimalne pojedinačne površine do 1,2 m^2; – kretanje motornih i drugih vozila; – vožnja motornih sanki i ATV vozila; – vožnja čamaca i drugih plovila u jezerima i jezercima; – nadlijetanje letjelicama sa i bez motornog pogona; – druge radnje i aktivnosti i obavljanje djelatnosti koje dozvoli organ uprave;	– vršiti radnje i aktivnosti i obavljati djelatnosti koje mogu narušiti svojstva zbog kojih je proglašen zaštićenim prirodnim dobrom (branje i uništavanje biljaka, uznemiravanje, hvatanje i ubijanje životinja, uvođenje novih bioloških vrsta, melioracijski radovi, razni oblici privrednog i drugog korišćenja i sl); – preoravanje livada i pašnjaka; – eksploatacija mineralnih sirovina, uključujući i privremena pozajmišta građevinskog materijala; – izgradnja trajnih ili privremenih objekata izvan ovim planom definisanih lokacija; – izgradnja infrastrukturnih mreža i objekata izvan ovim planom definisanih lokacija; – kaptiranje izvora i hidrotehnički radovi na vodotokovima; – prosijecanje novih javnih puteva i staza izvan ovim planom definisanih koridora; – postavljanje opreme za sportsko-rekreativne i zabavne aktivnosti niskog intenziteta, osim na ovim planom definisanim lokacijama turističkih smještajnih kapaciteta i centara za posjetioce; – postavljanje reklamnih bilborda, tabli, panoa i stubova; – neorganizovano kampovanje i bivakovanje; – loženje vatre osim na za ovu svrhu posebno uređenim mjestima; – druge radnje i aktivnosti i obavljanje djelatnosti koje kao takve definiše organ uprave;

18.2.2. PRAVILA ZA PROSTOR UZ GRANIČNU LINIJU I PODRUČJE GRANIČNOG PRELAZA

1. U prostoru koji doseže do 100, odnosno 300 metara od granične linije i u području graničnog prelaza radnje i aktivnosti se obavljaju u skladu sa *Zakonom o graničnoj kontroli* ("Sl. list CG", br. 72/09).

18.2.3. PRAVILA ZA IZGRADNJU, REKONSTRUKCIJU I ADAPTACIJU OBJEKATA

Pravila za tretman postojećih objekata

1. U skladu sa *Opštim pravilima korišćenja, uređenja i mjerama zaštite* ovog plana zadržavaju se svi postojeći objekti katuna, planinarskih domova, objekata NP, uprave i administracije,
2. Ovim planom zadržavaju se svi objekti porodičnog stanovanja (stalno stanovanje) i poljoprivredni objekti u djelovima stalnih naselja koji se nalaze u granici NP.
3. Pod postojećim objektima se podrazumijevaju svi objekti koji su kao takvi upisani u katastarskim evidencijama ili se nalaze na ortofoto snimcima Uprave za nekretnine iz 2011. godine, bez obzira na njihov legalitet i namjenu, stanje korišćenja (koriste se ili su napušteni), nivo dovršenosti izgradnje i u zatečenim horizontalnim i vertikalnim gabaritima.
4. Za ove objekte tretman zavisi od zone zaštite u kojoj se nalaze, a definisan je i u *Posebnim pravilima, uređenja i mjerama zaštite u zonama sa posebnim režimima* kao: "tekuće održavanje i sanacija, infrastrukturno opremanje, rekonstrukcija, adaptacija i stilsko-oblikovno prilagođavanje tradicionalnoj arhitekturi Plavsko-gusinjskog regiona, a u okviru postojećih gabarita postojećih objekata katuna, planinarskih domova i objekata NP".
5. Tekuće održavanje i sanacija su:
   - obnova, sanacija i zamjena oštećenih i dotrajalih konstruktivnih i drugih djelova objekta i krova u zatečenim gabaritima;
   - priključak na komunalnu infrastrukturu, kao i rekonstrukcija svih vrsta instalacija;
   - rekonstrukcija postojećih ograda i potpornih zidova;
6. Ahrhitektonsko oblikovanje treba da je u skladu sa *Pravilima za za izgradnju objekata i uređenje terena - IZGRADNJA OBJEKATA I UREĐENJE TERENA U OKVIRU PODRUČJA KATUNA.*
7. Svi radovi na objektima i uređenju terena se izvode isključivo na osnovu projektne dokumentacije u skladu sa zakonom, posebnim propisima, standardima i normativima.

Pravila za tretman postojećih objekata u zonama stalnih naselja

1. U djelovima stalnih naselja koji se nalaze u granici NP,u skladu sa *Opštim pravilima korišćenja, uređenja i mjerama zaštite* ovog plana zadržavaju se svi objekti porodičnog stanovanja (stalno stanovanje) i poljoprivredni i pomoćni objekti funkciji ovih namjena.
2. Pod postojećim objektima se podrazumijevaju svi objekti koji su kao takvi upisani u katastarskim evidencijama ili se nalaze na ortofoto snimcima Uprave za nekretnine iz 2011. godine, bez obzira na njihov legalitet i namjenu, stanje korišćenja (koriste se ili su napušteni), nivo dovršenosti izgradnje i u zatečenim horizontalnim i vertikalnim gabaritima.
3. Za ove objekte moguće su intervencije propisane za zonusa režimom zaštite III stepena, a koje su definisane u *Posebnim pravilima, uređenja i mjerama zaštite u zonama sa posebnim režimima*
   - tekuće održavanje i sanacija, infrastrukturno opremanje, rekonstrukcija, adaptacija i stilsko-oblikovno prilagođavanje tradicionalnoj arhitekturi Plavsko-gusinjskog regiona, a u okviru postojećih gabarita postojećih objekata katuna, planinarskih domova i objekata NP".
   - izgradnja trajnih ili privremenih pomoćnih objekata koji su u funkciji poljoprivrednog domaćinstva;
4. Tekuće održavanje i sanacija su:
   - obnova, sanacija i zamjena oštećenih i dotrajalih konstruktivnih i drugih djelova objekta i krova u zatečenim gabaritima;
   - priključak na komunalnu infrastrukturu, kao i rekonstrukcija svih vrsta instalacija;
   - rekonstrukcija postojećih ograda i potpornih zidova;
5. Nije moguća izgradnja novih objekata, a postojeći se mogu dograditi do ovim Planom utvrđenih maksimalnih urbanističkih parametara.
6. Maksimalna BRGP stambenog objekta je 250m^2,
7. Maksimalna spratnost stambenog objekta je do 3 nadzemne etaže
8. Maksimalna spratnost pomoćnog objekta objekta je 1 nadzemna etaža
9. Minimalno rastojanje od susjednih objekata je 5,0 m.

10. Maksimalna visina objekta sa 1 nadzemnom etažom je 7,5 m, a za objekte sa 3 nadzemne etaže je 11,5 m, i to računajući od najniže kote konačno uređenog i nivelisanog terena oko objekta do sljemena krova.
11. Krov je četvorovodni nagiba 33 – 45°, a krovni pokrivač je po pravilu od drveta (drvena šindra ili drugi tradicionalni krovni pokrivač od drveta).
12. Sokle i zidovi nadzemnih etaža su od okolnog kamena, a u slučaju da objekat ima suteren i prizemlje, zidovi prizemlja mogu biti i od drveta.
13. Na prozorima kao zaštitu od atmosferskih uticaja koristiti drvene kapke.
14. Snabdijevanje električnom energijom je moguće i iz fotonaponskih panela tamo gdje nije racionalna izgradnja elektroenergetske mreže. Fotonaponski paneli se mogu postavljati na objekte i na tlo.
15. Snabdijevanje vodom za piće mora biti na Zakonom propisan način.
16. Tretman fekalnih voda se vrši bioprečistačima čiji kapacitet mora odgovarati broju korisnika, odnosno planiranoj količini otpadnih voda. Moguće je i postavljanje kompostnog toaleta u potrebnom broju prema broju planiranih korisnika.
17. Stajsko đubre se odlaže u nepropusne jame i koristi na tradicionalan način. Jame za osoku su nepropusne i njen tretman mora biti u skladu sa propisima.
18. Dozvoljena je ograđivanje dijela parcele predviđene za stanovanje kao otvorenih torova (boravak stoke na otvorenom i za potrebe odvajanja stoke). Ograda je od lokalnog kamena ili drveta ili u njihovoj kombinaciji, a maksimalna visina ograde je do 1,6 m.
19. Ozelenjavanje oko objekata vršiti jedino sadnicama okolnog autohtonog zelenila.
20. Svi radovi na objektima i uređenju terena se izvode isključivo na osnovu projektne dokumentacije u skladu sa zakonom, posebnim propisima, standardima i normativima.

18.2.4. **PRAVILA ZA ZA IZGRADNJU OBJEKATA I UREĐENJE TERENA**

TRETMAN OBJEKATA I UREĐENJE TERENA U OKVIRU PODRUČJA KATUNA (II režim zaštite)

1. Moguća je izgradnja pomoćnih objekata koji su u funkciji katuna (staje, torovi, mljekari i sl.).
2. Objekti su isključivo samostojeći.
3. Minimalno rastojanje od susjednih objekata je 5,0 m.
4. Maksimalna spratnost ovih objekata je 1 nadzemna etaža. Na terenu u većem nagibu (do 25°) objekat može imati i 2 nadzemne etaže, pri čemu je donja suteren.
5. Maksimalna visina objekta sa 1 nadzemnom etažom je 7,5 m, a za objekte sa 2 nadzemne etaže je 10,5 m, i to računajući od najniže kote konačno uređenog i nivelisanog terena oko objekta do sljemena krova.
6. Arhitektura ovih objekata je stilski-oblikovno prilagođena tradicionalnoj arhitekturi Plavsko-gusinjskog regiona.
7. Horizontalni gabarit ovih objekata je pravougaoni, sa odnosom strana od 1:1,5 do 1:2.
8. Maksimalna površina pod pojedinačnim objektom je 24 m^2.
9. Maksimalna BRGP pojedinačnog objekta sa 1 nadzemnom etažom je 24 m^2, a kod objekta sa 2 nadzemne etaže je 48 m^2.
10. Krov je četvorovodni nagiba 33 – 45°, a krovni pokrivač je po pravilu od drveta (drvena šindra ili drugi tradicionalni krovni pokrivač od drveta).
11. Sokle i zidovi nadzemnih etaža su od okolnog kamena, a u slučaju da objekat ima suteren i prizemlje, zidovi prizemlja mogu biti i od drveta.
12. Na prozorima kao zaštitu od atmosferskih uticaja koristiti drvene kapke.
13. Snabdijevanje električnom energijom je moguće iz fotonaponskih panela i/ili iz prenosnih agregata. Fotonaponski paneli se mogu postavljati na objekte i na tlo.
14. Snabdijevanje vodom za piće je moguće iz najbližih lokalnih izvora i u skladu sa Zakonom.
15. Tretman fekalnih voda se vrši bioprečistačima čiji kapacitet mora odgovarati broju korisnika (ES-ekvivalnetnih stanovnika), odnosno planiranoj količini otpadnih voda. Moguće je i postavljanje kompostnog toaleta u potrebnom broju prema broju planiranih korisnika.
16. Stajsko đubre se odlaže u nepropusne jame i koristi na tradicionalan način. Jame za osoku su nepropusne i njen tretman mora biti u skladu sa propisima.
17. Spoljašnje osvjetljene primjenjivati u najmanjoj mogućoj mjeri kako bi se izbjeglo „svjetlosno zagađenje" i njegov nepovoljan uticaj na životnu sredinu.
18. Nije dozvoljeno ograđivanje oko objekata katunskih nastambi i pomoćnih objekata.
19. Dozvoljena je samo izrada ograda za otvorene torove (boravak stoke na otvorenom i za potrebe odvajanja stoke i u tom slučaju ograda je od lokalnog kamena ili drveta ili u njihovoj kombinaciji, a maksimalna visina ograde je do 1,6 m.
20. Ozelenjavanje oko objekata vršiti jedino sadnicama okolnog autohtonog zelenila.

21. Kod objekata koji se nalaze u režimu II stepena zaštite nije predviđeno zadržavanje motornih vozila, pa time ni njihovo parkiranje.
22. Svi radovi na objektima i uređenju terena se izvode isključivo na osnovu projektne dokumentacije u skladu sa zakonom, posebnim propisima, standardima i normativima.

IZGRADNJA OBJEKATA I UREĐENJE TERENA U OKVIRU PODRUČJA KATUNA U REŽIMU III STEPENA ZAŠTITE

23. Moguća je izgradnja pomoćnih objekata koji su u funkciji katuna (staje, torovi, mljekari i sl.).
24. Objekti su isključivo samostojeći.
25. Minimalno rastojanje od susjednih objekata je 5,0 m.
26. Maksimalna spratnost ovih objekata je 1 nadzemna etaža. Na terenu u većem nagibu (do 25°) objekat može imati i 2 nadzemne etaže, pri čemu je donja suteren.
27. Maksimalna visina objekta sa 1 nadzemnom etažom je 7,5 m, a za objekte sa 2 nadzemne etaže je 10,5 m, i to računajući od najniže kote konačno uređenog i nivelisanog terena oko objekta do sljemena krova.
28. Arhitektura ovih objekata je stilski-oblikovno prilagođena tradicionalnoj arhitekturi Plavsko-gusinjskog regiona.
29. Horizontalni gabarit ovih objekata je pravougaoni, sa odnosom strana od 1:1,5 do 1:2.
30. Maksimalna površina pod pojedinačnim objektom je 24 m^2.
31. Maksimalna BRGP pojedinačnog objekta sa 1 nadzemnom etažom je 24 m^2, a kod objekta sa 2 nadzemne etaže je 48 m^2.
32. Krov je četvorovodni nagiba 33 – 45°, a krovni pokrivač je po pravilu od drveta (drvena šindra ili drugi tradicionalni krovni pokrivač od drveta).
33. Sokle i zidovi nadzemnih etaža su od okolnog kamena, a u slučaju da objekat ima suteren i prizemlje, zidovi prizemlja mogu biti i od drveta.
34. Na prozorima kao zaštitu od atmosferskih uticaja koristiti drvene kapke.
35. Snabdijevanje električnom energijom je moguće i iz fotonaponskih panela tamo gdje nije racionalna izgradnja elektroenergetske mreže. Fotonaponski paneli se mogu postavljati na objekte i na tlo.
36. Snabdijevanje vodom za piće mora biti na Zakonom propisan način.
37. Tretman fekalnih voda se vrši bioprečistačima čiji kapacitet mora odgovarati broju korisnika, odnosno planiranoj količini otpadnih voda. Moguće je i postavljanje kompostnog toaleta u potrebnom broju prema broju planiranih korisnika.
38. Stajsko đubre se odlaže u nepropusne jame i koristi na tradicionalan način. Jame za osoku su nepropusne i njen tretman mora biti u skladu sa propisima.
39. Spoljašnje osvjetljene primjenjivati u najmanjoj mogućoj mjeri kako bi se izbjeglo „svjetlosno zagađenje" i njegov nepovoljan uticaj na životnu sredinu.
40. Nije dozvoljeno ograđivanje oko objekata katunskih nastambi i pomoćnih objekata.
41. Dozvoljena je samo izrada ograda za otvorene torove (boravak stoke na otvorenom i za potrebe odvajanja stoke i u tom slučaju ograda je od lokalnog kamena ili drveta ili u njihovoj kombinaciji, a maksimalna visina ograde je do 1,6 m.
42. Ozelenjavanje oko objekata vršiti jedino sadnicama okolnog autohtonog zelenila.
43. Svi radovi na objektima i uređenju terena se izvode isključivo na osnovu projektne dokumentacije u skladu sa zakonom, posebnim propisima, standardima i normativima.

OBJEKTI TURISTIČKOG SMJEŠTAJA EKO-ETNO SELO, EKO-KATUN, EKO PLANINARSKO NASELJE, SMJEŠTAJ U DOMAĆINSTVU I SEOSKOM DOMAĆINSTVU, SMJEŠTAJ U SEOSKOM TURIZMU

1. Izgradnja ove vrste novih objekata moguća je samo na ovim planom definisanim lokacijama.
2. Minimalna veličina urbanističke parcele je 100 m^2/ležaju.
3. Moguća je izgradnja novih objekata i/ili rekonstrukcija i adaptacija postojećih katunskih nastambi za smještaj turista i pomoćnih objekata koji su u funkciji turističkog smještaja (zatvoreni i otvoreni objekti za pripremu i usluživanje hranje i pića, prezentaciju i degustaciju lokalnih gastronomskih specijaliteta, sanitarni čvorovi, nadstrešnice i sl).
4. Objekti su isključivo samostojeći.
5. Minimalno rastojanje od susjednih objekata je 5,0 m.
6. Maksimalna spratnost objekata za smještaj turista je 2 nadzemne etaže, pri čemu je najviša etaža potkrovlje. Na terenu u većem nagibu (do 25°) objekat može imati i 3 nadzemne etaže (suteren, prizemlje i potkrovlje). Potkrovlje ne može imati nazidak.
7. Maksimalna spratnost pomoćnih objekata je 1 nadzemna etaža.

8. Maksimalna visina objekta sa 2 nadzemne etaže je 7,5 m, a za objekte sa 3 nadzemne etaže je 10,5 m, i to računajući od najniže kote konačno uređenog i nivelisanog terena oko objekta do sljemena krova.
9. Arhitektura ovih objekata je stilski-oblikovno prilagođena tradicionalnoj arhitekturi Plavsko-gusinjskog regiona.
10. Horizontalni gabarit ovih objekata je pravougaoni, sa odnosom strana od 1:1,5 do 1:2.
11. Maksimalna površina pod pojedinačnim objektom je 24 m^2.
12. Maksimalna BRGP pojedinačnog objekta sa 2 nadzemne etaže je 48 m^2, a kod objekta sa 3 nadzemne etaže je 64 m^2.
13. Krov je četvorovodni nagiba 33 – 45°, a krovni pokrivač je po pravilu od drveta (drvena šindra ili drugi tradicionalni krovni pokrivač od drveta).
14. Sokle i zidovi nadzemnih etaža su od okolnog kamena, a u slučaju da objekat ima suteren i prizemlje, zidovi prizemlja mogu biti i od drveta.
15. Na prozorima kao zaštitu od atmosferskih uticaja koristiti drvene kapke.
16. Snabdijevanje električnom energijom je moguće i iz fotonaponskih panela tamo gdje nije racionalna izgradnja elektroenergetske mreže. Fotonaponski paneli se mogu postavljati na objekte i na tlo.
17. Snabdijevanje vodom za piće mora biti na Zakonom propisan način.
18. Tretman fekalnih voda se vrši bioprečistačima čiji kapacitet mora odgovarati broju korisnika, odnosno planiranoj količini otpadnih voda. Moguće je i postavljanje kompostnog toaleta u potrebnom broju prema broju planiranih korisnika.
19. Spoljašnje osvjetljene primjenjivati u najmanjoj mogućoj mjeri kako bi se izbjeglo „svjetlosno zagađenje" i njegov nepovoljan uticaj na životnu sredinu.
20. Nije dozvoljeno ograđivanje oko objekata turističkog smještaja i pomoćnih objekata.
21. Ozelenjavanje oko objekata vršiti jedino sadnicama okolnog autohtonog zelenila.
22. Kod objekata koji se nalaze u zoni II stepena zaštite nije predviđeno zadržavanje motornih vozila, pa time ni njihovo parkiranje.
23. Kod objekata koji se nalaze u zoni III stepena zaštite parkiranje motornih vozila je na posebno uređenom parkingu koji treba da je na suprotnom kraju kompleksa u kome su turistički smještajni objekti i koliko je god to moguće vizuelno izolovan zelenilom.
24. Svi radovi na objektima i uređenju terena se izvode isključivo na osnovu projektne dokumentacije u skladu sa zakonom, posebnim propisima, standardima i normativima.

OBJEKTI CENTARA ZA POSJETIOCE

1. Izgradnja ove vrste objekata moguća je samo na ovim planom definisanim lokacijama.
2. Minimalna veličina urbanističke parcele je 3000 m^2.
3. U kompleksu centra za posjetioce moguća je izgradnja objekta centra za posjetioce i pomoćnih objekata koji su u funkciji Centra (nadstrešnice, ostave za ogrjev, mini-amfiteatar i sl.)
4. U kompleksu centra za posjetioce moguća je i izgradnja objekata za smještaj turista i pomoćnih objekata koji su u funkciji turističkog smještaja (zatvoreni i otvoreni objekti za pripremu i usluživanje hranje i pića, prezentaciju i degustaciju lokalnih gastronomskih specijaliteta, sanitarni čvorovi, nadstrešnice i sl).
5. Ovim planom definisan je i maksimalan broj ležaja za svaku planiranu lokaciju.
6. Objekti su isključivo samostojeći.
7. Minimalno rastojanje od susjednih objekata je 5,0 m.
8. Maksimalna spratnost objekta centra za posjetioce je 2 nadzemne etaže, pri čemu je najviša potkrovlje. Na terenu u većem nagibu (većem do 25°) objekat može imati i 3 nadzemne etaže (suteren, prizemlje i potkrovlje). Potkrovlje ne može imati nazidak.
9. Maksimalna spratnost objekata za smještaj turista je 2 nadzemne etaže, pri čemu je najviša etaža potkrovlje. Na terenu u većem nagibu (do 25°) objekat može imati i 3 nadzemne etaže (suteren, prizemlje i potkrovlje). Potkrovlje ne može imati nazidak.
10. Maksimalna spratnost pomoćnih objekata je 1 nadzemna etaža.
11. Maksimalna visina objekta sa 2 nadzemne etaže je 7,5 m, a za objekte sa 3 nadzemne etaže je 10,5 m, i to računajući od najniže kote konačno uređenog i nivelisanog terena oko objekta do sljemena krova.
12. Arhitektura ovih objekata je stilski-oblikovno prilagođena tradicionalnoj arhitekturi Plavsko-gusinjskog regiona.
13. Horizontalni gabarit ovih objekata je pravougaoni, sa odnosom strana od 1:1,5 do 1:2.
14. Maksimalna površina pod pojedinačnim objektom centra za posjetioce je 64 m^2.
15. Maksimalna BRGP objekta centra za posjetioce sa 2 nadzemne etaže je 107 m^2, a kod objekta sa 3 nadzemne etaže je 171 m^2.

16. Maksimalna površina pod pojedinačnim objektom za turistički smještaj je 24 m^2.
17. Maksimalna BRGP pojedinačnog objekta za turistički smještaj sa 2 nadzemne etaže je 48 m^2, a kod objekta sa 3 nadzemne etaže je 64 m^2.
18. Krov je četvorovodni nagiba 33 – 45°, a krovni pokrivač je po pravilu od drveta (drvena šindra ili drugi tradicionalni krovni pokrivač od drveta).
19. Sokle i zidovi nadzemnih etaža su od okolnog kamena, a u slučaju da objekat ima suteren i prizemlje, zidovi prizemlja mogu biti i od drveta.
20. Na prozorima kao zaštitu od atmosferskih uticaja koristiti drvene kapke.
21. Snabdijevanje električnom energijom je moguće i iz fotonaponskih panela tamo gdje nije racionalna izgradnja elektroenergetske mreže. Fotonaponski paneli se mogu postavljati na objekte i na tlo.
22. Snabdijevanje vodom za piće mora biti na Zakonom propisan način.
23. Tretman fekalnih voda se vrši biopročistačima čiji kapacitet mora odgovarati broju korisnika, odnosno planiranoj količini otpadnih voda. Moguće je i postavljanje kompostnog toaleta u potrebnom broju prema broju planiranih korisnika.
24. Spoljašnje osvjetljene primjenjivati u najmanjoj mogućoj mjeri kako bi se izbjeglo „svjetlosno zagađenje" i njegov nepovoljan uticaj na životnu sredinu, a napajanje planiranog spoljašnjeg osvjetljenja električnom energijom izvesti preko fotonaponskih panela, dok za osvjetljavanje treba koristiti energetski efikasne sijalice.
25. Dozvoljeno ograđivanje transparentnom drvenom ogradom visine do 1,6 m..
26. Ozelenjavanje vršiti jedino sadnicama okolnog autohtonog zelenila.
27. Parkiranje motornih vozila je na posebno uređenom parkingu koji treba da je na suprotnom kraju kompleksa u kome su turistički smještajni objekti i koliko je god to moguće vizuelno izolovan zelenilom.
28. Parkiranje motornih vozila posjetilaca i zaposlenih se ostvaruje u okviru sopstvene urbanističke parcele. Broj parking mjesta za putnička vozila i autobuse treba da bude u skladu sa normativima i očekivanim brojem zaposlenih, turista i posjetilaca.
29. Svi radovi na objektima i uređenju terena se izvode isključivo na osnovu projektne dokumentacije u skladu sa zakonom, posebnim propisima, standardima i normativima.

PLANINARSKI DOMOVI, (PLANINARSKE KUĆE)

1. Izgradnja ove vrste objekata moguća je samo na ovim planom definisanim lokacijama.
2. Minimalna veličina urbanističke parcele je 2000 m^2.
3. Na urbanističkoj parceli planinarskog doma (planinarske kuće) moguća je izgradnja i pomoćnih objekata (nadstrešnice, ostave za ogrjev, sanitarni čvor i sl.)
4. Ovim planom definisan je i maksimalan broj ležaja za svaku planiranu lokaciju.
5. Objekti su isključivo samostojeći.
6. Minimalno rastojanje od susjednih objekata je 5,0 m.
7. Maksimalna spratnost objekta planinarskog doma (planinarske kuće) je 2 nadzemne etaže, pri čemu je najviša etaža potkrovlje. Na terenu u većem nagibu (do 25°) objekat može imati i 3 nadzemne etaže (suteren, prizemlje i potkrovlje). Potkrovlje ne može imati nazidak.
8. Maksimalna spratnost pomoćnih objekata je 1 nadzemna etaža.
9. Maksimalna visina objekta sa 2 nadzemne etaže je 7,5 m, a za objekte sa 3 nadzemne etaže je 10,5 m, i to računajući od najniže kote konačno uređenog i nivelisanog terena oko objekta do sljemena krova.
10. Arhitektura ovih objekata je stilski-oblikovno prilagođena tradicionalnoj arhitekturi Plavsko-gusinjskog regiona.
11. Horizontalni gabarit ovih objekata je pravougaoni, sa odnosom strana od 1:1,5 do 1:2.
12. Maksimalna površina pod pojedinačnim objektom planinarskog doma (planinarske kuće) je 100 m^2.
13. Maksimalna BRGP objekta planinarskog doma (planinarske kuće) sa 2 nadzemne etaže je 165 m^2, a kod objekta sa 3 nadzemne etaže je 265 m^2.
14. Krov je četvorovodni nagiba 33 – 45°, a krovni pokrivač je po pravilu od drveta (drvena šindra ili drugi tradicionalni krovni pokrivač od drveta).
15. Sokle i zidovi nadzemnih etaža su od okolnog kamena, a u slučaju da objekat ima suteren i prizemlje, zidovi prizemlja mogu biti i od drveta.
16. Na prozorima kao zaštitu od atmosferskih uticaja koristiti drvene kapke.
17. Snabdijevanje električnom energijom je moguće i iz fotonaponskih panela tamo gdje nije racionalna izgradnja elektroenergetske mreže. Fotonaponski paneli se mogu postavljati na objekte i na tlo.
18. Snabdijevanje vodom za piće mora biti na Zakonom propisan način.

19. Tretman fekalnih voda se vrši bioprečistačima čiji kapacitet mora odgovarati broju korisnika, odnosno planiranoj količini otpadnih voda. Moguće je i postavljanje kompostnog toaleta u potrebnom broju prema broju planiranih korisnika.
20. Spoljašnje osvjetljene primjenjivati u najmanjoj mogućoj mjeri kako bi se izbjeglo „svjetlosno zagađenje" i njegov nepovoljan uticaj na životnu sredinu, a napajanje planiranog spoljašnjeg osvjetljenja električnom energijom izvesti preko fotonaponskih panela, dok za osvjetljavanje treba koristiti energetski efikasne sijalice.
21. Nije dozvoljeno ograđivanje oko planinarskog doma (planinarske kuće) i pomoćnih objekata.
22. Ozelenjavanje vršiti jedino sadnicama okolnog autohtonog zelenila.
23. Parkiranje motornih vozila je na posebno uređenom parkingu.
24. Parkiranje motornih vozila posjetilaca i zaposlenih se ostvaruje u okviru sopstvene urbanističke parcele. Broj parking mjesta za putnička vozila i autobuse treba da bude u skladu sa normativima i očekivanim brojem posjetilaca.
25. Svi radovi na objektima i uređenju terena se izvode isključivo na osnovu projektne dokumentacije u skladu sa zakonom, posebnim propisima, standardima i normativima.
26. Ova pravila važe i za rekonstrukciju i adaptaciju bivših karaula u planinarske domove.

PLANINARSKO SKLONIŠTE

1. Izgradnja ove vrste objekata moguća je samo na ovim planom definisanim lokacijama.
2. Minimalna veličina urbanističke parcele je 100 m^2.
3. Na urbanističkoj parceli planinarskog skloništa nije moguća izgradnja pomoćnih objekata.
4. Ovim planom definisano je maksimalno 6 ležaja za svaku planiranu lokaciju.
5. Objekti su isključivo samostojeći.
6. Minimalno rastojanje od susjednih objekata je 5,0 m.
7. Maksimalna spratnost objekta planinarskog skloništa je 2 nadzemne etaže, pri čemu je najviša etaža potkrovlje. Potkrovlje ne može imati nazidak.
8. Maksimalna visina objekta sa 2 nadzemne etaže je 7,5 m, i to računajući od najniže kote konačno uređenog i nivelisanog terena oko objekta do sljemena krova.
9. Arhitektura ovih objekata je stilski-oblikovno prilagođena tradicionalnoj arhitekturi Plavsko-gusinjskog regiona.
10. Horizontalni gabarit ovih objekata je pravougaoni, sa odnosom strana od 1:1,5 do 1:2.
11. Maksimalna površina pod pojedinačnim objektom planinarskog skloništa je 12 m^2.
12. Maksimalna BRGP objekta planinarskog skloništa je 20 m^2.
13. Krov je četvorovodni nagiba 33 – 45°, a krovni pokrivač je po pravilu od drveta (drvena šindra ili drugi tradicionalni krovni pokrivač od drveta).
14. Sokle i zidovi nadzemne etaže su od okolnog kamena.
15. Na prozorima kao zaštitu od atmosferskih uticaja koristiti drvene kapke.
16. Snabdijevanje električnom energijom je moguće i iz fotonaponskih panela tamo gdje nije racionalna izgradnja elektroenergetske mreže. Fotonaponski paneli se mogu postavljati na objekte i na tlo.
17. Snabdijevanje vodom za piće mora biti na Zakonom propisan način.
18. Za sanitarne potrebe predviđen je hemijski toalet.
19. Nije predviđeno spoljašnje osvjetljene.
20. Nije dozvoljeno ograđivanje urbanističke parcele planinarskog skloništa.
21. Moguće je oko objekta izgraditi zid za zaštitu od vjetra i snježnih nanosa od lokalnog kamena zidan „u suho" i maksimalne visine do 1,6 m.
22. Ozelenjavanje vršiti jedino sadnicama okolnog autohtonog zelenila, koje je moguće iskoristiti i kao zaštitu od vjetra i snježnih nanosa.
23. Na urbanističku parcelu nije predviđen pristup motornih vozila.
24. Svi radovi na objektu i uređenju terena se izvode isključivo na osnovu projektne dokumentacije u skladu sa zakonom, posebnim propisima, standardima i normativima.

KAMP

1. Izgradnja ove vrste objekata i uređenje terena moguća je samo na ovim planom definisanim lokacijama.
2. Kamp parcela je osnovna smještajna jedinica u/na kojoj se gostima mogu pružati usluge kampovanja.
3. Minimalna veličina urbanističke parcele je 100 m^2/kamp parceli.
4. Na urbanističkoj parceli kampa moguća je izgradnja objekata koji su u funkciji kampa (recepcija, sanitarni čvor, sanitarni elementi za ličnu higijenu gostiju, prodavnica, priprema i usluživanje

hrane i pića, nadstrešnice i drugo.) u skladu sa važećim *Pravilnikom o klasifikaciji, minimalno-tehničkim uslovima i kategorizaciji kampova*.
5. Ovim planom definisan je i maksimalan broj ležaja za svaku planiranu lokaciju.
6. Nije dozvoljena izgradnja građevinskih jedinica za smještaj turista (soba, studio apartman, turistički apartman, bungalov, kamp kućica, stambeni kontejner i sl.) i trajno postavljanje-parkiranje kamp prikolica, trejlera, mobilhomea i drugih vrsta kuća na točkovima).
7. Objekti su isključivo samostojeći.
8. Minimalno rastojanje od susjednih objekata je 5,0 m.
9. Maksimalna spratnost objekata kampa je 2 nadzemne etaže, pri čemu je najviša etaža potkrovlje. Potkrovlje ne može imati nazidak.
10. Maksimalna visina objekta sa 2 nadzemne etaže je 7,5 m, i to računajući od najniže kote konačno uređenog i nivelisanog terena oko objekta do sljemena krova.
11. Arhitektura ovih objekata je stilski-oblikovno prilagođena tradicionalnoj arhitekturi Plavsko-gusinjskog regiona.
12. Horizontalni gabarit ovih objekata je pravougaoni, sa odnosom strana od 1:1,5 do 1:2.
13. Maksimalna površina pod pojedinačnim objektom koji je u funkciji kampa je 24 m^2.
14. Maksimalna površina pod svim objektima koji su u funkciji kampa je 72 m^2.
15. Maksimalna BRGP pojedinačnog objekta koji je u funkciji kampa je 40 m^2.
16. Maksimalna BRGP svih objekata koji su u funkciji kampa je 120 m^2.
17. Krov je četvorovodni nagiba 33 – 45°, a krovni pokrivač je po pravilu od drveta (drvena šindra ili drugi tradicionalni krovni pokrivač od drveta).
18. Sokle i zidovi nadzemnih etaža su od okolnog kamena, a u slučaju da objekat ima suteren i prizemlje, zidovi prizemlja mogu biti i od drveta.
19. Na prozorima kao zaštitu od atmosferskih uticaja koristiti drvene kapke.
20. Snabdijevanje električnom energijom je moguće i iz fotonaponskih panela tamo gdje nije racionalna izgradnja elektroenergetske mreže. Fotonaponski paneli se mogu postavljati na objekte i na tlo.
21. Snabdijevanje vodom za piće mora biti na Zakonom propisan način.
22. Tretman fekalnih voda se vrši bioprečistačima čiji kapacitet mora odgovarati broju korisnika, odnosno planiranoj količini otpadnih voda. Moguće je i postavljanje kompostnog toaleta u potrebnom broju prema broju planiranih korisnika.
23. Spoljašnje osvjetljene primjenjivati u najmanjoj mogućoj mjeri kako bi se izbjeglo „svjetlosno zagađenje" i njegov nepovoljan uticaj na životnu sredinu, a napajanje planiranog spoljašnjeg osvjetljenja električnom energijom izvesti preko fotonaponskih panela, dok za osvjetljavanje treba koristiti energetski efikasne sijalice.
24. Dozvoljeno je ograđivanje urbanističke parcele kampa ogradom od zelenila - živicom ili transparentnom drvenom ogradom maksimalne visine do 1,6 m.
25. Ozelenjavanje vršiti jedino sadnicama okolnog autohtonog zelenila.
26. Parkiranje motornih vozila turista, posjetilaca i zaposlenih se ostvaruje u okviru sopstvene urbanističke parcele. Broj parking mjesta treba da bude u skladu sa normativima i očekivanim brojem posjetilaca.
27. Svi radovi na objektima i uređenju terena se izvode isključivo na osnovu projektne dokumentacije u skladu sa zakonom, posebnim propisima, standardima i normativima.

KAMP U DIVLJINI

1. Izgradnja ove vrste objekata i uređenje terena moguća je samo na ovim planom definisanim lokacijama.
2. Kamp parcela je osnovna smještajna jedinica u/na kojoj se gostima mogu pružati usluge kampovanja.
3. Minimalna veličina urbanističke parcele je 100 m^2/kamp parceli.
4. Na urbanističkoj parceli kampa u divljini moguća je izgradnja objekata koji su u funkciji kampa (recepcija, sanitarni čvor – kompostni toalet, nadstrešnice, bistjerna i drugo.) u skladu sa važećim *Pravilnikom o klasifikaciji, minimalno-tehničkim uslovima i kategorizaciji kampova*.
5. Ovim planom definisan je i maksimalan broj ležaja za svaku planiranu lokaciju.
6. Nije dozvoljena izgradnja građevinskih jedinica za smještaj turista (soba, studio apartman, turistički apartman, bungalov, kamp kućica, stambeni kontejner i sl.) i trajno postavljanje-parkiranje kamp prikolica, trejlera, mobilhomea i drugih vrsta kuća na točkovima).
7. Objekti su isključivo samostojeći.
8. Minimalno rastojanje od susjednih objekata je 5,0 m.
9. Maksimalna spratnost objekata kampa u divljini je 1 nadzemna etaža.

10. Maksimalna visina objekta je 3,5 m, i to računajući od najniže kote konačno uređenog i nivelisanog terena oko objekta do sljemena krova.
11. Arhitektura ovih objekata je stilski-oblikovno prilagođena tradicionalnoj arhitekturi Plavsko-gusinjskog regiona.
12. Horizontalni gabarit ovih objekata je pravougaoni, sa odnosom strana od 1:1,5 do 1:2.
13. Maksimalna površina pod pojedinačnim objektom koji je u funkciji kampa u divljini je 12 m^2.
14. Maksimalna površina pod svim objektima koji su u funkciji kampa u divljini je 24 m^2.
15. Maksimalna BRGP pojedinačnog objekta koji je u funkciji kampa u divljini je 12 m^2.
16. Maksimalna BRGP svih objekata koji su u funkciji kampa je 24 m^2.
17. Krov je četvorovodni nagiba 33 – 45°, a krovni pokrivač je po pravilu od drveta (drvena šindra ili drugi tradicionalni krovni pokrivač od drveta).
18. Sokle i zidovi nadzemne etaže su od okolnog kamena, a u slučaju da objekat ima suteren i prizemlje, zidovi prizemlja mogu biti i od drveta.
19. Snabdijevanje električnom energijom je moguće i iz fotonaponskih panela tamo gdje nije racionalna izgradnja elektroenergetske mreže. Fotonaponski paneli se mogu postavljati na objekte i na tlo.
20. Snabdijevanje vodom za piće mora biti na Zakonom propisan način.
21. Tretman fekalnih voda se vrši bioprečistačima čiji kapacitet mora odgovarati broju korisnika, odnosno planiranoj količini otpadnih voda. Moguće je i postavljanje kompostnog toaleta u potrebnom broju prema broju planiranih korisnika.
22. Nije predviđeno spoljašnje osvjetljene.
23. Dozvoljeno je ograđivanje urbanističke parcele kampa ogradom od zelenila - živicom ili transparentnom drvenom ogradom maksimalne visine do 1,6 m.
24. Ozelenjavanje vršiti jedino sadnicama okolnog autohtonog zelenila.
25. Na urbanističku parcelu nije predviđen pristup motornih vozila.
26. Svi radovi na objektima i uređenju terena se izvode isključivo na osnovu projektne dokumentacije u skladu sa zakonom, posebnim propisima, standardima i normativima.

UPRAVA I ADMINISTRACIJA - STANICA POLICIJE

1. Stanica policije, za sada postoji samo u Grbaji. Moguća je izgradnja ovakvih objekata i na drugim lokacijama u NP.
2. Izvršiti rekonstrukciju objekta Stanice policije u skladu sa niže datim pravilima.
3. Minimalna veličina urbanističke parcele je 2000 m^2.
4. U kompleksu stanice policije moguća je izgradnja pomoćnih objekata koji su u funkciji Centra (nadstrešnice, ostave za ogrjev i sl.)
5. Objekti su isključivo samostojeći.
6. Minimalno rastojanje od susjednih objekata je 5,0 m.
7. Maksimalna spratnost objekta stanice policije je 2 nadzemne etaže, pri čemu je najviša potkrovlje. Potkrovlje ne može imati nazidak.
8. Maksimalna spratnost pomoćnih objekata je 1 nadzemna etaža.
9. Maksimalna visina objekta sa 2 nadzemne etaže je 7,5 m, i to računajući od najniže kote konačno uređenog i nivelisanog terena oko objekta do sljemena krova.
10. Arhitektura ovih objekata je stilski-oblikovno prilagođena tradicionalnoj arhitekturi Plavsko-gusinjskog regiona.
11. Horizontalni gabarit ovih objekata je pravougaoni, sa odnosom strana od 1:1,5 do 1:2.
12. Maksimalna površina pod objektom policijske stanice je 240 m^2.
13. Maksimalna BRGP objekta policijske stanice je 400 m^2.
14. Maksimalna površina pod pojedinačnim pomoćnim objektom je 24 m^2.
15. Maksimalna BRGP pojedinačnog pomoćnog objekta je 24 m^2.
16. Krov je četvorovodni nagiba 33 – 45°, a krovni pokrivač je po pravilu od drveta (drvena šindra ili drugi tradicionalni krovni pokrivač od drveta).
17. Sokle i zidovi nadzemnih etaža su od okolnog kamena, a u slučaju da objekat ima suteren i prizemlje, zidovi prizemlja mogu biti i od drveta.
18. Na prozorima kao zaštitu od atmosferskih uticaja koristiti drvene kapke.
19. Snabdijevanje električnom energijom je moguće i iz fotonaponskih panela tamo gdje nije racionalna izgradnja elektroenergetske mreže. Fotonaponski paneli se mogu postavljati na objekte i na tlo.
20. Snabdijevanje vodom za piće mora biti na Zakonom propisan način.
21. Tretman fekalnih voda se vrši bioprečistačima čiji kapacitet mora odgovarati broju korisnika, odnosno planiranoj količini otpadnih voda. Moguće je i postavljanje kompostnog toaleta u potrebnom broju prema broju planiranih korisnika.

22. Spoljašnje osvjetljene primjenjivati u najmanjoj mogućoj mjeri kako bi se izbjeglo „svjetlosno zagađenje" i njegov nepovoljan uticaj na životnu sredinu, a napajanje planiranog spoljašnjeg osvjetljenja električnom energijom izvesti preko fotonaponskih panela, dok za osvjetljavanje treba koristiti energetski efikasne sijalice.
23. Dozvoljeno je ograđivanje transparentnom drvenom ogradom visine do 1,6 m.
24. Ozelenjavanje vršiti jedino sadnicama okolnog autohtonog zelenila.
25. Parkiranje motornih vozila je na posebno uređenom parkingu.
26. Parkiranje motornih vozila posjetilaca i zaposlenih se ostvaruje u okviru sopstvene urbanističke parcele. Broj parking mjesta za putnička vozila treba da bude u skladu sa normativima i očekivanim brojem zaposlenih i posjetilaca.
27. Svi radovi na objektima i uređenju terena se izvode isključivo na osnovu projektne dokumentacije u skladu sa zakonom, posebnim propisima, standardima i normativima.

UPRAVA I ADMINISTRACIJA – GRANIČNI PRELAZ

1. Planiran je granični prelaz na lokalitetu Ćafa Bor.
2. Minimalna veličina urbanističke parcele je 10000 m^2.
3. U kompleksu graničnog prelaza moguća je izgradnja pomoćnih i drugih objekata koji su u funkciji graničnog prelaza (nadstrešnice, ostave za ogrjev, poslovni prostori špeditera, fito-sanitarne i veterinarske kontrole i sl.)
4. Objekti su isključivo samostojeći.
5. Minimalno rastojanje od susjednih objekata je 5,0 m, a može biti i drugačije u zavisnosti od potreba bezbjednosti i nesmetanog odvijanja poslova granične policije, a u skladu sa zakonom.
6. Maksimalna spratnost objekta graničnog prelaza je 2 nadzemne etaže, pri čemu je najviša potkrovlje. Potkrovlje ne može imati nazidak.
7. Maksimalna spratnost pomoćnih objekata je 1 nadzemna etaža.
8. Maksimalna visina objekta sa 2 nadzemne etaže je 7,5 m, i to računajući od najniže kote konačno uređenog i nivelisanog terena oko objekta do sljemena krova.
9. Arhitektura ovih objekata je stilski-oblikovno prilagođena tradicionalnoj arhitekturi Plavsko-gusinjskog regiona.
10. Horizontalni gabarit ovih objekata je pravougaoni, sa odnosom strana od 1:1,5 do 1:2.
11. Maksimalna površina pod objektom graničnog prelaza je 240 m^2.
12. Maksimalna BRGP objekta graničnog prelaza je 400 m^2.
13. Maksimalna površina pod pojedinačnim pomoćnim objektom je 24 m^2.
14. Maksimalna BRGP pojedinačnog pomoćnog objekta je 24 m^2.
15. Krov je četvorovodni nagiba 33 – 45°, a krovni pokrivač je po pravilu od drveta (drvena šindra ili drugi tradicionalni krovni pokrivač od drveta).
16. Sokle i zidovi nadzemnih etaža su od okolnog kamena, a u slučaju da objekat ima suteren i prizemlje, zidovi prizemlja mogu biti i od drveta.
17. Na prozorima kao zaštitu od atmosferskih uticaja koristiti drvene kapke.
18. Snabdijevanje električnom energijom je moguće i iz fotonaponskih panela tamo gdje nije racionalna izgradnja elektroenergetske mreže. Fotonaponski paneli se mogu postavljati na objekte i na tlo.
19. Snabdijevanje vodom za piće mora biti na Zakonom propisan način.
20. Tretman fekalnih voda se vrši bioprečistačima čiji kapacitet mora odgovarati broju korisnika, odnosno planiranoj količini otpadnih voda. Moguće je i postavljanje kompostnog toaleta u potrebnom broju prema broju planiranih korisnika.
21. Spoljašnje osvjetljene primjenjivati u mjeri u kojoj je neophodno radi bezbjednosti i nesmetanog odvijanja poslova granične policije, a napajanje planiranog spoljašnjeg osvjetljenja električnom energijom je moguće izvesti i preko fotonaponskih panela, dok za osvjetljavanje treba koristiti energetski efikasne sijalice.
22. Dozvoljeno je ograđivanje transparentnom drvenom ogradom visine do 1,6 m.
23. Ozelenjavanje vršiti jedino sadnicama okolnog autohtonog zelenila, a da se pri tom ne narušava bezbjednost i nesmetano odvijanje poslova granične policije.
24. Na graničnom prelazu predvidjeti potreban broj saobraćajnih traka i drugih saobraćajnih površina, a u skladu sa posebnim propisima i projektnim zadatkom.
25. Parkiranje motornih vozila je na posebno uređenom parkingu u okviru sopstvene urbanističke parcele.
26. Svi radovi na objektima i uređenju terena se izvode isključivo na osnovu projektne dokumentacije u skladu sa zakonom, posebnim propisima, standardima i normativima.

ULAZNI PUNKTOVI U NP

1. Ulazni punktovi za posjetioce u NP „Prokletije" su predviđeni na lokacijama Škala i Zarunica u opštini Gusinje i Horolac i Babino Polje u opštini Plav.
2. Minimalna veličina urbanističke parcele je 5000 m^2.
3. Ulazni punkt ima sljedeće sadržaje: prostorije nadzorne službe NP,punkt za naplatu ulaznica, informativni punkt, prodavnicu, suvenirnicu, izložbeni prostor, manji ugostiteljski sadržaj, sanitarni čvor, prostor za odmor i okupljanje na otvorenom (nadstrešnice, klupe) i sl.
4. U kompleksu ulaznog punkta moguća je izgradnja pomoćnih i drugih objekata koji su u funkciji ulaznog punkta (nadstrešnice, ostave za ogrjev, fito-sanitarne i veterinarske kontrole i sl.)
5. Objekti su isključivo samostojeći.
6. U kompleksu ulaznog punkta moguće je postavljanje kioska, a u skladu sa posebnim pravilima *PRIVREMENI OBJEKTI – KIOSCI*.

1. Minimalno rastojanje od susjednih objekata je 5,0 m.
2. Maksimalna spratnost objekta ulaznog punkta je 2 nadzemne etaže, pri čemu je najviša potkrovlje. Potkrovlje ne može imati nazidak.
3. Maksimalna spratnost pomoćnih objekata je 1 nadzemna etaža.
4. Maksimalna visina objekta sa 2 nadzemne etaže je 7,5 m, i to računajući od najniže kote konačno uređenog i nivelisanog terena oko objekta do sljemena krova.
5. Arhitektura ovih objekata je stilski-oblikovno prilagođena tradicionalnoj arhitekturi Plavsko-gusinjskog regiona.
6. Horizontalni gabarit ovih objekata je pravougaoni, sa odnosom strana od 1:1,5 do 1:2.
7. Maksimalna površina pod objektima ulaznog punkta je 120 m^2.
8. Maksimalna BRGP svih objekata ulaznog punkta je 200 m^2.
9. Maksimalna površina pod pojedinačnim pomoćnim objektom je 12 m^2.
10. Maksimalna BRGP pojedinačnog pomoćnog objekta je 12 m^2.
11. Krov je četvorovodni nagiba 33 – 45°, a krovni pokrivač je po pravilu od drveta (drvena šindra ili drugi tradicionalni krovni pokrivač od drveta).
12. Sokle i zidovi nadzemnih etaža su od okolnog kamena, a u slučaju da objekat ima suteren i prizemlje, zidovi prizemlja mogu biti i od drveta.
13. Na prozorima kao zaštitu od atmosferskih uticaja koristiti drvene kapke.
14. Snabdijevanje električnom energijom je moguće i iz fotonaponskih panela tamo gdje nije racionalna izgradnja elektroenergetske mreže. Fotonaponski paneli se mogu postavljati na objekte i na tlo.
15. Snabdijevanje vodom za piće mora biti na Zakonom propisan način.
16. Tretman fekalnih voda se vrši bioprečistačima čiji kapacitet mora odgovarati broju korisnika, odnosno planiranoj količini otpadnih voda. Moguće je i postavljanje kompostnog toaleta u potrebnom broju prema broju planiranih korisnika.
17. Spoljašnje osvjetljene primjenjivati u mjeri u kojoj je neophodno radi bezbjednosti i nesmetanog odvijanja poslova ulaznog punkta, a napajanje planiranog spoljašnjeg osvjetljenja električnom energijom je moguće izvesti i preko fotonaponskih panela, dok za osvjetljavanje treba koristiti energetski efikasne sijalice.
18. Dozvoljeno je ograđivanje transparentnom drvenom ogradom visine do 1,6 m.
19. Ozelenjavanje vršiti jedino sadnicama okolnog autohtonog zelenila, a da se pri tom ne narušava bezbjednost i nesmetano odvijanje poslova na ulaznom punktu.
20. Na ulaznom punktu predvidjeti po dvije saobraćajne trake u svakom pravcu.
21. Parkiranje motornih vozila zaposlenih je na posebno uređenom parkingu u okviru sopstvene urbanističke parcele.
22. Parkiranje motornih vozila posjetilaca je na posebno uređenom parkingu u okviru urbanističke parcele ulaznog punkta.
23. Svi radovi na objektima i uređenju terena se izvode isključivo na osnovu projektne dokumentacije u skladu sa zakonom, posebnim propisima, standardima i normativima.

PRIVREMENI OBJEKTI – KIOSCI

1. Ova pravila se odnose na objekte privremenog karaktera, koji se postavljaju na osnovu opštinskih Odluka o postavljanju privremenih objekata, odnosno Programa postavljanja privremenih objekata
2. Privremene objekate je moguće postaviti samo u zonama ulaznih punktova u Park.
3. Maksimalan broj privremenih objekta po zoni je tri.

4. Namjena ovih objekata je uslužno-trgovačka – za prodaju suvenira, domaće radinosti, i domaćih poljoprivrednih proizvoda. U ovim objektima je moguće organizovati i radionice tradicionalnih zanata.
5. Montažni ugostiteljski objekat/kiosk je privremeni objekat koji mora biti opremljen frižiderima, odgovarajućim površinama za pripremu hrane i pića, magacinskim i drugim prostorom za čuvanje hrane i pića i prostorom za odlaganje otpada. Usluge u montažnim ugostiteljskim objektima pripremaju se i poslužuju za pultom u ambalaži za jednokratnu upotrebu, za konzumaciju "u hodu".
6. Osnova objekta pravougaona, dimenzija cca 6,0x9,0 m, maksimalne spratnosti 1 nadzemna etaža.
7. Raspored otvora prozora i vrata (jedna, prozorska osa na glavnoj fasadi) njihove proporcije i veličinu (svijetlog otvora 70x100 cm), kao i izgled, obradu u drvetu predvidjeti po uzoru na tradicionalnu arhitekturu Plavsko-gusinjskog regiona.
8. Krov je četvorovodni nagiba 33 – 45°, a krovni pokrivač je po pravilu od drveta (drvena šindra ili drugi tradicionalni krovni pokrivač od drveta).
9. Obradu fasada predvidjeti u drvetu, u prirodnoj boji.
10. Rješenje stolarije vrata i prozora planirati po uzoru na tradicionalan rješenja.
11. Boja spoljašnje stolarije je u prirodnoj boji drveta, a može se prihvatiti boja tonirane stolarije dobijena zaštitnim premazom za drvo.
12. Svi radovi na objektima i uređenju terena se izvode isključivo na osnovu projektne dokumentacije u skladu sa zakonom, posebnim propisima, standardima i normativima.

VIDIKOVCI - (samo u zonama II i III stepena zaštite)

1. Veliki broj lokacija na vrhovima, prevojima i pojedine pozicije na pristupima i serpentinama mogu biti vidikovci.
2. Na ovim lokacijama dopušteno je formiranje platoa koje su u funkciji sagledavanja širih prostora različitih pejzažnih karakteristika i čijom se realizacijom obezbjeđuje atraktivnost i unaprjeđuju sadržaji NP.
3. U formiranju mjesta vidikovca primjeniti koncept što manjeg ulaganja i što manjeg uticaja na prirodu u cilju što većeg uživanja u prirodi. Materijali upotrijebljeni za građenje treba da budu prirodni, preporuka je što manja upotrebe betona, a sve u cilju da se minimalno utiče na prirodu.
4. Prilikom formiranja i uređenja platoa vidikovca, uz neophodno obezbjeđenje ogradom gdje je to neophodno, potrebno je predvidjeti određen broj mjesta za sjedenje, dozvoljene su manje intervencije u smislu nivelacije terena i donošenja materijala za podlogu (zemlja, pijesak, šljunak). Uređenje terena provoditi uz maksimalnu zaštitu drveća i grmlja, a mogući su i manji zahvati u terenu izgradnjom podzida, ogradnih zidova i zidanje postolja isključivo od kamena, iz lokalnog majdana u okruženju, i/ili drveta.
5. Prilikom postavljanja urbane opreme (klupe, stolovi, sjenici, kante za otpatke) voditi računa da ona bude sačinjena od autohtonog ili biomaterijala, uklopljena u postojeći ambijent.
6. Na vidikovcu je moguće postaviti i opremu za sagledavanje: dvoglede, durbine.
7. Obilježavanje vidikovca se vrši informativnim tablama u skladu sa Posebnim pravilima u zavisnosti od zone zaštite.
8. Svi radovi na objektima i uređenju terena se izvode isključivo na osnovu projektne dokumentacije u skladu sa zakonom, posebnim propisima, standardima i normativima.

Primjeri uređenja vidikovaca

DOZVOLJENE SPORTSKO-REKREATIVNE I ZABAVNE AKTIVNOSTI VRLO NISKOG I NISKOG INTENZITETA, IZGRADNJA TERENA I POLIGONA I POSTAVLJANJE OPREME ZA OVE AKTIVNOSTI

1. Planirane su sportsko-rekreativne i zabavne aktivnosti vrlo niskog i niskog intenziteta, najčešće u vidu pasivne rekreacije, koje ne zahtijevaju nikakve, ili su za njihovo odvijanje potrebne vrlo male promjene u prostoru, a koncentracija i broj korisnika su po pravilu mali i sa sobom ne nose direktne ili kumulativne posljedice na okruženje u kome se odvijaju.
2. Sve aktivnosti iz mogu se odvijati isključivo unutar za to predviđenih, uređenih i označenih mjesta i po pravilima utvrđenim ovim Planom i odobrenim od strane: organa uprave ili drugih nadležnih organa, sportskih saveza i institucija.
3. Svi radovi na objektima i uređenju terena se izvode isključivo na osnovu projektne dokumentacije u skladu sa zakonom, posebnim propisima, standardima i normativima.
4. Izgradnja terena, objekata i postavljanje opreme za odvijanje niza sportsko-rekreativnih i zabavnih aktivnosti na prostoru Plana, uključujući i takmičenja, moguća je jedino ukoliko se zadovolje važeći propisi iz oblasti uređenja prostora i izgradnje objekata, zaštite životne sredine i drugi važeći propisi za ovu vrstu objekata i aktivnosti.
5. Zakonima, uredbama i ostalim aktima nadležnih organa, aktima Upravljača i drugih nadležnih institucija, ako se za to ukaže potreba, mogu se vremenski, prostorno i na druge načine na pojedinim djelovima područja NP propisati ograničenja za odvijanje pojedinih sportsko-rekreativnih i zabavnih aktivnosti.
6. Dozvoljene sportsko-rekreativne aktivnosti vrlo niskog i niskog intenziteta, izgradnja terena i poligona i postavljanje opreme za ove aktivnosti su razvrstane prema zonama zaštite:

Zone sa režimom zaštite I stepena

1. pješačenje i obilazak prostora u okviru stručno vođenih grupa
2. posmatranje biljaka i životinja i foto safari
3. planinarenje (hikking)
4. slobodno i sportsko penjanje po prirodnoj stijeni
5. trčanje (jogging, kros, trčanje na duge staze)
6. jahanje konja
7. vožnja biciklom
8. vožnja brdskim biciklom (mountainbike)
9. piknikovanje
10. ograde na stazama na mjestima povećanog rizika od pada ili skretanja sa staze, odnosno puta
11. oprema za vezivanje konja
12. oprema za parkiranje bicikala
13. za jahanje konja se mogu koristiti iste staze koje se koriste i za pješačenje, planinarenje i trčanje, dok staze za vožnju bicikala nije moguće koristiti i za jahanje konja
14. nordijsko skijanje, turno skijanje, crosscountryskiing
15. vožnja sanki sa psećom zapregom
16. takmičenja u krosu, trčanju na duge staze (maratoni različitih dužina),
17. planinarske markacije – markacije planinarskih staza i transverzala

Zone sa režimom zaštite II stepena

1. sve kao i u zonama sa režimom zaštite I stepena
2. vožnja zaprežnih vozila (fijakeri, dvokolice, kočije i slično) sa životinjskom vučom (konji, goveda i druge slične domaće životinje)
3. vožnja sanki sa zapregom (konji i goveda)
4. oprema za parkiranje zaprežnih vozila i sanki sa zapregom
5. konjičke trkeizvan sportskih objekata za konjička takmičenja

Zone sa režimom zaštite III stepena

1. sve kao i u zonama sa režimom zaštite I i II stepena
2. postojeći sportsko-rekreacioni tereni, objekti i oprema u okviru: lokalnih klubova, sportskih društava i drugih lokalnih sportskih i rekreativnih organizacija
3. slobodno i sportsko penjanje po vještačkoj stijeni
4. tereni za vožnju skejta i rolera (skate park) veličine do 500 m2 po terenu
5. tereni za mini-golf
6. pojedinačni tereni za male sportove – rukomet, košarka, odbojka, mali fudbal, tenis
7. izgradnja parkova avantura

8. izgradnja staze za spuštanje, sankanje niz limenu polucijev, odnosno ljetnje sankanje, sunčani bob – (sommer rodelbahn, luge, summer sledding, summer tobogganing, sledge run, toboggan run)
9. sportska takmičenja djece, učenika i studenata
10. tradicionalne i druge seoske svečanosti, vjerske, memorijalne i druge slične tradicionalne manifestacije
11. prostori za privremeno i povremeno postavljanje zabavnih parkova veličine do 1000 m2 po pojedinačnoj lokaciji
12. etno-park, odnosno etno-selo
13. mini zoološki vrt isključivo sa autohtonim domaćim i divljim životinjama područja NP „Prokletije"
14. arboretum ili botanička bašta isključivo sa autohtonom vegetacijom područja NP „Prokletije"

SAOBRAĆAJNA INFRASTRUKTURA – PUTEVI I STAZE

1. Planom se zadržavaju postojeći opštinski putevi i na njima, tamo gdje je to potrebno, neophodno je izvršiti revitalizaciju i modernizaciju tehničko - eksploatacionih karakteristika.
2. Širina kolovoza na opštinskim putevima je 6,0 m.
3. Ovi putevi treba da imaju asfaltni kolovoz.
4. Na opštinskim putevima ukoliko postoje prostorne mogućnosti u profila puta, ili na stabilizovanoj bankini (ukoliko ne postoje prostorne mogućnosti) potrebno je izgraditi biciklističke i pješačke staze, minimalne širine 1,8 m.
5. U koridoru planiranog regionalnog puta nije dozvoljena izgradnja objekata i prenamjena zemljišta. Tek nakon izgradnje ovog puta, a između granice koridora i zaštitne zone puta moguća je prenamjena zemljišta i izgradnja objekata u skladu sa propisima.
6. Nije dozvoljena izgradnja putnih baza za redovno i zimsko održavanje puteva i pratećih putnih objekata, kao što su stanice za snabdijevanje gorivom, servisi za motorna vozila i sl.
7. Putevima koji su u granicama NP nije dozvoljen prevoz opasnih materija.
8. Duž regionalnog i opštinskih puteva za saobraćaj motornih vozila potrebno je obezbijediti infrastrukturu za prikupljanje i kontrolisano odvođenje atmosferskih voda.
9. Procedure i akcije na projektovanju i građenju saobraćajne infrastrukture, instalacija ostale infrastrukture i regulacija vodotokova, moraju se objedinjavati.
10. Pri izradi tehničke dokumentacije puteva, kroz projekte putnih objekata (mostovi, nadvožnjaci, podvožnjaci, vijadikti, tuneli, propusti, itd), potrebno je predvidjeti i ekodukte, zavisno od terenskih uslova, nadzemne ili podzemne prelaze odnosno prolaze, kako bi se izbjeglo stvaranje ekoloških barijera.
11. Svi radovi na objektima i uređenju terena se izvode isključivo na osnovu projektne dokumentacije u skladu sa zakonom, posebnim propisima, standardima i normativima.

SAOBRAĆAJNA INFRASTRUKTURA – OSTALI PUTEVI I STAZE

1. Planom se zadržavaju postojeći ostali putevi i staze i na njima, tamo gdje je to potrebno, neophodno je izvršiti revitalizaciju i modernizaciju tehničko - eksploatacionih karakteristika ali samo u zonama sa II III stepenom zaštite.
2. U zonama Posebnih rezervata prirode i zonama sa I stepenom zaštite dozvoljeno je samo tekuće održavanje ovih puteva.
3. **U zonama sa III stepenom zaštite dozvoljena je izgradnja novih puteva.**
4. Širina kolovoza na ostalim putevima je do 3,5 m.
5. Ovi putevi zadržavaju postojeći kolovozni zastor.
6. Postojeće staze ostaju u okviru postojećih trasa.
7. U zonama Posebnih rezervata prirode i zonama sa I stepenom zaštite dozvoljeno je samo tekuće održavanje staza.
8. U zonama sa III stepenom zaštite dozvoljena je izgradnja novih staza.
9. Postojeće staze zadržavaju postojeći zastor.
10. Na postojećim stazama i putevima formirana je i dalje se može formirati i označavati diferencirana mreža izletničkih staza, pješačkih, jahačkih i biciklističkih (u zavisnosti od zona zaštite i atrakcije pejzaža) za kretanje pješaka, zaprega (kočije), jahača i planinskih biciklista u funkciji prezentacije prirodnih i drugih vrijednosti NP i rekreacije. Mrežom izletničkih staza se razdvaja pješački od motornog saobraćaja u postojećim i planiranim turističkim lokalitetima i u ostalim prostorima NP gdje god je to moguće.

11. Izletničke staze za kretanje pješaka, jahača i biciklista su grebenske, panoramske, dolinske, duž rječnih tokova i vezne, i gdje god je to moguće na trasama postojećih poljskih i šumskih puteva i staza, kroz cijelo područje NP.
12. Uz izletničke, pješačke, jahačke i biciklističke staze potrebno je na lokacijama sa visokim hladovitim zelenilom izgraditi odmorišta i vidikovce za predah posjetilaca, sa nadstrešnicama i klupama u čijoj izgradnji treba da se koriste prirodni materijali (drvo, kamen i sl.) i stilske karakteristike lokalnog tradicionalnog graditeljstva.
13. Svi radovi na objektima i uređenju terena se izvode isključivo na osnovu projektne dokumentacije u skladu sa zakonom, posebnim propisima, standardima i normativima.

SAOBRAĆAJNA INFRASTRUKTURA – JAVNI PREVOZ PUTNIKA

1. Linije javnog putničkog prevoza se mogu planirati u skladu sa saobraćajnim zahtjevima i potrebama, kao redovne linije javnog prevoza tokom cijele godine ili kao sezonske linije za potrebe turista i stanovništva.
2. Stajališta javnog putničkog prevoza će se odrediti u skladu sa saobraćajnim zahtjevima i potrebama.
3. Stajališta na regionalnom putu moraju biti odvojena razdjelnim ostrvom od protočne saobraćajne trake.
4. Svi radovi na objektima i uređenju terena se izvode isključivo na osnovu projektne dokumentacije u skladu sa zakonom, posebnim propisima, standardima i normativima.

SAOBRAĆAJNA INFRASTRUKTURA – VAZDUŠNI SAOBRAĆAJ

1. U granicama Plana nijesu predviđeni objekti za potrebe vazdušnog saobraćaja

HIDROTEHNIČKI OBJEKTI

1. Na cjelokupnom području NP "Prokletije" zadržavaju se svi postojeći hidrotehnički objekti: česme, kaptaže, lokalni vodovodi, uređena pojila, protiverozione pregrade, nasipi, jazovi za vodenice, vodenice i sl.
2. Dozvoljena je rekonstrukcija vodenica uz obavezu uređenja prostora i vodotoka, a u skladu sa posebnim pravilima *IZGRADNJA OBJEKATA I UREĐENJE TERENA U OKVIRU PODRUČJA KATUNA*.
3. Dozvoljena je izgradnja i rekonstrukcija vodenica uz obavezu uređenja prostora i vodotoka, a u skladu sa posebnim pravilima *IZGRADNJA OBJEKATA I UREĐENJE TERENA U OKVIRU PODRUČJA KATUNA*.

ELEKTROENERGETSKA INFRASTRUKTURA

1. Na cjelokupnom području NP "Prokletije" zadržavaju se svi postojeći objekti i mreže elektroenergetske infrastrukture.
2. U Posebnim rezervatima prirode i zonama I stepena zaštite nije dozvoljena izgradnja mreža i objekata elektroeneregetske infrastrukture.
3. U zonama II i III stepena zaštite trafostanice 10/0,4 kV ukoliko su neophodne graditi kao zidane.
4. Trafostanice 10/0,4 kV graditi kao zidane ili montažno-betonske.
5. Trafostanica montažno-betonska (zidana), treba biti postavljena (izgrađena) na javnoj površini sa pristupom sa javnog puta.
6. Za trafostanice je obavezno formiranje posebne urbanističke parcele.
7. Arhitektura ovih objekata je stilski-oblikovno prilagođena tradicionalnoj arhitekturi Plavsko-gusinjskog regiona.
8. Postojeće stubne TS 10/0,4 kV zamijeniti montažno-betonskim ili zidanim prilikom rekonstrukcije dijela mreže kojem pripadaju.
9. Visokonaponsku prenosnu mrežu graditi nadzemno, po mogućnosti u već postojećim elektroenergetskim koridorima, van zaštitnih zona, u skladu sa propisima i uslovima nadležnih institucija.
10. U zonama II i III stepena zaštite nije dozvoljena izgradnja nadzemne elektroeneregtske mreže.
11. Pri rekonstrukciji nadzemnih vodova u zonama II i III stepena zaštite postojeće nadzemne vodove zamijeniti podzemnim vodovima na dijelu trase koji prolazi kroz ove zone.
12. Kablove polagati u zelenim površinama pored saobraćajnica, šumskih puteva i pješačkih staza, uz udaljenost min. 1,0 m od kolovoza i 0,5 m od pješačkih staza.
13. Dubina polaganja kablova treba da bude najmanje 0,8 m;

14. Svi radovi na objektima i uređenju terena se izvode isključivo na osnovu projektne dokumentacije u skladu sa zakonom, posebnim propisima, standardima i normativima.

ELEKTROENERGETSKA MREŽA I OBJEKTI

1. Na cjelokupnom području NP "Prokletije" zadržavaju se svi postojeći objekti i mreže elektronske komunikacione infrastrukture.
2. Postojeće kablove koji su položeni u zemlju, a kapacitetom ne odgovaraju povećanom broju korisnika, zadržati, a pored istih položiti nove podzemne kablove.
3. U Posebnim rezervatima prirode i zonama I stepena zaštite nije dozvoljena izgradnja mreža i objekata elektronske komunikacione infrastrukture, uključujući i antenske stubove.
4. U zonama II i III stepena zaštite moguće je, u posebnim slučajevima ukoliko je to neophodno, graditi objekte i mrežu elektronske komunikacione.
5. Obavezna je izgradnja usaglašene mreže objekata elektronskih komunikacija, uz postizanje dogovora o zajedničkom korišćenju već postojećih i budućih objekata i na taj način će se smanjiti i negativni uticaji ovih objekata na životnu sredinu, odnosno na pejzažne i ambijentalne vrijednosti prostora.
6. Kablove polagati u putnim pojasevima saobraćajnica i pored staza.
7. Smještaj elektronskih komunikacionih uređaja i opreme, kao i antene i antenski nosači može biti u okviru posebnog objekta na sopstvenoj urbanističkoj parceli, u dijelu objekta druge namjene ili na slobodnom prostoru.
8. Objekat za smeštaj elektronskih komunikacionih uređaja i opreme može biti zidani ili montažni, ili smješten na stubu.
9. Arhitektura ovih objekata je stilski-oblikovno prilagođena tradicionalnoj arhitekturi Plavsko-gusinjskog regiona.
10. Kompleks posebnog objekta na sopstvenoj urbanističkoj parceli, sa elektronskim komunikacionim uređajima i opremom i antenski stub moraju biti ograđeni.
11. Do kompleksa za smeštaj elektronskih komunikacionih uređaja i opreme mobilne telefonije obezbijediti pristupni put minimalne širine 3 m do najbliže javne saobraćajnice.
12. Ukoliko su planirane lokacije baznih stanica različitih operatera mobilne telefonije bliske, lokacije objediniti.
13. Svi radovi na objektima i uređenju terena se izvode isključivo na osnovu projektne dokumentacije u skladu sa zakonom, posebnim propisima, standardima i normativima.

MINIHIDROELEKTRANE (mHE)

1. Da bi se hidroelektrana smatrala malom hidroelektranom, treba da ima sljedeća svojstva:
   - protočni rad ili vrlo malu akumulaciju (minimiziran uticaj na vodotok)
   - paralelan rad sa mrežom i ugrađeni asinhroni generatori
   - kod objekata sa instalisanom snagom manjom od 100 kW nema izgradnje trafostanice, već se predviđa izvođenje transformatora na stubu
   - postrojenje se sastoji od brane (niskog prelivnog praga), dovodnog kanala i/ili cjevovoda, mašinske zgrade i odvodnog kanala
   - prelivni prag služi samo zato da uspori vodotok prije ulaska u dovodni kanal
   - umjesto niskog prelivnog praga može se upotrijebiti tzv. „tirolski zahvat"
   - dovodni kanal zatvorenog tipa predviđen je samo za vođenje zahvaćene vode po strmim obroncima i većim dijelom je ukopan (može biti i potpuno ukopan)
   - dovodni kanal otvorenog tipa predviđen je za veće količine vode i po pravilu se nalazi na manje strmim terenima
   - potisni cjevovod treba da bude što manjih dimenzija i predviđen je da vodu najkraćim putem dovede do mašinske zgrade
   - mašinska zgrada treba da je što manjih gabarita
   - odvodni kanal je otvoren i kratak i njime se voda vraća iz mašinske zgrade u vodotok (ova voda najčešće je jako obogaćena kiseonikom, tako da se ribe rado zadržavaju u ovom području).
2. Obavezno je dokumentovanje nultog stanja životne sredine na lokaciji prije gradnje potencijalne male hidroelektrane sa njegovim prikazom u projektnoj dokumentaciji i procjeni uticaja na životnu sredinu i uspostavljanje sistema monitoringa za praćenje efekata usljed gradnje i rada pogona male hidroelektrane.
3. U slučaju gradnje većeg broja malih hidroelektrana na istom vodotoku, treba ispitati njihov kumulativni uticaj na životnu sredinu i socijalne uticaje.

4. Neophodno je da se osigura ekološki prihvatljiv proticaj koji osigurava normalni život flore i faune. „Ekološki održiv proticaj" „garantovani proticaj", „biološki minimum") se definiše kao proticaj koji iznosi 10% od srednjeg višegodišnjeg proticaja ili proticaj tzv. male vode vjerovatnoće pojave 95% na određenom profilu vodotoka.
5. Na najmnaju moguću mjeru svesti uticaj mHE na rječni ekosistem i biodiverzitet.
6. Neophodno je da građevinski objekti mHE budu izvedeni na takav način da je u bilo kojem trenutku nemoguće isušivanje korita vodotoka, odnosno da je u svakom momentu osiguran ekološki prihvatljivi proticaj.
7. Kako bi se zaštitila populacija riba, obavezno je izgraditi zaobilazne kanale koji će omogućiti ribama da zaobiđu područje male hidroelektane. Poželjno je kod turbina instalirati sonare koji usmjeravaju ribe u zaobilazne kanale (tzv. *Fish Guidance System*).
8. Prilikom planiranja i projektovanja, što bolje oblikovati objekate i uklopiti ih u okolni prostor, uz davanje prednosti tehničkim rješenjima koja manje zadiru u pejzaž.
9. Dalekovod od objekta mHE do trafostanice obavezno se kablira.

Objekti i uređaji za korisćenje vodnih snaga moraju se planirati, projektovati i graditi na način koji:

- omogućava vraćanje vode istog kvaliteta poslije iskorišćene energije u vodotok ili druge površinske vode;
- ne umanjuje postojeći obim i ne spriječava korišćenje vode za vodosnabdijevanje, navodnjavanje i druge namjene;
- ne umanjuje stepen zaštite i ne otežava sprovođenje mjera zaštite od štetnog dejstva voda;
- ne pogoršava uslove sanitarne zaštite i ne utiče negativno na ekološki status voda i stanje životne sredine.

Prilikom projektovanja posebno voditi računa o režimu oticanja voda na sljedeći način:

- na čitavom uticajnom sektoru vodotoka ne smije se pogoršati stanje plavljenja u odnosu na današnje stanje, ako to nije u direktnoj suprotnosti sa stanjem zaštite prirodnih vrijednosti;
- u akumulacijama, ako postoje u sistemu, treba predvidjeti mjere za uzimanje šljunka iz akumulacionog prostora i time povećanje bjezbednosti od plavljenja;
- vodoprivrednim mjerama treba urediti i ušća pritoka u recipijent i nesmetani proticaj visokih voda pritoka i recipijenta;
- ako se zahvatom stvaraju mogućnosti za zadržavanje voda u zaleđini, to treba tehničkim mjerama predvidjeti njihovo oticanje;
- da se analizira uticaj na nivo i oticanje podzemnih voda.

Objekti mHE

Osim objekta mašinaske kućice, nisu dozvoljeni drugi objekti čija je visina veća od 1,00 m od kote okolnog uređenog terena. Spratnost mašinske kućice je jedna nadzemna etaža.

u okviru Plana, dozvoljeni su sljedeći objekti male hidroelektrane (mHE):

a. Objekat za zahvatnje vode - vodozahvat
b. Dovodni sistemi je GRP cjevovod pod pritiskom
c. Objekat mašinske kućice

a. Objekat za zahvatanje vode

- Objekat vodozahvata može biti mala akumulacije sa prelivnikom i bočnim taložnikom ili vodozahvatom "Tirolskog tipa" gdje se betonski prag sa rešetkom i sabirnim kanalom nalazi na dnu vodotoka;
- Predvidjeti monitoring proticaja na vodozahvatu da bi se u toku rada male hidroelektrane osigurao ekološki prihvatljiv proticaj;
- Predvidjeti nesmetan prolaz za vodne organizme. Sve mjere za prolaz vodnih organizama predvidjeti u prirodnom kontekstu;
- Mala hidroelektrana je protočnog tipa;

b. Derivacioni cjevovod pod pritiskom

- Predvidjeti da se trasa cjevovoda postavi u trup pristupnog puta kojim se dolazi do vodozahvata ili ukopa u teren u svim dionicama gdje je to tehnički izvodljivo i odgovarajuće sa aspekta zaštite životne sredine;
- Dovodni kanal mora da bude uklopljen u okruženje, a padine kanala utvrditi sa autohtonim materijalima;

- Cjevovod postaviti na odgovarajućoj podlozi i na dovoljnoj dubini u skladu sa tehničkim propisima. Niveletu cjevovoda visinski i situaciono položiti tako da se radovi svedu na minimum uz poštovanje određenih principa kao što su: niveleta cjevovoda će biti ispod pijezometarske linije pri svim režimima rada elektrane i radi pražnjenja cjevovoda poželjno je da niveleta ima istosmjeran pad na cijeloj dužini, a u pravcu tečenja;
- Predvidjeti da cjevovod najkraćim putem dovede vodu do mašinske kućice.

c. Objekat mašinske kućice

- Mašinsku kućicu locirati na mjestu koje se spriječiti plavljenje opreme u periodu visokih voda;
- Konstrukciju mašinske kućice i izbor materijala od kojih će se graditi, odabrati tako da se dobije funkcionalno rješenje i da se objekat maksimalno uklopi u ambijent, uz upotrebu autohtonih materijala;
- Tehnološki prostor se sastoji od radnog - pogonskog i montažnog dijela mašinske kućice. Turbinu postaviti u pravcu derivacionog cjevovoda pod pritiskom i na samom ulazu cjevovoda u mašinsku kućicu locirati zatvarače, koji imaju i sigurnosnu funkciju (zatavaraju se kod remonta ili dužih zastoja);
- Iz turbine voda će oticati kanalom ispod objekta do rijeke odvodnim kanalom.
- Materijal odvodnog kanala odabrati tako da se dobije funkcionalno rješenje i da se isti maksimalno uklopi u ambijent;
- Prilaz mašinskoj kućici obezbjediti sa pristupnog puta.

19. FAZE I DINAMIKA REALIZACIJE

Ovaj je plan u najvećoj mjeri pošao od utvrđenih smjernica Prostornog Plana Crne Gore kao i drugih relevantnih planskih dokumenata, a što je obrazloženo u uvodnom dijelu Plana.

Sve opštine treba da na osnovu ovog Plana utvrde prioritete i elemente razvojne politike sa uključenim mjerama realizacije Plana na njihovoj teritoriji, kako bi se izbjegli eventualni konflikti u prostoru.

Koncept dat ovim planom je usklađen sa važećim internacionalnim standardima i normama čiji je potpisnik Crna Gora i omogućava usklađivanje regulacije prostora u Crnoj Gori sa pozicije evropskog zakonodavstva.

Pri realizaciji ovog planskog dokumenta pridržavati se sljedećeg:

- Na osnovu ovog Plana sve opštine odnosno šire područje Parka treba da definišu ključne projekte za podršku realizaciji ovog plana sa pozicije sada otvorenih ali i očekivanih projekata EU (IPA, INTERREG i drugi projekti finansiranja EU) u Crnoj Gori;
- Usaglasiti izradu prostornih urbanističkih planova (posebno za opštine Plav i Gusinje) i razvojnih programa sa planskim ciljevima, vizijom i prioritetima ovog Plana;
- Obezbijediti sveukupnu organizaciono-institucionalnu podršku ostvarivanja ovog Plana nadležnih državnih organa, lokalne samouprave i drugih državnih institucija ovlašćenih za poslove praćenja i realizacije Plana;
- Formirati (ekstenzivne i centralne) baze podataka za praćenje i ocjenu realizacije ovog Plana;
- Formirati jedinstveni informacioni sistem u formi GIS-a za potrebe planiranja i kontrole izvođenja svih projekata u prostoru Plana;
- Potrebno je uraditi neohodne detaljnije elaborate i studija, predvidjeti ih Planom upravljanja NP, kako bi se dobila precizniji podaci o prostoru PPPN: katastar hidrogeoloških objekata i paleontoloških nalazišta, koja su zanimljiva za nauku, turističku prezentaciju ili mogu biti potencijalno zaštićena prirodna dobra, katastar svih vodnih objekata (vrela, izvori, ponori, kaptaže, česme, bunari, lokve-pojila, stalni i povremeni vodotokovi, jezera), katastar lednika i stalnih snježnika, katastar speleoloških objekata, katastar lavinskih područja (područja povećane lavinske opasnosti)

Osim privatnim domaćim i stranim investitorima, ovaj Plan je zbog primijenjenog koncepta održivosti razvoja planinske poljoprivrede, prilagođen uslovima prijave za različite evropske fondove, posebno na polju infrastrukture i zaštite životne sredine.

Za utvrđivanje realnih faza i dinamike realizacije Plana u obzir su uzeti sljedeći ključni argumenti:

- državna politika razvoja sjevera Crne Gore na osnovama održivog razvoja
- potreba usaglašavanja ovog Plana sa državnim institucijama i agencijama, opštinskim organima, stanovništvom područja Plana i konačno zainteresovanim privatnim sektorom odnosno privrednim subjektima na prostoru Plana;
- potrebe usaglašavanja Prostornih planova opština nakon donošenja ovog Plana;
- tržišna analiza koja je nesumnjivo potvrdila da se ozbiljniji oporavak tržišta investitora i posebno tržišta nekretnina u Crnoj Gori može očekivati tek za 3 do 4 godine.

U tom kontekstu se mogu definisati logične vremenske **faze realizacije** ovog Plana, a koje počinju da teku po usvajanju Plana:

- **Period od naredne 3 godine** se može definisati kao "start up" period za donošenje i harmonizaciju Plana sa ostalim državnim i lokalnim planovima. Ovaj period uključuje i dodatno kandidovanje dijela prije svega infrastrukturnih projekata prema budžetu Crne Gore, ali i međunarodnim fondovima kao i na projekat razvoja lokalnog kapaciteta i projekte zaštite prirodnih i kulturnih resursa ovog područja. Takodje, mogu se aktivirati i projekti u poljoprivrednoj proizvodnji, uključujući sertifikaciju proizvoda.

Realizacija svih planiranih sadržaja u okviru Nacionalnog parka, a posebno onih koji su u direktnoj funkciji Parka, može biti nezavisna od realizacije sadržaja na širem području.

Takav pristup omogućava nesmetanu realizaciju planskog koncepta PPPN u periodu od narednih 5 godina.

- **Period od 5 do 10 godine Plana**, gdje će se uglavnom aktivirati projekti turističkih katuna kao i projekti inicijalne infrastrukture. Nadalje, očekuju se projekti turističke infrastrukture predložene ovim planom, posebno planinski putevi i staze, vidikovci, početak revitalizacije nekoliko eko-etno sela uz pomoć državnih i internacionalnih fondova.
- Treća faza **realizacije ovog Plana od 11 do 20 godine**, se može označiti već kao zrela faza gdje se razvijaju ostali projekti turističkog programa saglasno tržišnim uslovima, ali i nastavak aktivne poljoprivredne revitalizacije prostora usmjeren na stvaranje dodatnih vrijednosti u poljoprivrednoj proizvodnji, uključujući aktivniji izlazak poljoprivredne proizvodnje na strano tržište.

LITERATURA

PRIRODNA OSNOVA I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE

Baldacci, A. 1896: Collezione botanica fatta nel 1896 in Albania. - Nuovo Gior. Bot. Ital. 6.

Beck, G., Szyszylowicz I. 1888: Plantae a dre Ing. Szyszylowicz in itinere per Cernogoram et in Albania adjeccenge anno 1886. - lectae, 1-166, Cracoviae.

Cvijić, J. 1913: Ledeno doba u Prokletijama i okolnim planinama. In: Glacijacija na balkanskim planinama. - Sabrana djela Jovana Cvijića, knjiga 10. Srpska akademija nauka i umetnosti, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1994, pp: 159-224.

Ćirović R. & Adziablahović S. 1998: A contribution to the knowledge of herpetofauna of Montenegro. Glasnik Republickog zavoda za zastitu prirode, Podgorica, 26: 63-65.

Dragićević, S., Veljić, M. 2006: Pregled mahovina Crne Gore. - Posebna izdanja Prirodnjačkog Muzeja Crne Gore, knjiga 1.

Ing, B. 1993: Towards a Red List of Endangered European Macrofungi. - In: Pegler, D. (ed.): Fungi of Europe, Investigation, Recording and Conservation. - The Royal Botanic Gardens, Kew.

Hadžić, I. 1995: Prilog izučavanju mikroflore Rožajskog kraja. - Rožajski Zbornik, 7: 11-34, Rožaje.

Kušan, F. 1936: Lihenološka istraživanja Vraniće planine u Bosni i Rugovsko-metohijskih planina u Crnoj Gori. - Ljetopis jug. Akad., 48: 228-242, Zagreb.

Lakušić, D., Šurina, B., Niketić, M., Barina, Z. 2012: Distribution of *Lunaria telekiana* (Brassicaceae) a poorly known species of European Concern. - Botanica Serbica, 36(2): 136-144, Beograd.

Lakušić, R., Pavlović, D., Abadžić, S. 1978: Prilog poznavanju roda *Kentranthus* Neck. Na Dinaridima. – Biosistematika (Beograd), 4(2): 255-260.

Lakušić, D., Stevanović, V. 1995: Draba bertiscea (D. sect. Aizopsis, Brassicaceae), a new species from Montenegro (Yugoslavia). - Willdenovia 25: 75-80.

Martinović, Ž., Markišić, H. 2002: Priroda Rožaja. - Centar za kulturu Rožaje.

Matvejev,S.D., Vasić,V. 1973: CatalogusfaunaeJugoslaviaeCatalogusIV/3 Aves. – AcademiaScientiarumetArtiumSlovenica. pp. 1-118. Ljubljana.

Mirić, Đ. 1987: Sisari (Građa za faunu sisara Durmitora) (Mammalia). – CANU, Posebna izdanja, kjn.21, Odjeljenje prirodnih nauka, knj. 13, 225-290.

Niketić, M., Stevanović, V. 2007: A new species of Heliosperma (Caryophyllaceae) from Serbia and Montenegro. - Botanical Journal of the Linnean Society, 154(1): 55 – 63.

Pančić, J. 1875: Elanchus plantarum vascularium quae aestate a. 1873. in Crna Gora legit Dr J. Pančić, pp. III-VII, 1-106, Beograd.

Petrović, D, Stešević, D, Vuksanović, S 2008: Materials for the Red Book of Montenegro. - Natura Montenegrina 7: 605 – 631, Podgorica.

Petrović, D., Hadžiablahović, S., Vuksanović, S., Mačić, V., Lakušić, D. 2012: Catalogue of habitat typest of EU importance of Montenegro, Podgorica-Beograd.

Plocek, A. 1998: Three new species of *Alchemilla* in the Balkans. - Candollea, 53: 309-320.

Pulević, V. 2005: Građa za vaskularnu floru Crne Gore. Dopuna "*Conspectus FloraeMontenegrinae*", Posebno izdanje Republikog zavoda za zaštitu prirode Crne Gore, 218 pp, Podgorica.

Rohlena, J. 1942: Conspectus florae Montenegrinae. - Preslia, XX-XXI: 1-506, Prag.

Slotsbo, S. 2014: NOBANIS – Invasive Alien Species Fact Sheet – Arion lusitanicus. – From: Online Database of the European Network on Invasive Alien Species – NOBANIS. Available at: www.nobanis. org. Last access: 14.10.2015.

Stevanović, V., Jovanović, S., Lakušić, D. & Niketić, M. 1995: Diverzitet vaskularne flore Jugoslavije sa pregledom vrsta od medjunarodnog značaja. In: Stevanović, V. & Vasić, V. (eds.): Biodiverzitet Jugoslavije. - Biol. fak. Univ. u Beogradu, Ekolibri, 183-217.

Stevanović, V. 1996: Analysis of the Central European and Mediterranean orophytic element on the mountains of the W. and Central Balkan Peninsula with special reference to endemics. - Bocconia, 5(1): 77-97.
Stevanocić, V., Niketić, M., Lakušić, D. 2001:*Pedicularis ernesti-mayeri* (P. subsect. Comosae, Scrophulariaceae), a new species from Prokletije (Jugoslavija). – Razprave IV, Razreda SAZU (Ljubljana), XLII-2: 202-228.
Vizi O. 1985: Zaštićene životinjske vrste Prokletija. - Zbornik radova sa naučnog skupa "Zaštita i unapređenje plavskog dijela Prokletija. RZZPCG & SO Plav., str. 103-113, Plav i Titograd.
Vizi, O. 2007: Projekat posmatranja vodenih ptica selica za prevenciju avijarne influence u crnoj gori 2006-2007 - izvještaj o realizaciji. - Prirodnjački muzej Crne Gore, 2007. Podgorica.

ELEKTROENERGETIKA

Zakon o energetici, „Sl. list RCG", br. 39/03)
Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2030.godine
Strategija razvoja malih hidroelektrana u Crnoj Gori
Pravilnik o tehničkim uslovima za priključenje malih elektrana na elektrodistributivnu mrežu „Sl. list RCG", br. 39/03)
Studija o priključenju i radu distributivnih izvora energije u elektroenergetskom sistemu Crne Gore
Studija valorizacije prostora u cilju proizvodnje energije iz obnovljivih izvora.

OSTALE PUBLIKACIJE

Opština Plav, 2014: Prostorno-urbanistički plan Opštine Plav. – „Planet Cluster" Madrid i „Montenegroprojekt" Podgorica, 319pp.
Republički zavod za zaštitu prirode, 2007: Studija izvodljivosti za ustanovljavanje zaštićenog područja prirode na području plavskog djela Prokletija.
Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju, ZHMS: Preliminarni klimatološki izvještaj za 2005 - 2014.

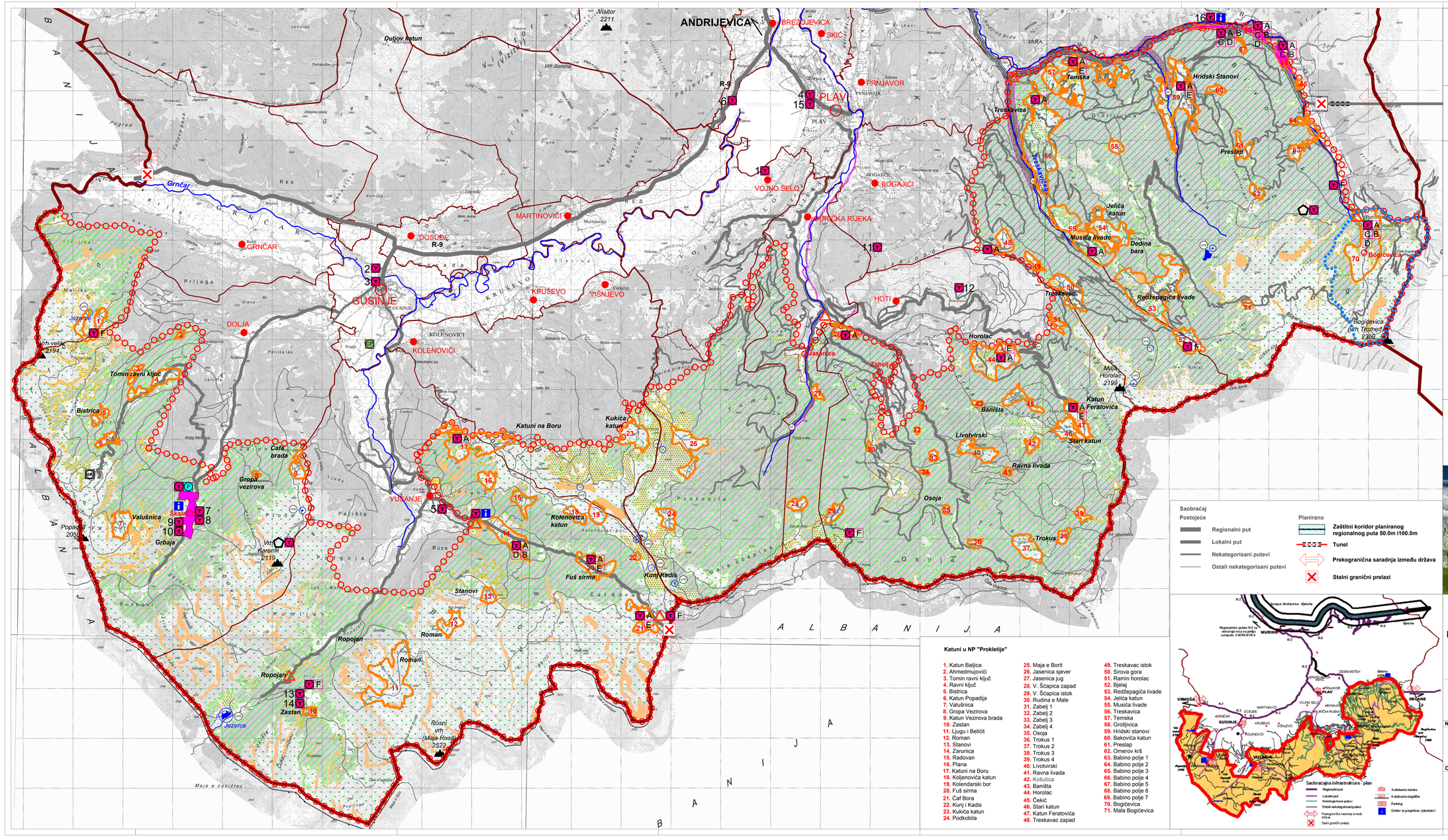

Katuni u NP "Prokletije"

1. Katun Baljica
2. Ahmedmujovići
3. Tomin ravni ključ
4. Ravni ključ
5. Bistrica
6. Katun Popadija
7. Valušnica
8. Gropa Vezirova
9. Katun Vezirova brada
10. Zastan
11. Ljugu i Belicit
12. Roman
13. Stanovi
14. Zarunica
15. Radovan
16. Plana
17. Katuni na Boru
18. Koljenovića katun
19. Kolendarski bor
20. Fuš sirma
21. Caf Bora
22. Kunj i Kadis
23. Kukića katun
24. Podkobila
25. Maja e Borit
26. Jasenica sjever
27. Jasenica jug
28. V. Šćapica zapad
29. V. Šćapica istok
30. Rudina e Male
31. Zabelj 1
32. Zabelj 2
33. Zabelj 3
34. Zabelj 4
35. Osoja
36. Trokus 1
37. Trokus 2
38. Trokus 3
39. Trokus 4
40. Livotvirski
41. Ravna livada
42. Košutica
43. Baništa
44. Horolac
45. Čekić
46. Stari katun
47. Katun Feratovića
48. Treskavac zapad
49. Treskavac istok
50. Sirova gora
51. Ramin horolac
52. Bjelaj
53. Redžepagića livade
54. Jelića katun
55. Musića livade
56. Treskavica
57. Temska
58. Grotljivica
59. Hridski stanovi
60. Bakovića katun
61. Preslap
62. Omerov krš
63. Babino polje 1
64. Babino polje 2
65. Babino polje 3
66. Babino polje 4
67. Babino polje 5
68. Babino polje 6
69. Babino polje 7
70. Bogićevica
71. Mala Bogićevica

LEGENDA

Granica
- Granica PPPN NP Prokletije /Granica NP Prokletije/
- Državna granica
- Opštinska granica

Mreža naselja
- Centar opštinskog značaja
- Naselje
- Zaseok / turistički lokalitet

Namjena površina
- Djelovi naselja u NP
- Izdvojeno građevinsko zemljište - Turističke zone
- Područje i oznaka katuna
- Područje skijališta

Turistički lokaliteti

Postojeće
1. Mali hotel "Kula Damjanova" ("Komnenovo Etno selo")
2. Mali hotel "Rosi"
3. Hotel "Gusinjska kula"
4. Motel "Derdan"
5. Pansion "Albesa"
6. Eko naselje "Aqua"
7. Eko katun "Grebaje"
8. Katun "Maja Karanfil"
9. Planinarski dom "Branko Koljajić"
10. Planinarski dom "Karanfil"
11. Planinarski dom
12. Privatni smještaj
13. Planinarska kuća "Ropojanski zastan" (bivša karaula)
14. Kamp "Ropojanski zastan" (bivša karaula)
15. Hotel "Plavsko jezero"
16. Eko planinarsko naselje "Hrid"

Planirano
- A Etno-eko selo
- B Smještaj u domaćinstvu i seoskom domaćinstvu
- C Smještaj u seoskom turizmu
- D Kamp
- E Kamp u divljini
- F Planinarski dom (lokacije bivših karaula)

Poljoprivredne površine
- Obradive površine
- Drugo poljoprivredno zemljište (pašnjaci)

Vodne površine
- Jezera
- Močvare

Šumske površine
- Četinarske šume
- Listopadne šume
- Mješovite šume
- Žbunasto rastinje

Ostale prirodne površine
- Šiblje, šikara
- Stijene, sipari

Koncesiona područja
- mjesto vodozahvata mHE

- Centar za posjetioce
- Centar za posjetioce /planirani/
- Groblje
- Policijska stanica
- Kontrolni punkt
- Planinarsko skloništе
- Planinski vrh
- Infrastrukturni koridor /planirani regionalni put/

Saobraćaj

Postojeće
- Regionalni put
- Lokalni put
- Nekategorisani putevi
- Ostali nekategorisani putevi

Planirano
- Zaštitni koridor planiranog regionalnog puta 50.0m i100.0m
- Tunel
- Prekogranična saradnja između država
- Stalni granični prelazi

PROSTORNI PLAN POSEBNE NAMJENE NP "PROKLETIJE"

PLAN NAMJENE POVRŠINA

Naručilac:	Oznaka sjevera
Ministarstvo održivog razvoja i turizma	N
Obrađivači:	Razmjera
rzup CAU	R=1:25 000
	Broj lista 12

ANDRIJEVICA

Visitorsko jezero

Visitor 2211

Katuni na Visitoru

Katuni na Zeletinu

Goleški katun

Katun Zaparenik

Skakala

Tomovi lazi

Duljov katun

Katuni na lipovici

Volje

Katuni na Grebenu

Katuni na Kunju

Katuni na Čardaku

Katuni na Zabodištu

R-9

RZ II STEPENA

RZ I STEPENA

RZ III STEPENA

Katun Balija

Kodra Bajrovića

Gropa Bajrovića

Vrh velija 2194

Tomin ravni ključ

Bistrica

Katun Popadija

Popadija 2054

Valušnica

Gršan

Vrh Karanfil 2119

ALI PAŠINI IZVORI

Gropa vezirova

Čafa brada

Katun Vezirova brada

Katuni na Boru

Kukića katun

Kolenovića katun

Fuš sirma

Čaf Bora

Kunj i Kadis

Stanovi

Ropojan

Roman

Zastan

Jezerca

Rosni vrh (Mojin Rosni) 2522

Postojeći objekat kaptaže vodovoda Plav

IUCN

Hridski Stanovi

Bakovića katun

Temska

Treskavica

Prestup

Jelića katun

Musića livade

Dedina bara

Redžepagića livade

Katun Muhaomerović

Bogićevica

Husejinović

Horolac

Jasenica

Zabelj

Maja Horolac 2193

Katun Feratovića

Stari katun

Baništa

Livotvirski

Ravna livada

Osoja

Trokus

Maja e Koritës

Maja e Rosit

Maja e covilles

ALBANIJA

CRNA GORA

LEGENDA

Granica

- Granica PPPN NP Prokletije /Granica NP Prokletije/
- Državna granica
- Opštinska granica

Mreža naselja

- Centar opštinskog značaja
- Naselje
- Seosko naselje

Namjena površina

- Djelovi naselja i druge izgrađene lokacije
- Područje i oznaka katuna

Turizam

Postojeće

1. Mali hotel "Kula Damjanova" ("Komnenovo Etno selo")
2. Mali hotel "Rosi"
3. Hotel "Gusinjska kula"
4. Motel "Đerdan"
5. Pansion "Albesa"
6. Eko naselje "Aqua"
7. Eko katun "Grebaje"
8. Katun "Maja Karanfil"
9. Planinarski dom "Branko Kotlajić"
10. Planinarski dom "Karanfil"
11. Planinarski dom
12. Privatni smještaj
13. Planinarska kuća "Ropojanski zastan" (bivša karaula)
14. Kamp "Ropojanski zastan" (bivša karaula)
15. Hotel "Plavsko jezero"
16. Eko planinarsko naselje "Hrid"

Planirano

- A Etno-eko selo
- B Smještaj u domaćinstvu i seoskom domaćinstvu
- C Smještaj u seoskom turizmu
- D Kamp
- E Kamp u divljini
- F Planinarski dom (lokacije bivših karaula)

- Centar za posjetioce
- Centar za posjetioce /planirani/
- Policijska stanica
- Kontrolni punkt
- Planinarsko skloništе
- Vodene površine
- Izvorište vode veće od 1000 l/s
- Planinski vrh
- Mjesto vodozahvata mHE

- RZ I STEPENA
- RZ II STEPENA
- RZ III STEPENA
- GRANICA REZERVATA
- PREDLOG ZAŠTITNE (KONTAKT) ZONE

Saobraćaj

Postojeće

- Regionalni put
- Lokalni put
- Nekategorisani putevi
- Ostali nekategorisani putevi

Planirano

- Zaštitni koridor planiranog regionalnog puta 50.0m i100.0m
- Tunel
- Prekogranična saradnja između država
- Stalni granični prelazi

Katuni u NP "Prokletije"

1. Katun Baljica
2. Ahmedmujovići
3. Tomin ravni ključ
4. Ravni ključ
5. Bistrica
6. Katun Popadija
7. Valušnica
8. Gropa Vezirova
9. Katun Vezirova brada
10. Zastan
11. Ljugu i Belićit
12. Roman
13. Stanovi
14. Zarunica
15. Radovan
16. Plana
17. Katuni na Boru
18. Koljenovića katun
19. Kolendarski bor
20. Fuš sirma
21. Čaf Bora
22. Kunj i Kadis
23. Kukića katun
24. Podkobila
25. Maja e Borit
26. Jasenica sjever
27. Jasenica jug
28. V. Šćapica zapad
29. V. Šćapica istok
30. Rudina e Male
31. Zabelj 1
32. Zabelj 2
33. Zabelj 3
34. Zabelj 4
35. Osoja
36. Trokus 1
37. Trokus 2
38. Trokus 3
39. Trokus 4
40. Livotvirski
41. Ravna livada
42. Košutica
43. Baništa
44. Horolac
45. Čekić
46. Stari katun
47. Katun Feratovića
48. Treskavac zapad
49. Treskavac istok
50. Sirova gora
51. Ramin horolac
52. Bjelaj
53. Redžepagića livade
54. Jelića katun
55. Musića livade
56. Treskavica
57. Temska
58. Grotljivica
59. Hridski stanovi
60. Bakovića katun
61. Preslap
62. Omerov krš
63. Babino polje 1
64. Babino polje 2
65. Babino polje 3
66. Babino polje 4
67. Babino polje 5
68. Babino polje 6
69. Babino polje 7
70. Bogićevica
71. Mala Bogićevica

PROSTORNI PLAN POSEBNE NAMJENE NP "PROKLETIJE"

REŽIMI ZAŠTITE I KORIŠĆENJA

Naručilac:

Ministarstvo održivog razvoja i turizma

Obradivači:

rzup · CAU · MonteCEP

Oznaka sjevera: N

Razmjera: R=1:25 000

Broj lista: 16